

פעמי המשיח

The Footsteps of the Messiah

כרך ב

פעמי המשיח

לימוד על אודות סדר האירועים הנבואי

מהדורה מורחבת ומתוקנת

מאת

ארנולד ג' פרוכטנבאום

Th.M., Ph.D.

מאנגלית: מיכאל נסים

עריכה לשונית: טל פסטמן

קרן אחוה משיחית – ירושלים

פעמי המשיח

The Footsteps of the Messiah

מאת

ארנולד ג' פרוכטנבאום

Copyright © 2003, 2004, 2009

Ariel Ministries

P.O.Box 792507

San Antonio, TX 78279-2507

Copyright © 2016

Keren Ahvah Meshihit

P.O.Box 10382

Jerusalem, Israel 91103

ISBN 978-965-447-404-7

כל הזכויות שמורות © 2016

קרן אחוה משיחית

ת"ז 10382, ירושלים 91103

www.kerenahvah.org

הודפס בישראל תשע"ו

סידור, הדפסה וכריכה

דפוס ינץ בע"מ, ירושלים

אין לשכפל, לצלם, להעתיק להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי, מכני או אחר - כל חלק שהוא מהחומר שבספר זה, אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

the

FOOTSTEPS

of the

MESSIAH

A Study of the Sequence
of Prophetic Events

Revised Edition

Arnold G.
Fruchtenbaum
Th.M., Ph.D.

Publisher

ספר זה מוקדש בחיבה לַבְּרָל הַיְינִי

שתילמד אותי בשלב מוקדם בחיי הרוחניים

שלימדני כיצד לחקור את דבר ה'

שעורר בי אהבה לדבר הנבואה.

מאז הוצאתה המקורית לאור של עבודה זו, ב-11 באוגוסט 1996,
נקרא ברל הייני לַבְּיָתוֹ לְהִיּוֹת עִם הָאָדוֹן שְׂאוֹתוֹ כֹּל כֵּךְ אֵהָב.

תוכן העניינים

חלק חמישי: מלכות המשיח

פרק טז: הבסיס לאמונה במלכות המשיח..... 19

פרק יז: מאפיינים כלליים של מלכות המשיח..... 23

- 23 א. תהילים ט"ו 1-5
- 23 ב. תהילים כ"ד 1-6
- 24 ג. ישעיהו ב' 2-4
- 24 ד. ישעיהו י"א 6-9
- 25 ה. ישעיהו ס"ה 17-25
- 27 ו. מיכה ד' 1-5
- 27 סיכום

פרק יח: ממשלתה של מלכות אלף שנים..... 29

- 30 א. המלך: האדון ישוע המשיח
- 30 1. כינון המלכות
- 32 2. אופי שלטונו
- 34 ב. אגף הממשל הנוכרי
- 34 1. הקהילה וקדושי הצרה הגדולה
- 36 2. מלכים
- 36 ג. אגף הממשל היהודי
- 36 1. דוד, המלך והנשיא
- 37 2. שנים-עשר השליחים מעל שנים-עשר השבטים
- 38 3. שרים ונשיאים
- 39 4. שופטים ויועצים
- 39 5. ישראל מעל הגויים

פרק יט: ישראל במלכות המשיח..... 41

- 41 א. ארבעת הפנים של השבתו הסופית של עם ישראל
- 42 1. לידתו החדשה של עם ישראל
- 47 2. קיבוצו מחדש של עם ישראל
- 54 3. החזקה על הארץ
- 63 4. כינונו מחדש של כיסא דוד
- 66 ב. מאפיינים אחרים בהשבתו הסופית של ישראל
- 66 1. איחוד מחדש כעם
- 67 2. מוקד תשומת הלב של הגויים

69	3. צדקה, קדושה, שלום, ביטחון, אושר ושמחה.....
70	ג. הר בית ה' של מלכות אלף השנים.....
76	ד. בית המקדש של מלכות אלף השנים - יחזקאל מ' 5-מ"ג 27.....
77	ה. מערכת הכהונה והקורבנות של מלכות אלף השנים - יחזקאל מ"ד 1-מ"ו 24.....
87	ו. הנהר במלכות אלף השנים - יחזקאל מ"ז 1-12.....
89	ז. ישראל במלכות אלף השנים - יחזקאל מ"ז 13-מ"ח 29.....
90	ח. ירושלים של מלכות אלף השנים - יחזקאל מ"ח 30-35.....

מתחם בית המקדש..... 102

פרק כ: הגויים במלכות המשיח..... 105

105	א. מאפיינים כלליים.....
108	ב. החובה לקיים את חג הסוכות.....
108	ג. המדיניות הערביות.....
110	1. לבנון.....
111	2. ירדן.....
113	[ב] מואב: מרכז ירדן.....
114	3. מצרים.....
117	4. אשור: עירק הצפונית.....
118	5. קָדָר וחצור: ערב הסעודית.....
118	6. עֵיִלָם.....
119	ד. שני המקומות השוממים של המלכות.....
119	1. בבל: עירק הדרומית.....
120	2. אדום: ירדן הדרומית.....

פרק כא: אחרי המלכות..... 125

125	א. התרת השטן והפלישה האחרונה לישראל.....
127	ב. משפט הכס הלבן הגדול.....
129	ג. התחייה השנייה.....
129	ד. המוות השני: אגם האש.....

פרק כב: הסדר הנצחי..... 135

135	א. העברת הסדר הישן ובריאת הסדר הנצחי - התגלות כ"א 8-1.....
138	ב. ירושלים החדשה והנצחית - התגלות כ"א 9-כ"ב 5.....
138	1. ההתגלות על כינונה של העיר - התגלות כ"א 9-10.....
139	2. תיאור ירושלים החדשה - התגלות כ"א 11-כ"ב 5.....

פרק כג: סיכום..... 145

145	א. אימות ספר ההתגלות - התגלות כ"ב 6-9
146	ב. הכרזות לאור ההתגלות - התגלות כ"ב 10-15
147	ג. האישור הראשון מאת המשיח - התגלות כ"ב 16
147	ד. ההזמנה מאת רוח הקודש והקהילה - התגלות כ"ב 17
148	ה. האזהרות - התגלות כ"ב 18-19
149	ו. האישור השני מאת המשיח - התגלות כ"ב 20
149	ז. הברכה - התגלות כ"ב 21

נספח ראשון: ששת מעונותיו של השטן 153

155	א. המעון הראשון: כס האלוהים
157	ב. המעון השני: גן המחצבים בעדן
164	ג. המעון השלישי: הרקיע האטמוספירי
168	ד. המעון הרביעי: כדור הארץ
168	ה. המעון החמישי: התהום
169	ו. המעון השישי: אגם האש

נספח שני: אל התסלוניקים ב' 1-12 171

נספח שלישי: אשת ה' וכלת המשיח 175

175	א. ישראל: אשת ה'
175	1. שלב ראשון: ברית הנישואים
177	2. שלב שני: הניאוף הגדול
180	3. שלב שלישי: הפירוד
180	4. שלב רביעי: הגירושים
181	5. שלב חמישי: הענישה
184	6. השלב השישי: הנישואים החוזרים והשבת הברכות
187	ב. הקהילה: כלת המשיח
187	1. האירוסים - השנייה אל הקוריתים י"א 2
	2. תהליך ההתקדשות או ההתבגרות של הכלה -
188	אל האפסים ה' 25-27
188	3. הנישואים - התגלות י"ט 6-9
190	4. מעונה הנצחי של הכלה - התגלות י"ט 9-כ"ב 5
191	סיכום

נספח רביעי: כבוד השכינה בהיסטוריה ובנבואה 193

193	א. הגדרות
194	ב. כבוד השכינה בהיסטוריה של התנ"ך
194	1. גן העדן
194	2. הברית עם אברהם

195	3. הסנה הבוער
196	4. יציאת מצרים
197	5. הר סיני
198	6. ההתגלויות המיוחדות של כבוד השכינה למושה
200	7. המשכן וארון הברית
201	8. ספר ויקרא
202	9. ספר במדבר
202	10. תקופת יהושע והשופטים
203	11. בית המקדש של שלמה
203	12. ספר יחזקאל ועזיבתו של כבוד השכינה
204	13. בית המקדש השני
205	ג. כבוד השכינה בהיסטוריה של הברית החדשה
205	1. ההופעה בפני הרועים
205	2. כוכב חג המולד (כוכב בית לחם)
206	3. בואו של כבוד השכינה בצורה חדשה
206	4. ההשתנות
208	5. ההשתקפות של אותו הכבוד
209	6. ספר מעשי השליחים
210	7. ההתגלות
211	ד. כבוד השכינה בנבואה
211	1. הצרה הגדולה
211	2. ביאתו השנייה של המשיח
212	3. מלכות אלף השנים
214	4. הסדר הנצחי

נספח חמישי: שיח אחרית הימים על הר הזיתים 217

218	א. הרקע ההיסטורי - מתי כ"ד 1-2; מרקוס י"ג 1-2; לוקס כ"א 5-6
219	ב. שלוש השאלות - מתי כ"ד 3; מרקוס י"ג 3-4; לוקס כ"א 7
220	ג. מאפייניו הכלליים של עידן הקהילה - מתי כ"ד 4-6; מרק' י"ג 6-7; לוק' כ"א 8-9
220	1. עלייתם של משיחי שקר
221	2. קיומן של מלחמות מקומיות
221	3. מסקנה
221	ד. אות קץ העידן - מתי כ"ד 7-8; מרקוס י"ג 8; לוקס כ"א 10-11
223	ה. חוויות אישיות של השליחים - מרקוס י"ג 9-13; לוקס כ"א 12-19
224	ו. אות נפילת ירושלים - לוקס כ"א 20-24
225	ז. הצרה הגדולה - מתי כ"ד 9-28; מרקוס י"ג 14-23
225	1. אירועי המחצית הראשונה של הצרה הגדולה - מתי כ"ד 9-14
226	2. אירועי המחצית השנייה של הצרה הגדולה - מתי כ"ד 15-28; מרק' י"ג 14-23
228	ח. אות ביאתו השנייה של המשיח - מתי כ"ד 29-30; מרק' י"ג 24-26; לוק' כ"א 25-27
229	ט. קיבוץ גלויות ישראל - מתי כ"ד 31; מרקוס י"ג 27

230.....	י. דבר העידוד - לוקס כ"א 28
231.....	יא. משל עץ התאנה - מתי כ"ד 32-35; מרקוס י"ג 28-32; לוקס כ"א 29-33
233.....	יב. הילקחות הקהילה - מתי כ"ד 36-42; לוקס כ"א 34-36
236.....	יג. משלים הדוחקים ומפצירים לשקוד, להיות מוכנים ולעמול - מתי כ"ד 43-כ"ה 30; מרקוס י"ג 33-37
236.....	1. משל השוער - מרקוס י"ג 33-37
237.....	2. משל בעל הבית - מתי כ"ד 43-44
237.....	3. משל העבד הנאמן והעבד הרע - מתי כ"ד 45-51
237.....	4. משל עשר העלמות - מתי כ"ה 1-13
239.....	5. משל כיכרי הכסף - מתי כ"ה 14-30
240.....	יד. משפט הגויים - מתי כ"ה 31-46
242.....	סיכום

243 נספח שישי: שמונת הסודות של הברית החדשה

243.....	א. הגדרה
244.....	1. מובאות מן הכתובים
245.....	2. שש תובנות
246.....	ב. שימוש
246.....	ג. מקור התפיסה של פולוס
246.....	1. דתות מסתורין פגניות
247.....	2. ההקשר היהודי
248.....	ד. סיכום התוכן של הסוד
248.....	1. הבשורות
248.....	2. כתביו של פולוס
249.....	3. ספר ההתגלות
249.....	ה. התנגדות לסוד
250.....	ו. הבנת הסוד
251.....	ז. מספר הסודות
252.....	1. סוד המלכות
260.....	2. חמשת סודות הקהילה
266.....	3. סוד קשי לבבו של עם ישראל
274.....	4. סוד שבעת דיני השיא ותבוסתם של שני סודות השטן
282.....	ח. סיכום: הִיָּה נְהִיָּתָה.....

283 נספח שביעי: אלמוות

283.....	א. הגדרה
284.....	ב. הסימוכין לתורת האלמוות
284.....	1. נאסף אל עמיו
284.....	2. נאסף אל אבותיו

285	3. קיומו המתמשך של חנוך.....
285	4. ביטחונו של איוב.....
285	5. תורת התחייה.....
286	6. מודעותה של הנפש.....
286	7. היאספות אל המתים.....
287	8. מודעותן של נפשות השאול.....
287	9. העולם בלב.....
287	10. התגלותו של שמואל לשאול.....
288	11. אלוהים הוא אלוהי החיים.....
288	12. דרך המוות יש חיים.....
288	13. הבטחת הכבוד העתידי.....
289	14. הבטחת חיים עתידיים.....
289	15. הנפש מחודשת.....
289	16. אלמוות דרך הבשורה.....
290	17. תגמולים ועונשים עתידיים.....
290	ג. היתרונות שמקנה תורת האלמוות.....
290	1. תקוותנו לאושר עתידי.....
290	2. מגורינו הזמניים בחיים אלה.....
291	3. המניע שלנו לחיי צדקה.....
291	ד. השקפות כוזבות.....
291	1. חידלון הקיום.....
291	2. גלגול נשמות.....
292	3. אלמוות מותנה.....
292	4. תורת ההכחדה (אניהילציה).....

נספח שמיני: מצב הביניים בין המוות לתחייה 303

303	א. המשמעות.....
303	ב. מצבו של המאמין.....
304	1. מצב טוב הרבה יותר.....
304	2. מצב של מנוחה.....
304	3. מצב של מודעות.....
305	ג. מצבו של הלא־מאמין.....
305	1. מצב של ייסורים.....
305	2. מצב של מאסר.....
306	3. מצב של עונש.....
306	4. היסקים.....
306	ד. גוף הביניים.....
306	1. הסוגיה.....
307	2. קטע המפתח - השנייה אל הקוריתים ה' 1-10.....
309	3. השאלה.....

310.....	4. התיאור
311.....	5. המסקנה
312.....	ה. לימודי השקר
312.....	1. תיאוריית תקופת המבחן השנייה
315.....	2. תרדמת הנפש

321.....נספח תשיעי: מקום המתים.....

321.....	א. העולם הבלתי נראה.....
321.....	1. שאול.....
322.....	2. האדס.....
323.....	3. אבדון.....
324.....	4. הבור.....
324.....	5. התהום.....
325.....	6. טרטרוס.....
326.....	7. Hell.....
327.....	8. גֵהֶנָה.....
328.....	9. אגם האש.....
329.....	10. חיק אברהם.....
330.....	11. גִי'עֶדן (או הפְּרִדִּיס).....
331.....	12. השמיים.....
332.....	13. ירושלים החדשה.....
333.....	14. מסקנות.....
334.....	ב. מקום המתים בתנ"ך.....
334.....	1. המובאה.....
335.....	2. התנאים מאדם ועד לעלייתו של ישוע.....
336.....	ג. מקום המתים היום.....
336.....	1. המאמינים.....
337.....	2. הלא־מאמינים.....
337.....	ד. מקום המתים בעתיד.....
337.....	1. עתיד המאמינים.....
338.....	2. עתיד הלא־מאמינים.....
340.....	ה. השקפות כוזבות בנוגע למקום המתים.....
340.....	1. הלימוד בנוגע ללימבוס אינפנטום.....
340.....	2. הלימוד בנוגע לפורגטוריום.....

343.....נספח עשירי: שארית ישראל: עבר, הווה ועתיד.....

343.....	א. מבוא.....
343.....	1. משמעות.....
343.....	2. השלכות.....

344	3. המחשבה
344	א. בעבר
344	1. אליהו - מלכים א' ט"ז 29-י"ט 18
348	2. ספר עמנואל - ישעיהו ז' 1-י"ב 6
348	ב. ההווה
349	1. הראשונה לפטרוס ב' 1-10
352	2. אל הרומים ט' 1-י"א 24
363	ג. העתיד
363	1. שארית ישראל במהלך הצרה הגדולה
363	2. השארית הנאמנה
365	3. השארית הנאמנה וישועתו הלאומית של ישראל
368	4. שארית ישראל הנאמנה במלכות המשיח

נספח אחד-עשר: מראי מקום מן התנ"ך בספר התגלות 369

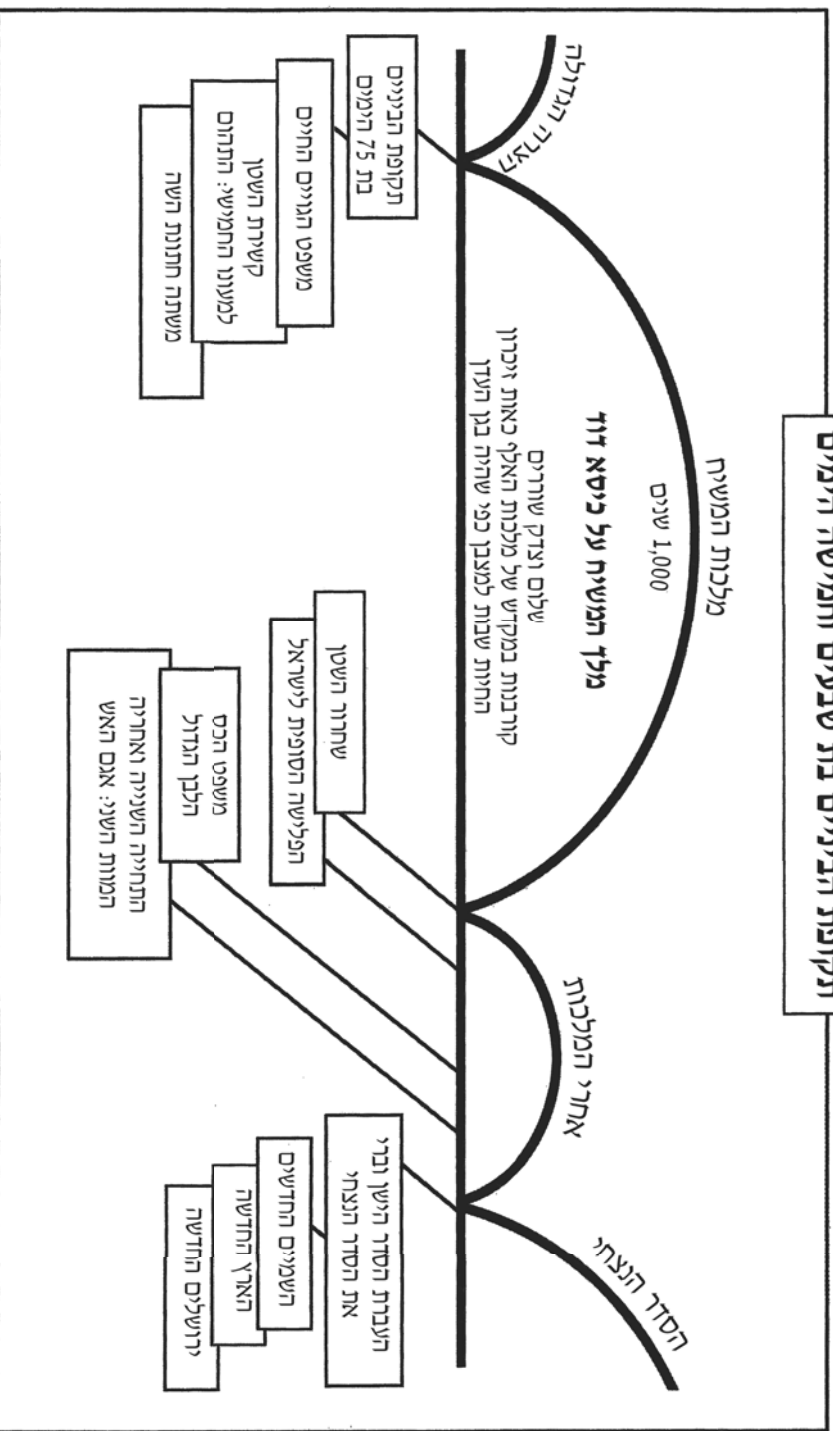
אם ראית מלכויות מתגרות אלו באלו
צפה לרגלו של משיח.

בראשית רבה, מב ד

חלק חמישי

מלכות המשיח

תקופת הביניים בת שבועים ומנישה הימים

פרק שישה-עשר

הבסיס לאמונה במלכות המשיח

לעתים קרובות הופנתה ביקורת כלפי המאמינים בשיבתו של המשיח לפני מלכות אלף השנים, שלפיה הם מבססים את אמונתם במלכות האלף על קטע אחד מכתבי הקודש - פרק כ' בהתגלות. מכיוון שהקטע נמצא בספר שהיטב ידוע כי הוא מרבה לעשות שימוש בסמלים, טוענים מעלי הביקורת שטיפשי לפרש את אָלְף הַשָּׁנִים באופן מילולי. אך ביקורת זו אינה ממש ברת תוקף.

נתחיל בכך שאמנם נכון שנעשה בספר ההתגלות שימוש רב בסמלים, אולם כבר ראינו כי משמעותם של כל הסמלים הללו מוסברת, אם בתוך ספר ההתגלות עצמו או במקום אחר בכתבי הקודש. בנוסף, שנים לעולם אינן באות במובן סמלי בספר זה. אם הן אכן סמליות, סמליות זו אינה מוסברת בשום מקום. איזכוריהם של 1,260 ימים, 42 חודשים ו-3½ שנים הם כולם מילוליים ולא סמליים. לפיכך אין צורך להבין את אלף השנים במובן אחר מלבד שנים מילוליות. הרצון לפרש את הכתוב באופן רוחני מטיל תמיד את נטל ההוכחה על המפרש. בלי הוכחה אובייקטיבית תהיה התוצאה פירוש סובייקטיבי.

נכון הדבר, כמובן, שהמספר אָלְף שָׁנִים נמצא רק בהתגלות כ'. אך הוא מתועד שש פעמים בטקסט האחד הזה, ואם ישנה מטרה כלשהי להישנות, הרי היא בוודאי הניסיון להדגיש דבר מה.

אמנם נכון שֶׁאָלְף הַשָּׁנִים של המלכות מוזכרות רק בהתגלות כ', אולם האמונה במלכות המשיח אינה נסמכת על הקטע הזה בלבד. לאמיתו של דבר היא כמעט שלא נסמכת על קטע זה כלל. **הבסיס** לאמונה במלכות המשיח הוא כפול. **ראשית**: ישנן הבטחותיהן של הבריתות היהודיות שלא התקיימו, הבטחות שיכולות להתקיים רק במלכות של המשיח. **שנית**: ישנן נבואותיהם

של הנביאים היהודים שלא התגשמו. ישנן נבואות רבות מן התנ"ך המדברות על ביאתו של המשיח, אשר ימלוך על כיסא דוד וימשול במלכות של שלום. ישנה בתנ"ך כמות גדולה של חומר על מלכות המשיח, והאמונה במלכות המשיח נסמכת על הבסיס של פרשנות מילולית של החומר העצום הזה.

התרומה הממשית היחידה שספר ההתגלות מוסיף לידע על אודות מלכות המשיח היא, שהוא מגלה כמה זמן בדיוק תימשך מלכות המשיח - דהיינו אלף שנים - פרק זמן שעברו משתמשים במונח **מילניום**. זוהי העובדה העיקרית היחידה בנוגע למלכות שלא נגלתה בתנ"ך.

לאור דבר זה אפשר להבין מדוע מוקדש חלק גדול כל כך מהספר לצרה הגדולה, ומעט כל כך למלכות אלף השנים. על אף שהרבה מן החומר שבהתגלות ד'-י"ט נמצא פזור בין דפי התנ"ך, בלתי אפשרי למקם את האירועים לפי סדר התרחשותם בעזרת התנ"ך בלבד. ספר ההתגלות מספק את המסגרת שעל פיה ניתן לעשות זאת. חלק גדול של ספר ההתגלות שימש להשגת מטרה זו.

מאידך, כל המאפיינים וההיבטים השונים של מלכות אלף השנים כבר נגלו בתנ"ך. התנ"ך מתאר את המאפיינים הכלליים של החיים במלכות האלף, דבר שאינו מעלה בעיה מבחינת סדר ההתרחשויות. לכן לא הייתה סיבה להקדיש מקום רב למלכות המשיח בספר ההתגלות. רוב מה שהיה צריך להתגלות כבר נודע מן התנ"ך.

אולם היו שני דברים בנוגע למלכות המשיח אשר לא נגלו בתנ"ך. הראשון היה אורכה של מלכות המשיח. אמנם נביאי התנ"ך חזו שתהיה תקופת זמן ארוכה של שלטונו השלֵו של המשיח, אך הם לא חשפו בדיוק מה יהיה משך הזמן של התקופה. במענה לשאלה זו מציין ספר ההתגלות שהתקופה תארך אלף שנים בדיוק. דבר שני שנותר בלתי ידוע מדברי נביאי התנ"ך הוא הנסיבות שבאמצעותן תבוא המלכות לסיומה, וכיצד הן יובילו אל הסדר הנצחי. גם דבר זה מתגלה בספר ההתגלות. שני סעיפים אלה הם כל מה שהוסיף פרק כ' בהתגלות לידע על אודות מלכות אלף השנים. האמונה במלכות אלף השנים אינה נסמכת על קטע זה, אלא מתבססת על נבואותיהם המרובות של נביאי התנ"ך.

בסיס נוסף לאמונה במלכות העומדת לבוא נשען על ארבע בריתות בלתי מותנות ובלתי מוגשמות שכרת אלוהים עם ישראל. בריתות אלה הן בלתי מותנות, ולכן מסתמכות אך ורק על אלוהים להגשמתן ולא על ישראל. הן גם בלתי מוגשמות, ומאחר שאלוהים הוא אל המקיים את הבטחותיו, הן חייבות להתגשם בעתיד. הן יכולות להתגשם רק בתוך המסגרת של מלכות המשיח

או מלכות בת אלף שנים. דברים נוספים ייאמרו על בריתות אלה בפרק י"ט, 'ישראל במלכות המשיח'. אך הנקודות העיקריות יסוכמו פה.

הראשונה שבהן היא הברית עם אברהם, אשר הבטיחה זרע נצחי שיתפתח ויהיה לעם שינחל את הארץ המובטחת, ארץ בעלת כמה גבולות ברורים ומוגדרים. בו בזמן שאותו עם - היהודים - ממשיך להתקיים, מעולם בתולדותיו הוא לא נחל את הארץ המובטחת כולה. כדי שתתגשם הבטחה זו, חייבת להתקיים מלכות עתידית. מלבד זאת, הבעלות על הארץ לא הובטחה רק לזרעו של אברהם אלא לאברהם באופן אישי, כשאלוהים אמר: לְךָ אֶתְנַנְּהָ וּלְיִצְחָקָךָ עַד-עוֹלָם (ברא' יג 15). כדי שיגשים אלוהים את הבטחתו לאברהם (כמו גם ליצחק וליעקב), חייבת להתקיים מלכות עתידית.

הברית השנייה היא ברית הארץ¹, אשר דיברה על קיבוצם של היהודים מרחבי העולם ועל נחלתם מחדש את הארץ אחרי היותם מפוזרים בגלות. בו בזמן שהגלות כבר התרחשה ועדיין קיימת בפועל היום, הקיבוץ מחדש והנחילה של הארץ עדיין מחכים להתגשמותם בעתיד. גם דבר זה מחייב מלכות עתידית. הברית עם דוד היא הברית השלישית, והיא הבטיחה ארבעה דברים נצחיים: בית נצחי (שושלת), כיסא נצחי, מלכות נצחית ודמות נצחית מסוימת. השושלת הייתה לנצחית משום שהגיעה לשיאה בדמות שבעצמה היא נצחית: ישוע המשיח. מסיבה זו יהיו הכיסא והמלכות נצחיים גם הם. אך ישוע עדיין מעולם לא ישב על כיסא דוד כשהוא מושל במלכות בישראל. ייסודו מחדש של כיסא דוד ושלטון המשיח על המלכות מחכים עדיין להתגשמות עתידית. דברים אלה מחייבים מלכות עתידית.

האחרונה שבאותן בריתות היא הברית החדשה, אשר דיברה על לידתו הלאומית החדשה וישועתו של עם ישראל, והיא כוללת כל יהודי בן העם הזה באופן אישי. גם דבר זה מחכה להגשמה סופית ומחייב מלכות עתידית. הכתבים הנבואיים הנרחבים, יחד עם כל הבריתות הללו, הם אלה שמספקים את הבסיס לאמונה במלכות עתידית של המשיח, ולא רק פרק אחד בספר גדוש סמלים.

לשם סיכום, הבסיס לאמונה במלכות המשיח הוא כפול: הבטחותיהן הבלתי מקוימות של הבריתות היהודיות, ונבואותיהם הבלתי מוגשמות של הנביאים היהודים.

1. מוכרת באנגלית בשם: The Palestinian Covenant [הערת המתרגם].

פרק שבעה-עשר

מאפיינים כלליים של מלכות המשיח

רבים מנביאי התנ"ך הפנו את תשומת לבם לפרטים של מלכות המשיח, וסיפקו תמונה כוללת ומקיפה של החיים במשך תקופה זו. פרק זה יעסוק באותם קטעים המתייחסים למאפייניה הכלליים של מלכות המשיח אשר יהיו נכונים לגבי יהודים וגויים כאחד.

א. תהילים ט"ו 1-5

מִזְמוֹר לְדָוִד. יְהוָה, מִי־גִיּוֹר בְּאֶהְלֶךְ? מִי־יִשְׁפֹּן בְּהַר קָדְשְׁךָ?
הוֹלֵךְ תְּמִים וּפְעֵל צֶדֶק וְדָבַר אֱמֶת בְּלִבּוֹ. לֹא־רָגַל עַל־לְשׁוֹנוֹ,
לֹא־עָשָׂה לְרַעְהוּ רָעָה וְחָרְפָה לֹא־נָשָׂא עַל־קִרְבּוֹ. נִבְזָה בְּעֵינָיו
נִמְאָס וְאֶת־יְרֵאֵי יְהוָה יִכְבֵּד, נִשְׁבַּע לְהִרְעֹ וְלֹא יָמַר. כִּסְפוֹ לֹא־
נָתַן בְּנִשְׁוֹתָ וְשִׁחַד עַל־נְקִי לֹא לָקַח, עִשְׂה־אֱלֹהִים, לֹא יִמוּט לְעוֹלָם.

הקטע הזה מתאר את הצדקה שתאפיין את האזרח במלכות. על אף שלא כל אדם במלכות יתאפיין בהכרח בצדקה מעין זו, מסיבות שיידונו מאוחר יותר בפרק זה, הרוב כן יתאפיינו בה.

ב. תהילים כ"ד 1-6

לְדָוִד מִזְמוֹר. לִיהוָה הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ, תִּבְּל וַיִּשְׁבֵּי בָהּ. כִּי־הוּא עַל־
יַמִּים יִסְדָּה וְעַל־נְהָרוֹת יִכּוֹנְנֶה. מִי־יַעֲלֶה בְהַר־יְהוָה וּמִי־יָקוּם
בְּמִקּוֹם קָדְשׁוֹ? נְקִי כַפַּיִם וּבֵר־לֵבָב אֲשֶׁר לֹא־נָשָׂא לְשׁוֹא נַפְשִׁי

וְלֹא נִשְׁבַּע לְמִרְמָה. יִשָּׂא בְרָכָה מֵאֵת יְהוָה וצְדָקָה מֵאֱלֹהֵי יִשְׁעוֹ.
זֶה דֹר דִּרְשׁוּ, מִבְּקָשֵׁי פְּנִידָה יַעֲקֹב סָלָה.

קטע זה מתאר את ייסודה של המלכות, ואת הצדקה שתאפיין את האדם שהקשר שלו לאלוהים יהיה תקין באותה תקופה.

ג. ישעיהו ב' 2-4

וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, נִכּוֹן יְהִיֶה הַר בְּיַתְיָהוּהָ בְּרֹאשׁ הַהָרִים,
וְנִשָּׂא מִגְּבְעוֹת, וְנָהְרוּ אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם. וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים, וְאָמְרוּ:
לָכּוּ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה אֶל־בַּיִת אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, וְלִרְנוּ מִדְּרָכָיו
וְנִלְכָה בְּאַרְחֻתָיו, כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלַם.
וְשֹׁפֵט בֵּין הַגּוֹיִם, וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים, וּכְתַתּוּ חֲרָבוֹתֵם לְאַתִּים
וְחִנִּיתוּתֵיכֶם לְמִזְמֹרוֹת, לֹא־יִשָּׂא גּוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב, וְלֹא־יִלְמְדוּ
עוֹד מִלְחָמָה.

בקטע הזה מתאר ישעיהו את אחד המאפיינים העיקריים של מלכות המשיח – השלום העולמי. אמנם כן יתעוררו מחלוקות בין עמים, אך מחלוקות אלה לא עוד ייושבו בעימותים צבאיים, כי אם באמצעות דבר ה' מירושלים. אפילו אומנות הלחימה תישכח.

ד. ישעיהו י"א 6-9

וְגַר זָאֵב עִם־כֶּבֶשׂ, וְנָמֹר עִם־גְּדִי יִרְבֹּץ, וְעִגָּל וּכְפִיר יִחָדְדוּ,
וְנֹעַר קֶטָן נִהַג בָּם. וַיִּפְרָה וְדָב תִּרְעִינָה, יִחָדְדוּ יִרְבְּצוּ יִלְדִיֶהוּ, וְאַרְיֵה
כִּפְקָר יֹאכַל־תֶּבֶן. וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל־חֵר פֶּתֶן, וְעַל מְאוּרֵת צִפְעוֹנִי
גָּמוּל יִדּוּ הַדָּה. לֹא־יִרְעוּ וְלֹא־יִשְׁחִיתוּ בְּכַל־הַר קִדְשֵׁי, כִּי־מִלְאָה
הָאָרֶץ דָּעָה אֶת־יְהוָה, כַּמִּים לַיָּם מְכַסִּים.

השלום הכלל־עולמי שתואר בקטע הקודם יתרחב אפילו לממלכת בעלי החיים. כל החיות ישובו למצבן כפי שהיה בגן העדן ויהיו לצמחוניות (פס' 7-6). האויבים העתיקים ביותר, אדם ונחש, יוכלו לחיות יחדיו בנועם ביום ההוא (פס' 8), כי דעת אלוהים תתפשט לכל רחבי העולם ותשפיע על אדם ובהמה גם יחד (פס' 9).

ה. ישעיהו ס"ה 17-25

כִּי־הִנְנִי בּוֹרֵא שְׁמַיִם חֲדָשִׁים וְאָרֶץ חֲדָשָׁה, וְלֹא תִזְכְּרֶנָּה הָרֵאשֹׁנוֹת
וְלֹא תִעֲלֶינָה עַל־לֵב. כִּי־אִם־שִׁישׁוּ וְגִילוּ עַד־עַד אֲשֶׁר אֲנִי בּוֹרֵא,
כִּי הִנְנִי בּוֹרֵא אֶת־יְרוּשָׁלַם גִּילָה וְעִמָּה מְשׁוֹשׁ. וְגִלְתִּי בִירוּשָׁלַם
וְשִׁשְׁתִּי בְעַמִּי, וְלֹא־יִשְׁמַע בָּהּ עוֹד קוֹל בְּכִי וְקוֹל זַעֲקָה. לֹא־
יְהִיָּה מָשֶׁם עוֹד עוֹל יָמַיִם וְזָקֵן אֲשֶׁר לֹא־יִמְלֵא אֶת־יָמָיו, כִּי
הַנְּעַר בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יָמוֹת וְהַחוּטָא בֶּן־מֵאָה שָׁנָה יִקְלָל. וּבָנוּ
בָתַיִם וַיֵּשְׁבוּ, וְנִטְעוּ כְרָמִים וְאָכְלוּ פְרִיָם. לֹא יִבְנוּ וְאַחַר יֵשֵׁב,
לֹא יִטְעוּ וְאַחַר יֹאכְל, כִּי־כִימִי הָעֶץ יָמֵי עַמִּי, וּמַעֲשֵׂה יְדֵיהֶם
יִבְלוּ בַחִירִי. לֹא יִיגְעוּ לָרִיק וְלֹא יִלְדוּ לְבִהְלָה, כִּי זָרַע בְּרוּכֵי
יְהוָה הִמָּה וְצִאֲצָאֵיהֶם אִתָּם. וְהָיָה טָרֶם־יִקְרְאוּ וְאֲנִי אֶעֱנֶה, עוֹד
הֵם מְדַבְּרִים וְאֲנִי אֲשַׁמְעֵם. זָאֵב וְטֹלָה יִרְעוּ כְאֶחָד, וְאַרְיֵה כְּבָקָר
יֹאכְל־תְּבוּ, וְנַחֲשׁ עֶפְרַח לַחֲמוֹ, לֹא־יִרְעוּ וְלֹא־יִשְׁחִיתוּ בְכָל־הַר
קְדָשִׁי, אָמַר יְהוָה.

קטע זה מתחיל בהצהרה על בריאת השמיים החדשים והארץ החדשה (פס' 17). אין לבלבל בין אותם שמיים חדשים וארץ חדשה לבין אלה שבהתגלות כ"א-כ"ב. האחרונים מתארים את השמיים החדשים והארץ החדשה של הסדר הנצחי, בעוד הקטע בישעיהו מתאר את אלה של מלכות המשיח, אשר יהיו חידוש של השמיים והארץ הנוכחיים. אלה שבהתגלות אינם חידוש, אלא סדר חדש לגמרי. מכאן שעבור מלכות אלף השנים יתקיים חידוש כולל של השמיים והארץ. העובדה שנעשה שימוש במונח בורא מראה שהחידוש הזה יהיה נסי, ואפשרי רק בידי אלוהים לבדו. תוצאת החידוש תהיה המשכם של דברים רבים מהסדר הישן וכן מספר דברים חדשים. דוגמה טובה לישן והחדש הללו אפשר לראות במה שאומרים הכתובים על ארץ ישראל. ישראל תעבור גם היא תהליך של חידוש. חלק מהדברים השייכים לסדר הישן יישארו, כגון הים התיכון וים המלח. אך מספר דברים יהיו חדשים לגמרי, כמו ההר הגבוה מאוד (הגבוה ביותר בעולם) במרכזה של הארץ. אחרי הצהרה זו על אודות השמיים החדשים והארץ החדשה, ישנו תיאור של ירושלים של מלכות אלף השנים (פס' 18-19). הנושא של ירושלים של מלכות האלף יילמד בפירוט בפרק י"ט, 'ישראל במלכות אלף השנים'.

פסוק 20 משמעותי במיוחד, משום שהוא דן בחיים ומוות במלכות. הפסוק הזה מלמד מספר דברים. ראשית: לא תהיה עוד תמותת תינוקות במלכות אלף השנים; כל מי שיוולד במלכות אלף השנים יגיע לגיל מסוים. שנית: הגיל

המוגדר שבו עלול אדם למות הוא גיל מאה שנה. משהוסרה תמותת תינוקות, כל הנולד במלכות אלף השנים יחיה לפחות עד שנת המאה לחייו. עקב הארכת החיים במלכות האלף, אלה שימותו בגיל מאה שנה ייחשבו כאילו מתו בצעירותם. **שלישית:** פסוק זה מגביל את זהות האנשים שימותו בגיל מאה שנה לאותם שיהיו חוטאים; דהיינו ללא־מאמינים, כי הם בלבד ייחשבו מְקַלְלִים. אם כן, המוות במלכות יהיה נחלת הלא־מאמינים בלבד.

אם נשווה את הקטע הזה למה שנאמר לגבי הישועה בקטעים אחרים, ניתן לסכם את כל התפיסה של החיים והמוות במלכות כך: כאשר תתחיל המלכות, כל האנשים שטבעם רגיל (כלומר שגופם לא התחלף), יהודים כגויים, יהיו מאמינים. היהודים בכללותם ייושעו ממש לפני ביאתו השנייה של המשיח. כל הגויים הלא־מאמינים (עֲזִים) ייהרגו במשך תקופת הביניים בת 75 הימים שבין הצרה הגדולה למלכות אלף השנים, ורק מאמינים גויים (כבשים) יוכלו להיכנס למלכות. עם זאת, במהלך הזמן תהיה במלכות ילודה הן של יהודים והן של גויים. אנשים אלה שנולדו זה עתה, בעלי טבע רגיל, ימשיכו לרשת את הטבע החוטא מהוריהם הטבעיים ויהיו זקוקים גם הם ללידה חדשה. אף על פי שהשטן יהיה מוגבל, וכך יצומצם הפיתוי, לטבע החוטא ישנה יכולת מספקת למרוד באלוהים גם בנפרד מפעילות שטנית. במרוצת הזמן יהיו אנשים בלתי נושעים החיים במלכות וזקוקים לישועה. כמו בעבר, הדרך להיושע תהיה בחסד על ידי אמונה, ותוכן האמונה יהיה מותו של המשיח בעבור החטא ותחייתו לאחר מכן. לאלה שנולדו במלכות תהיה האפשרות להאמין עד שנתם המאה. אם לא יאמינו, הם ימותו בשנתם המאה. הלא־מאמין לא יוכל לחיות מעבר לגיל מאה. אך אם כן יאמינו, הם יחיו לכל אורך מלכות אלף השנים ולעולם לא ימותו. לפיכך יהיה המוות במלכות האלף נחלת הלא־מאמינים בלבד. מסיבה זו אין הכתובים מדברים בשום מקום על תחייה לקדושי מלכות אלף השנים. ומסיבה זו נאמר שתחיית קדושי הצרה הגדולה משלימה את התחייה הראשונה (התג' כ 4-6). ברור גם לפי הברית החדשה בירמיהו ל"א 30-33 שלא יהיו יהודים לא־מאמינים במלכות; כל היהודים שייוולדו במשך תקופת המלכות יאמינו במשיח עד שנתם המאה. חוסר אמונה יהיה בקרב הגויים בלבד, ולכן יתקיים המוות בקרב הגויים בלבד. פסוקים 21-24 ממשיכים לתאר את החיים במלכות כתקופה של שלום ושגשוג אישיים. יהיה זה זמן של בנייה ונטיעה. מובטח למי שבונה ונוטע ליהנות מיגיע כפיו, כיוון שרבות מהשפעותיה של הקללה יוסרו (פס' 21א-22). החיים יתאפיינו באריכות ימים (פס' 22ב), היעדר אסון ומהומה (פס' 23) ותגובה מיידית של

אלוהים (פס' 24). כמו בישעיהו י"א 6-9, בממלכת החיות ישרור שלום בין חיה לרעותה וכן עם בני האדם (פס' 25).

ו. מיכה ד' 1-5

וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים יְהִי־הָרַב־בֵּית־יְהוָה נְכוֹן בְּרֹאשׁ הַהָרִים, וְנִשָּׂא הוּא מְגֻבְעוֹת, וְנִהְרֹוּ עָלָיו עַמִּים. וְהִלְכוּ גוֹיִם רַבִּים, וְאָמְרוּ: לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה וְאֶל־בַּיִת אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, וְיִזְרְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכֶה בְּאַרְחֻתָיו, כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה, וְדַבַּר־יְהוָה מִירוּשָׁלַם. וְשָׁפֵט בֵּין עַמִּים רַבִּים, וְהוֹכִיחַ לְגוֹיִם עֲצָמִים עַד־רְחוֹק, וְכַתְּתוּ חֲרֵבְתֵיהֶם לְאַתִּים וְחֲנִיתֵיהֶם לְמִזְמֵרוֹת, לֹא־יִשְׂאוּ גוֹי אֶל־גּוֹי חֶרֶב וְלֹא־יִלְמְדוּן עוֹד מִלְחָמָה. וְיָשְׁבוּ אִישׁ תַּחַת גִּפְנוֹ וְתַחַת תְּאֲנָתוֹ וְאִין מִחְרִיד, כִּי־פִי יְהוָה צְבָאוֹת דָּבַר. כִּי כָל־הָעַמִּים יִלְכוּ אִישׁ בְּשֵׁם אֱלֹהָיו, וְאֶנְחֵנוּ גִלְדָּ בְשֵׁם־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לְעוֹלָם וָעֶד.

שלושת הפסוקים הראשונים של קטע זה הם אותם הפסוקים מישעיהו ב' 2-4, המדברים על כך שהר בית ה' יהפוך מוקד לתשומת לבה של אוכלוסיית הגויים בעולם, על אופיה של המלכות כתקופה של לימוד מן המשיח, ועל היעדר מלחמה כיוון ששלום כלל־עולמי ישתרר במלכות כולה. מיכה מוסיף שהמלכות תהיה תקופה של שלום ושגשוג אישיים (פס' 4), כאשר נאמנותו המלאה של עם ישראל היא לאלוהים (פס' 5).

סיכום

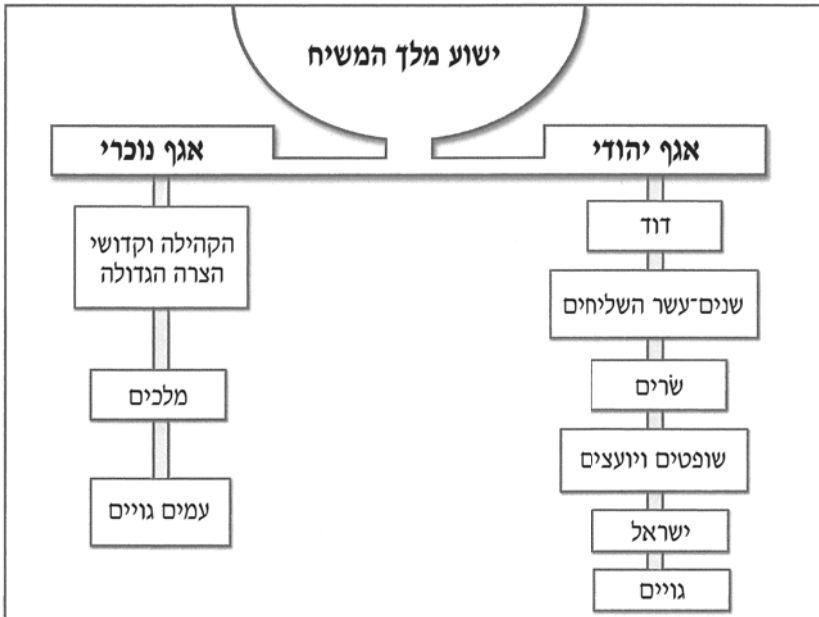
כדי לסכם את מאפייניה הכלליים של מלכות המשיח: תהיה זו תקופה שבה יהיה השטן כבול, דבר שיביא לצמצום של החטא והמוות גם יחד, אם כי אף אחד משני אלה לא ימוגר כליל בתקופה זו. תהיה זו תקופה של שגשוג ושלום עולמיים ואישיים - בין אדם לאדם, בין חיה לחיה ובין אדם לחיה, כאשר רבות (אך לא כל) השפעותיה של הקללה מוסרות. תהיה זו תקופה המתאפיינת באמת, בקדושה ובצדקה, כאשר הצדק מופץ מירושלים בלי הרף. תהיה זו תקופה של גייע כפיים בבנייה ובנטיעה, עם ערבות לתוצאות וכשההנאה מיגיע כפיים זה מובטחת.

ניח

פרק שמונה-עשר

ממשלתה של מלכות אלף שנים

מלכות המשיח תנוהל באמצעות שלטון מלוכני מוחלט (מונרכיה אבסולוטית), בעל שרשרת פיקוד ברורה ומדרג סמכויות. המלך האבסולוטי יהיה ישוע המשיח. האצלת הסמכויות תתחלק לשני אגפים: אגף ממשל יהודי ואגף ממשל נוכרי, כשלכל אחד מהם ישנה שרשרת פיקוד. ניתן לשרטט זאת כך:

פרק זה יעסוק בקטעים השונים מן הכתובים שמדברים על שיטת הממשל במלכות.

א. המלך: האדון ישוע המשיח

הן התנ"ך והן הברית החדשה מלמדים בבירור שהמשיח יישב על כיסא דוד וימשול במלכות על ישראל, וששלטונו יתפרש על פני כל הגויים. הברית עם דוד, שעליה מבוסס שלטונו הפיזי של המשיח, תידון בפרק הבא. בפרק הזה נעסוק רק באותם קטעים שמפתחים את הברית עם דוד, ובאלה שמדברים על המשיח כעל מלך המושל במלכות ממשית.

1. כינון המלכות

העובדה שזוהי תוכניתו של אלוהים להושיב את בנו כמלך בירושלים, היא הוראתו הברורה של מזמור ב' 6-8:

וְאֲנִי נָסַכְתִּי מִלְכִּי, עַל־צִיּוֹן הַר־קֹדֶשׁי. אֲסַפְּרָה אֶל־חֶק, יְהוָה
אֲמַר אֵלַי: בְּנֵי אֲתָה, אֲנִי הַיּוֹם יִלְדְתִּיךָ. שָׂאֵל מִמֶּנִּי וְאֲתַנְּה גוֹיִם
נִחְלָתְךָ, וְאַחֲזַתְךָ אֶפְסֵי־אֲרֶץ.

על אף שכיסא המשיח יכונן בירושלים, ריבונותו לא תסתיים בגבול ישראל אלא תתפרש על פני כדור הארץ כולו, כאשר כל העמים הנוכריים כנענים לשלטונו.

שלטונו של המשיח מעל כיסא דוד הנוסד מחדש ושלטונו על מלכות הם הנושא של ישעיהו ט' 5-6:

כִּי־יֵלֵד יִלְד־לָנוּ, בֶּן נִתֵּן־לָנוּ, וְנִתְּהִי הַמְּשֻׁרָה עַל־שִׁכְמוֹ, וַיִּקְרָא שְׁמוֹ
פִּלָּא, יוֹעֵץ, אֵל גִּבּוֹר, אֲבִי־עַד, שֵׁר־שְׁלוֹם. לְמַרְבֵּה הַמְּשֻׁרָה וּלְשָׁלוֹם
אֵין־קֶץ עַל־כִּסֵּא דָוִד וְעַל־מַמְלַכְתּוֹ, לְהַכִּין אֶתְּהָ וּלְסַעֲדָהּ בְּמִשְׁפָּט
וּבְצַדִּיקָה, מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם. קִנְיַת יְהוָה צְבָאוֹת תַּעֲשֶׂה־זֹאת.

אל תוך העולם היהודי נולד ילד, שהוא בן לבית דוד ושעל כתפיו תנוח משרת השלטון (פס' 5א). אולם ניתנים לילד הזה שמות שיכולים להיות נכונים רק לגבי אלוהים עצמו (פס' 5ב). נצחיותם של שושלת דוד, כיסאו ומלכותו מובטחת, כיוון שהם נסמכים על היותו אדם־אלוה. בכל הנוגע לאנושיותו, הוא צאצא של דוד. בכל הנוגע לאלוהותו, הוא נצחי וכן גם כיסאו. משבוססו עובדות אלה בבירור, ממשיך ישעיהו ומתאר את כינון שלטונו של המלך המשיח. הממשלה שתוקם תרבה בסמכות ובשלום, ולא יהיה סוף לא לכיסא דוד ולא לשלטון המשיח, כי אותו אדם־אלוה הוא זה אשר יכונן אותה ואשר

יקיים אותה. היא תתאפיין בצדק ובצדקה לעולם. הערבות לכך שהיא תהיה כה מבוססת היא קנאתו הבוערת של אלוהים, קנאה אשר תמשיך לבעור עד שתממש המלכות. מכיוון שקנאת אלוהים מתכוונת להוציא זאת לפועל, הדבר יתקיים לבטח.

להצהרה זו מוסיף ישעיהו ט"ז 5:

וְהוֹכֵן בְּחֶסֶד כְּסָא, וְיֵשֵׁב עָלָיו בְּאַמֶּת בְּאֵהֶל דָּוִד שֹׁפֵט וְדֹרֵשׁ
מִשְׁפָּט וּמִהָר צֶדֶק.

כמו בשביל לחזור ולשנות על הצהרתו הקודמת מצהיר ישעיהו שוב שכיסא דוד יכונן לבטח, וזאת על בסיס אהבתו הנאמנה של אלוהים. האחד שיישב על הכיסא יהיה שייך לבית דוד והוא יתאפיין באמת. הוא יהיה המלך והשופט, ויוודא שהצדק ייעשה – צדק הנובע מצדקתו של המלך.

שתי נבואות דומות מאוד לזו שבישעיהו נמצאות בירמיהו. הראשונה היא בירמיהו כ"ג 5-6:

הִנֵּה יָמִים בָּאִים, נְאֻם־יְהוָה, וְהִקְמַתִּי לְדָוִד צֶמַח צְדִיק, וּמֶלֶךְ
מֶלֶךְ וְהַשְׁכִּיל, וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּאֶרֶץ. בְּיָמָיו תִּנְשָׁע יְהוּדָה
וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁכֹּן לְבִטָּח, וְזֶה־שְׁמוֹ אֲשֶׁר־יִקְרָאוּ: יְהוָה צְדִיקְנוּ.

שוב ישנו צאצא של דוד אשר יישב על כיסא דוד. עם זאת הצאצא הזה נקרא יהוה צדקנו, לכן האחד שיושב על כיסא דוד הוא לא אחר מאותו אדם־אלוה. ומכיוון שזהו האדם־אלוה, יתאפיין שלטונו בחוכמה, בצדק ובצדקה. הוא זה שעליו ייסמך ביטחונה של ישראל.

הקטע השני, ירמיהו ל"ג 14-17, מוסיף:

הִנֵּה יָמִים בָּאִים, נְאֻם־יְהוָה, וְהִקְמַתִּי אֶת־הַדָּבָר הַטּוֹב אֲשֶׁר
דִּבַּרְתִּי אֶל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְעַל־בֵּית יְהוּדָה. בְּיָמִים הֵּם וּבָעֵת
הַהִיא אֶצְמִיחַ לְדָוִד צֶמַח צְדָקָה, וְעָשָׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בְּאֶרֶץ.
בְּיָמִים הֵּם תִּנְשָׁע יְהוּדָה, וִירוּשָׁלַם תִּשְׁכֹּן לְבִטָּח, וְזֶה אֲשֶׁר־
יִקְרָא־לָהּ: יְהוָה צְדִיקְנוּ. כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה: לֹא־יִכָּרֵת לְדָוִד אִישׁ
יָשֵׁב עַל־כִּסֵּא בֵּית־יִשְׂרָאֵל.

תחילה פותח ירמיהו באשרור כוונתו של אלוהים להגשים את בריתו עם דוד (פס' 14), ואז הוא מציין מחדש את הנקודות הבסיסיות שבהצהרותיו מפרק כ"ג 5-6 (פס' 15-16). בשום אופן לא יורשה לבית דוד להיכחד (פס' 17). שאר פרק ל"ג ממשיך ומאשרר את כוונתו של אלוהים להגשים את כל תנאיה של הברית עם דוד, וקטעים אלה יידונו בפרק הבא.

על אף שיכונן כיסא המשיח בירושלים, יתפרש שלטונו של מלך המשיח על כל פני כדור הארץ, לפי זכריה י"ד 9:

וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל־כָּל־הָאָרֶץ, בַּיּוֹם הַהוּא יְהוָה יְהוָה אֶחָד
וְשָׁמוּ אֶחָד.

ביום ההוא, מציין זכריה, יהיה המשיח לראש העולם ויחשב לפי האנושות כולה לאל האחד.

לא רק התנ"ך מלמד שכיסא דוד יכונן מחדש ושממנו ימשול המשיח על ממלכת ישראל, כפי שנראה בבירור מלוקס א' 30-33:

וַיֹּאמֶר לָהּ הַמֶּלֶךְ: אֶל־תִּירָאִי מְרִים, כִּי־מִצָּאתַי חֵן לִפְנֵי
הָאֱלֹהִים. וְהִנֵּה הָרָה וְיִלְדֶת בֵּן, וְקָרָאתָ אֶת־שְׁמוֹ יְשׁוּעַ. וְהוּא
גָּדוֹל יְהוָה וּבְרִעָלָיוֹן יִקְרָא, וְיְהוָה אֱלֹהִים יִתֵּן־לוֹ אֶת־כֹּסֵא
דָּוִד אָבִיו וְעַל־בֵּית יַעֲקֹב יִמְלֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד, וְלִמְלַכּוֹתָו אֵין קֶץ.

לאחר שהודיע למרים כי תלד בן על אף בתוליה (פס' 30-31), גבריאל ממשיך ומתאר את סמכותו העתידית של אותו הבן. כמו בקטעים מישעיהו ומירמיהו, הבן ייוולד אל תוך העולם היהודי והוא יישב על כיסא דוד כאדם־אלוה (פס' 32). מבחינת אלוהותו הוא בן האלוהים, אך מבחינת אנושיותו הוא צאצא של דוד. הבן יקבל את כיסא דוד על פי עצת אלוהים. הוא ימשול על ישראל, ולא יהיה קץ לשלטונו (פס' 33). הודעה זו של גבריאל על כינונו של ישוע כמלך על כיסא דוד מעוגנת באופן ברור בנבואות על הברית עם דוד ובנבואות התנ"ך.

2. אופי שלטונו

מספר קטעים מתארים את מאפייני שלטונו של מלך המשיח. מאפיין עיקרי אחד, הנובע מהשלטון המלוכני המוחלט שיתקיים, הוא שהוא ימשול בשבת ברזל. התגלות י"ב 5 מציין:

וַתֵּלֶד בֵּן זָכָר, הַעֲתִיד לְרַעוֹת כָּל־הַגּוֹיִם בְּשִׁבְט בְּרָזֶל, וַיִּלְקַח בְּנָה
אֶל־הָאֱלֹהִים וְאֶל־כֹּסְאוֹ.

עובדה זו מאושררת בהתגלות י"ט 15:

וּמִפְּי יֵצֵאת חֲרֵב תְּחָה לְהַכּוֹת בָּהּ אֶת־הַגּוֹיִם וְהוּא יִרְעֵם בְּשִׁבְט
בְּרָזֶל. וְהוּא דֹרֵךְ פּוֹרֵת יַיִן חֲמַת־אֶף אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת.

אותו שלטון ביד ברזל מעוגן בתהילים ב' 9, ויהיה בו צורך עקב העובדה שאומות עדיין יתקיימו ולאנשים שיאכלסו אותן יהיה עדיין את טבעם החוטא. כבר צוין בפרק הקודם שאחרי הדור הראשון יהיו לא־מאמינים במלכות. פעליו הטבעיים של אותו טבע חוטא יצטרכו ריסון. המלכות לא תהיה דמוקרטית,

אלא שלטון מלוכני מוחלט. שלטונו של מלך המשיח יהיה קפדני, ויהיה על כולם לציית לחוקים הצודקים והישרים היוצאים מירושלים. תחילת שלטונו תצוין בתהלוכה של המלך לתוך ירושלים של מלכות האלף, כפי שמתואר בתהילים כ"ד 7-10:

שָׂאוּ שְׁעָרִים רְאֵשֵׁיכֶם וְהִנָּשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וַיָּבֹאוּ מֶלֶךְ הַכְּבוֹד.
 מִי זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד? יְהוָה עֲזָזוּ וּגְבוּר, יְהוָה גְּבוּר מִלְחָמָה. שָׂאוּ
 שְׁעָרִים רְאֵשֵׁיכֶם וּשְׂאוּ פִתְחֵי עוֹלָם וַיָּבֹאוּ מֶלֶךְ הַכְּבוֹד. מִי הוּא
 זֶה מֶלֶךְ הַכְּבוֹד? יְהוָה צְבָאוֹת הוּא מֶלֶךְ הַכְּבוֹד סְלָה.

התייחסות נרחבת לאופי שלטונו נמצאת בתהילים ע"ב 1-19:

לְשִׁלְמָה. אֱלֹהִים, מִשְׁפָּטֶיךָ לְמֶלֶךְ: תּוֹ וְצִדְקָתֶךָ לְבָר־מֶלֶךְ: יְדִין עַמֶּךָ
 בְּצִדֶק וְעֲנִיֶיךָ בְּמִשְׁפָּט. וְשָׂאוּ הָרִים שְׁלוֹם לְעַם וּגְבֻעוֹת בְּצִדְקָה.
 וְשִׁפְטוּ עֲנִיִּים, יוֹשִׁיעַ לְבְנֵי אֲבִיוֹן וַיְדַכֵּא עוֹשֶׂק. יִירָאוּךָ עַם־שִׁמְשׁ
 וְלִפְנֵי יְרַח דָּוִד דּוֹרִים. יֵרֵד כְּמָטֵר עַל־גִּזְי, כְּרִבִּיבִים זְרִיף אֲרָץ.
 יִפְרַח־בְּיָמָיו צְדִיק וְרַב שְׁלוֹם עַד־בְּלֵי יָרֵחַ. וַיֵּרֶד מִיָּם עַד־יָם
 וּמִנְהַר עַד־אֲפְסַי־אֲרָץ. לִפְנֵיךָ יִכְרְעוּ צִיִּים וְאִיִּבִיו עֶפֶר יִלְחֹכוּ.
 מִלְכֵי תִרְשִׁישׁ וְאִיִּים מִנְחָה יִשִּׁיבוּ, מִלְכֵי שֹׁבָא וּסְבָא, אֲשֶׁר־כָּר
 יִקְרִיבוּ. וַיִּשְׁתַּחֲווּ־לוֹ כָּל־מְלָכִים, כָּל־גּוֹיִם יַעֲבֹדוּהוּ. כִּי־יֵצֵל
 אֲבִיוֹן מִשֹּׁעַ, וְעֲנִי וְאִין־עֲזָר לוֹ. יַחַס עַל־דָּל וְאֲבִיוֹן וּנְפֹשׁוֹת
 אֲבִיוֹנִים יוֹשִׁיעַ. מִתּוֹךְ וּמִחֶמֶס יִגָּאֵל נַפְשָׁם וַיִּיקָר דָּמָם בְּעֵינָיו.
 וַיַּחֲי, וַיִּתֵּן־לוֹ מִזֶּהָב שֹׁבָא וַיִּתְפַּלֵּל בְּעַדוֹ תְּמִיד, כָּל־הַיּוֹם יְבָרְכֵנָהּ.
 יְהִי פֶסֶת־בַּר בְּאֲרָץ בְּרָאשׁ הָרִים, יִרְעַשׂ כָּל־בְּנוֹן פְּרִיז, וְיִצְאוּ
 מֵעִיר כְּעֶשֶׂב הָאָרֶץ. יְהִי שְׁמוֹ לְעוֹלָם, לִפְנֵי־שִׁמְשׁ יִנִּין (יְנוּן) שְׁמוֹ
 וַיִּתְבָּרְכוּ בוֹ, כָּל־גּוֹיִם יִאֲשְׁרוּהוּ. בְּרוּךְ יְהוָה אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל,
 עֹשֶׂה נִפְלְאוֹת לְבָדוֹ. וּבְרוּךְ שֵׁם כְּבוֹדוֹ לְעוֹלָם וְיָמְלָא כְבוֹדוֹ אֶת־
 כָּל הָאָרֶץ, אָמֵן וְאָמֵן.

המזמור כולו מתאר את שלטונו של המלך הצדיק. שלטונו יתאפיין בצדק, בקדושה ובצדקה, כך שהחפים מפשע ייהנו מצדק בעוד האשמים יורשעו (פס' 1-7). היקף שלטונו יהיה בבירור כלל-עולמי ובין-לאומי (פס' 8-11). הוא יתפרש מִיָּם עַד־יָם, שזו התייחסות לגבולות המערבי (הים התיכון) והמזרחי (ים המלח) של ישראל במלכות אלף השנים. יתרה מכך, הוא יתפרש מִנְהַר, כלומר מנהר הפרת, שלפי הנבואות יהיה גבולה הצפוני של המדינה היהודית המיוסדת מחדש. היינו מצפים שהמשפט הבא יתאר את הגבול הדרומי כ"נחל מצרים", אך במקום זאת כותב משורר תהילים ע"ד אֲפְסַי־אֲרָץ. הנקודה שמועברת היא שעל אף שהמלכות מוקמת בארץ ישראל, כפי שראינו מאיזכורם של הגבולות

המערבי, המזרחי והצפוני, לא יוגבל השלטון לישראל בלבד. הוא יגלוש מעבר לגבולות ישראל, ויגיע עד קצות הארץ (פס' 8). ידידיו כאויביו ישתחוו לו (פס' 9), וכל המלכים האחרים מקרב העמים יכניעו עצמם למרותו (פס' 10-11). מכיוון שימלוך בשבט ברזל ובצדק, בקדושה ובצדקה, כל עוולה שתיעשה נגד הצדיקים תבוא על תיקונה בחומרה, והצדיקים ירוממו (פס' 12-15). שלטונו יתאפיין גם בשפע של תוצרת (פס' 16). כולם יתברכו במלך ויברכו אותו, כי הוא האדם־אלוה הנצחי (פס' 17-19).

ישעיהו י"א 5-1 מספק תיאור נוסף על אופי שלטונו:

וַיֵּצֵא חֹטֵר מִגֹּזֵעַ יִשְׂרָאֵל וַיִּצְרַח מִשְׁרָשְׁרֵי יִפְרָה. וַיִּנְחָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה,
רוּחַ חֲכָמָה וּבִינָה, רוּחַ עֲצָה וּגְבוּרָה, רוּחַ דַּעַת וַיִּרְאֵת יְהוָה.
וַהֲרִיחוּ בִּירְאֵת יְהוָה, וְלֹא־לְמַרְאֵה עֵינָיו יִשְׁפּוּט, וְלֹא־לְמִשְׁמַע
אָזְנוֹ יוֹכִיחַ. וְשִׁפְט בְּצַדֵּק דְּלִים, וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעֲנוּי־אֲרָץ,
וְהִקְהֵ־אֲרָץ בְּשִׁבְטֵי פִי, וּבְרוּחַ שְׁפָתָיו נְמִית נִשְׁע. וְהָיָה צֶדֶק אֲזוֹר
מִתְנָיו, וְהֶאֱמוּנָה אֲזוֹר חֲלָצָיו.

ישעיהו מתחיל בכך שהוא מתאר את מוצאו של המלך, כלומר שהוא מבית דוד (פס' 1). הואצלה עליו מלוא רוח הקודש המתוארת בשבע התגלמויותיה של רוח אלוהים (פס' 2). האצלה זו של מלוא רוח הקודש מומחשת בחמש התוצאות המוזכרות בפסוקים 3-4. לבסוף, המלך ושלטונו מאופיינים בצדק ובנאמנות (פס' 5).

ובכן האדון ישוע יהיה הן מלך ישראל והן מלך העולם. תחת סמכותו המוחלטת ומלוכתו ייוסדו שני אגפי ממשל, האגף הנוכרי והאגף היהודי.

ב. אגף הממשל הנוכרי

1. הקהילה וקדושי הצרה הגדולה

על החלק שיהיה לקהילה במלכות אלף השנים של המשיח מסופר בהתגלות כ' 4-6:

וַאֲרָא כְּסֹאוֹת; וַיֵּשְׁבוּ עֲלֵיהֶם וְהִמְשִׁפֹּט נִתַּן בְּיָדָם. וַנִּפְשׁוֹת
הַהֲרוּגִים עַל־עֲדוּת יִשׁוּעַ וְעַל־דְּבַר הָאֱלֹהִים, וַאֲשֶׁר לֹא הִשְׁתַּחֲוּוּ
לְחַיָּה וּלְצִלְמָה וְלֹא קִבְּלוּ אֶת־תְּהוֹה עַל־מִצְחוֹתָם וְעַל־יָדָם; וַיִּקְוֹמוּ
וַיַּחֲיוּ וַיִּמְלְכוּ עִם־הַמְּשִׁיחַ אֵלָף שָׁנִים. וַשָּׂאֵר הַמִּתִּים לֹא־קָמוּ
לְחַיִּים עַד־כְּלֹת אֵלָף הַשָּׁנִים. זֹאת הִיא הַתְּחִיָּה הָרִאשׁוֹנָה. אֲשֶׁר־י
הָאִישׁ וְקָדוֹשׁ הוּא אֲשֶׁר־חִלְקוֹ לְקוֹם בְּתְחִיָּה הָרִאשׁוֹנָה; בְּאֵלֶּה

לֹא־יִשְׁלַט הַמָּוֶת הַשֵּׁנִי, כִּי אִם־יְהִי כְּהֵנִים לְאֱלֹהִים וְלִמְשִׁיחוֹ
וְיִמְלְכוּ אֹתוֹ אֶלְף שָׁנִים.

בפסוק 4 מתאר יוחנן את הקדושים שימלכו לצדו של המשיח. תחילה, ישנם אלה שהִמְשָׁפֵט בְּיָדָם. זוהי התייחסות לקדושי הקהילה שנלקחו השמימה בנקודה כלשהי טרם הצרה הגדולה. המשפט שעליו מדובר הוא כיסא דין המשיח, שהוא המשפט של מעשי המאמין. למעשה, תוצאת משפט זה היא שתקבע את מעמדו של כל אחד מקדושי הקהילה במלכות.² קבוצה שנייה של קדושים שימלכו לצדו של המשיח היא הַהֲרוּגִים³ עַל־עֲדוֹת יִשׁוּעַ. אלה הם המאמינים שימותו על קידוש אמונתם במהלך מחציתה הראשונה של הצרה הגדולה, ושהוזכרו בחותם החמישי (התג' ו 9-11). קבוצה שלישית היא אלה שלא השתחוו לצר המשיח או לצלמו, ולא קיבלו את תו ה-666 על מצחותיהם או על ידם הימנית. מאחר שדברים אלה החלו רק באמצע הצרה הגדולה, קבוצה שלישית זו היא קדושי החצי השני של הצרה. אם כן, הן קדושי הקהילה והן קדושי הצרה הגדולה ימלכו לצדו של המלך למשך אלף שנים. לקדושי התנ"ך יהיה ייעוד אחר, ובו נדון בפרק הבא.

העובדות המוצגות בפסוק 4 מציינות את סיומה של התחייה הראשונה. התחייה הראשונה היא התחייה של כל הצדיקים, והיא מופרדת מהתחייה השנייה באלף שנים. ישוע הוקם שלושה ימים לאחר מותו, וכך נהייה לביכוריה של התחייה הראשונה (קור"א טו 23). קדושי הקהילה יקומו בהילקחות הקהילה זמן מה לפני הצרה הגדולה (תסל"א ד 16). לבסוף, קדושי התנ"ך (ישע' כו 19; דנ' יב 2) וקדושי הצרה הגדולה (התג' כ 4) יקומו בתקופת הביניים בת 75 הימים שבין הצרה הגדולה ומלכות אלף השנים. כבר הובהר שמוות בתקופת המלכות יהיה מנת חלקם של הלא־מאמינים בלבד. לפיכך, מאחר שרק לא־מאמינים ימותו במשך מלכות אלף השנים, לא יהיה צורך בתחייה של קדושי מלכות אלף השנים. כתוצאה מכך תושלם התחייה הראשונה לחלוטין עם תחיית קדושי הצרה הגדולה. אלף שנים יעברו לפני שתושלם התחייה השנייה.

קדושי הקהילה והצרה הגדולה ימלכו לצדו של מלך המשיח על העמים הנוכריים. הם יהיו הסמכות המייצגת של המלך ויישמו את פסיקותיו בקרב העמים.

2. לפרטים ראה כרך א', פרק ו', 'תורת אחרית הימים בנוגע לקהילה הרוחנית'.

3. בחלק מהתרגומים: טבוחים או ערופים [הערת המתרגם].

2. מלכים

כפי שהוזכר לפני כן, בתהילים ע"ב, על העמים הנוכריים השונים ישלטו מלכים. עובדה זו תיראה במספר קטעים אחרים בפרק הבא. מלכים אלה יחיו בגופם הטבעי, בעוד לקדושים שיהיו ממונים עליהם יהיה גוף רוחני, שקם לתחייה, ומפואר. בעוד כל אחד מן המלכים יהיה שליט עליון על עמו, יהיו הם עצמם תחת הסמכות של הקהילה וקדושי הצרה הגדולה.

אם כן, באגף הממשל הנוכרי תעבור שרשרת הפיקוד מהמשיח לקהילה וקדושי הצרה הגדולה, ומשם למלכי העמים הנוכריים.

ג. אגף הממשל היהודי

1. דוד, המלך והנשיא

שלטונו המלוכני המוחלט של המשיח יתפרש על ישראל כמו גם על העמים הנוכריים. אך זה שיכהן ישירות תחת מלך המשיח ושתהיה לו הסמכות על עם ישראל כולו, יהיה דוד הנעור מן המתים, ויינתנו לו שני התארים של מלך ונשיא. הוא יהיה מלך כיוון שימשול על ישראל, אך הוא יהיה נשיא מהבחינה שיהיה תחת סמכותו של המשיח. בדיוק כפי שלעמים הנוכריים יהיו מלכים, כך גם לישראל. ההבדל הוא שלמלכים הגויים יהיה גופם הטבעי, בעוד שלדוד יהיה גוף שקם לתחייה.

ישנם מספר קטעים המדברים על דוד כמלך על ישראל וכנשיא תחת מלך המשיח, כמו ירמיהו ל' 9:

וְעָבְדוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מֶלֶכָם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם.

לא זו בלבד שיעבדו בני עם ישראל בעתיד את יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם, כי אם גם את דָּוִד מֶלֶכָם.

קטע נוסף הוא יחזקאל ל"ד 23-24:

וְהִקְמַתִּי עֲלֵיהֶם רֹעֶה אֶחָד וְרָעָה אֶתְהֶן, אֶת עֲבָדֵי דָוִד, הוּא

יְרָעָה אֹתָם וְהוּא יְהִיָּה לָהֶן לְרֹעֶה. וְאֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם לָהֶם

לְאֱלֹהִים, וְעֲבָדֵי דָוִד נְשִׂיא בְתוֹכָם; אֲנִי יְהוָה דֹּבְרָתִי.

כאשר תבוא עת שיקומו של עם ישראל, לא יהיה זה עוד בצורה של שתי ממלכות אשר לכל אחת מלך משלה. בני העם יהיו לאומה מאוחדת מחדש עם ראש אחד בלבד, והראש הזה יהיה דוד הקם לתחייה אשר ישמש כנשיאם.

אם כן בעוד ה' ישמש כאלוהיהם וכמלכם המוחלט, ישרת דוד תחתיו כנשיאו של אלוהים על ישראל.

מאוחר יותר, ביחזקאל ל"ז 24-25, כותב הנביא:

וְעַבְדֵי דָוִד מְלֻךְ עֲלֵיהֶם, וְרוּעֵה אֶחָד יִהְיֶה לְכֻלָּם, וּבְמִשְׁפָּטֵי יִלְכוּ וְחֻקוֹתַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אוֹתָם. וַיָּשִׁבוּ עַל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדֵי לַיַּעֲקֹב, אֲשֶׁר יָשְׁבוּ־בָהּ אַבֹּתֵיכֶם, וַיָּשִׁבוּ עָלֶיהָ הִמָּה וּבְנִייהֶם וּבְנֵי בְנֵיהֶם עַד־עוֹלָם, וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם.

יחזקאל חוזר ושונה שוב את העובדה שיהיה זה דוד אשר יתפקד כמלך ישראל. הוא יהיה נשיאם ורועם. בהנחייתו יהיה עם ישראל מסוגל לשמור את מצוות הצדק של אלוהים. הארץ תושב להם, כמו גם דוד מלכם. קטע אחד אחרון שמצביע על היבט זה של הממשל במלכות אלף השנים הוא הושע ג' 5:

אַחַר יָשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׂוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וְאֶת דָּוִד מְלֻכָם, וּפָחְדוּ אֶל־יְהוָה וְאֶל־טוֹבוֹ, בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים.

הושע מעביר את אותן נקודות כמו ירמיהו ויחזקאל, ומציין שבהשבתם העתידית יהיו בני עם ישראל כפופים לא רק לסמכותו של ה' אלוהיהם, אלא גם לדוד מלכם.

על אף שכל הקטעים הללו מפורשים לעתים קרובות כאילו הם מתייחסים למעשה לצאצאו של דוד, אין דבר בטקסט אשר מצביע על כך שיש להבין את המילה דָּוִד באופן סמלי. כאשר רצו הנביאים להתייחס למשיח בהקשר של דוד, הם השתמשו במונחים כגון "שורש ישי", "צמח דוד", "בן דוד" או "זרע דוד". אף אחד מן הביטויים הללו אינו מופיע כאן. הכתוב פשוט מציין את המילה דָּוִד. כדי לשמור על פרשנות מילולית, הכי טוב להבין את הכתוב כפשוטו, כלומר דוד באופן מילולי, שכאשר יקום לתחייה יתפקד כמלך על ישראל וכנשיא הכפוף למלך העולם. זהו המובן שבו יכהן דוד הן כמלך והן כנשיא. מנקודת מבטו של עם ישראל, דוד יהיה מלכם אשר מושל עליהם. אך מנקודת מבטו של המשיח, דוד יהיה נשיא.

2. שנים-עשר השליחים מעל שנים-עשר השבטים

בשני מקרים הבטיח ישוע לשנים-עשר השליחים שבמלכות תהיה להם סמכות על שנים-עשר השבטים. הראשון שבקטעים אלה הוא מתי י"ט 28:

וַיֹּאמֶר יֵשׁוּעַ אֲלֵיהֶם: אֲמֵן אֲמַר אֲנִי לָכֶם, אַתֶּם הַהֲלֹכִים אַחֲרַי, בְּהִתְחַדֵּשׁ הַבְּרִיאָה כְּאֲשֶׁר יֵשֵׁב בֶּן־הָאָדָם עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ,

גַּם־אַתֶּם תִּשְׁבוּ עַל־שָׁנַיִם עֶשֶׂר כְּסָאוֹת לְשֹׁפֵט אֶת־שָׁנַיִם עֶשֶׂר
שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל.

הזמן שאליו הוא מתייחס הוא בְּהִתְחַדָּשׁ או בחידוש של פני האדמה, כאשר יישב ישוע על כיסא דוד המיוסד מחדש בתפארתו. יהיה זה הזמן שבו יוקמו שנים־עשר כיסאות אחרים, אחד על כל שבט ושבט, ועל כיסאות אלה יישבו השליחים וימשלו.

הקטע השני נמצא בלוקס כ"ב 28-30:

וְאַתֶּם הֵם הָעֹמְדִים עִמִּי עַד־עֵתָה בְּנִסְיוֹנֵי; לָכוּ אֲנִי מִנְחִיל
אֶתְכֶם כְּאֶשֶׁר הִנְחִילְנִי אָבִי אֶת הַמְּלָכוֹת. לְמַעַן תֹּאכְלוּ וְתִשְׁתּוּ
עַל־שְׁלֹחַנִי בְּמַלְכוּתֵי וְיִשְׁבְּתֶם עַל־כְּסָאוֹת לְשֹׁפֵט אֶת־שָׁנַיִם עֶשֶׂר
שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל.

המלכות של אלף השנים שייעד האב לבן הורחבה והואצלה על ידי ישוע לשנים־עשר השליחים. ההבדל הוא שתחום הממשל של המשיח יהיה העולם כולו, שלטונו של דוד יהיה על כל ישראל, ואילו הסמכות השיפוטית של השליחים תהיה על שבטים מסוימים. מובטחות לשנים־העשר שתי זכויות במינוי הזה. הראשונה היא שהם יהיו תמיד עם ישוע, ויאכלו וישתו על שולחנו, לכל אורך תקופת המלכות. הזכות השנייה היא שיהיו להם כיסאות משלהם, ומהם ימשלו על שבטי ישראל.

למרבה הצער לא נאמר דבר לגבי איזה שליח ימשול על איזה שבט. התשובה לשאלה זו ממתינה להתגשמות הנבואות במלכות העתידית.

3. שרים ונשיאים

נוסף על עמדות השלטון שכבר צוינו, מוזכרים גם מושלים אחרים אשר מכונים פשוט נְשִׂיאִים או שָׂרִים. קטע אחד כזה נמצא בישיעיהו ל"ב 1:

הוּ לְצִדֵּק יִמְלֹךְ־מֶלֶךְ, וְלְשָׂרִים לְמִשְׁפָּט יִשְׂרוּ.

המלך המושל בצדקה יהיה האדון ישוע. יחד איתו מוזכרים שָׂרִים שיהיו בעמדות סמכות ואופיים יהיה ישר.

קטע שני הוא יחזקאל מ"ה 8:

לְאַרְץ יְהִי־לוֹ לְאַחֲזָה בְּיִשְׂרָאֵל, וְלֹא־יוֹנוּ עוֹד נְשִׂאֵי אֶת־עַמִּי,
וְהָאָרֶץ יִתְּנוּ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לְשְׁבִטֵיהֶם.

הקשרו המלא של הקטע (יחז' מ-מח) יידון בפרק הבא. אך לעת עתה יש לציין, שפעם נוספת מוזכרים נשיאים הנמצאים בעמדת סמכות במלכות אלף

השנים. שלא כמו נשיאים בעבר, את אלה לא יאפיין דיכוי. כחלק מסמכותם יהיה עליהם לחלק את הארץ לשתיים-עשרה נחלות השבטים.

זרובבל הקם לתחייה, אשר מוזכר בחגי ב' 20-23, יהיה ככל הנראה אחד מן השרים הללו:

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה שְׁנִית אֶל־חֲנִי, בְּעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ לְאֹמֶר:
אָמַר אֶל־זָרְבָבֶל מִמְּלֻכֹת הַגּוֹיִם, וְהִפְכֹתִי מִרְכָּבָה וְלִכְבִּיָּה, וַיֵּרְדוּ
סוּסִים וְרִכְבֵּיהֶם אִישׁ בְּחָרֵב אָחִיו. בַּיּוֹם הַהוּא, נָאִם־יְהוָה
צָבָאוֹת, אֶקְחָה, זָרְבָבֶל בֶּן־שָׁאֲלֻתִיאֵל עַבְדִּי, נָאִם־יְהוָה, וְשִׁמְתִּיךָ
כַּחוֹתֶם, כִּי־בָךְ בְּחַרְתִּי, נָאִם יְהוָה צָבָאוֹת.

הזמן שבו תהיה לזרובבל עמדה כה רמה הוא אחרי שיטולטלו השמיים והארץ (פס' 20-21) ויושמדו הצבאות הפולשים (פס' 22). שני אלה יתרחשו בעת ביאתו השנייה של המשיח. העמדה הרמה מובטחת לזרובבל לאחר שיתרחשו האירועים הללו (פס' 23), עמדה שבזכותה יהיה קרוב לאלוהים כפי שחותמו של מלך קרוב למלך. זרובבל נבחר לעמדה רמה במלכות, וככל הנראה יהיה בין השרים המוזכרים על ידי שני הנביאים האחרים. זרובבל גם הוא מבית דוד.

4. שופטים ויועצים

קבוצה נוספת של מושלים במלכות תהיה השופטים והיועצים המוזכרים בישעיהו א' 26:

וְאֲשִׁיבָה שְׁפֹטֶיךָ כְּבָרָאשְׁנָה וְיִלְעָצֶיךָ כְּבִתְחֻלָּה; אַחֲרֵי־כֵן יִקְרָא לְךָ
עֵיר הַצִּדְקָה, קְרִיָּה נְאֻמָּנָה.

עמדת סמכות זו תהיה קשורה באופן מיוחד לעיר ירושלים. אותם מושלים יהיו אחראים לכך שהצדק ייצא לאור במובן השיפוטי, והצדק שישליטו לא יעוות.

5. ישראל מעל הגויים

החוליה האחרונה בשרשרת פיקוד זו שבאגף הממשל היהודי, היא שעם ישראל יהיה לראש מעל הגויים. ידובר על כך עוד בפרק הבא, אך ראוי להזכיר זאת פה.

העובדה שעם ישראל יהפוך ראש הגויים הייתה חלק מהבטחות אלוהים לישראל בספר דברים. קטע אחד כזה הוא דברים ט"ו 6:

כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בָּרַכְךָ בְּאֲשֶׁר דָּבַר־לְךָ, וְהַעֲבַטְתָּ גוֹיִם רַבִּים וְאֶתְּהָ לֹא תַעֲבֹט וּמִשְׁלַתְּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבָדָד לֹא יִמְשְׁלוּ.
 ההנהגה על הגויים תהווה חלק מהגמול של עם ישראל על ציوتו לאלוהים, בדברים כ"ח 1:

וְהָיָה אִם־שָׁמוּעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁמֵר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם, וּנְתַנֶּה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עֲלֶיךָ עַל כָּל־גּוֹיֵי הָאָרֶץ.
 ציות ומנהיגות כאלה מחכים ללידתו הלאומית החדשה של עם ישראל. הבטחה זו חוזרת על עצמה בדברים כ"ח 13:

וּנְתַנֶּה יְהוָה לְרֹאשׁ וְלֹא לְזָנָב, וְהָיִיתָ רַק לְמַעֲלָה וְלֹא תִהְיֶה לְמַטָּה, כִּי־תִשְׁמַע אֶל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם לְשֹׁמֵר וּלְעֹשׂוֹת.
 מלבד ההצהרות הנמצאות בתורת משה, תיארו גם הנביאים את ראשות והנהגתו העתידיות של עם ישראל על הגויים. קטע אחד כזה הוא ישעיהו י"ד 1-2:

כִּי יִרְחַם יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב, וּבָחַר עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל, וְהִנִּיחָם עַל־אֲדָמָתָם; וְנִלְוָה הַיָּגֵר עֲלֵיהֶם, וְנִסְפְּחוּ עַל־בֵּית יַעֲקֹב. וּלְקָחוּם עִמָּיִם וְהִבִּיאוּם אֶל־מְקוֹמָם, וְהִתְנַחֲלוּם בֵּית־יִשְׂרָאֵל עַל אֲדָמַת יְהוָה לְעַבְדִּים וּלְשִׁפְחוֹת; וְהָיוּ שְׂבִיִּים לְשִׁבְיָהֶם, וְרָדוּ בְּנִגְשֵׁיהֶם.
 הגויים לא רק יביאו את היהודים חזרה לארץ ישראל, כי אם גם יהיו קניינו של ישראל. הם יהיו למשרתיו של עם ישראל. קטעים דומים נמצאים בישעיהו מ"ט 22-23 ו-ס"א 6-7.

שרשרת הפיקוד באגף הממשל היהודי היא ממלך המשיח לדוד, לשנים־עשר השליחים, לשרים, לשופטים וליועצים, מעל כל עם ישראל, אשר ישמש ראש לגויים.
 שבט הברזל אשר יאפיין את שלטונו של הממשל במלכות, ייושם באמצעות רבדים שונים ועמדות שונות של סמכות.

לפני

פרק תשעה-עשר

ישראל במלכות המשיח

ישראל בתקופת מלכות המשיח מהווה נושא עיקרי אצל נביאי התנ"ך. אכן הייתה זו נקודת השיא של נבואות התנ"ך, ולכל נביאי הספר - למעט יונה, נחום, חבקוק ומלאכי - היה דבר מה לומר בנושא. השניים האחרונים כן התייחסו לביאה השנייה ולצרה הגדולה, שבהקשר הרחב יותר של הנביאים מרמזת על המלכות שתבוא אחר כך. לפרש באופן אלגורי וסמלי כמות גדולה כל כך של הכתובים, הרי זה לבלבל את כל מדע הפרשנות. אין כל סיבה לפרש אף אחת מנבואות אלה באופן רוחני, כפי שאין לפרש כך גם את הנבואות העוסקות בביאתו הראשונה של המשיח, כגון לידתו מבתולה, לידתו בבית לחם, מותו או תקומתו הפיזית וכו'.

מפאת כמות ההתגלות הזמינה על אודות ישראל במלכות המשיח, יחולק פרק זה לשמונה חלוקות עיקריות: **ראשית**, ארבעת הפנים של השבתו הסופית של ישראל; **שנית**, מאפיינים אחרים של השבתו הסופית של ישראל; **שלישית**, הר בית ה' של מלכות אלף השנים; **רביעית**, בית המקדש של מלכות אלף השנים; **חמישית**, מערכת הכהונה והקורבנות של מלכות אלף השנים; **שישית**, הנהר של מלכות אלף השנים; **שביעית**, ישראל של מלכות אלף השנים; ו**שמינית**, ירושלים של מלכות אלף השנים.

א. ארבעת הפנים של השבתו הסופית של עם ישראל

ישנם ארבעה פנים יסודיים להשבתו הסופית של עם ישראל, כאשר כל אחד מהם מבוסס על ברית מסוימת. כל אחת מבריתות אלה מתפתחת במלואה

מאוחר יותר, עם התפתחות ההתגלות הנבואית. הקטע הזה יסקור כל אחת מהבריתות ואת יחסה להשבתו הסופית של ישראל, לצד התפתחותה הנבואית.

1. לידתו החדשה של עם ישראל

[א] הבסיס: הברית החדשה

הפן הראשון של השבתו הסופית של ישראל הוא לידתו הלאומית החדשה של עם ישראל. העיתוי של הלידה החדשה הזאת נדון כבר בפרק י"ד, 'מערכת הר מגידון וביאתו השנייה של ישוע המשיח'. הקטע פה עוסק בהתפתחות המגמה הזאת. הבסיס ללידתו החדשה הסופית של ישראל הוא הברית החדשה בירמיהו ל"א 30-33:

הִנֵּה יָמִים בָּאִים, נְאֻם־יְהוָה, וְכָרַתִּי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת־בֵּית יְהוּדָה, בְּרִית חֲדָשָׁה. לֹא כַּבְרִית אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת־אֲבוֹתֵם בְּיוֹם הַחֲזִיקִי בְיָדָם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲשֶׁר־הִמָּה הִפְרוּ אֶת־בְּרִיתִי וְאֲנֹכִי בָעַלְתִּי בָם, נְאֻם־יְהוָה. כִּי זֹאת הַבְּרִית אֲשֶׁר אֶכְרַת אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם, נְאֻם־יְהוָה, נִתַּתִּי אֶת־תּוֹרַתִּי בְּקֶרֶבָם, וְעַל־לִבָּם אֶכְתַּבְנָהּ, וְהִיִּיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים, וְהִמָּה יְהִי־לִי לְעַם. וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאִישׁ אֶת־אָחִיו לֵאמֹר: דַּעוּ אֶת־יְהוָה. כִּי־כֹלָם יִדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטָנָם וְעַד־גְּדוֹלָם, נְאֻם־יְהוָה, כִּי אֶסַּלַח לְעוֹנָם, וְלִחַטְאֵתָם לֹא אֶזְכְּרֶנּוּ.

ההודעה על הברית החדשה נפתחת בהכרזה שתהיה זו ברית יהודית, שכן היא תיכרת עם שני בתי ישראל (פס' 30). היא תתאפיין בניגודיות חריפה לברית תורת משה הישנה יותר (פס' 31). מבין חמש הבריתות היהודיות, ברית משה הייתה היחידה שהיא מותנית. על אף שאלוהים היה נאמן בשמירת הצד שלו בתנאי הברית, עם ישראל לא היה כה נאמן, דבר שהביא לכך שברית משה הופרה. כי אף שברית משה הראתה מהו תקן הקדושה שדרשה התורה, מעולם לא היה ביכולתה להעניק ליהודי את הכוח לקיימה. אך בעיה זו תבוא על תיקונה בברית החדשה (פס' 32), באמצעות לידה חדשה שתספק את הכוח הפנימי הנחוץ לעמוד בדרישותיו הצודקות של אלוהים ולקיימן. תוצאת הברית החדשה תהיה לידה חדשה לאומית וכוללת (פס' 33). ארגונים שמטרתם לבשר ליהודים לא יהיו נחוצים עוד במלכות המשיח, מפני שכל יהודי יידע את האדון, מהקטן ועד לגדול. חטאי ישראל ייסלחו ויישכחו. בו בזמן שיהיו גויים לא־מאמינים במלכות, לא יהיו יהודים לא־מאמינים במלכות. כל היהודים כולם יאמינו. לא יהיה צורך לומר ליהודי: "דע את ה'", שכן כולם יידעו אותו.

הברית החדשה הזאת מהווה את הבסיס לפן הראשון של השבתו של ישראל - לידתו הלאומית החדשה של עם ישראל.

[ב] ההתפתחות הנבואית

על לידתו הלאומית החדשה של ישראל אין אנו למדים מהנבואות על הברית החדשה בלבד. מספר קטעים נדונו כבר בחלק שעוסק במערכת הר מגידון. אך ישנם רבים אחרים. ישעיהו כ"ט 22-24 מציינ:

לְכוּ כֹה־אָמַר יְהוָה אֶל־בֵּית יַעֲקֹב, אֲשֶׁר פָּדָה אֶת־אֲבֹרְהָם: לֹא־
עָתָה יְבוֹשׁ יַעֲקֹב, וְלֹא עָתָה פָּנָיו יַחְוָרוּ. כִּי בְרָאתוּ וְלָדְיוּ מַעֲשֵׂה
יָדֵי בְּקִרְבוֹ יִקְדִּישׁוּ שְׁמִי, וְהִקְדִּישׁוּ אֶת־קְדוּשַׁת יַעֲקֹב, וְאֶת־אֱלֹהֵי
יִשְׂרָאֵל יַעֲרִיצוּ. וְיִדְעוּ תַעֲרִיחוּ בֵינָה, וְרוֹגְגִים יִלְמְדוּ־לָקַח.

הבטחה ניתנת ליעקב אבינו. על אף שלאורך רוב ההיסטוריה היהודית היה יעקב בוודאי מתבייש בהפכפכותם של צאצאיו, כאשר תתרחש הלידה הלאומית החדשה יהיה לו הרבה במה להתגאות.

קטע נוסף הוא ישעיהו ל' 18-22:

וְלָכוּ יַחְכְּהָ יְהוָה לַחֲנוּכְכֶם, וְלָכוּ יְרוּם לְרַחֲמֵכֶם, כִּי־אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט
יְהוָה; אֲשֶׁר־י כָל־חוֹכֵי לוֹ. כִּי־עַם בְּצִיּוֹן יֵשֵׁב בִּירוּשָׁלַם. בָּכוּ לֹא־
תִבְכֶּה, חֲנוּן יַחֲנֶה לְקוֹל זַעֲקָה, כְּשִׁמְעֶתוּ עָנָה. וְנָתַן לָכֶם אֲדָנִי
לֶחֶם צָר וּמִים לַחַץ, וְלֹא־יִכְנַף עוֹד מוֹרִיךְ, וְהָיוּ עֵינֶיךָ רְאוּת
אֶת־מוֹרִיךְ. וְאֲזַנֶּיךָ תִשְׁמַעְנָה דְבַר מְאֹרִיךְ לֵאמֹר: זֶה הַדָּרֶךְ לָכוּ
בוֹ, כִּי תֵאֱמִינוּ וְכִי תִשְׁמְאִילוּ. וְטִמְאַתֶּם אֶת־צְפוּי פְּסִילֵי כֶסֶף
וְאֶת־אֲפֻדַת מַסַּכַת זָהָבָה; תִּזְרַם כְּמוֹ דָּוָה, צָא תֵאֱמַר לוֹ.

לפי הקטע המסוים הזה תהיה הלידה החדשה תוצאת משפטי הצרה הגדולה, שבהם ייסר אלוהים את עם ישראל כדי לתקנו. משפטי הצרה הגדולה יהיו האמצעי שעל ידו יבוא עם ישראל לידי דעת מושיעה של משיחו.

מאוחר יותר, בישעיהו מ"ד 1-5, כותב הנביא:

וְעָתָה שְׁמַע, יַעֲקֹב עֶבְדִּי, וְיִשְׂרָאֵל בְּחֶרְתִּי בוֹ. כֹה־אָמַר יְהוָה עֲשֵׂה,
וְיִצְרָךְ מִבְּטֹן יַעֲרֶךְ: אֶל־תִּירָא, עֶבְדִּי יַעֲקֹב, וְיִשְׁרוּן בְּחֶרְתִּי בוֹ.
כִּי אֶצְקֶמֶם עַל־צִמָּא וְנִזְלִים עַל־יִבְשָׁה, אֶצְקֶ רֹחִי עַל־זַרְעֶךָ
וּבְרַכְתִּי עַל־צִאֲצָאֶיךָ. וְצִמְחוּ בְּבִין חֲצִיר, כְּעֵרְבִים עַל־יְבֵלֵי־מִים.
זֶה יֵאמֹר: לִיהוָה אָנִי; וְזֶה יִקְרָא בְּשֵׁם־יַעֲקֹב, וְזֶה יִכְתֹּב יְדוֹ
לִיהוָה, וּבְשֵׁם יִשְׂרָאֵל יִכְנֶה.

אלוהים היה זה אשר בחר בישראל מלכתחילה (פס' 1-2), ועל ישראל עדיין להיות לכלי היוצר הנבחר שהוא נועד להיות. אלוהים יצק את רוחו על העם

כולו (פס' 3), והתוצאה תהיה שעם ישראל יתחיל להניב פרי (פס' 4) ויישאר נאמן לאלוהיו לעולם (פס' 5). מאוחר יותר בפרק זה, בפסוקים 21-24, מדגיש ישעיהו את הסרת חטאיו של ישראל:

זָכַר-אֱלֹהִים, יַעֲקֹב, וַיִּשְׁרָאֵל, כִּי עֲבָדֵי-אֲתָהּ; וַיִּצְרֹתֶיךָ, עֲבָדֵי-לִי
 אֲתָהּ; וַיִּשְׁרָאֵל, לֹא תִנְשְׁנִי. מַחֲתִי כָעֵב פִּשְׁעֶיךָ וְכַעֲנֵן חַטֹּאתֶיךָ,
 שׁוֹבָה אֵלַי כִּי גֹאֲלֶתֶיךָ. רְנוּ שְׁמַיִם כִּי-עָשָׂה יְהוָה, הָרִיעוּ תַחְתֵּינֹת
 אָרֶץ, פָּצְחוּ הָרִים רְנָה, יַעַר וְכָל-עֵץ בּוֹ, כִּי-גָאֵל יְהוָה יַעֲקֹב,
 וַבִּישְׁרָאֵל יִתְפָּאֵר.

ישועתו הנצחית של עם ישראל ושחרורו מבושה לעולמים מודגשים בישעיהו מ"ה 17:

יִשְׂרָאֵל נוֹשַׁע בִּיהוָה תְּשׁוּעַת עוֹלָמִים, לֹא-תִבְשׁוּ וְלֹא-תִכְלְמוּ עַד-עוֹלָמֵי עַד.
 שְׁנֵי הַנְּבִיאִים הַגְּדוֹלִים הָאֲחֵרִים דִּיבְרוּ גַם הֵם עַל הַלִּידָה הַחֲדָשָׁה הַסּוֹפִית
 הַזֹּאת. בִּירְמִיָּהוּ כ"ד 7 נכתב:

וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב לְדַעַת אֹתִי, כִּי אֲנִי יְהוָה, וְהָיוּ-לִי לְעָם, וְאֶנְכִּי
 אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹהִים, כִּי-יָשׁוּבוּ אֵלַי בְּכָל-לֵבָם.

כאשר יוליד אלוהים מחדש את עם ישראל, הוא ייתן לבניו לב לדעת את האדון. עם הלב החדש הזה הם יהיו מסוגלים לשוב אל אלוהים בלב שלם. בזמן לידתו החדשה של ישראל לא יימצאו עוד חטאיו, לפי ירמיהו נ' 19-20:

וְשִׁבְבֹתִי אֶת-יִשְׂרָאֵל אֶל-נְהוּהוֹ, וְרָעָה הַכְּרֹמֶל וְהַבָּשָׂן, וַבְּהַר אֶפְרַיִם
 וְהַגְּלַעַד תִּשְׁבַּע נַפְשׁוֹ. בְּיָמַימֵם הָהֵם וּבָעֵת הַהִיא, נֶאֱסַם-יְהוָה, וַיִּבְקֹשׁ
 אֶת-עֵוֹן יִשְׂרָאֵל וְאֵינֶנּוּ, וְאֶת-חַטָּאת יְהוּדָה וְלֹא תִמְצָאֶנָּה, כִּי
 אֶסְלַח לְאִשְׁרֵי אֲשָׁאִיר.

יחזקאל מדגיש גם הוא את הלידה החדשה העתידית של ישראל, ובפרק י"א 19-20 הוא כותב:

וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב אֶחָד, וְרוּחַ חֲדָשָׁה אָתָּן בְּקִרְבְּכֶם, וְהִסְרֹתִי
 לֵב הָאֲבֹן מִבְּשָׂרָם, וְנָתַתִּי לָהֶם לֵב בָּשָׂר. לְמַעַן בְּחַקְתִּי יִלְכוּ
 וְאֶת-מִשְׁפָּטַי יִשְׁמְרוּ וְעָשׂוּ אֹתָם, וְהָיוּ-לִי לְעָם וְאֲנִי אֶהְיֶה
 לָהֶם לְאֱלֹהִים.

בעת הלידה החדשה של עם ישראל יינתנו לבניו לב חדש ורוח חדשה, כיוון שרוחם האנושית תיוולד מחדש (פס' 19). תוצאת פועל אלוהים זה על לבו ורוחו של אדם תהיה היכולת ללכת לפי דרישותיו הצודקות של אלוהים ולשומרו.

מאוחר יותר יחזקאל ל"ו 25-27 מציין:

וְזָרְקֵתִי עֲלֵיכֶם מֵיַם טְהוֹרִים וְטָהַרְתֶּם, מִכֹּל טְמֵאוֹתֵיכֶם וּמִכָּל־
גְּלוּלֵיכֶם אֲטַהֵר אֶתְכֶם. וְנָתַתִּי לְכֶם לֵב חֲדָשׁ, וְרוּחַ חֲדָשָׁה אֶתֶן
בְּקִרְבְּכֶם, וְהִסְרֹתִי אֶת־לֵב הָאֲבֹן מִבְּשָׂרְכֶם וְנָתַתִּי לְכֶם לֵב בָּשָׂר.
וְאֶת־רוּחִי אֶתֶן בְּקִרְבְּכֶם, וְעָשִׂיתִי אֶת אֲשֶׁר־בַּחֲקֵי תִלְכוּ וּמִשְׁפָּטֵי
תִשְׁמְרוּ וְעָשִׂיתֶם.

כשהוא חוזר על היבטים שצוינו קודם ואז מוסיף מעט מידע משלו, ממשיך
יחזקאל לתאר את הלידה החדשה הממשמשת ובאה. כל חטאי ישראל יטוהרו
(פס' 25). לב ורוח שנולדו מחדש יינתנו כדי שיוכלו בני העם להתהלך בחיים
מחודשים (פס' 26). יתרה מכך, רוח הקודש תשכון בתוך כל יהודי ויהודי, כך
שהם יקבלו כוח ללכת בחוקי ה' (פס' 27).

לידתו החדשה של ישראל מהווה נושא בולט גם אצל תרי־עשר הנביאים.
הושע, שדיבר רבות על העונש מאת אלוהים עקב חטאי ישראל, לא נמנע
מלדבר על לידתו החדשה של עם ישראל. קטע אחד כזה נמצא בהושע ב' 1-3:

וְהָיָה מִסְפָּר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל כְּחֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִמַּד וְלֹא יִסְפָּר,
וְהָיָה בְּמִקוֹם אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לָהֶם: לֹא־עָמִי אַתֶּם, יֹאמְרוּ לָהֶם: בְּנֵי
אֱלֹהֵי. וְנִקְבְּצוּ בְנֵי־יְהוּדָה וּבְנֵי־יִשְׂרָאֵל יַחְדָּו, וְשָׁמוּ לָהֶם רֹאשׁ
אֶחָד וְעָלוּ מִן־הָאֲרָץ, כִּי גְדוֹל יוֹם יִזְרְעֶאל. אֲמַרוּ לְאַחֵיכֶם עָמִי,
וְלְאַחֹתֵיכֶם רַחֲמָה.

על אף שישמידו משפטי אלוהים חלק גדול משורות ישראל, בכל זאת
יבוא הזמן שבו תגדל אוכלוסייתו של עם ישראל במידה עצומה (פס' 1א).
ואף שבמשך תקופה ארוכה הם היו לא־עָמִי, הם יהיו שוב עָמִי, עם אלוהים
(פס' 1ב). כאשר יבוא האיחוד מחדש, הם יהיו עם אלוהים אשר קיבל את
רחמי אלוהים (פס' 2-3).

הושע לא רק פותח את ספרו בלידתו החדשה של ישראל, אלא גם מסיים
בה, בפרק י"ד 5-9:

אֲרָפָא מְשׁוֹבְתֶם, אֲהַבֶּם נְדָבָה, כִּי שָׁב אִפִּי מִמְּנוּ. אֲהִיָּה כְּטַל
לְיִשְׂרָאֵל, יִפְרַח כְּשׁוֹשַׁנָּה, וְנִדְ שְׂרָשָׁיו כְּלִבְנוֹן. יִלְכוּ יִנְקוּתָיו וְיִהִי
כְּאֵית הוֹדוֹ, וְיִרְיַח לוֹ כְּלִבְנוֹן. יִשְׁבוּ יִשְׁבֵי בְּצִלוֹ, יַחֲיוּ דָגָן וְיִפְרְחוּ
כְּגִפְנוֹ, וְזָכְרוּ כִּי־יִן לְבָנוֹן. אֲפָרִים, מֵה־לִּי עוֹד לְעַצְבִּים? אֲנִי עָנִיתִי
וְאֲשׁוּרְנִי, אֲנִי כְּבוֹרֵשׁ רִעְנוֹ, מִמֶּנִּי פְרִידָה נִמְצָא.

התדרדרותו (מְשׁוֹבְתוֹ) של ישראל תירפא כליל (פס' 5), כי רק אז יקבל
העם את ברכות אלוהים השונות והמגוונות (פס' 6-8). כל השתחוות לאלילים
אחרים תיפסק כאשר תבוא הלידה החדשה (פס' 9).

לידתו החדשה של ישראל תהיה תוצאה של שפיכת רוח הקודש, ונקודה זו היא שמובהרת ביואל ג' 1-5:

וְהָיָה אַחֲרֵיכֶם אֲשַׁפּוּךְ אֶת־רוּחִי עַל־כָּל־בָּשָׂר, וְנִבְּאוּ בְּנֵיכֶם וּבְנוֹתֵיכֶם, זָקְנֵיכֶם חִלְמוּן, וְחֹרֵיכֶם חֲזִינֹת יִרְאוּ. וְגַם עַל־הַעֲבָדִים וְעַל־הַשְּׁפָחוֹת בְּיָמִים הַהֵמָּה אֲשַׁפּוּךְ אֶת־רוּחִי. וְנִתְּתִי מוֹפְתִים בְּשָׁמַיִם וּבָאָרֶץ, דָּם וְאֵשׁ וְתִימְרוֹת עֶשֶׂן. הַשָּׁמֶשׁ יִהְיֶה לְחֹשֶׁךְ וְהַיָּרֵחַ לְדָם, לְפָנַי בּוֹא יוֹם יְהוָה הַגָּדוֹל וְהַנּוֹרָא. וְהָיָה כָּל־אֲשֶׁר־יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמְלֹט, כִּי בְּהֶרְצִיאוֹ וּבִירוּשָׁלַם תִּהְיֶה פְּלִיטָה, כֹּאֲשֶׁר אָמַר יְהוָה, וּבְשָׂרֵידִים אֲשֶׁר יְהוָה קָרָא.

כאשר תישפך רוח הקודש על כל ישראל, אז הם יקראו בשם אדוני. אלוהים יגיב לקריאה זו בגאולתם וישועתם.

תוצאת לידתו הלאומית החדשה של ישראל תהיה מחילה כוללת של חטאיו של העם, על פי מיכה ז' 18-20:

מִי־אֵל כְּמוֹדִי, נִשְׂא עֵוֹן וְעֹבֵר עַל־פְּשַׁע לְשֹׁאֲרֵית נִחַלְתוּ? לֹא־הֲחִיזִיק לְעַד אָפוֹ, כִּי־חָפַץ חֶסֶד הוּא. יָשׁוּב יִרְחַמְנוּ, יִכַּבֵּשׂ עֲוֹנוֹתֵינוּ, וְתִשְׁלִיךְ בְּמַצְלוֹת יָם כָּל־חַטָּאוֹתֵם. תִּתֵּן אֶמֶת לְיַעֲקֹב, חֶסֶד לְאַבְרָהָם, אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְתָּינוּ מִיָּמַי קִדָּם.

אהבתו הנאמנה של אלוהים לישראל תגרום לו למחול ולעבור על חטאי ישראל, כאשר ישוב אליהם במלוא הרחמים (פס' 18-19). הוא יעשה זאת על בסיס הברית עם אברהם (פס' 20), במיוחד כפי שהיא מתפתחת בהיבט הישועה של הברית החדשה.

נבואה נוספת המדברת על לידתו החדשה של עם ישראל היא צפניה ג' 9-13:

כִּי־אָז אֶהְפֹּךְ אֶל־עַמִּים שְׂפָה בְּרוּרָה לְקֹרֵא כְּלָם בְּשֵׁם יְהוָה, לְעַבְדוֹ שְׂכָם אֶחָד. מַעֲבָר לְנַהֲרֵי־כוֹשׁ עֲתִרִי בַת־פּוּצִי יוֹבִלּוּן מִנְחָתִי. בַּיּוֹם הַהוּא לֹא תִבּוֹשִׁי מִכָּל־עֲלִילַתֶיךָ אֲשֶׁר פָּשַׁעְתָּ בִּי, כִּי־אָז אֶסִּיר מִקֶּרְבֶּךָ עֲלִיזֵי גִּאֲוֹתֶיךָ וְלֹא־תוֹסִפִּי לְגַבְהָה עוֹד בְּהָר קִדְשִׁי. וְהַשְׂאֲרֵתִי בְּקֶרְבֶּךָ עִם עֲנִי וְדָל, וְחָסוּ בְשֵׁם יְהוָה. שְׂאֲרֵית יִשְׂרָאֵל לֹא־יַעֲשׂוּ עוֹלָה וְלֹא־יִדְבְּרוּ כָזָב וְלֹא־יִמְצֵא בְּפִיהֶם לְשׁוֹן תְּרַמִּית, כִּי־הֵמָּה יִרְעוּ וְרָבְצוּ וְאִין מִחְרִיד.

בכל התפוצות יחלו היהודים לקרוא בשם אדוני. חשוב לשים לב לכך שבלי קשר למקום שבו יהיו היהודים, הם יגיבו, כך שהלידה מחדש אכן תהיה כוללת. קטע אחד אחרון הוא אל הרומים י"א 25-27:

כִּי לֹא־אֶכְחַד מִכֶּם, אֲחִי, אֶת־הַסּוּד הַזֶּה, פְּרִתְהֵיוּ חֻכְמִים
 בְּעֵינֵיכֶם; כִּי טְמֵטוּם הַלֵּב לְמִקְצַת נְהִיָּה לְיִשְׂרָאֵל, עַד כִּי־יִכְנָס
 מְלֶאךְ הַגּוֹיִם. וּבְכֶן כָּל־יִשְׂרָאֵל יִנְשָׁע, כְּפִתּוּב: וּבֹא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל
 וַיִּשְׁבֵּי פִשַׁע מִיַּעֲקֹב, וַיֹּאנִי זֹאת בְּרִיתִי אִוְתָם, בְּהִסְרִי חֲסָאָתָם.

כשפולוס מגיע לסיכום התייחסותו הממושכת למקומו של עם ישראל בתוכנית אלוהים, הוא מציין שעיוורונו וקשי לבבו הנוכחיים של ישראל אינם קבועים. הם זמניים, עד שיגיע למלואו מספר הגויים שנועדו מקדם לגוף המשיח (פס' 25). או אז יוסר קשי לבבם של בני עם ישראל, וכל בני העם שיחיו בזמן ההוא ייוושעו (פס' 26-27).

2. קיבוצו מחדש של עם ישראל

[א] הבסיס: ברית הארץ

הפן השני של השבתו הסופית של ישראל הוא קיבוצו של עם ישראל מכל רחבי העולם. דבר זה מבוסס על ברית הארץ בדברים כ"ח 69-ל' 20. באופן מסורתי מכונה ברית זו בשם "הברית הפלשתינית", כי היא נוגעת בעיקרה לארץ שבמשך מאות שנים נקראה פלשתינה. הכינוי היה מתאים בזמן שבו הוטבע, ואפילו יהודים קראו לארץ ישראל פלשתינה. בזמננו אנו זהו כינוי אומלל משתי סיבות. הראשונה: השם הזה ניתן לארץ על ידי הקיסר הרומי אדריאנוס אחרי המרד היהודי השני בהנהגת בר כוכבא (132-135 לספירה), במטרה למחוק כל זכר יהודי בארץ כחלק ממדיניותו לבטל את יהדותה של הארץ. השנייה: עקב האירועים ההיסטוריים במזרח התיכון במאה העשרים, השם משויך יותר לערבים מאשר ליהודים. מסיבות אלה (ואחרות), המחבר מעדיף לקרוא לה "ברית הארץ". עם זאת יש לציין כי בכתבים אחרים היא עדיין נקראת "הברית הפלשתינית".

הקטע מתחיל בהצהרה ברורה שברית הארץ מובחנת ושונה מברית משה (כח 69). הראשונה היא נצחית ובלתי מותנית, בעוד האחרונה היא הן זמנית והן מותנית. משה ממשיך ומתעד בצורה של סיכום את ארבעים שנות הניסיון במדבר, המובילות לנקודה שבה הם עומדים להיכנס אל הארץ המובטחת (כט 1-8). אך בטרם תוכל להתרחש הכניסה אל הארץ, יש לכרות ברית נוספת כדי להזהיר את בני ישראל מדברים העומדים לקרות (כט 9-12). הם מוזהרים פן יפנו ויתרחקו מה' (כט 13-20). ואז ממשיך הקטע ומציין שזהו בדיוק הדבר שהם יעשו, והתוצאה תהיה תפוצתם מן הארץ אל קרב עמים נוכריים, שם יסבלו תקופה ארוכה של רדיפות רבות (כט 21-28). אך הגלות הזאת מן

הארץ לא תהיה קבועה, כי בסופו של דבר יתרחש קיבוץ מחדש, כפי שמתואר בדברים ל' 1-10:

וְהָיָה כִּי-יָבֹאוּ עָלֶיךָ כָּל-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, הַבְּרָכָה וְהַקְּלָלָה אֲשֶׁר נָתַתִּי לְפָנֶיךָ, וְהִשְׁבַּתְתָּ אֶל-לִבְבְּךָ בְּכָל-הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִדִּיחָךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. וְשָׁבַתְתָּ עַד-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹלוֹ כְּכָל אֲשֶׁר-אָנֹכִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם, אַתָּה וּבְנֶיךָ, בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ. וְשָׁב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת-שְׁבוּתֶךָ וְרַחֲמֶךָ, וְשָׁב וְקִבְּצָךָ מִכָּל-הָעַמִּים אֲשֶׁר הִפְצִיךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ שָׁמָּה. אִם-יְהִיֶּה נִדְחָךָ בְּקִצָּה הַשָּׁמַיִם, מִשָּׁם יִקְבְּצֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וַיִּמְשָׁם יִקְחֶךָ. וְהִבִּיאֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשֶׁתָּהּ, וְהִיטִבְךָ וְהִרְבֶּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ. וּמִלֵּךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת-לִבְבְּךָ וְאֶת-לִבְבֵי זֵרְעֶךָ, לְאַהֲבָה אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ לְמַעַן חַיֶּךָ. וְנָתַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת כָּל-הָאֱלוֹת הָאֵלֶּה עַל-אֵיבֶיךָ וְעַל-שִׁנְאֶיךָ אֲשֶׁר רָדְפוּךָ. וְאַתָּה תָּשׁוּב וְשָׁמַעְתָּ בְּקוֹל יְהוָה וְעָשִׂיתָ אֶת-כָּל-מִצְוֹתַי אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָ הַיּוֹם. וְהוֹתִירֶךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדְךָ, בְּפָרִי בְטָנְךָ וּבְפָרִי בְהִמְתֶּךָ וּבְפָרִי אֲדָמְתֶךָ לְטָבָה, כִּי יָשׁוּב יְהוָה לְשׁוּשׁ עָלֶיךָ לְטוֹב כַּאֲשֶׁר-שָׂשׂ עַל-אֲבֹתֶיךָ. כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשָׁמֹר מִצְוֹתַי וְחֻקְתַי הַכְּתוּבָה בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה, כִּי תָשׁוּב אֶל-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל-לִבְבְּךָ וּבְכָל-נַפְשְׁךָ.

אחרי תקופת הרדיפות הארוכה המתוארת בפרק כ"ט, תתקיים בסופו של דבר לידתו החדשה של עם ישראל כאשר יחזרו בני העם אל האדון (פס' 1-2). לאחר לידתו החדשה של ישראל יתרחש הקיבוץ מחדש מכל רחבי העולם (פס' 3), כך שאף אם ימצאו יהודים בקצה השמיים, בכל זאת הם יילקחו (פס' 4) ויובאו בחזרה לארץ המובטחת (פס' 5). אך הקיבוץ הזה מחדש יתרחש רק לאחר לידתו החדשה של ישראל (פס' 6), כאשר בזמן ההוא העונשים שחלו קודם לכן על ישראל יחולו כעת על הגויים (פס' 7). על אף שקללות עשויות ליפול על הגויים, לישראל יהיו רק ברכות (פס' 8-9), מפני שבני העם ישובו אל אדוני באופן מלא (פס' 10). ברית הארץ מסתיימת בכמה התראות, אזהרות והבטחות נוספות (ל' 11-20).

[ב] ההתפתחות הנבואית

קיבוצו של עם ישראל מחדש, לאחר לידתו החדשה, מהווה אצל רבים מהנביאים נקודת שיא נוספת בהתגלות הנבואית. בישעיהו י"א 11-י"ב 6

מתואר הקיבוץ הסופי מחדש כקיבוץ שני מתוך שני קיבוצים של ישראל מרחבי העולם:

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יוֹסִיף אֲדֹנָי שְׁנֵית יָדוֹ לְקִנּוֹת אֶת־שְׂאֵר עַמּוֹ, אֲשֶׁר יִשְׂאָר מֵאֲשׁוּר וּמִמְצָרִים וּמִפְתָּרוֹס וּמִכּוּשׁ וּמִעֵילָם וּמִשְׁנַעַר וּמִחַמַּת וּמֵאֵי הַיָּם. וְנָשָׂא נֶס לְגוֹיִם, וְאָסַף נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל, וּנְפֻצוֹת יְהוּדָה יִקְבֹּץ מֵאֲרַבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ. וְסָרָה קְנָאת אֶפְרַיִם, וְצַרְרֵי יְהוּדָה יִכְרְתוּ, אֶפְרַיִם לֹא־יִקְנָא אֶת־יְהוּדָה, וְיְהוּדָה לֹא־יִצַּר אֶת־אֶפְרַיִם. וְעַפְנֵי בְכֵתֶף פְּלִשְׁתִּים נָמָה, יַחְדּוֹ יָבֹאוּ אֶת־בְּנֵי־קָדְשׁ, אֲדוּם וּמוֹאָב מְשֻׁלּוּחַ יָדָם, וּבְנֵי עַמּוֹן מְשֻׁמְעֶתָם. וְהַחֲרִים יְהוָה אֶת לְשׁוֹן יַם־מִצְרַיִם, וְהַיִּיף יָדוֹ עַל־הַנְּהָר בְּעֵינֵי רֹחוֹ, וְהַפְּהוּ לְשַׁבְעָה נְחָלִים, וְהַדְרִיךְ בְּנְעָלִים. וְהִיטָה מְסֻלָּה לְשְׂאֵר עַמּוֹ, אֲשֶׁר יִשְׂאָר מֵאֲשׁוּר, כְּאֲשֶׁר הִיטָה לְיִשְׂרָאֵל בַּיּוֹם עֲלֵתוֹ מֵאֲרָץ מִצְרַיִם. וְאִמְרַת בַּיּוֹם הַהוּא: אֹדְדָה יְהוָה כִּי אֲנַפְתָּ בִּי, יוֹשֵׁב אֶפְרַיִם וַתִּנְחַמְנִי. הִנֵּה אֵל יִשׁוּעָתִי אֶבְטַח וְלֹא אֶפְחָד, כִּי־עָזִי וְזִמְרַת יְהוָה, וְיַהֲיִי־לִי לְיִשׁוּעָה. וְשִׂאבְתֶּם־מִיָּם בְּשִׁשׁוֹן, מִמַּעַיְנֵי הַיִּשׁוּעָה. וְאִמְרַתֶּם בַּיּוֹם הַהוּא: הוֹדוּ לַיהוָה, קְרָאוּ בְשִׁמּוֹ, הוֹדִיעוּ בְּעַמִּים עֲלִילְתֵינוּ, הִזְכִּירוּ כִּי נִשְׁגַּב שִׁמּוֹ. זָמְרוּ יְהוָה כִּי גְאוֹת עָשָׂה, מִידַעַת (מוֹדַעַת) זֹאת בְּכָל־הָאָרֶץ. צַהֲלֵי וְרַנֵּי יוֹשְׁבֵי צִיּוֹן, כִּי־גָדוֹל בְּקִרְבְּךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל.

על אף שפרשנים רבים מזהים את קיבוץ הגלויות הראשון עם שיבת ציון מגלות בבל, לא ממש אפשרי לתאר אותה כקיבוץ גלויות כלל-עולמי. קיבוץ הגלויות הראשון הוא קיבוץ הגלויות בחוסר אמונה טרם הצרה הגדולה, ודבר זה קורה מאז 1948. קיבוץ הגלויות הראשון הוא בחוסר אמונה כהכנה למשפט. קיבוץ הגלויות המתואר בקטע זה הוא השני (פס' 11א), באמונה, כהכנה לברכותיה של מלכות אלף השנים. קיבוץ הגלויות הזה אינו מקומי בלבד, מארצות המזרח התיכון (פס' 11ב), אלא מכל רחבי העולם (פס' 12). ישעיהו ממשיך ומפתח מאפיינים מסוימים של קיבוץ הגלויות הסופי של ישראל. **ראשית:** האחדות בין ישראל ליהודה תושב (פס' 13-14). קנאת אפרים ביהודה תחדל (פס' 13), קנאה שהתפתחה עקב הצבת בית אלוהים ביהודה (תהל' עח 9-11, 67-68). אחדות זו תאפשר להם לגבור על אויביהם (פס' 14). **שנית:** קיבוץ הגלויות הסופי ילווה בנסים (פס' 15-16). לְשׁוֹן יַם־מִצְרַיִם, דהיינו מפרץ סואץ, תתייבש, בעוד נהר הַפְּרַת יוכה ויפוצל לשבעה נחלים קטנים יותר כדי שיקל לחצותו. כשם שנסללה לישראל דרך ביציאת מצרים, כך גם תהיה דרך בקיבוץ הגלויות הסופי. מיד לאחר יציאת מצרים שרו בני ישראל את

השירה הנמצאת בשמות ט"ו 1-18. באותו אופן לאחר קיבוץ הגלויות הסופי ישיר עם ישראל את השירה הנמצאת בישעיהו י"ב 1-6. לשיר שני בתים. בבית הראשון (פס' 1-3) מודה עם ישראל לאלוהים על שהפנה ממנו את זעמו (פס' 1).⁴ כעת ברור להם שהישועה היא בה' (פס' 2) אשר שפך את מימי הישועה בשפע (פס' 3). בבית השני (פס' 4-6) הם מבקשים ליידע את העולם כולו על מעשי אלוהים, לכן הם מודים לו (פס' 4), מזמרים (פס' 5) ומודיעים בקול גדול על טובו של אלוהים (פס' 6).

מאוחר יותר, בישעיהו כ"ז 12-13, כותב הנביא:

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יַחְבֹּט יְהוָה מִשְׁבֵּלֶת הַנְּהַר עַד־נַחַל מִצְרָיִם,
וְאַתֶּם תִּלְקְטוּ לְאַחַד אֶחָד, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל. וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִתְקַע
בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל, וּבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאָרֶץ אֲשׁוּר וַהֲנַדְּחִים בְּאָרֶץ מִצְרָיִם,
וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַם.

הדגש בפסקה זו הוא על **השלמות** של קיבוץ הגלויות, כיוון שכל היהודים, אחד אחד, יובאו חזרה אל ארץ ישראל. כמו בקטע הקודם מישעיהו, סביבתו העיקרית של קיבוץ הגלויות תורכב מעמי המזרח התיכון, מאחר שכתוצאה מנפילת ישראל באמצע הצרה הגדולה יהיו רוב היהודים ממוקמים בסביבה זו, וכאן יהיה המקום שבו סבלו הכי הרבה. וכך יילקחו היהודים אחד אחד ממצרים ומאשור (עירק של ימינו). עדיין ניתן למצוא בארצות ערב השונות יהודים שסובלים רדיפות עצומות. אולם בקיבוץ הגלויות הם יינצלו מארצות אויביהם. קיבוץ הגלויות יהיה מכל רחבי העולם, אך בדגש מיוחד על אומות המזרח התיכון.

שיעור גודלו של קיבוץ הגלויות הסופי של ישראל מתואר בישעיהו מ"ג 5-7:

אֶל־תִּירָא, כִּי אֶתֶד־אֲנִי; מִמְּזִרַח אָבִיָּא זְרָעָה, וּמִמְּעֶרֶב אֶקְבָּצֶנָּה.
אֲמַר לְצַפּוֹן: יִגְנִי, וּלְתִימֹן: אֶל־תִּכְלְאִי; הִבֵּיָּא בְנֵי מִרְחֹק, וּבְנֹתַי
מִקְצֵה הָאָרֶץ. כֹּל הַנִּקְרָא בְּשֵׁמִי וְלִכְבוֹדִי בְּרֵאתִיו, יִצְרְתִּיו אֲף־
עֲשִׂיתִיו.

בכל הנוגע למקום, יהיה קיבוץ הגלויות כלל־עולמי, וכדי להדגיש עובדה זו מוזכרים כל ארבעת כיווני הרוח. ואז מומחש שיעור גודלו של קיבוץ הגלויות בעזרת שלוש מילים: בְּרֵאתִיו, יִצְרְתִּיו וְעֲשִׂיתִיו (פס' 7). שלוש המילים הללו משמשות לסירוגין בתיאור הבריאה בבראשית א' ו-ב'. מכאן שמנקודת מבטו של אלוהים יהיה קיבוץ הגלויות הסופי מאורע בסדר הגודל של הבריאה הראשונה.

4. על פי הבנה נפוצה: אוֹדָה ה', כִּי [על אף ש]אֲנַפְּתָ בִּי - יֵשֶׁב אִפְּךָ וַתִּנְחַמְנִי [הערת המתרגם].

גם ירמיהו התייחס לשיעור גודלו של קיבוץ הגלויות הסופי בהשוואה לפועלי אלוהים קודמים. בירמיהו ט"ז 14-15 מושווה קיבוץ הגלויות ליציאת מצרים:

לְכֹן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים, נְאֻם־יְהוָה, וְלֹא־יֵאמָר עוֹד: חִי־יְהוָה אֲשֶׁר הֵעֲלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. כִּי אִם־חִי־יְהוָה אֲשֶׁר הֵעֲלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צֶפּוֹן וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְיָחִם שָׁמָּה, וְהִשְׁבֵּתִים עַל־אֲדָמְתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לָאֲבוֹתָם.

לכל אורך ההיסטוריה היהודית נחשבה יציאת מצרים לנקודת השיא בתולדות העם, אולם אחרי קיבוץ הגלויות הסופי ישתנה הדבר (פס' 14). בעתיד יהיה זה קיבוץ הגלויות הסופי של היהודים שיהפוך לנקודת השיא בתולדות העם (פס' 15).

מאוחר יותר, בירמיהו כ"ג 3-4, מציין הנביא:

וְאֲנִי אֶקְבֹּץ אֶת־שְׂאֵרֵי־צֹאֲנֵי מְכַל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר־הִדְחִיתִי אֹתָם שָׁם, וְהִשְׁבֵּתִי אֶתְהֶן עַל־נְהוֹן, וּפְרוּ וְרָבוּ. וְהִקְמַתִי עֲלֵיהֶם רָעִים, וְרָעוּם; וְלֹא־יִירָאוּ עוֹד וְלֹא־יִחַתּוּ וְלֹא יִפְקְדוּ, נְאֻם־יְהוָה.

מכל רחבי העולם יקובצו היהודים לארצם, שם יניבו פרי רב (פס' 3). יתרה מכך, אלוהים יספק מנהיגים צדיקים אשר ירעו את העם בצדקה, בצדק ובתבונה (פס' 4). ואז ישנה השוואה נוספת ליציאת מצרים, בירמיהו כ"ג 7-8:

לְכֹן הִנֵּה־יָמִים בָּאִים, נְאֻם־יְהוָה, וְלֹא־יֵאמְרוּ עוֹד: חִי־יְהוָה, אֲשֶׁר הֵעֲלָה אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. כִּי אִם־חִי־יְהוָה, אֲשֶׁר הֵעֲלָה וְאֲשֶׁר הִבִּיא אֶת־זֶרַע בֵּית יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ צֶפּוֹנָה וּמִכָּל הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר הִדְחִיתִים שָׁם, וַיָּשְׁבוּ עַל־אֲדָמְתָם.

קטע אחד נוסף בירמיהו המדבר על קיבוץ הגלויות נמצא בפרק ל"א 6-9:

כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה: רְנוּ לְעֵקֶב שְׂמֻחָה, וְצַהֲלוּ בְּרֹאשׁ הַגּוֹיִם, הַשְׂמִיעוּ, הַלְלוּ וְאָמְרוּ: הוֹשִׁעַ יְהוָה אֶת־עַמּוֹד, אֶת שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל. הִנְנִי מְבִיא אוֹתָם מֵאֶרֶץ צֶפּוֹן, וְקִבְּצִיתִים מִיַּרְכְּתֵי־אֶרֶץ, בָּס עוֹר וּפְסֶסֶת, הָרָה וְיִלְדֵת יַחֲדוּ, קָהַל גְּדוֹל יָשׁוּבוּ הִנֵּה. בְּבִכִי יָבִאוּ וּבִתְחִנּוּנִים אוֹבִילִם, אוֹלִיכִם אֶל־נַחְלֵי מַיִם בְּדֶרֶךְ יִשָּׂר, לֹא יִכְשְׁלוּ בָּהּ, כִּי־הֵייתִי לְיִשְׂרָאֵל לְאֵב, וְאֶפְרַיִם בְּכָרִי הוּא. שְׁמְעוּ דְבַר־יְהוָה, גּוֹיִם, וְהִגִּידוּ בְּאֵיִים מִמֶּרְחֵק, וְאָמְרוּ: מָזָה יִשְׂרָאֵל יִקְבְּצֵנוּ, וְשָׁמְרוּ כְּרָעָה עֲדָרוּ.

לאחר לידתו החדשה של עם ישראל (פס' 6) יקובצו היהודים כולם, בלי להתייחס למצב בריאותם או למיקומם (פס' 7). דבר לא יהווה מכשול לקיבוץ

הגלויות (פס' 8), כי אותו האחד שהיה מסוגל לזרותם יהיה מסוגל גם לקבצם מחדש (פס' 9).

יחזקאל ממשיך את אותו המוטיב בפרק י"א 14-18:

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: בְּן־אָדָם, אַחִיד אַחִיד אֲנִישִׁי גְאֻלְתָּד וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּלָה, אֲשֶׁר אָמְרוּ לָהֶם יִשְׁבִּי יְרוּשָׁלַם: רַחֲקוּ מֵעַל יְהוָה, לָנוּ הִיא נִתְּנָה הָאָרֶץ לְמוֹרָשָׁה. לָכֵן אֶמַר: כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: כִּי הֲרַחֲקִיתִם בְּגוֹיִם וְכִי הִפְיִצוּתִים בְּאַרְצוֹת, וְאָהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ מֵעַט בְּאַרְצוֹת אֲשֶׁר־בָּאוּ שָׁם. לָכֵן אֶמַר: כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים, וְאֶסְפַּתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאַרְצוֹת אֲשֶׁר נִפְצוּתֶם בָּהֶם, וְנִתַּתִּי לָכֶם אֶת־אֲדֹמַת יִשְׂרָאֵל. וּבָאוּ־שָׁמָּה, וְהִסִּירוּ אֶת־כָּל־שְׁקוּצִיהָ וְאֶת־כָּל־תּוֹעֵבוֹתֶיהָ מִמֶּנָּה.

לאותו האל שהפיץ את ישראל (פס' 14-16) יש כוונה מלאה לקבצם שוב אל אדמתם שלהם (פס' 17), כדי שעם ישראל הנוולד מחדש יוכל לטהר את הארץ מכל טומאה (פס' 18).

מאוחר יותר חוזר הנביא ומציג את הדוקטרינה הזאת, ביחזקאל ל"ו 24:

וְלִקְחִיתִי אֶתְכֶם מִן־הַגּוֹיִם וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל־הָאַרְצוֹת וְהִבַּאתִי אֶתְכֶם אֶל־אֲדֹמַתְכֶם.

גם נביאי התרייעשר לא התרשלו בבואם לדבר על קיבוץ הגלויות. נבואה אחת שכזאת נמצאת בעמוס ט' 14-15:

וְשִׁבַּתִּי אֶת־שְׁבוּת עַמִּי יִשְׂרָאֵל, וּבְנוֹי עָרִים נִשְׁמוֹת וְיִשְׁבּוּ, וְנִטְעוּ כְרָמִים וְשָׂתוּ אֶת־יַיִנָם, וְעָשׂוּ גִנּוֹת וְאָכְלוּ אֶת־פְּרִיָהֶם. וְנִטְעֵתִים עַל־אֲדֹמַתְכֶם, וְלֹא יִנְתָּשׁוּ עוֹד מֵעַל אֲדֹמַתְכֶם אֲשֶׁר נִתַּתִּי לָהֶם, אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵיךָ.

הדגש של עמוס הוא על **הקביעות**. בני עם ישראל יקובצו מחדש כדי לבנות מחדש את הארץ (פס' 14). בקיבוץ הגלויות הסופי ייטע אלוהים אותם בארץ, כך שלעולם לא ייעקרו ולא יופצו עוד מעל אדמתם (פס' 15).

הנביא צפניה, שנושא נבואתו כולה היה משפט, סיים את ספרו בהבטחה של קיבוץ הגלויות הסופי, בפרק ג' 18-20:

נוֹגִי מִמּוֹעֵד אֶסְפַּתִּי מִמִּדְּ הַיּוֹ, מִשְׁאֵת עָלֶיהָ חֲרָפָה. הֲנִי עֹשֶׂה אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂיךָ בְּעֵת הַהִיא, וְהוֹשַׁעְתִּי אֶת־הַצֹּלְעָה, וְהִנְדַּחָה אֶקְבָּץ, וְשִׁמְתִים לְתֵהְלָה וּלְשֵׁם בְּכָל־הָאָרֶץ בְּשִׁתְּכֶם. בְּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם, וּבְעֵת קִבְּצִי אֶתְכֶם, כִּי־אֲתוּן אֶתְכֶם לְשֵׁם וּלְתֵהְלָה בְּכָל עַמִּי הָאָרֶץ, בְּשׁוּבִי אֶת־שְׁבוּתֵיכֶם לְעִינֵיכֶם, אָמַר יְהוָה.

מידת המשפט שנגזרה על עם ישראל היא תוצאה של חטאיו (פס' 19-18). למשפטים הללו לא תהיה השפעה הרסנית, אלא מתקנת. ברגע שייעשה התיקון קיבוץ הגלויות אכן יתרחש, והקיבוץ הסופי יגרום לישראל להיות לשם ולתהילה בקרב עמי הגויים (פס' 20).

האחרון בנביאי התנ"ך שמדבר על קיבוץ הגלויות של ישראל הוא זכריה, בפרק י' 8-12:

אֶשְׂרָקָה לָהֶם וְאֶקְבְּצֶם כִּי פְדִיתִים, וְרְבִי כְמוֹ רְבוֹ. וְאֶזְרְעֶם בְּעַמִּים, וּבְמַרְחָקִים יִזְכְּרוּנִי, וְחִיו אֶת־בְּנֵיהֶם וְשָׁבוּ. וְהִשְׁבֹּתִים מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, וּמֵאֲשׁוּר אֶקְבְּצֶם, וְאֶל־אֶרֶץ גְּלַעַד וּלְבָנוֹן אָבִיאַם, וְלֹא יִמָּצָא לָהֶם. וְעֵבֶר בְּיָם צָרָה, וְהִפָּה בְּיָם גְּלִים, וְהִבִּישׁוּ כָל מְצוּלוֹת יָרֵךְ, וְהוֹרֵד גְּאוֹן אֲשׁוּר, וְשִׁבְט מִצְרַיִם יִסּוּר. וְגִבְרַתִּים בִּיהוָה, וּבְשֵׁמוֹ יִתְהַלְכוּ, נְאֻם יְהוָה.

כאשר תיאר זכריה את קיבוץ הגלויות הסופי, הוא ראה אותו במונחים של שְׂרִיקָה, שהיא הקריאה של רועה לצאנו (פס' 8א). קיבוץ הגלויות יהיה תוצאה של פדותו ולידתו החדשה של עם ישראל (פס' 8ב-9). בו בזמן שקיבוץ הגלויות יתרחש מכל רחבי העולם, יהיה דגש מיוחד על עמי המזרח התיכון (פס' 11-10). כאשר יקובצו שוב כל היהודים, לא יעזבו עוד את אדוני לעולם (פס' 12). בברית החדשה מסוכם קיבוץ הגלויות הסופי שנגלה על ידי נביאי התנ"ך במתי כ"ד 31:

וְשָׁלַח אֶת־מַלְאָכָיו בְּקוֹל שׁוֹפָר גָּדוֹל וְקִבְּצוּ אֶת־בְּחִירֵיו מֵאֶרֶב הָרוּחוֹת, לְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמַיִם.

בקטע הזה, כשברקע הכתוב מישעיהו כ"ז 12-13, ציין ישוע שהמלאכים יהיו מעורבים בקיבוץ הגלויות הסופי והם יחזירו את היהודים אל הארץ. באשר למקום, הדגש הוא על הקיבוץ מרחבי העולם. הקטע במתי הוא סיכום פשוט למדי של כל מה שהיה לנביאים לומר על הפן השני של השבתו הסופית של ישראל. מטרתו היא להבהיר שקיבוץ הגלויות מרחבי העולם שאותו חזו הנביאים, יתגשם רק אחרי הביאה השנייה [של המשיח]. הקטע המקביל במרקוס י"ג 27 מוסיף עוד פרט:

וְאִזְ יִשְׁלַח אֶת־מַלְאָכָיו וְיִקְבְּצוּ אֶת־בְּחִירֵיו מֵאֶרֶב הָרוּחוֹת מִקְצֵה הָאָרֶץ עַד־קְצֵה הַשָּׁמַיִם.

כשברקע הכתוב הנוסף מדברים ל' 3-4, מוסיף ישוע שקיבוץ הגלויות יהיה מקצה הארץ (אלו מישראל הנמצאים בחיים) ועד קצה השמיים (ישראל שקמו לתחייה).

3. החזקה על הארץ

[א] הבסיס: הברית עם אברהם

הפן השלישי של השבתו הסופית של ישראל הוא החזקה על הארץ, ולה שני היבטים: גבולותיה המלאים ותוצרתה המרובה. הבסיס לפן הזה הוא הברית עם אברהם, כפי שהיא מצויה בקטעים שונים בספר בראשית. הקטעים רבים מכדי שנוכל לצטט את כולם. לכן יצוטטו רק אלה שעוסקים בהיבט של הארץ. ראשיתה של הברית עם אברהם היא בבראשית י"ב 1-3:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־אַבְרָם: לֵךְ־לְךָ מֵאֶרֶץ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבְּיַת אָבִיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲרָאָךְ. וְאַעֲשֶׂה לְגוֹי גָּדוֹל וְאַבְרָכְךָ וְאַגְדֹּלְהָ שְׁמִי, וְהָיָה בְרִכָּה. וְאַבְרָכָה מִבְּרַכֶּיךָ וּמִקְלָלֶיךָ אָאֵר, וְנִבְרַכְוּ בְּךָ כָּל מְשֻׁפָּחֹת הָאָדָמָה.

בזמן שנכרתה הברית לראשונה, נאמר בפשטות לאברם לעזוב וללכת לארץ שאותה יראה לו אלוהים. בנקודה זו מובטח לאברם רק שיראו לו ארץ ולא יותר מכך. כאשר הגיע לארץ נגלה אלוהים שוב לאברם, בבראשית י"ב 7:

וַיֹּאֵר יְהוָה אֶל־אַבְרָם וַיֹּאמֶר: לִזְרַעְךָ אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת. וַיְבָרֶךְ שָׁם מִצִּיפֹן לַיהוָה הַנִּרְאָה אֵלָיו.

בפסוק זה מבוטאת ההבטחה באופן כזה, שעולה ממנו שזרעו של אברם הוא שיירש את הארץ. אם כך לפי הקטע הזה לבדו אפשר להסיק שמעולם לא היה על אברם עצמו לרשת את הארץ.

אך לא זה המקרה, כפי שמבהיר קטע נוסף על הברית עם אברהם, בבראשית י"ג 14-17:

וַיְהִי וְאָמַר אֶל אַבְרָם אַחֲרֵי הַפָּרֶד־לוֹט מַעֲמוֹ: שָׂא נָא עֵינֶיךָ וּרְאֵה מִן־הַמְּקוֹם אֲשֶׁר־אַתָּה שָׁם, צָפְנָה וְנִגְבְּהָ וְקִדְמָה וְיָמָה. כִּי אֶת־כָּל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה רֹאֶה לְךָ אֶתְנַנְּהָ, וְלִזְרַעְךָ עַד־עוֹלָם. וְשִׁמְתִּי אֶת־זִרְעְךָ כְּעַפְרַיִם הָאָרֶץ, אֲשֶׁר אִם־יִוְכַל אִישׁ לְמַנּוֹת אֶת־עַפְרַיִם הָאָרֶץ גַּם־זִרְעְךָ יִמָּנֶה. קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאַרְכָּה וּלְרַחֲבָהּ, כִּי לְךָ אֶתְנַנְּהָ.

על אף שלפי שעה חולק אזור המרעה בין אברם ללוט, בסופו של דבר תהיה כל הארץ שהיה אברם יכול לראות נחלתו (פס' 14-15). ניתנת בבירור ההבטחה שהארץ תהיה בחזקתו של אברם באופן אישי, נוסף על זרע אברם. אך כאשר מת אברהם לא הייתה לו כל חזקה על הארץ, למעט כמה בארות ומערת קבורה שנאלץ לרכוש בכסף רב. כדי שיקיים אלוהים את הבטחתו

לאברם צריכים לקרות שני דברים: על אברם לקום לתחייה, ועל הארץ להיות מושבת לישראל. מאחר שעל זרעו של אברם לנחול את הארץ גם כן, תגדל אוכלוסייתו של עם ישראל בזמן ההוא (פס' 16). אברם אז מקבל הנחיה ללכת לאורכה ולרוחבה של הארץ כדי להכירה היטב, כי ביום מן הימים תהיה בחזקתו (פס' 17).

בקטע למעלה נאמר לאברם שכל הארץ שהיה ביכולתו לראות תהיה בחזקתו, אך לא ניתנו גבולות מדויקים. אולם מאוחר יותר, כאשר כרת אלוהים את הברית, ניתנו גבולות מדויקים, בבראשית ט"ו 12-21:

וַיְהִי הַשְּׁמֶשׁ לְבוֹא וַתְּרַדְמָה נֶפְלָה עַל־אֲבָרָם, וַהֲנֵה אֵימָה חֲשָׁכָה גְדֹלָה נִפְלֶת עָלָיו. וַיֹּאמֶר לְאֲבָרָם: יָדַע תִּדַע כִּי־גַר יִהְיֶה זְרַעְךָ בְּאֶרֶץ לֹא־לֵהֶם, וְעַבְדוּם וְעָנּוּ אֹתָם, אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת־הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנֹכִי, וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל. וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם, תִּקְבָּר בְּשֵׂיבָה טוֹבָה. וְדוֹר רְבִיעִי יָשׁוּבוּ הֵנָּה, כִּי לֹא־שָׁלֵם עֲוֹן הָאֱמֹרִי עַד־הֵנָּה. וַיְהִי הַשְּׁמֶשׁ בָּאָה וְעִלְקָה הָיָה, וַהֲנֵה תִנּוֹר עֶשֶׂן וְלִפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה. בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־אֲבָרָם בְּרִית לֵאמֹר: לְזַרְעֲךָ תִּתֵּן אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת, מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנָּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פָּרָת. אֶת־הַקְּנִי וְאֶת־הַקְּנִיזָה וְאֶת־הַקְּדָמְנִי. וְאֶת־הַחֲתִי וְאֶת־הַפְּרָזִי וְאֶת־הַרְפָּאִים. וְאֶת־הָאֱמֹרִי וְאֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־הַגְּרָגְשִׁי וְאֶת־הַיְבוּסִי.

בזמן כריתת וחתימת ברית אברהם פירט אלוהים את העתיד לקרות לזרעו של אברם, לפני שיקבלו את חזקתם הראשונית על הארץ (פס' 12-16). אחר כך כרת וחתם אלוהים את הברית (פס' 17), והכריז מה יהיו גבולותיה של הארץ (פס' 18-21). על הגבולות להתפרש מנהר הפרת בצפון ועד לנהר מצרים בדרום. אין כל בעיה בזיהויו של נהר הפרת בצפון, אך היה בלבול מסוים בנוגע לזהותו של נהר מצרים. היו כאלה שזיהו את נהר מצרים עם נחל מצרים המוזכר בקטעים אחרים. שניהם זוהו לעתים עם נהר הנילוס, והציבו אותו כגבול הדרומי. אך אף לא אחת מהנחות אלה נכונה. ראשית כול, נחל מצרים ונהר מצרים אינם היינו הך. האחרון מתייחס לנהר הזורם בקביעות, בעוד הראשון הוא ואדי, ערוץ נחל יבש שיש בו מים לפרקים במהלך העונה הגשומה. המילים נָהָר וְנַחַל הינן שתי מילים שונות המכריחות אותנו לשמר את ההבחנה ביניהן. נַחַל מִצְרַיִם הוא ואדי אל עריש העובר מדרום לצפון במרכז חצי האי סיני. בדיוק כפי שְׁנַהָר מִצְרַיִם אינו נחל מצרים, כך גם אינו נהר הנילוס. אילו כך היה, היו היהודים בארץ המובטחת עוד לפני שבכלל עזבו את מצרים. הנכון הוא שנהר מצרים מתייחס לאחת מ"אצבעותיו" של נהר

הנילוס. כאשר הנהר זורם מדרום לצפון לפני שהוא מגיע לים התיכון, הוא נכנס לאזור הידוע כדלתת הנילוס, שם הוא מסתעף לכמה אצבעות וסעיפים. הסעיף המזרחי ביותר היה ידוע כנהר מצרים. היום נהר מצרים עובר לאורך הקו של תעלת סואץ של ימינו. מכאן שלפי קטע זה על גבולה הדרומי של ישראל להתפרש דרומה בערך עד למקום שבו נמצאת תעלת סואץ היום. דבר זה מעלה כמה שאלות בנוגע לעקבות ביחס לקטעים אחרים. בקטע הזה הגבול הדרומי ניתן בנהר מצרים, בעוד הקטעים בנביאים, כאשר הם עוסקים בהתנחלות היהודים בארץ בהשבה הסופית, נותנים את הגבול הדרומי בנהל מצרים. למעשה אין זו סתירה. ההבדל הוא פשוט בין היקף החזקה והשליטה לעומת היקף ההתיישבות בפועל. בהשבה הסופית של הארץ תהיה חזקתה של ישראל כל הדרך דרומה עד לנהר מצרים, והיא תשלוט עד לאזור תעלת סואץ של ימינו. אך בכל הנוגע למקום מחייתם של יהודים, ישתרע גבול ההתיישבות בפועל עד לנהל מצרים או ואדי אל עריש של ימינו.

אחרי אברהם הברית מאושרת מחדש דרך יצחק, בבראשית כ"ו 2-5:

וַיֵּרָא אֵלָיו יְהוָה וַיֹּאמֶר: אֶל־תֵּרֶד מִצְרָיִמָה, שָׁכֵן בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ. גֹּיִר בְּאֶרֶץ הַזֹּאת, וְאֶהְיֶה עִמָּךְ וְאֶבְרַכְךָ, כִּי־לֹד וּלְזֶרַעַךְ אֲתֵן אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה, וְהִקְמֵתִי אֶת־הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ. וְהָרַבִּיתִי אֶת־זֶרְעֶךָ כְּכֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְנָתַתִּי לְזֶרַעַךְ אֶת־כָּל־הָאֲרָצוֹת הָאֵלֶּה, וְהַתְּבָרַכְוּ בְּזֶרַעַךְ כָּל־גּוֹיֵי הָאֲרֶץ. עַקֵּב אֲשֶׁר־שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקִלִּי, וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמֵרַתִּי, מִצְוַתִּי, חֻקֹּתַי וְתוֹרֹתַי.

יצחק מצווה להישאר בארץ ולא לעוזבה (פס' 2), כי הארץ תינתן לו ולזרעו (פס' 3). יש לציין כי ההבטחה אינה לצאצאיו של יצחק בלבד, אלא ליצחק עצמו, דבר המחייב את תקומתו העתידית של יצחק ואת חזקתו על הארץ. באשר לזרעו של יצחק, אוכלוסייתו תרבה מאוד (פס' 4). הברית מאושרת מחדש ליצחק, ולא לישמעאל או לששת בני קטורה (פס' 5).

אחרי יצחק מאושרת ברית אברהם מחדש ליעקב, בבראשית כ"ח 13-15:

וַהֲנֵה יְהוָה נֹצֵב עֲלָיו וַיֹּאמֶר: אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וְאַלֹהֵי יִצְחָק; הָאֲרֶץ אֲשֶׁר אֲתָה שׁוֹכֵב עָלֶיהָ לֹד אֲתֵנְנָה וּלְזֶרַעֲךָ. וְהָיָה זֶרַעֲךָ כְּעֵפֶר הָאֲרֶץ, וּפְרָצְתָ יָמָה וְקִדְמָה וְצַפְנָה וְנִגְבָּה, וְנִבְרַכְוּ בְּךָ כָּל־מִשְׁפָּחוֹת הָאֲדָמָה וּבְזֶרַעֲךָ. וְהֵנִיחָ אֲנִי עִמָּךְ וַיִּשְׁמֵרְתִּיךָ בְּכָל־אֲשֶׁר־תֵּלֵךְ וְהִשְׁבַּתִּיךָ אֶל־הָאֲדָמָה הַזֹּאת, כִּי לֹא אֶעְזָבֶךָ עַד אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֶת־אֲשֶׁר־דִּבַּרְתִּי לְךָ.

הברית כעת מאושרת ליעקב, ולא לעשיו (פס' 13א). וישנה הבטחה שהארץ תינתן גם ליעקב וגם לזרע יעקב (פס' 13ב). אם כך שוב החזקה על הארץ אינה הבטחה עבור הזרע בלבד, אלא גם ליעקב האיש עצמו. מסיבה זו גם על יעקב לקום לתחייה ולנחול את הארץ. כמו קודם, הזרע ירבה מאוד בזמן ההוא (פס' 14). באשר ליעקב המקראי עצמו, אשר עוזב כעת את הארץ, אלוהים ישיב אותו עוד בחייו (פס' 15).

אם כן הברית עם אברהם, המאושרת דרך יצחק ויעקב ואז לכל צאצאי יעקב (ברא' מט), היא זו שעליה מבוסס הפן השלישי בהשבתו הסופית של עם ישראל.

[ב] ההתפתחות הנבואית

פן שלישי זה של השבתו הסופית של ישראל, החזקה על הארץ, פותח עוד יותר הן בתורה והן בנביאים. בכל הנוגע לתורה, הדברים מצויים בויקרא כ"ו 40-45:

והתודו את-עֲוֹנֵיכֶם וְאֶת-עֲוֹן אֲבוֹתֵיכֶם בְּמַעַלְמֵי אֲשֶׁר מָעַלוּ-בִּי, וְאִף אֲשֶׁר-הִלַּכְתֶּם עִמִּי בְּקָרִי. אִף-אֲנִי אֶלֶף עִמָּךְ בְּקָרִי וְהִבֵּאתִי אֹתְךָ בְּאֶרֶץ אֲיִבִיָּהֶם, אוֹ-אֵז יִכְנַע לְבָבְךָ הָעָרֶל, וְאֵז יִרְצוּ אֶת-עֲוֹנֵיכֶם. וְזָכַרְתִּי אֶת-בְּרִיתִי יַעֲקֹב, וְאִף אֶת-בְּרִיתִי יִצְחָק וְאִף אֶת-בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֶזְכֹּר וְהָאֶרֶץ אֶזְכֹּר. וְהָאֶרֶץ תַּעֲזֹב מֵהֶם וְתִרְצֶה אֶת-שְׂבֹתֶיהָ בְּהִשְׁמָה מֵהֶם, וְהֵם יִרְצוּ אֶת-עֲוֹנֵיכֶם, יַעַן וּבְיַעַן בְּמִשְׁפָּטִי מֵאִסּוּ וְאֶת-חֻקֹּתַי גָּעַלְהוּ נַפְשָׁם. וְאִף גַּם-זֹאת בְּהִיּוֹתְךָ בְּאֶרֶץ אֲיִבִיָּהֶם לֹא-מֵאֲסָתִים וְלֹא-גִעְלָתִים לְכַלְתֶּם לְהַפִּיר בְּרִיתִי אִתְּכֶם, כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם. וְזָכַרְתִּי לָהֶם בְּרִית רֵאשִׁינִים, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי-אֹתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם לְהִיּוֹת לָהֶם לְאֱלֹהִים; אֲנִי יְהוָה.

לאחר לידתו החדשה של ישראל (פס' 40-41) יוציא אלוהים לפועל את הבטחות ברית אברהם הנוגעות לארץ במלואן (פס' 42). על בסיס הברית עם אברהם הוא ישיבם לארץ שנותרה שוממת במשך זמן כה רב (פס' 43-45). בחלק אחר של התורה החזקה על הארץ היא גם חלק מברית הארץ, בדברים ל' 5:

וְהִבֵּאתִי יְהוָה אֱלֹהֵיךָ אֶל-הָאֶרֶץ אֲשֶׁר-יִרְשׁוּ אֲבוֹתֶיךָ וִירְשָׁתָהּ, וְהִיטַבְּךָ וְהִרְבֵּךָ מֵאֲבוֹתֶיךָ.

נביאי ישראל פיתחו את הפן הזה עוד יותר הן בספרי הנביאים הגדולים והן בתרי-עשר. מבין הנביאים הגדולים, ישעיהו כ"ז 12 מציין:

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִחַבֵּט יְהוָה מִשְׁבֵּלֶת הַנְּהָר עַד־נַחַל מִצְרַיִם, וְאַתֶּם תִּלְקְטוּ לְאַחַד אֶחָד, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

בקטע הזה מובא ההיבט הראשון (גבולות הארץ). עם ישראל נוחל את הגבול הצפוני (נהר הפרת) והדרומי (נחל מצרים) בפעם הראשונה בכל תולדותיו. עם ישראל יוכל להתיישב בארץ המובטחת כולה. בקטע נוסף, ישעיהו ל' 23-26, מודגש ההיבט השני (תוצרתה המוגברת של הארץ) של הפן השלישי:

וְנָתַן מִטֶּר זֶרַעַךְ אֲשֶׁר־תִּזְרַע אֶת־הָאֲדָמָה, וְלַחֵם תִּבּוֹאֵת הָאֲדָמָה, וְהָיָה דָשֵׁן וְשִׁמּוֹן, יִרְעָה מִקִּינֵי בַיּוֹם הַהוּא פֶּר נֶרְחָב. וְהָאֲלָפִים וְהָעֵצִים עֲבָדֵי הָאֲדָמָה בְּלִיל חֲמִיץ יֹאכְלוּ, אֲשֶׁר־זָרְהָ בְּרַחַת וּבַמְּזִרָה. וְהָיָה עַל־כָּל־הַר גְּבֵה וְעַל כָּל־גְּבֻעָה נִשְׂאָה פְּלָגִים יִבְלִי־מַיִם, בַּיּוֹם הַהוּא רַב בְּנֶפֶל מִגְּדָלִים. וְהָיָה אוֹר־הַלְּבָנָה כְּאוֹר הַחֲמָה, וְאוֹר הַחֲמָה יִהְיֶה שְׁבַע־עִתִּים, כְּאוֹר שְׁבַעַת הַיָּמִים, בַּיּוֹם חֲבֹשׁ יִהְיֶה אֶת־שֹׁבֵר עֲמוֹ, וּמִחֵץ מִכְּתוֹ יִרְפָּא.

האדמה תושקה היטב ותניב מזון בשפע לבני האדם ולבעלי החיים גם יחד (פס' 23-25). בנוסף האור יגבר במידה עצומה, כשהירח יאיר באותה בהירות כמו השמש, בעוד אור השמש יגבר שבעתיים ממה שהוא כיום. תהיה זו תקופה של רפואה שלמה מכל מדווה פיזי (פס' 26).

באשר למדברותיה של ישראל, ישעיהו ל"ה 1-2 מציין:

יִשְׁשׂוּם מִדְבָּר וְצִיָּה, וְתִגַּל עֲרָבָה וְתִפְרַח כַּחֲבַצְלֵת. פֶּרֶחַ תִּפְרַח וְתִגַּל, אֶף גִּילַת וּרְגוֹן, כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן נִתַּן־לָהּ, הַדֵּר הַכְּרָמֶל וְהַשָּׁרוֹן הִמָּה יִרְאוּ כְבוֹד־יְהוָה, הַדֵּר אֱלֹהֵינוּ.

מאוחר יותר מבליט ישעיהו שוב את היבט הפרייון והתוצרת, בפרק ס"ה 24-

:21

וּבְנֵו בָתִּים וְיֹשְׁבוֹ, וְנִטְעוּ כְרָמִים וְאָכְלוּ פְרִיָם. לֹא יִבְנוּ וְאַחַר יֵשֵׁב, לֹא יִטְעוּ וְאַחַר יֹאכְלוּ, כִּי־כִימֵי הָעֶץ יִמֵּי עַמִּי, וּמִעֵשָׂה יְדִיהֶם יִבְלוּ בְּחִירֵי. לֹא יִיגְעוּ לָרִיק וְלֹא יִלְדוּ לְבָהֳלָה, כִּי זֶרַע בְּרוּכֵי יִהְיֶה הַמָּה וְצִאֲצָאֵיהֶם אִתָּם. וְהָיָה טָרֶם יִקְרָאוּ וְאַנִּי אֶעֱנֶה, עוֹד הֵם מִדְּבָרִים וְאַנִּי אֲשַׁמֵּעַ.

כאשר יקבלו את החזקה על ארץ ישראל, לא זו בלבד שיוכלו היהודים לבנות בתים ולנטוע כרמים ועצים (פס' 21), כי אם גם ייהנו ממעשה כפיהם, שכן כל אויב לא יגזול זאת מהם (פס' 22-23). הם ייהנו ממעשה ידיהם עד גיל שיבה טובה.

נביא גדול אחר, ירמיהו, הדגיש גם הוא את תוצרתה המוגברת של הארץ בעת ההשבה הסופית. בירמיהו ל' 25-ל"א 5 הוא כותב:

בַּעַת הַהִיא, נְאֻם-יְהוָה, אֶהְיֶה לְאֱלֹהִים לְכָל מְשֻׁפָּחוֹת יִשְׂרָאֵל, וְהִמָּה יְהִי-לִי לְעָם. כֹּה אָמַר יְהוָה: מִצָּא חֵן בְּמַדְבָּר עִם שְׂרִידֵי חֶרֶב, הַלֹּדֶז לְהַרְגִיעוֹ, יִשְׂרָאֵל. מִרְחוֹק יְהוָה נִרְאָה לִי, וְאַהֲבַת עוֹלָם אֶהְבֵּתִיךָ, עַל-כֵּן מִשְׁכַּתֶּיךָ חֹסֵד. עוֹד אֲבַנֶּךָ וְנִבְנִית, בְּתוֹלַת יִשְׂרָאֵל, עוֹד תַּעֲדִי תַפִּיךָ, וְיִצְאָת בְּמַחֹל מִשְׁחָקִים. עוֹד תִּטְעִי כְרָמִים בְּהָרֵי שְׁמֶרוֹן, נְטַעוּ נְטַעִים וְחִלְלוּ. כִּי יִשְׂיֹם, קָרְאוּ נְצָרִים בְּהַר אֶפְרַיִם: קוֹמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן, אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.

עקב אהבת אלוהים הנצחית לעמו (ל 25-לא 2), הוא מתכוון להשיבם ולבנותם שוב (פס' 3). פעם נוספת תהיה לישראל תקופה של שפע (פס' 4), והרי אפרים יהדהדו מהקריאה לבוא ולהשתחוות לאלוהים בירושלים (פס' 5). מאוחר יותר באותו הקטע חוזר ירמיהו לנושא, בפרק ל"א 10-13:

כִּי-פָדָה יְהוָה אֶת-יַעֲקֹב, וּגְאָלוּ מִיַּד חֲזַק מִמֶּנּוּ. וּבָאוּ וְרִנְּנוּ בְּמָרוֹם-צִיּוֹן, וְנִהְרֹוּ אֶל-טוֹב יְהוָה, עַל-דָּגוֹן וְעַל-תִּירֹשׁ וְעַל-יִצְהָר וְעַל-בְּנֵי-צֶאֱן וּבָקָר, וְהִיתָה נִפְשָׁם כְּגֹן רֶוַח, וְלֹא-יֹוֹסִיפוּ לְדַאֲבָה עוֹד. אִזּוּ תִשְׁמַח בְּתוֹלָה בְּמַחֹל, וּבְחָרִים וּזְקִנִים יַחְדָּו, וְהִפְכַּתִּי אֲבָלָם לְשִׂשׂוֹן וְנִחְמַתִּים, וְשִׁמְחַתִּים מִיְגוֹנָם. וְרוּיְתִי יִנָּפֵשׁ הַכְּהֻנִים דָּשׁוֹן, וְעַמִּי אֶת טוֹבִי יִשְׁבְּעוּ, נְאֻם-יְהוָה.

אחרי גאולת ישראל (פס' 10) הם יושבו אל אדמתם, אשר תניב בשפע (פס' 11) ותעניק שמחה לכל יושבי הארץ (פס' 12-13).

אחרי ירמיהו ממשיך הנביא הגדול הבא, יחזקאל, את המוטיב של החזקה על הארץ, בציינו בפרק כ' 42-44:

וַיִּדְעַתֶּם כִּי-אֲנִי יְהוָה, בְּהִבֵּיאי אֶתְכֶם אֶל-אֲדָמַת יִשְׂרָאֵל, אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁאַתִּי אֶת-יְדֵי לְתַת אוֹתָהּ לְאַבּוֹתֵיכֶם. וּזְכַרְתֶּם-שֵׁם אֶת-דַּרְכֵיכֶם וְאֵת כָּל-עֲלִילוֹתֵיכֶם אֲשֶׁר נִטְמַאתֶם בָּם, וּנְקֻטַּתֶּם בְּפִנְיֵיכֶם בְּכָל-רְעוּתֵיכֶם אֲשֶׁר עֲשִׂיתֶם. וַיִּדְעַתֶּם כִּי-אֲנִי יְהוָה, בַּעֲשׂוֹתֵי אֶתְכֶם לְמַעַן שְׁמִי; לֹא כְדַרְכֵיכֶם הָרְעִים וְכַעֲלִילוֹתֵיכֶם הַנְּשַׁחֲתוֹת, בֵּית יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יְהוָה.

עם ישראל יושב חזרה לארצו בהתאם להבטחות אלוהים לאבות בברית עם אברהם (פס' 42). בני העם יפנו עורף לחטאייהם בעבר ויתעבו אותם (פס' 43), ויעבדו כעת את אלוהים לבדו (פס' 44).

מאוחר יותר מוסיף יחזקאל בפרק כ"ח 25-26:

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: בְּקִבְצֵי אֶת־בֵּית יִשְׂרָאֵל מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר נִפְצוּ בָם, וְנִקְדַּשְׁתִּי בָם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם, וְיָשְׁבוּ עַל־אֲדָמְתָם אֲשֶׁר נָתַתִּי לְעַבְדֵי לַעֲקֹב. וְיָשְׁבוּ עָלֶיהָ לְבִטָּח, וּבָנוּ בָתַּיִם וְנָטְעוּ כִרְמִים וְיָשְׁבוּ לְבִטָּח, בַּעֲשׂוֹתֵי שְׁפָטִים בְּכָל הַשָּׂאטִים אֲתֶם מְסֻבִּיבוֹתָם; וְדַעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם.

לאחר לידתו החדשה וקיבוצו מחדש ינחל עם ישראל את הארץ בהתאם לברית עם אברהם (פס' 25). אז מודגש הביטחון שבו יחיה עם ישראל ובו ייהנה ממעשי ידיו (פס' 26).

ההיבט הביטחוני, לצד המרכיב של התוצרת המוגברת, הוא הנושא של יחזקאל ל"ד 25-31:

וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם וְהִשְׁבַּתִּי חַיֵּה־רָעָה מִן־הָאָרֶץ, וְיָשְׁבוּ בַמְדְבָר לְבִטָּח וְיִשְׁנוּ בַּיַּעֲרִים. וְנָתַתִּי אוֹתָם וּסְבִיבוֹת גְּבַעְתִּי בְרָכָה, וְהוֹדֵתִי הַגֹּשֶׁם בְּעֵתוֹ, גִּשְׁמֵי בְרָכָה יִהְיוּ. וְנָתַן עַץ הַשֹּׁדֶה אֶת־פְּרִיו, וְהָאָרֶץ תִּתֵּן יְבוּלָהּ, וְהָיוּ עַל־אֲדָמְתָם לְבִטָּח, וְיָדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה בְּשִׁבְרֵי אֶת־מְטוֹת עַלְמָם וְהַצִּלְתִּים מִיַּד הָעַבְדִּים בְּהֶם. וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד בְּזוֹ לְגוֹיִם, וְחַיַּת הָאָרֶץ לֹא תֹאכְלֶם, וְיָשְׁבוּ לְבִטָּח וְאִין מִחְרִיד. וְהִקְמַתִּי לָהֶם מְטַע לֶשֶׁם, וְלֹא־יִהְיוּ עוֹד אֶסְפִּי רָעַב בְּאָרֶץ, וְלֹא־יִשְׁאוּ עוֹד כְּלַמַּת הַגּוֹיִם. וְיָדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲתֶם, וְהִמָּה עִמִּי בֵּית יִשְׂרָאֵל, נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה. וְאַתֶּן, צֹאנִי צֹאן מְרִיעִיתִי, אֲדָם אֲתֶם, אֲנִי אֱלֹהֵיכֶם, נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה.

מאחר שלא יהיו עוד חיות רעות בארץ, יוכל עם ישראל ליהנות מהארץ בבטיחון מלא (פס' 25). הגשמים יבואו בעתם הנכונה ובכמויות הנכונות (פס' 26), ויגבירו את התוצרת (פס' 27). לא זו בלבד שיהיה עם ישראל מוגן מחיות פרא, כי אם גם מכל אויביו בעבר (פס' 27-28). איש לא יבוא להשמיד את היבול (פס' 29). בכל דרך ואופן יהיה היחס של עם ישראל לאלוהים נכון ותקין, והוא יהיה נחלתו הייחודית (פס' 30-31).

ואין זה סוף הנושא, כיוון שהנביא ממשיך ביחזקאל ל"ו 8-15:

וְאַתֶּם, הָרִי יִשְׂרָאֵל, עֲנֹפְכֶם תִּתְּנוּ וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמִּי יִשְׂרָאֵל, כִּי קָרְבוּ לָבוֹא. כִּי הִנְנִי אֲלֵיכֶם, וּפְנִיתִי אֲלֵיכֶם, וְנִעַבְדְתֶם וְנִזְרַעְתֶם. וְהִרְבִּיתִי עֲלֵיכֶם אֲדָם, כָּל־בֵּית יִשְׂרָאֵל כָּלָה, וְנָשְׁבוּ הָעָרִים, וְהִחְרְבוֹת תִּבְנֶינָה. וְהִרְבִּיתִי עֲלֵיכֶם אֲדָם וּבִהֵמָה וּרְבוּ וּפְרוּ, וְהוֹשַׁבְתִּי אֲתֶם כְּקִדְמוֹתֵיכֶם, וְהִיטַבְתִּי מִרְאשְׁתֵּיכֶם; וְיִדְעֶתֶם, כִּי־אֲנִי יְהוָה. וְהוֹלַכְתִּי עֲלֵיכֶם אֲדָם אֶת־עַמִּי יִשְׂרָאֵל וִירְשׁוּהָ, וְהִיִּית לָהֶם לְנַחְלָה, וְלֹא־תוֹסֵף עוֹד לְשַׁפְּלָם. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי

יהוה: יַעַן אֲמַרִים לָכֶם: אֲכַלֶּת אָדָם אֶתִי (אָתָּה) וּמִשְׁפַּלֶּת גּוֹיֶךָ (וְגוֹיֶיךָ) הִיִּית. לָכֵן אָדָם לֹא־תֵאֱכַל עוֹד, וּגּוֹיֶךָ (וְגוֹיֶיךָ) לֹא תִכְשַׁלִּי (תִשְׁפָּלִי)־עוֹד, נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה. וְלֹא־אֲשַׁמְעַ עֲלֶיךָ עוֹד כְּלַמַּת הַגּוֹיִם, וְחִרְפַת עַמִּים לֹא תִשָּׂאִי־עוֹד וּגּוֹיֶךָ (וְגוֹיֶיךָ) לֹא־תִכְשַׁלִּי עוֹד, נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה.

חרף שנים רבות של שממה תיחרש האדמה שוב (פס' 8-9) ותאוכלס, שכן תושבי הארץ ירבו מאוד (פס' 10-11). עם ישראל שוב ינחל את הארץ (פס' 12), ותוצרת הארץ תהיה עצומה (פס' 13-15).

מאוחר יותר בפרק זה מרחיב הנביא עוד, ביחזקאל ל"ו 28-38:

וַיִּשְׁבַּתְּם בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְתִּיכֶם, וְהִיִּיתֶם לִי לְעָם, וְאֲנֹכִי אֶהְיֶה לָכֶם לֵאלֹהִים. וְהוֹשַׁעְתִּי אֶתְכֶם מִכָּל טְמְאוֹתֵיכֶם וּקְרָאתִי אֶל־הַדָּגָן וְהַרְבִּיתִי אֹתוֹ, וְלֹא־אֶתֶן עֲלֵיכֶם רָעַב. וְהַרְבִּיתִי אֶת־פְּרֵי הָעֵץ וּתְנוּבַת הַשָּׂדֶה, לְמַעַן אֲשֶׁר לֹא תִקְחוּ עוֹד חִרְפַת רָעַב בְּגוֹיִם. וְיִזְכְּרֶתֶם אֶת־דַּרְכֵיכֶם הָרָעִים וּמַעַלְלֵיכֶם אֲשֶׁר לֹא־טוֹבִים, וְיִקְטַתֶּם בְּפִנְיֶכֶם עַל עֲוֹנוֹתֵיכֶם וְעַל תּוֹעֲבוֹתֵיכֶם. לֹא לְמַעַנְכֶם אֲנִי־עֹשֶׂה, נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה, וַיִּדַע לָכֶם, בּוֹשׁוּ וְהִפְלַמוּ מִדַּרְכֵיכֶם, בֵּית יִשְׂרָאֵל. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: בְּיוֹם טְהַרִי אֶתְכֶם מִכָּל עֲוֹנוֹתֵיכֶם וְהוֹשַׁבְתִּי אֶת־הָעָרִים וְנִבְנוּ הַחֲרוֹבוֹת. וְהָאָרֶץ הַנְּשֻׁמָּה תִעֲבֹד, תַּחַת אֲשֶׁר הִיְתָה שְׁמָמָה, לְעֵינַי כָּל־עוֹבֵר. וְאָמְרוּ: הָאָרֶץ הַלְזוּ הַנְּשֻׁמָּה הִיְתָה כְּגֹר־עֵדֶן, וְהָעָרִים הַחֲרוֹבוֹת וְהַנְּשֻׁמּוֹת וְהַנְּהַרְסוֹת בְּצוּרוֹת יִשָּׁבוּ. וַיִּדְעוּ הַגּוֹיִם אֲשֶׁר יִשְׂאָרוּ סִבִּיבוֹתֵיכֶם כִּי אֲנִי יְהוִה בְּנִיתִי הַנְּהַרְסוֹת, נָטַעְתִּי הַנְּשֻׁמָּה, אֲנִי יְהוִה דִּבַּרְתִּי וְעָשִׂיתִי. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: עוֹד זֹאת אֲדַרֵּשׁ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת לָהֶם: אֲרַבָּה אֹתָם כְּצֹאן אָדָם. כְּצֹאן קִדְשִׁים, כְּצֹאן יְרוּשָׁלַם בְּמוֹעֲדֶיהָ, כֹּן תַּהֲיִינָה הָעָרִים הַחֲרוֹבוֹת מְלֵאוֹת צֹאן אָדָם; וַיִּדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוִה.

יחזקאל הצהיר כי עם ישראל שוב ינחל את הארץ (פס' 28) כתוצאה מלידתו החדשה (פס' 29). חרפתו של ישראל תוסר (פס' 30), והעם יתעב את חטאי העבר שלו (פס' 31). לא עבור תהילת ישראל (פס' 32) יתרחשו הלידה החדשה (פס' 33) ועבודת האדמה ובניית הארץ מחדש (פס' 34-35), אלא לשם תהילתו של אלוהים בקרב העמים (פס' 36). באשר לישראל, האוכלוסייה תרבה והשממות ייבנו מחדש (פס' 37-38).

החזקה המחודשת על הארץ מובטחת גם בתרי־העשר, כמו ביואל ב' 18-27:

וַיִּקְנָא יְהוָה לְאַרְצוֹ וַיִּחַמַל עַל-עַמּוֹ. וַיַּעַן יְהוָה וַיֹּאמֶר לְעַמּוֹ: הֲנִנִּי שַׁלַּח לָכֶם אֶת-הַדָּגוֹן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַיִּצְהָר וּשְׁבַעֲתֶם אֹתוֹ, וְלֹא-אֶתֶן אֲתֶכֶם עוֹד חֲרָפָה בְּגוֹיִם. וְאֶת-הַצִּפּוֹנִי אֲרַחֵיק מֵעַלְיֶכֶם, וְהִדְחַתִּיו אֶל-אַרְץ צִיָּה וּשְׁמָמָה, אֶת-פְּנֵי אֶל-הַיָּם הַקְּדָמִי וּסְפוּ אֶל-הַיָּם הָאֲחֵרוֹן, וְעָלָה בְּאִשׁוֹ וְתַעַל צַחֲנָתוֹ, כִּי הִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת. אֶל-תִּירְאוּ, אֲדָמָה, גִּילִי וּשְׁמַחִי, כִּי-הִגְדִּיל יְהוָה לַעֲשׂוֹת. אֶל-תִּירְאוּ בַּהֲמוֹת שָׂדֵי, כִּי דָשְׂאוּ נְאוֹת מִדְּבַר, כִּי-עָץ נִשְׂא פְרִי, תִּאֲנָה וְגִפְּוֹן תִּתְּנוּ חֵילֶם. וּבְגֵי צִיּוֹן, גִּילוּ וּשְׁמַחוּ בִּיהוָה אֱלֹהֵיכֶם, כִּי-נָתַן לָכֶם אֶת-הַמּוֹרָה לְצַדִּיקָה, וַיּוֹרֵד לָכֶם גֶּשֶׁם מוֹרָה, וּמִלְקוֹשׁ בְּרֹאשׁוֹן. וּמָלְאוּ הַגְּרָנוֹת בָּר, וְהִשְׁיִקוּ הַיִּקְבִּים תִּירוֹשׁ וַיִּצְהָר. וְשַׁלַּמְתִּי לָכֶם אֶת-הַשָּׂנִיִּים אֲשֶׁר אָכַל הָאֲרָבָה, הַיִּלְק וְהַחֲסִיל וְהַגָּזִם, חֵילִי הִגְדוֹל אֲשֶׁר שַׁלַּחְתִּי בָכֶם. וְאֶכְלֶתֶם אָכּוֹל וּשְׂבֹעַ, וְהִלַּלְתֶּם אֶת-שֵׁם יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר-עָשָׂה עִמָּכֶם לְהַפְּלִיא, וְלֹא-יִבְשׂוּ עַמִּי לְעוֹלָם. וַיִּדְעֶתֶם כִּי בְקָרֵב יִשְׂרָאֵל אָנִי, וְאָנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְאִין עוֹד, וְלֹא-יִבְשׂוּ עַמִּי לְעוֹלָם.

אלוהים יקנא לארצו (פס' 18), וקנאה בוערת זו תחולל תוצרת מרובה בארץ (פס' 19). הארץ תהיה בטוחה מכל פלישה נוספת (פס' 20), והיא תניב בשפע (פס' 21-22). הגשמים יבואו בזמנם המיועד ובכמויות הנכונות (פס' 23), ויצרו עודפים עצומים באסמים (פס' 24) ופיצוי על כל אובדן קודם עקב מגיפות (פס' 25). עם ישראל לא יבוש עוד לעולם (פס' 26), אלא ייהנה ממערכת יחסים מיוחדת עם אלוהים (פס' 27).

מאוחר יותר, ביואל ד' 18, מכריז הנביא שיהיה שפע של מים בארץ:

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִטְפוּ הַהָרִים עָסִיס, וְהַגְּבְעוֹת תִּלְכְּנָה חֶלֶב,
וְכָל-אֲפִיקֵי יְהוּדָה יִלְכּוּ מַיִם, וּמַעַיִן מִבֵּית יְהוָה יֵצֵא, וְהִשְׁקָה
אֶת-נַחַל הַשָּׁטִיִּים.

תוצרתה המוגברת של הארץ מצוינת שוב בעמוס ט' 13:

הִנֵּה יָמִים בָּאִים, נְאֻם-יְהוָה, וְנִגַּשׁ חוֹרֶשׁ בְּקִצְרֹךָ וְדָרְדַּךְ עֲנָבִים
בְּמִשְׁדֵּי הָאָרֶץ, וְהִטִּיפוּ הַהָרִים עָסִיס וְכָל-הַגְּבְעוֹת תִּתְּמוּגְגְנָה.

לסיכום, בפעם הראשונה בתולדותיו של עם ישראל, הוא ינחל את הארץ המובטחת כולה, בעוד הארץ עצמה תרבה מאוד בתוצרתה ותרווה מים, הכול על בסיס הברית עם אברהם.

4. כינונו מחדש של כיסא דוד

[א] הבסיס: הברית עם דוד

הפן הרביעי בהשבתו הסופית של עם ישראל הוא הכינון מחדש של כיסא דוד. דבר זה מבוסס על הברית עם דוד, הנמצאת בשני קטעים בכתובים. הראשון הוא בשמואל ב' ז' 11-16:

... וְהָגִיד לְךָ יְהוָה כִּי־בֵית יַעֲשֶׂה־לְךָ יְהוָה. כִּי יִמְלְאוּ יָמֶיךָ וְשִׁכַבְתָּ אֶת־אֲבֹתֶיךָ, וְהִקִּימְתִי אֶת־זֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יֵצֵא מִמֶּעֶיךָ, וְהִכִּינְתִי אֶת־מַמְלַכְתּוֹ. הוּא יִבְנֶה־בַּיִת לְשָׁמַי, וְכִנְנְתִי אֶת־כִּסֵּא מַמְלַכְתּוֹ עַד־עוֹלָם. אֲנִי אֶהְיֶה־לוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן, אֲשֶׁר בְּהַעֲוֹתוֹ וְהִכְחַתִּיו בְּשֹׁבֵט אֲנָשִׁים וַיִּבְנֶנְגֵּי בְנֵי אָדָם. וְחִסְדֵי לֹא־יָסוּר מִמֶּנּוּ, כַּאֲשֶׁר הִסְרֹתִי מֵעַם שְׂאוּל אֲשֶׁר הִסְרֹתִי מִלְּפָנֶיךָ. וְנֶאֱמַן בְּיַתְדְּךָ וּמִמְלַכְתְּךָ עַד־עוֹלָם לְפָנֶיךָ, כַּסֵּאֲךָ יִהְיֶה נְכוֹן עַד־עוֹלָם.

בברית זו מובטח לדוד קודם כול שהוא יעמוד בראשה של שושלת (פס' 11ב). לאחר מות דוד יעבור הכיסא לאחד מבניו (שלמה), והמלכות תתבסס בידי (פס' 12). שלמה הוא אשר יבנה את בית המקדש, ולכן אלוהים יכונן את מלכותו (ולא שלמה בעצמו) לעולם (פס' 13). שלמה יחטא ואלוהים יהיה חייב להענישו, אך אהבתו הנאמנה של אלוהים לא תסור משלמה כפי שהוסרה משאול (פס' 14-15). בכל זאת בית דוד או שושלתו, כיסא דוד ומלכות דוד יהיו נצחיים (פס' 16).

הדגש בתיעוד הראשון של הברית עם דוד היה על שלמה. אך דגש שונה מעט ניתן בקטע השני, בדברי הימים א' י"ז 14-11:

... וְאָגַד לְךָ: וּבֵית יִבְנֶה־לְךָ יְהוָה. וְהָיָה כִּי־יִמְלְאוּ יָמֶיךָ לָלֶכֶת עִם־אֲבֹתֶיךָ, וְהִקִּימוּתִי אֶת־זֶרְעֶךָ אַחֲרֶיךָ אֲשֶׁר יִהְיֶה מִבְּנֵי־ךָ וְהִכִּינְוֹתִי אֶת־מַלְכוּתוֹ. הוּא יִבְנֶה־לִּי בַּיִת, וְכִנְנְתִי אֶת־כִּסְאוֹ עַד־עוֹלָם. אֲנִי אֶהְיֶה־לוֹ לְאָב וְהוּא יִהְיֶה־לִּי לְבֵן, וְחִסְדֵי לֹא־אָסִיר מֵעַמּוֹ כַּאֲשֶׁר הִסְרֹתִי מֵאֲשֶׁר הָיָה לְפָנֶיךָ. וְהִעֲמַדְתִּיהוּ בְּבֵיתִי וּבְמַלְכוּתִי עַד־הָעוֹלָם, וְכִסְאוֹ יִהְיֶה נְכוֹן עַד־עוֹלָם.

הדגש בקטע הזה הוא לא על שלמה, אלא על המשיח. לדוד מובטח שושלת (פס' 11ב). זמן מה לאחר מותו יכונן במלכות צאצא של אחד מבניו (פס' 11). הקטע בשמואל דיבר על אחד מבניו של דוד עצמו, שלמה; אך דברי הימים מדברים על צאצא של אחד מבני דוד, דהיינו ישוע, שהיה צאצא של נתן, אחד

מבני דוד. אותו צאצא של דוד, המשיח, גם הוא יבנה בית לאלוהים - בית המקדש של מלכות אלף השנים - וכיסאו יכונן לעד (פס' 12). חסדי אלוהים לעולם לא יסורו מן האחד הזה (פס' 13). מאחר שהקטע בשמואל הדגיש את שלמה, האפשרות של חטא הייתה קיימת. אך מאחר שהקטע בדברי הימים מדגיש את המשיח, אין אפשרות של חטא, ולפיכך אין איזכור לחטא. לבסוף, הדמות עצמה היא זו המכוננת לעד, ולא רק השושלת, המלכות או הכיסא (פס' 14).

אם כן במהותה הבטיחה ברית דוד ארבעה דברים נצחיים: שושלת נצחית, מלכות נצחית, כיסא נצחי ודמות נצחית. נצחיותם של השושלת, המלכות והכיסא מובטחת רק מפני שזרע דוד הגיע לשיאו באותה דמות שהיא בעצמה נצחית.

המשיח מחזיק בשלוש משרות: נביא, כוהן ומלך. אך הוא לא משמש בכל שלוש המשרות הללו בו זמנית, אלא התפקוד בשלוש המשרות ייצא לפועל ברצף כרונולוגי. במשך פועלו עלי אדמות בביאתו הראשונה כיהן ישוע במשרתו כנביא. אך דבר זה פסק כאשר מת. מאז מותו ותקומתו, ועד שישוב, הוא מכהן במשרתו ככוהן. תפקידו זה ייפסק עם ביאתו השנייה. ישוע מעולם עדיין לא כיהן במשרה של מלך. כדי שיוכל לעשות זאת חייב להתרחש כינונו מחדש של כיסא דוד, ועליו הוא יישב למשול כמלך על ישראל וכמלך העולם. תפקידו זה יתחיל בעת ביאתו השנייה.

[ב] ההתפתחות הנבואית

אמנם פן זה של השבתו הסופית של עם ישראל לא פותח באופן מלא כמו האחרים, אך גם הוא לא סבל מהתעלמות מוחלטת. חלק ההתפתחויות הנבואיות, כמו ירמיהו כ"ג 5-6 וישעיהו ט' 5-6, כבר נדונו בפרק י"ח, 'ממשלתה של מלכות אלף השנים'. אך מלבד אלה ישנם עוד מספר קטעים, כגון תהילים פ"ט 4-5:

כְּרִיתִי בְרִית לְבְחִירִי, נִשְׁבַּעְתִּי לְדָוִד עֲבָדִי. עַד־עוֹלָם אֶכִּין זִרְעֶךָ,
וּבְנֵי־יָדְוֹר כְּסֵאֶךָ סֵלָה.

בקטע זה מציין אלוהים שהוא כרת עם דוד ברית נצחית (פס' 4), הכוללת את כינונם של שושלת נצחית ושל כיסא נצחי (פס' 5). נצחיותם של השושלת והכיסא מנוסחת מחדש מאוחר יותר באותו המזמור, בפסוק 30:

וְשִׁמְתִי לְעַד זִרְעוֹ וְכִסְאוֹ כִּימֵי שָׁמַיִם.
ומאוחר עוד יותר פסוקים 35-38 מציינים:

לֹא־אֶחְלַל בְּרִיתִי וּמוֹצֵא שְׁפָתַי לֹא אֲשַׁנֶּה. אַחַת נִשְׁבַּעְתִּי בְּקֹדֶשׁי,
אִם־לְדָוִד אֶכְזָב. זָרְעוֹ לְעוֹלָם יִהְיֶה וְכִסְאוֹ כְּשֶׁמֶשׁ נִגְדִי. כְּיָרֵחַ
יִכּוֹן עוֹלָם וְיַעַד בְּשֶׁחַק נֶאֱמָן סֵלָה.

המשכיות הברית אינה תלויה בדוד או בצאצאיו, אלא באופיו של אלוהים (פס' 35). מאחר שאלוהים אינו משקר, תעמוד הברית לבטח (פס' 36). מסיבה זו ממש נצחיותם של השושלת ושל הכיסא מובטחת (פס' 37-38).

קטע נבואי נוסף הוא ירמיהו ל"ג 17-26:

כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה: לֹא־יִכָּרֵת לְדָוִד אִישׁ יֹשֵׁב עַל־כִּסֵּא בֵּית־
יִשְׂרָאֵל. וְלִכְהֻנִּים הַלְוִיִּם לֹא־יִכָּרֵת אִישׁ מִלִּפְנֵי, מֵעַלְה עוֹלָה
וּמִקְטִיר מִנְחָה וְעֹשֶׂה זֶבַח כָּל־הַיָּמִים. וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ
לֵאמֹר: כֹּה אָמַר יְהוָה: אִם־תִּפְּרוּ אֶת־בְּרִיתִי הַיּוֹם וְאֶת־בְּרִיתִי
הַלְוִיָּה, וּלְבַלְתִּי הִיּוֹת יוֹמָם־וְלַיְלָה בְּעַתָּם. גַּם־בְּרִיתִי תִּפְּרֶה אֶת־
דָּוִד עַבְדִּי מֵהִיּוֹת־לוֹ בֶּן מֶלֶךְ: עַל־כִּסְאוֹ, וְאֶת־הַלְוִיִּם הַכְהֻנִּים
מִשְׁרָתִי. אֲשֶׁר לֹא־יִסְפָּר צָבָא הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִמַּד חוֹל הַיָּם, כֹּן
אֲרַבָּה אֶת־זָרַע דָּוִד עַבְדִּי וְאֶת־הַלְוִיִּם מִשְׁרָתִי אֹתִי. וַיְהִי דְבַר־
יְהוָה אֶל־יִרְמְיָהוּ לֵאמֹר: הֲלוֹא רָאִיתָ מֶה־הָעַם הַזֶּה דִּבְּרוּ לֵאמֹר:
שְׁתֵּי הַמְּשֻׁפָּחוֹת אֲשֶׁר בָּחַר יְהוָה בָּהֶם וַיִּמְאַסֶם, וְאֶת־עַמִּי יִנְאַצּוּן
מֵהִיּוֹת עוֹד גּוֹי לִפְנֵיהֶם. כֹּה אָמַר יְהוָה: אִם־לֹא בְרִיתִי יוֹמָם
וְלַיְלָה, חֲקוֹת שָׁמַיִם וְאָרֶץ לֹא־שָׁמַתִּי. גַּם־זָרַע יַעֲקֹב וְדָוִד עַבְדִּי
אִמְאַס מִקְחַת מִזְרְעוֹ מִשְׁלִים אֶל־זָרַע אַבְרָהָם, יִשְׁחַק וַיַּעֲקֹב,
כִּי־אֲשׁוּב (אֲשִׁיב) אֶת־שְׁבוּתָם וְרַחֲמַתִּים.

הדגש בקטע זה הוא בביורור על נצחיותה של ברית דוד ועל היעדר האפשרות להפר אותה. בשום אופן ובשום מצב לא ייכחד בית דוד (פס' 17-18), מכיוון שברית דוד היא בלתי מותנית ונצחית (פס' 19-21). בסופו של דבר ירבה זרע דוד עד מאוד (פס' 22). כינונו מחדש של כיסא דוד יהווה תרופת נגד לתורת השקר הרעילה שלפיה אלוהים אינו מתכוון עוד להגשים את בריתותיו עם ישראל (פס' 23-26). אלוהים לא סיים את הקשר עם ישראל (פס' 23-24), אלא ימלא כל הבטחה של בריתו עם דוד (פס' 25-26א) ושל הברית עם אברהם (פס' 26ב).

קטע אחד נוסף בתנ"ך הוא עמוס ט' 11-12:

בַּיּוֹם הַהוּא אֶקִּים אֶת־סִכַּת דָּוִד הַנִּפְלֵת, וְגִדַרְתִּי אֶת־פְּרָצִיָּהוּ
וְהִרְסַתִּיו אֶקִּים וּבְנִיתִיהָ כִּימֵי עוֹלָם. לְמַעַן יִרְשׁוּ אֶת־שְׂאֵרֵית
אֲדָוָם וְכָל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמֵי עָלֵיהֶם, נֹאֲם־יְהוָה עֹשֶׂה זֹאת.

כאשר תוקם המלכות מחדש יתוקנו הריסותיו של בית דוד, וכיסא דוד שוב ייהנה מכל התפארת של ימים עברו (פס' 11). אך בנוסף לכל תפארת העבר תתפרש סמכותו של כיסא דוד המיוסד מחדש על פני כל עמי הגויים (פס' 12). בברית החדשה מנובא כינונו מחדש של כיסא דוד בלוקס א' 32-33:

וְהוּא גְדוֹל יְהִיָּה וּבֶן-עֲלִיּוֹן יִקְרָא, וַיְהִיָּה אֱלֹהִים יִתְּן-לוֹ אֶת-כִּסֵּא דָּוִד אָבִיו וְעַל-בֵּית יַעֲקֹב יִמְלֹךְ: לְעוֹלָם וָעֶד, וְלִמְלָכוּתוֹ אֵין קֵץ.

כל ארבעת ההיבטים העיקריים של כיסא דוד נזכרים כאן. בנה של מרים צפוי לשבת על הכיסא הנצחי ולמלוך על המלכות הנצחית, מאחר שהוא נולד לשושלת הנצחית. נצחיות השושלת, הכיסא והמלכות מובטחת, מכיוון שכולם הגיעו לשיאם בדמות שהיא בעצמה נצחית: בן האלוהים. ההבטחות שנתן אלוהים לישראל לא היו לאין ולאפס. עם ישראל צפוי עדיין ליהנות מכל הבטחותיהן של ארבע הבריתות הבלתי מותנות שלא נתגשמו, כאשר כל אחת מהן מצביעה על אחד מארבעת פניה של השבת הסופית של ישראל.

ב. מאפיינים אחרים בהשבתו הסופית של ישראל

לבד מתכונותיה השונות של ההשבה הסופית, שהוזכרו בקטעים העוסקים בבריתות ובהתפתחויותיהן הנבואיות, קטעים אחרים מפתחים מאפיינים נוספים העלולים להיות או לא להיות קשורים בהכרח לכל ברית מסוימת. בחלק זה יידונו כמה מן המאפיינים האחרים הללו, אשר יהיו נכונים בזמן של ההשבה הסופית של ישראל.

1. איחוד מחדש כעם

אחד המאפיינים העיקריים של ההשבה הסופית הוא שעם ישראל יאוחד מחדש לאומה אחת, ולעולם לא יתפצל עוד לשתי ממלכות. דבר זה מוזכר בירמיהו ג' 18:

בְּיָמַי הָהֵמָּה יִלְכוּ בֵּית-יְהוּדָה עַל-בֵּית יִשְׂרָאֵל, וַיָּבֵאוּ יַחְדָּו מֵאֲרָץ צָפוֹן עַל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר הִנְחַלְתִּי אֶת-אֲבוֹתֵיכֶם.

הקטע העיקרי על מאפיין זה הוא חזון בקעת העצמות היבשות ביחזקאל ל"ז 1-23. יחזקאל מצווה בראשונה להתנבא על העצמות היבשות הפזורות בכל הבקעה (פס' 1-6). כאשר הוא עושה כן קורמות העצמות עור וגידים, ואז נופחת בהן הרוח חיים כך שהן שבות לתחייה (פס' 7-10). כאשר מבאר אלוהים

את חזון העצמות היבשות (פס' 11-17), נאמר שהעצמות מייצגות את בית ישראל כולו, אשר נהייה מת מבחינה רוחנית ובניו נפוצו (פס' 11). אך אלוהים יקבצם שוב, והם ישובו לרשת את הארץ (פס' 12-13). בזמן הקיבוץ מחדש ונחלת הארץ ייוולד עם ישראל מחדש ברוח אלוהים, כך שתהיה לו מערכת יחסים חיה ותקינה איתנו (פס' 14). ואז ממשיך הנביא, ביחזקאל ל"ז 15-23:

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: וְאַתָּה בֶן־אָדָם, קַח־לָךְ עֵץ אֶחָד, וְכָתֹב עָלָיו: לַיהוָה וְלִבְנֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ, וּלְקַח עֵץ אֶחָד וְכָתֹב עָלָיו לְיוֹסֵף עֵץ אֶפְרַיִם וְכָל־בֵּית יִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ. וְקָרַב אֹתָם אֶחָד אֶל־אֶחָד לָךְ לְעֵץ אֶחָד, וְהָיוּ לְאַחַד־יָבֵד. וְכֹאֲשֶׁר יֹאמְרוּ אֵלָיךְ בְּנֵי עַמֶּךָ לֵאמֹר: הַלּוֹא־תִגִּיד לָנוּ מֵהָ־אֵלֶּה לָךְ? וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם: כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־עֵץ יוֹסֵף אֲשֶׁר בְּיַד־אֶפְרַיִם וְשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל חֲבֵרוֹ, וְנָתַתִּי אוֹתָם עָלָיו אֶת־עֵץ יְהוּדָה וְעֲשִׂיתֶם לְעֵץ אֶחָד וְהָיוּ אֶחָד בְּיָדִי. וְהָיוּ הָעֵצִים אֲשֶׁר־תִּכְתֹּב עֲלֵיהֶם בְּיָדְךָ, לְעֵינֵיהֶם. וְדַבֵּר אֲלֵיהֶם: כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: הִנֵּה אֲנִי לֹקֵחַ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִבֵּין הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִלְכוּ־שָׁם, וְקִבַּצְתִּי אֹתָם מִסָּבִיב, וְהִבַּאתִי אוֹתָם אֶל־אֲדָמָתָם. וְעֲשִׂיתִי אֹתָם לְגוֹי אֶחָד בְּאֶרֶץ בְּהָרֵי יִשְׂרָאֵל, וּמְלֶךְ אֶחָד יְהִי לְכֻלָּם לְמֶלֶךְ, וְלֹא יִהְיֶה (יְהִיו)־עוֹד לְשְׁנֵי גוֹיִם וְלֹא יִחָצוּ עוֹד לְשְׁתֵּי מַמְלָכוֹת עוֹד. וְלֹא יִטְמְאוּ עוֹד בְּגִלוּיָהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם וּבְכָל פְּשָׁעֵיהֶם, וְהוֹשַׁעְתִּי אֹתָם מִכָּל מוֹשְׁבֹתֵיהֶם אֲשֶׁר חָטְאוּ בָהֶם, וְטַהַרְתִּי אוֹתָם וְהִיוּ־לִי לְעַם, וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לְאֱלֹהִים.

יחזקאל מצווה לקחת שני מקלות, על מקל אחד עליו לכתוב "ליהודה" ועל האחר "ליוסף", ואז לקרב את שני המקלות זה אל זה כדי שיהיו למקל אחד בידיו (פס' 15-17). פשר הנס הוא שיום אחד יאוחדו שוב שתי הממלכות לאומה אחת (פס' 18-20). כאשר יבוא קיבוץ הגלויות של עם ישראל (פס' 21), בניו לא יקובצו עוד לשני עמים, אלא לאחד בלבד, כיוון שיהיו תחת מלך אחד במלכות אחת (פס' 22). בזמן ההוא הם יטוהרו כליל מחטאיהם, אותם חטאים אשר היו שורש הסיבה לפילוג המקורי (פס' 23).

2. מוקד תשומת הלב של הגויים

מאפיין עיקרי שני בהשבתו הסופית של ישראל הוא שהעם יהיה למוקד תשומת לב הגויים. מספר קטעים מדברים על כך, כגון ישעיהו י"ד 2-1:
כִּי יִרְחַם יְהוָה אֶת־יַעֲקֹב, וּבָחַר עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל, וְהִנִּיחָם עַל־אֲדָמָתָם; וְנָלְוָה הָגֵר עֲלֵיהֶם, וְנִסְפְּחוּ עַל־בֵּית יַעֲקֹב. וּלְקָחוּם

עַמִּים וְהִבְיָאוּם אֶל־מְקוֹמָם, וְהִתְנַחֲלוּם בֵּית־יִשְׂרָאֵל עַל אֲדָמַת
יְהוָה לְעִבְדִּים וְלִשְׁפָחוֹת; וְהָיוּ שָׂבִים לְשִׁבְיָהֶם, וְרָדוּ בְּגִישֵׁיהֶם.

לאחר לידתו החדשה של עם ישראל והשבתו (פס' 1א), יתאימו גויים את עצמם לישראל כדי להשתחוות לאלוהי ישראל (פס' 1ב). למעשה, בזמן שיקובץ ישראל מחדש, לא זו בלבד שיושג הדבר בעזרתם של מלאכים, כי אם אף הגויים יוליכו את היהודים חזרה אל הארץ (פס' 2א). לבסוף, הגויים יהיו נחלתו של ישראל ויהיו למשרתיו (פס' 2ב).

הצהרה דומה נעשית בישעיהו מ"ט 22-23:

כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: הִנֵּה אֲשָׂא אֶל־גּוֹיִם יָדַי וְאֶל־עַמִּים אֲרִים
נְסִי, וְהִבְיָאוּ בְנֵיךָ בְּחֶצְוֶן, וּבְנִתֶיךָ עַל־כַּתְּף תִּנְשָׂאנָה. וְהָיוּ מְלָכִים
אִמְנֵנֶךָ וְשָׂרוּתֵיהֶם מִיְּנִיקֶתֶיךָ, אַפִּים אֲרֹץ יִשְׁתַּחֲווּ לָךְ וְעִפְרֵן רַגְלֶיךָ;
יִלְחֲכוּ, וְיִדְעֶתָ כִּי־אֲנִי יְהוָה, אֲשֶׁר לֹא־יִבָּשׁוּ קִנְיִ.

שוב נאמר שקיבוץ הגלויות של ישראל ייעשה בעזרת הגויים, אשר יוליכו את היהודים חזרה אל הארץ (פס' 22). בזמן זה יהיו גויים מכל מעמד חברתי למשרתיו של עם ישראל (פס' 23א), וישראל לא יבויש עוד לעולם על ידם (פס' 23ב).

לפי ישעיהו ס' 1-3, הסיבה שבגללה יהיה עם ישראל למוקד תשומת לב הגויים היא עקב העובדה שכבוד השָׁכִינָה ישכון מעל ישראל:

קוּמִי אוּרִי, כִּי בָּא אוּרֶךָ, וּכְבוֹד יְהוָה עֲלֶיךָ זָרַח. כִּי־הִנֵּה הִחַשְׁךָ
יִכַּסֶּה־אֶרֶץ, וְעָרְפֵל לְאֻמִּים, וְעֲלֶיךָ יִזְרַח יְהוָה וּכְבוֹדוֹ עֲלֶיךָ יִרְאֶה.
וְהִלְכוּ גוֹיִם לְאוּרֶךָ, וּמְלָכִים לְנִגְהַ זָרְחֶךָ.

ישעיהו ס"א 4-9 מציין:

וּבְנוּ חֲרֻבוֹת עוֹלָם, שְׂמֻמוֹת רֵאשֵׁנִים יְקוּמְמוּ, וְחִדְּשׁוּ עָרֵי חָרֵב,
שְׂמֻמוֹת דָּוָר וְדוֹר. וְעָמְדוּ זָרִים וְרָעוּ צֹאנֵכֶם, וּבְנֵי נֶכֶר אֶפְרִיכֶם
וְכַרְמִיכֶם. וְאַתֶּם כִּהְיִי יְהוָה תִּקְרְאוּ, מִשְׁרָתֵי אֱלֹהֵינוּ יֹאמְרוּ לָכֶם;
חֵיל גּוֹיִם תֹּאכְלוּ, וּבְכְבוֹדֶם תִּתְיַמְרוּ. תַּחַת בְּשִׁתְּכֶם מְשֻׁנָּה וּכְלִמָּה
יִרְנוּ חֲלָקֶם, לָכֵן בְּאֶרְצָם מְשֻׁנָּה יִירָשׁוּ, שְׂמֻחַת עוֹלָם תִּהְיֶה לָהֶם.
כִּי אֲנִי יְהוָה אֹהֵב מְשֻׁפֵּט שֵׁנָא גָזַל בְּעוֹלָה, וְנִתְתִּי פְעֻלְתֶּם בְּאַמַּת,
וּבְרִית עוֹלָם אֶכְרֹת לָהֶם. וְנוֹדַע בְּגוֹיִם זָרָעִם וְצֹאצְאֵיהֶם בְּתוֹךְ
הָעַמִּים, כָּל־רֵאִיָּהֶם וְכִירוֹם, כִּי הֵם זָרַע בְּרָךְ יְהוָה.

כאשר יתרחש קיבוץ הגלויות, יבנה עם ישראל את הערים השוממות בארץ (פס' 4). בזמן ההוא יהיו הגויים למשרתיו של ישראל, וירעו את צאנו ויחרשו את השדות (פס' 5). באשר לאנשי ישראל, הם יהיו משרתי דבר ה' לגויים

(פס' 6א) ויקבלו את עושרם של הגויים להנאתם (פס' 6ב). בני עם ישראל לעולם לא יבוישו עוד בידי הגויים, כי אם יקבלו מנה כפולה של כל הברכות והנחלות (פס' 7). תהיה זו תוצאת אותה הברית החדשה (פס' 8). היהודים ייוודעו בקרב הגויים, וכל הגויים יכירו בכך שהיהודים הם אשר נבחרו באופן מיוחד בידי אלוהים לשם ברכות מיוחדות (פס' 9).

גם לבן זמנו של ישעיהו, מיכה, היה דבר מה לומר בנושא, במיכה ז' 14-17:

רְעֵה עֲמֻדָּה בְּשִׁבְטָהּ, צֵאן נִחְלָתָהּ, שְׁכֵנֵי לְבָדָד, יַעַר בְּתוֹךְ פְּרָמֶל,
יָרְעוּ בָשָׂן וְגִלְעָד פִּימֵי עוֹלָם. פִּימֵי צֵאֲתָהּ מֵאַרְצָה מִצְרַיִם
אֲרָאֵנוּ נִפְלְאוֹת. יִרְאוּ גוֹיִם וַיִּבְשׂוּ מִכָּל גְּבוּרָתָם, יִשְׁימוּ יָד עַל-
פֶּה, אֲזַנְיָהֶם תִּחְרַשְׁנָה. יִלְחֲכוּ עֶפְרַיִם כַּנְּחָשׁ, כְּזִחְלֵי אֲרָץ, יִרְגְּזוּ
מִמִּסְגְּרֹתֵיהֶם, אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יִפְחָדוּ וַיִּרְאוּ מִמֶּנּוּ.

עם ישראל יקובץ מחדש כדי לנחול את הארץ (פס' 14), וקיבוץ גלויות זה לווה בנסים (פס' 15). כאשר יראו זאת הגויים הם יחדלו מהאשמותיהם כלפי היהודים, ותהיה להם יראת כבוד כלפי היהודים. או אז הם ייכנעו לאלוהי ישראל (פס' 16-17).

גם לצפניה נגלה שהשבתו הסופית של עם ישראל תגרום ליהודים להפוך מוקד תשומת לבם של הגויים, בפרק ג' 20:

בָּעֵת הַהִיא אָבִיא אֶתְכֶם, וּבָעֵת קִבְּצִי אֶתְכֶם, כִּי-אֲתֹן אֶתְכֶם
לְשֵׁם וְלִתְהַלָּה בְּכָל עַמֵּי הָאָרֶץ, בְּשׁוּבֵי אֶת-שְׁבוּתֵיכֶם לְעֵינֵיכֶם,
אָמַר יְהוָה.

לבסוף, בזכריה ח' 23, ציין הנביא:

כֹּה-אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: בְּיָמֵים הַהֵמָּה אֲשֶׁר יַחֲזִיקוּ עֲשָׂרָה אַנְשִׁים
מִכָּל לְשֹׁנוֹת הַגּוֹיִם, וְהַחֲזִיקוּ בְּכַנֵּף אִישׁ יְהוּדִי לְאֹמֹר: גִּלְכָּה
עִמָּכֶם, כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם.

בעבר, כאשר תפסו עשרה גויים בבגדיו של יהודי, היה זה מסיבות אחרות ולא כדי לומר לו: גִּלְכָּה עִמָּכֶם כִּי שָׁמַעְנוּ אֱלֹהִים עִמָּכֶם. בזמן ההשבה הסופית לא עוד יחרפו ויגדפו את היהודים. במקום זאת יזכו היהודים ליחס של יראת כבוד, שכן הם יהיו ידועים כמשרתי האל.

3. צדקה, קדושה, שלום, ביטחון, אושר ושמחה

מאפיין נוסף בהשבתו הסופית של ישראל משלב את המאפיינים השונים שהם צדקה, קדושה, שלום, ביטחון, שמחה ואושר. צדקה ושלום הם מאפיינים עיקריים בישעיהו ל"ב 16-20:

וְשָׁכְנוּ בַּמִּדְבָּר מְשֻׁפָּט, וְצָדָקָה בְּכִרְמֵל תֵּשֵׁב. וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שְׁלוֹם, וְעֵבֶדֶת הַצְּדָקָה הַשְּׁקֵט וּבִטָּח עַד־עוֹלָם. וְיָשֵׁב עִמִּי בְּנוֹה שְׁלוֹם וּבְמִשְׁכָּנוֹת מְבֹטָחִים וּבְמִנוּחַת שְׁאֲנָנוֹת. וּבְרַד בְּרֵדֶת הַיַּעַר, וּבִשְׁפָלָה תִשְׁפַּל הָעִיר. אֲשֶׁרִיכֶם זֵרְעֵי עַל־כָּל־מַיִם, מִשְׁלַחֵי רֶגֶל־הַשּׁוֹר וְהַחֲמוֹר.

קדושה, שלום, ביטחון ואושר מודגשים בישעיהו ל"ה 5-10, דברים אשר יהיו סימן ההיכר של קיבוץ הגלויות של ישראל:

אָז תִּפְקַחְנָה עֵינֵי עֲרוּרִים, וְאֲזַנֵּי חֲרָשִׁים תִּפְתַּחְנָה. אֲזִי יִדְלַג כְּאֵיל פֶּסֶח וְתֵרוֹן לְשׁוֹן אֵלֶם; כִּי־נִבְקְעוּ בַּמִּדְבָּר מַיִם, וּנְחָלִים בְּעֶרְבָה. וְהָיָה הַשָּׂרֵב לְאֵגֶם, וְצִמָּאוֹן לְמַבּוּעֵי מַיִם; בְּנוֹה תֵנִים רִבְצָה, חֲצִיר לְקִנְיָה וְגִמְאָה. וְהָיָה־שָׁם מִסְּלוּל וְדָרָה, וְדָרָה הַקָּדֵשׁ יִקְרָא לָהּ; לֹא־יִעֲבְרוּ טָמְאָה, וְהוּא־לְמוֹ; הַלֶּךְ דָּרָה וְאֹיִלִים לֹא יִתְעוּ. לֹא־יִהְיֶה שָׁם אַרְיָה, וּפְרִיץ חַיּוֹת בְּלִיעֵלְנָה, לֹא תִמָּצֵא שָׁם; וְהִלְכוּ גְאוּלַיִם. וּפְדוּיֵי יְהוָה יִשְׁבוּן וּבָאוּ צִיּוֹן בְּרִנָּה, וְשִׁמְחַת עוֹלָם עַל־רֵאשִׁים; שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה יִשְׁיִגוּ, וְנָסוּ יְגוֹן וְאֲנָחָה.

אושר ושמחה מודגשים בישעיהו נ"א 3:

כִּי־נָחַם יְהוָה צִיּוֹן, נָחַם כָּל־חֲרִבְתֶּיהָ, וַיִּשֶׂם מִדְּבָרָה כַּעֲדָן וְעֶרְבֶתָה כְּגֹרֶתֶיהָ, שְׁשׁוֹן וְשִׁמְחָה יִמָּצֵא בָּהּ, תּוֹדָה וְקוֹל זְמֶרָה.

אושר ושלום בטבע ובקרב בני האדם מודגשים בישעיהו נ"ה 12-13:

כִּי־בִשְׁמֵחָה תִצְאוּ וּבְשְׁלוֹם תּוּבְלוּן, הִהָרִים וְהַגְּבְעוֹת יִפְצְחוּ לְפִנְיֶיכֶם רִנָּה, וְכָל־עֵצֵי הַשָּׂדֶה יִמְחֲאוּ־כָף. תַּחַת הַנֶּעְצָוִץ יַעֲלֶה בְרוֹשׁ תַּחַת (וְתַחַת) הַסָּרְפָד יַעֲלֶה הַדָּס, וְהָיָה לִיהוָה לְשֵׁם, לְאוֹת עוֹלָם לֹא יִכָּרֵת.

בישעיהו ס"א 10-11 הדגש הוא על היבט הצדקה:

שׁוֹשׁ אֲשִׁישׁ בִּיהוָה, תִּגַּל נַפְשִׁי בְּאֱלֹהֵי, כִּי הִלְבִּישֵׁנִי בְּגָדֵי־יִשְׁעַ, מַעֲלֵל צְדָקָה יַעֲטֵנִי, כְּחֹתֶן יִכְהֶן פָּאֵר וְכִכְלָה תַעֲדָה כְּלִיָּהּ. כִּי כְּאֶרֶץ תּוֹצִיא צִמְחָה וּכְגִנָּה זְרוּעֶיהָ תִצְמִיחַ, כִּן אֲדַנִּי יְהוָה יִצְמִיחַ צְדָקָה וְתִהְיֶה נֶגֶד כָּל־הַגּוֹיִם.

ג. הר בית ה' של מלכות אלף השנים

בזמן ביאתו השנייה של המשיח תעבור הארץ שינויים גיאוגרפיים וטופוגרפיים עצומים. אחד השינויים העיקריים בארץ ישראל יהיה התרוממות

של הר גבוה מאוד, אשר יהפוך להר הגבוה בעולם. בראשו של הר זה יעמדו בית המקדש של מלכות האלף וירושלים של מלכות האלף.
ישנם מספר קטעים המדברים על הר בית ה' של מלכות האלף. קטע אחד כזה הוא ישעיהו ב' 4-2:

וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, נִכּוֹן יִהְיֶה הַר בֵּית־יְהוָה בְּרֹאשׁ הַהָרִים, וְנִשְׂא מִגְּבְעוֹת, וְנִהְרֹוּ אֵלָיו כָּל־הַגּוֹיִם. וְהָלְכוּ עַמִּים רַבִּים, וְאָמְרוּ: לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה אֶל־בַּיִת אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, וְלִרְנוּ מִדְּרָכָיו וְנִלְכָּה בְּאַרְחֻתָיו, כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלַם. וְשָׁפַט בֵּין הַגּוֹיִם, וְהוֹכִיחַ לְעַמִּים רַבִּים, וְכָתְתוּ חֲרֻבוֹתֵם לְאַתִּים וְחֲנִיתוֹתֵיהֶם לְמִזְמוֹרוֹת, לֹא־יִשָּׂא גּוֹי אֶל־גּוֹי חָרֵב, וְלֹא־יִלְמְדוּ עוֹד מִלְחָמָה.

קטע זה מציין בביורו שההר שעליו יעמוד בית ה' יהיה הגבוה מכל ההרים, וכן מרומם הרבה יותר מן האחרים (פס' 2א). כל העמים יעלו אליו לרגל כדי ללמוד את דרכי אלוהים, מפני שהתורה במלכות האלף תנבע מן ההר הזה (פס' 2ב-3). תוצאת הדבר הזה תהיה שלום כלל-עולמי, מכיוון שחילוקי דעות בין העמים ייושבו באמצעות דבר אדוני היוצא מהר בית ה' (פס' 3ב-4).
אחר כך, ביסעיהו כ"ז 13, מציין הנביא שההר הגבוה יהיה מרכז ההשתחוות היהודי:

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל, וּבָאוּ הָאֲבָדִים בְּאַרְץ אֲשׁוּר וְהַנְּדָחִים בְּאַרְץ מִצְרַיִם, וְהִשְׁתַּחֲוּוּ לַיהוָה בְּהַר הַקֹּדֶשׁ בִּירוּשָׁלַם.

אך לא יהודים בלבד, שכן ישעיהו נ"ו 6-8 מציין את העובדה שאותו הר בית ה' האדיר יהיה למקום תפילה עבור כל העמים, יהודים כגויים:

וּבְנֵי הַנֶּכֶר הַנְּלוּיִם עַל־יְהוָה לְשִׁרְתוֹ וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לְהִיּוֹת לוֹ לְעִבְדִּים, כָּל־שֹׁמֵר שִׁבְתֵּי מִחֻלָּלוֹ וּמְחַזְּקִים בְּבְרִיתִי. וְהִבִּיאוּתִים אֶל־הַר קֹדֶשׁי וְשִׁמְחֻתִים בְּבֵית תַּפְלְתִּי, עוֹלְתֵיהֶם וְזַבְחֵיהֶם לְרִצּוֹן עַל־מִזְבְּחִי, כִּי בֵּיתִי בֵּית־תַּפְלָה יִקְרָא לְכָל־הָעַמִּים. נֹאֵם אֲדֹנָי יְהוִה, מִקִּבְּצֵי נְדָחֵי יִשְׂרָאֵל; עוֹד אֶקְבֹּץ עֲלָיו לְנִקְבְּצָיו.

באמצעות העמים הנוכריים יובאו בני עם ישראל ויקובצו מחדש להר בית ה', לפי ישעיהו ס"ו 20:

וְהִבִּיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם מִנְחָה לַיהוָה בְּסוּסִים וּבְרֶכֶב וּבַצִּבָּיִם וּבַפָּרָדִים וּבַכִּרְכָּרוֹת עַל הַר קֹדֶשׁי יְרוּשָׁלַם, אָמַר יְהוָה, כְּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בְּכָל־יְהוָה בֵּית יְהוָה.

בן זמנו של ישעיהו, הנביא מיכה, דיבר גם הוא על ההר הגדול הזה בפרק ד' 1-2, במילים דומות לאלה של ישעיהו או תוך ציטוט ממנו:

וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים יִהְיֶה הַר בֵּית־יְהוָה נְכוֹן בְּרֹאשׁ הַהָרִים,
וְנֹשֵׂא הוּא מְגֻבְעוֹת, וְנִהְרֹו עָלָיו עַמִּים. וְהָלְכוּ גוֹיִם רַבִּים, וְאָמְרוּ:
לָכוּ וְנַעֲלֶה אֶל־הַר־יְהוָה וְאֶל־בַּיִת אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, וְיִזְרְנוּ מִדְרָכָיו
וְנִלְכֶה בְּאַרְחֻתָיו, כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה, וּדְבַר־יְהוָה מִירוּשָׁלַם . . .

הר בית ה' יינשא מעל כל הר וגבעה (פס' 1), ותורת אלוהים תצא מההר (פס' 2).

הנביא שקיבל את ההתגלות המרובה ביותר בנוגע להר בית ה' הוא יחזקאל, אשר הציג את הנושא בפעם הראשונה בפרק י"ז 22-24, בתארו את הר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל כמקום של שפע צמחייה וירק:

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: וְלִקְחֹתִי אֹנִי מִצְמַרְת הָאָרֶז הָרְמָה וְנָתַתִּי,
מִרֹאשׁ יִנְקוֹתָיו רֶדֶד אֶקְטֹף וְשִׁתְּלֹתִי אֹנִי עַל הַר־גְּבֵה וְתִלְוֵל בְּהַר
מְרוֹם יִשְׂרָאֵל אֲשַׁתְּלֵנוּ, וְנֹשֵׂא עֲנָף וְעֵשֶׂה פְרִי, וְהָיָה לְאָרֶז אֲדִיר,
וְשָׁכְנוּ תַחְתָּיו כָּל צִפּוֹר כָּל־כָּנָף, בְּצֵל דְלִיּוֹתָיו תִּשְׁכְּנֶנָּה. וְיִדְעוּ
כָּל־עֵצֵי הַשָּׂדֶה כִּי אֹנִי יְהוָה הַשֹּׁפְלֹתִי עַץ גְּבֵה, הַגְּבִהֹתִי עַץ שֹׁפֵל,
הוֹבִשְׁתִּי עַץ לַח וְהִפְרַחְתִּי עַץ יָבֵשׁ. אֹנִי יְהוָה דֹּבַרְתִּי וְעָשִׂיתִי.

מאוחר יותר, ביחזקאל כ' 40-41, מכריז הנביא שההר ישמש כמרכז ההשתחוות היהודי במלכות. לאחר לידתו החדשה של עם ישראל וקיבוצו מחדש, הוא יעבוד את אדוני בהר הגבוה, הנישא והקדוש הזה:

כִּי בְהַר־קִדְשִׁי בְּהַר מְרוֹם יִשְׂרָאֵל, נָאִם אֲדֹנָי יְהוִה, שָׁם יַעֲבֹדֵנִי
כָּל־בַּיִת יִשְׂרָאֵל כְּלֶה בְּאַרְצָךְ, שָׁם אֲרַצֶם וְשָׁם אֲדַרְוֹשׁ אֶת־
תְּרוּמַתֵיכֶם וְאֶת־רֵאשִׁית מִשְׂאוֹתֵיכֶם בְּכָל־קִדְשֵׁיכֶם. בְּרִיחַ נִיחֹחַ
אֲרַצֶה אֶתְכֶם, בְּהוֹצִיאִי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים, וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־
הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נִפְצַתֶם בָּם, וְנִקְדַּשְׁתִּי בְכֶם לְעֵינֵי הַגּוֹיִם.

רק בפרקים המסכמים את ספרו מתאר יחזקאל בפרוטרוט את אותו הר בית ה' הגבוה מאוד, וזאת בשלושה מקומות שונים. הראשון הוא יחזקאל מ' 1-4:

בְּעֶשְׂרִים וְחָמֵשׁ שָׁנָה לְגְלוּתֵנוּ, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה, בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ,
בְּאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה אַחַר אֲשֶׁר הִפְתָּה הָעִיר, בְּעֵצֶם הַיּוֹם הַזֶּה
הָיְתָה עָלַי יַד־יְהוָה, וַיָּבֵא אֹתִי שָׁמָּה. בְּמִרְאוֹת אֱלֹהִים הִבִּיאֵנִי
אֶל־אֲרָץ יִשְׂרָאֵל, וַיְנַיִחֵנִי אֶל־הַר גְּבֵה מְאֹד, וְעָלָיו כְּמִבְנֵה־עִיר
מְגֻבָּה. וַיָּבִיֵא אֹתִי שָׁמָּה, וְהִנֵּה־אִישׁ מִרְאֵהוּ כְּמִרְאֵה נַחֲשֵׁת,
וּפְתִיל־פְּשָׁתִים בְּיָדוֹ וּקְנֵה הַמִּדָּה, וְהוּא עֹמֵד בְּשַׁעַר. וַיְדַבֵּר אֵלַי

הָאִישׁ: בֶּן־אָדָם, רָאָה בְּעֵינָיָהּ וּבְאָזְנֶיהָ שָׁמְעָה, וְשִׁים לְבָדָה לְכָל
אֲשֶׁר־אָנִי מֵרָאָה אוֹתָךְ, כִּי לְמַעַן הִרְאוֹתְךָ הִבְאֵתָה הֵנָּה; הִגִּד
אֶת־כָּל־אֲשֶׁר־אָתָּה רָאָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל.

בשנה העשרים וחמש של שבעים שנות הגלות הבבלית ניתנה ליחזקאל התגלות סופית ומיוחדת על עתידו של עם ישראל במלכות המשיח (פס' 1). כמו ישעיהו ומיכה שקדמו לו, הוא ראה הר גבוה מאוד אשר לו קו רקיע של עיר מצדו הדרומי (פס' 2). כפי שנראה מאוחר יותר, עיר זו היא ירושלים של מלכות אלף השנים. אז ניתן מסר לנביא, שהוא עומד לקבל התגלויות מסוימות שאותן עליו להודיע לבית ישראל (פס' 3-4).

הקטע השני, יחזקאל מ"ה 1-8, מתאר בפירוט רב את הר בית ה':

וּבְהִפְיִלְכֶם אֶת־הָאָרֶץ בְּנַחֲלָה, תְּרִימוּ תְרוּמָה לַיהוָה קֹדֶשׁ מִן־
הָאָרֶץ, אֲרָדָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלְף אַרְבָּה, וְרֹחַב עֲשָׂרָה אֶלְף, קֹדֶשׁ־
הוא בְּכָל־גְּבוּלָה סָבִיב. יְהִי מִזֶּה אֶל־הַקֹּדֶשׁ חֲמִשׁ מֵאוֹת בְּחִמֵּשׁ
מֵאוֹת מֵרֻבַּע סָבִיב, וְחֲמִשִּׁים אַמָּה מִגֵּרֶשׁ לוֹ סָבִיב. וּמִן־הַמִּדָּה
הַזֹּאת תִּמּוֹד אֲרָדָה חֲמִשׁ (חֲמִשָּׁה) וְעֶשְׂרִים אֶלְף וְרֹחַב עֲשָׂרֹת
אֶלְפִים, וּבִוְיָהִי הַמִּקְדָּשׁ קֹדֶשׁ קֹדְשִׁים. קֹדֶשׁ מִן־הָאָרֶץ הוא,
לְכַהֲנִים מִשְׁרְתֵי הַמִּקְדָּשׁ יְהִי, הַקְּרָבִים לְשֵׁרֵת אֶת־יְהוָה, וְהָיָה
לְהֵם מְקוֹם לְבָתִּים וּמִקְדָּשׁ לְמִקְדָּשׁ. וְחֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלְף אַרְבָּה,
וְעֲשָׂרֹת אֶלְפִים רֹחַב יִהְיֶה (וְהָיָה) לְלוּיִם מִשְׁרְתֵי הַבַּיִת לְהֵם
לְאַחֲזָה, עֲשָׂרִים לְשֹׁכֵת. וְאַחֲזַת הָעִיר תִּתְּנוּ חֲמִשָּׁת אֶלְפִים רֹחַב,
וְאֲרָדָה חֲמִשָּׁה וְעֶשְׂרִים אֶלְף לְעַמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ, לְכָל־בַּיִת
יִשְׂרָאֵל יְהִי. וּלְנִשְׂאֵי מִזֶּה וּמִזֶּה לְתְרוּמַת הַקֹּדֶשׁ וְלְאַחֲזַת הָעִיר
אֶל־פְּנֵי תְרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ וְאֶל־פְּנֵי אַחֲזַת הָעִיר מִפְּאַת־יָם יָמָה
וּמִפְּאַת־קִדְמָה קְדִימָה, וְאֲרָדָה לְעַמַּת אֶחָד הַחֲלָקִים מִגְּבוּל יָם
אֶל־גְּבוּל קְדִימָה. לְאָרֶץ יְהִי־לוֹ לְאַחֲזָה בְּיִשְׂרָאֵל, וְלֹא־יוֹנוּ עוֹד
נְשִׂאֵי אֶת־עַמִּי, וְהָאָרֶץ יִתְּנוּ לְבֵית־יִשְׂרָאֵל לְשִׁבְטֵיהֶם.

ההתייחסות להר הקדוש היא כאל תְרוּמַת קֹדֶשׁ, משום שהחלקה הזאת תשמש לצורך פולחן קדוש, ומשום שבמקום כלשהו על ההר הזה יעמוד בית המקדש של מלכות האלף, כמו גם העיר ירושלים. על פסגת ההר הנישא הזה, הגבוה בעולם, יהיה מישור מרובע של כ-80 קילומטרים רבועים (פס' 1). המישור המרובע יחולק לשלושה חלקים. החלק הצפוני (פס' 2-4) יהיה כ-32 על 80 ק"מ, ובמרכזו יעמוד בית המקדש של מלכות האלף שגודלו יהיה כ-1.5 קמ"ר. שאר אזור החלק הצפוני יהיה שמור למגוריהם של קבוצת כוהנים מסוימת. החלק המרכזי (פס' 5) יהיה גם הוא כ-32 על 80 ק"מ, ויהיה שמור

לבני שבט לוי. החלק הדרומי (פס' 6-8) יהיה כ-16 על 80 ק"מ. במרכז החלק הדרומי תעמוד ירושלים של מלכות האלף, שמידותיה כ-16 על 16 ק"מ. משני צדי העיר יהיו שטחים של שדות, שמידת כל אחד מהם כ-16 על 32 ק"מ, לצורך גידול מזון. שטחים אלה ינוהלו בידי הנשיא, דוד הקם לתחייה, אשר יקצה ויחלק את האדמה לפי שבטים.

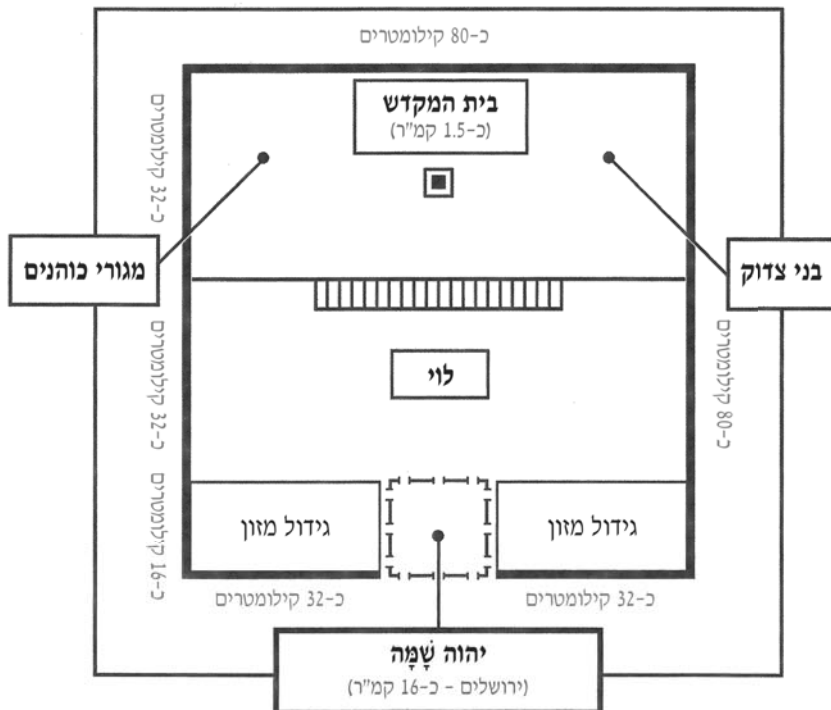
המקום השלישי שמתאר בו יחזקאל את פרטי הר בית ה' הוא פרק מ"ח 8-20:

וְעַל גְּבוּל יְהוּדָה מִפְּאֵת קָדִים עַד־פְּאֵת־יָמָה, תִּהְיֶה הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר־תָּרִימוּ חֲמֹשֶׁה וְעֶשְׂרִים אֶלְף רֹחַב וְאַרְבֵּי כָּאֶחָד הַחֲלָקִים מִפְּאֵת קָדִימָה עַד־פְּאֵת־יָמָה, וְהָיָה הַמִּקְדָּשׁ בְּתוֹכָו. הַתְּרוּמָה אֲשֶׁר תָּרִימוּ לַיהוָה, אַרְבֵּי חֲמֹשֶׁה וְעֶשְׂרִים אֶלְף וְרֹחַב עֶשְׂרֵת אֲלָפִים. וְלֹאֲלֵה תִהְיֶה תְּרוּמַת־הַקֹּדֶשׁ: לַכֹּהֲנִים צְפוֹנָה חֲמֹשֶׁה וְעֶשְׂרִים אֶלְף, וְיָמָה רֹחַב עֶשְׂרֵת אֲלָפִים, וְקָדִימָה רֹחַב עֶשְׂרֵת אֲלָפִים, וְנִגְבָּה אַרְבֵּי חֲמֹשֶׁה וְעֶשְׂרִים אֶלְף, וְהָיָה מִקְדָּש־יְהוָה בְּתוֹכָו. לַכֹּהֲנִים הַמִּקְדָּשׁ מִבְּנֵי צְדוֹק אֲשֶׁר שָׁמְרוּ מִשְׁמֵרַתִּי, אֲשֶׁר לֹא־תָעוּ בְּתַעוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר תָּעוּ הַלְוִיִּם. וְהִיְתָה לָהֶם תְּרוּמָה מִתְּרוּמַת הָאָרֶץ קֹדֶשׁ קֹדָשִׁים אֶל־גְּבוּל הַלְוִיִּם. וְהַלְוִיִּם, לְעַמַּת גְּבוּל הַכֹּהֲנִים חֲמֹשֶׁה וְעֶשְׂרִים אֶלְף אַרְבֵּי, וְרֹחַב עֶשְׂרֵת אֲלָפִים; כָּל־אַרְבֵּי חֲמֹשֶׁה וְעֶשְׂרִים אֶלְף, וְרֹחַב עֶשְׂרֵת אֲלָפִים. וְלֹא יִמְכְּרוּ מִמֶּנּוּ וְלֹא יִגְמְרוּ וְלֹא יַעֲבוּר (יַעֲבִיר) רֵאשִׁית הָאָרֶץ, כִּי־קֹדֶשׁ לַיהוָה. וְחֲמִשֵּׁת אֲלָפִים הַנּוֹתֵר בְּרֹחַב עַל־פְּנֵי חֲמֹשֶׁה וְעֶשְׂרִים אֶלְף חֹלֶה־אֵלֶיךָ לְעִיר, לְמוֹשָׁב וּלְמִגְרָשׁ, וְהִיְתָה הָעִיר בְּתוֹכָהּ. וְאֵלֶּה מִדּוֹתֶיהָ: פְּאֵת צְפוֹן חֲמֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים, וּפְאֵת־נֶגֶב חֲמֹשׁ חֲמֹשׁ* מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים, וּמִפְּאֵת קָדִים חֲמֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים, וּפְאֵת־יָמָה חֲמֹשׁ מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים. וְהָיָה מִגְרָשׁ לְעִיר צְפוֹנָה חֲמִשִּׁים וּמֵאוֹתִים, וְנִגְבָּה חֲמִשִּׁים וּמֵאוֹתִים, וְקָדִימָה חֲמִשִּׁים וּמֵאוֹתִים, וְיָמָה חֲמִשִּׁים וּמֵאוֹתִים. וְהַנּוֹתֵר בְּאַרְבֵּי לְעַמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ, עֶשְׂרֵת אֲלָפִים קָדִימָה וְעֶשְׂרֵת אֲלָפִים יָמָה, וְהָיָה לְעַמַּת תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ, וְהִיְתָה תְּבוּאָתָהּ לְלֶחֶם לְעַבְדֵי הָעִיר. וְהָעֶבֶד הָעִיר, יַעֲבֹדוּהוּ מִכָּל שְׂבֻטֵי יִשְׂרָאֵל. כָּל־הַתְּרוּמָה חֲמֹשֶׁה וְעֶשְׂרִים אֶלְף בְּחֲמֹשֶׁה וְעֶשְׂרִים אֶלְף, רְבִיעִית תָּרִימוּ אֶת־תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ אֶל־אַחַת הָעִיר.

אחרי שהכריז שההר הגבוה יהיה כ-80 קמ"ר (פס' 8), מתחיל יחזקאל לתאר את החלק הצפוני (פס' 9-12). חלק צפוני זה יהיה כ-32 על 80 ק"מ (פס' 9)

ויאוכלס בכוהנים, מאחר שממש במרכזו יעמוד בית המקדש של מלכות אלף השנים (פס' 10). הכוהנים שיאכלסו את האזור שמסביב לבית המקדש יהיו צאצאיו של צדוק, משום שפלח זה של שבט לוי נשאר נאמן בעוד האחרים סרו מן הדרך (פס' 11-12). מידותיו של החלק המרכזי (פס' 13-14) יהיו גם הן כ-32 על 80 ק"מ. אזור זה יהיה שמור לשאר בני שבט לוי, אותם לויים שאינם משושלת צדוק. על מידות החלק הדרומי (פס' 15-19) להיות כ-16 על 80 ק"מ, ובמרכזו תיבנה ירושלים של מלכות האלף (פס' 15-16). ירושלים תהיה במרכז החלק הדרומי ממש, ומידותיה יהיו כ-16 על 16 ק"מ (פס' 17). שתי החלקות הנתרות של החלק הדרומי, ממזרח וממערב לירושלים, יהיו כל אחת כ-16 על 32 ק"מ, וישמשו לצורכי גידול מזון לתושבי ירושלים (פס' 18). ירושלים לא תשתיך לכל שבט מסוים, אלא תיושב בבני כל שנים-עשר שבטי ישראל (פס' 19).

שוב מציין יחזקאל שגודלו הכולל של הר בית ה' יהיה כ-80 קמ"ר. הוא יהיה תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ ועל גביו יישבו הן בית המקדש והן ירושלים (פס' 20). אם נשלב את כל החלקים הללו יחד, אפשר לשרטט את מתחם הר בית ה' באופו הבא:

ד. בית המקדש של מלכות אלף השנים – יחזקאל מ' 5 – מ"ג 27

ביחזקאל ל"ז 26-28 מנבא יחזקאל שמקדש האלוהים ימוקם בקרב ישראל:

וְכָרַתִּי לָהֶם בְּרִית שְׁלוֹם, בְּרִית עוֹלָם יְהִיֶּה אוֹתָם, וְנִתְּתִים
וְהַרְבִּיתִי אוֹתָם, וְנִתְּתִי אֶת־מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם. וְהָיָה מִשְׁכְּנִי
עֲלֵיהֶם וְהִיִּיתִי לָהֶם יְאֻלֵּהִים וְהִמָּה יְהִי־לִי לְעָם. וְיָדְעוּ הַגּוֹיִם
כִּי אֲנִי יְהוָה מְקַדֵּשׁ אֶת־יִשְׂרָאֵל, בְּהִיּוֹת מִקְדָּשִׁי בְּתוֹכָם לְעוֹלָם.

פסוקים ספורים אלה זוכים להרחבה ולפירוט מרובים ביחזקאל מ' 5-מ"ג 27. הלימוד של הקטע הממושך הזה יצטרך להיות מוגבל לסקירת החומר הניתן על ידי יחזקאל, בדגש על מספר מאפיינים חשובים בלבד. ישנם שמונה קטעים עיקריים אשר דנים בפנים השונים של בית המקדש של מלכות אלף השנים. הקטע הראשון, בפרק מ' 5-27, מתייחס לחצר החיצונית. לאחר מדידת החומה החיצונית (פס' 5) מתאר יחזקאל את החצר החיצונית (פס' 6-27), בהזכירו את השער המזרחי (פס' 6-16), את שלושים הלשכות (חדרים) והרצפה שמסביב לחצר החיצונית (פס' 17-19), את השער הצפוני (פס' 20-23) ואת השער הדרומי (פס' 24-27).

הקטע השני מתאר את החצר הפנימית, ביחזקאל מ' 28-47. מתוארים ארבע דברים. הפרט הראשון הוא שעריה של החצר הפנימית (פס' 28-37), וכולל את אזור השער הדרומי (פס' 28-31), את אזור השער המזרחי (פס' 32-34) ואת אזור השער הצפוני (פס' 35-37); בשני הנביא מתאר את השולחן להכנת הקורבנות (פס' 38-43); השלישי הוא הלשכות לכוהנים המשרתים (פס' 44-46); והרביעי הוא המזבח (פס' 47).

הקטע השלישי מתאר את בית המקדש של מלכות אלף השנים עצמו, ביחזקאל מ' 48-מ"א 26. התיאור כולל את האולם (פס' 48-49), את האילים (עמודים, פס' 1), את הקודש ופתחו (פס' 2), את קודש הקודשים (פס' 3-4), את קיר המקדש ולשכותיו (פס' 5-11), את הגִּזְרָה (מקום נפרד, פס' 14-12), את פנים המקדש (פס' 15-20) ואת חוצו של המקדש (פס' 21-26). לפי המידות השונות הללו ברור שבית המקדש המסוים הזה יהיה גדול יותר מכל המקדשים הקודמים, ומידותיו כ-1.5 קמ"ר. שטחו של הר הבית הנוכחי אינו גדול מספיק להכיל את בית המקדש המתואר ביחזקאל, ולשם כך יידרשו מספר שינויים גיאוגרפיים גדולים. מסיבה זו יהיה הר בית ה' החדש נחוץ. הקטע הרביעי מתאר את הלשכות של החצר החיצונית, ביחזקאל מ"ב 1-14.

הקטע החמישי מתאר את החומה החיצונית, ביחזקאל מ"ב 15-20. הקטע השישי מתעד את חזרתו של כבוד השכינה, ביחזקאל מ"ג 1-9. בדיוק כפי שכבוד השכינה אישר ונתן תוקף למקדש שלמה, הוא גם ייתן תוקף למקדש הזה כאשר ישוב מאותו הכיוון שממנו עזב (פס' 1-5). ומשיישוב כבוד השכינה, הוא יצהיר וייתן הבטחה שעל פיה לא יסור עוד כבוד השכינה מישראל, אלא ישכון בקרב ישראל לעולם (פס' 6-9).⁵

הקטע השביעי, יחזקאל מ"ג 10-12, הינו **מצווה לנביא** לציין את מצבו החוטא של עם ישראל. לאורו של הר תְּרוּמַת הַקֹּדֶשׁ, עד כמה יותר צריכים ישראל להיכלם ממצבם החוטא הנוכחי.

החלק השמיני הוא תיאור המזבח, ביחזקאל מ"ג 13-27. בתיאור זה כלולות מידות המזבח (פס' 13-17) והקדשת המזבח (פס' 18-23). זהו, אם כן, בית המקדש של מלכות אלף השנים, אשר יהיה מרכז ההשתחוות ליהודי ולנוכרי במשך תקופת מלכות אלף השנים.⁶

ה. מערכת הכהונה והקורבנות של מלכות אלף השנים – יחזקאל מ"ד 1-24

שלושת הפרקים האלה ביחזקאל עוסקים בחוקים השונים שמסדירים את מערכת הכהונה והקורבנות במלכות האלף. בו בזמן שישנם קווי דמיון לתורת משה, ישנם גם הבדלים בולטים. מסיבה זו אין לראות את מערכת הכהונה והקורבנות במלכות אלף השנים כמיסוד מחדש של תורת משה, אשר נסתיימה סופית ולעולם במות המשיח. במהלך מלכות המשיח תיוסד מערכת חוקים חדשה לגמרי, תורת המלכות. לא יהיה כל מיסוד מחדש של אף מערכת חוקים קודמת.

בחלק המסוים הזה בכתובים ישנם שבעה קטעים עיקריים העוסקים בנושא. הקטע הראשון, ביחזקאל מ"ד 1-3, דן בחוקת השער המזרחי החיצוני. הקטע מציין שבתחילת מלכות אלף השנים ייסגר השער המזרחי החיצון, ולעולם לא ייפתח שוב לכל אורך מלכות האלף (פס' 1). הסיבה לסגירת השער המזרחי החיצון היא עקב העובדה שכבוד השכינה חזר דרך השער המזרחי (יחז' מג 1-9), כדי שלא לעזוב עוד את ישראל לעולם (פס' 2). סגירת השער המזרחי החיצון תסמל את העובדה שכבוד השכינה לעולם לא יעזוב עוד את ישראל. יחזקאל מתאר אז את הנשיא ואת הסמכות והתפקיד שיהיו

5. לפרטים נוספים ראה נספח ד', 'כבוד השכינה בתולדות הנבואה'.

6. ראה תרשימים מס' 11-13, הממחישים את התיאורים שניתנו על ידי יחזקאל.

לו ביחס לשער המזרחי החיצון (פס' 3). הנשיא, כפי שכבר ראינו, יהיה דוד הקם לתחייה. הוא יאכל לפני השער (פס' 3א), והכניסה תהיה דרך האולם בלבד (3ב). מאחר ששער זה יהיה סגור באופן קבוע, יצטרכו הכניסה אל האולם והיציאה ממנו להיעשות מהחצר החיצונית ואליה. יש לציין שלקטע הזה בכתובים אין כל קשר לשער ירושלים המזרחי הנוכחי, הידוע כיום בשם שער הזהב (שער הרחמים). קטע זה בהקשרו אינו עוסק בירושלים של היום, כי אם עוסק בשער בית המקדש במלכות אלף השנים. השער מימיו של ישוע נחרב בשנת 70 לספירה. שער הרחמים הנוכחי נבנה במאה השביעית ומאוחר יותר שופץ בידי הצלבנים. הוא נחרב חלקית על ידי הטורקים העות'מאנים, ונבנה מחדש בתחילת המאה השש-עשרה. הוא נחסם בידי מושל ירושלים הטורקי בשנת 1530.

החלק השני (יחז' מד 4-8) מכיל מסר נוסף מאת כבוד השכינה, אשר שוב מציין את חטאי ישראל בהווה.

החלק השלישי (יחז' מד 9-14) מתאר את מטלותיהם של הלויים, אשר יהיו שרתיו של בית המקדש.

החלק הרביעי (יחז' מד 15-31) דן במטלותיהם של בני צדוק, אשר יהיו אחראים על קורבנות בית המקדש.⁷

החלק החמישי (יחז' מה 1-8) מתאר את תְּרוּמַת הַקֶּדֶשׁ או הר בית ה', שכבר נדון והוצג בתרשים בפרק זה.

החלק השישי (יחז' מה 9-18) מתאר את מטלותיו של הנשיא, דוד. מצוינים שלושה דברים בקשר למטלותיו. **ראשית:** שלא כמו בעברו ההיסטורי של עם ישראל, שבו השתמשו נשיאי ישראל במידות כוזבות, חוקת המידות (מה 9-12) תתאפיין במאזניים של אמת, נאמנות וצדק. **שנית:** המטלות יהיו כרוכות בהוצאה לפועל של חוקי התרומות (מט 13-15). אחרי שהוא מונה מספר הנחיות כלליות (פס' 13-17), מתאר יחזקאל את החוקה הנוגעת לתרומות השנה החדשה (פס' 18-20), לתרומות פסח (פס' 21-24), לתרומות חג הסוכות (פס' 25) ולתרומות שבת (מו 1-5), אשר יתקיימו בשער המזרחי הפנימי. השער המזרחי הפנימי יהיה סגור במשך שישה ימים, אך בשבת יהיה פתוח תמיד לכל אורך תקופת המלכות. אחר כך מתוארות תרומות ראש חודש (פס' 6-8), יחד עם תרומות לחגים מיוחדים (פס' 9-12) וקורבנות יום-יומיים (פס' 13-15). **שלישית:** לנשיא יהיו זכויות מיוחדות עקב מעמדו הרם בבית המקדש (מו 16-18).

החלק השביעי (יחז' מו 19-24) דן בחוקי בישול הקורבנות.

7. לפי ישעיהו ס"ו 21 יהיו גם כוהנים גויים. ראה פרק כ', 'הגויים במלכות המשיח'.

אחד הדברים שהיו קיימים בבית המקדש של שלמה אך ייעדרו מבית המקדש של מלכות האלף הוא ארון הברית, לפי ירמיהו ג' 16:

וְהָיָה כִּי תִרְבּוּ וּפְרִיְתֶם בְּאֶרֶץ בְּיָמֵי הַהֵמָּה, נְאֻם־יְהוָה, לֹא־יֵאמְרוּ עוֹד: אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה, וְלֹא יַעֲלֶה עַל־לֵב, וְלֹא יִזְכָּרוּ־בוֹ וְלֹא יִפְקְדוּ, וְלֹא יַעֲשֶׂה עוֹד.

מאחר שאלוהים עצמו בדמותו של המשיח ישכון בירושלים וימשול ממנה, לא יהיה כל צורך בארון ברית. יתרה מכך, ארון הברית הכיל את לוחות האבן שהיו התגלמותה של תורת משה. העובדה שתורת משה כבר לא בתוקף היא סיבה נוספת להיעדרו של ארון הברית.

לסיכום, תיווסד מערכת קורבנות במלכות אלף השנים שיהיו לה מספר מאפיינים דומים למערכת שבתורת משה, לצד מספר חוקים חדשים לגמרי. מסיבה זו ממש אין לראות במערכת הקורבנות של מלכות האלף מיסוד מחדש של המערכת של תורת משה, כיוון שהיא לא. תהיה זו מערכת חדשה לגמרי שתכיל מספר דברים ישנים ומספר דברים חדשים, והיא תיווסד מסיבה שונה לחלוטין.

טיעון נפוץ נגד הפרשנות המילולית של פסוקים אלה הוא השאלה מדוע תהיה מערכת מסוג זה נחוצה, שהרי המשיח כבר מת. אם מותו של המשיח היה הקורבן הסופי על החטא, כיצד יוכלו קורבנות בעלי החיים הללו לספק כפרה על חטא? לפיכך, ישנם אומרים, אין להבין פרקים אלה ביחזקאל באופן מילולי. אך אם לא נבין אותם כך, פרטים רבים שנותן יחזקאל יהיו לפתע חסרי משמעות. יתרה מכך, אם כל הפרטנות הזאת אמנם נועדה להיות סמלית, הסמלים לעולם אינם מוסברים. לכן הדוגלים בפרשנות הלא־מילולית מוכרחים להיות סובייקטיביים בהסבריהם ונאלצים להזדקק לניחושים, ומסיבה זו הם העלו מגוון רחב של דעות סותרות. הגישה המילולית היא השיטה הבטוחה ביותר להגיע להבנה של הקטעים הללו. ישנן לפחות ארבע סיבות להבין את כל החלק הזה ביחזקאל באופן מילולי.

ראשית: זוהי הפרשנות הרגילה שבה משתמשים במקומות אחרים בכתובים, וכל התיאולוגיות משתמשות בגישה המילולית לפחות בחלקים של המקרא. רק המאמין בתורת העידנים משתמש בגישה המילולית בצורה עקבית. שימוש עקבי מסוג זה יוביל למסקנה שיהיו בית מקדש וקורבנות במלכות אלף השנים.

שנית: יחזקאל אינו היחיד שמדבר על בית מקדש וקורבנות של מלכות האלף. נביאים אחרים דיברו על דברים אלה גם שלא בהקשר של אחרית הימים. על בית המקדש של מלכות האלף מדובר בישיעיהו ב' 3; ס' 13; דניאל ט' 24; יואל ד' 18; וחגי ב' 7 ו-9. קורבנות בית המקדש של מלכות האלף

מוזכרים בישיעיהו נ"ו 6-7; ס' 7; ס"ו 18-23; ירמיהו ל"ג 18; מלאכי ג' 3-4; וזכריה י"ד 16-21 (הקטע האחרון מדבר על שמירת חג הסוכות במלכות המשיח, אך נדרשו קורבנות מיוחדים לצורך שמירתו). לפיכך היה עלינו להמשיל עד כדי ביטול יותר מקטע אחד ויותר מנביא אחד, אילו לא היו בית מקדש או קורבנות במלכות האלף.

שלישית: בית המקדש של מלכות אלף השנים אינו בית המקדש היחיד שמתאר יחזקאל. בפרקים ח'-י"א, הוא מתאר את עזיבת כבוד השכינה את ישראל מבית המקדש הראשון. הכול מסכימים שהתיאורים של בית המקדש ושל האירועים המתרחשים שם הם מילוליים ביותר. בפרקים מ'-מ"ח מתאר יחזקאל את חזרתו העתידית של כבוד השכינה לבית המקדש הרביעי. אם הדברים שאמר על בית המקדש הראשון הם כפשוטם, אזי יש להבין באופן מילולי גם את מה שהוא אומר על בית המקדש הרביעי.

רביעית: יחזקאל מספק פירוט עצום, הכולל מידות ספציפיות וסוגי קורבנות. כולם מקבלים את פרטי הקורבנות בתורת משה כמילוליים ביותר. כולם מקבלים את המידות המפורטות של המשכן ושל בית המקדש הראשון כמילוליות ביותר. אין סיבה טובה שלא לקבל את פרטי בית המקדש הרביעי באותה מידה של מילוליות. אם אינם מילוליים אלא סמליים כולם, אזי מדוע אין יחזקאל מסביר את משמעות הסמלים הללו? מדוע לא יכלו אלה שמבינים את הקטעים הללו באופן אלגורי וסמלי להסביר מהן המשמעויות של הסמלים? אין בכך כדי להכחיש שבית המקדש והקורבנות של מלכות האלף מסמלים אמיתות רוחניות. ממש כשם שהמשכן והקורבנות בתורת משה היו סמלים ומשלים לאמיתות רוחניות, בעודם מילוליים ביותר בפני עצמם, באותה מידה יכולים בית המקדש וקורבנות מלכות האלף להיות מילוליים בעודם מהווים גם סמלים לאמיתות רוחניות. עצם העובדה שיחזקאל צוה לכתוב את כל הפרטים הללו ולהצהיר את כל הפרטים הללו עבור בית ישראל, תהיה חסרת משמעות אלמלא היה משמעם כפשוטם.

בדרך כלל ישנן שלוש התנגדויות עיקריות להבנת נושא הקורבנות באופן מילולי.

התנגדות ראשונה: משמעות הדבר הזה היא חזרה למערכת הקורבנות של תורת משה שנסתיימה עם מות המשיח, ולכן דבר זה מפר את כל מה שמלמדת הברית החדשה על אודות הפסקת התורה כאורח חיים.

תשובה: אמנם ישנם קווי דמיון רבים לקורבנות של תורת משה, כפי שישנם בין קורבנות נוח לקורבנות משה, אולם ההבדלים מראים כי הם לא אותו הדבר. הבדלים אלה הם שגרמו לרבנים לדחות לזמן מה את הכללתו של

יחזקאל בקאנון של התנ"ך. ההבדלים כוללים את הדברים שלהלן. בהקדשת המזבח (תורת משה: שמות כט 1-37; מלכות האלף: יחזק' מג 18-27) ישנם ההבדלים הבאים: בתורת משה משחו את המזבח, אך ביחזקאל אין משיחה; בתורת משה הקריבו פר לקורבן חטאת לכל שבעת הימים, אך ביחזקאל מקריבים פר ביום הראשון בלבד; בתורת משה אין עז, אך ביחזקאל מקריבים עזים במשך ששת הימים האחרונים; בתורת משה זורקים מן הדם על קרנות המזבח בלבד, אך ביחזקאל זורקים על הקרנות, הפינות ומסביב לגבולו; עבור קורבן העולה הקריבה תורת משה אֵיל בכל יום, אך ביחזקאל מקריבים גם פר וגם איל בכל יום. תורת משה מקריבה איל להקדשת הכהונה, אך ביחזקאל אין איל להקדשת הכהונה, רק למזבח. בתורת משה היה ארון הברית, אך לבית המקדש של מלכות האלף לא יהיה ארון הברית (ירמ' ג 16). תחת תורת משה היה הכוהן הגדול לבדו יכול להיכנס אל קודש הקודשים, אך לפי יחזקאל מ"ד 15-16 כל הכוהנים יוכלו להיכנס. חוקי הנישואים הנמצאים בפרק מ"ד 22 חלו על הכוהן הגדול בלבד תחת תורת משה, אך ביחזקאל הם יחולו על הכוהנים כולם. תחת תורת משה א' בְּיִסָּן אינו חג מיוחד, אך הוא יהיה כזה במערכת המוזכרת ביחזקאל (מה 18). התהליך המתואר בפרק מ"ה 19 שונה מזה שבתורת משה בשתי דרכים: בחיה שבה בחרו - בתורת משה היה זה תיש (שעיר עזים), אך ביחזקאל זהו פר; בדרך שבה נפטרים מן החיה - תורת משה הוציאה את החיה אל מחוץ למחנה, אך ביחזקאל נעשה הדבר בתוך המחנה. בנוגע לפסח (מה 21-24), בתורת משה הפסח הוא עניין משפחתי שבו ראש הבית עורך את הטקס, אך ביחזקאל יערוך הנשיא את הטקס בשם העם. בתורת משה הפסח הוא חג של יום אחד, אך ביחזקאל הוא יארך שבעה ימים. תורת משה הקריבה שה תמים, אך ביחזקאל מוקרב פר. יש הבדל גם בין הקורבנות המוקרבים בתורת משה (במד' כח 16-24) לבין אלה שביחזקאל. גם בנוגע למידות של המִנְחָה יש הבדל בין תורת משה לחוקים שביחזקאל. בנוגע לחג הסוכות (מה 25) יש הבדל בכמות הקורבנות (במד' כט 12-34), וכן ביחזקאל לא קיים היום השמיני שנוסף בתורת משה (במד' כט 35-38). בנוגע לקורבנות שבת (מו 4-5) חוקת יחזקאל מחייבת שישה כבשים ואיל, כמות שהיא גדולה מזו שבתורת משה (כח 9) אשר דרשה שני רק כבשים ואיל, והדבר נכון גם לגבי המנחה. בנוגע לקורבנות ראש חודש (מו 6-7) תורת משה דרשה שני שוורים, איל אחד ושבעה כבשים, בעוד זו שביחזקאל תדרוש פר אחד, שישה כבשים ואיל אחד. יש הבדל גם בקורבנות היומיים (מו 13-15), מאחר שתורת משה (שמות כט 38-42; במד' כט 3-4) דרשה שני כבשים בכל יום, אחד בבוקר ואחד בערב, אך זו שביחזקאל תדרוש כבש אחד בכל בוקר

אך לא בערב. קיים הבדל גם בנוגע למנחה היומית (שמות כט 40; במד' כח 5). בתורת משה הייתה שמירת חג הסוכות חובתם של היהודים בלבד, אך בתורת המלכות תהיה זו חובתם של יהודים וגויים כאחד (זכר' יד 16-21). תחת תורת משה יכלו רק יהודים להיות כוהנים, אך תחת תורת המלכות יוכלו גם גויים לשרת ככוהנים (ישע' סו 18-21). כל ההבדלים הללו מראים שאין זו חזרה לתורת משה אלא מערכת חדשה תחת תורת המלכות, ולכן אין היא מפרה את מה שמלמדת הברית החדשה על סופה של תורת משה במות המשיח.

התנגדות שנייה: המידות שניתנו ביחזקאל לא יתאימו להר הבית, ולכן אינן יכולות להתפרש באופן מילולי.

תשובה: נכון שמידותיו של בית המקדש המתואר ביחזקאל לא יתאימו להר הבית, אולם המחשבה שבית המקדש שביחזקאל נועד להיבנות על אותו ההר, מקורה בתפיסה שגויה. הפרטים שמספק יחזקאל מראים שיתרחשו שינויים גיאוגרפיים גדולים כתוצאה מביאתו השנייה של המשיח. כפי שכבר ראינו, חלק מהשינויים הללו ייצרו הר בית חדש לגמרי (ראה תרשימים בסוף הפרק לשם קבלת פרטים).

התנגדות שלישית: להאמין במיסוד מחדש של קורבנות הדם זו כפירה.

תשובה: ממתי הבנת הכתובים באופן מילולי והאמונה בכתוב בהם באופן מילולי מהווה כפירה? נטל ההוכחה חל תמיד על הטוען שחלק מסוים מהכתובים אינו פשוטו כמשמעו. רק משום שלא קיימים קורבנות דם עבור הקהילה, אין זה אומר שלא יכולים להיות קורבנות עבור ישראל. רק משום שלא קיימים בית מקדש מוחשי, כהונה וקורבנות פיזיים עבור הקהילה, אין זה אומר שהדבר יהיה נכון גם לגבי ישראל.

אך מה תהיה מטרת הקורבנות לאור מותו של המשיח? קודם כול, יש לזכור שגם מערכת הקורבנות של תורת משה לא הסירה חטאים (עבר' י 4), אלא רק כיסתה אותם (זוהי משמעות המילה "כפרה"). לקורבנות בתורת משה לא הייתה מטרה אחת בלבד, כי אם מטרות רבות. אחת המטרות הייתה לשמש תמונה פיזית וחזותית למה שעתיד לעשות המשיח (ישע' נג 10-12). גם לקורבנות במלכות יהיו מטרות רבות, ואפשר להציע לפחות ארבע מטרות למערכת הקורבנות.

ראשית: זיכרון של מות המשיח. השקפה זו מלמדת שהקורבנות ימלאו עבור ישראל תפקיד דומה לזה שסעודת האדון ממלאת עבור הקהילה. מאחר שהקורבנות בתורת משה צפו קדימה אל עבר קורבנו של המשיח, מדוע אין קורבנות המלכות יכולים לצפות אחורנית ולהנציח את הקורבן על הצלב? הקהילה התבקשה לעשות דבר גשמי ביותר: לקחת חלק בלחם ובכוס, לזכור

את גופו ואת דמו של המשיח. טקס זה ייפסק בביאה השנייה (קור"א יא 26). מה ישמש את ישראל בבואם לזכור את מות האדון במלכות המשיח? קורבנות הדם של המלכות יהיו בין השאר גם טקס גשמי עבור עם ישראל, אשר ישרת את ישראל כפי שסעודת האדון משרתת את הקהילה: כדי לזכור את גופו ואת דמו של המשיח.

שנית: האמצעי שדרכו תושב ההתחברות לקדושי תקופת המלכות. קורבנות תורת משה מעולם לא הסירו חטא ולא היו האמצעי לישועה עבור קדושי תקופת התנ"ך (עבר' י 1-4). קדושי התנ"ך נושעו בחסד על ידי האמונה. קורבנות הדם היו האמצעי שדרכו הושבה ההתחברות לקדושים שחטאו בתקופת תורת משה. בתקופתנו אנו מושבת ההתחברות למאמין באמצעות התוודות (יוח"א א 9). קורבנות מלכות האלף גם לא יסירו חטאים, אך הם יהיו האמצעי שדרכו תושב ההתחברות לקדושים שיחטאו בתקופת מלכות אלף השנים.

שלישית: טיהור טקסי עבור טומאה טקסית. מאחר שכבוד השכינה יהיה בתוך קודש הקודשים של בית המקדש של מלכות האלף, יהיה בלתי אפשרי לגשת למתחם בית המקדש במצב של טומאה טקסית, ולכן הקורבנות ישמשו לצורך טיהור הטומאה הטקסית. תומאס אַייס מביע זאת כך:

מבקרו של הלימוד על קיום הקורבנות במלכות האלף מניחים לכאורה שכל הקורבנות, בעבר ובעתיד, מייצגים תמיד את קורבנו הסופי של המשיח על החטא. הם לא! היו מטרות שונות לקורבנות בכתובים. רובם המכריע של הקורבנות במערכת של תורת משה היו לשם טוהרת הכוהנים והחפצים ששימשו בטקסים שונים. מסיבה זו אפשר לומר שבעבר הכפרה הייתה אפקטיבית, ובכל זאת היה הכרח בקורבנו העתידי של המשיח, משום שרבים מהקורבנות אכן כיפרו באופן טקסי, בטהרם משתתפים וחפצים בפולחן בית המקדש. בדיוק כפי שלעולם איננו מסיימים את מטלת כיבוס הבגדים, כך הייתה הטוהרה הטקסית עניין מתמשך. וזהו בבירור גם המקרה ביחזקאל. ביחזקאל מ"ג ו-26 נועדה הכפרה ספציפית לטוהרת המזבח כדי להכשירו באופן טקסי לקורבנות. השימושים האחרים היחידים לכפרה מתייחסים גם הם לטיהור חפצים כדי שתוכל להישמר טוהרה טקסית, לצורך תפקוד תקין בהשתחוות המתמשכת (יחז' מה 15, 17, 20)... מאחר שהקורבנות ביחזקאל מתייחסים כולם לטוהרת הכוהנים לצורך שירות בבית

המקדש, אין הם מתארים או מייצגים דווקא את מותו המכפר של המשיח. הקיום והמטרה של הקורבנות אינם ממעיטים מפועלו השלם של המשיח ואינם מפריים את הפירוש הרגיל וה"מילולי" של הקטעים הנבואיים. אין דבר ביחזקאל מ'–מ"ח העומד בסתירה למותו של המשיח או לתורת הברית החדשה בשום נקודה. הסתירות לכאורה בין ההבנה המילולית של יחזקאל לבין תורת הברית החדשה מתנדפות כשהן נבחנות באופן פרטני.⁸

ג'רי הולינגר מגיע גם הוא לאותה מסקנה:

פתרון המשמר את ההבחנות בין העידינים עוסק בטקסט שביחזקאל בכנות, ובשום אופן אינו ממעיט מפועלו של המשיח על הצלב. לימוד זה מציע שבמהלך מלכות אלף השנים ישמשו קורבנות בעלי החיים בעיקר להסרת טומאה טקסית, וימנעו מטומאה לחלל את המקדש שחזה יחזקאל. דבר זה יהיה הכרחי מפני שתפארת נוכחותו של ה' שוב תשכון עלי אדמות בקרב עם חוטא וטמא... עקב הבטחת אלוהים לשכון עלי אדמות במשך מלכות האלף (כפי שמצוין בקטעים המדברים על הברית החדשה), הכרחי הדבר שהוא יגן על נוכחותו באמצעות הקורבנות... יש להוסיף עוד שמערכת קורבנות זו תהיה זמנית, מכיוון שמלכות האלף (על אוכלוסייתה שתהיה בחלקה בני אנוש שגופם בלתי מפואר) תארך אלף שנים בלבד. בזמן הסדר הנצחי יפוארו כל תושבי ירושלים החדשה, ולפיכך לא יהיו מקור לטומאות מדבקות שיחללו את קדושתו של ה'.⁹

רביעית: הזכות לחיים ולברכה פיזית במלכות תיאוקרטית. ד"ר ג'ון ק' וויטקומב מ-Grace Theological Seminary מספק היבט נוסף ומשמעותי על הקורבנות במלכות האלף.¹⁰ ההקדמה למאמר מסכמת את עמדתו:

תפקידו העתידי של בית המקדש במלכות האלף (יחז' מ–מח) היה מזה זמן רב בעייתי עבור המאמינים בתורת העידינים,

8. Ice, Thomas. "Literal Sacrifices in the Millennium", Pre-Trib Perspectives, June 2000, pp. 4-5.

9. Hullinger, Jerry. "The Problem of Animal Sacrifices in Ezekiel 40-48", Bibliotheca Sacra, July-September 1995, pp. 281, 289.

10. Whitcomb, John C. "Christ's Atonement and Animal Sacrifices in Israel", Grace Theological Journal, Fall 1985, pp. 21-201.

לנוכח פועלו השלם של המשיח. אור נשפך על בעיה זו כאשר מביאים בחשבון את מטרתה התיאוקרטית המקורית של מערכת הקורבנות. מטרה זו הייתה שונה מבחינה תפקודית מזו של פעולת הפדיון של המשיח. קורבנות מלכות האלף לא יהוו רק תזכורת והנצחה לפדיונו של המשיח, כי אם בראש ובראשונה ישמשו לשם השבת הרמוניה תיאוקרטית. ההבדלים בין תנאי הברית הישנה לבין אלה שביחזקאל מ'–מ"ח ניתנים להסבר לאור פתרון זה.¹¹

וויטקומב מדגיש שהיה הבדל תפקודי בין המטרה של קורבנות בעלי החיים לבין מטרת קורבנו של המשיח.¹² על השאלה: "מה היה התפקיד של קורבנות בעלי החיים בברית הישנה?" משיב וויטקומב ש"קורבנות בעלי חיים לעולם לא יסירו אשמה רוחנית מן המקריב אותם", בצטטו את אל העברים י' 4 ו-11 כראיה. זהו, כמובן, דבר שיש עליו הסכמה כללית בין כל התיאולוגים מכל האסכולות. אך וויטקומב מציין גם ש"שגוי באותה מידה לומר שהקורבנות היו אך ורק סמלים לצורכי הוראה, שאותם נתן אלוהים לישראל כדי להכניס למשיח ולכפרתו הנצחית". אמנם אין ספק שזו אכן הייתה מטרה של קורבנות בעלי החיים, אך "זו לא יכלה להיות מטרתם הבלעדית מנקודת המבט של בני ישראל בהיותם תחת הברית הישנה". בצטטו מספר הצהרות ברורות מתורת משה, מראה וויטקומב מה הייתה פעולת קורבנות בעלי החיים ביחס למחילה וכפרה. השאלה האמיתית היא לא האם התקיימה מחילה וכפרה, אלא מהו **טבעה המדויק** של מחילה וכפרה זו. וויטקומב מציין שכל מה שהתרחש היה "זמני, מתכלה, חיצוני וחוקי – ולא נצחי, בלתי מתכלה, פנימי וסטרילוגי (קשור בישועה)". הנקודה שלו היא שמחילה וכפרה זו לא הייתה רוחנית, כי "מעולם לא נולד מישהו מחדש על ידי מעשים, ואפילו לא על ידי מילוי חוקים כתובים של קורבנות, מנחות ודרישות אחרות מתורת משה". המאמין בתקופת הברית הישנה קיבל את ישועתו הרוחנית עקב "תגובה של הלב לכל התגלות מיוחדת מאלוהים שהייתה זמינה באותה נקודה בהיסטוריה", אך אמונה מושיעה זו לא כללה בהכרח את הידיעה על אודות משיח צלוב, מאחר שהחזקה בדעה מסוג זה "אינה עולה בקנה אחד עם רעיון ההתפתחות הנבואית". אמנם מות המשיח "תמיד היה ותמיד יהיה הבסיס הסופי לישועה רוחנית", אך אין זה אותו הדבר כמו לומר שמותו היווה את **תוכן הידיעה של האמונה המושיעה**. האמונה, ולא מעשי הקרבת בעלי חיים,

11. Ibid., p. 201.

12. Ibid., pp. 208–210.

היא זו אשר הושיעה. מה שכן השיגו קורבנות בעלי החיים מתורת משה היה **מחילה לאומית/תיאוקרטית** עבור **חטאים לאומיים/תיאוקרטיים**. הם סיפקו טיהור חיצוני ותועלתם היא חיצונית. תחת תורת משה הבחירה לא הייתה "או אמונה או קורבנות; אלא שהיה עליה לכלול אמונה וקורבנות יחד". תוצאת הראשונה הייתה ישועה רוחנית והאחרונים היו לשם "טיהור הבשר", בהתאם לאל העברים ט' 13. ביישמו את האמיתות אלה על קורבנות מלכות אלף השנים, מאשר וויטקומב ש"לקורבנות בעתיד לא יהיה כל קשר לישועה נצחית, אשר באה רק דרך אמונה אמיתית באלוהים". אף על פי כן תהיה תכלית גם לקורבנות עתידיים אלה, אולם "אך ורק במסגרת של מחילה טקסית (ולפיכך זמנית) כחלק מהתיאוקרטיה שתתקיים בישראל". מסקנתו של וויטקומב לגבי נקודה זו היא:

לפיכך קורבנות בעלי חיים במהלך עידן המלכות הקרב לא יהיו בראש ובראשונה לשם זיכרון (כמו בציעת הלחם באסיפת סעודת האדון הקהילתית), כפי שגם הקורבנות בעידן הברית הישנה לא היו בעיקרם צופים לעתיד או נבואיים בעיני המקריב.¹³

ההבחנה בין כפרה טקסית לרוחנית בשום אופן אינה משנית, כיוון שהיא בלב לבו של ההבדל הבסיסי בין התיאוקרטיה של ישראל לבין הקהילה, שהיא גופו וכלתו של המשיח. הבחנה זו גם מספקת גישה פרשנית עקבית יותר לאמונה במלכות אלף השנים על פי תורת העידנים.¹⁴

וויטקומב דוחה גם הוא את הרעיון שעל פיו קורבנות מלכות אלף השנים הינם מיסוד מחדש של תורת משה, ומציין כי ההבדלים בין שתי המערכות מראים שמערכת הקורבנות של מלכות האלף היא מערכת מובחנת הנובעת מן מהברית החדשה, ולא מברית תורת משה. וויטקומב גם מעלה את האבחנה הבאה:

אף על פי כן הקרבת קורבנות כאלה לא תהיה לגמרי מרצון ואך ורק לשם זיכרון כמו סעודת האדון המשיחית. יחזקאל אומר שאלוהים ירצה אנשים על בסיס קורבנות בעלי חיים (מג 27), ושעליהם לְכַפֵּר בְּעֵד בְּיַת־יִשְׂרָאֵל (מה 17); ראה מה 15). במילים אחרות, בדיוק כמו בימי הברית הישנה, במלכות התיאוקרטית תהיה הזכות לחיים ולברכה גשמית תלויה

13. Ibid., p. 210.

14. Ibid., p. 211.

בכניעה לחוקים הטקסיים. כניעה כזאת לא הביאה לישועה בזמן התנ"ך, אך הנושעים מבני ישראל נכנעו מרצון. רק אמונה באלוהים יכלה להביא לישועה, וזו הייתה תוכנית אלוהים בכל עידן. לפיכך טעות רצינית היא להתעקש על כך שקורבנות אלה יהיו כפרתיים. הם בהחלט לא היו כפרתיים בתנאיה של תורת משה... והם לא יהיו כך במלכות אלף השנים. אך ערכם הסמלי והלימודי, שלא כמו באסיפת סעודת האדון, ייתמך במערכת חוקים נוקשה של השתתפות כפויה. לדוגמה, אלה שיחליטו להזניח את חג הסוכות השנתי ייענשו בבצורת או במגיפה... כאשר חשיבותם האמיתית של חמשת הקורבנות מובנת, לא קשה לראות כיצד יוכלו לשמש כלי יעיל להוראה ולמשמעת אלוהית עבור ישראל והעמים בעידן המלכות.¹⁵

ו. הנהר במלכות אלף השנים – יחזקאל מ"ז 1 – 12

בסך הכול ישנם שלושה קטעים המדברים על הנהר במלכות אלף השנים. אחד מהם הוא הקטע הזה מיחזקאל, שמתאר את הנהר מתחיל במתחם בית המקדש ובסופו של דבר פונה דרומה לעבר ים המלח. הקטע מיחזקאל כולו מסוכם ביואל ד' 18:

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יִטְפוּ הַהָרִים עָסִיס, וְהַגְּבְעוֹת תִּלְכְּנָה חֶלֶב,
וְכָל־אֲפִיקֵי יְהוּדָה יִלְכוּ מַיִם, וַיִּמְעֲנֵן מִבַּיִת יְהוָה יֵצֵא, וְהִשְׁקָה
אֶת־נַחַל הַשְּׂטִים.

לפי יואל, מקורו של נהר מלכות האלף יהיה בבית המקדש עצמו. נקודת המוצא מתוארת עוד ביחזקאל מ"ז 1-2:

וַיִּשְׁבְּנִי אֶל־פֶּתַח הַבַּיִת, וְהִנֵּה־מַיִם יֵצְאִים מִתַּחַת מִפְּתֵן הַבַּיִת
קִדְמָה, כִּי־פָנִי הַבַּיִת קִדְמִים; וְהַמַּיִם יֵרְדוּ מִתַּחַת מִפְּתֵן הַבַּיִת
הַיְמָנִית מִגֵּב לַמִּזְבֵּחַ. וַיּוֹצֵאֵנִי דָרָךְ־שְׁעַר צְפוֹנָה, וַיְסַבֵּנִי דָרָךְ־

15. Whitcomb, John C. "The Millennial Temple of Ezekiel 48-40", The Diligent Workman Journal, May 1994, p. 22.

להגנה מפורטת על עמדה זו ראה:

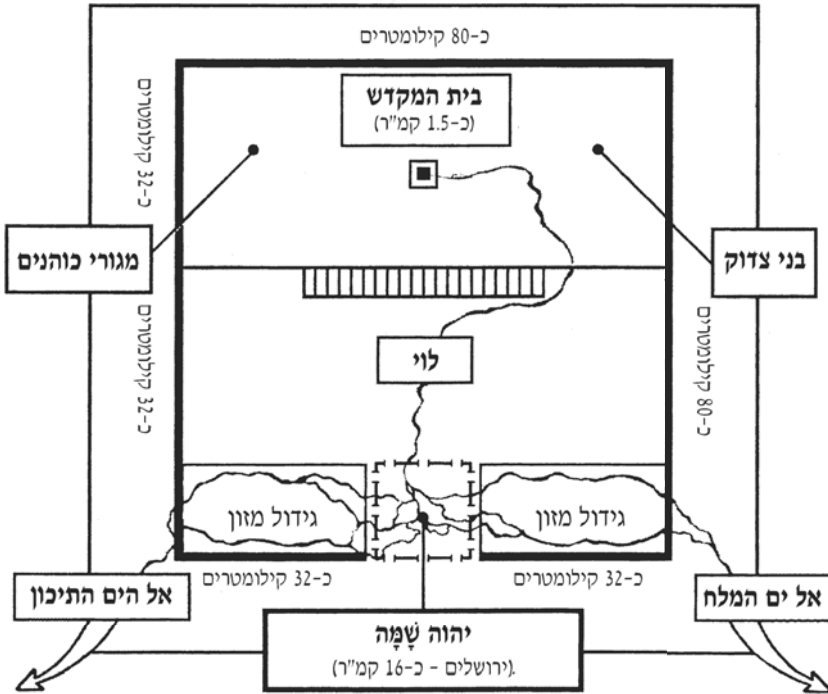
"Christ's Atonement and Animal Sacrifices in Israel", Grace Theological Journal 6:2, Fall 1985, pgs. 201-217.

חוץ אֶל־שַׁעַר הַחוּץ דָּרַךְ הַפּוֹנֶה קָדִים, וְהֵנָּה־מֵיִם מִפְּכִים מִן־
הַכֶּתֶף הַיְמָנִית.

מצדו הקדמי של בית המקדש, ליד מפתן הדלת ומצדו הימני של המזבח שיעמוד ממול למקדש, יפרוץ נהר מלכות האלף, בפנותו מזרחה תחילה, עד שיעבור את השער המזרחי ואז יפנה דרומה לכיוון ים המלח. הוא לא יזרום ישירות מבית המקדש אל ים המלח, כי אם יזרום קודם לירושלים, כפי שמתואר בזכריה י"ד 8:

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא יֵצְאוּ מֵי־חַיִּים מִירוּשָׁלַם, חֲצָיִם אֶל־הַיָּם הַקֶּדְמוֹנִי וְחֲצָיִם אֶל־הַיָּם הָאַחֲרוֹן, בְּקֶצֶף וּבַחֲרֹף יִהְיֶה.

אמנם הנהר יתחיל בבית המקדש ויזרום תחילה מזרחה, אך לפי קטע זה ברור שהוא יזרום דרומה אל העיר ירושלים, שם ייחצה לשני ענפים. הענף המערבי יזרום במורד ההר ויישפך אל הים התיכון. הענף המזרחי יזרום אל

ים המלח. ההסתעפויות של נהרות אלה לעבר האזורים המיועדים לגידול מזון משני צדי ירושלים, יספקו את המים הנחוצים לגידול היבולים. מאחר שהענף המזרחי יישפך אל תוך ים המלח, אופיו של ים המלח ישתנה. הוא יתחיל לשרוץ חיים, כפי שמנובא ביחזקאל מ"ז 8-10:

וַיֹּאמֶר אֵלָי: הַמַּיִם הָאֵלֶּה יוֹצְאִים אֶל־הַגְּלִילָה הַקְּדָמוֹנָה וַיֵּרְדוּ
עַל־הָעֲרֵבָה, וּבָאוּ הַיָּמָה אֶל־הַיָּמָה הַמוֹצְאִים וּנְרָפָאוּ (וְנִרְפָּאוּ)
הַמַּיִם. וְהָיָה כָּל־נַפְשׁ חַיָּה אֲשֶׁר־יִשְׂרָץ אֶל כָּל־אֲשֶׁר יָבוֹא שָׁם
נַחְלִים יַחְיֶה, וְהָיָה הַדָּגָה רַבָּה מְאֹד, כִּי בָאוּ שָׁמָּה הַמַּיִם הָאֵלֶּה
וַיִּרְפָּאוּ וַחַי כָּל אֲשֶׁר־יָבוֹא שָׁמָּה הַנָּחַל. וְהָיָה יַעֲמָדוּ (עֲמָדוּ) עָלָיו
דְּוָגִים מְעִין גְּדִי וְעַד־עֵין עֲגָלִים, מְשֻׁטוּחַ לַחֲרָמִים יִהְיוּ, לְמִינָה
תִּהְיֶה דְגָתָם כְּדָגַת הַיָּם הַגְּדוֹל רַבָּה מְאֹד.

כאשר מוסיפים את המידע הזה לתרשים הקודם, אפשר לתאר זאת כך:

ז. ישראל במלכות אלף השנים – יחזקאל מ"ז 13 – מ"ח 29

בפעם הראשונה בתולדותיה של ארץ ישראל יירשו היהודים את כל הארץ המובטחת ויתיישבו בה, והיא שוב תחולק לשתיים-עשרה נחלות שבטיות. אך הנחלות השבטיות הללו יהיו שונות מאלה המתוארות בספר יהושע. חלק זה ביחזקאל ניתן לחלוקת משנה של חמישה קטעים המתארים את ישראל במלכות המשיח.

בקטע הראשון (מז 13-14) מציין יחזקאל שחלוקת הארץ המובטחת כולה תהיה ההגשמה הסופית של הבטחות הברית של אלוהים.

הקטע השני (יחז' מז 15-20) עוסק בגבולותיה של הארץ במלכות האלף. הגבול הצפוני יתפרש מהים התיכון, ויכלול הרבה מלבנון של ימינו וחלקים מסוריה של ימינו, עד לנהר הפרת (פס' 15-17). הגבול המזרחי יעבור דרומה מנהר הפרת, בהכילו את רמת הגולן וחלקים מסוריה כמעט עד לדמשק, וימשיך דרומה עד לנקודה שבה נהר הירדן יוצא מים הכנרת. אז יתמשך הגבול לאורך הנהר כל הדרך מטה עד לקצהו הדרומי של ים המלח (פס' 18). הגבול הדרומי יעבור מקצהו הדרומי של ים המלח, בהכילו את הנגב וחלקים מסיני לכל אורך נחל מצרים, ואדי אל עריש של ימינו, עד לנקודה שבה הוא מגיע לים התיכון (פס' 19). הים התיכון ישמש כגבול המערבי (פס' 20).

הקטע השלישי (יחז' מח 1-7) מתאר את החלק הצפוני של הארץ מחולק בחלוקת משנה עבור שבעה משנים-עשר השבטים. השבטים יתיישבו מצפון דרומה בסדר הבא: דן (פס' 1), אשר (פס' 2), נפתלי (פס' 3), מנשה (פס' 4), אפרים (פס' 5), ראובן (פס' 6) ויהודה (פס' 7). הגבולות המערבי והמזרחי יהיו מקבילים זה לזה.

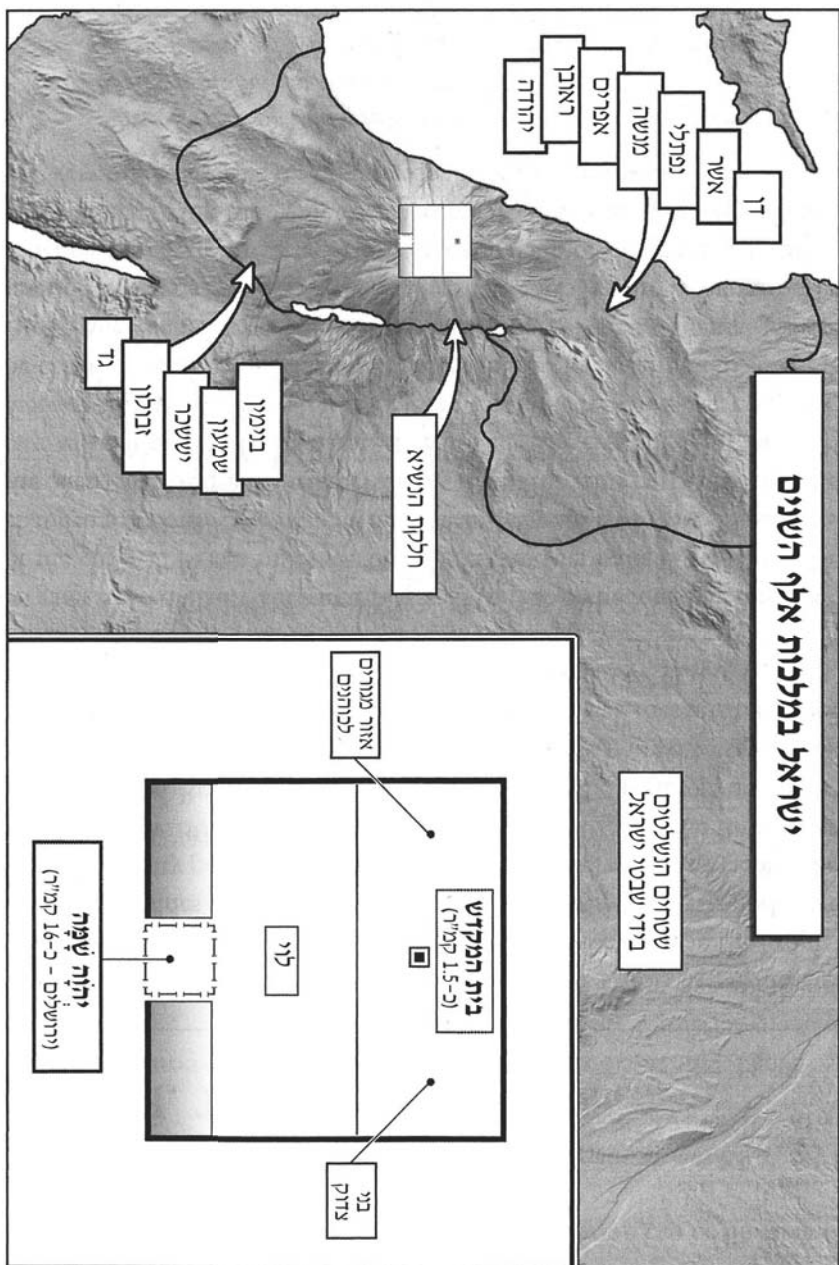
הקטע הרביעי (יחז' מח 8-22) מתאר את הר תְּרוּמַת הַקֶּדֶשׁ, שנדון מוקדם יותר בפרק זה. אך כעת מציין יחזקאל את מיקומו המדויק של אותו הר בית ה'. הר תְּרוּמַת הַקֶּדֶשׁ ימוקם בצדו הדרומי של גבול יהודה וישמש קו חוצץ בין שבעת השבטים הצפוניים לחמשת השבטים הדרומיים.

הקטע החמישי (יחז' מח 23-29) מתאר את חלוקת הארץ לחמשת השבטים הנותרים. שוב, עבור מצפון דרומה, השבטים יתיישבו בסדר הבא: בנימין (פס' 23), שמעון (פס' 24), יששכר (פס' 25), זבולון (פס' 26) וגד (פס' 27) לאורך הגבול הדרומי (פס' 28-29). אפשר להדגים את ישראל של מלכות אלף השנים יחד עם הר תְּרוּמַת הַקֶּדֶשׁ באמצעות התרשים הנמצא בדף הבא.

ח. ירושלים של מלכות אלף השנים – יחזקאל מ"ח 30 – 35

יחזקאל מסיים את החלק הסופי של ספרו בתיאור קצר של ירושלים של מלכות אלף השנים, ומוסיף פרטים שאינם מצויים במקומות אחרים בנביאים. כל ארבעת צדדיה של העיר מתוארים, כולל השערים ושמותיהם. שערי העיר כולם ייקראו בשמות שנים-עשר בני יעקב. מידת הצד הצפוני (פס' 30-31) תהיה כ-16 ק"מ (פס' 30), ושלושת השערים ייקראו ראובן, יהודה ולוי (פס' 31). מידת הצד המזרחי (פס' 32) תהיה כ-16 ק"מ (פס' 32א), ושערי ייקראו יוסף, בנימין ודן (פס' 32ב). מידת הצד הדרומי (פס' 33) תהיה כ-16 ק"מ (פס' 33א) ושלושת שערי ייקראו שמעון, יששכר וזבולון (פס' 33ב). לבסוף, גם מידת הצד המערבי (פס' 34) תהיה כ-16 ק"מ (פס' 34א) ושערי ייקראו גד, אשר ונפתלי (פס' 34ב). המידה הכוללת של העיר תהיה כשישה-עשר קילומטרים רבועים (פס' 35א), ושמה של ירושלים ישונה לַיהוָה לְשִׁמָּה, כלומר ה' נמצא שם (פס' 35ב). מאחר שהמשיח, שהוא אלוה-אדם, ימשול מעיר ספציפית זו, העיר לא רק תגשים את משמעות שמה ירושלים (עיר השלום), אלא גם את השם יְהוָה לְשִׁמָּה (ה' נמצא שם). מאותה הסיבה תיקרא העיר גם יה' צְדָקָנוּ, לפי ירמיהו ל"ג 16.

יחזקאל נותן רק תיאור קצר של ירושלים של מלכות האלף, אולם אפשר למצוא מאפיינים אחרים של ירושלים של מלכות האלף בחלקים אחרים בכתובים. מזמורי תהילים באופן מיוחד מתענגים על תיאורה ואפיונה של ירושלים של מלכות האלף. קטע אחד כזה הוא מזמור מ"ח. פסוקים 2-4 מתארים אותה כמקום מגוריו של אלוהי ישראל:

תריסים מים 10

גָדוֹל יְהוָה וּמְהַלֵּל מְאֹד, בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ הִרְקִדְשׁוּ. יִפֶּה נוֹף,
 מִשׁוֹשׁ כָּל־הָאָרֶץ הִרְצִיּוֹן, יִרְכָּתִי צָפוֹן, קָרִית מְלֹךְ רַב. אֱלֹהִים
 בְּאַרְמְנוֹתֶיהָ נוֹדַע לְמִשְׁגָּב.

בפסוק 9 אלוהים הוא המכונן את העיר:

כְּאֲשֶׁר שָׁמַעְנוּ כִּן רְאִינוּ בְּעִיר־יְהוָה צְבָאוֹת בְּעִיר אֱלֹהֵינוּ, אֱלֹהִים
 יְכוֹנְנָה עַד־עוֹלָם סֵלָה.

כיוון שאלוהים ישכון בירושלים וישפוט ממנה, תגיל העיר בשמחה,
 בפסוק 12:

יִשְׂמַח הַר צִיּוֹן, תִּגְלַנָּה בְּנוֹת יְהוּדָה, לְמַעַן מִשְׁפָּטֶיהָ.

לבסוף מעודדים יושבי העיר ללמוד את היופי שיאפיין אותה באותו יום
 עתידי, בפסוקים 13-14:

סִבּוּ צִיּוֹן וְהִקִּיפוּהָ, סִפְרוּ מַגְדָּלֶיהָ. שִׁיתוּ לְבַכְּכֶם לְחִילָה, פִּסְגּוֹ
 אַרְמְנוֹתֶיהָ, לְמַעַן תִּסְפְּרוּ לְדוֹר אַחֲרוֹן.

כיוון שאלוהים הוא אשר יכונן את ירושלים, תיוודע ירושלים כעיר
 האלוהים, לפי מזמור פ"ז 1-7:

לְבַנְי־קִרְחַן מְזִמּוֹר שִׁיר, יִסוּדְתוֹ בְּהַר־יִקְדָּשׁ. אֲהַב יְהוָה שְׁעָרֵי
 צִיּוֹן, מִכָּל מִשְׁכְּנוֹת יַעֲקֹב. נִכְבְּדוֹת מְדַבֵּר בָּךְ, עִיר הָאֱלֹהִים סֵלָה.
 אֲזַכִּיר רַהֵב וּבָבֶל לִידְעִי, הִנֵּה פִלֶּשֶׁת וְצֹר עִם־כּוּשׁ, זֶה יִלְד־שָׁם.
 וּלְצִיּוֹן יֹאמֵר אִישׁ וְאִישׁ יִלְד־בָּהּ וְהוּא יְכוֹנְנָה עָלָיו. יְהוָה יִסְפֹּר
 בְּכַתּוּב עַמִּים, זֶה יִלְד־שָׁם סֵלָה. וְשָׂרִים כְּחַלְלִים, כָּל־מַעֲיָנֵי בָךְ.

השלום שיאפיין את ירושלים של מלכות האלף כתוצאה מכינונו מחדש
 של כיסא דוד מתואר במזמור קכ"ב 1-9:

שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד; שְׁמַחְתִּי בְּאִמְרִים לִי, בַּיִת יְהוָה נִלְךְ. עַמְדוֹת
 הָיוּ רִגְלֵינוּ בְּשַׁעַרֶיךָ, יְרוּשָׁלַם. יְרוּשָׁלַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שְׁחַבְרָה־
 לָהּ יַחְדָּו. שָׁשָׂם עָלָיו שְׁבָטִים, שְׁבָטֵי־יְהוָה עֵדוֹת לִישָׂרְאֵל, לְהַדּוֹת
 לְשֵׁם יְהוָה. כִּי שָׁמָּה יִשְׁבּוּ כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט, כִּסְאוֹת לְבַיִת דָּוִד.
 שְׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלַם, יִשְׁלְיוּ אֲהַבְיָךְ. יְהִי־שְׁלוֹם בְּחִילָךְ, שְׁלוֹה
 בְּאַרְמְנוֹתֶיךָ. לְמַעַן אַחֲי וְרַעֲי אֲדַבְּרָה־נָּא שְׁלוֹם בָּךְ. לְמַעַן בַּיִת־
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲבַקֶּשֶׁה טוֹב לָךְ.

בניית ירושלים בזמן קיבוץ הגלויות של ישראל היא הנקודה שמודגשת
 במזמור קמ"ז 2-3:

בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַם יְהוָה, נְדַחֲי יִשְׂרָאֵל יְכַנֶּס. הֲרַפָּא לְשְׁבוּרֵי יָב
 וּמִחְבֹּשׁ לַעֲצָבוֹתֶם.

מאחר שאלוהים הוא שיבנה את ירושלים מחדש, היא תתאפיין בחוזק כמו גם בשלום, לפי מזמור קמ"ז 12-14:

שְׁבַחִי יְרוּשָׁלַם, אֶת־יְהוָה, הַלְלִי אֱלֹהֶיךָ, צִיּוֹן. כִּי־חִזַּק בְּרִיחֵי
שְׁעָרֶיךָ, בָּרַד בָּנִיךָ בְּקִרְבְּךָ. הַשָּׁם־גְּבוּלְךָ שְׁלוֹם, חֶלֶב חֲסִים יִשְׁבְּעֶיךָ.
מהעיר הזאת תנבע ותתפשט תורת המלכות, לפי מזמור קמ"ז 15:

הַשְׁלַח אִמְרָתוֹ אֶרֶץ, עַד־מְהֵרָה יְרוּץ דְּבָרוֹ.
התפשטותה של תורת המלכות מתוארת גם במזמור קמ"ז 19-20:
מִגִּיד דְּבָרוֹ לְעֵצֶקֶב, חֻקָיו וּמִשְׁפָּטָיו לְיִשְׂרָאֵל. לֹא עָשָׂה כֵן לְכָל־גּוֹי,
וּמִשְׁפָּטִים בְּלִי־יָדְעוּם הַלְלוּ־יָהּ.

גם כמה מנביאי ישראל גילו תכונות ומאפיינים אחרים של ירושלים של מלכות האלף. בין הנביאים הגדולים נמצא ישעיהו, אשר בפרק א' 26-27 תיאר את ירושלים של מלכות האלף כמתאפינת בקדושה, בצדק ובצדקה:

וְאֲשִׁיבָה שְׁפָטֶיךָ כְּבָרָאשְׁנָה וְיִלְעָצִיךָ כְּבֵת־חֶלְהָ; אַחֲרֵי־כֵן יִקְרָא לָךְ:
עִיר הַצְּדָקָה, קְרִיָה נְאֻמָּנָה. צִיּוֹן בְּמִשְׁפָּט תִּפְדָּה, וְשָׁבִיָה בְּצַדְקָה.
מאוחר יותר, ביסעיהו ד' 3-6, מופיע התיאור הבא:

וְהָיָה הַנְּשָׂאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קְדוֹשׁ יֵאמָר לוֹ, כָּל־הַכְּתוּב
לְחַיִּים בִּירוּשָׁלַם. אִם רָחַץ אֲדָנִי אֶת צֵאת בְּנוֹת־צִיּוֹן וְאֶת־דְּמֵי
יְרוּשָׁלַם יְדִיחַ מִקְרָבָהּ, בְּרוּחַ מִשְׁפָּט וּבְרוּחַ בָּעֵר. וּבָרָא יְהוָה עַל
כָּל־מְכוּן הַר־צִיּוֹן וְעַל־מִקְרָאָהּ עֵנָן יוֹמָם, וְעָשָׂן וְנֹגַהּ אֵשׁ לַהֲבָה
לְיָלָה, כִּי עַל־כָּל־כְּבוֹד חָפָה. וְסָכָה תִהְיֶה לְצַל־יוֹמָם מִחֹרֵב,
וּלְמַחְסָה וּלְמַסְתוֹר מֵאֲרָם וּמִמְטָר.

קדושה היא שתאפיין את כינונה מחדש של ירושלים (פס' 3), שכן כל חטאיה הקודמים של ירושלים יטוהרו במשפט אלוהים ובאשו המזקקת (פס' 4). ולכן על כל הר ציון יסוכך כבוד השִׁכִּינָה בצורתו הנראית (פס' 5-6).¹⁶ לפי ישעיהו י"ד 32 תשמש ירושלים מקום מבטח לסובלים:

וּמַה־יַעֲנֶה מִלְאֲכֵי־גּוֹי? כִּי יְהוָה יִסַּד צִיּוֹן וּבָהּ יַחֲסוּ עַנְיֵי עַמּוֹ.
מאוחר יותר, בפרק ל"ג 20-24, מתאר ישעיהו את ירושלים של מלכות האלף כך:

חֲזָה צִיּוֹן קְרִית מוֹעֲדֵנוּ, עֵינֶיךָ תִּרְאֶינָה יְרוּשָׁלַם נְוָה שְׂאֲנָן,
אֹהֶל בַּל־יִצְעַן בַּל־יִסַּע יִתְדֹתָיו לְנֶצַח, וְכָל־חֻבְלָיו בַּל־יִנְתָּקוּ. כִּי
אִם־שָׁם אֲדִיר יְהוָה לָנוּ, מְקוֹם־נְהָרִים יְאֹרִים רַחְבֵי יָדַיִם; בַּל־
תִּלְךְ בּוֹ אֲנִי־שֵׁטִי, וְצִי אֲדִיר לֹא יַעֲבֵרְנוּ. כִּי יְהוָה שִׁפְטָנוּ, יְהוָה

16. לפרטים נוספים ראה נספח ד', 'כבוד השכינה בתולדות הנבואה'.

מִחֻקְקֵנוּ, יְהוָה מְלַכְנוּ, הוּא יוֹשִׁיעֵנוּ. נִטְשׁוּ חֲבָלֶיךָ, בַּל־יִחְזָקוּ
כּוֹתְרֵנֶם, בַּל־פָּרְשׁוּ נֶס, אֲזִי חֶלֶק עַד־שָׁלַל מְרִבָּה, פְּסָחִים בָּזְזוּ
בָּז. וּבַל־יֵאמָר שָׁכֵן: חֲלִיתִי. הָעַם הַיֵּשֵׁב בָּהּ נִשָּׂא עוֹן.

שלווה וביטחון יאפיינו את ירושלים ביום ההוא (פס' 20), כי ה' בדמות המשיח ישכון בעיר זו (פס' 21א). תהיה זו עיר של נחלים ומים רבים, אך לעולם לא ישוטו במ ספינות מלחמה (21ב). המשיח בקרבה של העיר ישמש שופט, מחוקק, מלך ומושיע (פס' 22), וכך כל חטאי ישראל ייסלחו במלואם (פס' 23-24).

קדושתה וחירותה של ירושלים מודגשות בישעיהו נ"ב 1-2:

עוֹרֵי עוֹרֵי, לְבָשִׁי עֲגָזָה; צִיּוֹן, לְבָשִׁי בְּגָדֵי תַפְאָרְתְּךָ. יְרוּשָׁלַם
עִיר הַקִּדְשׁ, כִּי לֹא יוֹסִיף יְבֹא־בָּךְ עוֹד עָרֵל וְטָמֵא. הַתְּנַעֲרֵי
מִעַפָּר, קוֹמֵי שְׁבֵי יְרוּשָׁלַם, הַתַּפְתְּחוּ (הַתַּפְתְּחִי) מוֹסְרֵי צִנְאֵרְךָ,
שְׁבִיָּה בַת־צִיּוֹן.

ביום ההוא תיהפך ירושלים לעיר קדושה, ולעולם לא ייכנס אליה כל דבר טמא (פס' 1). היא תתאפיין גם בחירות, שכן עתות הגויים לא יהיו עוד, ולעולם לא תשוב ירושלים להיות משועבדת (פס' 2).

בישעיהו נ"ב 7-10 מופיעות בשורות טובות שאותן יש להכריז בירושלים:

מֵה־נָּאוּ עַל־הַהָרִים רַגְלֵי מְבַשֵּׁר, מִשְׁמִיעַ שְׁלוֹם, מְבַשֵּׁר טוֹב,
מִשְׁמִיעַ יְשׁוּעָה, אֹמֵר לְצִיּוֹן: מְלֶךְ אֱלֹהֶיךָ. קוֹל צְפִיָּה; נִשְׂאוּ
קוֹל, יַחְדָּו יְרַנְּנוּ, כִּי עֵן בְּעֵין יְרֵאוּ בְּשׁוֹב יְהוָה צִיּוֹן. פָּצְחוּ רַנְּנוּ
יַחְדָּו, חֲרָבוֹת יְרוּשָׁלַם, כִּי־נַחַם יְהוָה עִמּוֹ, גָּאֵל יְרוּשָׁלַם. חֲשׂוּף
יְהוָה אֶת־זְרוּעַ קִדְשׁוֹ לְעֵינֵי כָל־הַגּוֹיִם, וְרֵאוּ כָל־אֲפִסֵי־אָרֶץ אֶת
יְשׁוּעַת אֱלֹהֵינוּ.

הבשורות הטובות לירושלים הן שהמשיח ימלוך בציון (פס' 7), ושהיהודים יקובצו מחדש לירושלים (פס' 8). ירושלים תיבנה שוב מחדש, שכן אלוהים גאל את העיר (פס' 9) וישועה תאפיין אותה (פס' 10).

ירושלים תהיה למוקד תשומת לב הגויים ברחבי העולם, לפי ישעיהו

ס' 10-14:

וּבְנוּ בְנֵי־יֶכֶר חֲמַתְיָהּ וּמַלְכֵיהֶם יִשְׁרְתִּינֶךָ, כִּי בְקִצְפֵי הַכִּיתִיךָ
וּבְרָצוֹנֵי רַחֲמַתְיָהּ. וּפְתָחוּ שְׁעָרֶיךָ תְּמִיד יוֹמָם וְלַיְלָה לֹא יִסְגְּרוּ,
לְהָבִיא אֵלֶיךָ חֵיל גּוֹיִם וּמַלְכֵיהֶם נְהוּגִים. כִּי־הַגּוֹי וְהַמְּמַלְכָּה
אֲשֶׁר לֹא־עֲבָדוּךָ יֵאבְדוּ, וְהַגּוֹיִם חָרְבֵי יַחְרְבוּ. כְּבוֹד הַלְּבָנוֹן אֵלֶיךָ
יָבֹא, בְּרוֹשׁ, תְּדַהֵר וּתְאַשּׁוּר יַחְדָּו, לְפָאֵר מְקוֹם מְקַדְּשֵׁי, וּמְקוֹם

רְגְלֵי אַכְבָּד. וְהִלְכוּ אֵלָיו שְׂחוּחַ בְּגֵי מְעִינָה, וְהִשְׁתַּחֲווּ עַל-כַּפּוֹת רַגְלָיו: כְּלִמְנַאצָּיו, וְקָרְאוּ לָהּ עִיר יְהוָה, צִיּוֹן קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל.

הגויים, אשר יהיו משרתי ישראל, ישמשו גם לבניית ירושלים של מלכות האלף (פס' 10). שנים-עשר השערים הנקראים על שם שנים-עשר בני יעקב יהיו פתוחים תמיד, ולעולם לא ייסגרו לאורך המלכות כולה (פס' 11א).¹⁷ עמי הגויים ומלכיהם יביאו את מנחותיהם דרך אותם שערים (פס' 11ב), כי אם לא יעשו כן יאבדו במשפט מהיר (פס' 12). עמי הגויים שבעבר עינו את העיר ירושלים, ישתחוו כעת בכניעה לסמכותה (פס' 13-14).

תיאור מפורט למדי נמצא בישעיהו ס"ב 1-12:

לְמַעַן צִיּוֹן לֹא אֶחְשָׁה וּלְמַעַן יְרוּשָׁלַם לֹא אֶשְׁקוּט, עַד-יֵצֵא כְנֶגַה צְדָקָה, וְיִשׁוּעָתָה כְּלִפְיֵד יִבְעָר. וְרָאוּ גוֹיִם צְדָקָהּ וְכָל-מַלְכִים כְּבוֹדָהּ, וְקָרְאוּ לָהּ שֵׁם חֲדָשׁ אֲשֶׁר פִּי יְהוָה יִקְבְּנוּ. וְהָיִית עֹטְרַת תְּפִאֲרַת בִּיד יְהוָה, וְצִנּוֹף (וְצִנּוֹף) מְלוּכָה בְּכַף-אֱלֹהֶיהָ. לֹא-יֵאמָר לָהּ עוֹד יִצְוָבָה, וְלֹא-רָצָה לֹא-יֵאמָר עוֹד שְׁמָמָה, כִּי לָהּ יִקְרָא חִפְצֵי-בָהּ, וְלֹא-רָצָה בְּעוֹלָה, כִּי-חִפְץ יְהוָה בָּהּ, וְאֶרְצָהּ תִּבְעַל. כִּי-יִבְעַל בַּחֹר בְּתוֹלָה יִבְעִלוּ: בְּנִיָּהּ, וּמְשׁוֹשׁ חֲתָן עַל-כַּףּהּ יִשֵּׁשׂ עָלֶיהָ אֱלֹהֶיהָ. עַל-חֹמֹתֶיהָ, יְרוּשָׁלַם, הִפְקִדְתִּי שְׁמָרִים כָּל-הַיּוֹם וְכָל-הַלַּיְלָה תָּמִיד, לֹא יִחְשׂוּ; הַמְזַכְרִים אֶת-יְהוָה אֶל-דָּמֵי לֶכֶם. וְאֶל-תִּתְּנוּ דָּמֵי לוֹ עַד-יִכּוֹנֵן וְעַד-יִשִּׁים אֶת-יְרוּשָׁלַם תְּהִלָּה בְּאֶרֶץ. נִשְׁבַּע יְהוָה בְּיָמֵינוּ וּבְזֵרוּעַ עָזוֹ: אִם-אֶתֶן אֶת-דָּגְנָהּ עוֹד מֵאֶכָּל לֹא-יִבֶיז; וְאִם-יִשְׁתּוּ בְּנֵי-נֶכֶד תִּירוּשָׁה אֲשֶׁר יִנְעַת בּוֹ. כִּי מֵאֶסְפִּיו יֵאכְלֶהוּ וְהִלְלוּ אֶת-יְהוָה, וּמִקְבָּצָיו יִשְׁתְּהוּ בַּחֲצוֹת קִדְשֵׁי. עָבְרוּ עָבְרוּ בְּשַׁעְרִים, פָּנוּ דְרָךְ הָעָם, סָלוּ סֶלֶו הַמְּסָלָה, סָקְלוּ מֵאֲבָן, הָרִימוּ נֶס עַל-הָעַמִּים. הִנֵּה יְהוָה הִשְׁמִיעַ אֶל-קְצֵה הָאָרֶץ, אָמְרוּ לְבַת-צִיּוֹן: הִנֵּה יִשְׁעֶךָ בָּא, הִנֵּה שְׁכָרוֹ אֶתוֹ וּפְעָלָתוֹ לְפָנָיו. וְקָרְאוּ לָהֶם עַם-הַקִּדְשׁ, גְּאוּלֵי יְהוָה, וְלָהּ יִקְרָא דְרוּשָׁה, עִיר לֹא יִנְעָזָבָה.

ירושלים של מלכות האלף תתאפיין בזוהר ובצדקה (פס' 1). צדקתה תיוודע לכל עמי העולם (פס' 2א). בזמן ההוא ינתן לירושלים שם חדש (פס' 2ב), השם שמוזכר ביחזקאל מ"ח 35: יְהוָה שָׁמָּה. ירושלים תתאפיין גם ביופי (פס' 3), ולעולם לא תהיה שוב שוממת או עזובה בידי אלוהים (פס' 4א), כי העיר עצמה תהיה משוש אלוהים וחפצו (פס' 4ב-5). כדי לוודא שהבטחות אלה יתגשמו ביום מן הימים, הושמו מלאכים שליחים על חומות ירושלים,

17. ראה תרשימים מס' 11-12 לאיור גראפי של השערים.

אשר כל מלאכתם היא להזכיר לאלוהים את הבטחותיו להפוך את ירושלים למשוש ולתהילת העולם כולו (פס' 6-7). מובטח לתושבי ירושלים של מלכות האלף שייהנו מפרי גייעתם, שכן תוצרת גייעתם לעולם לא תילקח עוד על ידי אויביהם (פס' 8-9). יוצאת הכרזה שגאולת ירושלים וישועתה מובטחות, מפני שאלוהים הוא אל המקיים את הבטחותיו (פס' 10-12). גילה ושושון יהיו מאפיינים בולטים של ירושלים של מלכות האלף, לפי ישעיהו ס"ה 18-19:

כִּי־אִם־שִׂישׁוּ וְגִילוּ עַד־יַעַד אֲשֶׁר אָנִי בּוֹרֵא, כִּי הֲנִי בּוֹרֵא אֶת־
 יְרוּשָׁלַם גִּילָה וְעִמָּה מְשׁוֹשׁ. וְגִלְתִּי בִירוּשָׁלַם וְשִׁשְׁתִּי בְעַמִּי, וְלֹא־
 יִשְׁמַע בָּהּ עוֹד קוֹל בְּכִי וְקוֹל זְעָקָה.

שלום ונחמה לצד שמחה הם תכונותיה של העיר, בישעיהו ס"ו 10-14:

שְׂמַחוּ אֶת־יְרוּשָׁלַם וְגִילוּ בָהּ, כָּל־אֲהֲבֶיהָ, שִׂישׁוּ אֶתְהּ מְשׁוֹשׁ,
 כָּל־הַמֵּת־אֲבָלִים עִלְיָהּ. לְמַעַן תִּינָקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֵּׁד תִּנְחַמְיָהּ,
 לְמַעַן תִּמְצְאוּ וְהִתְעַנְּגֶתֶם מִזֵּיז כְּבוֹדָהּ. כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה: הֲנִי
 נֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנֹהֵר שְׁלֹם וְכִנְחַל שׁוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וַיִּנְקֶתֶם, עַל־צַד
 תִּנְשְׂאוּ וְעַל־בְּרָכִים תִּשְׁעֲשַׁעוּ. כָּאִישׁ אֲשֶׁר אָמַו תִּנְחַמְנוּ, כֵּן אֲנֹכִי
 אֲנַחֲמְכֶם, וּבִירוּשָׁלַם תִּנְחַמוּ. וְרֵאתֶם וְשִׂשׁ לְבַבְכֶם, וְעֲצֻמוֹתֵיכֶם
 כִּדְשָׂא תִפְרַחְנָה, וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עַבְדָּיו, וְזַעַם אֶת־אֲיָבָיו.

אף שישעיהו הוא הנביא הגדול העיקרי שמתאר את ירושלים של מלכות אלף השנים, נביאים גדולים אחרים דיברו עליה גם כן. לפי ירמיהו ג' 17 ימוקם כיסא דוד המכונן מחדש בירושלים, ויהפוך אותה למרכז תשומת הלב של הגויים:

בָּעֵת הַהִיא יִקְרָאוּ לִירוּשָׁלַם כְּסָא יְהוָה, וְנִקְוּוּ אֵלֶיהָ כָּל־הַגּוֹיִם
 לְשֵׁם יְהוָה לִירוּשָׁלַם, וְלֹא־יִלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׁרֹוֹת לְבָם הָרַע.
 היא תהיה גם מוקד משיכה יהודי, לפי ירמיהו ל"א 5:
 כִּי יִשְׂיֹוּם, קְרָאוּ נְצָרִים¹⁸ בְּהַר אֶפְרָיִם: קוּמוּ וְנַעֲלֶה צִיּוֹן אֶל־
 יְהוָה אֱלֹהֵינוּ.

ממדיה המורחבים של העיר, קדושתה והעובדה שלעולם לא תוכל להיחרב עוד - אלה הן הנקודות שמציין ירמיהו ל"א 37-39:

הִנֵּה יָמִים (בְּאִים), נֹאֵם־יְהוָה, וְנִבְנְתָה הָעִיר לִיהוָה, מִמִּגְדַל
 חֲנִנְיָאֵל שְׁעַר הַפְּנֵה. וַיִּצָּא עוֹד קוֹה (קוֹ) הַמִּדָּה נִגְדוּ עַל גְּבַעַת
 גָּרֵב, וְנִסַּב גְּעָתָהּ. וְכָל־הָעֵמֶק הַפְּגָרִים וְהַדְּשָׁן וְכָל־הַשְּׂרָמוֹת

18. נְצָרִים משמעו צופים או שומרים [הערת המתרגם].

(השְׁדָמוֹת) עַד-נַחַל קִדְרוֹן, עַד-פְּנֵת שַׁעַר הַסּוּסִים מִזְרְחָה, קִדְשׁ לַיהוָה; לֹא-יִנְתָּשׁ וְלֹא-יִהָרֵס עוֹד לְעוֹלָם.

השלום והשמחה שישובו לירושלים מתוארים בירמיהו ל"ג 9-11:

וְהִיְתָה לִי לְשֵׁם שְׁשׁוֹן לַתְּהִלָּה וּלְתַפְאֵרֶת לְכָל גּוֹיֵי הָאָרֶץ, אֲשֶׁר יִשְׁמְעוּ אֶת-כָּל-הַטּוֹבָה אֲשֶׁר אֶנְכִי עֹשֶׂה אוֹתָם, וּפְחָדוֹ וְרִגְזוֹ עַל כָּל-הַטּוֹבָה וְעַל כָּל-הַשְּׁלוֹם אֲשֶׁר אֶנְכִי עֹשֶׂה לָּהּ. כֹּה אָמַר יְהוָה: עוֹד יִשְׁמַע בְּמִקּוֹם-הַזֶּה אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים: חָרַב הוּא מֵאִין אָדָם וּמֵאִין בְּהֵמָה, בְּעָרֵי יְהוּדָה וּבְחֻצוֹת יְרוּשָׁלַם הַנְּשֻׁמוֹת מֵאִין אָדָם וּמֵאִין יוֹשֵׁב וּמֵאִין בְּהֵמָה. קוֹל שְׁשׁוֹן וְקוֹל שְׂמִמְחָה, קוֹל חֲתָן וְקוֹל פְּלָה, קוֹל אֹמְרִים: הוֹדוּ אֶת-יְהוָה צְבָאוֹת, כִּי-טוֹב יְהוָה, כִּי-לְעוֹלָם חִסְדּוֹ, מִבְּאֵים תְּוֹדָה בַּיִת יְהוָה, כִּי-אָשִׁיב אֶת-שְׁבוּת־הָאָרֶץ כְּבָרָאשְׁנָה, אָמַר יְהוָה.

השמחה, השלום והתפארת של ירושלים ימשכו את עמי הגויים מרחוק (פס' 9). כל שיממונה הקודם של ירושלים יישכח לעד (פס' 10), כי רחובות ירושלים יהמו מקול ששון וגיל, ומקולותיהם השמחים של חתנים וכלות (פס' 11). בתרי-עשר הנביאים פזורות התייחסויות נוספות המתארות את ירושלים של מלכות האלף. ירושלים תתאפיין בקדושה ובביטחון רק משום שאלוהים עצמו ישכון בה, לפי יואל ד' 17:

וַיִּדְעַתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם שִׁכְנִי בְּצִיּוֹן הַר-קְדֹשִׁי, וְהִיְתָה יְרוּשָׁלַם קְדֹשׁ, וְזָרִים לֹא-יַעֲבְרוּ-בָּהּ עוֹד.

ירושלים היא המקום שממנו ימלוך אלוהים על ישראל המקובצים מחדש, במיכה ד' 6-8:

בַּיּוֹם הַהוּא, נֶאֱסַף יְהוָה, אֶסְפֶּה הַצִּלְעָה וְהַנְּדָחָה אֶקְבְּצָהּ וְאֲשֶׁר הִרְעֵתִי. וְשִׁמְתִי אֶת-הַצִּלְעָה לְשָׂאֲרֵית וְהַנְּהַלָּה לְגוֹי עָצוּם, וּמְלֶךְ יְהוָה עֲלֵיהֶם בְּהַר צִיּוֹן, מֵעַתָּה וְעַד-עוֹלָם. וְאַתָּה מְגִדְל־עֵדֶךָ, עֹפֵל בַּת-צִיּוֹן, עֲדִידֶךָ תֵּאָתֶה וּבָאָה הַמְּמִשְׁלָה הָרֹאשְׁנָה, מִמְּלַכֶּת לְבַת יְרוּשָׁלַם.

בצפניה ג' 14-17 ניתן התיאור הבא:

רְנִי בַת-צִיּוֹן, הֲרִיעוּ, יִשְׂרָאֵל, שְׂמַחִי וְעֲלֹזִי בְּכָל-לֵב, בַּת יְרוּשָׁלַם. הַסִּיר יְהוָה מִשְׁפָּטֶיךָ, פָּנָה אִיבֶךָ, מְלֶךְ יִשְׂרָאֵל יְהוָה בְּקִרְבְּךָ, לֹא-תִירָאֵי רַע עוֹד. בַּיּוֹם הַהוּא יֹאמַר לִירוּשָׁלַם: אֶל-תִּירָאֵי, צִיּוֹן, אֶל-יִרְפוּ נְדִידֶךָ. יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ, גְּבוּר יוֹשִׁיעִי, יִשִּׁישׁ עֲלֶיךָ בְּשִׂמְחָה, יַחְרִישׁ בְּאַהֲבָתוֹ, יִגִּיל עֲלֶיךָ בְּרָנָה.

ירושלים תריע משמחה וגיל (פס' 14), כי העיר תיגאל (פס' 15 א). אלוהים עצמו ישכון בעיר (פס' 15 ב-17) וימלוך על תושבי העיר.

מבין כל תרי-עשר הנביאים, לזכריה היה הכי הרבה מה לומר בנוגע לירושלים של מלכות האלף. ממש בפרק הראשון בספרו, בזכריה א' 14-17, מתעד הנביא הבטחה מאת אלוהים שיש לו כוונה מלאה לבחור בירושלים על אף העזובה והשממה שהביאו עליה הגויים:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי: קָרָא לְאֹמֵר: כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: קִנְיָתִי לִירוּשָׁלַם וּלְצִיּוֹן קִנְיָה גְדוֹלָה. וְקִצְף גְּדוֹל אֲנִי קִצְף עַל-הַגּוֹיִם הַשְּׂאֲנָנִים, אֲשֶׁר אֲנִי קִצְפֹּתִי מֵעַט וְהֵמָּה עָזְרוּ לְרָעָה. לָכֵן כֹּה-אָמַר יְהוָה: שְׁבֹתִי לִירוּשָׁלַם בְּרַחֲמִים, בֵּיתִי יִבְנֶה בָּהּ, נֶאֱמַר יְהוָה צְבָאוֹת; וְקוֹה (וְקוֹ) יִנְטֶה עַל-יְרוּשָׁלַם. עוֹד קָרָא לְאֹמֵר: כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: עוֹד תִּפּוּצְנָה עָרֵי מְטוֹב, וְנַחֵם יְהוָה עוֹד אֶת-צִיּוֹן, וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם.

ואז, בזכריה ב' 5-9, הוא מציינ:

וְאִשָּׁא עֵינַי וְאָרָא, וְהִנֵּה-אִישׁ, וּבְיָדוֹ חֶבֶל מִדָּה. וְאָמַר: אָנָּה אֲתָה הַלֵּךְ? וַיֹּאמֶר אֵלַי: לָמַד אֶת-יְרוּשָׁלַם לְרָאוֹת פְּמֹה-רְחִבָּה וְכִמְה אֲרָכָה. וְהִנֵּה הַמַּלְאָךְ הַדֹּבֵר בִּי יָצָא, וּמַלְאָךְ אֲחֵר יָצָא לְקָרְאֲתוֹ. וַיֹּאמֶר אֵלַי: רַח, דַּבֵּר אֶל-הַנֶּעַר הַלֵּז לְאֹמֵר: פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַם מֵרֵב אָדָם וּבְהֵמָּה בְּתוֹכָהּ. וְאֲנִי אֶהְיֶה-לָּהּ, נֶאֱמַר יְהוָה, חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב, וּלְכַבּוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ.

קטע זה הוא הרחבה של ההבטחה שניתנה בזכריה א' 14-17, ובה הבטיח אלוהים שיבחר בירושלים ויבנה אותה מחדש. כעת, בזכריה ב' 5-9, ההבטחה מתפתחת. ירושלים אכן תיבנה מחדש ומידתה תהיה גדולה בהרבה משהייתה אי פעם בעבר (פס' 5-6). העיר הבנויה מחדש מתוארת כעיר ללא חומות (עיר פְּרָזוֹת, פס' 8). לא נאמר בקטע שלא יהיו חומות, דבר הסותר קטעים אחרים שלמדנו בפרק זה. הכוונה היא שירושלים תהיה כמו עיר ללא חומות. מטרתן של החומות בערים מבוצרות הייתה לצורכי הגנה וביטחון. אולם ירושלים של מלכות האלף לא תזדקק לחומה לשם הגנה וביטחון, מאחר שהמשיח עצמו ישכון בקרבה. מטרתה של חומת ירושלים לא תהיה הגנה, כי אם יופי. הסיבה לכך שלא יהיה צורך בחומה לשם הגנה היא שמחד אלוהים ישכון בקרב ירושלים, ומאידך כבוד השכינה¹⁹ בדמות של אש יקיף את העיר (פס' 9).

הנקודה מצוינת שוב בזכריה ב' 14-16:

19. ראה נספח ד', 'כבוד השכינה בתולדות הנבואה'.

רָנִי וְשִׂמְחִי, בְּת־צִיּוֹן, כִּי הִנְנִי־בָא וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכְךָ, נְאֻם־יְהוָה. וְנָלוּ גוֹיִם רַבִּים אֶל־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא, וְהָיוּ לִי לְעַם, וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכְךָ, וַיְדַעַת כִּי־יְהוָה צָבָאוֹת שָׁלַחֲנִי אֵלֶיךָ. וַנְּחַל יְהוָה אֶת־יְהוָה חֲלָקוֹ עַל אֲדַמַּת הַקֶּדֶשׁ, וּבָחַר עוֹד בִּירוּשָׁלַם.

אלוהים, בדמותו של המשיח, אכן ישכון בירושלים (פס' 14). מסיבה זו תהיה ירושלים מוקד תשומת הלב של הגויים ברחבי העולם (פס' 15). מכיסא אשר בירושלים ימלוך המשיח על כל ישראל וארץ הקודש (פס' 16).

תיאור ציורי נוסף של ירושלים של מלכות האלף נמצא בזכריה ח' 1-8:

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה צָבָאוֹת לֵאמֹר: כֹּה אָמַר יְהוָה צָבָאוֹת: קִנְאַתִּי לְצִיּוֹן קִנְאַה גְדוֹלָה, וְחִמָּה גְדוֹלָה קִנְאַתִּי לָהּ. כֹּה אָמַר יְהוָה: שִׁבְתִּי אֶל־צִיּוֹן וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם, וְנִקְרָאָה יְרוּשָׁלַם עִיר הָאֱמֶת, וְהָר־יְהוָה צָבָאוֹת הָר הַקֶּדֶשׁ. כֹּה אָמַר יְהוָה צָבָאוֹת: עַד יֵשְׁבוּ זִקְנִים וְזִקְנוֹת בְּרַחֲבוֹת יְרוּשָׁלַם, וְאִישׁ מִשְׁעֲנִתוֹ בְּיָדוֹ מֵרֵב יָמִים. וּרְחֲבוֹת הָעִיר יִמְלְאוּ יְלָדִים וַיְלָדוֹת מִשְׁחֻקִים בְּרַחֲבֹתֶיהָ. כֹּה אָמַר יְהוָה צָבָאוֹת: כִּי יִפְּלֵא בְּעֵינַי שְׂאֲרֵית הָעַם הַזֶּה בְּיָמַי הַהֵם, גַּם־בְּעֵינַי יִפְּלֵא, נְאֻם יְהוָה צָבָאוֹת. כֹּה אָמַר יְהוָה צָבָאוֹת: הִנְנִי מוֹשִׁיעַ אֶת־עַמִּי מֵאַרְץ מִצְרַיִם וּמֵאַרְץ מִבּוֹא הַשָּׁמֶשׁ. וְהִבֵּאתִי אֹתָם וְשָׁכְנוּ בְּתוֹךְ יְרוּשָׁלַם, וְהָיוּ־לִי לְעַם וְאֲנִי אֶהְיֶה לָהֶם לֵאלֹהִים בְּאַמֶּת וּבְצִדְקָה.

קנאתו המיוחדת של אלוהים לירושלים (פס' 1-2) תגרום לו לשוב לירושלים כדי לשכון בקרבה (פס' 3א). בזמן ההוא תהיה ירושלים לעיר האמת השוכנת על הר בית ה' (פס' 3ב). העיר תיושב בצעירים מאוד ובזקנים מאוד (פס' 4-5). הצעירים מאוד יהיו אלה שייוולדו במלכות, בעוד הזקנים מאוד אכן יהיו זקנים מאוד, כי רבים יהיו בני כמה מאות שנים במאות האחרונות של מלכות האלף. ירושלים של מלכות האלף תהיה פועל נפלא שרק אלוהים יכול לעשותו (פס' 6). ברגע שתכונן ירושלים של מלכות האלף, היא תיושב ביהודים שקובצו מחדש מכל רחבי העולם (פס' 7-8).

ירושלים ההופכת למוקד תשומת לבם של הגויים ברחבי העולם היא הנושא של זכריה ח' 20-22:

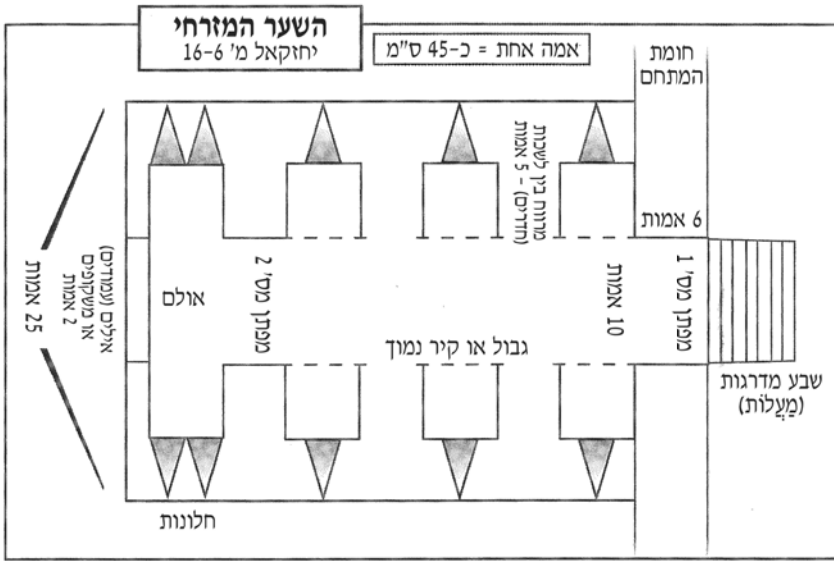
כֹּה אָמַר יְהוָה צָבָאוֹת: עַד אֲשֶׁר יָבֹאוּ עַמִּים וַיִּשְׁבְּוּ עָרִים רַבּוֹת. וְהָלְכוּ יוֹשְׁבֵי אַחַת אֶל־אַחַת לֵאמֹר: גִּלְכָה הָלוֹךְ לְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה וּלְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צָבָאוֹת, אֵלֶיךָ גַּם־אֲנִי. וּבָאוּ עַמִּים רַבִּים וְגוֹיִם עֲצוּמִים לְבַקֵּשׁ אֶת־יְהוָה צָבָאוֹת בִּירוּשָׁלַם וּלְחַלּוֹת אֶת־פְּנֵי יְהוָה.

מיקומה הייחודי של ירושלים במלכות מתואר בזכריה י"ד 9-11:
 וְהָיָה יְהוָה לְמֶלֶךְ עַל-כָּל-הָאָרֶץ, בַּיּוֹם הַהוּא יְהוָה יְהוָה אֶחָד
 וְשָׁמוּ אֶחָד. יָסוּב כָּל-הָאָרֶץ כְּעֶרְבָה מְגֹבַע לְרֵמוֹן נֹגֵב יְרוּשָׁלַם,
 וְרָאָמָה וַיִּשְׁבָּה תַחְתֶּיהָ לְמִשְׁעַר בְּנֵימָן עַד-מְקוֹם שַׁעַר הָרֵאשִׁוֹן
 עַד-שַׁעַר הַפְּנִים, וּמִגֵּדֵל חֲנִנְיָאֵל עַד יַקְבִּי הַמֶּלֶךְ. וַיִּשְׁבּוּ בָּהּ, וַחֲרָם
 לֹא יְהִי-עוֹד, וַיִּשְׁבָּה יְרוּשָׁלַם לְבֶטַח.

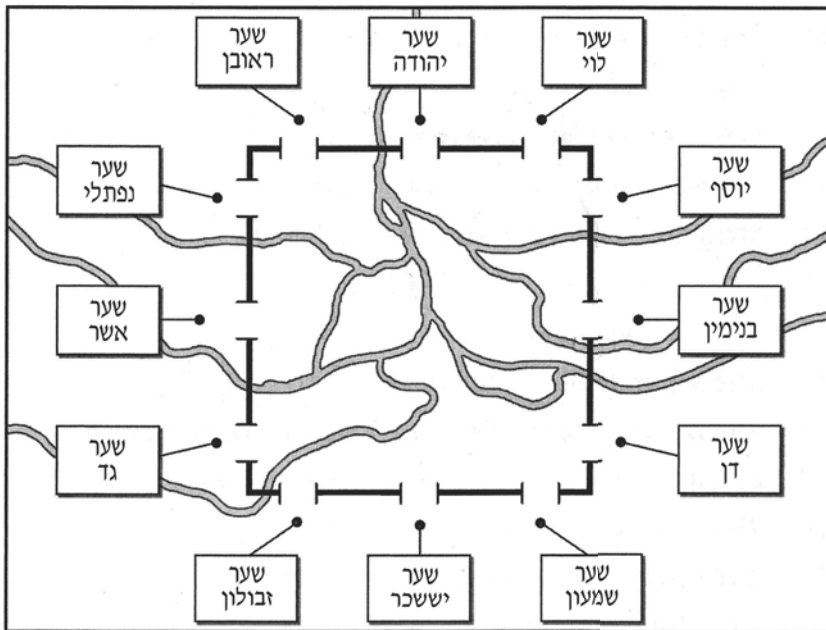
המשיח יהיה מלך בעיר (פס' 9), והגיאוגרפיה של הארץ תשתנה מאוד, כך שירושלים תוכל לגדול ולהיות מרוממת על הר בית ה' (פס' 10). רק אז תהיה ירושלים באמת לעיר השלום ותחיה בבטחה מלאה (פס' 11).

לבסוף, הקדושה שתאפיין את ירושלים תגיע עד לפעמוני הסוסים ממש, ועד לסירים ולקערות ההגשה במטבחים, לפי זכריה י"ד 20-21:

בַּיּוֹם הַהוּא יְהוָה עַל-מְצֻלוֹת הַסּוּס: קִדְּשׁ לַיהוָה. וְהָיָה הַסִּירוֹת
 בְּבַיִת יְהוָה כְּמִזְרְקִים לְפָנַי הַמְּזֻבָּחַ. וְהָיָה כָּל-סִיר בִּירוּשָׁלַם
 וּבִיהוּדָה קִדְּשׁ לַיהוָה צְבָאוֹת, וּבָאוּ כָּל-הַזְּבָחִים וּלְקָחוּ מֵהֶם
 וּבָשְׁלוּ בָהֶם, וְלֹא-יְהִיָּה כִנְעָנִי עוֹד בְּבַיִת יְהוָה צְבָאוֹת בַּיּוֹם הַהוּא.
 תּוֹר הַזֶּהב שֶׁל יְרוּשָׁלַם עֵתִיד עֲדִיין לְבוֹא.

תרשים מס' 11

תרשים מס' 12

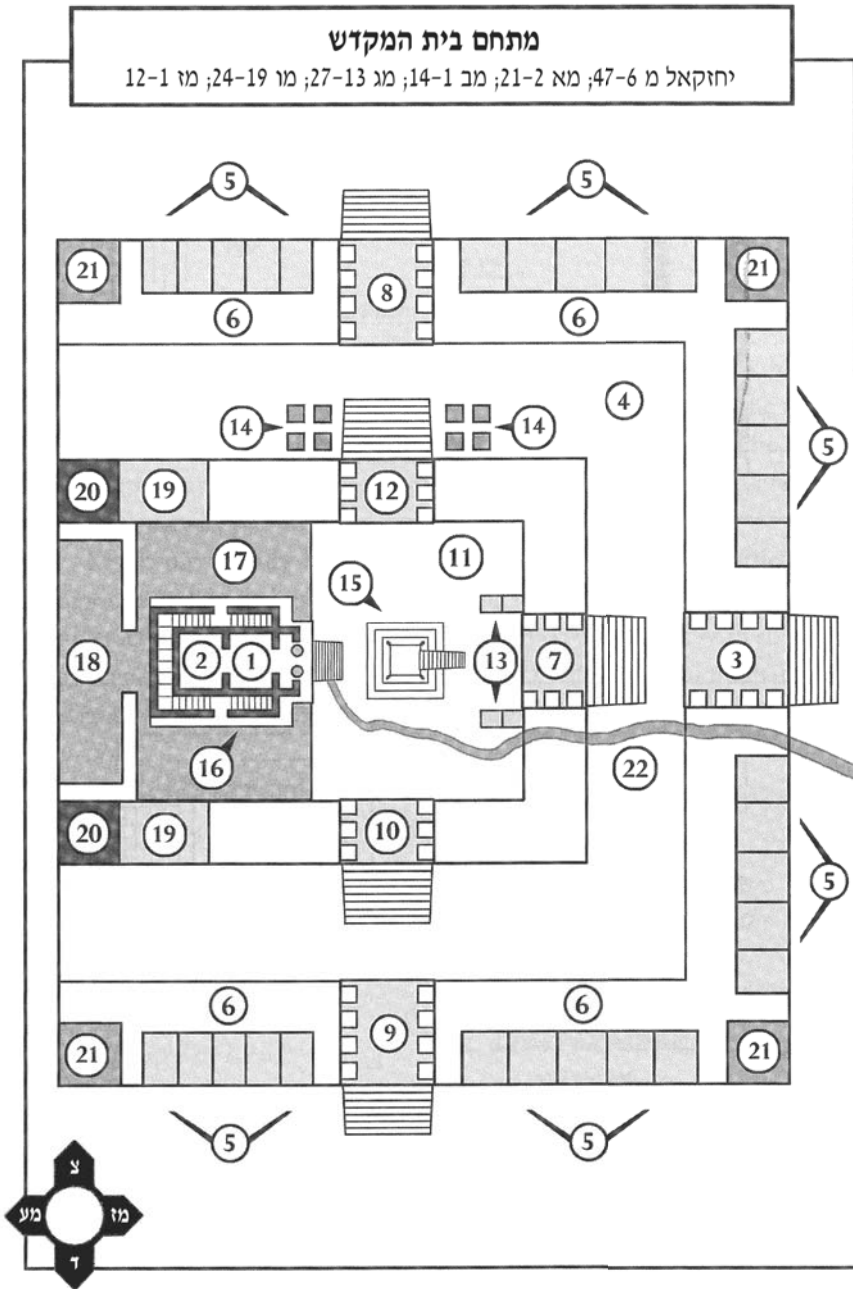
מתחם בית המקדש

(יחזקאל מ 6-47; מא 2-21; מב 1-14;
 מג 13-27; מו 19-24; מז 1-12)

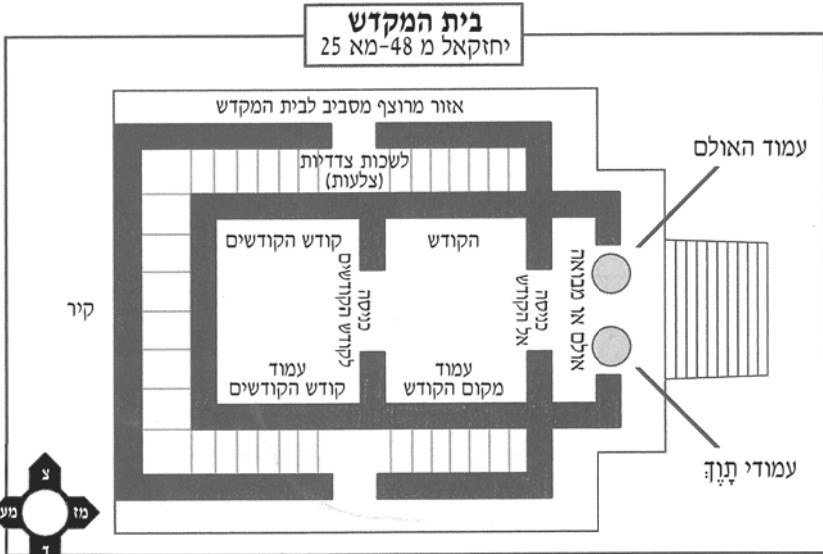

1. **הקודש** (יחזקאל מא 2, 21)
2. **קודש הקודשים** (יחזקאל מא 4)
3. **שער מזרחי חיצוני** (בעל שבע מדרגות - יחזקאל מ 6-16)
4. **חצר חיצונית** (100 אמות לרוחב - יחזקאל מ 6-27)
5. **לשכות (חדרי) החצר החיצונית** (יחזקאל מ 17-19; מא 5-11)
6. **הרצפה** (יחזקאל מ 18)
7. **שער מזרחי פנימי** (בעל שמונה מדרגות - יחזקאל מ 32-34)
8. **שער צפוני חיצוני** (יחזקאל מ 20-23)
9. **שער דרומי חיצוני** (יחזקאל מ 24-27)
10. **שער דרומי פנימי** (יחזקאל מ 28-31)
11. **החצר הפנימית** (100 אמות רבועות - יחזקאל מ 28-46)
12. **שער פנימי צפוני** (יחזקאל מ 35-37)
13. **לשכות לַשְׁרִים** (יחזקאל מ 44-46)
14. **שולחנות שחיטה לקורבנות** (יחזקאל מ 38-43)
15. **המזבח** (יחזקאל מ 47; מג 13-27)
16. **ההיכל** (יחזקאל מא 1-4)
17. **גִּזְרָה** (מקום נפרד) (יחזקאל מא 12-14)
18. **בניית הגִּזְרָה** (יחזקאל מא 12-15)
19. **לשכות כוהנים** (50 אמות לרוחב - יחזקאל מב 1-14)
20. **מטבח (בית המִבְשָׁלִים) לכוהנים** (יחזקאל מו 19-20)
21. **מטבח העם** (יחזקאל מו 21-24)
22. **נהר מלכות האלף** (יחזקאל מז 1-12)

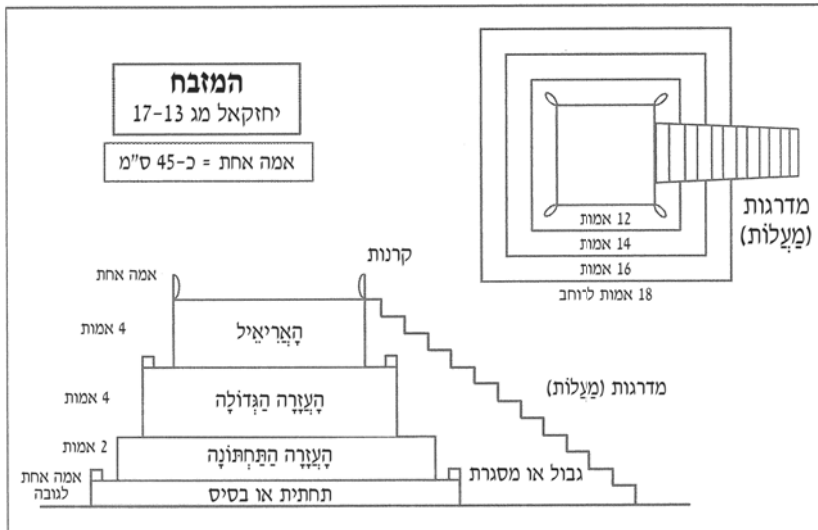

תרשים מס' 13

תרשים מס' 14

תרשים מס' 15

כ

פרק עשרים

הגויים במלכות המשיח

א. מאפיינים כלליים

הגויים שישרדו את משפט הגויים על יחסם לישראל, הם אלה שייכנסו ויהיו את אוכלוסיית אומות הגויים במלכות אלף השנים. אלה הם הגויים הכבשים, אשר עקב האמונה שהפגינו בהיותם פרו־שמים יוכלו להשתתף במלכות ולאכלס אותה.

בפרקים הקודמים נאמר כבר רבות על מקומם של הגויים במלכות ביחס לממשל, לקהילה ולישראל של המלכות. פרק זה יתייחס לאותם קטעים העוסקים באופן בלעדי במקומם של הגויים במלכות, שהרי מספר לא מבוטל של קטעים בנביאים הגדולים והקטנים מדברים על נקודה זו.

מבין שלושת הנביאים הגדולים, ישעיהו הוא חשוב ביותר. לפי ישעיהו י"א 10, המשיח יהיה מוקד תשומת הלב של הגויים:

וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא שְׂרָשׁ יְשִׁי אֲשֶׁר עֲמִד לְגַס עַמִּים, אֲלֵיו גּוֹיִם
יְדַרְשׁוּ, וְהִיטָה מְנַחְתּוֹ כְּבוֹד.

לפי ישעיהו י"ד 1-2 הם יהיו נחלת ישראל ויהיו משרתיו של עם ישראל:

כִּי יִרְחַם יְהוָה אֶת-יַעֲקֹב, וּבָחַר עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל, וְהִנִּיחָם עַל-
אֲדָמָתָם; וְנָלְוָה הַגֵּר עֲלֵיהֶם וְנִסְפְּחוּ עַל-בֵּית יַעֲקֹב. וּלְקַחוּם
עַמִּים וְהִבְיֵאוּם אֶל-מְקוֹמָם, וְהִתְנַחֲלוּם בֵּית-יִשְׂרָאֵל עַל אֲדָמַת
יְהוָה לְעִבְדִּים וְלְשִׁפְחוֹת; וְהָיוּ שְׂבִים לְשִׁבְיָהֶם, וְרָדוּ בְּגִישֵׁיהֶם.

אמנם מצד אחד הגויים יהיו כפופים למרותו של מלך המשיח, אך הם גם יהיו ממשפט הצדק של המלך, לפי ישעיהו מ"ב 1:

הן עבדי אֶתְמַדְבוּ, בַּחִירֵי רַצְתָּה נַפְשֵׁי, נִתְּנֵי רוּחִי עָלָיו, מְשֻׁפֵּט
לְגוֹיִם יוֹצִיא.

בזמן ההוא, באופן מיוחד במינו, יהיה המשיח לאור לגויים, לפי ישעיהו
מ"ט 5-7:

וַעֲתָה אֶמַר יְהוָה, יוֹצְרֵי מִבֶּטֶן לְעֶבֶד לוֹ, לְשׁוֹבֵב יַעֲקֹב אֶלְיוֹ
וְיִשְׂרָאֵל לֹא (לוֹ) גֵּאֲסֹף, וְאֶכְבֵּד בְּעֵינֵי יְהוָה, וְאֱלֹהֵי הָיָה עֲזָי.
וַיֹּאמֶר: נִקַּל מֵהִיוֹתָדְ לִי עֶבֶד, לְהַקִּים אֶת־שִׁבְטֵי יַעֲקֹב וּנְצִירֵי
(וּנְצִירֵי) יִשְׂרָאֵל לְהִשְׁבִּיב, וּנְתִיתִידְ לְאֹר גּוֹיִם לְהִיּוֹת יְשׁוּעָתִי עַד־
קֶצֶה הָאָרֶץ. כֹּה אֶמַר־יְהוָה גֵּאֵל יִשְׂרָאֵל קְדוֹשׁוֹ: לְבֹזֵה־נַפְשׁ,
לְמַתֵּעַב גּוֹי, לְעֶבֶד מַשְׁלִים מְלָכִים יִרְאוּ וְקָמוּ, שָׁרִים וְיִשְׁתַּחֲווּ,
לְמַעַן יְהוָה אֲשֶׁר נֶאֱמָן, קִדְשׁ יִשְׂרָאֵל וַיִּבְחָרָדְ.

ייעודו של המשיח אינו רק עבור ישראל, לאסוף מחדש את העם הנפוץ
בגויים (פס' 5), אלא גם להיות אור הגויים וישועתם (פס' 6ב). אם כן בזמן
השבתו הסופית של ישראל יתגלה המשיח במובן השלם ביותר כאור לגויים,
וכל מלכי הגויים ישתחוו לו (פס' 7).

קטע נרחב יותר הוא ישעיהו נ"ו 1-8:

כֹּה אֶמַר יְהוָה: שְׁמְרוּ מְשֻׁפֵּט וַעֲשׂוּ צְדָקָה, כִּי־קְרוּבָה יְשׁוּעָתִי
לְבֹא וְצְדָקָתִי לְהַגְלוֹת. אֲשִׁירִי אֲנֹשׁ יַעֲשֶׂה־זֹאת, וּבְן־אָדָם יַחֲזִיק
בָּהּ, שְׁמֵר שִׁבְתָּ מִחֻלּוֹ, וְשְׁמֵר יָדוֹ מֵעֲשׂוֹת כָּל־רָע. וְאֶל־יֹאמְרֵי־
הַנֶּכֶר הַנְּלוּהָ אֶל־יְהוָה לֵאמֹר: הַבְּדִל יַבְדִּילֵנִי יְהוָה מֵעַל עַמּוֹ; וְאֶל־
יֹאמְרֵי הַסְּרִיס: הֵן אֲנִי עַץ יָבֵשׁ. כִּי־כֹה אֶמַר יְהוָה לְסְרִיסִים אֲשֶׁר
יְשְׁמְרוּ אֶת־שִׁבְתוֹתַי וּבָחֲרוּ בְּאֲשֶׁר חִפְצָתִי וּמְחִזְיָקִים בְּבְרִיתִי:
וְנִתְּנִי לָהֶם בְּבִיתִי וּבְחֹמֹתַי יָד וְנֶשֶׁם טוֹב מִבְּנִים וּמִבְּנוֹת; שֵׁם
עוֹלָם אֶתֶן־לוֹ, אֲשֶׁר לֹא יִכָּרֵת. וּבְנֵי הַנֶּכֶר הַנְּלוּיִם עַל־יְהוָה לְשָׁרְתוֹ
וּלְאַהֲבָה אֶת־שֵׁם יְהוָה לְהִיּוֹת לוֹ לְעֶבְדִּים, כָּל־שְׁמֵר שִׁבְתָּ מִחֻלּוֹ
וּמְחִזְיָקִים בְּבְרִיתִי. וְהִבִּיאוֹתִים אֶל־הַר קְדְשִׁי וְשִׁמְחָתִים בְּבִית
תַּפְלָתִי, עוֹלִיתֵיהֶם וּזְבַחֵיהֶם לְרִצּוֹן עַל־מִזְבְּחִי, כִּי בֵיתִי בֵּית־
תַּפְלָה יִקְרָא לְכָל־הָעַמִּים. נָא אֲדַנְּי יְהוָה, מִקְּבֹץ נְדַחֵי יִשְׂרָאֵל;
עוֹד אֶקְבֹּץ עָלָיו לְנִקְבְּצָיו.

בזמן כינון המלכות ייתכן שתהיה תחושה בקרב הגויים הכבשים, שעקב
מעמדו הרם של עם ישראל לא ייכללו הגויים בזכות לקחת חלק בעבודת בית
המקדש של מלכות האלף (פס' 1-3). אך לא כך יהיה, כיוון שהשירות בבית
המקדש יהיה פתוח לכל הגויים שהקשר שלהם עם המלך תקין. בשום תנאי
הם לא יודרו, לא עקב היותם גויים ולא עקב היותם בעלי מום (פס' 4-5). אז

ורק אז ייקרא בית אלוהים באמת בית תפילה לכל העמים (פס' 6-7). ומתי יהיה הדבר הזה? בזמן קיבוצו הסופי של עם ישראל (פס' 8).

גם ישעיהו ס"ו 18-24 מלמד שיהיה לגויים מקום בעבודת בית המקדש של מלכות האלף:

וְאַנְכִי, מַעֲשִׂיהֶם וּמַחֲשַׁבְתֵּיהֶם בְּאֵה, לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְשׁוֹת, וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי. וְשָׁמְתִי בָהֶם אוֹת, וְשָׁלַחְתִּי מֵהֶם פְּלִיטִים אֶל־הַגּוֹיִם תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מְשֻׁכֵי קִשְׁתַּתְּבַל וְיֹנָן, הָאֵיִים הָרְחֻקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ אֶת־שְׁמִיעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי, וְהִגִּידוּ אֶת־כְּבוֹדִי בְּגוֹיִם. וְהִבִּיאוּ אֶת־כָּל־אַחֲיֶכֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם מִנְחָה לַיהוָה בְּסוּסִים וּבְרֻכָב וּבְצַבִּים וּבְפָרָדִים וּבְכַרְוֹת עַל הַר קֹדֶשׁי יְרוּשָׁלַם, אָמַר יְהוָה, כִּי־אֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בְּכָלִי טְהוֹר בֵּית יְהוָה. וְגַם־מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לְלוֹיִם, אָמַר יְהוָה. כִּי כִּי־אֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי, נְאֻם־יְהוָה, כֵּן יַעֲמֹד זְרַעְכֶם וְשִׁמְכֶם. וְהָיָה מִדֵּי־חֲדָשׁ בְּחֲדָשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבָּתוֹ יָבוֹא כָּל־בָּשָׂר לְהַשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי, אָמַר יְהוָה. וְיִצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפְּשָׁעִים בִּי, כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאֲשֶׁם לֹא תִכָּבֵה, וְהָיוּ דְרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר.

כבוד השכינה, אשר יתגלה באופן מיוחד במלכות, ייראה לרבים מן הגויים (פס' 18), ואלה שאמנם רואים אותו ייצאו למסע בקרב הגויים שלא ראו אותו כדי לספר להם עליו (פס' 19). בד בבד ישמשו הגויים להבאת היהודים חזרה לארץ ישראל (פס' 20א), והם יובאו להר בית ה' כדי להשתחוות (פס' 20ב). יתרה מכך, מבין הגויים הללו יבחר אלוהים כמה שיהיו כוהנים בבית המקדש (פס' 21). לא רק ישראל הוא עם הנצח, כי אם הנאמנים מקרב הגויים יהיו גם הם נצחיים (פס' 22), ויהיה להם מקום השתחוות בבית המקדש למנחות של שבת וראש חודש (פס' 23). באשר לבלתי נאמנים מקרב הגויים, גופותיהם ועיניו נפשותיהם ייראו לכל אורך המלכות (פס' 24), דבר שימחיש במשך אלף שנים את חסד אלוהים לנאמנים ואת החמתו עם האובדים.

מלבד מאפיינים כלליים אלה, ישנם מספר מרכיבים מסוימים שצריך לעסוק בהם.

ב. החובה לקיים את חג הסוכות

מבין החגים והחגיגות וקורבנות החגים של מלכות האלף שאותם מזכיר יחזקאל, ישנו חג אחד, חג הסוכות, שכל עמי הגויים יהיו חייבים לקיימו. דבר זה מוצהר בזכריה י"ד 16-19:

וְהָיָה כָּל־הַנּוֹתֵר מִכָּל־הַגּוֹיִם הַבָּאִים עַל־יְרוּשָׁלַם, וְעָלוּ מִדֵּי שָׁנָה בְּשָׁנָה לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת וְלַחַג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת. וְהָיָה אֲשֶׁר לֹא־יַעֲלֶה מֵאֵת מִשְׁפַּחוֹת הָאָרֶץ אֶל־יְרוּשָׁלַם לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְמֶלֶךְ יְהוָה צְבָאוֹת, וְלֹא עֲלֵיהֶם יְהִי הַגִּשְׁם. וְאִם־מִשְׁפַּחַת מִצְרַיִם לֹא־תַעֲלֶה וְלֹא בָּאָה וְלֹא עֲלֵיהֶם, תִּהְיֶה הַמַּגָּפָה אֲשֶׁר יִגַּף יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לַחַג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת. זֹאת תִּהְיֶה חֲטָאת מִצְרַיִם, וְחֲטָאת כָּל־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא יַעֲלוּ לַחַג אֶת־חַג הַסֻּכּוֹת.

כל אומות הגויים שיאכלסו את המלכות יחויבו לשלוח משלחת לירושלים בשביל להשתחוות למלך בזמן חג הסוכות (פס' 16). ייתכן שזה יהיה הזמן שבו ישלמו הגויים את מסי החובה שלהם למלך (ישע' ס 11). על אף שהחובה לקיים את חג הסוכות תחול על כל הגויים, לא כל אומה בהכרח תסכים לציית. לכן אם בזמן כלשהו תמאן אומה לשלוח משלחת, יימנעו ממנה הגשמים לאותה שנה (פס' 17). כדוגמה לעונש נותן זכריה את המקרה של מצרים (פס' 18-19). אם תמאן מצרים לשלוח משלחת, לא יהיה גשם עבור מצרים. השימוש במצרים לשם הדגמה של עם שאינו חפץ לקיים את חג הסוכות הוא משמעותי, כיוון שבמקור נחנך חג הסוכות בתור חג של זיכרון לגאולת ישראל מהשעבוד המצרי. אך בלי קשר לזהותה של האומה שתסרב לציית לחובה זו, העונש יהיה זהה לכולן.

ג. המדינות הערביות

תחום נוסף שעוסקים בו הכתובים הוא המדינות הערביות. האישום העיקרי שמביאים הנביאים נגד מדינות ערב הוא שנאתן המתמדת כלפי ישראל. שנהא זו המאפיינת את צאצאי ישמעאל ועשיו התחילה כבר בספר במדבר כ' 14-21, והמשיכה לכל אורך התקופה התנ"כית ולתוך העידן המודרני. קטע שמסכם את היחס הזה הוא מזמור פ"ג 2-9:

אֱלֹהִים אֶל־דָּמִי־לָךְ, אֶל־תִּחַרְשׁ וְאֶל־תִּשְׁקֹט, אֵל. כִּי־הִנֵּה אוֹיְבֶיךָ יִהְיֶינּוּ וּמִשְׁנֵאֵיךָ נְשָׂאוּ רֹאשׁ. עַל־עַמּוֹךָ יַעֲרִימוּ סוּד וְיִתְעַצְּוּ עַל־

צְפוּנִיף. אָמְרוּ: לָכוּ וְנִכְחִידֵם מְגוּי וְלֹא־יִזְכָּר שֵׁם־יִשְׂרָאֵל עוֹד.
כִּי נוֹעְצוּ לֵב יַחְדָּו, עָלִיף בְּרִית יְכַרְתּוּ. אֶהְיֶי אָדוּם וְיִשְׁמַעְאֲלִים,
מוֹאָב וְהַגְּרִים. גְּבַל וְעַמּוֹן וְעַמְלֵק, פְּלֶשֶׁת עַם־יִשְׁבֵי צוּר. גַּם־אֲשׁוּר
נִלְוָה עִמָּם, הָיוּ זְרוּעַ לְבְנֵי־לוּט סֶלָה.

משורר תהילים מתחיל בתיאור קשר מאוחד הנקשר נגד ישראל (פס' 2-4). מדובר בעם פראי וערמומי, המתאחד יחדיו נגד היהודים. מטרתו היא השמדתו של עם ישראל, כך שעצם השם יִשְׂרָאֵל לא ייזכר עוד (פס' 5). אין זה צירוף מקרים שנאצר, עריצה הקודם של מצרים, ציטט את הפסוק הזה כמעט מילה במילה ממש לפני מלחמת ששת הימים. העמים השונים נועצים יחדיו ביחסי ברית (פס' 6), והם מתאספים כדי להוציא לפועל את התוכנית של הפסוק הקודם: הכחדתו והשמדתו המלאה של עם ישראל. ואז בפסוקים 7-9 נמנים שמות העמים השונים. שמות אלה הם עתיקים, אך הם מכסים את שטחיהן של מדינות ערב של ימינו, שלהן שמות אחרים. הרשימה הבאה מראה לאיזה אזור אפשר ליחסם היום:

אדום	דרום ירדן
ישמעאלים	ישמעאל היה אחד האבות של כל הערבים
מואב	מרכז ירדן
הַגְּרִים	מצרים
גְּבַל	לבנון
עמון	צפון ירדן
עמלק	חצי האי סיני
פלשת	רצועת עזה
צור	לבנון
אשור	בעיקר עירק וחלקים מסוריה

אמנם קשר כזה של מדינות ערב קיים מאז 1948, ובמהלך מלחמת ששת הימים ואחריה היה ניכר עוד יותר, אך הוא יגיע למלוא עוצמתו בזמן הצרה הגדולה.

שני נביאים אחרים הצביעו על השנאה המתמדת כלפי ישראל, ובמיוחד של אדום או דרום ירדן של ימינו. נביא אחד הוא יחזקאל, שציין בפרק ל"ה 1-5:

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: בֶּן־אָדָם, שִׁים פְּנִיךָ עַל־הַר שְׁעִיר וְהִנְבֵּא עָלָיו. וְאָמַרְתָּ לוֹ: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: הֲנִי אֵלֶיךָ הַר־שְׁעִיר, וְנָטִיתִי דָדִי עָלֶיךָ וְנִתְתִּיךָ שְׂמָמָה וּמְשֻׁמָּה. עָרִיךְ הַרְבֵּה אֲשִׁים, וְאֶתָּה שְׂמָמָה תִּהְיֶה; וְיִדְעַתְּ כִּי־אֲנִי יְהוָה. זַעַן הֲיִיתָ לָךְ

אֵיבַת עוֹלָם, וַתִּגַּר אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל עַל־יְדֵי־חָרֵב בְּעֵת אֲיָדָם,
בְּעֵת עֶוֹן קָץ.

הר שעיר הוא רכס ההרים הארוך המשקיף על ישראל מארץ אדום, היכן שהתיישבו צאצאי עשיו. כעת מנבא יחזקאל את משפט אלוהים, שתוצאתו תהיה הפיכת אדום לשממה (פס' 1-4) בגלל שנאתם המתמדת של בני אדום לישראל, עד כדי כך שהם היו מוכנים להסגיר נמלטים יהודים לידי הבבלים, על אף שאדום השתעבדה גם היא לבבל.

גם הספר הקטן עובדיה, הכולל פרק אחד בלבד, מדבר על שנאה זו כלפי ישראל, בעובדיה 10-14:

מִחֲמַס אַחִידָה יַעֲקֹב תִּכְסֹּף בּוֹשָׁה, וְנִכְרַתְּ לְעוֹלָם. בְּיוֹם עֲמֻדָה
מִנְגֵד בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חִילוֹ, וְנִכְרִים בָּאוּ שְׁעָרוֹ וְעַל־יְרוּשָׁלַם
יָדוּ גוֹרָל, גַּם־אַתָּה כָּאֶחָד מֵהֶם. וְאַל־תִּירָא בְּיוֹם־אַחִידָה, בְּיוֹם
נִכְרוֹ, וְאַל־תִּשְׂמַח לְבְנֵי־הַיְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם, וְאַל־תִּגְדֹּל פִּיךָ בְּיוֹם
צָרָה. אַל־תִּבּוֹא בְּשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֲיָדָם, אַל־תִּירָא גַם־אַתָּה
בְּרַעְתּוֹ בְּיוֹם אֲיָדוֹ, וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְּחִילוֹ בְּיוֹם אֲיָדוֹ. וְאַל־תִּעֲמֹד
עַל־הַפָּרֶק לְהִכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תִּסְגֹּר שְׁרִידָיו בְּיוֹם צָרָה.

חטאי אדום המתוארים בקטע זה מדברים על זמן אחר, טרם החורבן שהמיטה בבל, שבו ביצעו האדומים חטאים דומים מאוד לאלה שיבצעו מאוחר יותר תחת שלטון בבל. פעם נוספת הסיבה למעשיה של אדום היא העוינות התמידית כלפי היהודים.

קביעת מקומן של המדינות הערביות במלכות צריכה להיעשות לנוכח רקע זה של שנאתם המתמדת של הערבים ליהודים. שני עקרונות ישמשו לקביעת עתידן של כל אחת מהמדינות הערביות: **ראשון** הוא היסטוריית האנטישמיות שלהן; **שני** הוא מידת קרבת הדם שלהן לישראל. בסופו של דבר יבוא שלום בין מדינת ישראל למדינות ערב השונות, אך הוא יבוא באחת משלוש דרכים: **ראשית**, באמצעות כיבוש; **שנית**, באמצעות החרבה; או **שלישית**, באמצעות תשובה. נחוץ לעסוק בכל אחת מהמדינות הערביות בנפרד כדי לקבל תמונה ברורה יותר.

1. לבנון

שלום יבוא בין מדינת ישראל ללבנון באמצעות כיבוש. הדבר אינו מצוין באופן מפורש כל כך בכתובים, אך ניתן להקיש זאת מעובדות מסוימות בכתובים. כפי שצוין בפרק הקודם, יחזקאל מ"ז 13-מ"ח 29 מתאר את גבולות עם ישראל במלכות המשיח. מעקב אחר הגבול הצפוני מראה שישראל תקיף

את כל לבנון של ימינו. מעובדה זו ניתן להסיק שבמלכות תכבוש ישראל ותירש את לבנון כולה, וזו תיושב על ידי חלק מהשבטים היהודיים הצפוניים. לבנון הייתה תמיד חלק מהארץ המובטחת, אך זהו החלק שישראל מעולם לא נחלה. במלכות המשיח לא תהיה אומה הנקראת לבנון, אך היא כן תהיה חלק מישראל של מלכות האלף. שלום יבוא בין ישראל ללבנון באמצעות כיבוש.

2. ירדן

ירדן של ימינו כוללת את ארצות אדום, מואב ועמון העתיקות. מאחר שאלוהים אינו מכין את אותו העתיד עבור כל אחד מחלקיה של ירדן, נצטרך לבחון אותם בנפרד.

[א] אדום: ירדן הדרומית

אדום, או דרום ירדן, היא זו שבה עסקו הנביאים באופן מיוחד. מספר קטעים מגלים ששלום יבוא בין ישראל לדרום ירדן באמצעות חורבן. קטע אחד כזה הוא יחזקאל ל"ה 6-9:

לְכֹן חִי־אֲנִי, נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה, כִּי־לָדָם אֶעֱשֶׂה וְדָם יִרְדָּף; אִם־לֹא דָם שָׁנֵאתָ וְדָם יִרְדָּף. וְנָתַתִּי אֶת־הַר שְׁעִיר לְשִׁמְמָה וְשִׁמְמָה, וְהַכְרַתִּי מִמֶּנּוּ עֵבֶר וְשֵׁב. וּמִלְאֲתִי אֶת־הָרִיו חֲלָלִיו, גְּבֻעוֹתַיִךְ וְגִיאֹוֹתַיִךְ וְכָל־אֲפִיקַיִךְ חֲלָלִי־חָרֵב יִפְּלוּ בָהֶם. שִׁמְמוֹת עוֹלָם אֲתַנְּךְ וְעָרֶיךָ לֹא תִישַׁבְנָה (תְּשַׁבְּנָה); וַיִּדְעֶתֶם כִּי־אֲנִי יְהוָה.

התמונה היא של חורבן עצום, כשדם וגופות של מתים ממלאים את ההרים, הגבעות והגאיות (פס' 6-8), והתוצאה היא שאדום תהיה לשממה תמידית (פס' 9).

נוסף על כל זאת, ירמיהו מ"ט 7-13 מציין:

לְאָדוֹם. כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת: הֲאִין עוֹד חֲכֵמָה בְּתִימָן? אֲבָדָה עֲצָה מִבְּנִים, נִסְרָחָה חֲכֵמָתָם? נִסּוּ, הֲפִנּוּ, הֶעֱמִיקוּ לְשִׁבְתָּ, יִשְׁבִּי דָדוֹן, כִּי אִיד עֲשׂוּ הַבְּאֲתֵי עָלָיו, עֵת פְּקֻדֹתָיו. אִם־בְּצָרִים בָּאוּ לָךְ, לֹא יִשְׁאָרוּ עוֹלָלוֹת? אִם־גִּנְבִים בְּלִילָה, הִשְׁחִיתוּ דִיָּם. כִּי־אֲנִי חֲשַׁפְתִּי אֶת־עֵשׂוֹ, גִּלִּיתִי אֶת־מִסְתָּרָיו, וְנִחַבְּהָ לֹא יוֹכֵל, שִׁדְדוּ זָרְעוֹ וְאֶחָיו וְשִׁכְנָיו, וְאִינָנוּ. עֲזָבָה יִתְמִיָּךְ, אֲנִי אֶחָיָה, וְאֶלְמֵנוּתֶיךָ עָלִי תִבְטָחוּ. כִּי־כֹה אָמַר יְהוָה: הִנֵּה אֲשֶׁר־אֵין מִשְׁפָּטָם לְשִׁתוֹת הַכּוֹס שְׁתוֹ יִשְׁתוּ, וְאֶתָּה הוּא נָקָה תִנְקָה? לֹא תִנְקָה, כִּי שְׁתָּה תִשְׁתָּה. כִּי בִי נִשְׁבַּעְתִּי, נְאֻם־יְהוָה, כִּי־לְשִׁמָּה לְחָרְפָּה לְחָרֵב וְלִקְלָלָה תִהְיֶה בְּצָרָה, וְכָל־עָרֶיךָ תִהְיֶינָה לְחָרְבוֹת עוֹלָם.

הדגש בירמיהו הוא על כך שחורבנה של ארץ אדום יהיה מוחלט, עד שלא ייוותר דבר מזרע עשוי (פס' 7-10). לאדום ניתנה הזדמנות לבטוח באדוני, אך היא מיאנה להגיב (פס' 11). לכן מלאה כעת כוס העוון ואדום חייבת לשותת מכוס זעמו של אלוהים (פס' 12), וכתוצאה מכך לא תהיה אלא מקור להשתוממות, לחרפה, לשממה ולקללה (פס' 13). על כל זאת מוסיף ירמיהו מאוחר יותר, בפרק מ"ט 19-20:

הִנֵּה כְּאַרְיֵה יַעֲלֶה מִגְּאוֹן הַיַּרְדֵּן אֶל־נֹה אֵיתָן, כִּי־אַרְגִּיעָה
 אֲרִיצְנוּ מֵעֲלִיָּהּ, וּמִי בְּחֹר אֲלֵיָּהּ אֶפְקֹד, כִּי מִי כְמוֹנִי וּמִי יַעֲיֹדֵנִי
 וּמִי־זֶה רָעָה אֲשֶׁר יַעֲמֵד לִפְנָיִ? לָכֵן שָׁמְעוּ עֲצַת־יְהוָה אֲשֶׁר יַעַץ
 אֶל־אֲדוֹם, וּמַחֲשֻׁבוֹתָיו אֲשֶׁר חָשַׁב אֶל־יִשְׁבֵי תִימָן: אִם־לֹא
 יִסְחָבוּם צִיעֲרֵי הַצֹּאן, אִם־לֹא יִשִּׁים עֲלֵיהֶם נֹהֶם.

שוב מושם דגש על שלמותו של החורבן, לצד התוספת ששממה וחורבן סופיים אלה של אדום יבואו באמצעות מלחמה ועימות צבאי מזוין. הספר הקטן ביותר בתנ"ך, עובדיה, ממקד את כל תשומת לבו בחורבנה של אדום. בפסוקים 5-9 נכתב:

אִם־גִּנְבִים בָּאוּ־לָךְ אִם־שׂוֹדֵדִי לִילָה, אִיךָ נִדְמִיתָה, הֲלֹא יִגְנְבוּ
 דָּיִם; אִם־בְּצָרִים בָּאוּ לָךְ, הֲלֹא יִשְׁאִירוּ עֵלְלוֹת. אִיךָ נִחַפְשׁוּ עֲשׂוֹ,
 נָבְעוּ מִצְפְּפוֹנָיִ! עַד־הַגְּבוּל שֶׁלְּחוּף כָּל אַנְשֵי בְרִיתְךָ, הַשִּׂיאוּךָ, וְכָלוּ
 לָךְ אַנְשֵי שְׁלֵמָךְ, לַחֲמָךְ יִשִּׁימוּ מְזוֹר תַּחְתֵּיךָ, אֵין תִּבְנוּנָה בּוֹ. הֲלֹא
 בְיוֹם הַהוּא, נֹאִם־יְהוָה, וְהֶאֱבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֲדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר
 עֲשׂוֹ. וַחֲתוּ גְבוּרֵיךָ, תִימָן, לְמַעַן יִכְרַת־אִישׁ מֵהַר עֲשׂוֹ מִקְטָל.

גם עובדיה מדגיש את שלמותו של החורבן (פס' 5-6), כשהוא מצביע על כישלונם במציאת עזרה, בין מחבריהם (פס' 7) ובין מחוכמתם הם או מכוחם הצבאי (פס' 8-9).

מאוחר יותר, בפסוקים 17-21, מוסיף עובדיה:

וּבַהֲרָ צִיּוֹן תִּהְיֶה פְּלִיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ, וַיִּרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֶת
 מוֹרְשֵׁיהֶם. וְהָיָה בֵּית־יַעֲקֹב אִשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהִבָּה וּבֵית עֲשׂוֹ
 לְקֵשׁ, וְדָלְקוּ בָהֶם וְאֶכְלוּם, וְלֹא־יְהִיָּה שְׂרִיד לְבֵית עֲשׂוֹ, כִּי יְהוּה
 דָּבַר. וַיִּרְשׁוּ הַנִּגְב אֶת־הַר עֲשׂוֹ, וְהִשְׁפִּילָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים, וַיִּרְשׁוּ
 אֶת־שָׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה שִׁמְרוֹן, וּבְנִימָן אֶת־הַגִּלְעָד. וְגָלַת
 הַחֵל־הַזֶּה לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר־כָּנְעַנִים עַד־צָרְפַת וְגָלַת יְרוּשָׁלַם
 אֲשֶׁר בְּסַפְרָד יִרְשׁוּ אֶת עַרְי הַנִּגְב. וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לְשֹׁפֵט
 אֶת־הַר עֲשׂוֹ, וְהִיָּתָה לִיהוּהַ הַמְּלוּכָה.

עת השבתו הסופית של עם ישראל (פס' 17) תהיה גם עת חורבנה הסופי של אדום. עובדיה מציין באופן די ברור שחורבן זה של אדום יבוא באמצעות בני ישראל (פס' 18), כי שני בתי ישראל יהיו כאש, בעוד אדום תהיה כמו קש הנשרף במהרה כשהוא נחשף ללהבה. החורבן יהיה כה מוחלט, עד שלא ייוותר דבר מצאצאי אדום, בעוד צאצאי אחיו יעקב יהיו בעליהם של הרי אדום ויירשו אותם (פס' 19-20). הר ציון הוא המקום שממנו ייפול המשפט על אדום (פס' 21).

העובדה שעם ישראל ישמש להבאת חורבנה הסופי של אדום, מתוארת עוד ביחזקאל כ"ה 12-14:

כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: יַעַן עָשׂוֹת אֲדֹם בְּנִקְם נָקָם לְבֵית יְהוּדָה, וַיֹּאשְׁמוּ אֲשׁוּם וַנִּקְמוּ בָהֶם. לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: וְנָטַתִּי יָדִי עַל-אֲדֹם, וְהִכֹּרְתִי מִמֶּנָּה אָדָם וּבְהֵמָה, וְנִתְתִּיָּה חֲרָבָה מִתֵּימָן, וַיִּדְּנָה בְּחָרֶב פְּלוּ. וְנִתְתִּי אֶת-נִקְמָתִי בְּאֲדֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל, וְעָשׂוּ בְּאֲדֹם כְּאִפִּי וְכַחֲמָתִי, וַיִּדְעוּ אֶת-נִקְמָתִי, נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה.

אחרי שהודיע מהו חטאה של אדום, שהוא נקמתה בעם ישראל (פס' 12), מציין הנביא שכעת יטה אלוהים את ידו במשפט נגד אדום, במטרה להשמיד כל דבר בה. שוב מצוין היקפו השלם של החורבן (פס' 13), דבר שיתקיים באמצעות עם ישראל בעימות צבאי מזוין (פס' 14).

אם כן על אדום, או ירדן הדרומית של היום, לסבול חורבן, והכחדתם של כל צאצאי עשיו תבוא באמצעות בני ישראל. רק באמצעות החרבה מוחלטת יבוא שלום בין ישראל לדרום ירדן. כמו במקרה של לבנון, לא יהיה עם שייקרא אדום במלכות המשיח.

[ב] מואב: מרכז ירדן

באשר למואב, מרכז ירדן של היום, גם היא תיחרב (ירמ' מח 1-46), אך חורבנה לא יהיה מלא. אלה שישרדו יבואו לידי תשובה, ושארית מואב תשוב לאדמתה, לפי ירמיהו מ"ח 47:

וְשִׁבְתִּי שְׁבוֹת-מוֹאָב בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים, נְאֻם-יְהוָה. עַד-הֵנָּה מְשַׁפֵּט מוֹאָב.

שלום יבוא בין ישראל למרכז ירדן באמצעות חורבן חלקי, אשר יוביל לישועה לאומית במואב. לפיכך יהיה עם נושע בשם מואב במלכות המשיח.

[ג] עמון: ירדן הצפונית

בנוגע לעמון, או צפון ירדן של ימינו, גם היא תסבול חורבן חלקי ותהיה לנחלתו של ישראל, לפי ירמיהו מ"ט 1-2:

לְבַנְי עֲמוֹן. כֹּה אָמַר יְהוָה: הַבָּנִים אֵין לְיִשְׂרָאֵל, אִם-יִוֹרֵשׁ אֵין לוֹ? מִדּוֹעַ יִרֵשׁ מִלְכָם אֶת-גָּד, וְעָמוֹ בְּעָרָיו יֵשֵׁב? לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים, נְאֻם-יְהוָה, וְהִשְׁמַעְתִּי אֶל-רֵבֶת בְּנֵי-עֲמוֹן תְּרוּעַת מְלַחְמָה, וְהִיָּתָה לְתֵל שְׂמָמָה, וּבִנְתֶיהָ בָּאֵשׁ תִּצְתַּנֶּה, וְיִרֵשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת-יְרֻשָׁיו, אָמַר יְהוָה.

כמו במקרה של מואב, החורבן לא יהיה שלם, ואלה שישרדו יפנו אל האדון, שכן תימצא שארית לעמון במלכות לפי ירמיהו מ"ט 6:

וְאַחֲרֵיכֵן אָשִׁיב אֶת-שְׁבוֹת בְּנֵי-עֲמוֹן, נְאֻם-יְהוָה.

לפיכך יבוא השלום בין ישראל לצפון ירדן באמצעות חורבן חלקי, ובעקבותיו תתרחש חזרה בתשובה, ויהיה עם נושע בשם עמון במלכות. לסיכום, שלום יבוא בין ישראל ושלוש חלקיה של ירדן באמצעות חורבן, אך לא של כולם באותה מידה. במקרה של אדום, או דרום ירדן, יהיה החורבן מלא ולא יהיה עם בשם אדום במלכות. האדומים הם צאצאי עשיו, אחיו התאום של יעקב, ולכן קשר הדם בין ישראל ואדום הוא הקרוב ביותר. במקרה של מואב, או מרכז ירדן, ועמון, או צפון ירדן, יהיה החורבן חלקי. יהיו במלכות עמים בשם מואב ועמון, ושניהם יהיו כנועים לישראל. שני עמים אלה הם צאצאיו של לוט, אחיינו של אברהם, ולפיכך קשר הדם רחוק יותר.

3. מצרים

בין ישראל ומצרים יבוא שלום תחילה באמצעות חורבן ומאוחר יותר באמצעות חזרה בתשובה. בישעיהו י"ט 1-22 ניתן תיאור מקיף של עתידה של מצרים. בפסוקים 1-10 מתאר הנביא את עונשה של מצרים בגלל חטאיה. מצרים תתאפיין במלחמות אזרחים, בשממה וברעב. בפסוקים 11-15 מציין הנביא ששורש הסיבה למפלתה של מצרים הוא מנהיגיה שהוליכו אותה שולל. תחת שלטונות הרודנות של פארוק, נאצר וסאדאת יצאה מצרים למלחמה נגד ישראל ארבע פעמים, והתוצאה הייתה אבדות קשות למצרים והרס כלכלתה. מתוך כל אלה התפתחה במצרים יראה כלפי ישראל, כפי שנובא בישעיהו י"ט 16-17:

בְּיוֹם הַהוּא יְהִיֶה מִצְרַיִם כְּנָשִׁים, וְחָרָד וּפְחָד מִפְּנֵי תְנוּפֹת יָד־יְהוָה צְבָאוֹת אֲשֶׁר-הוּא מְנִיף עָלָיו. וְהִיָּתָה אֲדָמַת יְהוּדָה לְמִצְרַיִם

לְחָגָא, כָּל אֲשֶׁר יִזְכִּיר אֶתְהָ אֱלֹהֵי יִפְחָד מִפְּנֵי עֲצַת יְהוָה צְבָאוֹת,
אֲשֶׁר־הוּא יוֹעֵץ עָלָיו.

מעולם בעת העתיקה לא היה דבר זה נכון; כוחות מצריים עברו דרך ארץ ישראל בחופשיות אפילו בימיו של שלמה. רק מאז 1948, ובמיוחד מאז מלחמת ששת הימים, הפגינו הכוחות המצריים את הפחד המתואר בקטע זה. מאז אותו זמן יש במצרים פחד ומורא מפני ישראל. לאחר שהפסידה מצרים בארבע מלחמות נגד ישראל תוך אבדות קשות, הפחד עמוק. מבחינה נבואית, זמננו

אנו הוא עדיין התקופה שמתוארת בישעיהו י"ט 16-17.

אך בסופו של דבר יבוא שלום בין ישראל למצרים. תחילה יהיה השלום פוליטי, כאשר חמש ערים במצרים ידברו בשפה העברית, לפי ישעיהו י"ט 18:

בַּיּוֹם הַהוּא יְהִי חֲמִשׁ עָרִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מְדַבְּרוֹת שְׁפַת כְּנָעַן
וְנִשְׁבְּעוֹת לַיהוָה צְבָאוֹת, עִיר הַהֵרֶס יֹאמֶר לְאֶחָת.

בזמננו של ישעיהו הייתה שְׁפַת כְּנָעַן השפה העברית. עדיין נותר לחכות ולראות כיצד בדיוק תתגשם נבואה זו.

בחלוף הזמן יסלול דבר זה את הדרך לחזרתה בתשובה של מצרים, לפי ישעיהו י"ט 19-22:

בַּיּוֹם הַהוּא יְהִיָּה מִזְבֵּחַ לַיהוָה בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם, וּמִצְבֵּה אֲצֶל־
גְּבוּלָהּ לַיהוָה. וְהָיָה לְאוֹת וּלְעֵד לַיהוָה צְבָאוֹת בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם, כִּי־
יִצְעֲקוּ אֶל־יְהוָה מִפְּנֵי לַחְצִים, וַיִּשְׁלַח לָהֶם מוֹשִׁיעַ וְרֹב, וְהִצִּילָם.
וְנוֹדַעַי יְהוָה לְמִצְרַיִם, וַיִּדְעוּ מִצְרַיִם אֶת־יְהוָה בַּיּוֹם הַהוּא, וְעָבְדוּ
זָבַח וּמִנְחָה, וְנִדְרֵי־נֶדֶר לַיהוָה וְשִׁלְמוֹ. וְנִגַּף יְהוָה אֶת־מִצְרַיִם נֶגֶף
וְרָפוּא; וְשָׁבוּ עַד־יְהוָה וְנִעְתַּר לָהֶם וּרְפָאֵם.

ייבנה מזבח לאלוהי ישראל לאות ולעדות לכוחו של אלוהי ישראל להושיע את ארץ מצרים (פס' 19-20). מצרים תדוכא רבות על ידי כוחותיו של צר המשיח וגדודיו (דנ' יא 42-43), אך אלוהים יציל את מצרים משליטתם של אותם מדכאים (פס' 20). המצרים יבינו שאֱלֹהָ, אל האיסלאם, אינו יכול להושיעם, כי אם ה' אלוהי ישראל לבדו. דבר זה יוביל לחזרתה הלאומית של מצרים בתשובה. מצרים תדע את אדוני ותעבוד את אלוהי ישראל בזבחים, בקורבנות ובנדרים (פס' 21). אותו אל שהביא לחורבנם של המצרים יביא גם ללידתם מחדש ולרפואתם, כאשר יפנו אליו באמונה (פס' 22).

במקביל לימיה האחרונים של הצרה הגדולה ולמערכת הר מגידון תתרחש ישועתה הלאומית של מצרים. באופן זה יתפסו המצרים את מקומם בשורותיהם של הגויים הכבשים. יש לשים לב לכך שמצרים היא אחת האומות שיוצאות נגד צר המשיח, בדניאל י"א 40.

אף על פי כן עקב שנאתה הנושנה של מצרים כלפי ישראל וכחלק מהתגשמותו של עיקרון הקללה בברית עם אברהם, תסבול מצרים חורבן דומה לזה של אדום, לפי יואל ד' 19:

מִצְרַיִם לְשִׁמְמָה תִּהְיֶה, וְאֲדוֹם לְמִדְבָּר שִׁמְמָה תִּהְיֶה, מִחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה, אֲשֶׁר־שָׁפְכוּ דָם־נָקִיא בְּאֲרָצָם.

חטאה של מצרים זהה לזה של אדום: התעמרות ביהודים; ולכן העונש בוא יבוא. במקרה של אדום הוא יהיה מוחלט וקבוע (מדבר שממה). אולם במקרה של מצרים הוא יהיה מוחלט אך זמני (שממה אך לא מדבר). למעשה שממת מצרים תימשך לאורך ארבעים השנים הראשונות של המלכות בלבד, כפי שכתוב ביחזקאל כ"ט 1-16:

בַּשָּׁנָה הָעֲשָׂרִית, בַּעֲשָׂרֵי, בַּשָּׁנִים עֶשֶׂר לַחֲדָשׁ, הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: בְּר־אֲדָם, שִׁים פְּנִיךָ עַל־פְּרֵעָה מְלֹךְ מִצְרַיִם, וְהִנָּבֵא עָלָיו וְעַל־מִצְרַיִם כָּלָה. דַּבֵּר וְאָמַרְתָּ: כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: הִנְנִי עֹלֶיךָ, פְּרֵעָה מְלֹךְ־מִצְרַיִם, הַתַּנִּים הַגְּדוֹל הַרְבֵּץ בְּתוֹךְ יַאֲרִיו, אֲשֶׁר אָמַר: לִי יַאֲרִי וְאֲנִי עֲשִׂיתָנִי. וְנָתַתִּי חַחִיִּים (חַחִים) בְּלִחְיֶיךָ, וְהִדְבַקְתִּי דָגַת־יַאֲרִיךָ בְּקִשְׁקֹשֶׁתֶיךָ, וְהִעֲלִיתִיךָ מִתּוֹךְ יַאֲרִיךָ, וְאֵת כָּל־דָּגַת יַאֲרִיךָ בְּקִשְׁקֹשֶׁתֶיךָ תִּדְבֹק. וַיִּנְטֹשְׁתִּיךָ הַמִּדְבָּרָה, אוֹתָךְ וְאֵת כָּל־דָּגַת יַאֲרִיךָ, עַל־פְּנֵי הַשָּׂדֶה תִּפּוֹל, לֹא תֹאסֹף וְלֹא תִקְבֹּץ, לַחֲיַת הָאָרֶץ וְלַעוֹף הַשָּׁמַיִם נִתְתִיךָ לְאֹכְלָהּ. וַיִּדְעוּ כָּל־יֹשְׁבֵי מִצְרַיִם כִּי אֲנִי יְהוָה, יַעַן הִיוֹתֶם מִשְׁעַנְת קִנְיָה לְבֵית יִשְׂרָאֵל. בְּתַפְשָׁם בְּךָ בַכַּפֵּךְ (בַּכַּף) תִּרוּץ, וּבִקְעֶתָ לָהֶם כָּל־כֶּתֶף, וַיִּהְיֶשְׁעוּ עָלֶיךָ תִּשְׁבֵּר, וְהִעֲמַדְתָּ לָהֶם כָּל־מִתְנָיִם. לָכֵן כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: הִנְנִי מֵבִיא עָלֶיךָ חֲרָב, וְהִכַרְתִּי מִמֶּךָ אֲדָם וַיִּבְהַמָּה. וְהִיְתָה אֲרֶץ־מִצְרַיִם לְשִׁמְמָה וְחֲרָבָה; וַיִּדְעוּ כִּי־אֲנִי יְהוָה, יַעַן אָמַר: יֵאָר לִי וְאֲנִי עֲשִׂיתִי. לָכֵן הִנְנִי אֹלֶיךָ וְאֶל־יַאֲרִיךָ, וְנָתַתִּי אֶת־אֲרֶץ מִצְרַיִם לְחֲרָבוֹת חֲרָב שִׁמְמָה מִמְּגַדֵּל סוּנָה וְעַד־גְּבוּל כּוּשׁ. לֹא תַעֲבֹר־בָּהּ רֶגֶל אָדָם, וְרֶגֶל בְּהֵמָה לֹא תַעֲבֹר־בָּהּ, וְלֹא תִשָּׁב אַרְבָּעִים שָׁנָה. וְנָתַתִּי אֶת־אֲרֶץ מִצְרַיִם לְשִׁמְמָה בְּתוֹךְ אֲרָצוֹת נִשְׁמוֹת, וְעָרֶיהָ בְּתוֹךְ עָרִים מְחֻרְבוֹת תִּהְיֶינן שִׁמְמָה אַרְבָּעִים שָׁנָה, וְהִפְצַלְתִּי אֶת־מִצְרַיִם בְּגוֹיִם וְזִרְיָתִים בְּאֲרָצוֹת. כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: מִקֶּץ אַרְבָּעִים שָׁנָה אֶקְבֹּץ אֶת־מִצְרַיִם מִן־הָעַמִּים אֲשֶׁר־נִפְצְאוּ שָׁמָּה. וְשִׁבְתִּי אֶת־שְׁבוֹת מִצְרַיִם, וְהִשְׁבַתִּי אֶתְּם אֲרֶץ פְּתוּס עַל־אֲרֶץ מְכוּרְתָם, וְהָיוּ שָׁם מִמְלָכָה שְׁפֵלָה. מִן־הַמְּמַלְכוֹת תִּהְיֶה שְׁפֵלָה וְלֹא־תִתְנַשֵּׂא עוֹד עַל־הַגּוֹיִם, וְהִמְעַטְתִּים לְבִלְתִּי רְדוֹת בְּגוֹיִם. וְלֹא

יְהִי־עוֹד לְבַיִת יִשְׂרָאֵל לְמִבְטָח מִזְכִּיר עוֹן בְּפָנוּתָם אַחֲרֵיהֶם,
וַיִּדְעוּ כִּי אֲנִי אֲדַנִּי יְהוָה.

יחזקאל מצווה להתנבא על מצרים (פס' 1-2) ולחזות את גלות המצרים מארצם (פס' 3-5) בגלל היסטוריה ארוכה של התעמרות בישראל (פס' 6-7). ארץ מצרים תעבור תקופה של שממה מלאה (פס' 8-10), אשר תימשך ארבעים שנה (פס' 11-12א), והמצרים יפוצו לכל רחבי העולם כפי שנפוץ עם ישראל לפנייהם (פס' 12ב). אך עם תום תקופת ארבעים השנים יקובצו המצרים מחדש (פס' 13) ויושבו אל אדמתם (פס' 14). על אף שמצרים תשוב ותהיה לממלכה, היא לעולם לא תהיה שוב ממלכה חזקה (פס' 15). גם עם ישראל לעולם לא יהיה שוב אשם בשימת מבטחו במצרים (פס' 16), כי אם יבטח באדוני אלוהיו. באשר לממלכת מצרים הצנועה, אף היא תידרש לקיים את חג הסוכות (זכר' יד 16-19).

לסיכום, שלום יבוא בין ישראל למצרים באמצעות חזרה בתשובה. רק כשיעבדו המצרים את האל שאותו עובדים ישראל, דרך ישוע המשיח, יבוא לבסוף השלום. במשך ארבעים שנות המלכות הראשונות תהיה ארץ מצרים שוממת, והמצרים יהיו פזורים בכל רחבי העולם. אך לאחר מכן יקובצו המצרים מחדש, ויהיו שוב לממלכה.

4. אשור: עירק הצפונית

אשור העתיקה מהווה כיום את צפון עירק, עוד אויב מר של ישראל. אך שלום יבוא בין ישראל לצפון עירק באמצעות חזרה בתשובה, לפי ישעיהו י"ט 23-25:

בַּיּוֹם הַהוּא תִּהְיֶה מְסֻלָּה מִמְצָרִים אַשּׁוּרָה, וּבְאֲ-אֲשׁוּר בְּמִצְרַיִם
וּמִצְרַיִם בְּאֲשׁוּר, וְעָבְדוּ מִצְרַיִם אֶת-אֲשׁוּר. בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה
יִשְׂרָאֵל שְׁלִישִׁיָּה לְמִצְרַיִם וּלְאֲשׁוּר, בְּרִכָּה בְּקֶרֶב הָאָרֶץ. אֲשֶׁר
בָּרְכוּ יְהוָה צְבָאוֹת, לֵאמֹר: בְּרוּךְ עַמֵּי מִצְרַיִם, וּמַעֲשֵׂה יְדֵי אֲשׁוּר,
וַיַּחַלְתִּי יִשְׂרָאֵל.

פסוק 23 מתאר יחידה כלכלית אשר תכלול את מצרים, ישראל ואשור. הדרך המפורסמת של העולם העתיק המוכרת בשם דרך הים (וְיָהּ מאריס) חדלה לתפקד מאז 1948, כאשר הייתה ישראל למדינה. בשנת 1948 סגרו מצרים וסוריה את גבולותיהן, והפכו את הדרך לבלתי פעילה. אך במלכות, כאשר יושב השלום, יהיו כל הגבולות פתוחים, ותשוקם הדרך - שהיא סמל המייצג כלכלה - בין אותן מדינות מזרח תיכוניות. האמצעי שעל ידו יתרחש דבר זה הוא חזרה בתשובה (פס' 24-25). לא רק במצרים תתרחש חזרה

בתשובה, כי אם גם באזור אשור העתיקה. אשור תהיה לברכה בארץ ותקבל ברכה מאלוהים. בין שלוש האויבות לשעבר תשרור אחדות רוחנית, נוסף על אחדות כלכלית ופוליטית. אלוהים מכריז שמצרים תהיה עִמִּי, אשור תהיה מְעֵשֶׂה יָדִי, וישראל תהיה נְחֻלָּתִי. אחדות רוחנית זו תהיה הבסיס לאחדויות האחרות.

אם כן שלום יבוא בין ישראל לאשור (עירק הצפונית) באמצעות תשובה. כאשר יקרה דבר זה תשרור בין העמים אחדות כלכלית, פוליטית ודתית, מפני שהם יעבדו את אותו האלוהים.

5. קָדֵר וְחִצּוֹר: עֵרֵב הַסְּעוּדִית

שלום יבוא בין ישראל לערב הסעודית באמצעות חורבן. דבר זה נלמד מתוך ירמיהו מ"ט 28-33. הקטע מתאר את ההרס המוחלט של ערב הסעודית במלחמה, עד שתושביה נפוצים ומתפזרים בכל רחבי העולם. באשר לארץ עצמה, ירמיהו מ"ט 33 מציין:

וְהָיְתָה חִצּוֹר לְמַעוֹן תַּנִּים שְׂמֶמָה, עַד־עוֹלָם לֹא־יִשָּׁב שָׁם אִישׁ
וְלֹא־יָגוּר בָּהּ בְּן־אָדָם.

אדמת ערב הסעודית תהיה שממה תמידית לכל אורך המלכות, ותושביה יפוצו לכל עבר. שממת מצרים ותפוצת עמה יארכו ארבעים שנה בלבד, אך שממת ערב הסעודית תימשך לאורך כל אלף השנים. אם כן שלום יבוא בין ישראל לערב הסעודית באמצעות חורבן.

6. עֵילָם

על אף שפרס או איראן (עילם העתיקה) אינה מדינה ערבית אלא פרסית, עתידה ייבחן כאן משום שהיא שותפה לאותה דת (איסלאם) עם הערבים המוסלמים.

שלום יבוא בין ישראל לאיראן באמצעות חורבן, לפי ירמיהו מ"ט 34-39. בפסוקים 34-38 מתאר ירמיהו את חורבנה של עילם, כאשר תושביה נפוצים לגמרי בכל רחבי העולם. אך אז מצהיר פסוק 39:

וְהָיָה בְּאַחֲרֵית הַיָּמִים אֲשׁוּב (אֲשִׁיב) אֶת־שְׁבִית (שְׁבוֹת)
עֵילָם, נְאֻם־יְהוָה.

חורבנה של איראן יהיה חלקי, והתפוצה זמנית. בסופו של דבר ישובו תושבי איראן ויִשְׁבוּ אותה מחדש. עתידה של איראן דומה לזה של מצרים, אך משך הזמן שיהיו תושביה בתפוצה אינו נגלה.

אם כן שלום יבוא בין ישראל לאיראן באמצעות חורבן, גלות, ואז חזרה בתשובה ושיבה. יהיה עם נושע בשם עילם (פרס או איראן) במלכות.

ד. שני המקומות השוממים של המלכות

כפי שראינו בפרקים הקודמים, במהלך מלכות המשיח יהיה העולם כולו פורה ורב תוצרת עד מאוד; פני הארץ כולה יתאפיינו ביופי. אף על פי כן יהיו שני מקומות שוממים של זפת בוערת וגופרית בוערת לכל אורך תקופת המלכות: בבל ואדום. (מצרים תהיה שוממת רק במובן זה שהיא לא תהיה מיושבת, וזאת ארבעים שנה בלבד, ערב הסעודית תהיה שוממת לכל אורך המלכות, אך גם רק במובן זה שלא תהיה מיושבת.)

1. בבל: עירק הדרומית

הראשון מבין שני המקומות השוממים הללו יהיה בירתו העולמית לשעבר של צר המשיח: בבל. מספר קטעים מבהירים את הנקודה הזאת, ואחד מהם הוא ישעיהו י"ג 20-22:

לֹא־תֵשֵׁב לְנִצַּח, וְלֹא תִשְׁכַּן עַד־דּוֹר וָדוֹר, וְלֹא־יִהְיֶה שָׁם עָרְבִי,
וְרָעִים לֹא־יִרְבְּצוּ שָׁם. וְרָבְצוּ־שָׁם צִיִּים, וּמְלֹאוּ בְּתִיָּהֶם אֲחִים,
וְשָׁכְנוּ שָׁם בְּנוֹת יַעֲנָה, וְשַׁעֲרֵים יִרְקְדוּ־שָׁם. וְעֵנָה אֵיִים
בְּאֶלְמְנוֹתָיו, וְתַנִּים בְּהִיכְלֵי עֵנֶג, וְקָרוֹב לָבוֹא עֲתָה, וְיִמְעֶה
לֹא יִמָּשְׁכוּ.

ההריסות שאינן ניתנות ליישוב מתוארות כדומות לסדום ועמורה, בירמיהו נ' 39-40:

לָכֵן יֵשְׁבוּ צִיִּים אֶת־אֵיִים, וְיֵשְׁבוּ בָּהּ בְּנוֹת יַעֲנָה, וְלֹא־תֵשֵׁב
עוֹד לְנִצַּח וְלֹא תִשְׁכַּן עַד־דּוֹר וָדוֹר. כְּמַהֲפַכַת אֱלֹהִים אֶת־סְדוֹם
וְאֶת־עַמּוֹרָה וְאֶת־שְׂכַנְיָהּ, נֹאֵם־יְהוָה, לֹא־יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ וְלֹא־יִגְוֹר
בָּהּ בְּן־אָדָם.

מאוחר יותר הדגיש ירמיהו עד כמה מוחלטת ושלמה תהיה שממת בבל, בירמיהו נ"א 41-43:

אִיךָ נִלְכְּדָה יִשְׂשָׁד וְתַתַּפֵּשׁ תְּהַלֵּת כָּל־הָאָרֶץ! אִיךָ הִיְתָה לְשֹׁמֵה
בְּבָל בְּגוֹיִם! עָלָה עַל־בְּבַל הַיָּם, בְּהַמּוֹן גָּלְיוֹ נִכְסְתָה. הִיוּ עָרֶיהָ
לְשֹׁמֵה, אָרֶץ צִיָּה וְעָרְבָה, אָרֶץ לֹא־יֵשֵׁב בָּהֶן כָּל־אִישׁ וְלֹא־יִעֲבֹר
בָּהֶן בְּן־אָדָם.

לכל אורך תקופת המלכות לא יעבור ולו אדם אחד אפילו ליד הריסותיה של בבל, דבר שאינו ממש נכון לימינו אנו.

לא זו בלבד שתהיה בבל חורבה שוממת לכל אורך המלכות, היא תהיה גם מקום של בערה ועשן תמידיים לאורך אלף השנים, לפי התגלות י"ט 3: וישנו ויאמרו: הַלְלוּיָהּ. וְעִשְׁנָה יַעֲלֶה לְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים.

מובן מאליו שבעלי החיים היושבים בבבל – אלה המוזכרים בישעיהו י"ג 20-22 וירמיהו נ' 39-40 – כפי שאנו מכירים אותם אינם מסוגלים לחיות במקום של זפת וגופרית בוערות, ולכן אין הכוונה יכולה להיות לבעלי חיים באופן מילולי. בהתגלות י"ח 1-2 מוסבר מה הם באמת:

אַחֲרֵי־כֵן רָאִיתִי מְלֶאֶךְ אַחֲרֵי יוֹרֵד מִן־הַשָּׁמַיִם, אֲשֶׁר־לוֹ שְׁלֶטֶן גָּדוֹל וְהָאֶרֶץ הָאֵרֶה מְכַבְּדוֹ. וַיִּקְרָא בְּכוֹחַ בְּקוֹל עוֹז לֵאמֹר: נְפֹלָה, נְפֹלָה בְּבַל הַגְּדוֹלָה וַתְּהִי נוֹה שְׁעִירִים וּמִשְׁמֶר לְכָל־רוּחַ טָמֵא וּמִשְׁמֶר לְכָל־עוֹף טָמֵא וְנִמְאָס.

מקום הבעירה והעשן התמידיים יהיה מקום מאסר של שדים רבים למשך תקופת המלכות. ברור מההתגלות ט' ומקטעים אחרים שלשדים תכונות מראה כשל חיות, וזה בעצם מה שמייצגות החיות בקטעים מישעיהו ומירמיהו. למעשה המילה שְׁעִירִים מתייחסת לשדים בדמות עז.

2. אדום: ירדן הדרומית

המקום השומם השני במלכות יהיה אדום. דבר זה מצוין גם הוא בידי כמה מהנביאים, כמו ישעיהו בפרק ל"ד 8-15:

כִּי יוֹם נָקַם לַיהוָה, שְׁנַת שְׁלוֹמִים לָרִיב צִיּוֹן. וְנִהְפְּכוּ נַחְלֵיהָ לְזִפְתִּים וְעַפְרָה לְגִפְרִית, וְהָיְתָה אֶרֶץ לְזִפְתִּים בְּעָרָה. לֵילָה וַיּוֹמֵם לֹא תִכְבֶּה, לְעוֹלָם יַעֲלֶה עֲשָׁנָה, מִדּוֹר לְדוֹר תִּחַרֵּב, לְנִצַּח נִצָּחִים אֵין עֹבֵר בָּהּ. וַיִּרְשׁוּהָ קֶאֱת וְקִפּוֹד, וַיִּנְשׂוּף וְעָרַב יִשְׁכְּנוּ־בָהּ, וַיִּנְטֶה עָלֶיהָ קוֹתָהּ וַאֲבַנֵּי־בָהּ. חֲרִיָּה וְאֵין־שָׁם מְלוּכָה יִקְרָאוּ, וְכָל־שְׂרִיָּה יִהְיוּ אֶפְסִס. וְעָלְתָה אַרְמְנֵתֶיהָ סִירִים, קִמוּשׁ וְחוּחַ בְּמִבְצָרֶיהָ, וְהָיְתָה נוֹה תַנִּים, חֲצִיר לְבָנוֹת יַעֲנֶה. וּפְגָשׁוּ צִיִּים אֶת־אֵיִים, וְשָׁעִיר עַל־רַעֲיוֹהוּ יִקְרָא; אֲדָ־שָׁם הַרְגִיעָה לִילִית, וּמִצָּאָה לָהּ מְנוּחַ. שָׁמָּה קִנְיָה קִפּוֹז וְתַמְלִט, וּבִקְעָה וְדַגְרָה בְּצִלָּהּ, אֲדָ־שָׁם נִקְבְּצוּ דִיּוֹת, אִשָּׁה רַעֲיוֹתָהּ.

הסיבה שבגללה תהיה לשממה תמידית היא חטאיה נגד ישראל (פס' 8). כמו בבל, היא תהפוך למקום של בעירה ועשן תמידיים (פס' 9-10), המיושב

בעופות ובבעלי חיים משוקצים ומתאפיין בתוהו ובוהו (פס' 11). מקום זה יהיה לחלוטין בלתי מיושב בבני אדם (פס' 12), ויוכל להיות מיושב רק בחיות שהוזכרו (פס' 13-15). אולם חיות אלה כפי שאנו מכירים אותן אינן יכולות לחיות במקום של זפת בוערת וגופרית בוערת. שני רמזים בטקסט מראים שאין הכוונה לציפורים ולחיות באופן מילולי. שוב, המילה שְׁעִירִים פירושה בעצם "שדים בדמות עז". כוונת המילה לְיָלִית היא "שד לילה". כמו בכל, גם אדום תהיה למעון שדים.

נבואה נוספת, בירמיהו מ"ט 17-18, מציינת:

וְהִיְתָה אֲדוֹם לְשִׁמְהָ, כָּל עֵבֶר עָלֶיהָ יִשָּׂם וַיִּשְׂרַק עַל-כָּל-מְכוֹתֶיהָ.
כְּמֵהֶפְכֶת סֹדִם וְעִמְרָה וּשְׁכֵנֶיהָ, אָמַר יְהוָה, לֹא-יֵשֵׁב שָׁם אִישׁ
וְלֹא-יָגוּר בָּהּ בֶּן-אָדָם.

הדגש הוא על המוחלטות, כי כל בן אנוש לא יישב את ארץ אדום או אפילו יעבור דרכה. כמו במקרה של בבל, השממה תדמה לזו של סדום ועמורה. הסיבה שבגללה בא חורבן עצום שכזה על אדום מתעצמת ביחזקאל ל"ה 10-15:

יַעַן אָמַרְדָּ: אֶת-שְׁנֵי הַגּוֹיִם וְאֶת-שְׁתֵּי הָאָרְצוֹת לִי תִהְיֶינָה וִירְשֶׁנוּהָ. וַיְהִי שֵׁם הָיָה. לָכֵן חִי-אֲנִי, נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה, וְעַשִּׂיתִי כְּאִפְדָּ וּכְקִנְאָתָד אֲשֶׁר עָשִׂיתָה מִשְׁנֵאֲתֶיךָ בָּם, וְנִוְדַעְתִּי בָּם כְּאֲשֶׁר אֲשַׁפְּטָד. וְנִדְעַתָּ כִּי אֲנִי יְהוָה שֹׁמֵעַתִּי אֶת-כָּל-נְאֻצוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָמַרְתָּ עַל-הָרִי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר: שִׁמְמָה (שְׁמָמוּ), לָנוּ נִתְּנוּ לְאֶכְלָהּ. וַתִּגְדְּלוּ עָלַי בְּפִיכֶם וְהִעַתְרַתֶּם עָלַי דְּבַרְיֶכֶם; אֲנִי שֹׁמֵעַתִּי. כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: כְּשִׁנְמוֹת כָּל-הָאָרֶץ, שִׁמְמָה אֲעִשֶׂה-לָּדָ. כְּשִׁמְחַתְדָּ לְנַחֲלַת בַּיִת-יִשְׂרָאֵל עַל אֲשֶׁר-שִׁמְמָה, כֵּן אֲעִשֶׂה-לָּדָ; שִׁמְמָה תִּהְיֶה הָר־שְׁעִיר וְכָל-אֲדוֹם כְּלָהּ; וְנִדְעוּ כִּי-אֲנִי יְהוָה.

עקב שמחתה של אדום על נפילת ישראל ויהודה, העונש חייב לבוא (פס' 13-10). לכן בעוד הארץ כולה מתייפה ושמחה, תהיה אדום שוממת (פס' 14). האסונות שנפלו על ישראל ושעליהם צהלה אדום, ייפלו כעת עליה באופן חמור יותר (פס' 15). לבסוף, יואל ד' 19 מציינ:

מִצְרַיִם לְשִׁמְמָה תִּהְיֶה, וְאֲדוֹם לְמִדְבַּר שִׁמְמָה תִּהְיֶה, מִחֲמַס בְּנֵי יְהוּדָה, אֲשֶׁר-שָׁפְכוּ דָם-נְקִיא בְּאֶרְצָם.

שממת מצרים תוגבל לארבעים שנה בלבד. באשר לאדום, עקב אלימותה הייחודית נגד ישראל תהיה שממתה תמידית ותימשך לאורך המלכות כולה. לכל אורך מלכות אלף השנים, בעוד הארץ כולה מתייפה ופורחת כשושנה, יהיו שני האזורים - בבל ואדום - מקומות של בעירת זפת ובעירת גופרית

מתמשכות. העשן יעלה וייראה במשך כל אלף השנים. בזמן שהשטן יהיה אסור בתהום, השדים שלו ייאסרו בבבל ובאדום. שני המקומות הללו יהיו מעונם של השדים במשך תקופת המלכות כולה.

חלק שישי

אחרי המלכות

כח

פרק עשרים ואחד

אחרי המלכות

במהלך תקופת מלכות אלף השנים ישררו על פני כדור הארץ התנאים האידיאליים ביותר – הכי טובים מאז נפילת האדם בחטא. אך לא יהיה זה מצב מושלם. חטא ומוות, על אף שיופחתו מאוד, לא ימוגרו כליל, ובזמן נעילת מלכות המשיח יהיו בין החיים מספר רב של אנשים שלא נולדו מחדש, כולם ילידי המאה האחרונה למלכות האלף. יהיה זה לאחר אלף שנים של תנאים וסביבה אידיאליים, שמלכות המשיח תסתיים במבחן אחרון לאדם.

א. התרת השטן והפלישה האחרונה לישראל

מלכות האלף תסתיים כאשר ישוחרר השטן ממעונו החמישי.²⁰ אירוע זה מתואר בהתגלות כ' 7-10:

אַחֲרֵי כָּלוֹת אֶלְפֵי הַשָּׁנִים יִתֵּר הַשָּׁטָן מִבֵּית מִשְׁכָּוֹ וְיֵצֵא לְהַדִּיחַ אֶת־הַגּוֹיִם בְּאַרְבַּע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ, אֶת־גּוֹג וּמְגוֹג, וְלִקְבָצָם לְמִלְחָמָה, אֲשֶׁר מִסְפָּרָם כְּחֹל הַיָּם. וַיַּעֲלוּ עַל־מִרְחַבֵי אָרֶץ, וַיִּסְבּוּ אֶת־מַחְנֵה הַקְּדָשִׁים וְאֶת־הָעִיר הַחֲבִיבָה; וַיִּתְּרָד אִשׁ (מֵאֵת הָאֱלֹהִים) מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֹתָם. וְהַשָּׁטָן אֲשֶׁר הַדִּיחָם הִשְׁלַךְ בְּאֵגֶם־אִשׁ וְנִפְרָתָה, אֲשֶׁר־שָׁם גַּם־הַחֲיָה וַיִּנְבִּיא הַשָּׁקֵר, וַיִּסְרוּ יוֹמָם וְלַיְלָה לְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים.

כאשר יישלם מלוא אלף השנים ישוחרר השטן ממאסרו בתהום (פס' 7), ושוב יחולל את מעשה התרמית בקרב כל עמי הגויים עלי אדמות (פס' 8). משתגיע עת זו יתקיים מספר רב של לא־מאמינים, שכולם מתחת לגיל מאה

20. ראה נספח א', 'ששת מעונותיו של השטן'.

שנים. הביטוי גוג ומגוג מראה את היקף מעשה התרמית המגיע עד לקצות הארץ, ומצביע על דמיון לפלישה המתוארת ביחזקאל ל"ח 1-ל"ט 16, אשר תתרחש לפני הצרה הגדולה. הדמיון הוא בכך שגם זו תהיה פלישה לישראל. מעשה התרמית יהיה עצום בהיקפו, ויתחיל להיווצר מרד כלל-עולמי. בסופו של דבר תתרחש פלישה כלל-עולמית לישראל של מלכות האלף, וירושלים של מלכות האלף תוקף בצבאות הגויים המוטעים הללו. אך ברגע שיגיעו הצבאות להר בית ה' יחוסלו הכוחות הפולשים מיד באש מן השמיים, שתשמיד אותם באופן עצום ופתאומי (פס' 9). בנקודה זו יושלך מחולל המרד למעונו השישי והסופי: אגם האש (פס' 10). מעונו זה יהיה הן סופי והן נצחי - מקום של עינוי לנצח נצחים. הוא יחבור כעת לצר המשיח ולנביא השקר, אשר נכנסו לשם אלף שנים קודם לכן. מסלול חייו של השטן יגיע אז לקצו.

במרד האחרון הזה תגיע מלכות אלף השנים לכלל סיום, ותתבצע העברת סמכות כמתואר בראשונה אל הקורינתים ט"ו 24-28:

וְאַחֲרֵי כֵן הַקֶּץ, כְּשֵׁימְסֹר אֶת־הַמְּלָכוֹת לְאֱלֹהִים הָאֵב, אַחֲרֵי
בְּטָלוֹ כָּל־מְשָׁרָה וְכָל־שְׂלֹטָן וּגְבוּרָה. כִּי־הוּא מֶלֶךְ. יְמֻלֵךְ עַד כִּי־
יָשִׁית אֶת־כָּל־אֵיבָיו תַּחַת רַגְלָיו. וְאַחֲרוֹן הָאֵיבִים אֲשֶׁר יִבְטַל
הוּא הַמָּוֶת. כִּי־כֹל שֶׁתַּחַת רַגְלָיו. וּבְאֶמְרוֹ כֹּל הוֹשֵׁת תַּחֲתָיו,
בְּרוּר הוּא שֶׁהַשֵּׁת כֹּל תַּחֲתָיו אֵינָנו בְּכָלֵל. וְכַאֲשֶׁר יוֹשֵׁת הַכֹּל
תַּחֲתָיו, אִזּוֹ יוֹשֵׁת הַבָּן גַּם־הוּא תַּחַת הַשֵּׁת כֹּל תַּחֲתָיו, לְמַעַן
יְהִי הָאֱלֹהִים הַכֹּל בְּכֹל.

בסופו של דבר הסמכות והשלטון של המלכות חייבים להימסר לידי אלוהים האב. אך דבר זה יוכל להתרחש רק אחרי שידח ויבוטל כל אויב של האדם, וכשכבר לא יהיה כל ערעור על שלטונו, סמכותו וגבורתו של אלוהים (פס' 24). מסיבה זו ממש חייב המשיח למשול עד שיוכנע כל אויב ואויב של האדם (פס' 25). אחרון אויבי האדם אינו השטן, אלא המוות עצמו (פס' 26). יש לזכור שהמוות יהיה עדיין קיים במלכות. רק לאחר המרד האחרון של השטן ומאסרו באגם האש יוכל המוות להיות מודח. השטן הוא זה שהביא את המוות על האדם על ידי פיתוי ההורים הראשונים. רק כשמחולל המוות לאדם ייאסר לנצח במעונו הסופי, יוכל המוות להתבטל. וזאת הנקודה שבה יקרה הדבר. ובכך תבוא מלכות אלף השנים לידי סיום. כל הדברים כעת כבר הושמו במצב של כניעה מוחלטת למשיח, ושלמות הכניעה הזאת תהיה כעת משועבדת לאלוהים האב, כדי שאלוהים יהיה הכול ובכול (פס' 27-28).

ב. משפט הכס הלבן הגדול

משפט הכס הלבן הגדול, המתואר בהתגלות כ' 11-12, יבוא אחרי סוף אלף השנים וכהכנה לכינון הסדר הנצחי:

וְאַרְאָה כְּסֵא לְבָן וְגָדוֹל וְאֶת־הַיֵּשֵׁב עָלָיו אֲשֶׁר מִפְּנֵי נְסוּ אֶרֶץ
וְשָׁמַיִם וְלֹא־נִמְצָא לָהֶם מְקוֹם. וְאַרְאָה אֶת־הַמֵּתִים, הַקְּטָנִים
עִם־הַגְּדֹלִים, עֹמְדִים לִפְנֵי הַכְּסֵא וְסִפְרִים נִפְתָּחִים. וַיִּפְתַּח סִפְרִי
אַחֵר, אֲשֶׁר־הוּא סֵפֶר הַחַיִּים. וַיִּשְׁפְּטוּ הַמֵּתִים עַל־פִּי הַכְּתוּב
בְּסִפְרֵיהֶם, כְּמַעֲשֵׂיהֶם.

נבואה זו מתחילה בחזון שבו רואים את היושב על הכס הלבן הגדול (פס' 11א). על אף שלא ניתן שמו של היושב על הכיסא, בוודאי זהו ישוע המשיח, שכן הוא זה שבידיו ניתן כל המשפט (יוח' ה' 22). העברתו מן העולם של הסדר הישן תתרחש בזמן משפט הכס הלבן הגדול. השמיים והארץ הנוכחיים, שקיימים מאז בריאת העולם המתוארת בבראשית פרק א', יתבטלו (פס' 11ב). מה שחודש עבור מלכות האלף, אך זוהם שוב מחדש במרד האחרון של האדם, יתבטל כעת לעולם.

דבר זה ישאיר את הכול מוכן למשפט עצמו (פס' 12). המשפט יהיה משפט של כל הלא־מאמינים מכל הזמנים. מטרת המשפט לא תהיה לקבוע אם נושע אדם או לא, כי עניין זה כבר יושב לעולם בדרך זו או אחרת בזמן המוות. מטרת המשפט תהיה לקבוע את חומרת העונש. ישנו עיקרון בכתובים שאכן מלמד שקיימות דרגות שונות של עונש בהתאם לחומרת החטא, ובהתאם למידה גדולה או קטנה יותר של אור או ידע, והתגובה או חוסר התגובה לאותו האור. במתי י"א 20-24 דיבר ישוע על כך שביום הדין יהיו הדברים נסבלים יותר לחלק מאשר לאחרים:

אֲזַי הַחַל לְהוֹכִיחַ הָעָרִים אֲשֶׁר־רַב גְּבוּרֹתֵיהֶן נַעֲשׂוּ בְּתוֹכָן וְלֹא שָׁבוּ: אוֹי לָךְ כּוֹרַזִין! אוֹי לָךְ בֵּית־צִיְדָה! כִּי הַגְּבוּרֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ בְּקִרְבְּךָ לֹא בָצֹר וּבְצִידוֹן נַעֲשׂוּ, הֲלֹא־כִכָּר שָׁבוּ בִּשְׂקָ וְאִפְרַיִם אֲבָל אֲנִי אֹמֵר לָכֶם, כִּי בַיּוֹם הַדִּין יִקַּל לְצוֹר וְצִידוֹן מִכֶּם. וְאַתָּה, כְּפָר־נָחוּם, הַמְרוֹמָמָה עַד־הַשָּׁמַיִם, עַד־שָׂאוֹל תּוֹרְדִי, כִּי הַגְּבוּרֹת אֲשֶׁר נַעֲשׂוּ בְּתוֹכְךָ, לֹא בְּסִדּוֹם נַעֲשׂוּ, כִּי עֲתָה עֹמְדָה עַל־תְּלָהּ עַד־הַיּוֹם הַזֶּה. אֲבָל אֲנִי אֹמֵר לָכֶם, כִּי בַיּוֹם הַדִּין יִקַּל לְאַדְמַת סִדּוֹם מִמֶּךָ.

במקום אחר, בלוקס י"ב 47-48, דיבר ישוע על מכות מעטות ומכות רבות:

וְהָעֶבֶד הַהוּא אֲשֶׁר יָדַע אֶת־רָצוֹן אֲדֹנָיו וְלֹא הִכִּין וְלֹא־עָשָׂה כְּרָצוֹנוֹ יִכֶּה מִכּוֹת רַבּוֹת. וְאֲשֶׁר לֹא־יָדַע וְעָשָׂה דְבָרִים אֲשֶׁר

עֲלֵיהֶם בְּר־הַכּוֹת הוּא, לֹא־יִכָּה כִּי אִם־מָעַט. כִּי כָּל־אִישׁ אֲשֶׁר
נִתַּן־לוֹ הַרְבֵּה, דָּרוֹשׁ יִדְרֹשׁ מִמֶּנּוּ הַרְבֵּה; וְאֲשֶׁר הִפְקִידוּ בְּיָדוֹ
הַרְבֵּה, יִשְׁאַלּוּ מֵאֵתוֹ יוֹתֵר.

ביוחנן י"ט 11 דיבר ישוע על חטאים גדולים יותר וקטנים יותר:
וַיַּעַן יִשׁוּעַ: לֹא הִיִּתְהַלְקֶה רְשׁוּת עָלַי, לוֹיֵא נִתַּן־לְהֶ מִלְמַעְלָה; לָכֵן
עִוֵן הַמְסֻגִּיר אֶתִּי אֵלַיִךְ גָּדוֹל מֵעִוְנֶךָ.

הופעתו של אדם כלשהו במשפט הספציפי הזה תהיה תוצאה ישירה של
סירובו להאמין בישוע כמושיע. אך דרגת העונש תהיה על בסיס מעשיו.
בקביעת דרגת העונש נזכרים ספרים נוסף על ספר החיים. יש לעשות הבחנה
משולשת בין ספר החיים, ספר החיים של השה, והספרים הנזכרים בפסוק 12.
סֵפֶר הַחַיִּים מכיל את שמות כל האנשים שאי פעם נולדו, לפי מזמור
קל"ט 16:

גְּלַמֵּי רָאוּ עֵינֶיךָ וְעַל־סִפְרְךָ כָּלֵם יִכְתְּבוּ, יָמִים יִצְרוּ וְלֹא (וְלוֹ)
אָחָד בָּהֶם.

שמות המאמינים נשמרים בספר החיים, לפי התגלות ג' 5:
הַמִּנְצָח לְבַשׁ בְּגָדִים לְבָנִים וְלֹא אֶמְחָה אֶת־שְׁמוֹ מִסֵּפֶר הַחַיִּים,
וְאוֹדָה שְׁמוֹ לְפָנַי אָבִי וְלְפָנַי מִלְאֲכָיו.
אך לפי מזמור ס"ט 29 נמחים שמות הבלתי נושעים מספר החיים:
יִמְחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים וְעַם צְדִיקִים אֶל־יִכְתְּבוּ.

ובכן במשפט הכס הלבן הגדול, אם לא יימצאו שמותיהם בספר החיים,
יראה הדבר שהם אינם נושעים ושראוי להם להשתתף במשפט הזה.
בנקודה זו נעשה שימוש בִּסְפָרִים האחרים שהוזכרו בפסוק 12. אותם
ספרים אחרים מכילים דין וחשבון על מעשיו ותגובותיו של האדם. על בסיס
הכתוב בספרים האלה תיקבע דרגת חומרנו של העונש.

ספר נוסף המוזכר בכתובים ואשר יש לשמור על הבחנה בינו לבין השאר,
הוא סֵפֶר הַחַיִּים שֶׁל־הַשָּׁה. ספר זה מכיל את שמו של כל אדם שנולד מחדש,
ורק את אלה שנולדו מחדש. שמותיהם נכתבו בתוך הספר עוד בטרם נברא
כדור הארץ, לפי התגלות י"ג 8:

וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהּ כָּל־יִשְׁבֵּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא־נִכְתְּבוּ שְׁמוֹתָם בְּסֵפֶר
הַחַיִּים אֲשֶׁר לְשָׁה הַטְּבוּחַ מִיּוֹם הַיּוֹסֵד תִּבְּל.²¹

הוא מוזכר שוב בהתגלות י"ז 8ב:

21. בתרגומים אחרים, כמו התרגום המועדף על המחבר: וַיִּשְׁתַּחֲווּ לָהּ כָּל־יִשְׁבֵּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר
לֹא־נִכְתְּבוּ שְׁמוֹתָם מִיּוֹם הַיּוֹסֵד תִּבְּל בְּסֵפֶר הַחַיִּים אֲשֶׁר לְשָׁה הַטְּבוּחַ [הערת המתרגם].

וַיִּשְׁבֵּי הָאָרֶץ אֲשֶׁר שָׁמַם אֵינָנוּ נִכְתָּב בְּסֵפֶר הַחַיִּים מִיּוֹם הַיּוֹסֵד
 תִּבְּל יִשְׁתַּוְּמָמוּ בְּרֵאתָם אֶת־הַחַיָּה אֲשֶׁר הִיְתָה וְאֵינָנָה וְתָבוֹא.

במזמור ס"ט 29 הוא מוכר כספר הצדיקים:

יִמְחוּ מִסֵּפֶר חַיִּים וְעַם צַדִּיקִים אֶל־יִכְתְּבוּ.

בהיותו מבוסס על בחירת אלוהים ועל ידיעתו מקדם, מכיל ספר זה רק את השמות של אלה שנולדו מחדש. ומכיוון שהישועה בטוחה לנצח, בלתי אפשרי להימחות מהספר המסוים הזה.

ג. התחייה השנייה

התחייה השנייה מתוארת בהתגלות כ' 13:

וַיִּתֶּן הַיָּם אֶת־מַתְיוֹ וְהַמָּוֶת וְהַשָּׂאוֹל נָתַנוּ אֶת־מַתִּיָּהֶם, וַיִּשְׁפְּטוּ
 אִישׁ אִישׁ כְּמַעֲשֵׂיהֶם.

אחרי תיאור המשפט ישנו תיאור של התחייה השנייה. לעומת התחייה הראשונה אשר תכלול מאמינים בלבד, תכלול התחייה השנייה לא־מאמינים בלבד. אלף שנים יפרידו בין שתי התחיות. ממש כפי שהתחייה הראשונה תתרחש בשלבים (ישוע כביכורים, קדושי הקהילה, קדושי תקופת התנ"ך ואז קדושי הצרה הגדולה), כך תתרחש התחייה השנייה בשלבים. ביכורי התחייה השנייה יהיו בדמות צר המשיח, ומותו ותקומתו כבר תוארו.²² אלף שנים לאחר תקומתו של צר המשיח תתרחש תחייתם של כל הלא־מאמינים. גופיהם המתים של כל הלא־מאמינים יוקמו כדי לאחדם מחדש עם כל הנפשות שעליהן ויתר השאול. אז הם יישפטו במשפט הכס הלבן הגדול על בסיס מעשיהם.

ד. המוות השני: אגם האש

לאחר גזר הדין של משפט הכס הלבן הגדול תבוא הוצאתו לפועל, לפי התגלות כ' 14-15:

וְהַמָּוֶת וְהַשָּׂאוֹל הַשְּׁלֵכוּ בְּאֵגַם־הָאֵשׁ - וְהוּא הַמָּוֶת הַשֵּׁנִי. וְכָל־
 אִישׁ אֲשֶׁר לֹא־נִמְצָא כָּתוּב בְּסֵפֶר הַחַיִּים, הַשְּׁלַךְ בְּאֵגַם הָאֵשׁ.

עד מהרה תפנה התחייה השנייה את מקומה למוות השני באגם האש, אשר יהיה מעונם הנצחי של האובדים.

22. ראה פרק ט"ו, 'תקופת הביניים בת שבעים וחמישה הימים'.

באופן כללי נסוב הבישור האבנגלי סביב הצורך להאמין כדי להימלט מבילוי הנצח באבדון,²³ וכדי לבלות את הנצח בשמיים. אף אחת מנקודות אלה אינה נכונה מבחינה מקראית.

לאורך דפיו של התנ"ך נאמר שהן הצדיקים והן הרשעים הלכו למקום הנקרא בעברית שְׂאוֹל, וביוונית האַדֵּס. אמנם קורבנות התנ"ך כיסו את חטאיהם של קדושי התנ"ך, אך הם לא הסירו את חטאיהם (עבר' י 4). רק מות המשיח היה מסוגל לעשות זאת. לכן אף שהייתה מערכת הקורבנות מספקת כדי לשומרם מן האבדון, לא היה ביכולתה להביאם לשמיים. לכן כל אלה שמתו, הן הצדיקים והן הרשעים, הלכו למקום הידוע כשאוֹל או האדס, מקום זה הכיל שני אגפים, ותיאור של שני צדדיו של שאוֹל, או האדס, נמצא בלוקס ט"ז 19-31:

אִישׁ עֹשִׂיר הָיָה וְהוּא לְבוּשׁ אַרְגָּמָן וְשֵׁשׁ וַיִּתְעַנֵּג וַיִּשְׁמַח יוֹם יוֹם. וְאִישׁ אֲבִיוֹן וְשָׂמוּ לְעֶזְרָתוֹ מְשֻׁכָּב פָּתַח שַׁעַר בֵּיתוֹ וְהוּא מְלֵא אֲבַעְבָּעוֹת וַיִּתְאוּ לְשִׁבְעַת מֵן־הַפְּרוּרִים הַנִּפְלִים מְעַל שְׁלַחַן הָעֹשִׂיר; וְגַם הַכְּלָבִים בָּאוּ וַיִּלְקוּ אֲבַעְבָּעוֹתָיו. וַיְהִי כַּאֲשֶׁר מֵת הָאֲבִיוֹן וַיִּבֶל עַל־יְדֵי הַמְּלָאכִים אֶל־חֵיק אַבְרָהָם; וַיָּתֵת גַּם־הָעֹשִׂיר וַיִּקְבֹּר. וַבְּהִיּוֹתוֹ בְּמַכְאֲבוֹת בְּשָׂאוֹל וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו, וַיֵּרָא אֶת־אַבְרָהָם מֵרְחוֹק וְאֶת־לְעֶזְרָת בְּחֵיקוֹ. וַיִּצְעַק וַיֹּאמֶר: אָבִי אַבְרָהָם, חַנּוּנִי וְשְׁלַח־נָא אֶת־לְעֶזְרָת וַיִּטְבֵּל אֶת־קַצֵּה אֲצַבְעוֹ בְּמִים לְמַעַן קַרֵּר אֶת־לְשׁוֹנִי, כִּי עֲנִיתִי בְּמוֹקֵד הַזֶּה. וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם: בְּנִי, זָכוֹר כִּי־אַתָּה לָקַחְתָּ טוֹבָה בְּחַיֵּיךָ וְלְעֶזְרָת לָקַח אֶת־הָרְעוּת; וְעַתָּה הוּא יִנְחַם וְאַתָּה תִּצְטָעֵר. וּמִלְבָּד כָּל־זֹאת שׁוּחָה גְדוּלָה מִפְּסָקֶת בְּיַנְיָנוּ וּבְיַנְיָכֶם, לְבַלְתִּי יוּכְלוּ עֲבוֹר הַחֲפָצִים לְלַכֵּת מִפֶּה אֲלֵיכֶם וּלְבַלְתִּי יַעֲבְרוּ מִשָּׁם אֵלֵינוּ. וַיֹּאמֶר: אִם־כֵּן, אָבִי, שְׂאֵל אֲנִי מֵאַתָּה לְשַׁלַּח אֶתְּךָ אֶל־בֵּית אָבִי, כִּי יִשְׁלַח לִי חֲמֹשֶׁה אַחִים; לְמַעַן יַעֲיֵד בְּהֶם, פֶּן־יָבִאוּ גַם־הֵם אֶל־מְקוֹם הַמַּעְצָבָה הַזֶּה. וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם: יֵשׁ לָהֶם מֹשֶׁה וְהַנְּבִיאִים; אֲלֵיהֶם יִשְׁמְעוּ. וַיֹּאמֶר: לֹא־כֵן, אָבִי אַבְרָהָם, אִךְ אִם־יֵלֵךְ אֲלֵיהֶם אֶחָד מִן־הַמֵּתִים, אָז יִשׁוּבוּ. וַיֹּאמֶר אֵלָיו: אִם־לֹא יִשְׁמְעוּ אֶל־מֹשֶׁה וְאֶל־הַנְּבִיאִים, גַּם כִּי־יִקְוֶים אֶחָד מִן־הַמֵּתִים לֹא יִצְמִיחַ.

לשאוֹל, או האדס, היו שני אגפים. אגף אחד היה עבור הרשעים, ואפשר לקרוא לו אבדון כפי שאנו משתמשים במונח הזה כיום; הוא בהחלט היה

23. Hell, שנהוג לתרגמו גיהנום אך תרגומו הנכון "אבדון". ראה נספח מס' 9, 'מקום המתים' [הערת המתרגם].

מקום של ייסורים (פס' 23-25, 28). האגף האחר שאליה הלכו הצדיקים היה ידוע כחיק אַבְרָהָם (פס' 22); היה זה מקום של נחמה (פס' 25), אך הוא לא היה השמיים. במקום אחר נקראת חלקת הצדיקים של השאול, או האדס, גַּרְעֵדֶן,²⁴ כמו בלוקס כ"ג 43:

וַיֹּאמֶר יֵשׁוּעַ אֵלָיו: אֲמֹן אֶמַר אֲנִי לָךְ, כִּי הַיּוֹם תִּהְיֶה עִמָּדִי בְּגַרְעֵדֶן.

אף שיכלו שני הצדדים לראות זה את זה ולתקשר זה עם זה, הפרידה ביניהם שוחה עצומה (פס' 26) וגרמה לכך שיהיה בלתי אפשרי למישהו מן הצד האחד לעבור לצדה האחר.

כאשר מת מישהו מקדושי התנ"ך נקבר גופו באדמה בעוד נפשו הלכה לחיק אברהם, או גן עדן. מאידך, כאשר מת חוטא מתקופת התנ"ך נקבר גופו גם הוא באדמה, אך נפשו הלכה אל האבדון.

כאשר מת ישוע הוא לא רק שילם את המחיר עבור כל החטאים העתידיים, כי אם הוא שילם את המחיר גם עבור כל החטאים הקודמים (רומ' ג 25; עבר' ט 15). לפיכך הוסרו החטאים של קדושי תקופת התנ"ך. מה שקרה לאחר מכן מתואר באל האפסים ד' 8-10:

עַל־כֵּן הוּא אוֹמֵר עֲלֶה לְמָרוֹם שְׁבֵה שְׁבִי וַיִּתֵּן מִתְּנוּת לְאָדָם. וְ"עֲלֶה" שְׁאֲמַר, מֵה־הוּא, אִם־לֹא שְׁיִרְדַּ גַּרְד מִקֶּדֶם לְתַחַתִּיתוֹת אַרְץ? הוּא הִירְדַ וְהוּא הֶעֱלָה לְמַעְלָה מִכָּל־הַשָּׁמַיִם, לְמַעַן יִמְלֵא אֶת־הַכֹּל.

בזמן שגופו של ישוע נותר בקבר, ירדה נפשו לצד גן העדן של השאול, או האדס, בהכרזיה שהכפרה נעשתה. בזמן עלייתו השמיימה נלקחו כל נפשות קדושי תקופת התנ"ך מחיק אברהם, או גן העדן, והובאו לשמיים. באופן הזה בוטלה חלקת הצדיקים של השאול, או האדס, וכבר אינה קיימת.

כיום כאשר מת לא־מאמין, גופו עדיין נקבר באדמה ונפשו עדיין הולכת לאבדון. אך כאשר המאמין מת, על אף שגופו גם הוא נקבר באדמה נפשו הולכת מיד לשמיים, כפי שמגלה פולוס בשנייה אל הקורинתים ה' 8:

אֲמַנְם בְּטוֹחִים אֲנַחְנוּ וְנִבְתָּרֵה־לָנוּ לְהִתְרַחֵק מִן־הַגּוֹף וְלִהְיוֹת קְרוֹבִים אֶל־הָאֵדֶן.

להיות בשמיים בזמן המוות משמעו להיות עם ישוע, לפי אל הפיליפים א' 23:

24. Paradise, או בספרות יהודית עתיקה: פַּרְדֵּס [הערת המתרגם].

כִּי מְשׁוּבָּה אֲנִי מִן הַשָּׁנִים, נִפְּשֵׁי אֹתָהּ לְהַפְּטֹר וְלִהְיוֹת עִם־הַמְּשִׁיחַ,
כִּי־זֶה הַמְּבַחֵר.

כאשר תתרחש התחייה הראשונה יוקמו גופיהם של המאמינים ויאוחדו מחדש עם נפשותיהם. דבר זה יקרה בזמן ההילקחות לקדושי הקהילה, ולקדושי התנ"ך והצרה הגדולה יקרה הדבר אחרי ביאתו השנייה של המשיח. בזמן התחייה השנייה יוקמו גופיהם של הבלתי נושעים, והנפשות שבאבדון יילקחו כדי להתאחד מחדש עם הגוף. בזמן ההוא יבוטל גם חלק האבדון של השאול, או האדס, כיוון שהאבדון לא יהיה מעונם הנצחי של האובדים: אגם האש יהיה. האבדון הוא מקום של ייסורים לנפש בלבד, אך אגם האש יהיה מקום של ייסורים הן לנפש והן לגוף. מצד שני, השמיים לא יהיו מעונו הנצחי של המאמין, כפי שמגלים שני הפרקים האחרונים בהתגלות.

חלק שביעי

הסדר הנצחי

ברב

פרק עשרים ושניים

הסדר הנצחי

מלכות המשיח היא נקודת השיא של נבואת התנ"ך, ואילו הסדר הנצחי הוא נקודת השיא של נבואת הברית החדשה. בעוד הרבה מן המידע הנמצא בעשרים הפרקים הראשונים של ספר ההתגלות יכול להימצא גם בתנ"ך, שני הפרקים האחרונים בהתגלות מכילים חומר חדש לגמרי שלא נגלה לנביאי התנ"ך.

אורך מלכות האלף הוא אלף שנים בלבד. אולם על פי ההבטחות של ברית דוד היו צריכים להיות שושלת נצחית, מלכות נצחית וכיסא נצחי. קיומה הנצחי של השושלת מובטח כי היא מגיעה לשיאה בדמות נצחית: ישוע המשיח. אך קיומם הנצחי של הכיסא והמלכות חייב גם הוא להיות מובטח. מלכות אלוהים בצורתה כמלכות האלף תסתיים לאחר אלף שנים. אך מלכות אלוהים במובן של שלטון אלוהים תימשך אל תוך הסדר הנצחי. ישוע ימשיך למשול מעמדת סמכותו על כיסא דוד אל תוך הסדר הנצחי.

כל מה שידוע על אודות הסדר הנצחי נמצא בהתגלות כ"א 1-כ"ב 5, וקטע זה כולו הוא עניינו של פרק זה.

א. העברת הסדר הישן ובריאת הסדר הנצחי – התגלות כ"א 1-8

כהכנה למשפט הכס הלבן הגדול יבוטל הסדר הישן יותר של השמיים והארץ. ואז, לאחר משפט הכס הלבן הגדול, תתקיים בריאה של הסדר הנצחי, כפי שנכתב בהתגלות כ"א 1-2:

וְאָרָא שְׁמַיִם חֲדָשִׁים וְאָרֶץ חֲדָשָׁה, כִּי הַשְּׁמַיִם הָרִאשׁוֹנִים וְהָאָרֶץ
הָרִאשׁוֹנָה עָבְרוּ וְהָיָם אֵינָנּוּ עוֹד. וְאֲנִי יוֹחֵן רְאִיתִי אֶת־הָעִיר
הַקְּדוֹשָׁה, יְרוּשָׁלַיִם הַחֲדָשָׁה, יֹרֶדֶת מֵאֵת הָאֱלֹהִים מִן־הַשְּׁמַיִם,
נִכְוֶה כַּכֶּלֶה הַמְּקַשֵּׁט לְבַעֲלָהּ.

כדי להחליף את הסדר הישן ייבראו שמיים חדשים וארץ חדשה (פס' 1).
חסר מרכיב משמעותי בארץ החדשה, וזהו היס. הארץ הנוכחית הייתה מורכבת
במקור מגן של מינרלים שהיה מכוסה כולו באבנים יקרות ואבני חן, והיא
שימשה כמעונו השני של השטן (יחז' כח 11-16).²⁵ אך כאשר נפל השטן לא
רק הוא נשפט, אלא גם הארץ שהייתה תחת סמכותו של השטן. משפט זה כלל
את כיסוי הארץ בימים (ברא' 2). הימים הם חלק ממשפט אלוהים על הארץ
הראשונה, אך הם לא יהיו קיימים בארץ החדשה. אף שיהיה צורך לברוא את
השמיים החדשים ואת הארץ החדשה, לא כך הדבר לגבי ירושלים החדשה,
כי היא כבר קיימת ברקיע השלישי הנוכחי. כאשר תיברא הארץ החדשה,
תרד ירושלים החדשה מן השמיים כדי להתיישב על פני הארץ החדשה, והיא
תקושט בפאר של כלה המוכנה לטקס הנישואים (פס' 2). מרב הפרטים על
אודות ירושלים החדשה מצויים בשני הפרקים האחרונים הללו בהתגלות,
אולם היא הוזכרה גם קודם לכן בין דפיה של הברית החדשה. פולוס תיאר
את ירושלים החדשה כזו החופשייה באל הגלטים ד' 26:

אֲבָל יְרוּשָׁלַיִם שְׁל־מַעֲלָה הִיא חֲפְשִׁיָּה וְהִיא אִם כְּלָנוּ.

בעוד ירושלים שעלי אדמות הייתה נתונה שוב ושוב תחת שעבוד ועול של
שלטונות זרים, ירושלים החדשה שבשמיים הייתה חופשייה מנצח נצחים
ותישאר כך תמיד. הייתה זו העיר המיוחדת הזאת שאותה ביקש אברהם,
לפי אל העברים י"א 9-10:

בְּאֵמוּנָה הָיָה גַר בְּאָרֶץ הַהִבְטָחָה, כְּמוֹ בְנִכְרִיָּה, וַיֵּשֶׁב בְּאֵהָלִים
הוא וַיִּצְחָק וַיַּעֲקֹב, אֲשֶׁר־יָרְשׁוּ עִמּוֹ הַהִבְטָחָה הַהִיא; כִּי־חָפָה
לְעִיר אֲשֶׁר יִסּוּדָתָהּ נֶאֱמָנָה וּבִוְנָהּ וּמְכוֹנָנָה הָאֱלֹהִים.

ואז, באל העברים י"ב 22-24, היא מתוארת כמעונם הנצחי של כל הפדויים:

כִּי אִם־בְּאֵתֶם אֶל־הַר צִיּוֹן וְאֶל־עִיר אֱלֹהִים חַיִּים, אֶל־יְרוּשָׁלַיִם
שְׁבַשְׁמַיִם וְאֶל־מַקְהֵלֶת רַבְּבוֹת הַמַּלְאָכִים וְעֵדֶת הַבְּכוֹרִים
הַכְּתוּבִים בְּשְׁמַיִם וְאֶל־אֱלֹהִים שֹׁפֵט הַכֹּל וְאֶל־רוּחוֹת הַצְּדִיקִים
הַנְּשָׁלְמִים וְאֶל־יְשׁוּעַ מִתּוֹךְ הַבְּרִית הַחֲדָשָׁה וְאֶל־דָּם הַהִזָּאָה
הַמִּיטִיב דְּבַר מַדַּם־הַבֶּל.

25. ראה נספח א', 'ששת מעונותיו של השטן'.

עיר זו תשמש מעונן הנצחי של מספר קבוצות. יאכלסו אותה האלוהות בכל שלוש ישויותיה, צבא המלאכים כולו, קדושי הקהילה ורוחות הַצְּדִיקִים הַנְּשָׁלָמִים שהם קדושי התנ"ך. הם היו צְדִיקִים בימיהם כיוון שהוצדקו באמונתם, אך הם נשלמו במות המשיח. אינם מוזכרים אך בוודאי כלולים – קדושי הצרה הגדולה וקדושי מלכות האלף.

לאחר החזון על אודות בריאת הסדר הנצחי ניתנת ההכרזה הראשונה מאת היושב על הכיסא, בהתגלות כ"א 3-4:

וְאֶשְׁמַע קוֹל גְּדוֹל מִן־הַשָּׁמַיִם [*הַכְּסֵא] לֵאמֹר: הִנֵּה מְשַׁכֵּן אֱלֹהִים עִם־בְּנֵי הָאָדָם וְשֹׁכֵן בְּתוֹכָם; וְהִמָּה יְהִי־לוֹ לְעַם וְהוּא הָאֱלֹהִים יְהִיה אִתָּם אֱלֹהֵיהֶם; וּמָחָה אֱלֹהִים כָּל־דְּמָעָה מֵעֵינֵיהֶם וְהַמָּוֶת לֹא יְהִי־עוֹד; וְגַם־אֲבָל וְיַעֲקֹה וְיָכָאב לֹא יְהִי־עוֹד, כִּי הָרֵאשֹׁנוֹת עָבְרוּ.

שתי נקודות מועברות בהכרזה זו. **ראשית**: משכן אלוהים יהיה עתה עם בני אדם. זהו אישור מחדש לנאמר באל העברים י"ב 22-24: שירושלים החדשה תהיה משכנו הנצחי של אלוהים, המלאכים והפדויים מקרב האנושות. המילה שֹׁכֵן מהווה התייחסות לכבוד השכינה,²⁶ שישכון עם בני האדם כפי שעשה לפנים במשכן שבמדבר. **שנית**: הוא מאשר שכל השפעותיה של הקללה המתועדת בבראשית ג' 16-19 יוסרו:

אֶל־הָאִשָּׁה אָמַר: הִרְבָּה אַרְבֵּה עֲצָבוֹנָךְ וְהִרְגִדְךָ, בְּעֶצֶב תֵּלְדִי בָנִים, וְאֶל־אִישׁךָ תִּשְׁוֹקֶתְךָ וְהוּא יִמְשַׁל־בְּךָ. וְלֵאדָם אָמַר: כִּי־שָׁמַעְתָּ לְקוֹל אִשְׁתְּךָ וְתֵאכַל מִן־הָעֵץ אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ לֵאמֹר: לֹא תֵאכַל מִמֶּנּוּ; אַרְוִרָה הָאֲדָמָה בְּעִבּוֹרְךָ, בְּעֶצְבוֹן תֵּאכְלֶנָּה כָּל יְמֵי חַיֶּיךָ. וְקוֹץ וְדַרְדַּר תַּצְמִיחַ לְךָ, וְאָכַלְתָּ אֶת־עֵשֶׂב הַשָּׂדֶה. בְּזַעַת אֶפְיֶךָ תֵּאכַל לֶחֶם עַד שׁוֹבֶבְךָ אֶל־הָאֲדָמָה כִּי מִמֶּנָּה לָקַחְתָּ, כִּי־עָפָר אֶתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב.

כאשר אירעה נפילת האדם בחטא בתחילת הסדר הישן, היא גרמה למספר רב של תופעות לוואי כחלק מההוצאה לפועל של קללת אדם. כל ההשפעות הללו של קללת הסדר הישן יוסרו עם ביטול הסדר הישן. לפיכך לא יהיו בסדר הנצחי דמעות, מוות, אבל, בכי או כאב.

ואז ניתנת ההכרזה השנייה מהכיסא, בהתגלות כ"א 5-8:

וַיֹּאמֶר הַיּוֹשֵׁב עַל־הַכְּסֵא: הִנְנִי עוֹשֶׂה הַכֹּל חֲדָשׁ. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִי: כְּתֹב, כִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲמַתִּים וְנֶאֱמָנִים הֵם. וַיֹּאמֶר אֱלֹהִי הִיא

26. ראה נספח ד', 'כבוד השכינה בהיסטוריה ובנבואה'.

וְהִתְהַלַּךְ. אֲנִי הָאֵלֶּף וְהֵתוּ, הָרֵאשִׁית וְהַסּוֹף. אֲנִי אֶתֵּן לְצִמָּא מִמַּעַן מִים חַיִּים חֲנָם. הַמְנַצֵּחַ יִרְשׁ הַכֹּל וְאֲנִי אֶהְיֶה-לוֹ לְאֱלֹהִים וְהוּא יִהְיֶה-לִּי לְבֵן. אֶבֶל רִכִּי וְאֶשְׁרֵי אֵינָם מֵאֲמִינִים וְהַמְגֹאֲלִים וְהַמְרַצְחִים וְהַזְנִימִים וְהַמְכַשְׁפִּים וְעַבְדֵי הָאֱלִילִים וְכָל-הַמְכַזְּבִים, חֲלָקִים יִהְיֶה בְּאֵגֶם הַבַּעַר בְּאֵשׁ וּגְפָרִית, אֲשֶׁר-הוּא הַמָּוֶת הַשְּׁנִי.

ההכרזה השנייה מכינסת האלוהים עוסקת במעשי אלוהים. **ראשית:** ישנו אישור לכך שבריאנו העתידית של הסדר הנצחי מובטחת, כי הנותן את ההבטחה הוא הן נאמן והן אמיתי (פס' 5). **שנית:** מַעַן הַמִּים הַחַיִּים נִתֵּן (פס' 6). **שלישית:** הקטע מתייחס לנחלתם של המאמינים (פס' 7), שהיא השמיים החדשים, הארץ החדשה וירושלים החדשה המתוארת בפרקים אחרונים אלה שבהתגלות. אך **רביעית:** ישנו תיאור של נחלת הלא-מאמין (פס' 8), שהוא המוות השני באגם האש.

ב. ירושלים החדשה והנצחית – התגלות כ"א 9 – כ"ב 5

החלק העיקרי הבא מכיל תיאור של ירושלים החדשה והנצחית. יש לציין שוב, שזה כל מה שניתן לדעת מהכתובים על הסדר הנצחי ועל הדרך שבה הוא יתנהל.

1. ההתגלות על כינונה של העיר – התגלות כ"א 9 – 10

החלק הזה בהתגלות כ"א 9-10 מתחיל בהרחבה של התגלות כ"א 2 בנוגע לכינונה של ירושלים החדשה:

וַיָּבֹא אֵלַי אֶחָד מִשְׁבַּעַת הַמַּלְאָכִים הַנְּשֹׂאִים שִׁבְעַת הַקְּעֻרוֹת הַמַּלְאָאוֹת, שִׁבְעַת הַמְּכֹוֹת הָאֲחֵרֹנוֹת, וַיְדַבֵּר אֵלַי לֵאמֹר: בֹּא וְאֶרְאֶךָ אֶת-הַכְּפֹלָה אֲשֶׁת הַשָּׁה. וַיֹּלִיכֵנִי, בְּרוּחַ, עַל-הַר גְּדוֹל וְגִבָּה, וַיִּרְאֵנִי הָעִיר הַגְּדוֹלָה, יְרוּשָׁלַיִם הַקְּדוּשָׁה, יֹרֶדֶת מִן-הַשָּׁמַיִם מֵאֵת הָאֱלֹהִים.

הקריאה החוזרת ליוחנן: בֹּא (כמו בהתג' ד' 1: עֲלֵה הֵנָּה), היא כדי שיוכל אלוהים להראות לו דברים נוספים העתידים להיות. נאמר לו שהוא עומד לראות עוד על אודות כלת המשיח (פס' 9), דהיינו משכנה הנצחי של הכלה – ירושלים החדשה (פס' 10) אשר תרד לארץ החדשה שזה עתה נבראה, מן השמיים שם הייתה מנצח נצחים.

2. תיאור ירושלים החדשה – התגלות כ"א 11-כ"ב 5

לאחר ההתגלות על כינונה של העיר, ישנו תיאור מפורט של העיר בהתגלות כ"א 11-כ"ב 5. ישנם אחד-עשר דברים שאותם ראוי לציין.

ראשון: כבודה של ירושלים החדשה נגלה בהתגלות כ"א 11:

וַיִּשְׁלֶה כְּבוֹד אֱלֹהִים; וְאוֹר נְגִיהָ כַּאֲבֹן יְקָרָה מְאֹד, כַּאֲבֹן יִשְׁפָּה
הַמְּבִהֶקֶת כְּעֵין הַקָּרָח.

הכבוד הוא זה של כבוד השכינה, אשר מעונו הסופי יהיה בירושלים החדשה.

שני: תיאור **חומת העיר** ניתן בהתגלות כ"א 12-13:

וַיִּשְׁלֶה חוֹמָה גְדוֹלָה וְגִבְהָה וְשָׁנִים עָשָׂר שְׁעָרִים לָהּ, וְעַל-הַשְּׁעָרִים
שָׁנִים עָשָׂר מְלֶאכִים וְשְׁמוֹת כְּתוּבִים עֲלֵיהֶם, וְהֵם שְׁמוֹת שָׁנִים-
עָשָׂר שְׁבִטֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל; שְׁעָרִים שְׁלֹשָׁה מִמְזָרְחַ, שְׁעָרִים שְׁלֹשָׁה
מִצְפּוֹן, שְׁעָרִים שְׁלֹשָׁה מִנֶּגֶב וְשְׁעָרִים שְׁלֹשָׁה מִמְעַרְב.

חומת העיר מדגישה את ההגנה שלה. נאמר שהחומה גדולה וגבהה, אך לא ניתנים כל פרטים על גודלה או גובהה בנקודה זו. לעיר יהיה סך של שנים-עשר שערים, וכל שער יושם תחת סמכותו של מלאך. שנים-עשר השערים ייקראו על שמות שנים-עשר שבטי ישראל, ומשמעות הדבר היא שהשמות היהודיים הללו ייזכרו לנצח נצחים. יתרה מכך, הכתוב מציין שלחומה הגדולה יהיו ארבעה צדדים, כשבכל צד שלושה שערים. לפיכך יחולקו כל השערים באופן שווה.

שלישי: יסודות החומה מתוארים בהתגלות כ"א 14:

וּלְחוֹמַת הָעִיר שָׁנִים עָשָׂר מוֹסְדוֹת וְעֲלֵיהֶם שָׁנִים עָשָׂר שְׁמוֹת
לְשָׁנִים עָשָׂר שְׁלִיחֵי הַשָּׁה.

היסודות מדגישים קביעות, ויהיה סך של שנים-עשר יסודות שייקראו בשמות שנים-עשר השליחים. שמות אלה ייזכרו גם הם לנצח נצחים.

רביעי: מידות העיר רשומות בהתגלות כ"א 15-17:

וּבִנְד הַמְּדַבֵּר אֵלַי קִנְה זָהָב לְמֹד בּוֹ אֶת-הָעִיר וְאֶת-שְׁעָרֶיהָ וְאֶת
חוֹמַתָּה. וַיִּמּוֹשֵׁב הָעִיר מֵרָבַע וְאַרְבָּעָה כְּרַחְבָּהּ. וַיִּמְד אֶת-הָעִיר
בְּקִנְה הַמְּדָה - שָׁנִים עָשָׂר אֶלְף רִיס, אַרְבָּע וָרַחְבָּה וְקוֹמַתָּה
שָׁנִים הֶמְהָ. וַיִּמְד אֶת-חוֹמַתָּה מֵאָה וְאַרְבָּעִים וְאַרְבַּע אַמּוֹת
בְּמִדַּת אִישׁ, אֲשֶׁר-הִיא מִדַּת הַמְּלֶאךָ.

מידות העיר מדגישות עד כמה **מרווחת** היא תהיה. העיר תהיה מרובעת - קובייה שגובהה, אורכה ורוחבה שווים, כלומר מידתה כ-2,400 ק"מ לאורך, לרוחב ולגובה. בלי ספק תהיה זו העיר הגדולה ביותר שאי פעם נודעה לבני אדם, בעלת מקום רב לחיות בו עבור כל הפדויים מכל התקופות. באשר

לחומה, מידתה כ-65 מטרים לגובה, כך שתהיה זו בהחלט חומה גבוהה, כפי שצוין קודם לכן בפסוק 12.

חמישי: הרפבה של העיר מתואר בהתגלות כ"א 18-21:

וּבָנֵן חוֹמַתָּה אָבֵן יִשְׁפָּה, וְהָעִיר זָהָב מוֹפָז דּוֹמָה לְזָכוּכִית זָכָה. וּמוֹסְדוֹת חוֹמַת הָעִיר מְרֻבָּצוֹת בְּכָל־אֲבָנֵי חֶפֶץ; הַמוֹסָד הָרִאשׁוֹן יִשְׁפָּה, הַשְּׁנִי סִפִּיר, הַשְּׁלִישִׁי שָׁבוּ, הָרְבִיעִי בְּרֻקָּת, הַחֲמִישִׁי יְהִלֵּם, הַשְּׁשִׁי אָדָם, הַשְּׁבִיעִי תְרָשִׁישׁ, הַשְּׁמִינִי שֶׁהֵם, הַתְּשִׁיעִי פְטָדָה, הָעֲשָׂרִי נֹפֶד. אַחַד הָעֶשֶׂר לְשֵׁם, שְׁנַיִם הָעֶשֶׂר אַחְלָמָה. וּשְׁנַיִם עֶשֶׂר הַשְּׁעָרִים, הֵם נְשִׂתִים עֲשָׂרָה מְרֻגְלִיּוֹת; כָּל־שַׁעַר וְשַׁעַר מְרֻגְלִית אַחַת, וְרַחוּב הָעִיר זָהָב מוֹפָז כְּזָכוּכִית בְּהִירָה.

החומה תהיה בנויה מאבן ישפה, והעיר המרובעת כולה תהיה עשויה מזהב שקוף. באשר לשנים-עשר **יסודות** החומה, כל יסוד יהיה מורכב מאבנים יקרות שונות שלכל אחת הצבע הדומיננטי שלה. ניתן לתארן כדלהלן:

1. ישפה - ירוק
2. ספיר - כחול
3. שָׁבוּ - ירקרק
4. ברקת - ירוק
5. יהלום - אדום ולבן
6. אודם - אדום בוהק
7. תרשיש - זהוב
8. שוהם - כחול ירקרק
9. פיטדה - צהוב ירקרק
10. נופֶד - ירוק זהוב
11. לשם - סגול ורדרד
12. אחלמה - סגול

לארץ המקורית של יחזקאל כ"ח 13 היה סך של עשר אבנים, וחצי מן האבנים הללו אפיינו גם את הארץ הראשונה לפני נפילת השטן המתוארת ביחזקאל כ"ח 13. הארץ החדשה תהנה מכל שלמויותיה של הארץ הראשונה בתוספת שתי אבנים, וכך יהיה סך של שתיים-עשרה. בנוגע לשנים-עשר **השערים** הקרויים בשמות שנים-עשר שבטי ישראל, כל שער יהיה עשוי ממְרֻגְלִית ענקית אחת. **רחובה** היחיד של העיר, כמו העיר עצמה, יהיה עשוי מזהב שקוף.

שישי: נוסף על היעדר ים בארץ החדשה, מספר **החסרות** נוספות מוזכרות בהתגלות כ"א 22-24:

וְהִיָּקֵל לֹא־רָאִיתִי בָּהּ, כִּי יִהְיֶה אֱלֹהִים צָבָאוֹת הַיִּכָּלָה הוּא
וְהָשָׂה. וְהָעִיר אֵינָנָה צָרִיכָה לְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ וּלְנֶגַה הַיָּרֵחַ, כִּי־כְבוֹד
אֱלֹהִים הָאִיר לָהּ וְנֶרָה הוּא הַשֶּׁה. וְהַגּוֹיִם יִלְכוּ לְאוֹרָהּ, וּמִלְכֵי־
אֶרֶץ מְבִיאִים כְּבוֹדָם וְתַפְאֲרָתָם אֵלֶיהָ.

דבר שני שיחסר בארץ החדשה הוא מקדש. במהלך תולדות הזמן כולו
יתקיים סך של ארבעה בתי מקדש. אך בנצח לא יהיה מקדש, וגם לא יהיה
צורך במקדש, כיוון שהאלוהות בכל שלוש ישויותיה תשכון בעיר יחד עם כל
הפדויים מכל התקופות. ההחסרות השלישית והרביעית הן השמש והירח.
בבריאה המקורית של הארץ הראשונה גם לא היו שמש וירח, שכן הם נבראו
רק ביום הרביעי של בראשית פרק א'. ואמנם תהיה חזרה למצב המקורי
ההוא, של היעדר השמש והירח. מקור האור בסדר הנצחי לא יבוא מדברים
ברואים שכאלה, כי אם יסופק מבורא האור עצמו, כבוד השכינה של השה,
אשר יאיר את הכול בסדר הנצחי. גויי הארץ ילכו באור הזה, כמו גם אלה
ששימשו מלכים בסדר הישן. האיזכור של הגוים מראה שהבחנה בין היהודי
והלא־יהודי תישמר במשך הנצח כולו, אך אין איזכור להבדל תפקודי כלשהו.
שביעי: ישנו תיאור של **הכניסה** אל תוך העיר, בהתגלות כ"א 25-27:

וּשְׁעָרֶיהָ יוֹמָם לֹא־יִסָּגְרוּ, כִּי לַיְלָה לֹא־יִהְיֶה שָׁם. וְהִבְיִאוּ בָּהּ
כְּבוֹד הַגּוֹיִם וְתַפְאֲרָתָם, וְלֹא־יָבֹא בָּהּ כָּל־טָמֵא וְעֵשֶׂה תוֹעֵבָה
וְשָׂקָר, כִּי אִם־הַכְּתוּבִים בְּסֵפֶר הַחַיִּים שְׁלֵל־הַשֶּׁה.

על אף שיהיו שנים־עשר שערי מרגליות מסביב לעיר, והם יתוחזקו בידי
שנים־עשר מלאכים, שערים אלה לעולם לא ייסגרו, לכל אורך הנצח. ואז
ניתנת ההחסרה החמישית בסדר הנצחי: היעדר לילה. קיומו של החושך היה
תוצאה נוספת של הקללה על הארץ בנפילת השטן (ברא' א 2). במהלך ששת
ימי הבריאה נעשתה רק הסרה חלקית של החושך (השמש ביום) והלילה (הירח
והכוכבים סיפקו אור מוגבל) שהיו קיימים. אך בסדר הנצחי, מאחר שכל
השפעות החטא יוסרו לעד, לא יהיה לילה. באשר לשערים הפתוחים לעד של
ירושלים החדשה – הצדיקים מקרב הגויים המצויים בספר החיים של השה
יביאו את כבודם אל תוכה. מצד שני, כל דבר עוולה לעולם לא יורשה להיכנס
אל תוך העיר הנצחית. כל עוולה תוגבל כעת לאגם האש.

שמיני: ישנו תיאור של **נחל החיים**, בהתגלות כ"ב 1-2:

וַיִּרְאֵנִי נַחַל שְׁלֵמִים חַיִּים זָרְחִ, מִבְּהֵימָה קָעִין הַקָּרַח, יֵצֵא מִכְּפָסָא
הָאֱלֹהִים וְהָשָׂה, בְּתוֹךְ רְחוֹב הָעִיר.

מכיסא אלוהים והמשיח יחל לזרום נחל שבהירותו כשל בדולח. הוא ימשיך
לזרום לאורך רחובה היחיד של העיר ירושלים החדשה.

תשיעי: מתואר עץ החיים, בהתגלות כ"ב ב:

... וְאֶל־שֹׁפֵת הַנַּחַל, מִזֶּה וּמִזֶּה עֵץ חַיִּים עֲשֵׂה פְרִי שְׁנַיִם עֶשֶׂר,
כִּי מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחֹדְשׁוֹ יִתֵּן אֶת־פְּרִיּוֹ, וַעֲלֶה הָעֵץ לְתְרוּפַת הַגּוֹזִים.

עץ החיים שהיה קיים בגן עדן (ברא' ב 9; ג 22, 24) ישוב כעת. גזע העץ יתפרש אל שני צדי נחל החיים הנצחי ויתאפיין בפוריות, בהניבו פרי חדש בכל אחד מחודשי השנה. יש לשים לב לכך שנעשה שימוש במילה חֹדֶשׁ, ומכאן שתתקיים שיטת תיארוך כלשהי בסדר הנצחי. מאחר שלא יהיו שמש, ירח או לילה, תהיה שיטת תיארוך זו שונה באופן קיצוני מהשיטה שלפיה אנו חיים כעת. אך שיטת תיארוך כלשהי אכן תהיה. עלי העץ נועדו לְתְרוּפַת הַגּוֹזִים. המילה היוונית המתורגמת לְתְרוּפָה היא מקור המילה האנגלית תֶּרַפּוּזִיטִי (טיפולי). מטרת העלים היא לא לרפא מחלות קיימות, כי אלה לא יתקיימו בסדר הנצחי; אלא מטרתם תהיה להעניק בריאות לעמים. בסדר הנצחי לא תהיה תחלואה בזכות עליו של עץ החיים. המילה היוונית לגוים היא המונח שמשמעותו "נוכרים". הדבר מראה שוב שהבחנה היהודית-נוכרית נותרת בעינה, אף כי אין כל הבדל תפקודי.

עשירי: ישנו תיאור של דייריה של ירושלים החדשה, בהתגלות כ"ב ב 3-4:

וְכָל־חָרָם לֹא יִהְיֶה־עוֹד. וְכִסָּא הָאֱלֹהִים וְהַשָּׂה יִהְיֶה־בָּהּ וַעֲבָדוּ
יִשְׁרָתָהּ. וְהִמָּה יֵרְאוּ אֶת־פָּנָיו, וְשָׂמוּ עַל־מַצְחוֹתָם.

תהיה היעדרות מוחלטת של הקללה (חרם) בסדר הנצחי. תושבי העיר יכללו את השה ואת כל הפדויים מכל התקופות, אשר שם ישוע יהיה על מצחותיהם.

אחד־עשר: נוכחות כבוד השכינה מוזכרת שוב, בהתגלות כ"ב ב 5:

וְלִלְקָה לֹא יִהְיֶה־עוֹד וְלֹא יִצְטָרְכוּ עוֹד לְאוֹר נֵר וְלְאוֹר שֶׁמֶשׁ,
כִּי־יִהוּהוּ אֱלֹהִים, הוּא יֵאִיר לָהֶם וַיִּמְלְכוּ עַד־עוֹלָמֵי עוֹלָמִים.

פעם נוספת מצהיר הכתוב שלא יהיה לילה בסדר הנצחי, ושלא יהיה צורך באור השמש או באור נר. אלוהים עצמו יספק את כל האור הנחוץ. כפי שצוין לפני כן, האור הזה יהיה כבוד השכינה, והוא אשר יספק את כל האור הנחוץ לנצח נצחים.

חלק שמיני

סיכום

כ"ב

פרק עשרים ושלושה

סיכום

סיכום ספר ההתגלות, הנמצא בהתגלות כ"ב 6-21, מכיל מספר מרכיבים חשובים.

א. אימות ספר ההתגלות - התגלות כ"ב 6-9

מילות הסיכום מתחילות באימות של כל הדברים שכתב יוחנן בספר ההתגלות כ"ב 6-9. ראשית: ישנו אימות מאת האלוהים בהתגלות כ"ב 6-7:

וַיֹּאמֶר אֵלַי: הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲמַתִּים וְנֶאֱמָנִים הֵם, וַיְהִי הָאֱלֹהִים
הַנְּבִיאִים הַקְּדוֹשִׁים [*רוחות הנביאים] שֶׁלַח אֶת־מַלְאָכּוֹ לְהַרְאוֹת
אֶת־עֲבָדָיו אֶת אֲשֶׁר־הָיָה יְהִי בְּמַהְרָה. הַנְּנִי בָּא מֵהַר. אֲשֶׁר־י
הַשְׁמֵר אֶת־דְּבָרֵי נְבוּאָת הַסֵּפֶר הַזֶּה.

אלוהים עצמו, וישוע בפרט, מאמתים את כל מה שיוחנן כתב. רוח הנביאים אשר נתנה השראה לכל הכתבים הקודמים בכתובים, נתנה השראה גם לנבואה זו של ספר ההתגלות. האמצעי המסוים שדרכו ניתנה ההתגלות ליוחנן היה מלאך קדוש. ספר ההתגלות מסתיים באותו אופן שבו התחיל: בהבטחה לברכה לאלה השומרים את הדברים שנובאו בספר.

שנית: בהתגלות כ"ב 8-9 מאומתים הדברים שכתב יוחנן על ידי אותו מלאך ממש אשר נתן לו את כל ההתגלות מלכתחילה:

וַאֲנִי, יוֹחָנָן, הוּא הָרֹאֶה אֵלֶּה וְשָׁמַעַם. וַיְהִי כְּשָׁמַעִי וְכָרָאוֹתִי,
וְאֶפְל לְרֹגְלֵי הַמַּלְאָךְ, אֲשֶׁר־הָרָאֵנִי אֶת־אֱלֹהִים, לְהַשְׁתַּחֲוֹת לוֹ. וַיֹּאמֶר

אֱלֹהֵי רְאָה, אֶל־תַּעֲשֶׂה־זֹאת, כִּי־אֲנֹכִי עֹבֵד כְּמוֹךָ וְחָבַר לְךָ וּלְאֲחֵיךָ
הַנְּבִיאִים וְלַשְּׂמֹרִים אֶת־דְּבָרֵי הַסֵּפֶר הַזֶּה. לֵאלֹהִים הִשְׁתַּחֲוֶה!

ב. הכרזות לאור ההתגלות – התגלות כ"ב 10 – 15

לאור ההתגלות על הדברים העתידיים לבוא בתוכנית האלוהים ניתנות הכרזות מסוימות בפרק סופי זה של הספר, בהתגלות כ"ב 10-15.

ההכרזה הראשונה נוגעת לספר עצמו, בהתגלות כ"ב 10:

וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֶל־תַּחַתֶּם אֶת־דְּבָרֵי נְבוּאת הַסֵּפֶר הַזֶּה, כִּי
קָרוֹב הַמּוֹעֵד.

כאשר סיכם דניאל הנביא את ספרו נאמר לו לחתום אותו, בדניאל י"ב 4א:

וְאַתָּה דְּנִיָּאל סֵתֵם הַדְּבָרִים וַחַתֵּם הַסֵּפֶר עַד־עַתָּה קָךְ . . .

וּאִז שׁוֹב, בְּדִנְיָאֵל י"ב 8-9:

וְאֲנִי שָׁמַעְתִּי וְלֹא אָבִין, וְאֹמְרָה: אֲדַנִּי, מָה אַחֲרִית אֵלֶּה? וַיֹּאמֶר:
לְךָ, דְּנִיָּאל, כִּי סֵתְמִים וַחַתְּמִים הַדְּבָרִים עַד עַתָּה קָךְ.

ההתגלות שניתנה לדניאל כיסתה שטח רב כל כך והתפרשה על גבי תקופת זמן ארוכה כל כך, עד שלא היה ביכולתו להבין הרבה ממה שכתב. נאמר לדניאל לחתום את ספרו עד לזמן שבו יוסברו ויובהרו רבות מהנבואות על ידי התגלות מאוחרת יותר. בספר ההתגלות הובהר, הורחב, פורט והוסבר הרבה מהכתוב בספר דניאל. לכן נאמר ליוחנן, בניגוד לדניאל, לא לחתום את ספרו, כי אפשר להבין כבר עתה את כל הנבואה והתגשמותה יכולה להתחיל בכל עת.

ההכרזה השנייה מופנית לצדיקים ולרשעים, בהתגלות כ"ב 11:

הַחֹמֶס יוֹסִיף לְחַמֵּס; וְהַטָּמֵא יוֹסִיף לְהִטָּמֵא; וְהַצַּדִּיק יוֹסִיף
לְהַצַּדִּיק; וְהַקְדוֹשׁ יוֹסִיף לְהִתְקַדֵּשׁ.

אלה שהם רשעים יאשרו את רשעותם על ידי התמדה ברשעותם, דבר שיקרה באופן טבעי כאשר תידחה התגלות אלוהים. אך הצדיקים יאשרו את צדקתם על ידי התמדה בצדקתם, דבר שיהיה תוצאה טבעית של קבלת התגלות אלוהים. הראשון יתאפיין בטומאה, אך האחרון בקדושה.

ההכרזה השלישית נותנת את מטרת שובו של המשיח, בהתגלות כ"ב 12:

וְהִנְנִי בָּא מֵהָר וּשְׂכָרִי אֶתִּי לְשֵׁלֶם לְכָל־אִישׁ כְּמַעֲשָׂהוּ.

מטרת שיבתו של ישוע היא לשלם לכל איש על פי מעשיו. מטרת ביאתו בעת הילקחות הקהילה היא לגמול לקדושים על המעשים שעשו בגופם מאז ישועתם. מטרת הביאה השנייה היא לגמול במשפט על מעשי הרשע.

ההכרזה הרביעית מדגישה את נצחיות דמותו של המשיח, בהתגלות כ"ב 13:

אֲנִי הָאֵלֶף וְהֶתֹ, הָרֵאשׁוֹן וְהָאַחֲרוֹן.

ההצהרה החמישית נוגעת לתושבי ירושלים החדשה, בהתגלות כ"ב 14:

אֲשָׁרֵי הָעָשִׂים אֶת מִצְוֹתַי הַמְּכַבְּסִים אֶת-שְׁלֹמֹתֵיהֶם, לְמַעַן

תִּהְיֶה מִמֶּנְשַׁלְתָּם בְּעֵץ הַחַיִּים וּבָאוּ הָעִירָה דְרֹךְ הַשְּׁעָרִים.

תושבי ירושלים החדשה יתאפיינו בגאולה ופדיון. מעמד זה של פדויים הוא שייתן להם את הסמכות להיכנס לעיר דרך שערי המרגלית ולקחת חלק בעץ החיים.

ההכרזה השישית והאחרונה, בהתגלות כ"ב 15, מספקת את המאפיינים של הבלתי פדויים אשר לא תהיה להם הסמכות להיכנס לירושלים החדשה:

וּמְחוּץ לָהּ הַכְּלָבִים וְהַמְּשֻׁפָּיִים וְהַזֵּזִים וְהַמְרַצְחִים וְעוֹבְדֵי

הָאֵלִילִים וְכָל-אֲהָב שֶׁקָּר וְעָשָׂהוּ.

המקום מחוץ יהיה אגם האש.

ג. האישור הראשון מאת המשיח –

התגלות כ"ב 16

לאחר שש ההכרזות בא האישור הראשון מאת המשיח בהתגלות כ"ב 16:

אֲנִי יֵשׁוּעַ שְׁלַחְתִּי אֶת-מַלְאָכִי לְהַעֲיֵד לְכֶם אֶת-אֵלֶּה בְּפָנָי

הַקְּהֵלוֹת. אֲנִכִּי שָׂרֵשׁ דָּוִד וְתוֹלְדוֹתָיו, כּוֹכֵב נֹגֵה הַשָּׁחַר.

ישוע עצמו מאשר שהוא זה ששלח את המלאך אל יוחנן לגלות את כל הדברים המצויים בספר ההתגלות, כדי שיוכל יוחנן למסור את הדברים הללו לקהילות. זהו אותו ישוע אשר באנושיותו הוא שורש דוד וצאצאו, אך באלוהותו הוא כבוד השכינה, כפי שניתן לראות בבהירות ובנראות של אור כוכב השחר.

ד. ההזמנה מאת רוח הקודש והקהילה –

התגלות כ"ב 17

לאחר האישור הראשון מאת המשיח ניתנת הזמנה מטעם רוח הקודש

והקהילה, בהתגלות כ"ב 17:

וְהָרוּחַ וְהַפְּלָה אֲמָרִים: בָּא! וְהַשְׁמַע יֵאמֶר: בָּא! וְהַצְּמֵא יָבֹוא,
וְהַחֲפֵץ יִקַּח מִיָּם חַיִּים חֲנָם.

מילים אלה מכילות הזמנה לישועה, המחייבת אמונה בישוע כמושיע. הקריאה להיוושע היא קריאה אלוהית באמצעות רוח הקודש והקהילה. רוח הקודש מבצעת את פועל ההרשעה והבנת האשמה ביחס לאמת הבשורה, והיא זאת שמבצעת את פועל הקריאה האישית לבוא ולהיוושע ואת ההולדה מחדש. הקהילה היא שמציגה את המסר שבו משתמשת רוח הקודש להרשעה ולקריאה. לאלה שייענו למסר תהיה הסמכות לקחת חלק במימי החיים בירושלים החדשה.

ה. האזהרות – התגלות כ"ב 18-19

לאחר הקריאה לבוא ולהיוושע באות שתי אזהרות, בהתגלות כ"ב 18-19:

מַעֲיֵד אֲנִי בְּכָל־הַשְׁמַע דְּבָרֵי נְבוּאָת הַסֵּפֶר הַזֶּה: אִם־יֹוֹסֵף אִישׁ
עָלֶיהֶם, יֹוֹסֵף עָלָיו הָאֱלֹהִים אֶת־הַמְּכֹוֹת הַכְּתוּבוֹת בְּסֵפֶר הַזֶּה.
וְאִם־יִגְרַע אִישׁ מִדְּבָרֵי סֵפֶר הַנְּבוּאָה הַזֹּאת, יִגְרַע הָאֱלֹהִים אֶת־
חֻלְקוֹ מֵעַץ הַחַיִּים וּמַעֲיֵר הַקֹּדֶשׁ הַכְּתוּבִים בְּסֵפֶר הַזֶּה.

האזהרה הראשונה היא נגד כל תוספת מכל סוג שהוא. המוסיפים על הכתוב יקבלו את המכות המפורטות בספר התגלות - ובסופו של דבר את אגם האש. האזהרה השנייה היא נגד החסרה מהספר הזה, שכן העושים זאת לא ישכנו בירושלים החדשה ולא ייקחו חלק בעץ החיים. אלה שיוסיפו ואלה שיחסירו כאחד, יעידו בכך על מצבם הבלתי נושע.

שתי האזהרות הללו נגד הוספות והחסרות נוגעות על פי הקשרן ספציפית לספר ההתגלות, והדגש העיקרי אינו על הכתובים בכללם. אך מאחר שספר ההתגלות הוא ההתגלות הסופית של דבר אלוהים, אפשר להרחיב את העיקרון שבבסיס האזהרה לספר הכתובים כולו, כי ספר הכתובים בכללו הינו שלם רק עם ספר ההתגלות. משנפטר אחרון השליחים, לא ייכתבו עוד ספרים בעלי השראה אלוהית (אפס' ב 11-12).²⁷

דוגמאות לאלה שמוסיפים הן הכתות המרובות, המקבלות כתבים אחרים כבעלי השראה אלוהית וכבְּרֵי סמכות, ומציבות אותם במקום שווה ערך למקרא (למשל, המורמונים עם 'ספר מורמון', והכריסטיאן סאינס עם 'המפתח לכתובים' שלהם). דוגמאות לאלה שמחסירים הם אלה המסרבים לקבל את הכתובים בשלמותם כדברו המושרה של אלוהים, ומחזיקים בתפיסות

27. ראה נספח ו', 'שמונת הסודות של הברית החדשה'.

של השראה חלקית או היעדר השראה. אולם הן אלה שמוסיפים והן אלה שמחסירים עושים זאת כי אינם מוכנים לקבל את הכתובים כסמכות סופית. דבר זה מפגין את מצבם הבלתי נושע. אי לכך הם יחמיצו את האפשרות להתגורר בירושלים החדשה, ואגם האש יהיה מעונם הנצחי.

ו. האישור השני מאת המשיח – התגלות כ"ב 20

אישורו השני של המשיח ניתן בהתגלות כ"ב 20:
הַמְעִיד אֶת אֱלֹהֵי אֶמְרָה: אֶמְנָם כֵּן, אֲנִי בָּא מֵהָר. אָמֵן. בְּאֵה־נָא
הָאֲדוֹן יֵשׁוּעַ.

האישור השני מעיד על אמיתותם של כל הדברים שכתב יוחנן, מתוך ציון העובדה שהוא ישוב במהרה כדי להגשים את כל הנבואות הכתובות בספר הזה. המונח מְהֵר נוגע לשובו של המשיח בהילקחות מנקודת מבטו של אלוהים. אלוהים אינו מתייחס לזמן באותו אופן שבו אנו מכירים את הזמן, והעבר והעתיד הם עבורו אמיתיים כמו ההווה. עבור המאמין מדגיש המונח את המיידיות, כלומר שהוא יכול לבוא בכל עת. על אף שעברו כמעט אלפיים שנה מאז שניתן האישור הזה, בכל זאת צריכים הקדושים להיות תמיד מוכנים ומצפים להופעת בן האלוהים.

ז. הברכה – התגלות כ"ב 21

הספר מסתיים בברכה הנמצאת בהתגלות כ"ב 21:
חֲסֵד אֲדַגִּינוּ יֵשׁוּעַ הַמְּשִׁיחַ עִם־כָּלְכֶם כָּל־הַקְּדוּשִׁים. אָמֵן.
סְלָה.

נספחים

I

נספח ראשון

ששת מעונותיו של השטן

הכתובים מלמדים בבירור שלשטן יש מסלול חיים מסוים. יחד עם זאת נדיר למצוא מעקב אחר מסלול חייו מתחילתו ועד סופו, ואולי המקום הטוב ביותר לעשות זאת הוא בספר אסכטולוגי (על אחרית הימים). אחת הדרכים היותר טובות לעקוב אחר מסלול חייו של השטן היא באמצעות התחקות אחר ששת מעונותיו, שבהם או שחי כבר בעבר (השניים הראשונים), או שהוא חי כעת (השלישי), או שיחיה בעתיד (הרביעי, החמישי והשישי). את שני המעונות הראשונים של השטן, שכעת הם בבחינת עבר, אפשר למצוא ביחזקאל כ"ח 11-15:

וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: בֶּן־אָדָם, שָׂא קִינָה עַל־מֶלֶךְ צוּר, וְאָמַרְתָּ לוֹ: כֹּה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: אֶתְּהָ חוּתִים תִּכְנִית, מִלֵּא חֲקֵמָה וּכְלִיל יָפִי. בְּעֶדְן גֹּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ, כָּל־אֲבֹן יְקָרָה מְסֻכָּתָהּ, אָדָם, פְּטוּדָה וַיְהִלֵם, תִּרְשִׁישׁ, שֶׁהֵם וַיִּשְׁפֶּה, סַפִּיר, לָפֶז וּבָרְקַת וְזָהָב, מְלֹאכֶת תִּפְיֵד וַיִּקְבֵּיֵד בָּדָה, בַּיּוֹם הַבְּרָאֵד כּוֹנְנֹו. אֶת־כְּרוֹב מְמַשֵּׁחַ הַסּוּכָדָה, וַנְּתַתִּיֵד בְּהַר קִדְשׁ, אֱלֹהִים הָיִיתָ, בְּתוֹךְ אַבְנֵי־אֵשׁ הַתְּהַלְכָתָהּ. תָּמִים אֶתְּהָ בְּדַרְכֵיֵד מִיּוֹם הַבְּרָאֵד, עַד־נִמְצָא עוֹלָתָה בָּדָה.

אין להתעלם מהקשר שבין הקטע הזה לעשרת הפסוקים הראשונים של הפרק. בפסוקים 1-10 מצווה יחזקאל לפנות לאדם שאותו הוא מכנה נְגִיד צוּר. מההיסטוריה עולה בבירור שאותו אחד שמכונה הנְגִיד היה למעשה מלך צוּר, וכך החשיבו שאר העולם. אך כאשר ציווה אלוהים על יחזקאל להתנבא,

הוא נתן לאותו מלך זה של צור תואר פחות, של נָגִיד בלבד, מכיוון שהמֶלֶךְ האמיתי היה דמות אחרת לחלוטין.

פסוק 11 מהווה את תחילתה של נבואה חדשה: וַיְהִי דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר... זהו המינוח שבו משתמש יחזקאל בתחילת נבואה חדשה. ישנו קשר לנבואה הקודמת בפסוקים 1-10. מוקדם יותר נאמר ליחזקאל לפנות למלך בן אנוש, אשר לו נתן אלוהים תואר פחות, נָגִיד צֹר (פס' 2): בְּר־אָדָם אֶמַר לְנָגִיד צֹר כֹּה־אָמַר אֲדַנְי יְהוָה. בפסוקים 1-10, פנה יחזקאל לבן אנוש הנקרא נָגִיד צֹר. אך בפסוקים 11-19 הוא עוסק בישות נעלה יותר, ישות מלאכית - השטן - ואליו הוא פונה בשם מֶלֶךְ צֹר.

מהו הקשר? מהו היחס? נגיד צור האנושי שישב על כס המלכות של צור, היה יכול לשלוט בתנועת כלי השיט בנתיב הימי של הים התיכון בזכות מעמדו. עקב שליטה זו הוא צבר הון רב מאוד, ולהון הזה נלוו כוח וסמכות. לפי פסוקים 1-10 הגיע יום בחייו של איש זה שבו, כאשר הגה בעושרו, בכוחו ובסמכותו שלא כהלכה, הוא נמלא גאווה, וגאווה זו הובילה להצהרה עצמית על אלוהותו. פסוק 2 מציין:

יַעַן גָּבַה לְבָבְךָ, וַתֹּאמֶר: אֵל אֲנִי, מוֹשֵׁב אֲלֵהִים יִשְׁבְּתִי בְּלֵב יַמִּים,
וַאֲתָה אָדָם וְלֹא־אֵל, וַתִּתֵּן לְבָבְךָ כְּלֵב אֲלֵהִים.

הבעיה עם נגיד צור היא, שהגיע יום שבו הכריז על עצמו כעל אל כל-יכול. הוא היה כה מלא בגאווה עד ששכנע את עצמו שהוא אלוהים. על גאווה זו, שהובילה להצהרת אלוהות עצמית, הוא מורשע על ידי אלוהים באמצעות יחזקאל בפסוקים 1-10. העולם קרא לבן אנוש זה מֶלֶךְ צֹר, אך אלוהים נתן לו תואר פחות - לא של מלך, אלא של נָגִיד. המלך האמיתי של צור לא היה הדמות הנראית ישובה על כס המלכות, אלא אישיות בלתי נראית, השטן, השולטת בדמות הנראית. האישיות הבלתי נראית הייתה מלך צור האמיתי, ואישיות בלתי נראית זו נפלה פעם מאותה סיבה: בעיה של גאווה אשר הובילה להצהרה עצמית על אלוהות. בפסוקים 11-19 נתן אלוהים ליחזקאל נבואה חדשה. היה על יחזקאל להפנות את תשומת לבו מן הנראה אל הבלתי נראה, להסב את מבטו מנגיד צור אל מלך צור האמיתי. התיאורים הניתנים לדמות זו אינם יכולים להיות נכונים לגבי מלך אנושי פשוט. הנבואה החדשה שמובאת בפסוק 11 עוסקת באישיות חדשה: השטן.

הקינה באה בפסוק 12: בְּר־אָדָם שָׂא קִינָה עַל־מֶלֶךְ צֹר וְאֶמְרָתָ לֹ... המילה קינה משמעה "מספד". נאמר ליחזקאל לשאת קינה, או מספד, על מלך צור, ואז להצהיר אי אלו דברים מסוימים בקשר אליו. בנקודה זו (פס' 12-15) מתאר יחזקאל את המעון הראשון.

א. המעון הראשון: כס האלוהים

מעונו הראשון של השטן ניתן בפסוק 14 כנמצא על הַר קִדְשׁ אֱלֹהִים. בכל פעם שבה מופיעה המילה הַר באופן סמלי, היא מסמלת תמיד מלך, מלכות, או כס מלכות. היטב ידוע שהמקרא משתמש בסמלים רבים. השימוש הרב בסמלים, במיוחד בתחום הנבואי, הוביל לשתי גישות קיצון בסיסיות. הקיצוניות הראשונה גורסת שבגלל כל הסמלים הללו אין להתעמק יתר על המידה בלימוד הכתובים, מפני שלעולם לא נוכל לדעת בוודאות מה מייצגים כל הסמלים הללו. יש לראות את הנבואה כמאבק כללי בין טוב לרע בלבד, בין אלוהים לשטן; כאשר בסוף הטוב, או אלוהים, מנצח. הקיצוניות השנייה היא זו המתחילה לעסוק בניחושים, לעתים קרובות בהתבסס על אקטואליה, והתוצאה היא השערות לגבי מה מייצגים סמלים אלה. וכך ניתנת לסמלים משמעות שהכתובים מעולם לא התכוונו אליה.

קיים איזון בין שתי גישות קיצוניות אלה. בעוד שמחד, נכון הדבר שהכתובים משתמשים בסמלים רבים; מאידך, הכתובים עקביים בשימוש שהם עושה בסמלים. משמעותו של סמל מסוים תהיה אותה משמעות לכל אורך התנ"ך והברית החדשה בכ-95 אחוז מן המקרים. לדוגמה, בכל פעם שבה מופיעה המילה "אבן" במובן סמלי, היא מהווה תמיד את הסמל של הדמות השנייה בשילוש, אלוהים הבן או ישוע המשיח. בכל פעם שבה מופיעה המילה "הר" במובן סמלי, היא מהווה תמיד סמל למלך, למלכות, או לכס מלכות. שני סמלים אלה מופיעים יחד בקטע נבואי מפורסם מאוד בספר דניאל. בפרק ב' של דניאל חלם נבוכדנצר על צלם ענק העשוי מתכות שונות, ופירש אותו כמייצג את "עותות הגויים" שבהן תהיה לגויים שליטה על העם היהודי. בחלומו ראה אז נבוכדנצר אֶבֶן קטנה שפָּגְעָה בְּרִגְלֵי הַצֶּלֶם, הָעֲשׂוּיֹת בְּרָזָל וְחָרָס וְהַדָּקָה אוֹתָן לְעָפָר. דניאל פירש דבר זה כמייצג את הביאה השנייה, כאשר ישוב ישוע המשיח וינפץ את השליטה הגויית ביהודים. בחלום החלה האֶבֶן לגדול ולגדול, עד שהייתה להר ענק אשר מילא את פני כל הארץ (פס' 35), ועליו אמר דניאל שהוא מייצג את כינון מלכות המשיח שבה ימשול המשיח בעולם כולו. הכתובים אכן משתמשים בסמלים רבים, אך הם עקביים בשימוש שהם עושים בסמלים אלה.

לפיכך מתואר מעונו הראשון של השטן, בפסוק 14, כנמצא בְּהַר קִדְשׁ אֱלֹהִים, כלומר שהיה מעל כס האלוהים, כחופה המסוככת על כיסא האלוהים. הקטע מגלה שלושה דברים על טבעה של ישות זו בזמן השהות במעון הראשון.

המילה תְּכַנִּית באה מהשורש העברי תכ"ן שמשמעו "לשקול" או "לקחת מידות". שימוש דומה נמצא ביחזקאל מ"ג 10: וּמִדְדוּ אֶת-תְּכַנִּית. משמעות המילה חוֹתֵם היא "למלא" או "להשלים" את התבנית לגמרי. הווה אומר שהשטן היה זה אשר חתם את המדידות, בכך שהיה מושלם בצורתו ומילא את התוכנית בשני התחומים של חוכמה ויופי. ראשית, פסוק 12ב מציין: אֶתְּה חוֹתֵם תְּכַנִּית מְלֵא חֻכְמָה וּכְלִיל יָפִי. לְחֹתֵם תְּכַנִּית פִּירוּשׁוֹ לְמֵלֵא תְּבִינָה, מדידה או שרטוט לגמרי. כאשר החל אלוהים בעבודת הבריאה, הוא הגביל את פועל הבריאה לתבנית מסוימת ולא בחר ללכת מעבר לה. כאשר נבראו החיות, הן מילאו רק חלק מהתבנית. כאשר נברא האדם, הוא מילא חלק נוסף בתבנית. המלאכים מילאו אפילו קצת יותר. אך כאשר נברא השטן, הוא מילא את התבנית כולה בשני תחומים: חוכמה ויופי. מבין כל היצורים הברואים, היה השטן הכי חכם והכי יפה בפער גדול. התיאור הזה עומד בניגוד חריף לדיוקני השטן הרבים שצוירו בידי אומנים לאורך מאות שנים, והציגו את השטן כיצור מכוער.

שנית, בפסוק 14, השטן הוא כְּרוֹב מְמַשֵּׁחַ הַסּוֹכֵךְ. בממד השמימי ישנם שלושה מסדרים או דרגות של ישויות. הדרגה הזוטררה ביותר היא המלאכים, ועליהם מופקד מיכאל שר המלאכים. מעל המלאכים ישנם הַשְּׁלֶפֶתִים, אשר שש כנפיים להם והם מוזכרים בישעיהו פרק ו' ובהתגלות פרק ד'. הדרגה הרמה ביותר של יצורים ברואים היא הַכְּרָבִים, והשטן, כאשר נברא בתחילה, היה אחד מני כרובים רבים. הוא היה מהדרגה הרמה ביותר, אך שווה בין שווים. פרק א' ביחזקאל מראה שהַכְּרָבִים היו אלה שנשאו את כבוד השכינה, והם הקרובים ביותר לכיסא האלוהים. בעוד המלאכים נמצאים לפני הכיסא, והַשְּׁלֶפֶתִים מסביב לכיסא, הַכְּרָבִים נמצאים מתחת לו והם האחראים לנשיאת כס האלוהים. ככל שישות קרובה יותר לכיסא, כך דרגתה גבוהה יותר. הַכְּרָבִים הם הקרובים ביותר לכס האלוהים, והשטן הוא כרוב. יחד עם זאת, בשלב כלשהו בעבר של הנצח לקח אלוהים את הכרוב האחד הזה וּמַשֵּׁחַ אותו, ודבר זה הפך אותו לשר הכרובים ורומם אותו מעל הכרובים האחרים בכוח ובסמכות. במאורע זה, אם כן, היה השטן לגדול ביותר מכל היצורים הברואים, לא רק בחוכמה וביופי, כי אם גם בכוח ובסמכות. יתרה מכך, הוא היה כְּרוֹב מְמַשֵּׁחַ הַסּוֹכֵךְ. משמעו סֹכֵךְ. הוא שימש כחופה מעל כס האלוהים. בפרק א' ביחזקאל, בעוד כְּרָבִים אחרים היו מתחת לכיסא והיו נושאים את הכיסא, שימש הכרוב האחד הזה כחופה מעל כיסא האלוהים. הוא היה הכרוב הבולט מבין כולם.

מרכיב שלישי באשר לטבעו ניתן בפסוק 15א: תָּמִים אֶתָּה בְּדָרְכֶיךָ מִיּוֹם הַבְּרָאָה. כאשר נבראה ישות זו, היא נבראה בשלמות מוחלטת, ללא פגם אחד. משמעות המילה תָּמִים היא להיברא ללא פגמים. כאשר ברא אלוהים את השטן, הוא היה מושלם; לא היה בו פגם מכל סוג שהוא. הוא היה תמים בכל דְרָכָיו, כלומר שמעשיו היו שלמים כהווייתו. דבר זה היה נכון מיום היבראו. זוהי הפעם השנייה שבה מיידע אותנו יחזקאל כי זהו יצור נברא, לכן לא יכול להיות שהוא מתכוון לבן אנוש. העובדה שהוא נברא, העובדה שהוא היה הכרוב המשוּח, שוללת את היותו בן אנוש בלבד. מן היום שברא אותו אלוהים, הוא נברא מושלם. דבר זה מראה שאשמת נפילתו או תרמיתו של השטן לא הייתה נעוצה באלוהים. לא הייתה זו אשמת אלוהים, כי מעצם יום היבראו הוא היה מושלם בכל מעשיו, כמו גם בהווייתו ובאישיותו. השחתת אישיותו ומעשיו באו לאחר בריאתו, שכן הוא היה כה מושלם, עד שהיה לו הכוח אפילו לבחירה מנוגדת, כלומר, לבחור ההפך מטבעו. לאדם כיום אין חופש כזה, כי האדם שנפל יכול לבחור רק בהתאם לטבעו שנפל. אך השטן היה מסוגל לבחור בניגוד לטבעו. לפי טבעו הוא היה ישות קדושה ומושלמת, אך היה לו הכוח לעשות בחירה טמאה ופגומה.

ב. המעון השני: גן המחצבים בעדן

מעונו השני של השטן מתואר בפסוק 13. זמן מה לאחר בריאת הישיות המלאכיות (איוב לח 4-7), ברא אלוהים את השמיים ואת הארץ (ברא' א 1). חלקים שונים של היקום ניתנו לסמכותן של ישויות מלאכיות שונות. כדור הארץ הזה ניתן לסמכותו של השטן: בְּעֵדֶן גֵּן־אֱלֹהִים הָיִיתָ. גן העדן של יחזקאל כ"ח 13 לא היה אותו גן העדן של בראשית ב' ו-ג'. האחרון היה גן יָרֵק, אך הראשון מתואר כגן של מחצבים. יחזקאל כ"ח 13 מתאר כיצד נראה כדור הארץ כולו כאשר נברא בראשונה. לא היו בו אוקיינוסים וימים, ובוהק אבני החן המוזכרות בפסוק זה כיסה אותו. אבנים אלה הקרינו אור ולכן נקראות אֲבִי־אֵשׁ בפסוק 14. השטן מסוגל היה בְּתוֹךְ אֲבִי־הָאֵשׁ להתהלך. המשמעות היא "לשוטט", ובטקסט התנ"כי זהו מונח שכיח מאוד לתיאור פעילות שטנית (איוב א 7; ב 2). מונח זה משמש גם לגבי מלאכים טובים ומאפיין פעילות מלאכית (זכר' א 10-11; ו 7). לְשׁוֹט וּלְהִתְהַלֵּךְ הם דברים המאפיינים פעילות מלאכית, ובכלל זה את פעילותו של השטן. הוא שוטט והתהלך בתוך אבני האש. כוכב הלכת הזה, אשר היה כולו גן עדן של אבנים טובות, שימש כמעונו השני של השטן למשך תקופת זמן לא ידועה בטרם נברא כל אדם.

יתרה מכך, פסוק 13 מציין: **כָּל־אֶבֶן יִקְרָה מִסְכָּתָךְ. משמעות המילה מִסְכָּתָךְ היא "חופה".** במילים אחרות, אבנים אלה שימשו לחופה מעל מלך צור. והן גם כיסו את הארץ, לפי הפסוק שבא לאחר מכן. לאבנים הללו הייתה מטרה כפולה: **ראשית**, הן סוככו על מלך צור או השטן כחופה (פס' 13); **שנית**, אבנים אלה היו מה שכיסה את כדור הארץ של בראשית א' 1, כך שמלך צור היה יכול להתהלך בַּתּוֹךְ אֲבְנֵי־הָאֵשׁ (פס' 14). בסך הכולל נמנות עשר אבנים. הן נמנות בשלוש קבוצות של שלוש, ועוד אחת: ראשית, אֲדָם, פְּטוּדָה וַיְהִלֵּם; שנית, תְּרִשִׁישׁ, שְׁהִם וַיִּשְׁפֶּה; שלישית, סְפִיר, נֶפֶךְ וּבְרָקֶת; ולבסוף, זָהָב. רבות מהאבנים הללו זהות לאבני החושן של הכוהן הגדול, ודבר זה הינו משמעותי. הקבוצה הראשונה היא האודם, הפטדה והיהלום; היא מקבילה לשורת האבנים הראשונה בחושן הכוהן הגדול (שמות כח 17), למעט יוצא דופן אחד: במקום היהלום הייתה הברקת. הקבוצה השנייה בפסוק 13 היא התרשיש, השוהם והישפה, והיא מקבילה לשורת האבנים הרביעית בחושן הכוהן הגדול (שמות כח 20). הקבוצה השלישית היא הספיר, הנופך והברקת; היא מקבילה לשורה השנייה בחושן הכוהן הגדול (שמות כח 18), למעט הברקת שבמקומה היה היהלום. לבסוף נותרה מתכת אחת: הזהב. האבנים הללו וסידורן כמעט זהים לשלוש מארבע שורות האבנים בחושן הכוהן הגדול המתואר בשמות כ"ח 17-20. ההבדל הוא שאצל הכוהן הגדול היו האבנים על גבי החושן; עבור מלך צור הן שימשו כחופה. נוסף על כך, לכוהן הגדול היו שתים־עשרה אבנים ולא עשר. מה שעשוי דבר זה לרמוז הוא שלמלך צור, או לשטן לפני נפילתו, היו תפקידים כהונתיים מסוימים בשמיים: הוא שימש ככוהן בשמיים. עובדה היא שקיים משכן בשמיים, שכן המשכן הארצי היה העתק של המשכן בשמיים. לפי פסוקים אלה נראה שהשטן היה הכוהן הגדול השמימי. כמוכן, מאז נפילתו אין הוא משמש יותר בתפקיד זה. היום ישוע הוא הכוהן הגדול שלנו. אך זה היה המצב בשמיים טרם נפילת השטן.

ואז ממשיך פסוק 13 ומציין: **מְלֹאכֶת תְּפִיף וּנְקִיף בָּךְ.** אפשר להבין את המילים הללו, תְּפִיף וּנְקִיף, בשתי דרכים שונות. ראשית, ייתכן שהן התייחסו לכלים מוסיקליים, ואם כך, הן שוב מרמזות שמלך צור הוביל את ההשתחוות השמימית. אם דבר זה נכון, הוא נותן תמיכה נוספת לכך שהשטן שימש ככוהן הגדול השמימי כדי שיוביל את השתחוות. הדרך השנייה להבין את המילים הללו היא "מסגרותיך ותושבותיך". אם זוהי המשמעות של מילים אלה, אזי הן מתייחסות למסגרת של עשר אבני החן שהוזכרו באותו הפסוק. בדרך כלל כאשר אפשר לתרגם פסוק בשתי דרכים שונות, ההקשר הוא שקובע באיזו דרך לבחור. אך במקרה זה ההקשר מאפשר את שתיהן. כיוון שמצד אחד ההקשר

מדבר על אבני כהונה, יכול הדבר לכוון לכך שאלה הם הכלים המוסיקליים שבהם הוא השתמש להוביל את ההשתחוות. יחד עם זאת אלה הן גם אבני חן, ולכן ייתכן שהכתוב מתייחס לתושבות שלהן. ייתכן גם שזהו שילוב של שני הפירושים. הכתוב מתייחס לאבני החן ולמשמעות של אבני החן: הוא הוביל את ההשתחוות הכהונתית בשמיים.

לבסוף מציין הפסוק: בְּיָוִם הַבְּרָאָה כּוֹנְנוּ. הביטוי בְּיָוִם הַבְּרָאָה הוא אחת ממספר סיבות מדוע לא ייתכן שיחזקאל מדבר על מלך צור כפשוטו, אלא הוא מדבר על מישהו אחר. נגיד צור, או מלך צור האנושי והמילולי נולד, לא נברא. אך על ישות זו כתוב הַבְּרָאָה. דבר זה מתייחס לשטן טרם נפילתו. משמעות כּוֹנְנוּ היא שמרגע היבראו, דברים אלה הוקצו לו. הדברים שהוקצו לו הם אותם הדברים שעליהם דובר: ראשית, שלמותו: הוא מילא את התבנית בחוכמה וביופי; שנית, חופת האבנים הוכנה עבורו; ושלישית, כלי המוסיקה שבאמצעותם יוכל להוביל את ההשתחוות. ביום שבו נברא הוא כבר מונה להיות הכוהן הגדול, לתפקד ככוהן במשכן השמימי.

היה זה בזמן שהשטן שהה במעונו השני, שהתרחשה הנפילה המתוארת ביחזקאל כ"ח 16-17א:

בָּרַב רְכָלְתָּ מְלוֹ תוֹכְךָ חֶמְס וַתַּחֲטָא, וַאֲחַלְלָךְ מֵהַר אֱלֹהִים,
וַאֲבָדְךָ, כְּרוֹב הַסֶּכֶךְ, מִתּוֹךְ אַבְנֵי-אֵשׁ. גְּבֵה לְבָד בְּיַפְיָךְ, שְׁחַתָּ
חֻקְמֹתָךְ עַל-יַפְעֹתָךְ ...

בעייתו של נגיד צור מאות שנים מאוחר יותר הייתה בעייתו של מֶלֶךְ צור מאות שנים מוקדם יותר. בראותו את חוכמתו, את יופיו, את כוחו ואת סמכותו, ובחושבו על דברים אלה, עלתה בסופו של דבר גאוה בלבו (גְּבֵה לְבָד), וכך חטא השטן. בראשונה אל טימותיאוס ג' 6 מצוין בפירוש שהייתה זו גאוה אשר הובילה לנפילתו של השטן:

אֵלֶי-יְהִי תִלְמִיד חֹדֵשׁ, לְמַעַן לֹא-יִרְהַב לְבוֹ וַיִּפֹּל בְּדִין הַמַּשְׁטָן.

פולוס הזהיר בחוזקה נגד הצבת מאמין חדש בעמדת סמכות בקהילה המקומית. מכיוון שלא היה לו הזמן להתבגר מבחינה רוחנית, הוא עלול להתמלא בגאוה וליפול לאותו חטא שביצע השטן. לפיכך החטא שנמצא בשטן היה חטא הגאוה. החוטא הראשון אי פעם היה השטן. החטא הראשון אי פעם היה חטא הגאוה.

תוכן גאוותו של השטן נכתב בחמש הצהרות הכוונה הנמצאות בישעיהו י"ד 12-14:

אֵיךְ נִפְלַת מִשָּׁמַיִם, הַיֵּל בֶּן-שָׁחַר! נִגְדַעְתָּ לְאָרֶץ, חוֹלֵשׁ עַל-
גּוֹיִם! וְאַתָּה אֲמַרְתָּ בְּלִבְבְּךָ: הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה, מִמַּעַל לְכוֹכְבֵי-אֵל

אָרִים כְּסָאֵי וְאֵשֶׁב בְּהַר־מוֹעֵד, בְּיַרְכְּתֵי צָפוֹן. אֶעֱלֶה עַל־בְּמִתֵּי
עַב, אֲדַמָּה לְעֵלְיוֹן.

כאשר נתמלא השטן בגאווה, הובילה גאווה זו לחמש הצהרות כוונות. לכל הצהרת כוונות ישנה חשיבות מסוימת. ראשית: הַשָּׁמַיִם אֶעֱלֶה. הוא לא הסתפק בעמדה הגבוהה כל כך שכבר נתן לו אלוהים, כשומר של כס האלוהים וכבעל סמכות על גן המחצבים בעדן. הוא התאוה לעמדה גבוהה יותר ולנחלה מכובדת יותר מאלה שכבר היו לו. לא הייתה עמדה רמה יותר מכיסא האלוהים עצמו. בהצהרת הכוונות הראשונה הזאת הוא הכריז על תאוותו לגזול את סמכותו של אלוהים עצמו. במקום שיהיה זה המסוכך על הכיסא, הוא ביקש להיות לזה שיושב על הכיסא. שנית: מִמַּעַל לְכוֹכְבֵי־אֵל אָרִים כְּסָאֵי. בכל פעם שמופיעה בתנ"ך המילה "כוכבים" באופן סמלי, היא מהווה תמיד סמל למלאכים, עם יוצא דופן אפשרי אחד. בהצהרת הכוונות השנייה, הוא הצהיר על תאוותו להיות לסמכות הבלעדית על כל המלאכים שברא אלוהים. בעשותו כן, הוא התכוון להדיח את מיכאל מעמדתו ולהיות לשר המלאכים לבדו. שלישית: וְאֵשֶׁב בְּהַר־מוֹעֵד, בְּיַרְכְּתֵי צָפוֹן. בביטויים אלה משתמשים הנביאים במקומות אחרים לתיאור מלכות אלף השנים או מלכות המשיח. השטן ידע היטב שתוכנית אלוהים עבור העם היהודי היא שהמשיח ימשול על האומה הישראלית במשך מלכות המשיח. הצהרת הכוונות השלישית הכריזה את תאוותו לעשות עצמו המשיח המושל על ישראל. רביעית: אֶעֱלֶה עַל־בְּמִתֵּי עַב. בכל פעם שמופיעה המילה עַב (ענן) במובן סמלי, היא מהווה תמיד סמל לכבוד של אלוהים, אותו כבוד ייחודי הנקרא כבוד השכינה. זהו כבוד השייך לאלוהים לבדו, וזהו דבר שהשטן חמד רק לעצמו. חמישית: אֲדַמָּה לְעֵלְיוֹן. לפי בראשית י"ד 18-20, בכל פעם שמיוחס לאלוהים התואר עֵלְיוֹן, הוא מדגיש את היות אלוהים בעליהם של השמיים והארץ. בהצהרת כוונות חמישית זו מכריז השטן על תאוותו להיות בעליהם הבלעדיים של כל מה שברא אלוהים בפסוק הראשון בבראשית. חמש הצהרות הכוונות הללו נבעו מגאווה השטן וגרמו לו להנהיג מרד נגד אלוהים, ובו הלכו בעקבותיו שליש מצבא המלאכים (התג' יב 3-4). בדרך זו הִילַל, בְּן־הַשָּׁחַר, נהייה לשטן האויב. באותה נקודה הוא נמצא אשם ודינו נגזר.

יחזקאל מציין: עַד־נִמְצָא עֹלְתָהּ בּוֹ. זהו המקום הקרוב ביותר לתיאור מוצאו של החטא: השטן היה מושלם בכל דרכיו, בישותו, במעשיו, עד שבנקודה כלשהי נמצאה בו עֹלְתָהּ. יום אחד היא הייתה שם. משמעות המילה עֹלְתָהּ היא מעשי עוול - מעשים שאינם צודקים. נמצאו בו מעשי עוול. בסופו של דבר תמימות דרכיו או מעשיו פינתה את מקומה למעשי עוול.

העובדה שמעשיו ופעולותיו היו רעים מניחה מראש את השחתת אישיותו קודם לכן, משום שהשחתת האופי קודמת להשחתת המעשים.

ההשחתה של אופיו כמו גם של מעשיו מתוארת. דבר זה נמצא בפסוקים 19-16:

בְּרַב רְכָלְתָּהּ מָלוּ תוֹכָהּ חֲמָס וַתְּחַטָּא, וְאַחֲלָלָהּ מֵהַר אֱלֹהִים,
וְאַבְדָּהּ, כְּרוֹב הַסֶּכֶךְ, מִתּוֹךְ אַבְנֵי-אֵשׁ. גְּבַה לְבָד בְּיַפְיָהּ, שְׁחַתָּה
חֲכָמָתָה עַל-יַפְעָתָה, עַל-אַרְץ הַשְּׁלֹכְתִיךָ, לְפָנַי מְלָכִים נְתִיתִיךָ
לְרֵאשִׁי בָד. מֵרַב יַעֲוִיךָ, בְּעוֹל רְכָלְתָּהּ חִלְלָתָהּ מִקְדָּשִׁי, וְאוֹצֵא-אֵשׁ
מִתּוֹכָהּ, הִיא אַכְלָתָהּ, וְאַתְנָנָה לְאַפְרַח עַל-הָאָרֶץ לְעֵינַי כְּלִי-אֵיךָ.
כְּלִי-יִדְעֶיךָ בְּעַמִּים שְׁמָמוּ עָלֶיךָ, בְּלֵהוֹת הָיִיתָ, וְאַיִנָּה עַד-עוֹלָם.

פסוקים אלה מתארים את נפילתו של מלך צור, או השטן, כתוצאה מהעוולה שנמצאה בו. התוכן של מעשי העוולה מפורט בפסוק 16א: בְּרַב רְכָלְתָּהּ. אותה תמונה בדיוק שימשה לגבי נגיד צור האנושי בפסוקים 1-10. עבור נגיד צור, משמעות הדבר הייתה לעבור מנמל לנמל ולצבור עושר (פס' 5). אך עבור מלך צור, השטן, משמעות הדבר הייתה לעבור ממלאך למלאך ולהשמיץ את אלוהים כדי לזכות באמונו. בסופו של דבר, הוא שכנע שלישי מכל המלאכים שאלוהים הוא בצד הרע (התג' יב 4). בדרך זו נהייה השטן לאבי השקר (יוח' ח 44), מכיוון שהוא המקור לדיבורי שקר. השחתת הווייתו הובילה למעשה עוולה, ומעשה העוול היה אמירת שקר על אודות אלוהים. מָלוּ תוֹכָהּ חֲמָס. המילה מָלוּ (מלאו) מתייחסת ל"רכולתו" ממלאך למלאך, בהוציאו דיבה על אלוהים. דבר זה הוביל לאלימות (חֲמָס), כיוון שמשמעותו הייתה שהוא הנהיג מרד נגד אלוהים בשמיים. דבר זה התחיל עימות בין מלאכים טובים למלאכים רעים, עימות אשר נמשך עד עצם היום הזה וימשיך עד אמצע הצרה הגדולה, ובנקודה זו יסתיים סוף-סוף (התג' יב 7-12). ואז מצוין: וַתְּחַטָּא. "חטא" פירושו "להחטיא את המטרה". כתוצאה ממעשיו הוא החטיא את מטרת קריאתו הנעלה. וכך נהייה השטן לחוטא הראשון. בעוד בממד האנושי הייתה חווה החוטאת הראשונה, בממד המלאכי היה השטן החוטא הראשון. חטאו של השטן קדם לחטאה של חווה.

פסוק 16ב מתאר את משפטו של מלך צור או השטן. ראשית: וְאַחֲלָלָהּ מֵהַר אֱלֹהִים. הוא איבד את העמדה הרמה של מעונו הראשון, והכרוב המושלם נהייה כעת הכרוב המחולל. הוא אינו עוד שומר כס האלוהים. שנית: וְאַבְדָּהּ, כְּרוֹב הַסֶּכֶךְ, מִתּוֹךְ אַבְנֵי-אֵשׁ. דבר זה מתייחס לאובדן מעמדו במעונו השני. התואר כְּרוֹב הַסֶּכֶךְ מדגיש את אובדן מעמדו ותפקידו בהשתחוות הכהונתית.

המילה אֶבְדָּךָ אינה מציינת את אובדנו כישות, אלא את אובדן ממעמדו. הוא הודח ממעמדו בגן המחצבים בעדן; הוא הודח ממקומו בקרב אבני האש.

פסוק 18 ממשיך וחושף את מעשיו הרעים. ראשית: מֵרֵב עֲוֹנֶיךָ. זוהי המילה השלישית שבה משתמשים לתיאור חטא אחרי המילים "עוולה" ו"חטא". המילה עֲוֹנֶיךָ מתייחסת להשחתת הפנימית. אותו חטא יחיד של גאוה הוביל להשחתת אופיו מבחינות רבות. שנית: דבר זה הוכח על ידי עֹל רְכֶלֶתְךָ. שוב, משמעות המילה רְכֶלֶתְךָ היא לעבור ממלאך למלאך. המילה עֹל מתייחסת למעשי עוולה. השטן הלך ממלאך למלאך, כאשר הוא משמיץ את אלוהים. השחתת אופיו הובילה למעשי שחיתות, והוא, בתורו, השחית מלאכים אחרים על ידי שכנועם, וכתוצאה מכך נפלו שליש מהמלאכים יחד איתו. שלישית: חָלַלְתָּ מְקֻדְשֵׁיךָ. משמעות המילה מקדש היא "מקום קדוש". מְקֻדְשֵׁיךָ הם המקומות הקדושים של השמיים, והמילה מתייחסת להשחתת בשמיים. העובדה שנאמר מְקֻדְשֵׁיךָ משמעותה שאלה "מקדשי השטן", וגם דבר זה מראה שלשטן אכן היה תפקיד כהונתי בשמיים. בתור הכוהן הגדול הוא הוביל את ההשתחוות במקדשים השמימיים שבשמיים טרם נפילתו. המילה מְקֻדְשֵׁיךָ היא ברבים, מפני שלמשכן השמימי היו גם מקום קודש וגם קודש הקודשים. המקדשים שלו היו במשכן שבשמיים. בחטאו הוא השחית את המקדשים שבשמיים, מפני שהוא חטא בעודו נמצא בשמיים. בבצעו מעשי חטא בשמיים, הוא הביא השחתה לשמיים. מסיבה זו מצוין באל העברים ט' 23-26 שהשמיים עצמם היו זקוקים לטיהור בדם המשיח כדי לטהר את המקדשים וטומאו על ידי נפילת השטן. היה צורך בדם המשיח כדי לטהר את המקדשים בשמיים, ולכן היה עליו לקחת את דמו אל תוך השמיים כדי לטהר את המקדשים השמימיים. בגלל זה לא יכלה מרים המגדלית לגעת בו, עד שהביא את דמו אל תוך המקדשים השמימיים וטיהר את המשכן השמימי (יוח' כ 17). רק אז אפשר היה לגעת בו.

פסוק 17 פוסק מהו עונשו של מלך צור. ראשית: עַל-אֲרֶץ הַשְּׁלֶכְתִּיךָ. ייתכן שזהו סיכום של אובדן שני מעונותיו הראשונים אשר הוזכרו קודם לכן בקטע. אך ייתכן גם שזוהי התייחסות למאורע עתידי כאילו נעשה בעבר. אם זה המקרה, אזי הוא מתאר את נפילתו של השטן ממעונו השלישי למעונו הרביעי. כיום השטן מתגורר במעונו השלישי, הרקיע האטמוספירי. לפי התגלות י"ב 7-12, באמצע הצרה הגדולה הוא יושלך החוצה מהרקיע האטמוספירי, יושלך מטה לארץ, ויוגבל לארץ למשך מחציתה השנייה של הצרה הגדולה. זה יהיה מעונו הרביעי, אשר ימשיך להתקיים שלוש שנים וחצי. שנית: לִפְנֵי מַלְאָכִים נִתְתִּיךָ לְרֵאָוָה בָּךְ. דבר זה לא קרה בעת נפילתו של השטן, מכיוון שלא היו

אז מלכים. לאמיתו של דבר הוא נפל אפילו לפני שנבראו אדם וחווה. מכאן שזו בבירור התייחסות למאורע עתידי כאילו קרה בעבר, והיא מתייחסת לשני מעונותיו האחרונים, המעון החמישי והמעון השישי. המעון החמישי יהיה התהום (התג' כ 1-3), ומעונו השישי יהיה אגם האש (התג' כ 7-10). בשני המקרים הוא יוצג לראווה בפני מלכים, בשאול או באגם האש.

פסוק 18 בממשיך לעסוק בעונש: חלקו השני של הפסוק הוא תוצאה של חלקו הראשון, ומובאים בו שלושה דברים בתור עונש. ראשית: וְאֹצְרֵי-אֵשׁ מִתּוֹכָךְ. פעם הייתה האש הזאת סמל תפארתו. האש שפעם פיארה את השטן תשמש כדי להענישו. בעבר ייפו אותו אבני האש, אך כעת תשמש האש כדי להענישו. דבר זה יתגשם כאשר יוגבל למעונו השישי, אגם האש. העיקרון הוא שהחטא נושא בחובו תמיד את זרעי ההרס העצמי שלו, והוא יהרוס תמיד את המבצע אותו, אלא אם כן קיימת חזרה בתשובה והתוודות. שנית: הֲיֵא אֶכְלֶתָךְ. זוהי שוב התייחסות לאגם האש בעתיד כאילו התרחש המעשה בעבר. שלישית: וְאֶתְנָךְ לְאֶפֶר עַל-הָאָרֶץ לְעֵינֵי כָל-רְאִיךָ. מנקודת המבט של הארץ, הוא יהיה אפר; הוא יהיה כלום כאשר יוגבל לשני מעונותיו האחרונים. הוא יהיה לראווה במעונו החמישי, התהום (התג' כ 1-3), והוא יהיה לראווה במעונו השישי, אגם האש (התג' כ 7-10).

לבסוף, פסוק 19 נותן את שלוש התוצאות. ראשית: כָּל-יֹדְעֶיךָ בְּעַמִּים שָׁמְמוּ עָלֶיךָ. יודעיו כוללים את המלאכים שהלכו בעקבותיו במרד שלו. הם כוללים גם את התומכים הרבים שהיו לו בקרב האנושות. אלה שהכירו אותו ישתוממו בגללו יום אחד עקב קצו. הם חשבו שהוא יהיה מנהיגם, מושיעם, אשר יוביל אותם לניצחון על אלוהים עצמו. כעת יוכח שהוא כישלון, ודבר זה ידהים אותם. שנית: בְּלִהוֹת הָיִיתָ. המילה בְּלִהוֹת באה בצורת רבים, דבר המדגיש את עוצמת האימה. הוא העצים מאוד את הבלהה. נפילתו תעצים את הבלהה עוד יותר, כיוון שאם נידון המנהיג לאגם האש, האם לא יידונו תומכיו על אחת כמה וכמה? הם יימלאו באימות רבות כתוצאה מקצו של השטן באגם האש. שלישית: וְאֵינְךָ עַד-עוֹלָם. כמובן, השטן תמיד יהיה. השטן קיים על אדמות, והוא כבר לא יהיה פעיל. הוא יהיה לעולמי עד באגם האש. במובן זה הוא "לא יהיה עוד".

כאשר דן אלוהים את השטן, הוא שפט את כל אשר היה תחת סמכותו של השטן, כלומר שבא משפט על הארץ המקורית, גן המחצבים בעדן. התנאים ששררו בבראשית א' 2 התהוו כתוצאה ממשפט זה. הארץ הייתה לשממה ותוהו, אף שלא כך נבראה במקור (ישע' מה 18). גן אבני החן היפהפה שכדור

הארץ היה פעם, כוסה לחלוטין בימים. זמן מה לאחר מכן באו ששת ימי הבריאה המתועדים בבראשית פרק א'. הימים פונו חלקית כדי לתת ליבשה להופיע, אך השפעות משפטו של השטן עדיין כאן שכן רוב פני הארץ מכוסים בימים. השפעות נפילתו של השטן לא יוסרו לחלוטין עד שייבראו השמיים החדשים והארץ החדשה, אשר בה לא יהיו ימים כלל (התג' כא 1). הארץ החדשה תכוסה באותו סוג של אבנים יקרות שפעם כוסתה בהן הארץ הזאת, טרם נפילתו של השטן. במילים אחרות, הארץ החדשה, אשר תהיה מעונם הנצחי של כל המאמינים, תיראה כפי שנראה כדור הארץ בהתחלה, כאשר נברא במקור.

ניכר היטב שמחבר הספר הזה ממקם את נפילת השטן בין פסוק 1 לפסוק 2 בבראשית א'. נהוג לכנות עמדה זו בשם "תיאוריית הפער". אולם רבים מהמחזיקים בתיאוריית הפער עושים זאת כדי שיהיה "מרווח לדינוזאורים". הם מנסים להתאים את גילאי המאובנים והתקופות הגיאולוגיות לתוך פער זה, ונאלצים להפוך אותו לפער בן מיליוני שנה. רבים מיקמו שם פער רק כדי להתאים את פרשנותם המקראית לתיאוריות מדעיות מסוימות, והם הופכים אותו למקום שנוח להכניס אליו את התקופות הגיאולוגיות ואת תיעוד המאובנים. מיותר לחלוטין לעשות כן בשביל להכיל תיאוריות מדעיות מסוימות. זאת אינה עמדתו של המחבר כלל, מאחר שמבחינת הכתובים בלתי אפשרי שהמוות יתקיים לפני נפילת האדם (רומ' ה 12). לפיכך כל המאובנים והיצורים האדירים חיו לצד האדם ולא קדמו לו. קיים פער בין בראשית א' 1 ל-א' 2 רק עבור נפילת השטן, ואין כל צורך שפרק זמן זה יתארך מאוד.

ביום השישי לבריאה ברא אלוהים את האדם ונתן לו סמכות על הארץ, סמכות שהוסרה מן השטן. אך כאשר נפל האדם, גזל השטן את הסמכות על הארץ, כשהוא מכין את הבמה לפעולותיו במעונו השלישי.

ג. המעון השלישי: הרקיע האטמוספירי

מעונו השלישי והנוכחי של השטן נגלה באל האפסים ב' 2 ו-ו' 12:

אֲשֶׁר הִתְּלַכְתָּם בָּהֶם לְפִי דוֹר הָעוֹלָם הַזֶּה, כְּרָצוֹן שָׂר מִמְּשַׁלֶּת
הָאָוִיר וְהוּא הָרוּחַ הַפֹּעֵל כְּעֵת בְּבִי הַמְּרִי. (ב 2)

כִּי לֹא עִם־בְּשָׂר וְדָם מְלַחֲמֵתְנוּ, כִּי עִם־שָׂרִים וְשְׁלֵיטִים, עִם־
הַמְּשָׁלִים בְּחַשְׁבֵּת הָעוֹלָם הַזֶּה, עִם־הָרוּחוֹת הָרְעוֹת אֲשֶׁר
בְּמְרוֹמִים. (ו 12)

הקטע הראשון מתאר את השטן כשֵׁר מְמַשְׁלֵת הָאָוִיר, בעוד השני מתאר אותו כקיים בַּמְרוֹמִים. בהתאם לזאת אפשר לכנות את מעונו השלישי של השטן הרקיע האטמוספירי. הוא חי באוויר או באטמוספירה.

אמנם השטן חי באטמוספירה, אולם יש לו רשות לגשת לשני מקומות. ראשית, יש לו גישה לשמיים והוא מנצל אותה לעתים קרובות (איוב א 6; ב 1). המטרה שלשמה הוא מנצל את רשות הגישה הזאת לשמיים היא כדי להיות שׁוֹטֵן הָאֲחִים. הוא תפקד באופן זה בחיי איוב, והוא ממשיך לעשות כך בחיי מאמינים רבים כיום (התג' יב 10), כמו גם במקרה של עם ישראל (זכר' ג 1). שנית, לשטן יש רשות גישה לארץ והוא מנצל גם אותה לעתים קרובות. כתוצאה מנפילתו של אדם הוא כעת שר העולם הזה (יוח' יב 31), אֶלֶּהִי הָעוֹלָם הַזֶּה (קור"ב ד 4) ושר ממלכת העולם הזה, והוא יכול להציעם לכל מי שיחפוץ (לוקס ד 5-7).

כאשר השטן בא לארץ, הוא עושה זאת באחת משתי צורות. הצורה הראשונה היא זו של אַרְיָה שֶׁאֵג (פטר"א ה 8). בצורה זו מטרתו הבסיסית היא לטרוף ולהשמיד. זוהי הדרך שבה לעתים קרובות הופיע בחיי עם ישראל; כל מסעות ההסתה האנטישמיים לאורך ההיסטוריה היהודית הם פרי הסתתו של השטן כאריה השואג. לעתים קרובות הוא הופיע גם בחיי הקהילה בצורה זו, ורבות מן הרדיפות נגד הקהילה לכל אורך ההיסטוריה שלה קיבלו את השראתן מן השטן כאריה השואג. השטן פועל לפי העיקרון שכל מי שהאדון אוהב, השטן ישנא. אלוהים, לכל אורך הנביאים והברית החדשה, הדגיש את אהבתו הנצחית לעם ישראל; לכן הייתה לשטן מלחמה מתמדת נגד היהודים, כשהוא מבקש לאבדם בכל הזדמנות אפשרית.

הצורה השנייה שבה מתגלה השטן כשהוא בא לארץ, היא כמְלֶאךָּ הָאֹר (קור"ב יא 14). בצורה זו מטרתו הבסיסית של השטן היא להטעות. זהו מימוש הצהרת כוונותיו החמישית - אֶדְמָה לְעֵלְיוֹן. אפילו השטן ידע שאין ביכולתו להיות העליון, ולכן החליט להיות רק כְּמוֹ העליון. הוא זמם תוכנית מזויפת הנראית לעתים קרובות כמו התוכנית האמיתית, וכך הצליח להוציא אל הפועל את מעשה התרמית אפילו בקרב המאמינים האמיתיים, כשהוא מעודד אותם להיות מאוד מונחי-חוויות ומעוור אותם לצורך בלימוד קפדני של דבר אלוהים. תוכנית התרמית מוצאת אל הפועל גם נגד מאמינים (קור"א יא 3) וגם נגד לא-מאמינים (התג' כ 3).

טבעו של זיוף הוא להיראות כמו הדבר האמיתי. כסף מזויף אינו ניכר בקלות כמזויף, כיוון שהוא נראה במידה רבה כמו זה האמיתי. אנשים רבים עלולים היו להחזיק בכסף מזויף בלי לדעת זאת, שכן מעטים הם המוכשרים

להבחין בהבדל בין הזיוף לדבר האמיתי. דרוש אדם שהוכשר במיוחד, כדי שיהיה ביכולתו להבדיל. ובכל זאת, זיופים נוטים להיות בעלי פגם מסוים. אולי נעשה שימוש בסוג הנייר הלא נכון, בסוג דיו לא נכון או בעיצוב לא נכון באיזו פינה נסתרת בשטר; אך לעולם אין זה זיוף ברור. אפשר לקבוע שיש פגם רק כשישנה היכרות טובה עם האמיתי. והדבר הזה נכון גם לגבי הממד הרוחני. המשימה הראשונה היא להכיר את האמיתי, והאמיתי כלול בדבר ה' הכתוב. מחובתו של המאמין ללמוד את הדבר ולהכיר את תוכנית אלוהים ואת הדרך שבה אלוהים פועל כיום. אז יהיה הוא מסוגל להבחין בזיוף, בזכות היכרותו עם האמיתי. באותו אופן, תוכניתו המזויפת של השטן דומה מאוד לתוכניתו האמיתית של אלוהים הכלולה בדפי הכתובים. לא יהיו בתוכניתו של השטן פגמים ברורים. לכן המאמינים חייבים להיות מיומנים בלימוד הכתובים, כדי שיוכלו להבחין בהבדל שבין האמיתי לזיוף.

טבעה של התוכנית המזויפת נמצא בשנייה אל הקורינתים י"א 3-4:

אֲדָ יָרָא אֲנֹכִי, פֶּן כִּפְאֶשֶׁר הַשַּׂיָּא הַנְּחָשׁ בְּעֶרְמָתוֹ אֶת-חַוְיָה, בְּן תְּשֻׁטִינָה מְחֻשְׁבוֹתֵיכֶם מִן-הַתְּמִימוֹת אֲשֶׁר עִם-הַמְּשִׁיחַ. כִּי אִם-יָבֵא הַבָּא וְהַגִּיד לָכֶם יִשׁוּעַ אַחֵר אֲשֶׁר לֹא הִגְדַּנְהוּ, אוֹ אִם-תִּקְחוּ רוּחַ אַחֵר אֲשֶׁר לֹא-לְקַחְתֶּם אֹתוֹ, אוֹ-בְשׁוֹרָה אַחֶרֶת אֲשֶׁר לֹא-קִבַּלְתֶּם אֹתָהּ, כִּי עֲתָה הֵיטֵב תִּשְׁאַהוּ.

בפסוק 4 מתאר פולוס שלושה דברים במילה אַחֵר: יִשׁוּעַ אַחֵר, רוּחַ [אחר], בְּשׁוֹרָה [אחרת]. ביוונית שתי מילים שמשמעותן "אחר", אך לכל אחת מהן משמעות שונה במקצת. משמעות המונח הראשון "אחר מאותו סוג". משמעות המונח השני "אחר מסוג שונה". בידיעה זו, יהיה תרגום מילולי של פסוק 4 כדלהלן:

כִּי אִם-יָבֵא הַבָּא וְהַגִּיד לָכֶם יִשׁוּעַ אַחֵר מֵאוֹתוֹ הַסּוּג אֲשֶׁר לֹא הִגְדַּנְהוּ, אוֹ אִם-תִּקְחוּ רוּחַ אַחֵר מֵסוּג שׁוֹנֵה אֲשֶׁר לֹא-לְקַחְתֶּם אֹתוֹ, אוֹ-בְשׁוֹרָה אַחֶרֶת מֵסוּג שׁוֹנֵה אֲשֶׁר לֹא-קִבַּלְתֶּם אֹתָהּ, כִּי עֲתָה טוֹב תַּעֲשׂוּ אִם תִּימְנְעוּ מִמֶּנּוּ.

על הבשורה שמופצת מוצהר שהיא בשורה אחרת מסוג שונה. המקור הינו רוּחַ אַחֵר מֵסוּג שׁוֹנֵה. הישוע שמוצג או מופץ הוא ישוע אחר מאותו הסוג, כזה שנראה כמו ישוע של הברית החדשה אך הוא זיוף.

בפסוקים 13-14 פולוס מציינ:

כִּי אֲנָשִׁים כְּאֵלֶּה שְׁלִיחֵי שְׂקָר הֵם, פְּעֻלֵי רְמִיָּה, מִתְחַפְּשִׁים לְשְׁלִיחֵי הַמְּשִׁיחַ. וְאֵינְנוּ פְּלֵא; הֲלֹא הַשָּׁטָן גַּם-הוּא מִתְחַפֵּשׂ לְמַלְאָךְ הָאֵוֶר.

מוצהר על המפיצים ישוע מזויף שהם שְׁלִיחֵי שְׁקָר אך אינם נראים כאלה, שכן הם מתחפשים כדי להיראות כמו ולהישמע כמו משרתים אמיתיים של המשיח. בעשותם כך הם משקפים את אדונם האמיתי – השטן, מלאך האופל, שמתחפש כדי להיראות כמְלַאךְ שֶׁל אֹר. טבעה של תוכנית מזויפת זו הוא להפיץ ישוע הדומה מאוד לישוע של הברית החדשה, אך הוא מזויף. היקפה של תוכנית הזיוף, או עד כמה היא תוכל להרחיק לכת, ניתן במתי ז' 22-23:

וְהִיא בְּיוֹם הַהוּא יֵאמְרוּ רַבִּים אֵלַי: אֲדֹנָי, אֲדֹנָי, הֲלֹא בְשִׁמְךָ נִבְאָנוּ וּבְשִׁמְךָ גִּרְשָׁנוּ שְׂדִים וּבְשִׁמְךָ עָשִׂינוּ גְבוּרוֹת רַבּוֹת? אַזְּ אַעֲנֶה-בָּם לֵאמֹר: מֵעוֹלָם לֹא יַדְעֵתִי אֶתְכֶם, סוּרוּ מִמֶּנִּי פְעֲלֵי הָאֵנוּ.

יש לשים לב היטב למה שהם מסוגלים לבצע בשם של אותו ישוע מזויף. הם מסוגלים לגרש שדים; הם מסוגלים לנבא אירועים שאמנם מתרחשים; והם מסוגלים לבצע נסים כמו נסי רפואה, בין היתר. אך ישוע יאמר להם: מְעוֹלָם לֹא יַדְעֵתִי אֶתְכֶם. מסיבה זו כל האותות החיצוניים הללו בפני עצמם אינם מוכיחים דבר, מפני שהשטן יכול להעתיק את כולם. המבחן האמיתי לעולם אינו התקיימות של אותות חיצוניים. המבחן האמיתי הוא תמיד נאמנות לכתוב. האם מה שנאמר, נעשה, ונלמד הוא מתוך נאמנות ללימוד דבר ה' הכתוב? זהו מבחננו האמיתי והיחיד. אין לנו מבחן אחר שעל פיו נשפוט. בימים מודרניים אלה, כשדגש חזק כל כך מושם על הריגוש, על הפן החווייתי, ועל רגשות, מאמינים רבים נתפסים לתנועות "על-טבעיות" שונות אך ורק עקב התקיימותם של אותות חיצוניים. בעשותם כך הם לעולם אינם מתבגרים באמונה, ואינם מניבים מתוכם את סוג הפרי שאלוהים מייעד למאמינים.

כדי לסכם את מעונו השלישי של השטן: היום הוא שוכן באטמוספירה; יש לו גישה לשמיים כשׁוֹטָן; יש לו גישה לארץ כְּאֲרִיָּה שֶׁאֵינָהּ לַמְטָרָה השמדה או כְּמְלַאךְ הָאֹר לַמְטָרָה תרמית. התוכנית המזויפת מופצת בידי משרתי משיח מזויפים (קור"ב יא 13), המטיפים ישוע מזויף (קור"ב יא 3) ומציגים סימנים, נסים ואותות מזויפים (מתי ז 22-23). דבר נוסף הקשור למעונו השלישי של השטן הוא עבודת הפיתוי שבאמצעותה הצליח לגזול את הסמכות על הארץ, בכך שגרם לאדם ליפול. עד היום הזה הוא עדיין מממש את סמכותו בתור שר (יוח' יב 31) ואלוהי (קור"ב ד 4) העולם הזה. כאשר גרם לאדם ליפול, הצליח השטן למנוע מהאדם לממש את הסמכות שנתן לו אלוהים על הארץ בעת בריאתו.

שלושת המעונות האחרונים שייכים כולם לעתיד.

ד. המעון הרביעי: כדור הארץ

מעונו הרביעי של השטן מתואר בהתגלות י"ב 7-12:

וְתִהְיֶה מְלָחְמָה בְּשָׂמַיִם; מִיִּכְאֵל וּמִלְאָכָיו וּלְחָמִים בְּתַנּוּן וְהַתַּנּוּן
 נִלְחָם וּמִלְאָכָיו. וְלֹא הִתְחַזְּקוּ וְגַם מְקוֹמָם לֹא־נִמְצָא עוֹד
 בְּשָׂמַיִם. וַיִּוֹטֵל הַתַּנּוּן הַגָּדוֹל, הַנִּחְשׁ הַקַּדְמוֹנִי אֲשֶׁר־נִקְרָא שְׁמוֹ
 מְלִשַׁיִן וְשָׁטָן, הַמְדִיחַ תְּבַל כְּלָה; הוּא הוֹטֵל אֶרְצָה וּמִלְאָכָיו עִמּוֹ
 הוֹטְלוּ. וְאֲשַׁמֵּעַ קוֹל גְּדוֹל בְּשָׂמַיִם, וַיֹּאמֶר: עֲתָה בָּאָה יְשׁוּעַת
 אֱלֹהֵינוּ וְעִזּוֹ וּמַלְכוּתוֹ וּמְמִשְׁלַת מְשִׁיחוֹ, כִּי הוֹרֵד שׁוֹטָן אַחֵינוּ
 הָעֹמֵד לְשֹׁטְנָם לִפְנֵי אֱלֹהֵינוּ יוֹמָם וְלַיְלָה. וְהֵם נִצְחָהוּ לְמַעַן דַּם־
 הַשָּׂה וּלְמַעַן דָּבַר עֲדוּתָם, וְלֹא־אָהְבוּ אֶת־נַפְשָׁם עַד לְמֹת. רְנוּ
 עַל זֹאת, שְׂמַיִם וְשַׁכְנֵינֵיהֶם; אוֹי לַיִּשְׂרָאֵל אֶרֶץ וְיָם, כִּי־יֵרֵד אֲלֵיכֶם
 הַמְלִשַׁיִן בְּחִמָּה גְדוֹלָה, מִדְּעֵתוֹ כִּי קִצְרָה עֵתוֹ.

קטע זה כבר נדון בחלקה העיקרי של העבודה הזאת, ולכן אין צורך לחזור על הפרטים. בתמצות: באמצע הצרה הגדולה יושלך השטן החוצה ממעונו השלישי הנוכחי אל מעונו הרביעי, וכך יוגבל לארץ הזאת למשך שארית הצרה. הוא ייוותר במעונו הרביעי לסך כולל של שלוש שנים וחצי. תוכניתו במהלך השעות במעונו הרביעי תהיה ניסיון להכחיד את היהודים אחת ולתמיד (הת'ג' יב 6, 13-17). הוא ינסה לעשות זאת באמצעות שתי החיות המתוארות בהתגלות י"ג (צר המשיח ונביא השקר). פרטי תוכניתו להכחדת היהודים ותוצאתה נדונו בפרקים הקודמים.

ה. המעון החמישי: התהום

על מעונו החמישי של השטן נכתב בהתגלות כ' 1-3:

וְאֶרֶא מְלֹאָךְ יוֹרֵד מִן־הַשָּׁמַיִם וּבִידוֹ מִפְתַּח הַתְּהוֹם וּכְבֹל גְּדוֹל.
 וַיִּתְּפֹשׂ אֶת־הַתַּנּוּן, אֶת־הַנִּחְשׁ הַקַּדְמוֹנִי, הוּא הַמְלִשַׁיִן וְהוּא
 הַשָּׁטָן, וַיֹּאסְרֵהוּ אֶלְף שָׁנִים; וַיִּשְׁלִיכֵהוּ בְּתֵהוֹם וַיִּסְגֹר בְּעֵדוֹ,
 וַיִּחְתָּם עָלָיו, לְמַעַן לֹא־יֵדְיַח עוֹד אֶת־הַגּוֹיִם, עַד־כְּלוֹת אֶלְף
 הַשָּׁנִים; וְאַחֲרֵי־כֵן יֵתֵר לְזִמּוֹ מִצָּעַר.

מעונו החמישי של השטן יהיה התהום, לשם ירותק למשך אלף שנות המלכות. כתוצאה מריתוקו לתהום יפחתו במידה רבה החטא והמוות במלכות, אך הם לא ימוגרו. פרטים אחרים של העניין הזה כבר נדונו. כאן חשוב לציין שיהיה זה במהלך תקופת המלכות שהאדם ישיג את מטרתו, שהיא מימוש

הסמכות על הארץ. כתוצאה ממאסר השטן במעונו החמישי ובאמצעות שלטונו של האדם-אלוה, ישוע המשיח, יגשים האדם את ייעודו לממש את הסמכות על הארץ. דבר זה ברור לפי אל העברים ב' 5-9:

כִּי לֹא תַחַת יַד־הַמַּלְאָכִים שָׁת אֶת־הָעוֹלָם הִבָּא אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ מִדְּבָרִים עָלָיו. כִּי אִם־כַּאֲשֶׁר הָעִיד הָאֵמֶר בְּמָקוֹם אֶחָד: מִה־אֲנוֹשׁ כִּי־תִזְכְּרֵנוּ? וּבֶן־אָדָם כִּי תִפְקְדֵנוּ? וּתְחַסְרֵהוּ מֵעַט מְאֹלָהִים, וְכָבוֹד וְהָדָר תַּעֲטֶרְהוּ, וּתְמַשְׁלֵהוּ בְּמַעֲשֵׂי יָדָי; כֹּל שְׁתָּה תַחַת־רַגְלָיו. הֲנֵה בָאֲשֶׁר שָׁת כֹּל תַּחֲתָיו לֹא־הִשְׁאִיר דָּבָר שְׁלֹא־שָׁת תַּחֲתָיו. וְעַתָּה זֶה לֹא רָאִינוּ עַדִּין כִּי־כֹל הוֹשֵׁת תַּחֲתָיו; אַבְל יִשְׁוֶע, הַמְּחַסֵּר מֵעַט מִמְּלָאָכִים, אוֹתוֹ רָאִינוּ מֵעַט בְּכָבוֹד וְהָדָר מִפְּנֵי עֲנוּתוֹ עַד־מָוֶת, לְמַעַן אֲשֶׁר יִטְעַם בְּחֶסֶד אֱלֹהִים אֶת־הַמָּוֶת בְּעַד כָּלָם.

ו. המעון השישי: אגם האש

מעונו השישי של השטן מתואר בהתגלות כ' 7-10:

וְאַחֲרֵי כָלוֹת אֶלְף הַשָּׁנִים יִתֵּר הַשָּׁטָן מִבֵּית מִשְׁמְרוֹ וַיֵּצֵא לְהַדִּיחַ אֶת־הַגּוֹזִים בְּאֶרֶבַע כְּנָפוֹת הָאָרֶץ, אֶת־גּוֹג וּמְגוֹג, וְלִקְבָצָם לְמַלְחָמָה, אֲשֶׁר מְסַפְּרָם כְּחוֹל הַיָּם. וַיַּעֲלוּ עַל־מֶרְחֵבֵי אָרֶץ, וַיִּסְבּוּ אֶת־מַחְנֵה הַקְּדוּשִׁים וְאֶת־הָעִיר הַחֲבִיבָה; וַתֵּרֶד אֵשׁ מֵאֵת הָאֱלֹהִים מִן־הַשָּׁמַיִם וַתֹּאכַל אֹתָם. וְהַשָּׁטָן אֲשֶׁר הִדִּיחָם הִשְׁלַךְ בְּאֶגְם־אֵשׁ וּגְפָרִית, אֲשֶׁר־שָׂם גַּם־הַחַיָּה וּנְבִיא הַשָּׁקֶר, וַיִּסְרוּ יוֹזָם וְלִילָה לְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים.

פרטי קטע זה כבר נדונו גם הם. פה מספיק לומר שאגם האש ישמש מעונו השישי והסופי של השטן, שם ייוותר לנצח נצחים יחד עם כל המלאכים הנופלים ועם בני האנוש הבלתי פדויים. כתוצאה מהשלכת השטן למעונו השישי יוסרו שתי השפעות עיקריות של נפילת השטן: המוות (קור"א טו 26-24) והים (התג' כא 1).

II

נספח שני

אל התסלוניםקים ב' 1-12

בכל ספר העוסק בתורת אחרית הימים (אסכטולוגיה) חייבים להתייחס לקטע המוכר היטב, שהוא השנייה אל התסלוניםקים ב' 1-12. נערכו ויכוחים רבים לגבי השאלות מהן בדיוק הנקודות שאותן ביקש פולוס להעביר, מהי זהותו של המעכב (או המונע), ומהו בדיוק היחס בין צר המשיח למעכב. בבואנו לעסוק בקטע זה, ייתכן שטוב ביותר הוא קודם לסכם את הנקודות העיקריות המועברות ולאחר מכן להתקדם לניתוח הטקסט. נראה שהנקודות העיקריות הן כדלהלן. **ראשית:** לנחם את המאמינים בתסלוניקי, בהודיעו להם שאינם בתוך הצרה ושהצרה טרם הגיעה. **שנית:** ללמד שיהיו שתי התגלויות נפרדות של צר המשיח בנקודות זמן שונות. **שלישית:** ששני דברים מתעכבים: סוד הרשע באופן כללי עכשיו, וצר המשיח בפרט בעתיד.

עם הרקע הזה, הצעד הבא הוא להתבונן בקטע עצמו:

וְהִנְנוּ מִבְּקָשִׁים מְכֻסִּים, אֶחָדִי, עַל־אֲדוֹת בֵּיאַת אֲדֹנָינוּ יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ
וְאֶסִּיפְתָּנוּ אֵלָיו, אֲשֶׁר לֹא־תִטְרֹף דְּעַתְכֶם פְּתָאִם וְאֲשֶׁר לֹא
תִבְהַלּוּ, לֹא בְרוּחַ וְלֹא בְדַבּוּר וְלֹא בְאֲגֵרֶת כְּמו־שְׁלוּחָה מֵאֲתָנוּ,
כְּאֵלוּ הִגִּיעַ יוֹם הַמָּשִׁיחַ [*יְהוָה]. אֶל־יִתְעַה אֶתְכֶם אִישׁ בְּשׁוֹם
אוֹפֹן, כִּי לֹא־יָבֵא בְּטָרִם יְהוָה בְּרֵאשׁוֹנָה הַמְּרֹד וְנִגְלָה אִישׁ
הַחֲטָאָה, בְּן־הָאֲבִדוֹן, הַמִּתְקוֹמֵם וְהַמִּתְרוֹמֵם עַל־כָּל־הַנִּקְרָא
אֵל אוֹ עֲבוֹדָה, עַד־כִּי גַם־יֵשֵׁב בְּהִיכַל הָאֱלֹהִים כְּאֱלֹהִים וּמְרָאָה
אֶת־עַצְמוֹ כִּי אֱלֹהִים הוּא. הֲלֹא תִזְכְּרוּ כִּי־בְעוֹד הַיּוֹתִי אֶתְכֶם
דִּבַּרְתִּי אֵלֶיכֶם? וְעַתָּה וְדַעְתֶּם מֵה־שְׂיִמְנַעְהוּ מִלְּהַגְלוֹת בְּעִתּוֹ.
כִּי סוֹד הַרְשָׁע כְּבָר הַחֵל לְפַעֵל; רַק שְׂיוֹסָר מִתְּוֹדַת הַמִּנְעַע עַד־כֹּה.

וְאִזְּיָגְלָה הַרְשָׁע, אֲשֶׁר יִמְיָתְנוּ הָאֲדוֹן בְּרוּחַ שְׁפָתָיו וַיִּשְׁבִּיתֵנוּ
 בְּהוֹפְעֵת בֵּיאָתוֹ, אֵת אֲשֶׁר יָבֹא כְּחִזְקַת הַשֵּׁטָן בְּרַב־כֹּחַ וּבְאֵתוֹת
 וּבְמוֹפְתֵי שָׁקֶר וּבְכַל־מְרִמַת אֶן וּבְאֲבָדִים, תַּחַת אֲשֶׁר לֹא קִבְּלוּ
 אֶת־אֶהְבֵּת הָאֱמֶת לְהוֹשֵׁעַ. וּבְעֵבוּר זֹאת יִשְׁלַח לָהֶם הָאֱלֹהִים
 מְדוּחֵי שָׁוָא לְהֶאֱמִין בְּשָׁקֶר, לְמַעַן יִדּוּנוּ כָּל־אֲשֶׁר לֹא־הֶאֱמִינוּ
 בְּאֱמֶת כִּי אִם־רָצוּ בְּעוֹלָה.

כפי הנראה, לאחר שעזב פולוס את תסלוניקי נכנסו כמה מורי שקר המלמדים תורה שלפיה תתרחש ההילקחות בתום הצרה הגדולה, והצהירו שהמאמינים מצויים כרגע בצרה הגדולה. התסלוניקים היו מבוהלים מכך שיום ה', שהוא השם הנפוץ ביותר לצרה הגדולה, כבר הגיע (פס' 1-2). דבר זה היה נכון במיוחד לאור העובדה שבאיגרת הראשונה הוא לימד אותם בבירור על הילקחות בטרם הצרה הגדולה. בנקודה זו ציין פולוס שהצרה לא הייתה יכולה להגיע עדיין, מכיוון ששני אירועים, שעל שניהם להקדים את הצרה, טרם התרחשו (פס' 3). **הראשון** הוא כפירת הקהילה, וה**שני** הוא התגלות איש החטאה, בן האבדון. תתקיים התגלות של זהות צר המשיח אשר תקדים את הצרה, וזאת עבור המאמינים החיים באותה תקופה. בשלב זה ייתכן שההילקחות כבר התרחשה וייתכן שלא, מאחר שהכתובים אינם מציינים כמה זמן בדיוק לפני הצרה הגדולה תתרחש ההילקחות. לפיכך התגלות זהותו של צר המשיח עבור המאמינים לפני הצרה עלולה להיות עבור הקהילה, וזאת אם טרם התרחשה ההילקחות, או עלולה להיות עבור דור חדש של מאמינים שיקבלו את הבשורה לאחר הילקחות הקהילה. יהיו מי שיהיו המאמינים באותו הזמן, הם יקבלו התגלות בנוגע לזהותו של צר המשיח, ודבר זה יקרה זמן מה לפני הצרה. הטקסט אינו מציין כיצד בדיוק תבוא התגלות זו, אך כתובים אחרים מצביעים על כך שהיא עשויה לבוא בגלל שני דברים. **ראשית:** לפי דניאל ט' 27 ברור שהצרה תתחיל בכריתת ברית שבע השנים בין ישראל לצר המשיח. כאשר תוכרז ברית זו הממששת ובאה, יוכלו המאמינים להיות מודעים לזהותו של צר המשיח. **שנית:** ייתכן גם שמאמינים יסיקו מיהו לפי הערך המספרי של שמו של צר המשיח, אשר יהיה 666.

ואז מצוינים שני דברים בנוגע לאותו צר המשיח (פס' 4). **ראשית:** הוא יתנגד לאלוהים ולכל דבר שאפשר לסגוד לו. **שנית:** הוא ישתלט על בית המקדש ויכריז על עצמו כאלוהים ויקרא לכל בני האדם להשתחוות לו. מאורע זה יתרחש באמצע הצרה הגדולה במשותף עם השיקוץ המשומם.

פסוקים 5-7 הם מעין מאמר מוסגר, שבו מזכיר פולוס לקוראיו דברים שלימד אותם כשהיה עמם (פס' 5). הדבר העיקרי שלימד אותם היה העובדה

שההשתלטות על בית המקדש וההכרזה העצמית כאלוהים יעוכבו, ושעד שיוסר המעכב (המונע) אין האירועים מפסוק 4 יכולים להתרחש (פס' 6). כבר ראינו בחלקו העיקרי של ספר זה שיהיו אלה שלושה מבין עשרת המלכים של המחצית הראשונה של הצרה הגדולה, והממשלות שהם מייצגים, אשר יעכבו את צר המשיח מלהגיע לידי שליטה פוליטית ומדינית מלאה. רק כאשר ייהרג האחרון מבין שלושת המלכים הללו, דבר שיביא לכניעה מוחלטת מצד שבעת המלכים האחרים, יהיה צר המשיח חופשי ליטול לעצמו רודנות כלל-עולמית מלאה ולהוציא אל הפועל את האירועים שמתוארים בפסוק 4. לפיכך המעכב האחרון של צר המשיח יהיה האחרון מבין שלושת המלכים והממשלה שהוא מייצג. ואז מזכיר פולוס לקוראיו שסוד הרשע כבר פועל ושאיפילו עכשיו הוא מעוכב (פס' 7). רוח הקודש אינו מוזכר כלל כמעכב. המטלה של ריסון הרשע ניתנה לרשות אנושית במסגרת הברית עם נוח בבראשית ט' 1-17, ואמת דוקטרינרית בסיסית זו נשנתה על ידי פולוס באל הרומים י"ג 1-7. מצד אחד, רשות אנושית מעכבת את הרשע אפילו עכשיו. מצד שני, ממשלתו של אחרון שלושת המלכים תעכב את צר המשיח, איש הרשע, עד אמצע הצרה הגדולה.

לאחר התזכורת המוסגרת בפסוקים 5-7, חוזר פולוס בפסוקים 8-12 למקום שממנו סטה בפסוק 4. לפי פסוק 8 ישמש השיקוף המשומם מפסוק 4 כהתגלות השנייה של צר המשיח. בעוד ההתגלות הראשונה תהיה עבור המאמינים לפני הצרה, ההתגלות השנייה באמצע הצרה הגדולה תהיה עבור ישראל. על ידי עצם מעשה השיקוף המשומם יתגלה צר המשיח כאיש הרשע באמת, ואז יוכל עם ישראל להבין עם מי הוא כרת את בריתו. במתי כ"ד - 22 15 מציין האדון בבירור שמעשה השיקוף המשומם הוא סימן עבור ישראל. פולוס אז ממשיך ונותן פרטים נוספים בנוגע לצר המשיח. הוא יושמד לבסוף על ידי ביאתו השנייה של המשיח (פס' 8ב). הוא זה אשר יועצם לחלוטין על ידי השטן ויהיה מסוגל לעשות נסים (פס' 9) למטרת תרמית כלל-עולמית, שכן הוא יקרא לכל בני האדם להשתחוות לו (פס' 10). אלה שיוטעו על ידו ועל ידי אותותיו השקריים הם אותם שכבר דחו את הבשורה של האדון ישוע (פס' 11-12). פסוקים אלה הובנו לעתים קרובות כאילו נאמר בהם שלאותם אלה אשר שמעו את הבשורה לפני ההילקחות ולא האמינו, לא תהיה ההזדמנות להיושע לאחר ההילקחות ובמהלך הצרה הגדולה. אך הקטע עצמו ממקם את דחיית הבשורה במהלך הצרה הגדולה ולא לפני הצרה הגדולה. יש לזכור שבמשך מחציתה הראשונה של הצרה הגדולה יתקיים בישור כלל-עולמי של הבשורה על ידי 144 אלף היהודים (מתי כד 14; התג' ז). אמנם רבבות יקבלו את הבשורה, אך רבים יותר לא יקבלו אותה. מכיוון שאותם רבים יסרבו

להגיב לבישור של 144 האלף לאורך מחציתה הראשונה של הצרה הגדולה, במהלך המחצית השנייה הם יוטעו בידי צר המשיח ויתחילו להשתחוות לו. תחילת מעשה ההשתחוות לצר המשיח תהיה כרוכה בקבלת האות 666. מרגע שיתקבל האות, תעבור דמות זו את נקודת האל־חזור ולא תהיה לה ההזדמנות להיושע מאותו רגע ואילך (התג' יד 9-12).

III

נספח שלישי

אשת ה' וכלת המשיח

לפני שנים רבות כתב ד"ר ק"א סקופילד ספרון קטן הנושא את הכותרת 'חלוקה נכונה של דבר האמת'. בספרון זה הוא הראה כיצד כל הבנה ברורה של המקרא מחייבת שמירה על הבחנות ברורות. למעשה סימן ההיכר של המאמין בתורת העידנים, כמו גם של זה שאינו מאמין בה, נסוב לעתים קרובות סביב אופן הבנתן של הבחנות מקראיות עיקריות. אחת מן ההבחנות המקראיות העיקריות הללו היא בין ישראל לקהילה. הסירוב לשמור על ההבחנה הזאת רק יוביל לפרשנות מוטעית של מה שמלמדים הכתובים על כל אחת מההוויות האלה.

הכתובים משמרים את ההבחנה בין ישראל לקהילה במספר דרכים שונות, ואחת מהן היא ההבחנה בין האישה לבין הכלה. במקרא מוצגת ישראל כאִשָּׁת? הָהוּא, בעוד הקהילה מוצגת ככִּלְתַּת הַמְּשִׁיחַ.

א. ישראל: אשת ה'

מערכת היחסים של ישראל בתור אשת ה' מוצגת לאורך הכתובים בדרכים ובהיבטים שונים. אפשר לחלק את מערכת היחסים הזאת לשישה שלבים מובחנים שדרכם היא מתפתחת.

1. שלב ראשון: ברית הנישואים

לקורא בדרך אגב ובשטחיות נראה ספר דברים כחזרה על מה שכתב משה מוקדם יותר בספרי שמות, ויקרא ובמדבר. למעשה, עצם שמו של הספר בלועזית - Deuteronomy - משמעותו "תורה שנייה" או "משנה התורה".

ואכן אפשר למצוא כמעט את כל הנמצא בספר דברים גם בשלושת הספרים הקודמים בתורת משה. אולם דברים אינו רק ספר של חזרות. תבניתו של ספר דברים ערוכה כולה הן בדרך של ברית סוזרן-וסאל עתיקה והן בדרך של חוזה נישואים עתיק. במילים אחרות, מה שעשה משה בספר דברים היה לקחת את כל ההיבטים השונים של שלושת הספרים הקודמים ולהציג אותם בצורת חוזה נישואים עתיק. ספר זה מכיל את חוזה הנישואים שנכרת בין ישראל לאלוהים - בו נהייתה ישראל לאשת ה'.

בלתי אפשרי לעסוק במסגרת עבודה זו בספר דברים בכללותו, ולהמחיש כיצד הוא מתאים לתבנית של חוזה נישואים. אך כן אפשרי להתמקד בקטעי מפתח מסוימים.

הקטע הראשון הוא דברים ה' 1-3:

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה אֶל-כָּל-יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, אֶת-הַחֻקִּים וְאֶת-הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר בְּאָזְנֵיכֶם הַיּוֹם וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם. יְהוָה אֱלֹהֵינוּ כָּרַת עִמָּנוּ בְּרִית בְּחָרֵב. לֹא אֶת-אֲבֹתֵינוּ כָּרַת יְהוָה אֶת-הַבְּרִית הַזֹּאת, כִּי אֲתָנוּ, אֲנַחְנוּ אֵלֶּה פֹה הַיּוֹם כָּלְנוּ חַיִּים.

קטע זה מכריז שאלוהים נכנס בברית עם עמו ישראל בהר סיני. מאוחר יותר נראה שהנביאים תפסו מאז ומתמיד את יחסי הברית האלה כברית של נישואים.

מאוחר יותר, בדברים ו' 10-15, הכריז אלוהים על קנאתו לאשתו ישראל:

וְהָיָה כִּי יִבְיֵאֵךְ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם, לְאַבְרָהָם, לִיצְחָק וּלְיַעֲקֹב לֵאמֹר, עָרִים גְּדֹלֹת וְטֹבֹת אֲשֶׁר לֹא-בְנִיתָ. וּבָתִּים מְלֵאִים כָּל-טוֹב אֲשֶׁר לֹא-מְלֵאתָ וּבְרֹת חֲצוּבִים אֲשֶׁר לֹא-חֲצַבְתָּ, כְּרָמִים וְזֵיתִים אֲשֶׁר לֹא-נִטְעַתָּ, וְאֹכֶלֶת וּשְׂבַעֲתָ. הַשְּׂמֵר לָךְ פְּרִי-תְשׁוּבָתְךָ אֶת-יְהוָה אֲשֶׁר הוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדִּים. אֶת-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד וּבְשֵׁמוֹ תִשְׁבַּע. לֹא תִלְכּוּן אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵיכֶם. כִּי אֵל קָנָא יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּקֹרְבָה, פְּרִי-יַחֲרָה אֶף-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּךָ, וְהִשְׁמִידֲךָ מֵעַל פְּנֵי הָאֲדָמָה.

בקטע זה מקבלת ישראל אזהרה נגד ניאוף. מאחר שה' הוא הבעל של ישראל, הדרך שבה ישראל יכולה להיות אשמה בניאוף הוא בהשתחוות לאלוהים אחרים. אלוהים מזהיר את ישראל שלא להיות לאישה מנאפת על ידי משחקים עם אלוהים אחרים. הסיבה שניתנת היא קנאתו הבווערת של אלוהים, לבל תוצת קנאתו נגד עמו ולבסוף יגרום אלוהים להדחתו מן הארץ שנתן לו.

דברים ז' 6-11 שוב מתואר עם ישראל כזה שנבחר על ידי אלוהים:

כִּי עִם קְדוּשׁ אֲתָה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ; בְּךָ בָּחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְהִיֹּת
לוֹ לְעַם סִגְלָה מִכָּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל-פְּנֵי הָאָדָמָה. לֹא מִרְבֶּכְךָ
מִכָּל-הָעַמִּים חָשַׁק יְהוָה בְּכֶם וַיִּבְחַר בְּכֶם, כִּי-אֲתֶם הִמְעַט מִכָּל-
הָעַמִּים. כִּי מֵאֲהֶבֶת יְהוָה אֲתֶכֶם וּמִשְׁמֵרוֹ אֶת-הַשְּׂבָעָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם הַיְצִיא יְהוָה אֲתֶכֶם בְּיַד חֲזָקָה, וַיִּפְדֶּךָ מִבֵּית
עַבְדִּים, מִיַּד פְּרַעֲה מֶלֶךְ-מִצְרָיִם. וַיְדַעַתְּ כִּי-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא
הָאֱלֹהִים, הָאֵל הַנֶּאֱמָן, שְׁמֵר הַבְּרִית וְהַחֲסֵד לְאַהֲבָיו וּלְשֹׁמְרֵי
מִצְוֹתוֹ (מִצְוֹתָיו) לְאֶלְפֵי דֹר. וּמִשְׁלֵם לְשֹׁנְאָיו אֶל-פְּנֵי לְהֶאֱבִידוֹ,
לֹא יֵאָחַר לְשֹׁנְאוֹ, אֶל-פְּנֵי יִשְׁלֵם-לוֹ. וְשֹׁמְרַתְּ אֶת-הַמִּצְוָה וְאֶת-
הַחֻקִּים וְאֶת-הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוָּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם.

אלוהים תיאר תחילה את הבחירה (פס' 6), ואז הוא נתן את הסיבה (פס' 8-7). אלוהים לא בחר בישראל להיות אשתו בגלל גודלה, כי ישראל הייתה קטנה. הייתה לו רק סיבה בסיסית אחת, והיא אהבתו לישראל. בגלל אהבתו לישראל, הוא נכנס ליחסי ברית עמה. יחסי ברית אלה הם חוזה הנישואים של ספר דברים. אך כעת יש לישראל מחויבות (פס' 9-11). אלוהים הפציר בישראל לשמור על נאמנות, להיות אישה נאמנה לאלוהים בכך שתציית ותהיה כנועה לו.

כפי שצוין לפני כן, הנביאים ראו תמיד את יחסי הברית האלה כחוזה נישואים. דוגמה אחת נמצאת ביחזקאל ט"ז 8:

וְאֶעֱבֹר עָלֶיךָ וְאָרָאָךְ, וְהִנֵּה עֵתָךְ עַת דָּדִים, וְאֶפְרָשׁ כְּנָפֵי עָלֶיךָ
וְאֶכְסֶה עֵרוֹתָךְ, וְאֶשְׁבַּע לְךָ וְאָבֹא בְּבֵרִית אִתְּךָ, נָאִם אֲדֹנָי
יְהוָה וַתְּהִי-לִי.

מילותיו של יחזקאל הן מילים של ליל הכלולות; הברית בסיני והיחסים בין ישראל לה' מתוארים בפי הנביא במונחים של ליל הכלולות.

אם כן בשלב הראשון שבמערכת היחסים שלה כאשת ה', נכנסה ישראל לחוזה נישואים, וחוזה נישואים זה הוא ספר דברים.

2. שלב שני: הניאוף הגדול

על אף שישראל הוזהרה חמורות להישאר נאמנה לה' כפי שאישה נאמנה לבעלה, במקום להיות נאמנה, היא אשמה בניאוף גדול המתואר בפי מספר נביאים בתנ"ך. ירמיהו ג' 1-5 מציין:

לאמר: הן ישלח איש את-אשתו, והלכה מאתו והיתה לאיש-אחר, הישוב אליה עוד? הלא חנוף תחנף הארץ ההיא? ואת זנית רעים רבים ושוב אלי, נאם-יהוה. שאי-עיניך על-שפלים, וראי: איפה לא שגלת (שכבת)? על-דרכים ישבת להם כערבי במדבר, ותחניפי ארץ בזנותיך וברעתך. וימנעו רבבים ומלקוש לוא היתה, ומצח אשה זונה היה לך, מאנת הפלים. הלא מעתה קראתי (קראת) לי אבי, אלוף נערי אתה. הינטור לעולם? אם-ישמר לנצח: הנה דברת ותעשי הרעות, ותוכל.

ישראל לא אשמה בניאוף חד-פעמי בלבד, כי אם הייתה אשמה בזנות עם מאהבים רבים. מאוחר יותר, בפסוק 20, כותב ירמיהו:

אכן בגדה אשה מרעה, כן בגדתם בי, בית ישראל, נאם-יהוה. בקטע זה הראה ירמיהו שעם ישראל אכן היה כמו אישה שהפנתה עורף לבעלה. הוא היה אישה האשמה בניאוף.

בגלל ניאוף זה הופר חוזה הנישואים המקורי, לפי ירמיהו ל"א 31: לא כפרית אשר פרתי את-אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים, אשר-המה הפרו את-בריתי ואנכי בעלתי בם, נאם-יהוה.

משמעות הניאוף הייתה שחוזה הנישואים בטל ומבוטל. ירמיהו הבהיר שהבעיה לא הייתה בבעל, כי אלוהים היה בעל טוב. אלא הבעיה הייתה באישה, אשר התעקשה ללכת אחרי אלוהים אחרים וכך נהייתה אשמה בניאוף הגדול.

נביא נוסף, יחזקאל, תיאר את הניאוף הגדול הזה בקטע נרחב הנמצא בפרק ט"ז 15-34:

ותבטחי בגינתך, ותזני על-שמה, ותשפכי את-תזנותיך על-כל-עובר לו-יהי. ותקחי מבגדיך ותעשי-לך במות טלאות ותזני עליהם, לא באות ולא יהיה. ותקחי כלי תפארתך מזהבי ומכספי אשר נתתי לך, ותעשי-לך צלמי זכר, ותזני-בם. ותקחי את-בגדי רקמתך ותכסים, ושמני וקטרתי נתתי לפניך. ולחמי אשר-נתתי לך, סלת ושמן ודבש האכלתיך, ונתתיהו לפניך לריח ניחח ויהי, נאם אדני יהוה. ותקחי את-בניך ואת-בנותיך אשר זלדת לי, ותזבחים להם לאכול, המעט מתזונותך (מתזונותיך)? ותשחטי את-בני, ותתנים בהעביר אותם להם. ואת כל-תולעתיך ותזנתיך לא זכרתי (זכרת) את-ימי נעוריך, בהיותך עירם ועריה, מתבוססת בדמך היית. ויהי אחרי כל-רעתך, אוי

אוי לך, נאם אֲדָנִי יְהוָה. וּתְבַנִּי־לְךָ גֵב וּתְעַשִּׂי־לְךָ רִמָּה בְּכָל־
 רְחוֹב. אֶל־כָּל־רֹאשׁ דָּרָךְ בְּנִית רָמַתְךָ, וּתְתַעֲבִי אֶת־יָפְיֶךָ, וּתְפַשְׁקִי
 אֶת־רִגְלֶיךָ לְכָל־עוֹבֵר, וּתְרַבִּי אֶת־תּוֹנוֹתֶךָ (תְּזוּנוֹתֶיךָ). וּתְזוּנֵי אֶל־
 בְּנֵי־מִצְרַיִם שְׂכַנְיֶךָ גְדֹלֵי בָשָׂר, וּתְרַבִּי אֶת־תְּזוּנוֹתֶיךָ לְהַכְעִיסֵנִי.
 וְהִנֵּה נְטִיתִי יָדִי עָלֶיךָ וְאֶגְרַע חֶסֶדְךָ, וְאֶתְגַּדְּ בְּנֶפֶשׁ שְׂנְאוֹתֶיךָ בְּנוֹת
 פְּלִשְׁתִּים הַנִּכְלָמוֹת מִדְּרָכֶךָ זָמָה. וּתְזוּנֵי אֶל־בְּנֵי אֲשׁוּר מִבְּלַתִּי
 שְׂבַעְתְּךָ, וּתְזוּנֵים וְגַם לֹא שְׂבַעְתְּ. וּתְרַבִּי אֶת־תְּזוּנוֹתֶיךָ אֶל־אֲרָץ
 כְּנַעַן כְּשָׂדֵי־יָמָה, וְגַם־בְּזֹאת לֹא שְׂבַעְתְּ. מָה אֲמַלְה לְבַתְּךָ, נָאִם
 אֲדָנִי יְהוָה, בַּעֲשׂוֹתֶיךָ אֶת־כָּל־אֵלֶּה, מַעֲשֵׂה אִשָּׁה־זוֹנָה שְׁלֹטַת.
 בְּבִנוֹתֶיךָ גִּבְדָּ בְּרֹאשׁ כָּל־דָּרָךְ, וְרָמַתְךָ עֲשִׂיתִי (עֲשִׂיתִי) בְּכָל־רְחוֹב,
 וְלֹא־הֵייתִי (הֵייתִי) בְּזוֹנָה לְקַלֵּס אֶתְנֶן. הָאִשָּׁה הַמְּנַאֲפֶת תַּחַת
 אִישָׁה תִּקַּח אֶת־זָרִים! לְכָל־זוֹנוֹת יִתְנוּ־נֶדֶה, וְאֶתְּ נִתְּ אֶת־נְדָנֶיךָ
 לְכָל־מֵאֵהֶבֶיךָ, וּתְשַׁחֲדִי אוֹתָם לְבוֹא אֵלֶיךָ מִסְּבִיב בְּתְזוּנוֹתֶיךָ.
 וְיִהְיֶיךָ הַפֶּדַּ מֶרֶה־נְשִׁים בְּתְזוּנוֹתֶיךָ, וְאַחֲרֶיךָ לֹא זוֹנָה; וּבַתְּתֶיךָ
 אֶתְנֶן, וְאֶתְנֶן לֹא נְתוּ־לְךָ, וּתְהִי לְהַפֶּדַּ.

יחזקאל מכריז את אשמתה של ישראל כאשר הוא מראה לה שהיא אכן זנתה (פס' 15). על אף שזונוות בדרך כלל מקבלות כסף על שירותיהן, ישראל הייתה שונה מעט שכן היא שילמה למאהביה (פס' 16-19), והיא שילמה להם באותם הדברים עצמם **שבעלה האמיתי**, אלוהים, נתן לה בתור אשתו. יתרה מכך, ילדי ישראל עצמם הוקרבו לאותם מאהבים, האלילים הפגאניים (פס' 20-21). ישראל אכן שכחה את אהבת נעוריה, כאשר נכנס אלוהים בראשונה ליחסי הברית עמה (פס' 22). יחזקאל ממשיד ומתאר את המאהבים שאחריהם הלכה ישראל (פס' 23-29). מאהבים אלה היו אלוהי המצרים והאשורים והבבלים. האבסורד שבניאופה של ישראל מפורט כאן בביטוי. העמים האלה, שאותם ייצגו אלוהי הניכר הללו, עשו כמיטב יכולתם לפגוע בישראל. ישראל סבלה קשות מידי המצרים, האשורים והבבלים. אך במקום לפנות לבעלה שלה, ה', הלכה ישראל אחרי אלוהי העמים הללו, ונאפה עם אלה שהרבו לפגוע בה יותר מכול.

נביא אחר, הושע, תיאר גם הוא את הניאוף הזה, בפרק ב' 4-7:

רִיבו בְּאִמְכֶם רִיבו, כִּי־הִיא לֹא אִשְׁתִּי וְאֲנֹכִי לֹא אִישָׁה, וְתִסַּר
 זְנוּנֵיךָ מִפְּנֵיךָ וְנֶאֱפֹפִיךָ מִבֵּין שִׁדְיֶיךָ. פֶּן־אֶפְשִׁיטְנָה עֲרֻמָּה וְהִצַּגְתִּיךָ
 כְּיוֹם הַהוֹלָדָה, וְשַׁמְתִּיךָ כַּמִּדְבָּר וְשַׁתְּהָ כְּאֲרָץ צִיָּה וְהַמְתִּיךָ בְּצֻמָּא.
 וְאֶת־בְּנֵיךָ לֹא אֲרַחֵם, כִּי־בְנֵי זְנוּנִים הֵמָּה. כִּי זָנְתָה אִמָּם, הִבִּישָׁה

הִוֹרְתֶם, כִּי אָמַרְהָ: אֵלֶכָה אַחֲרַי מֵאַהֲבֵי נִתְּנִי לַחֲמֵי וּמִימֵי, צִמְרֵי
וּבְשִׁתִּי, שְׂמֵנִי וְשִׁקּוּיִי.

הושע הכריז את דבר האישום שהיה לאלוהים נגד ישראל: היא אשמה בזנות. היא נאפה (פס' 4-5), היא ילדה ילדי נאפופים ולכן הם היו ממזרים (פס' 6), והיא עסקה בזנות (פס' 7).
אם כן, על אף ברכות אלוהים הרבות והמגוונות לישראל, פנה עם ישראל מאלוהים כדי לזנות והיה אשם בניאוף גדול.

3. שלב שלישי: הפירוד

בעטיו של ניאוף זה, בימי ישעיהו התרחש פירוד בין אלוהים לישראל. פירוד זה מתואר בישעיהו נ' 1:

כֹּה אָמַר יְהוָה: אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוֹת אֲמַכֶּם אֲשֶׁר שְׁלַחְתִּיהָ?
אוּ מִי מְנוֹשֵׁי אֲשֶׁר-מְכַרְתִּי אֶתְכֶם לֹו? הֵן בְּעֹנֹתֵיכֶם נִמְכַרְתֶּם,
וּבְפִשְׁעֵיכֶם שְׁלַחְהָ אֲמַכֶּם.

לפי ספר דברים כ"ד 1, אם ביקש בעל לגרש את אשתו, היה עליו לכתוב צו, או מה שמוכר יותר בשם ספר כריתות. לאחר שכתב אותו בכתב ידו הוא היה נותן אותו לאשתו, ואז היו הגירושים סופיים. כאשר מגיעים לזמן שבו הפך ישעיהו לנביא היה ניאופו של עם ישראל כה גדול, עד שאלוהים היה מוכרח למנוע את ברכותיו הרבות ממנו - הברכות המתוארות בספר דברים, שאותן יקבל עם ישראל אם יישאר נאמן. הסרת הברכות הזאת גרמה לרבים בישראל לומר שאלוהים גירש את אשתו. לכן דיבר אלוהים אל ישעיהו הנביא, וציין שהוא עדיין לא גירש את אשתו. אילו היה אלוהים מגרש את אשתו, הוא היה נותן לישראל ספר כריתות; מאחר שלא נמצא ספר כריתות כזה, משמעות הדבר היא שלא התרחשו גירושים.

במקום גירושים, התרחש פירוד. אך הפירוד נגרם על ידי חטאיהם עצמם. חטאה של ישראל בביצוע ניאוף יצר את הצורך בפירוד. בימי ישעיהו לא היו אלוהים וישראל גרושים, אך הם היו פרודים. פירוד זה קרה עקב ניאופה של ישראל ונמשך בערך מאה שנה.

4. שלב רביעי: הגירושים

אפילו אחרי כמאה שנים, שלאורכן המשיכו ברכות ספר דברים להימנע, עדיין לא שבה ישראל אל אלוהים, בעלה. לפיכך נאלץ אלוהים לבסוף לתת ספר כריתות ולגרש את אשתו, ישראל. ספר כריתות זה נכלל בירמיהו ג' 6-10:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי בְּיָמַי יֵאֱשָׁיְהוּ הַמֶּלֶךְ: הֲרֵאִיתָ אֲשֶׁר עָשִׂיתָ מְשֻׁבָּה יִשְׂרָאֵל? הֲלִכָּה הִיא עַל-כָּל-הַר גְּבֵה וְאֶל-תַּחַת כָּל-עֵץ רֹעֵן וְתַזְנִי-שָׁם. וַאֲמַר אַחֲרַי עֲשׂוּתָה אֶת-כָּל-אֵלֶּה: אֵלַי תָּשׁוּב; וְלֹא-שָׁבָה; וְתִרְאֶה (וְתִרְאֶה) בְּגוֹדָה אַחֻתָּה יְהוּדָה. וְאֶרְאֶה כִּי עַל-כָּל-אֲדוּת אֲשֶׁר נֶאֱסָפָה מְשֻׁבָּה יִשְׂרָאֵל, שְׁלַחְתִּיָּהּ וְאָתַן אֶת-סִפְרָ כְּרִיתְתִּיָּהּ אֵלַיָּהּ, וְלֹא יֵרָאֶה בְּגִדָה יְהוּדָה אַחֻתָּה, וְתִלְךְ וְתַזְנֶן גַּם-הִיא. וְהִיָּה מִקֵּל זְנוּתָהּ וְתַחֲנוּף אֶת-הָאָרֶץ, וְתִנְאַף אֶת-הָאֲבֹן וְאֶת-הָעֵץ. וְגַם-בְּכָל-זֹאת לֹא-שָׁבָה אֵלַי בְּגוֹדָה אַחֻתָּה יְהוּדָה בְּכָל-לְבָבָהּ, כִּי אִם-בְּשִׁקָּר נְאֻם-יְהוָה.

לאחר שהכריז שוב שישראל אשמה בניאוף (פס' 6-8), נתן אלוהים לבסוף את ספר הכריתות שלו. ספר הושע הוא ספר הכריתות של אלוהים ממלכות ישראל הצפונית, וספר ירמיהו הוא ספר הכריתות ממלכות יהודה הדרומית. הסיבה לכך שספר כריתות זה היה נחוץ, היא שהארץ שנתן אלוהים לעם ישראל נטמאה בטומאת הניאוף (פס' 9-10).

אם כן בימי ירמיהו הנביא היו בני עם ישראל גרושים. מאה שנים של פירוד לא הצליחו להביא לתשובה בישראל, ולבסוף לא הייתה לאלוהים ברירה אחרת אלא לתת גט כריתות בגלל ניאוף.

5. שלב חמישי: הענישה

ספר דברים, חוזה הנישואים המקורי, הצהיר מפורשות שאם תימצא ישראל בלתי נאמנה בתור אשת ה', יהיה אלוהים מוכרח להענישה על חוסר נאמנותה. וכך בעקבות נתינת גט הכריתות באה תקופה ארוכה של ענישה לישראל בגלל חטאיה.

מספר נבואות בתנ"ך מדברות על ענישת ישראל עקב אי נאמנותה. יחזקאל ט"ז 35-43 מציין:

לָכוּן, זֹנְהָ, שְׁמַעֲי דְבַר-יְהוָה. כֹּה-אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: יַעַן הִשְׁפַּךְ נְחֻשִׁתְךָ וְתַגְלָה עֲרוֹתְךָ בְּתַזְנוּתֶיךָ; עַל-מֵאֵהֲבֶיךָ, וְעַל כָּל-גְּלוּלֵי תוֹעֵבוֹתֶיךָ; וְכַדְמֵי בָנֶיךָ אֲשֶׁר נָתַתְּ לָהֶם. לָכוּן הִנְנִי מִקְבָּץ אֶת-כָּל-מֵאֵהֲבֶיךָ; אֲשֶׁר עֲרַבְתָּ עֲלֵיהֶם, וְאֵת כָּל-אֲשֶׁר אָהַבְתָּ עַל כָּל-אֲשֶׁר שָׁנֵאת, וְקִבַּצְתִּי אֹתָם עֲלֶיךָ; מִסְבִּיב, וְגִלְתִּי עֲרוֹתְךָ; אֲלֵהֶם, וְרָאוּ אֶת-כָּל-עֲרוֹתְךָ. וְשִׁפְטִיתִךָ מִשְׁפָּטֵי נְאֻפּוֹת וְשִׁפְכַת דָּם, וְנִתְתִּיךָ; דָּם חֲמָה וְקִנְיָה. וְנִתְתִּי אֹתְךָ; בְּיָדָם, וְהִרְסוּ גִבְךָ; וְנִתְצִי רַמְתֶּיךָ; וְהִפְשִׁטוּ אוֹתְךָ; בְּגִדְךָ; וְלָקְחוּ כָּלִי תַפְאֲרֶתְךָ; וְהִנְחוּךָ; עֵירִם וְעָרִיָּה. וְהֵעֵלוּ עֲלֶיךָ קֶהֱל וְרִגְמוּ אוֹתְךָ; בְּאֲבֹן וּבַתְּקוּף; בְּחַרְבוֹתָם. וְשִׂרְפוּ

בְּתִיךָ בָּאֵשׁ וְעָשׂוּ-בְךָ שְׁפָטִים לְעֵינַי נְשִׁים רַבּוֹת; וְהִשְׁפַּתִּיךָ מֵאוֹנָה, וְגַם-אֶתְנֶן לֹא תִתְנֶי-עוֹד. וְהִנְחֵתִי חֲמַתִּי בְּךָ, וְסָרָה קִנְאָתִי מִמֶּךָ, וְשָׁקַטְתִּי וְלֹא אֶכְעַס עוֹד. יַעַן אֲשֶׁר לֹא-זָכַרְתִּי (זָכַרְתָּ) אֶת-יָמֵי נְעוּרֶיךָ וְתִרְגְּזִי-לִי בְּכָל-אֱלֹהִים, וְגַם-אֲנִי הֵא דָרְבַּךְ בְּרֹאשׁ נְתַתִּי, נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה, וְלֹא עֲשִׂיתִי (עָשִׂיתָ) אֶת-הַזְּמָה עַל כָּל-תּוֹעֲבוֹתֶיךָ.

אחרי שציינ את הגורם לענישה, שהוא ניאוף (פס' 35-36), מתאר יחזקאל את העונש עצמו. ישראל תיחרב על ידי אותם המאהבים שלה ממש (פס' 37-41). בגלל שהשתחוותה לאלילי המצרים, המצרים יחריבו אותה. בגלל שהשתחוותה לפסיליה של בבל, הבבלים יהפכו אותה לשממה. העמים שהשתחוו לאותם אלוהים שאיתם נאפה ישראל, יהיו אלה שיפלו ויהרסו את עם ישראל. ואז תסור לבסוף קנאת אלוהים (פס' 42), מאחר שכפי שהוצהר בספר דברים, עונשה של ישראל יהיה תוצאת קנאתו של אלוהים לאשתו. אך לכל הענישה הזאת ישנה מטרה אחת ספציפית. מטרת הענישה הזאת אינה שיוכל אלוהים להיות נקמן ולהשיג את נקמתו בישראל, כי אם לגרום לה להפסיק לחטוא ולהפסיק את ניאופיה (פס' 43).

מאוחר יותר בפרק זה, בפסוקים 58-59, מראה יחזקאל שהעונש היה נחוץ כיוון שישראל הפרה את חוזה הנישואים:

אֶת-זִמְתְּךָ וְאֶת-תּוֹעֲבוֹתֶיךָ אֶת נְשָׂאֵתִים, נְאֻם יְהוָה. כִּי כֹה אָמַר אֲדֹנָי יְהוִה: וְעֲשִׂיתִי (וְעָשִׂיתִי) אוֹתְךָ בְּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ, אֲשֶׁר-בְּזִית אֱלֹהִים לְהַפְרֵר בְּרִית.

תוכנית הענישה מתוארת עוד בהושע ב' 8-15:

לָכוּ הַנְּנִי-שָׁךְ אֶת-דָּרְבַּךְ בְּסִירִים, וְגִדְרְתִי אֶת-גִּדְרָה, וְנִתִּיבוֹתֶיךָ לֹא תִמְצָא. וְרִדְפָה אֶת-מֵאֵהָבֶיךָ וְלֹא-תִשָּׁיג אֹתָם, וּבִקְשָׁתָם וְלֹא תִמְצָא, וְאָמְרָה: אֵלֶכָה וְאָשׁוּבָה אֶל-אִישִׁי הָרִאשׁוֹן, כִּי טוֹב לִי אִזּוּ מֵעַתָּה. וְהִיא לֹא יָדְעָה כִּי אֲנֹכִי נְתַתִּי לָהּ הַדָּגֵן וְהַתִּירוֹשׁ וְהַצֹּהַר, וְכֶסֶף הַרְבִּיתִי לָהּ וְזָהָב, עָשׂוּ לְבַעַל. לָכוּ אָשׁוּב וּלְקַחְתִּי דָגְנִי בְעֵתוֹ וְתִירוֹשֵׁי בְמוֹעֲדוֹ, וְהִצַּלְתִּי צְמָרִי וּפְשָׁתִי לְכִסּוֹת אֶת-עֵרְוֹתָה. וְעַתָּה אֲגַלָּה אֶת-נִבְלָתָה לְעֵינַי מֵאֵהָבֶיךָ, וְאִישׁ לֹא-יִצְלִינָה מִיָּדִי. וְהִשְׁפַּתִּי כָל-מְשׁוֹשָׁה, חֲגָה, חֲדָשָׁה וְשִׁבְתָּה וְכָל מוֹעֵדָה. וְהִשְׁמַתִּי גִפְנָה וְתֵאֱנֶתָה אֲשֶׁר אָמְרָה: אֶתְנֶה הֶמָּה לִי, אֲשֶׁר נִתְּנוּ-לִי מֵאֵהָבֶיךָ; וְשַׁמְתִּים לְיַעַר וְאֶכְלָתָם חֵית הַשָּׂדֶה. וּפְקַדְתִּי עָלֶיךָ אֶת-יָמֵי הַבְּעָלִים אֲשֶׁר תִּקְטִיר לָהֶם, וְתַעַד נִזְמָה וְחִלְיָתָה וְתִלְדִּי אַחֲרַי מֵאֵהָבֶיךָ וְאֵתִי שְׂכָחָה, נְאֻם-יְהוָה.

התוכנית עצמה מתוארת בפסוקים 8-9. נתיבי החיפוש של ישראל ייחסמו בקוצים ובחומות שונים, המלמדים על ידו המנחה של אלוהים על ישראל (פס' 8), עד שהיא תיווכח שחיפושיה אחר מאהביה הישנים הם חסרי תועלת (פס' 9א). מטרת התוכנית הזאת היא להראות לישראל את הזדקקותה לבעלה האמיתי ולא למאהבי השקר שלה (פס' 9ב). ואז, בפסוקים 10-15, מתאר הושע את המשפט עצמו. ראינו קודם לכן שאותם הדברים עצמם שנתן אלוהים לישראל שימשו כדי לשלם למאהביה. לכן כעת אותם הדברים עצמם שהיא שילמה למאהביה יילקחו ממנה, כי הם שייכים לבעלה (פס' 10-11). בסופו של דבר היא תכיר בבושתה רק כשתראה את עצמה באמת עירומה במבחינה רוחנית, כששמחתה מוסרת, ברכותיה החומריות נעלמו, והכול בגלל ההשתחוות לאל הכנעני בַּעַל (פס' 12-15).

על אף שיש לאלוהים תוכנית ענישה ארוכה על חטאיה של ישראל, לאורך כל תקופת הענישה ישנה קריאה מתמדת לתשובה. אותה קריאה מתמדת לתשובה מוצגת בירמיהו ג' 11-18:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלַי: צְדָקָה נִפְשָׂה מִשְׁבָּה יִשְׂרָאֵל מִבְּגָדָה יְהוּדָה.
הֲלֹךְ וְקִרְאתָ אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה צְפוּנָה וְאָמַרְתְּ שׁוֹבָה מִשְׁבָּה
יִשְׂרָאֵל נְאֻם־יְהוָה לֹא־אֶפִּיל פָּנַי בְּכֶם כִּי־חָסִיד אָנִי נְאֻם־יְהוָה
לֹא אֶטּוֹר לְעוֹלָם. אֲדַעֵי עֲוֹנְךָ כִּי בִיהוּה אֱלֹהֶיךָ פִּשְׁעֶת וַתַּפְּזֵרִי
אֶת־דַּרְכֶיךָ לְאָרִים תַּחַת כָּל־עֵץ רָעַנְךָ וּבְקוֹלִי לֹא־שָׁמַעְתָּם נְאֻם־
יְהוָה. שׁוּבוּ בָנִים שׁוֹבְבִים נְאֻם־יְהוָה כִּי אֲנֹכִי בַעַלְתִּי בְּכֶם
וְלִקְחֹתִי אֶתְכֶם אֶחָד מֵעִיר וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם
צִיּוֹן. וְנִתַּתִּי לְכֶם רְעִים כָּל־בְּנֵי וְרָעוּ אֶתְכֶם דָּעָה וְהִשְׁפִּיל. וְהָיָה כִּי
תָרְבוּ וּפְרִיתֶם בְּאֶרֶץ בְּיָמַימִם הַהֵמָּה נְאֻם־יְהוָה לֹא־יֵאָמְרוּ עוֹד
אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה וְלֹא יַעֲלֶה עַל־לֵב וְלֹא יִזְכְּרוּ־בוּ וְלֹא יִפְקְדוּ וְלֹא
יַעֲשֶׂה עוֹד. בָּעֵת הַהִיא יִקְרָאוּ לִירוּשָׁלַם כְּסָא יְהוָה וְנִקְוּוּ אֵלֶיָּה
כָּל־הַגּוֹיִם לְשֵׁם יְהוָה לִירוּשָׁלַם וְלֹא־יִלְכוּ עוֹד אַחֲרֵי שְׁרֹת לְבָם
הָרַע. בְּיָמַימִם הַהֵמָּה יִלְכוּ בֵּית־יְהוּדָה עַל־בֵּית יִשְׂרָאֵל וְיָבִאוּ יַחְדָּו
מֵאֶרֶץ צָפוֹן עַל־הָאֶרֶץ אֲשֶׁר הִנְחַלְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם.

ירמיהו תיאר את קריאתו המתמדת של אלוהים לישראל לעשות תשובה ולחזור אליו (פס' 11-13). אחרי קריאה זו בא תיאור הברכות ששומר אלוהים לישראל כאשר תחזור אליו (פס' 14-18). לאחר שהצהיר שה' שוב יהיה לה לבעל (פס' 14), הוא שוב מבטיח להשיבה ולספק לה כפי שמוטל על הבעל (פס' 15-18). כל הברכות החומריות הנפלאות האלה מובטחות לישראל וממתינות לחזרתה לבעלה.

עד היום הזה נמצא עם ישראל עדיין בשלב החמישי של היחסים ההיסטוריים והנבואיים שלו עם ה', אלוהיו. ישראל עדיין בתקופת הענישה. ראייה לכך היא רדיפת היהודים ברחבי העולם והפזורה הנוכחית ברחבי העולם. אך ישנו שלב אחד שצריך עדיין לבוא.

6. השלב השישי: הנישואים החוזרים והשבת הברכות

הנביאים לא השאירו את הדברים במצב נואש וחסר תקווה. הם דיברו על יום אשר יבוא ובו תהיה ישראל שוב אשת ה' המושבת אליו. דבר זה, כמובן, יחייב חוזה נישואים חדש לגמרי, וחוזה נישואים זה נמצא בירמיהו ל"א 30-33:

הִנֵּה יָמִים בָּאִים, נְאֻם־יְהוָה, וְכָרַתִּי אֶת־בַּיִת יְשׁוּעָאֵל וְאֶת־בַּיִת יְהוּדָה, בְּרִית חֲדָשָׁה. לֹא כִּבְרִית אֲשֶׁר כָּרַתִּי אֶת־אֲבוֹתְכֶם בַּיּוֹם הַחֲזִיקִי בְּיָדְכֶם לְהוֹצִיאֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם, אֲשֶׁר־הִמָּה הִפְרוּ אֶת־בְּרִיתִי וְאֲנֹכִי בָעַלְתִּי בָם, נְאֻם־יְהוָה. כִּי זֹאת הִבְרִית אֲשֶׁר אֶכְרַת אֶת־בַּיִת יְשׁוּעָאֵל אַחֲרֵי הַיָּמִים הָהֵם, נְאֻם־יְהוָה, נְתַתִּי אֶת־תּוֹרַתִּי בְּקֶרֶבְכֶם, וְעַל־לִבְכֶם אֶכְתַּבְנָה, וְהִיתִי לָהֶם לְאֱלֹהִים, וְהִמָּה יְהִי־לִי לְעָם. וְלֹא יִלְמְדוּ עוֹד אִישׁ אֶת־רַעְיוֹ וְאִישׁ אֶת־אֲחִיו לֵאמֹר: דַּעוּ אֶת־יְהוָה, כִּי־כֹלֵם יִדְעוּ אוֹתִי לְמִקְטָנָם וְעַד־גְּדוֹלָם, נְאֻם־יְהוָה, כִּי אֶסְלַח לְעוֹנָם, וְלֹחֲטָאֲתָם לֹא אֶזְכֶּר־עוֹד.

מה שידוע לעתים קרובות כ"הברית החדשה", הוא במובנים רבים חוזה נישואים חדש שכורת אלוהים עם שני בתי ישראל ויהודה. ברית נישואים חדשה זו (פס' 30) תהיה נחוצה כיוון שברית הנישואים הקודמת הופרה (פס' 31). על אף שאלוהים היה בעל טוב, תעתה ישראל ועל ידי ניאוף גרמה לכך שחוזה הנישואים המקורי יופר. אך כעת, עם חוזה הנישואים החדש, תושב ישראל שוב למצב של ברכה (פס' 32-33).

נישואים אלה, על בסיס חוזה נישואים חדש, מתוארים גם ביחזקאל ט"ז 60-63:

וְזָכַרְתִּי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אוֹתְךָ בְּיָמֵי נְעוּרֶיךָ, וְהִקִּימֹתִי לְךָ בְּרִית עוֹלָם. וְזָכַרְתִּי אֶת־דְּרָכֶיךָ וְנִכְלַמְתִּי, בְּקִחְתְּךָ אֶת־אֲחוֹתֶיךָ הַגְּדֹלוֹת מִמֶּךָ אֶל־הַקְּטָנוֹת מִמֶּךָ, וְנָתַתִּי אֶתְהוֹן לְךָ לְבָנוֹת, וְלֹא מִבְּרִיתְךָ. וְהִקִּימֹתִי אֲנִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּךָ, וְיָדַעְתָּ כִּי־אֲנִי יְהוָה. לְמַעַן תִּזְכְּרִי וּבִשְׁתִּי, וְלֹא יְהִי־לְךָ עוֹד פֶּתַח חוֹן פֶּה מִפְּנֵי כְלַמְתְּךָ, בְּכַפְרִי־לְךָ לְכָל־אֲשֶׁר עָשִׂיתִי, נְאֻם אֲדֹנָי יְהוִה.

לפי יחזקאל ייכנס אלוהים בבְּרִית עוֹלָם עִם יִשְׂרָאֵל בְּעֵתִיד. ברית עולם זו היא אותה הברית החדשה מירמיהו ל"א 30-33. ברית חדשה ונצחית זו היא גם חוזה נישואים חדש שעליו יבוססו הנישואים החוזרים.

השבתה של ישראל כאשת ה' מתוארת גם בישעיהו נ"ד 1-8:

רְנִי עֶקְרָה לֹא יִלְדָה; פִּצְחִי רִנָּה וְצַהֲלִי, לֹא־חֲלָה; כִּי־רַבִּים בְּנֵי־
שׁוּמְמָה מִבְּנֵי בְּעוֹלָה, אָמַר יְהוָה. הֲרַחֲבִי מְקוֹם אֶהְלֶךְ וִירִיעוֹת
מִשְׁכְּנוֹתַי; יטו, אֶל־תַּחֲשֹׁכֶי; הֲאֲרִיכִי מִיַּתְרֶיךָ וַיִּתְדַתְּיךָ חֲזָקִי. כִּי־
יָמִין וּשְׂמֹאל תִּפְרָצִי, וְזָרְעֶךָ גוֹיִם יִירָשׁ, וְעָרִים נְשָׁמוֹת יוֹשִׁיבוּ. אֶל־
תִּירָאִי כִּי־לֹא תִבּוֹשִׁי, וְאֶל־תִּכְלָמִי כִּי לֹא תַחֲפִירִי, כִּי בָשֶׁת עֲלוּמֶיךָ;
תִּשְׁכָּחִי, וְחֲרַפְתְּ אֲלֻמְנוֹתַיךָ לֹא תִזְכְּרִיעוּד. כִּי בִלְעֻלְךָ עֲשִׂיךָ, יְהוָה
צָבָאוֹת שָׁמוּ, וְגֵאֲלֶךָ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל, אֱלֹהֵי כָל־הָאָרֶץ יִקְרָא. כִּי־
כָאִשָּׁה עֲזוּבָה וְעֲצוּבַת רוּחַ קָרְאָךָ יְהוָה, וְאָשֶׁת נְעוּרִים כִּי תִמְאַס׃
אָמַר אֱלֹהֶיךָ. בְּרַגַע קָטָן עֲזַבְתִּיךָ, וּבְרַחֲמִים גְּדֹלִים אֶקְבָּצֶךָ. בְּשֹׁפָף
קֶצֶף הִסְתַּרְתִּי פָנַי רָגַע מִמֶּךָ, וּבְחֶסֶד עוֹלָם רַחֲמַתִּיךָ, אָמַר גֵּאֲלֶךָ
יְהוָה.

ישעיהו פותח בהצהרה שהאישה המושבת תתחיל כעת להוליד ילדים חוקיים (פס' 1-3). ישראל הביאה הרבה יותר ילדים בעת היותה שוממה מבעת היותה נשואה בראשונה לה' (פס' 1). למעשה ישראל הביאה ילדים בלתי חוקיים רבים וילדים חוקיים מעטים מאוד, ואלה שהיו חוקיים לעתים קרובות הוקרבו לאלוהי נְכַר. אך כעת ישתנה כל זה. ישעיהו אומר לישראל להרחיב את ביתה (פס' 2-3) במטרה לשכן את הילדים החוקיים הרבים שעומדים לבוא. הסיבה לפעילות חדשה זו ולילדים החוקיים שיבואו היא איחוד הנישואים (פס' 4-8). ניאופיה הקודמים של ישראל יישכחו כולם (פס' 4), וה' שוב יהיה בעלה (פס' 5). אלוהים שוב יחזר אחר אשתו כפי שחזר אחריה בהיותה נערה (פס' 6), וכל נטישות העבר יוחלפו כעת בברכות מחודשות (פס' 7-8).

נישואים אלה מתוארים עוד בישעיהו ס"ב 4-5:

לֹא־יֵאמָר לְךָ עוֹד עֲזוּבָה, וּלְאֲרָצְךָ לֹא־יֵאמָר עוֹד שְׁמָמָה, כִּי
לְךָ יִקְרָא חֲפְצִי־בָהּ, וּלְאֲרָצְךָ בְּעוֹלָה, כִּי־חֲפָץ יְהוָה בָּךְ, וְאֲרָצְךָ
תִּבְעַל. כִּי־יִבְעַל בַּחֹר בְּתוּלָה וּבְעֻלוֹךָ בְּנִיךָ, וּמִשׁוֹשׁ חֲתָן עַל־כַּפְּלָה
יִשִּׁישׁ עֲלֶיךָ אֱלֹהֶיךָ.

הארץ שאיבדה ישראל בגלל ניאופיה תושב לחלוטין. כמו שבעל חדש שש על כלתו הבתולה, באותה דרך ישיש אלוהים על אשתו המושבת. הושע, שהיה לו רבות מה לספר על ניאופיה של ישראל, דיבר גם על איחודה מחדש של ישראל עם בעלה. בפרק ב' 16-25 הוא כותב:

לְכֹן הִנֵּה אֲנֹכִי מִפְתִּיחַ וְהַלְכֵתִיחַ הַמְדַבֵּר, וְדַבְרָתִי עַל-לִבָּהּ. וְנִתְּנִי לָהּ אֶת-כְּרִמְיָהּ מִשָּׁם, וְאֶת-עֲמִיק עֶכּוֹר לְפֶתַח תְּקוּהָ, וְעֲנִתָּה שְׁמָה כִּימִי נְעוּרֶיהָ וְכִיּוֹם עֲלוֹתָהּ מֵאֶרֶץ-מִצְרַיִם. וְהָיָה בְיוֹם-הַהוּא, נֶאֱסָ-יְהוָה, תִּקְרָאִי אִישִׁי וְלֹא-תִקְרָאִי-לִי עוֹד בְּעָלַי. וְהִסְרֹתִי אֶת-שְׁמוֹת הַבְּעָלִים מִפִּי, וְלֹא-יִזְכְּרוּ עוֹד בְּשֵׁמִם. וְכִרְתִּי לָהֶם בְּרִית בְּיוֹם הַהוּא עִם-חַיֵּת הַשָּׂדֶה וְעִם-עוֹף הַשָּׁמַיִם וְרִמְשׁ הָאֲדָמָה, וְקִשְׁתִּי וְחֶרֶב וּמִלְחָמָה אֲשַׁבֵּר מִן-הָאֶרֶץ, וְהִשְׁכַּבְתִּים לְבִטָּח. וְאֶרְשָׁתִּיךְ לִי לְעוֹלָם, וְאֶרְשָׁתִּיךְ לִי בְצַדֵּק וּבְמִשְׁפָּט וּבְחֶסֶד וּבְרַחֲמִים. וְאֶרְשָׁתִּיךְ לִי בְאַמּוּנָה, וְיַדְעַתְּ אֶת-יְהוָה. וְהָיָה בְיוֹם הַהוּא אֲעֲנֶה, נֶאֱסָ-יְהוָה, אֲעֲנֶה אֶת-הַשְּׁמַיִם, וְהֵם יַעֲנוּ אֶת-הָאֶרֶץ. וְהָאֶרֶץ תַּעֲנֶה אֶת-הַדָּגָן וְאֶת-הַתִּירוֹשׁ וְאֶת-הַיִּצְהָר, וְהֵם יַעֲנוּ אֶת-יִזְרְעֵאל. וְיִזְרְעֵתִיךְ לִי בְאֶרֶץ, וְרַחֲמָתִי אֶת-לֹא רַחֲמָה, וְאֶמְרָתִי לֹא-עֲמִי: עֲמִי-אַתָּה, וְהוּא יֹאמֶר: אֵלֶּהי!

הושע פותח בתיאור חיזוריו ופיתויו של אלוהים במדבר (פס' 16-17). ישראל שוב תפונה לצאת אל המדבר (לארץ אדום ולעיר בצרה), שם ידבר אלוהים על לבה בדרך של חיזור, וכאשר תגיב יושבו לה כל כרמיה. תוצאות ההשבה הזאת מתוארות כעת (פס' 18-25). יהיו ארבע תוצאות של אותו האיחוד מחדש. התוצאה הראשונה (פס' 18-19) תהיה שישראל כבר לא תפנה לאלוהים בשם בְּעָלִי, אלא בשם אִישִׁי. ישנו משחק מילים מעניין בטקסט כאן בשימוש בשתי המילים הללו. שתי המילים, בְּעָלִי ו-אִישִׁי הן מילים טובות לתיאור הבעל של אישה. בעוד המשמעות של שתיהן היא "בעלי", ישנו הבדל קל בדגשים של משמעויותיהן. אִישִׁי משמעותו "האיש שלי". בְּעָלִי משמעותו "הבעל שלי" במובן "האדון שלי". שתי המילים הן מילים טובות בהחלט ל"בעלי", ומופיעות לסירוגין לאורך הכתובים. אף על פי כן, אלוהים אמר שהתואר בְּעָלִי לא ישמש עוד, כי אם אִישִׁי בלבד. הסיבה לכך היא העובדה שהמילה בְּעָלִי דומה מאוד בצליל שלה לשמו של אחד האלילים שעמם נאפה ישראל: האליל בְּעַל. אם תמשיך ישראל בעתיד לקרוא לאלוהים בְּעָלִי, היא עלולה לזכור את מאהבה הקודם, בְּעַל. לכן כדי להימנע אפילו מרמוז לאיזכור המאהב האחר, בְּעַל, לא תפנה ישראל עוד אל אלוהים כבְּעָלִי, אלא כאִישִׁי. התוצאה השנייה (פס' 20) היא השלום והביטחון. לעולם לא יפלשו עוד לישראל אותם העמים שאת אלוהיהם פעם עבדה. התוצאה השלישית (פס' 21-22) היא האירוסיים החדשים. המילה אֶרְשָׁתִּיךְ מופיעה שלוש פעמים, ושלושת השימושים בה מתארים את שלושת המרכיבים באירוסיים החדשים האלה. ראשית: באשר לזמן, יהיה זה לעולם. שנית: באשר לתוכן, יהיה זה בצדקה, בצדק, בחסד

וברחמים. **שלישית:** באשר למהות, יהיה זה בנאמנות. התוצאה הרביעית (פס' 23-24) היא המשמעות החדשה של יִזְרְעָאֵל. למונח הזה יכולות להיות שתי משמעויות: אֱלֹהִים מְזַרְהוּ (מפזר) או אֱלֹהִים זֹרְעֵי. במשך תקופת הענישה חוותה ישראל את המשמעות הראשונה, אֱלֹהִים מְזַרְהוּ. עם ישראל פוזר חוצה לארץ. אך עתה תחווה ישראל את המשמעות השנייה, אֱלֹהִים זֹרְעֵי. עכשיו ייטע אלוהים את ישראל חזרה בתוך הארץ. עמק יזרעאל, העמק הגדול והפורר ביותר של ישראל, לעתים קרובות לא נתן כל תנובה כיוון שאלוהים הסיר את ברכותיו. אך כעת, משהתרחשו הנישואים החוזרים, יושבו כל ברכות אלוהים לעמק יזרעאל, והוא יניב כמעט בו ברגע שייזרע השדה.

סיכום

אלה הם, אם כן, ששת השלבים של מערכת היחסים של ישראל בתור אשת ה', אישה שאותה נשא אלוהים אך היא נאפה. בחלוף הזמן התרחש פירוד, ובעקבותיו גירושים, והיום נמצא עם ישראל בתקופת ענישתו. אולם עוד יבוא היום שבו יינשא עם ישראל מחדש, בלידתו החדשה הלאומית, והוא יאוחד מחדש עם אלוהיו וכל ברכותיו יושבו לו.

ב. הקהילה: כלת המשיח

תמונה שונה לחלוטין מתקבלת בכתובים בנוגע לקהילה. מה שיש לאלוהים לומר על הקהילה ועל מערכת היחסים שלה בתור כלת המשיח, הוא שונה באופן קיצוני ממה שנאמר בנוגע לישראל בתור אשת ה'. דבר זה ממחיש את הצורך בשימור ההבחנות הללו.

הנקודה המרכזית בכל קטעי הברית החדשה בנוגע למערכת יחסים זו של הקהילה בתור כלת המשיח היא שהקהילה היא כלה מאורסת שעדיין לא חברה לבעלה. ישנם בברית החדשה ארבעה קטעים עיקריים המדברים על אודות יחסים אלה של הקהילה בתור כלת המשיח. שוב, יש ליכור תמיד שהקהילה מתוארת כיום ככלה מאורסת שעדיין לא חברה בנישואים לבעלה.

1. האירוסים – השנייה אל הקורנתים י"א 2

כִּי מְקַנָּא אֲנִי לָכֶם קְנָאת אֱלֹהִים, כִּי קִדְשִׁיתִי אֶתְכֶם לְאִישׁ אֶחָד, לְהַעֲמִיד בְּתוֹלָה טְהוֹרָה לְפָנַי הַמְּשִׁיחַ.

דברו אל חלק מחברי הקהילה, שהיא הקהילה המקומית הנמצאת בעיר קורנתוס, הצהיר פולוס שבאמצעות הבישור הם קודשו (או התארו) לבעל

אחד, כדי שבסופו של דבר יוצגו כבתולה טהורה למשיח. האמצעי שעל ידו יושג דבר זה הוא תהליך של התקדשות. שלא כמו ישראל, שאשמה בניאוף, כאשר יבוא האיחוד בין המשיח לקהילה, תוצג הקהילה כבתולה טהורה.

2. תהליך ההתקדשות או ההתבגרות של הכלה - אל האפסים ה' 25 - 27

הָאֲנָשִׁים, אֶהְבוּ אֶת־נְשִׁיכֶם כַּאֲשֶׁר גַּם־הַמְּשִׁיחַ אָהַב אֶת־הָעֵדָה וַיִּתֵּן אֶת־נַפְשׁוֹ בַּעֲדָהּ, לְמַעַן קַדְּשָׁהּ בְּדָבָרוֹ אַחֲרֵי אֲשֶׁר־טִהַרָהּ בְּרִחִיצַת הַמַּיִם, לְהַקִּימָהּ בְּכָבוֹד לֹו לְעֵדָה, אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ כֶּתֶם וְקִמְט וּכְדוּמָה, כִּי אִם־לְמַעַן תִּהְיֶה קְדוּשָׁה וּתְמִימָה.

המשיח אהב את הקהילה והוכיח את אהבתו במוותו עבורה. מטרת מותו של המשיח ביחסיו עם הקהילה היא שיוכל לקדש (לטהר) אותה, דבר שהוא הכרחי כדי שתוצג הקהילה כבתולה טהורה, כפי שמתואר בשנייה אל הקורинתיים י"א 2.

קידוש זה נעשה באמצעות רחיצה מתמשכת במים שהם דברו. הקהילה מתקדשת בדבר אלוהים. רוח הקודש פועל בקהילה, כך שהקהילה האמיתית נכנעת אט־אט לדבר אלוהים שבו היא מטוהרת. המים בקטע זה אינם מים של טבילה, כי אם תיאור דבר אלוהים בפועלו המטהר. מטרת תהליך הקידוש והטיהור של הקהילה היא שהקהילה תוצג כבתולה מפוארת למשיח. כאשר יישלם תהליך זה בסופו של דבר, תוצג הקהילה בלי כתם (בלי סימן גלוי לחילול), בלי קמט (בלי ראייה להזדקנות או להשחתה), קדושה ובלי דופי (בלי ראייה לחטא).

3. הנישואים - התגלות י"ט 6 - 9

כדי להבין באופן מלא את המתרחש בהתגלות י"ט 6-9, נחוץ להבין תחילה את מערכת החתונה היהודית שהייתה נהוגה בימיו של ישוע ועדיין הייתה בשימוש על ידי היהודים עד תחילת המאה העשרים. בחתונה היהודית היו ארבעה שלבים מובחנים, שאת כולם ניתן למצוא במערכת היחסים של הקהילה בתור כלת המשיח. בשלב הראשון עשה אבי החתן את הסידורים עבור הכלה וישלם את המוהר. שלב ראשון זה יכול להתרחש כאשר הילדים צעירים מאוד, או שנה לפני הנישואים. לפיכך יכול לעבור פרק זמן ארוך בין השלב הראשון לשני. המינימום היה שנה אחת. לעתים קרובות לא נפגשו החתן והכלה עד

יום חתונתם. בסופו של דבר הגיע השלב השני, הידוע כ**איסוף הכלה**. בשלב הזה היה החתן הולך לבית הכלה כדי לאסוף ולקחת אותה לביתו. הדבר נעשה לעתים קרובות בלוויית תהלוכת נישואים. אולם אבי החתן הוא שקבע מתי יתקיים האיסוף. יתרה מכך, היה הכרח לחכות עד שיהיה לחתן מקום מוכן עבורה. ואז בא השלב השלישי, **טקס הנישואים**, שאליו הוזמנו מעטים בלבד. לפני שלב זה נערכה טבילה טקסית לצורך טיהור טקסי. לבסוף בא השלב הרביעי, **סעודת החתונה** או **משתה החתונה**, שארך עד שבעה ימים. רבים אחרים שלא הוזמנו לטקס, הוזמנו למשתה.

כל ארבעת שלבי החתונה היהודית נמצאים במערכת היחסים של הקהילה והמשיח. ראשית, אבי החתן ערך את ה**סיידורים** עבור הכלה ושילם את המוהר. במקרה הזה היה המוהר דמו של המשיח. הדבר תואר קודם לכן, בסעיף על אל האפסים ה' 25-27. השלב הראשון כבר נשלם, אולם שלושת השלבים האחרים עדיין עתידים לבוא.

השלב השני היה **איסוף הכלה**. כפי שהיה יכול לעבור פרק זמן ארוך בין השלב הראשון לשני במערכת היהודית, כך גם לגבי הקהילה. כמעט אלפיים שנה עברו מאז שהושלם השלב הראשון. יום אחד יתרחש השלב השני, כאשר יבוא ישוע כדי לאסוף את הכלה לביתו. אותו איסוף של הכלה מכונה היום הילקחות הקהילה, והוא מתואר בראשונה אל התסלונים ד' 13-18:

וְעַל־דָּבָר הַיְשָׁנִים, אָחִי, לֹא־נִכְחַד מִכֶּם דָּבָר, לְמַעַן לֹא תַעֲצְבוּ
כַּאֲחֵרִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם תִּקְוָה. כִּי אִם־נִאֲמִין אֲשֶׁר־מֵת יֵשׁוּעַ
וַיְחִי, כִּן זָבִיא הָאֱלֹהִים עַל־יְדֵי יֵשׁוּעַ גַּם אֶת־הַיְשָׁנִים אֲתוֹ. כִּי
אֶת־זֹאת נֹאמֵר לָכֶם בְּדָבָר יְהוָה, כִּי אֲנַחְנוּ הַחַיִּים הַנוֹתְרִים
עַד־בֹּא הָאָדוֹן לֹא נִקְדָּם אֶת־הַיְשָׁנִים; כִּי הוּא הָאָדוֹן יֵרֵד מִן־
הַשָּׁמַיִם בְּתִרוּעָה, בְּקוֹל שָׁר הַמַּלְאָכִים וּבְשׁוֹפַר אֱלֹהִים, וְאָז
יָקוּמוּ רֵאשׁוֹנֵה הַמֵּתִים בְּמִשְׁיחַ. אַחֲרֵי־כֵן אֲנַחְנוּ הַחַיִּים הַנוֹתְרִים
נִלְקַח אֲתָם יַחְדוֹ בְּעַנְנִים לְקִרְאת הָאָדוֹן לְרִקִיעַ; וּבְכֵן נִהְיֶה תְּמִיד
עִם־הָאָדוֹן. לָכֵן נַחְמוּ זֶה אֶת־זֶה בְּדַבְרֵי הָאֵלָה.

לפיכך בהילקחות הקהילה זמן מה לפני תחילת הצרה הגדולה יושלם השלב השני. אלוהים האב הוא שיקבע את עיתויו של האירוע הזה (מתי כד 36). יתרה מכך, דבר זה יבוא רק לאחר שישוע יכין את המקום (יוח' יד 1-3). השלב השלישי, **טקס הנישואים**, יתרחש בשמיים בדיוק לפני ביאתו השנייה של המשיח בעת סוף הצרה הגדולה. דבר זה מתואר בהתגלות י"ט 6-8:

וְאֲשַׁמַּע קוֹל כְּקוֹל הַמּוֹן רַב וּכְקוֹל מַיִם רַבִּים וּכְקוֹל רַעְמִים
חֲזָקִים, וַיֹּאמְרוּ: הַלְלוּיָהּ, כִּי־מִלְדָּ אֱלֹהֵינוּ, יְהוָה צְבָאוֹת. נִשְׁמָחָה

וְנִגְיֵלָה וְנִתְּנָה לוֹ הַכְּבוֹד, כִּי בָּאָה חֲתָנַת הַשָּׁה וְאַשְׁתּוֹ הַתְּקַדְּשָׁה.
וַיִּנְתֵּן לָהּ לְלַבֵּשׁ בּוּץ טָהוֹר וְצָח, כִּי הַבּוּץ הוּא צְדָקוֹת הַקְּדוֹשִׁים.

ההכרזה על החתונה תיעשה (פס' 6), והכלה תהיה סוף-סוף מוכנה (פס' 7). הסיבה לכך שהכלה תהיה כעת מוכנה לגמרי לטקס הנישואים, היא שהיא תלבש את שמלת כלולותיה במלואה (פס' 8). כאמור, שמלת הכלולות היא צְדָקוֹת הַקְּדוֹשִׁים. מדבר זה אנו למדים שני דברים. **ראשית:** הוא מראה שתהליך ההתקדשות אכן יושלם, כי כל אשר יראה על הכלה יהיו מעשי צדקתה. **שנית:** דבר זה מראה גם שטקס הנישואים יתרחש לאחר המשפט של כיסא דין המשיח, שבו יקבלו הקדושים גמול על מעשיהם עלי אדמות (קור"א ג 10-15). כל העץ, החציר והקש נשרפו וכלו בעשן, וכל הזהב, הכסף והאבנים הטובות טוהרו. הדבר מקביל לטוהרה הטקסית של החתונה היהודית. הנוכחים בטקס הנישואים הם ה"מעטים", כלומר רק אלה שנמצאים בשמיים באותה עת. לאחר טקס הנישואים יבוא השלב הרביעי, **משתה החתונה**, המתואר בהתגלות י"ט 9:

וַיֹּאמֶר אֵלַי: כְּתֹב: אֲשֶׁרֵי הַקְּרוּאִים אֶל־מִשְׁתֵּה חֲתָנַת הַשָּׁה.

מאחר שרבים קרואים ומוזמנים לבוא למשתה החתונה, מצביע קטע זה על כך שסעודת החתונה או משתה החתונה יהיו במקום שונה מזה של טקס הנישואים. לפי דבר אלוהים, יקומו קדושי תקופת התנ"ך לתחייה לא עם הקהילה לפני הצרה הגדולה, אלא לאחר הצרה הגדולה (דנ' יב 2). יוחנן המטביל, שהיה אחרון נביאי תקופת התנ"ך, כינה את עצמו רֵץ הַחֲתָן ולא החשיב את עצמו לחלק מן הכלה, שהיא הקהילה (יוח' ג 27-30). מכאן שה"רבים" הקרואים לבוא למשתה החתונה עלי אדמות הם כולם קדושי תקופת התנ"ך וקדושי הצרה הגדולה, אשר יקומו לתחייה לאחר ביאתו השנייה של המשיח. בעוד טקס הנישואים ייערך בשמיים ממש לפני הביאה השנייה, משתה החתונה ייערך עלי אדמות לאחר הביאה השנייה. לאמיתו של דבר נראה כי משתה החתונה הוא שמתחיל את מלכות אלף השנים או מלכות המשיח; שלטונה המשותף של הקהילה עם המשיח ייפתח במשתה חתונה עצום. משום כך קשורים לעתים המשלים של המלכות למשתה החתונה (מתי כב 1-14; כה 1-13). ובמשתה החתונה יושלמו כל ארבעת השלבים.

4. מעונה הנצחי של הכלה - התגלות י"ט 9 - כ"ב 5

התמונה הסופית שמספקים הכתובים על אודות כלת המשיח, נכללת בפרקים המסכמים של ספר המקרא עצמו. בהתגלות כ"א 9 מציין יוחנן:

וַיָּבֹא אֵלַי אֶחָד מִשְׁבַּעַת הַמְּלָאכִים הַנְּשֹׂאִים שְׁבַע הַקְּעָרוֹת
הַמְּלֵאוֹת, שְׁבַע הַמְּכֹוֹת הָאֲחֵרֹנוֹת, וַיְדַבֵּר אֵלַי לֵאמֹר: בֵּא וְאַרְאֶךָ
אֶת־הַכֹּלָה אֲשֶׁת הַשָּׁה.

בקטע זה, כתוצאה מארבעת השלבים הקודמים, הכלה היא כעת האישה הנשואה. ואז בפסוקים הבאים (כא 10-כב 5) ישנו תיאור מוחשי של מעון התפארת הנצחי של אשת המשיח, שהוא בירושלים החדשה על גבי הארץ החדשה.

סיכום

אמנם ההבחנה שבין ישראל לקהילה נשמרת בדרכים שונות, אך זו אחת מהציוריות שבהן. אולם יהיה זה בלתי אפשרי להבין את התחום העיוני הזה בלי לדעת שהבחנה כזאת אכן קיימת. אם ינסה אדם להפוך את אשת ה' ואת כלת המשיח לאחת ולאותו דבר, הוא ייתקל בסתירות מרובות עקב התיאורים השונים שניתנים. רק כאשר רואה אדם את שתי הישויות הנפרדות, ישראל כאשת ה' והקהילה ככלת המשיח, או אז נעלמות כל אותן הסתירות.

IV

נספח רביעי

כבוד השכינה בהיסטוריה ובנבואה

א. הגדרות

בהגדרה, כבוד השכינה הוא ההתגלמות הנגלית לעין של נוכחות אלוהים. זוהי נוכחות אלוהים המפוארת או התגלמות אלוהים שבה הוא יורד לְשֶׁכַּן בקרב בני אדם. בכל פעם שאלוהים הבלתי נראה נגלה לעין, ובכל פעם שהנוכחות הנמצאת בכול של אלוהים הופכת מקומית, זהו כבוד השכינה.

התואר הנפוץ המצוי בכתובים לכבוד השכינה הוא כְּבוֹד ה'. התואר היווני, *Doxa Kurion*, מתורגם כ"כבוד האדון". *Doxa* פירושו "נוגה", "זוהר", או "הדר", והוא מתאר כיצד מופיע כבוד השכינה.

תארים אחרים נותנים משמעות של "השתכנות", ודבר זה מתאר את מה שכבוד השכינה עושה. המילה שכינה, משורש שכ"ן, משמעותה "לשכון". המילה היוונית *skenei*, הדומה בצלילה למילה העברית שכינה (ביוונית אין צליל "ש"), משמעותה "לשכון".

כפי שצוין, כבוד השכינה הוא התגלמות נוכחות אלוהים הנגלית לעין. בתנ"ך רוב אותן ההתגלמויות הנגלות לעין לבשו צורה של אור, אש או ענן, או שילוב של אלה. צורה חדשה מופיעה בברית החדשה: הדבר שנהיה בשר.

לפעמים מקושר כבוד השכינה באופן הדוק למרכיב אחד או ליותר מבין ארבעה: ראשית, מלאך ה'; שנית, רוח הקודש; שלישית, הכרובים; ורביעית, מוטיב הערפל.

ב. כבוד השכינה בהיסטוריה של התנ"ך

1. גן העדן

ייתכן שהופעתו הראשונה של כבוד השכינה בתולדות האנושות נמצאת בבראשית ג' 8:

וַיִּשְׁמְעוּ אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהִים מִתְּהִלָּה בְּגֵן לְרוּחַ הַיּוֹם, וַיִּתְחַבֵּא
הָאָדָם וְאִשְׁתּוֹ מִפְּנֵי יְהוָה אֱלֹהִים בְּתוֹךְ עֵץ הַגֵּן.

לפי פסוק זה חוו ההורים הראשונים את נוכחותו האישית של אלוהים. הייתה התגלות יום־יומית של נוכחות אלוהים הבאה בהתחברות איתם. לא מסופקים פרטים, ובלתי אפשרי לענות על השאלה האם אפשר או לא אמנם לכנות זאת התגלותו הראשונה של כבוד השכינה. אך הסימנים מראים שאכן הייתה זו התגלות כבוד אלוהים.

מכל מקום, אם התשובה היא שלילית, אזי המקום שבו נמצאת הופעתו הראשונה של כבוד השכינה הוא בראשית ג' 23-24:

וַיִּשְׁלַחֵהוּ יְהוָה אֱלֹהִים מִגֵּן־עֵדֶן, לְעַבֵּד אֶת־הָאָדָמָה אֲשֶׁר לָקַח
מִשָּׁם. וַיִּגְרֶשׂ אֶת־הָאָדָם, וַיִּשְׁכַּן מִקֶּדֶם לְגֵן־עֵדֶן אֶת־הַכְּרָבִים
וְאֵת לַהֵט הַחֲרָב הַמְתֵּהֲפֹכֶת לְשֹׁמֵר אֶת־דַּרְךְ עֵץ הַחַיִּים.

לביטוי וַיִּשְׁכַּן ישנו אותו השורש כמו למילה שכינה, ופירושו המילולי הוא "השכין". הייתה זו השתכנות נגלית לעין של נוכחות אלוהים, והצורה הנגלית לעין שהיא לבשה הייתה להט החרב. משמעות ה"א הידיעה היא שמדובר בדבר ספציפי: להט החרב. כאן הייתה התגלמות נגלית לעין של כבוד אלוהים שבה הופיעה השכינה כאש. נקודה נוספת שיש לציין כאן היא שהשכינה מקושרת לכרבים, אחד מארבעה הקשרים מן הסוג הזה.

2. הברית עם אברהם

בעוד תוכנה של הברית עם אברהם מצוי במספר מקומות בספר בראשית, על כריתת הברית וחתמתה מסופר בפרק ט"ו 12-18:

וַיְהִי הַשָּׁמֶשׁ לְבוֹא, וַתִּרְדָּמָה נַפְלָה עַל־אַבְרָם, וַהֲנֵה אֵימָה חֲשֵׁכָה
גְדֹלָה לַנְּפֹלֶת עָלָיו. וַיֹּאמֶר לְאַבְרָם: יָדַע תִּדְעֵ כִּי־גֵר יִהְיֶה זְרַעְךָ
בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וַעֲבָדוּם וְעֵנּוּ אֹתָם, אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה. וְגַם אֶת־
הַגּוֹי אֲשֶׁר יַעֲבֹדוּ דָן אֲנִי, וְאַחֲרֵי־כֵן יֵצְאוּ בְּרַכְשׁ גָּדוֹל. וְאַתָּה
תָּבוֹא אֶל־אַבְתֵּיךָ בְּשָׁלוֹם, תִּקָּבֵר בְּשִׁיבָה טוֹבָה. וְדוֹר רְבִיעִי

יָשׁוּבוּ הֵנָּה, כִּי לֹא־שָׁלַם עֲוֹן הָאֲמֹרִי עַד־הֵנָּה. וַיְהִי הַשְּׁמֶשׁ בָּאָה וַעֲלָטָה הָיָה, וְהֵנָּה תִּנּוּר עֶשֶׂן וְלִפִּיד אֵשׁ אֲשֶׁר עָבַר בֵּין הַגְּזָרִים הָאֵלֶּה. בַּיּוֹם הַהוּא כָּרַת יְהוָה אֶת־אֲבָרָם בְּרִית לְאִמֹּר: לִזְרַעְךָ נִתְּתִי אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת, מִנְּהַר מִצְרַיִם עַד־הַנְּהָר הַגָּדֹל נְהַר־פָּרַת.

בפסוק 12 מופיע בפעם הראשונה מוטיב החֲשֵׁכָה הבלתי רגילה המקושר עם כבוד השכינה. אחרי שסוכם תוכן הברית עם אברהם (פס' 13-16), היא נכרתה (פס' 17). אלוהים הופיע בצורה נגלית לעין: צורה של כבשן עשן ולפיד בווער. לפיכך היה זה כבוד השכינה שבאמצעותו כרת אלוהים את הברית עם אברהם, ברית אשר, בתורה, נהייתה הבסיס לשלוש הבריתות הבלתי מותנות שכרת אלוהים עם ישראל: ברית הארץ, ברית דוד והברית החדשה.

מלבד בספר בראשית, כבוד השכינה מופיע גם בספרי שמות, ויקרא ובמדבר. בספר שמות השתכן כבוד השכינה בקרב ישראל ואישר את תורת משה. בויקרא הוא אישר את כהונת אהרון. בספר במדבר כבוד השכינה בא במשפט עם ישראל על חטא ואי־ציוות.

3. הסנה הבווער

כבוד השכינה נמצא שוב בשמות ג' 1-5:

וּמִשָּׁה הָיָה רָעָה אֶת־צֹאן יִתְרוֹ חִתָּנוּ כֹּהֵן מִדֵּן, וַיִּנְהַג אֶת־הַצֹּאן אַחֲרֵי הַמִּדְבָּר וַיָּבֵא אֶל־הַר הָאֱלֹהִים חִרְבָּה. וַיֵּרָא מִלְּאֵךְ יְהוָה אֵלָיו בְּלִבְת־אֵשׁ מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה, וַיֵּרָא וְהֵנָּה הַסֵּנֶה בֹּעֵר בְּאֵשׁ וְהַסֵּנֶה אֵינָנוּ אֶפְלָל. וַיֹּאמֶר מִשָּׁה: אֶסְרֶה־נָּא וְאָרָאָה אֶת־הַמְּרָאָה הַגָּדֹל הַזֶּה, מִדּוֹעַ לֹא־יָבֵעַר הַסֵּנֶה. וַיֵּרָא יְהוָה כִּי סָר לְרְאוֹת, וַיִּקְרָא אֵלָיו אֱלֹהִים מִתּוֹךְ הַסֵּנֶה וַיֹּאמֶר: מִשָּׁה מִשָּׁה, וַיֹּאמֶר: הִנְנִי. וַיֹּאמֶר: אֲלִיתְקָרַב הַלֵּם; שְׁלִי־נַעֲלֶיךָ מֵעַל רַגְלֶיךָ, כִּי הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶתָּה עוֹמֵד עָלָיו אֲדַמֶּת־קִדְשׁ הוּא.

בקטע זה התגלה אלוהים למשה בצורה נראית לעין. פסוקים 2-3 מציינים מה הוא שנראה: לִבְת־אֵשׁ וְסֵנֶה בֹּעֵר בְּאֵשׁ. שוב אנו מוצאים את מוטיב האש ביחס לנראות של כבוד השכינה. כאן מקושר כבוד השכינה למלאך ה', אשר, כפי שעולה מלימוד כל הקטעים הקשורים, הוא בבירור האישיות השנייה בשילוש: המשיח ישוע, בן האלוהים.

לִבְת־האש והסנה הבווער באש היו התגלמותו של כבוד השכינה, ודבר זה מתברר מדברים ל"ג 16:

וּמְמַגֵּד אֶרֶץ וּמְלֹאָהּ, וְרִצּוֹן שְׂכָנֵי סָנָה, תְּבוֹאֲתָה לְרֹאשׁ יוֹסֵף
וּלְקִדְקֵד נְזִיר אֶחָיו.

המילה הראשונה בביטוי שְׂכָנֵי סָנָה משמעה "השתכנות", והיא מאותו השורש של המילה שכינה. השכינה היא זו שמינתה את משה להביא את ישראל ממצרים.

4. יציאת מצרים

במהלך יציאת מצרים הופיע כבוד השכינה כעמוד הענן ביום וכעמוד האש בלילה. בשמות י"ג 21-22 הנחתה השכינה את בני ישראל בדרכם החוצה ממצרים ואל תוך המדבר:

וַיְהִי הַיּוֹם הַהוּא: לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לְנַחֲתָם הַדֶּרֶךְ, וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם, לְלַכֵּת יוֹמָם וְלַיְלָה. לֹא־יִמַּשׁ עַמּוּד הָעָנָן יוֹמָם וְעַמּוּד הָאֵשׁ לַיְלָה לְפָנֵי הָעָם.

שמות י"ד 19-20 מוסיף פועל נוסף של כבוד השכינה:

וַיִּסַּע מִלֶּאֱדָה הָאֱלֹהִים הַהַלֵּךְ לְפָנֵי מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל וַיִּלְךְ מֵאַחֲרֵיהֶם, וַיִּסַּע עַמּוּד הָעָנָן מִפְּנֵיהֶם וַיַּעֲמֵד מֵאַחֲרֵיהֶם. וַיָּבֵא בֵּין מַחֲנֵה מִצְרַיִם וּבֵין מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וַיְהִי הָעָנָן וְהַחֹשֶׁן: וַיָּאָר אֶת־הַלְּלִיָּהּ, וְלֹא־קָרַב זֶה אֶל־זֶה כָּל־הַלְּלִיָּהּ.

בקטע זה הגן כבוד השכינה על מחנה ישראל מפני המצרים במשך כל הלילה, מכיוון שהוא הפריד את צבא מצרים מבני ישראל. שוב מקושר כבוד השכינה למלאך ה'. יתרה מכך, הוא מקושר לחֹשֶׁן (ערפל), ולמרות זאת הוא האיר את החשיכה.

בשמות י"ד 24 השמיד כבוד השכינה את צבא מצרים:

וַיְהִי בְּאַשְׁמֹרֶת הַבֹּקֶר וַיִּשְׁקֹף יְהוָה אֶל־מַחֲנֵה מִצְרַיִם בְּעַמּוּד אֵשׁ וָעָנָן, וַיִּהָרֶם אֶת מַחֲנֵה מִצְרַיִם.

בשמות ט"ז 6-12 סיפק כבוד השכינה לישראל את השלֹו ואת המן:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל־כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: עֲרַב וַיִּדְעַתֶּם כִּי יְהוָה הוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וּבִקֶּר וּרְאִיתֶם אֶת־כְּבוֹד יְהוָה בְּשָׁמְעוֹ אֶת־תְּלַלְתֵּיכֶם עַל־יְהוָה; וְנַחֲנוּ מָה כִּי תִלוּנוּ (תִּלְיָנוּ) עָלֵינוּ? וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: בְּתַת יְהוָה לָכֶם בְּעָרַב בְּשָׂר לְאָכַל וְלָחֶם בְּבִקֶּר לְשִׁבְעַ, בְּשָׁמַע יְהוָה אֶת־תְּלַלְתֵּיכֶם אֲשֶׁר־אַתֶּם מְלִינִם עָלַי; וְנַחֲנוּ מָה? לֹא־עָלִינוּ תְּלַלְתֵּיכֶם, כִּי עַל־יְהוָה. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־אַהֲרֹן: אָמֹר אֶל־כָּל־עַדַּת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: קָרְבוּ לְפָנֵי יְהוָה, כִּי

שָׁמַע אֶת תְּלֹנְתֵיכֶם. וַיְהִי כְּדַבֵּר אֶהְרֹן אֶל־כָּל־עַדְת בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל, וַיִּפְּנוּ אֶל־הַמִּדְבָּר, וְהִנֵּה כְבוֹד יְהוָה נֹרָאָה בָּעָנָן. וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵאמֹר: שָׁמַעְתִּי אֶת־תְּלֹנְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; דַּבֵּר אֲלֵהֶם לֵאמֹר: בֵּין הָעַרְבִים תֹּאכְלוּ בָשָׂר וּבִבְבֹקֶר תִּשְׁבְּעוּ־לָחֶם, וּיְדַעְתֶּם כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם.

בפסוק 7 בקטע זה אנו מוצאים את הפעם הראשונה שבו מופיע תוארו האמיתי של כבוד השכינה כפי שהוא מכונה בכתובים: כְבוֹד ה'. בפסוק 10 מופיע כבודו ונראה בענן, וזוהי צורה נוספת של כבוד השכינה הנגלה לעין.

5. הר סיני

ההופעה הגדולה ביותר של כבוד השכינה במהלך תקופת יציאת מצרים הייתה בהר סיני עצמו. ההתגלות הראשונה נמצאת בשמות י"ט 16-20, בזמן שניתנו עשרת הדיברות:

וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בְּהִילַת הַבֹּקֶר, וַיְהִי קֹלֹת וּבְרָקִים וָעָנָן כְּבָד עַל־הָהָר וְקוֹל שֹׁפָר חֹזֵק מְאֹד, וַיִּיחַרד כָּל־הָעָם אֲשֶׁר בְּמַחֲנֶה. וַיֹּצֵא מֹשֶׁה אֶת־הָעָם לִקְרַאת הָאֱלֹהִים מִן־הַמַּחֲנֶה, וַיִּתְיַצְבוּ בְּתַחֲתֵית הָהָר. וְהָרַ סִינַי עָשָׂן כְּלוֹ מִפְּנֵי אֲשֶׁר יָרַד עָלָיו יְהוָה בָּאֵשׁ, וַיַּעַל עֲשָׂנוּ כְּעָשֵׂן הַכֹּבֵשׂוֹן, וַיִּיחַרד כָּל־הָהָר מְאֹד. וַיְהִי קוֹל הַשֹּׁפָר הוֹלֵךְ וְחֹזֵק מְאֹד, מֹשֶׁה יְדַבֵּר וְהָאֱלֹהִים יַעֲנֶנּוּ בְּקוֹל. וַיִּרְדּ יְהוָה עַל־הָרַ סִינַי אֶל־רֹאשׁ הָהָר, וַיִּקְרָא יְהוָה לְמֹשֶׁה אֶל־רֹאשׁ הָהָר, וַיַּעַל מֹשֶׁה.

בפסוק 16 מופיעים קולות וברקים וענן כְבָד. בפסוק 18, ירד עליו יְהוָה בָּאֵשׁ, ובפסוק 20 מראה שהייתה זו התגלמות נגלית לעין של נוכחות אלוהים, שכן מצוין בבירור שיהוה ירד על־הַר סִינַי.

אך התגלמות כזאת של נוכחות אלוהים נטעה פחד בלבבות בני העם. הם ראו את כבוד ה' בהר סיני וביקשו שלא לשמוע יותר את קול אלוהים:

וְכָל־הָעָם רֹאִים אֶת־הַקּוֹלֹת וְאֶת־הַלְפִידִם וְאֶת קוֹל הַשֹּׁפָר וְאֶת־הָהָר עָשָׂן, וַיִּרְא הָעָם וַיִּנְעוּ וַיַּעֲמִדוּ מֵרָחֵק. וַיֹּאמְרוּ אֶל־מֹשֶׁה: דַּבֵּר־אֵתָּה עִמָּנוּ וְנִשְׁמָעָה, וְאַל־יְדַבֵּר עִמָּנוּ אֱלֹהִים פֶּן־נָמוּת. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל־הָעָם: אַל־תִּירְאוּ, כִּי לִבְעֹבוֹר נְסוּת אֶתְכֶם בָּא הָאֱלֹהִים, וּבְעֹבוֹר תִּהְיֶה יְרֵאתוֹ עַל־פְּנִיכֶם לְבַלְתִּי תַחֲטְאוּ. וַיַּעֲמֵד הָעָם מֵרָחֵק, וּמֹשֶׁה נָגַשׁ אֶל־הָעַרְפֶּל, אֲשֶׁר־שָׁם הָאֱלֹהִים. (שמות כ 15-18)

הגורם הזה חוזר על עצמו בדברים ה' 19-24:

אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה דָּבַר יְהוָה אֶל־כָּל־קְהֵלְכֶם בְּהָר מִתּוֹךְ הָאֵשׁ, הֶעָנָן וְהָעֲרַפֵּל, קוֹל גָּדוֹל וְלֹא יִסָּר, וַיִּכְתְּבֶם עַל־שְׁנֵי לַחַת אֲבָנִים וַיִּתֶּנָּם אֵלָי. וַיְהִי כְשִׁמְעֶכֶם אֶת־הַקּוֹל מִתּוֹךְ הַחֹשֶׁךְ, וַהֲהָר בָּעַר בְּאֵשׁ, וַתִּקְרְבוּן אֵלָי כָּל־רְאִשֵׁי שְׁבֻטֵיכֶם וְזִקְנֵיכֶם. וַתֹּאמְרוּ: הֵן הִרְאֵנוּ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֶת־כְּבוֹדוֹ וְאֶת־גְּדֻלוֹ, וְאֶת־קְלוֹ שִׁמְעָנוּ מִתּוֹךְ הָאֵשׁ; הַיּוֹם הַזֶּה רָאִינוּ כִּי־יִדְבַר אֱלֹהִים אֶת־הָאָדָם וְחִי. וְעַתָּה לָמָּה נָמוּת כִּי תֹאכְלֵנוּ הָאֵשׁ הַגְּדֹלָה הַזֹּאת! אִם־יִסְפִּים אֲנַחְנוּ לְשִׁמְעַע אֶת־קוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ עוֹד, וְנָמֹתְנוּ. כִּי מִי כָל־בָּשָׂר אֲשֶׁר שָׁמַע קוֹל אֱלֹהִים חַיִּים מְדַבֵּר מִתּוֹךְ־הָאֵשׁ כְּמִנּוּ וַיְחִי? קָרַב אֶתָּה וּשְׁמַע אֶת כָּל־אֲשֶׁר יֹאמַר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ, וְאֶת תְּדַבֵּר אֵלֵינוּ אֶת כָּל־אֲשֶׁר יְדַבֵּר יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֵלֶיךָ, וּשְׁמַעְנוּ וְעֲשִׂינוּ.

בשמות כ"ד 15-18 ישנה נוכחות של כבוד השכינה בזמן מתן לוחות הברית:

וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָהָר, וַיִּכַּס הֶעָנָן אֶת־הָהָר. וַיִּשְׁכַּן כְּבוֹד־יְהוָה עַל־הַר סִינִי, וַיִּכַּסְהוּ הֶעָנָן שְׁשֶׁת יָמִים, וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׂבִיעִי מִתּוֹךְ הֶעָנָן. וַיִּמְרָא אֵהָא כְבוֹד יְהוָה כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת בְּרֹאשׁ הָהָר לְעֵינֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל. וַיִּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן, וַיַּעַל אֶל־הָהָר; וַיְהִי מֹשֶׁה בְּהָר אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה.

בפסוק 15 מכסה ענן את הר סיני, ופסוק 16 מציין שכבוד ה' הוא זה ששכן על־הר סיני. המילה וַיִּשְׁכַּן כוללת את שורש המילה שָׁכַנָה. בפסוק 17 מראה כבוד ה' הוא כְּאֵשׁ אֹכֶלֶת. כאן לבשה השכינה את צורות הענן, האש והאור. אם כן במופעי של כבוד השכינה על הר סיני קיימות צורות האור, האש, הענן, הברקים, וכן מוטיב הערפל, אשר כל אחד מהם הינו התגלמות נגלית לעין של נוכחות אלוהים בתנ"ך.

6. ההתגלויות המיוחדות של כבוד השכינה למשה

משה קיבל התגלות מיוחדת של כבוד השכינה. בשמות ל"ג 17-23 הביע משה בקשה דרמטית:

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה: גַּם אֶת־הַדְּבָר הַזֶּה אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֲעֲשֶׂה, כִּי־מִצָּאתָ חוֹ בְּעֵינַי, וְאֲדַעַךְ בְּשֵׁם. וַיֹּאמֶר: הֲרֹאֲנִי נָא אֶת־כְּבֹדְךָ. וַיֹּאמֶר: אֲנִי אֲעַבִּיר כָּל־טוֹבִי עַל־פְּנֶיךָ, וְקָרָאתִי בְשֵׁם יְהוָה לְפָנֶיךָ, וְחִנַּנְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אַחֲוֹן וְרַחַמְתִּי אֶת־אֲשֶׁר אֲרַחֵם. וַיֹּאמֶר: לֹא תוּכַל לְרֹאֵת אֶת־פָּנַי, כִּי לֹא־יִרְאֵנִי הָאָדָם וְחִי. וַיֹּאמֶר יְהוָה: הִנֵּה מְקוֹם

אתי, וְנִצַּבְתָּ עַל־הַצּוּר. וְהָיָה בְּעֵבֶר כְּבֹדִי וְשִׁמְתִיךָ בְּנִקְרַת הַצּוּר,
וְשִׁפְתֵי כָפִי עָלֶיךָ עַד־עֲבָרִי. וְהִסְרֹתִי אֶת־כַּפֵּי וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֶרָי,
וּפְנֵי לֹא יֵרְאוּ.

בפסוק 18 מבקש משה מפורשות לראות את כבוד אלוהים. בפסוק 23 מציין אלוהים שמשה יוכל לראות את חלקו האחורי (וְרָאִיתָ אֶת־אֲחֶרָי), אך לא יוכל לראות את פני אלוהים. ד"ר דווייט פנטקוסט מרגיש שיש לתרגם את המילה אֲחֶרָי ל-afterglow, כלומר אור הדמדומים או הזוהר שנשאר בשמיים לאחר שקיעת השמש. במילים אחרות, אלוהים אמר למשה שיראה את הזוהר שלו עובר על פניו, אך לא יראה את אלוהים כפי שהוא. ואם כי משמעות המילה העברית למעשה אינה "אור" או "זוהר", בכל זאת עלול הרעיון הבסיסי להיות נכון. משה לא יראה את אלוהים כפי שהוא באמת, אך הוא יראה התגלמות נראית גדולה יותר של כבוד אלוהים מכל ההתגלויות הקודמות. זאת הייתה הבטחת אלוהים למשה.

שמות ל"ד 5-9 מתעד את קיום ההבטחה הזאת:

וַיֵּרֶד יְהוָה בְּעָנָן וַיִּתְיַצֵּב עִמּוֹ שָׁם, וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה. וַיַּעֲבֵר יְהוָה
עַל־פְּנֵי וַיִּקְרָא: יְהוָה יְהוָה, אֵל רַחוּם וְחַנּוּן, אַרְךָ אַפַּיִם וְרַב־
חֶסֶד וְאֱמֶת. נִצֵּר חֶסֶד לְאֲלֹפִים, נִשְׂא עֹן וּפְשָׁע וְחַטָּאָה, וְנִקְּה
לֹא יִנְקָה, פֶּקֶד עֹן אָבוֹת עַל־בְּנִים וְעַל־בְּנֵי בָנִים, עַל־שְׁלֹשִׁים
וְעַל־רַבְעִים. וַיִּמְהַר מֹשֶׁה וַיִּקְדֵּ אֶרְצָה וַיִּשְׁתַּחֲוֶה. וַיֹּאמֶר: אִם־נָא
מְצֹאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ, אֲדַנִּי, יִלְדֵּ־נָא אֲדַנִּי בְּקֶרְבְּנוֹ, כִּי עַם־קָשָׁה־
עִרְף הוּא, וְסִלַּחְתָּ לְעֹגְוָנוֹ וּלְחַטָּאתָנוּ וּנְחַלְתָּנוּ.

בקטע הזה הייתה התגלות נוספת של כבוד שכינת אלוהים, ועצם שמו של אדוני נודע למשה. משה ראה התגלות חדשה של כבוד אלוהים אשר עד אז לא ראה כל איש אחר. בפסוק 9, בסיומה של התגלות זו, הביע משה בקשה להשתכנותו המתמשכת של כבוד השכינה בקרב עם ישראל. לבקשה הזאת ענה אלוהים באופן חלקי כאשר קבע את מעונו במשכן, אף על פי שבקשתו של משה לשכינתו הנצחית לא יכלה להיענות בזמן ההוא.

חוויה זו של משה, שבה ראה מראה חדש של כבוד אלוהים והתגלות גדולה יותר של נוכחות אלוהים, לא הותירה את משה בלי שינוי, כפי שמראה שמות ל"ד 29-35:

וַיְהִי בְּרֵדַת מֹשֶׁה מִהַר סִינַי, וַיִּשְׁנֵי לְחוֹת הַעֲדַת בְּיַד־מֹשֶׁה בְּרֵדְתּוֹ
מִן־הַהָר, וּמֹשֶׁה לֹא־יָדַע כִּי קָרַן עוֹר פָּנָיו בְּדַבְּרוֹ אֵתוֹ. וַיֵּרָא אֶהָרֹן
וְכָל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־מֹשֶׁה, וְהָיָה קָרַן עוֹר פָּנָיו, וַיֵּירָאוּ מִגֹּשֶׁת
אֵלָיו. וַיִּקְרָא אֲלֵהֶם מֹשֶׁה, וַיֵּשְׁבוּ אֵלָיו אֶהָרֹן וְכָל־הַנְּשִׂאִים בְּעֵדָה,

וידבר מִשֶׁה אֵלֵהֶם. וְאַחֲרֵי־כֵן נִגְשׂוּ כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּצְוּם אֶת כָּל־אֲשֶׁר דָּבַר יְהוָה אֵתוֹ בְּהַר סִינַי. וַיְכַל מֹשֶׁה מִדַּבֵּר אֲתָם, וַיִּתֵּן עַל־פְּנָיו מַסְוָה. וּבָבֹא מֹשֶׁה לִפְנֵי יְהוָה לְדַבֵּר אֵתוֹ יֹסִיר אֶת־הַמַּסְוָה עַד־צֵאתוֹ, וַיִּצָּא, וַדַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת אֲשֶׁר יִצְוָה. וַרְאוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־פְּנֵי מֹשֶׁה כִּי קָרַן עוֹר פְּנֵי מֹשֶׁה, וְהִשִּׁיב מֹשֶׁה אֶת־הַמַּסְוָה עַל־פְּנָיו עַד־בָּאוּ לְדַבֵּר אֵתוֹ.

כאשר קרנו פניו של משה, כבוד השכינה נראה לעין בפניו. לא היה זה כבוד אדוני ממש אשר התגלה בפניו של משה, כי אם משה שיקף את הכבוד שזה עתה ראה. היחס בין משה לשכינה היה דומה ליחס שמתקיים בין הירח לשמש. האור נובע מהשמש, והירח פשוט משקף את אור השמש. באותו אופן שיקפו פני משה את האור שנבע מכבוד השכינה. התגלמותו הזוהרת של כבוד אלוהים התפשטה אל דמותו של משה והתבטאה בקרינת פניו. לאחר שהכריז את חוקי התורה, הסווה משה את פניו.

הסיבה למסווה זה אינה ניתנת בשמות, אך היא מוסברת באיגרת השנייה אל הקורינתים ג' 12-18:

עַל־כֵּן בְּהִיּוֹת לָנוּ תִקְוָה כְּזֹאת, פְּתַחוּן פָּה רַב לָנוּ. וְלֹא כְּמֹשֶׁה אֲשֶׁר נָתַן מַסְוָה עַל־פְּנָיו, פְּרֹ־יַבִּיטוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־סוֹף הַעֲמִיד לְהַבְטִיל. אֲבָל נְטֻמָּטְמוּ דַעוֹתֵיהֶם, כִּי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה בְּקִרְאָם הַבְּרִית הַיְשָׁנָה נִשְׁאָר וְלֹא־גָלָה הַמַּסְוָה הַהוּא, אֲשֶׁר לֹא יוֹסִיר כִּי אִם־בְּמִשְׁיַח. אֲבָל עַד־הַיּוֹם הַזֶּה, בְּקִרְאָם אֶת־מֹשֶׁה, מִנַּח מַסְוָה עַל־לְבָבם; וַיִּכְשְׁיִפְנוּ אֶל־הָאֲדוֹן יוֹסִיר הַמַּסְוָה. הָאֲדוֹן הוּא הַרוּחַ; וּבִיאֲשֶׁר רוּחַ הָאֲדוֹן, שָׁם הַחֲרוּת. וַאֲנַחְנוּ כְּלָנוּ בְּפָנִים מְגֻלִים רְאִים אֶת־כְּבוֹד הָאֲדוֹן בְּמִרְאֵה וְנִחְלִף וְנִחְלִף אֶל־עֵצָם דְּמוֹת הַהֵיא, מִכְּבוֹד אֶל־כְּבוֹד, כְּהַחֲלִף מֵאֵת אֲדוֹן הַרוּחַ.

משה לא הסווה את פניו בגלל שעם ישראל לא היה מסוגל לחזות בכבוד אלוהים המשתקף בהן. להיפך, משה ידע שהכבוד המשתקף הוא זמני, והוא לא רצה שבני ישראל יראו את דהייתה או היעלמותה של ההשתקפות. העובדה שהכבוד המשתקף בפני משה היה זמני, היא שהוסוותה מישראל.

7. המשכן וארון הברית

המטרה שלשמה הוקם המשכן ניתנת בשמות כ"ט 42-46:

עֲלֵת תְּמִיד לְדַרְתֵיכֶם פֶּתַח אֶהְל־מוֹעֵד לִפְנֵי יְהוָה, אֲשֶׁר אֲנֹעֵד לְכֶם שָׁמָּה לְדַבֵּר אֵלֶיךָ שָׁם. וְנִעַדְתִּי שָׁמָּה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִקְדַּשׁ

בְּכַבְדִּי. וְקִדְשֵׁתִי אֶת־אֱהֶל מוֹעֵד וְאֶת־הַמִּזְבֵּחַ, וְאֶת־אֶהְרֹן וְאֶת־
בְּנָיו אֶקְדָּשׁ לְכַהֵן לִי. מִה וְשִׁכְנָתִי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְהֵייתִי לָהֶם
לְאֱלֹהִים. וַיִּדְעוּ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ
מִצְרַיִם לְשִׁכְנִי בְּתוֹכְכֶם; אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם.

לפי פסוק 43 יועד המשכן להיות מקודש על ידי כבוד השכינה. לפי פסוק
45 מטרתו של המשכן הייתה שיוכל אלוהים לשכון עם בני ישראל. למילה
שִׁכְנָתִי יש את אותו השורש של המילה שכינה.
משנסתיימה העבודה על המשכן, קבעה השכינה את מעונה בתוך המשכן,
לפי שמות מ' 34-38:

וַיִּכַּס הָעֵנָן אֶת־אֱהֶל מוֹעֵד, וַיִּכְבֹּד יְהוָה מְלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן. וְלֹא־
יָכַל מֹשֶׁה לָּבוֹא אֶל־אֱהֶל מוֹעֵד, כִּי־שָׁכַן עָלָיו הָעֵנָן, וַיִּכְבֹּד יְהוָה
מְלֵא אֶת־הַמִּשְׁכָּן. וּבַהֲעֵלוֹת הָעֵנָן מֵעַל הַמִּשְׁכָּן יִסְעוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
בְּכָל מִסְעֵיהֶם. וְאִם־לֹא יַעֲלֶה הָעֵנָן, וְלֹא יִסְעוּ עַד־יוֹם הָעֲלֹתוֹ.
כִּי עֲנַן יְהוָה עַל־הַמִּשְׁכָּן יוֹמָם, וְאִשׁ תִּהְיֶה לִּילָה בּוֹ לְעֵינַי כָּל־
בַּיִת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־מִסְעֵיהֶם.

פסוק 34 מתאר כיצד כיסה הענן את המשכן, ואז מילא כבוד ה' את המשכן.
למילה מִשְׁכָּן יש את אותו השורש כמו למילה שכינה. לפיכך אפשר להבין את
המילה מִשְׁכָּן כ"מקום מגוריה של השכינה". בפסוק 35 קבע הענן את מעונו
ומשכנו עם ישראל. גם למילה שָׁכַן יש את אותו השורש. לבסוף, בפסוקים
36-38, מוליך הענן את בני ישראל בנדודיהם במדבר.

במקרה הזה קבע כבוד השכינה את מגוריו עם ישראל, כשקבע את מעונו
בקודש הקודשים מעל ארון הברית ותחת הכרובים. אחרי שדעך זוהר פניו של
משה, גילה אלוהים את כבודו בכל המשכן. למשכן עצמו לא היה יופי חיצוני,
בהיותו מכוסה עורות בעלי חיים בלויים ממזג האוויר. אך אלוהים השתמש
בבלתי מושך כדי לגלות ולהפגין את כבודו לישראל. לקודש הקודשים לא
היה חלון, אלא הוא היה חשוך לחלוטין, ובקטעים אחרים ישנן התייחסויות
אליו כאל הַעֲרָפֶל. הוא היה חשוך, למעט זוהרו של כבוד השכינה. אם תהה
מישהו אי פעם כיצד היה הכוהן הגדול מסוגל לבצע את מטלותיו בקודש
הקודשים בחושך מוחלט, התשובה היא שהיה לו אור, שכן הוא התגלם בזוהר
כבוד השכינה.

8. ספר ויקרא

בספר שמות אישר כבוד השכינה את התורה, ובסופו של דבר קבע את
מעונו בקודש הקודשים, ובספר ויקרא אישר כבוד השכינה את אלה שתפקידם

היה להוציא אל הפועל את חוקי התורה ועבודת המשכן, דהיינו את הכוהנים בני אהרון.

הפרק העיקרי הוא ויקרא ט'. בפסוקים 6-7 ישנה ההבטחה בדבר האישור:

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה: זֶה הַדָּבָר אֲשֶׁר-צָוָה יְהוָה תַּעֲשׂוּ, וַיֵּרָא אֲלֵיכֶם כְּבוֹד יְהוָה. וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל-אַהֲרֹן: קָרַב אֶל-הַמִּזְבֵּחַ וַעֲשֵׂה אֶת-חֲטָאֲתֶךָ וְאֶת-עֲלֹתֶךָ וְכַפֵּר בְּעֵדָךְ וּבְעֵד הָעָם וַעֲשֵׂה אֶת-קִרְבָּן הָעָם וְכַפֵּר בְּעֵדָם, כַּאֲשֶׁר צָוָה יְהוָה.

לאחר מכן בא האישור של הכהונה בפסוקים 22-24, והאישור נעשה באמצעות אש:

וַיִּשָּׂא אַהֲרֹן אֶת-יָדָיו (נָדָיו) אֶל-הָעָם וַיְבָרְכֵם, וַיֵּרֵד מַעֲשֵׂת הַחֲטָאֹת וְהָעֲלָה וְהִשְׁלָמִים. וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל-אֱהֱל מוֹעֵד וַיִּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת-הָעָם, וַיֵּרָא כְבוֹד-יְהוָה אֶל-כָּל-הָעָם. וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלְּפָנָי יְהוָה וַתֹּאכַל עַל-הַמִּזְבֵּחַ אֶת-הָעֲלָה וְאֶת-הַחֲלֵבִים, וַיֵּרָא כָּל-הָעָם וַיִּרְאוּ וַיִּפְּלוּ עַל-פְּנֵיהֶם.

9. ספר במדבר

בספר במדבר כבוד השכינה בא במשפט עם ישראל על חטא ואי-ציות. דבר זה קרה בשלושה מקרים.

ראשית: במדבר י"ג 30-י"ד 45 כבוד השכינה הוא שבא במשפט עם ישראל בקדש ברנע, כאשר מרד העם במנהיגותו של משה עקב הדיווח המרתיע של עשרה משנים-עשר המרגלים. משפט זה גזר על שבטי ישראל לנדוד במדבר במשך תקופה של ארבעים שנה. בפרק י"ד 10 הגן כבוד השכינה על משה ואהרון מפני סקילה, ובפרק י"ד 22 ניתנת הסיבה לחומרת הדין: הם ראו אֶת-כְּבֹדִי, ולמרות זאת מרדו וסירבו להאמין.

שנית: כבוד השכינה נראה בפעם הבאה במדבר ט"ז 1-י"ז 15, בהקשר של מרד קורח. בפרק ט"ז 19 אישרה השכינה את סמכותו של משה ודחתה את קורח. בפרק י"ז 7-10 שלח כבוד השכינה מגיפה בעם על שהתלוונו על מות קורח.

שלישית: במדבר כ' 6-13 הופיע כבוד השכינה באירוע של מי המריבה.

10. תקופת יהושע והשופטים

במהלך תקופה ארוכה זו המשיך כבוד השכינה לשכון בקודש הקודשים של המשכן, ומלבד זאת לא היו התגלויות מיוחדות של כבוד השכינה. כאשר

לקחו הפלישתים את ארון הברית מידי ישראל והביאו אותו לפלשת, היה חשש בקרב העם שהם איבדו את ההתגלמות הנראית של נוכחות אלוהים, לפי שמואל א' ד' 21-22:

וַתִּקְרָא לַנֶּעֶר אֵי כְבוֹד יֵאמֹר: גָּלָה כְבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל, אֶל־הַלְקָח
 אַרְוֹן הָאֱלֹהִים וְאֶל־חַמְיָהּ וְאִישָׁהּ. וַתֹּאמֶר: גָּלָה כְבוֹד מִיִּשְׂרָאֵל,
 כִּי נִלְקַח אַרְוֹן הָאֱלֹהִים.

משמעות השם אֵי כְבוֹד הוא "הכבוד סר". כלתו של עלי שגתה, כמובן, כי אף שהחשש בהחלט היה קיים, כבוד השכינה עדיין לא סר מישראל באותו זמן.

11. בית המקדש של שלמה

כאשר בנה שלמה את בית המקדש, הוא בנה גם קודש קודשים חדש לגמרי. באותו זמן הועבר כבוד השכינה מהמשכן לקודש הקודשים שבמקדש. הקטע העיקרי הוא מלכים א' ח' 1-13 (ישנו קטע מקביל בדברי הימים ב' ה' 2-3). בפסוקים 1-9 ארון הברית הובא אל קודש הקודשים, ואז בפסוקים 10-13 התרחש המעבר של כבוד השכינה:

וַיְהִי בַצֵּאת הַכְּהֹנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ, וַהֲעֲנוּ מֵלֵא אֶת־בַּיִת יְהוָה.
 וְלֹא־יָכְלוּ הַכְּהֹנִים לַעֲמֹד לְשִׁירַת מִפְּנֵי הָעָנָן, כִּי־מֵלֵא כְבוֹד־יְהוָה
 אֶת־בַּיִת יְהוָה. אַזְ אָמַר שְׁלֹמֹה: יְהוָה אָמַר לְשִׁפְן בְּעֶרְפֶּל. בָּנָה
 בְּנֵיתִי בַּיִת זָבֵל לְךָ, מִכּוֹן לְשִׁבְתֶּךָ עוֹלָמִים.

בפסוק 10 הענן מילא את הבית, ובפסוק 11 כבוד ה' מילא את הבית. דבר זה דומה למה שאירע בזמן שכבוד השכינה קבע את מעונו במשכן. בפסוק 12 כבוד השְׁכִינָה החל להשתכן בערפל של קודש הקודשים. המילה לְשִׁפְן נגזרת מאותו השורש של המילה שכינה. בפסוק 13 מועברת הנקודה שהיה זה בית מגורים, מקום שישכון בו אלוהים בהתגלמותו הנגלית לעין בתור כבוד השכינה. כמו משה לפניו, גם שלמה התפלל שכבוד השכינה ישכון עם ישראל לעולם. אך שוב, אין זו תפילה שיענה לה אלוהים בזמן זה.

12. ספר יחזקאל ועזיבתו של כבוד השכינה

מבחינה היסטורית, הפעם הבאה שבה נגלה כבוד השכינה הייתה ליחזקאל, כדי לגלות לו את דבר עזיבתו הקרבה מישראל. העובדה שהיה זה כבוד השכינה אשר הראה ליחזקאל את ההתגלות המצויה בספרו, נלמדת מתוך יחזקאל א' 28; ג' 12, 23; ו-ח' 3-4. בקטעים אלה מקושרת השכינה לכרובים, כפי שהייתה בגן עדן ובמשכן ובבית המקדש. היא מקושרת כאן גם לרוח הקודש.

ספר יחזקאל מתאר את עזיבתו של כבוד השכינה. כבוד השכינה נאלץ לעזוב את ישראל בארבעה שלבים.

השלב הראשון של העזיבה היה המעבר מקודש הקודשים (עמדה ראשונה) למפתן הבית (עמדה שנייה). דבר זה מתואר ביחזקאל ט' 3א:

וְכָבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נֶעְלָה מֵעַל הַכְּרוֹב אֲשֶׁר הָיָה עָלָיו אֶל מִפְתַּן הַבַּיִת ...
וְאִזּוֹ שׁוֹב ב'-י' 4:

וַיָּרֶם כְּבוֹד יְהוָה מֵעַל הַכְּרוֹב עַל מִפְתַּן הַבַּיִת, וַיִּמָּלֵא הַבַּיִת אֶת־הָעֲנָן, וַהֲחִצֵּר מְלֵאָה אֶת־נֹגַהּ כְּבוֹד יְהוָה.

השלב השני של עזיבת כבוד השכינה התרחש כאשר נעה השכינה ממפתן הבית לשער המזרחי (עמדה שלישית), ביחזקאל י' 18-19:

וַיֵּצֵא כְבוֹד יְהוָה מֵעַל מִפְתַּן הַבַּיִת, וַיַּעֲמֵד עַל־הַכְּרוֹבִים. וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוֹבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם, וַיִּרְוּמוּ מִן־הָאָרֶץ לְעִינֵי בְּצִאתָם, וְהָאוֹפָנִים לְעִמְתָם, וַיַּעֲמֵד פֶּתַח שַׁעַר בַּיִת יְהוָה הַקֶּדְמוֹנִי, וְכָבוֹד אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל עָלֵיהֶם מְלֻמְעָה.

בשלב השלישי עזב כבוד השכינה דרך השער המזרחי ועבר אל הר הזיתים (עמדה רביעית), ביחזקאל י"א 22-23:

וַיִּשְׂאוּ הַכְּרוֹבִים אֶת־כַּנְפֵיהֶם, וְהָאוֹפָנִים לְעִמְתָם, וְכָבוֹד אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל עָלֵיהֶם מְלֻמְעָה. וַיַּעַל כְּבוֹד יְהוָה מֵעַל תּוֹךְ הָעִיר, וַיַּעֲמֵד עַל־הָהָר אֲשֶׁר מִקְדָּם לָעִיר.

לבסוף, בשלב הרביעי של העזיבה, עזב כבוד השכינה את ישראל ונעלם מההיסטוריה היהודית. רק במקום הזה אנו באמת רואים את האי כבוד, את הכבוד שסר. לפי המסורת הרבנית נותר כבוד השכינה על הר הזיתים למשך שלוש שנים וחצי, כשהוא ממתין שעם ישראל יחזור בתשובה. כאשר מיאן ישראל לעשות כן, הוא סר מהר הזיתים.

13. בית המקדש השני

לאחר שיבת היהודים מבבל נבנה בית המקדש השני. אך כבוד השכינה לא היה בבית השני כפי שהיה בבית הראשון, לפי חגי ב' 3:

מִי בָכֶם הַנִּשְׁאָר אֲשֶׁר רָאָה אֶת־הַבַּיִת הַזֶּה בְּכְבוֹדוֹ הָרִאשׁוֹן? וַיְמָה אַתֶּם רְאִים אֹתוֹ עֲתָה? הֲלוֹא כְּמֹהוּ כָּאִן בְּעֵינֵיכֶם.

אולם חגי ב' 9 מכיל הבטחה:

גְּדוֹל יְהוָה כְּבוֹד הַבַּיִת הַזֶּה הָאֲחֵרוֹן מִן־הָרֵאשׁוֹן, אָמַר יְהוָה
צְבָאוֹת, וּבְמִקּוֹם הַזֶּה אֶתֵּן שָׁלוֹם, נְאֻם יְהוָה צְבָאוֹת.

בפסוק זה מבטיח חגי הנביא שהכבוד שסר יבוא בדרך שונה וגדולה יותר לאותו הבית השני. שלא כמו במשכן ובבית הראשון, הבית השני לא נפתח עם נוכחות של כבוד השכינה. אך ניתנה ההבטחה, שהכבוד שפעם סר יבוא בדרך גדולה יותר אל אותו הבית השני ממש. הם שוב יראו את התגלמות נוכחות האלוהים בכבוד השכינה. העובדה שאותו הבית נהרס בשנת 70 לספירה מחייבת את התגשמותה של נבואת חגי לפני זמן זה.

ג. כבוד השכינה בהיסטוריה של הברית החדשה

1. ההופעה בפני הרועים

מבחינה היסטורית, ההופעה הראשונה של כבוד השכינה בברית החדשה היא בלוקס ב' 8-9:

וְרֹעִים הָיוּ בְּאֶרֶץ הַהֵיא לָנִים בְּשָׂדֵה וְשֹׁמְרִים אֶת־מִשְׁמְרוֹת
הַלְּיָלָה עַל־עֵדָרָם. וְהִנֵּה מְלֹאךְ יְהוָה נָצַב עֲלֵיהֶם וּכְבוֹד יְהוָה
הוֹפִיעַ עֲלֵיהֶם מִסָּבִיב, וַיִּירָאוּ יָרְאָה גְדוֹלָה.

בקטע זה כבוד ה' הוא אשר הופיע, והוא הופיע עליהם מסביב. זוהי בבירור הופעה חוזרת של כבוד השכינה. הוא הודיע על לידת המשיח לרועים יהודים.

2. כוכב חג המולד (כוכב בית לחם)

מתי ב' 1-12 מכיל את התייעוד על אודות ביקור המגושים מהמזרח, אשר הונחו לשם על ידי כוכב נגלה לעין. כוכב זה לא היה כוכב רגיל, והדבר עולה בבירור מפעולותיו של אותו כוכב: **ראשית**, הכוכב הופיע ונעלם בשני מקרים לפחות; **שנית**, הכוכב הנחה אותם מהמזרח למערב; **שלישית**, הוא הנחה אותם מהצפון לדרום; **רביעית**, הכוכב עמד ממש מעל הבית שבו היה ישוע; **וחמישית**, זה היה פּוֹכְבוֹ הפרטי השייך לו, במובן שאינו נכון לגבי כל כוכב אחר. כל אלה שוללים את האפשרות שהיה זה רק כוכב רגיל. משמעות המילה היוונית למילה פּוֹכְבִּי היא פשוט "זֶהָר" או "בְּהֵק". בבואו בצורה של אור, היה זה מופע חוזר של כבוד השכינה, המודיע על לידת המשיח לגויים.

3. בואו של כבוד השכינה בצורה חדשה

כבוד השכינה הופיע שוב בצורה חדשה לחלוטין, בהגשמתה של נבואת חגי. זו הנקודה שמועברת ביוחן א' 1-14. הקטע הזה מכריז על בואו של אור השכינה בהתגלמות חדשה ונגלית לעין. פסוק 14 מתמקד בצורה החדשה של כבוד השכינה:

וְהִדְבַּר נְהִיָּה בְּשָׂר וַיִּשְׁכַּן בְּתוֹכֵנוּ, וַנִּחְיֶה תַּפְאֲרֹתוֹ, כְּתַפְאֲרַת בְּרֹן יְחִיד לְאֲבִיו, רַב־חֶסֶד וְאֶמֶת.

המילה מן הקטע הזה שמתורגמת לאנגלית "dwelled" (וַיִּשְׁכַּן בעברית) היא המילה היוונית *skeinei*, שהיא המקבילה למילה העברית שְׁכִינָה וצורה מיוונית שלה (ביוונית אין צליל "ש"). אך מבחינה מילולית אין משמעות המילה היוונית *skeinei* "להתגורר" (to dwell), ולמשמעות זו קיימת מילה יוונית אחרת. משמעות המילה *skeinei* היא "לשים את משכנך". פסוק 14 יתורגם באופן מילולי: הַדְּבָר נְהִיָּה בְּשָׂר וַיִּשְׁכַּן אֶת מְשַׁכְּנוֹ בְּקֶרְבָּנוּ. במילים אחרות, הייתה זו התגלמות חדשה ונגלית לעין של נוכחות אלוהים השוכנת בקרב בני אדם. תוצאת ה"השתכנות" הזאת הייתה שבני אדם היו יכולים לחזות בכבוד בצורה של אדם: האלוה־אדם. הייתה זו ההתגשמות של ישעיהו ט' 1, אשר דיבר על בואו של האור:

הָעַם הַהֲלֹכִים בְּחֹשֶׁךְ, רְאוּ אֹר גָּדוֹל: יִשְׁבִּי בְּאֶרֶץ צְלֻמֹּת, אֹר נִגַּה עֲלֵיהֶם.

הפעמים הרבות שבהן התהלך ישוע במתחם בית המקדש בתקופת שירותו הגשימו את נבואת חגי. כבודו בא לידי ביטוי כשטיהר את בית המקדש מהחלפנים וממוכרי הקורבנות, וכשלמד במתחם בית המקדש, במיוחד בחגים של פסח וסוכות.

אין להחמיץ את ההקבלה לתנ"ך. בראשית דרכו כבוד השכינה הופיע ונעלם, עד שקבע את מעונו באופן יציב יותר במשכן ובבית המקדש. אחר כך הוא עזב מהר הזיתים. בהיסטוריה של הברית החדשה בהתחלה הוא הופיע ונעלם, ואז בא בצורה קבועה יותר בדמותו של המשיח, כשהוא שוכן עם ישראל למשך תקופה ממושכת. מאוחר יותר גם הוא עזב את ישראל מהר הזיתים, אחרי כהונה ציבורית של שלוש שנים וחצי.

4. ההשתנות

התגלמותו הגדולה ביותר של כבוד השכינה בדמותו של ישוע נמצאת בקטעים העוסקים בהשתנות. ארבעת הקטעים שבהם ניתן תיאור הם מתי

י"ז 8-1; מרקוס ט' 2-8; לוקס ט' 28-36; והשנייה לפטרוס א' 16-18. קטעים אלה מספקים תיאורים שונים על מה שהתרחש, אשר - הן בנפרד והן כולם יחד - מתארים את זוהר כבוד השכינה.

בקטע במתי כתוב: וַיִּזְהָרוּ פָּנָיו בְּשִׁמְשׁוֹ וּבְגָדָיו כְּאֹר הַלְּבָנוֹ. ענן בהיר סוכך עליו, וקול אלוהים דיבר מתוך הָעֶנָן, כשהוא מאמת את משיחותו של ישוע. הופעת הענן וקול אלוהים המדבר מתוך הענן היו בדיוק אותו הדבר כמו מה שהתרחש בהר סיני. תיאור זה משקף בבירור את התגלויות השכינה של התנ"ך המתפתחות עוד יותר בברית החדשה, כפי שהן מתגשמות בדמותו של המשיח. בעוד זוהר פני משה היה השתקפות של הכבוד, זוהר פני ישוע היה זוהר כבוד השכינה עצמו. משה היה כמו הירח, אך ישוע היה כמו השמש.

הקטע במרקוס מציין שבגָדָיו נִהְיוּ מְזֻהָרִים לְבָנִים מְאֹד כְּשֶׁלֶג, אֲשֶׁר לֹא יוּכַל כּוֹבֵס בְּאֶרֶץ הַלְּבָנוֹן כְּמוֹהֶם, וּשְׁעָן סוּכֵךְ עָלָיו.

בקטע בלוקס, כתוב נִשְׁתַּנָּה מְרָאָה פָּנָיו וּלְבוּשׁוֹ הַלְּבָנוֹן וְהִבְרִיק. הם ראו אֶת-כְּבוֹדוֹ בְּעוֹד הָעֶנָן סוּכֵךְ עָלָיו.

בקטע בשנייה לפטרוס הודיע פטרוס את מה שראה על הר ההשתנות, וטען שהיה עד ראייה להדרו (ראות הָיוּ עֵינֵינוּ אֶת-גְּדֻלָּתוֹ). משיחותו של ישוע אומתה בהדרת הכבוד הזאת.

ישוע היה ההתגלמות הנגלית לעין של נוכחות אלוהים בצורה חדשה. בהר ההשתנות הכבוד שהוסווה בגופו האנושי זהר כלפי חוץ, ושלושה מהשליחים יכלו לחזות בכבוד השכינה בכל זוהרו ובצורה גדולה יותר מזו שהופיעה בתנ"ך. כי מלבד ההישנות של התגלויות התנ"ך, הייתה גם התגלמות השכינה הייחודית של ישוע עצמו כאלוה-אדם.

כתבים מאוחרים יותר בברית החדשה מלמדים אף הם שהמשיח הוא ההתגלמות החדשה של נוכחות אלוהים. בשנייה אל הקורינתים ד' 5-6 פולוס כתב:

כִּי לֹא אֵתְנוּ מְכַרְזִים אֲנַחְנוּ, כִּי אִם-אֶת-הַמְּשִׁיחַ יִשׁוּעַ, יֵאמֹר:
הוא הָאֲדוֹן וְאֲנַחְנוּ עֲבָדֶיכֶם לְמַעַן יִשׁוּעַ. כִּי הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
אָמַר: וַיִּפֶּע אֹר מִחֻשֶׁךְ, הוּא הוֹפִיעַ בְּלִבְנוּ לְהַפִּיץ אֹר דַּעַת כְּבוֹד
הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּפָנָיו יִשׁוּעַ הַמְּשִׁיחַ.

הקטע הזה מציין שדרך ישוע מופיע אור מתוך חושך, והאור הוא דַּעַת כְּבוֹד הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר בְּפָנָיו יִשׁוּעַ הַמְּשִׁיחַ. ברור הוא, אם כך, שכבוד אלוהים התגלם בדמותו של ישוע, וישוע אכן היה התגלמות חדשה של נוכחות אלוהים.

דבר זה מתפתח עוד יותר באל העברים א' 1-3:

הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר־דָּבַר מִקֶּדֶם פְּעָמִים רַבּוֹת וּבְפָנַיִם שְׁנַיִם אֶל־
 אֲבֹתֵינוּ בְּיַד הַנְּבִיאִים, דָּבַר אֵלֵינוּ בְּאַחֲרִית הַיָּמִים הָאֵלֶּה בְּיַד
 בְּנוֹ אֲשֶׁר־נִתְּנוּ לַיּוֹרֵשׁ כֹּל וְגַם־עָשָׂה בְּיָדוֹ אֶת־הָעוֹלָמוֹת; וְהוּא
 זֶהר כְּבוֹדוֹ וְצִלָּם יִשׁוּתוֹ וְנוֹשֵׂא כֹל בְּדָבָר גְּבוּרָתוֹ, וְאַחֲרֵי עֲשׂוֹתוֹ
 בְּנַפְשׁוֹ טְהָרַת חַטָּאתֵינוּ יָשָׁב לִימִין הַגְּדֹלָה בְּמְרוֹמִים.

בפסוק 1 מצוין שבעבר גילה אלוהים את עצמו במספר דרכים שונות, אך לפי פסוק 2 עכשיו הוא התגלה דרך הבן. אך אז מתאר פסוק 3 את הבן, והתיאור הוא זה של כבוד השכינה. הבן מתואר כזוהר כבוד האב וצלם ישותו ממש.

דוגמה נוספת נמצאת באמצע תיאור של בן האדם המפואר, בהתגלות א' 12-16. בחלק האחרון של פסוק 16 כתוב:

וּפָנָיו כְּשֶׁמֶשׁ הַמַּאִיר בְּגִבּוֹרָתוֹ.

הופעתו החיצונית של ישוע קרנה זוהר כה רב עד שניתן להשוותו לזה של השמש. גופו הפיזי של ישוע כבר אינו מסווה את נוגה זוהרו של הכבוד.

5. ההשתקפות של אותו הכבוד

בדיוק כפי שמשה שיקף לזמן מה את הכבוד שבו חזה בסיני כאשר אלוהים נגלה למשה בדרך גדולה יותר, כך יכולים מאמינים היום גם הם לשקף את כבודו של המשיח, שהיה התגלמות אפילו גדולה יותר של כבוד השכינה, לפי השנייה אל הקורינתים ג' 12-18:

עַל־כֵּן בְּהִיּוֹת לָנוּ תִקְוָה כְּזֹאת פְּתִיחוֹן פִּינוּ רַב הוּא; וְלֹא כְּמִשָּׁה
 אֲשֶׁר נָתַן מִסּוּהָ עַל־פָּנָיו, פָּר־יְבִיטוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל־סוֹף הָעֹלָמִד
 לְהַבְטִיל. אֲבָל נִטְמָטְמוּ דְעוֹתֵיהֶם, כִּי עַד־הַיּוֹם הַזֶּה בְּקִרְאָם
 הַבְּרִית הַיְשָׁנָה נִשְׁאָר וְלֹא־גָלָה הַמִּסּוּהָ הַהוּא, אֲשֶׁר לֹא יוֹסֵר כִּי
 אִם־בְּמִשְׁיַח. אֲבָל עַד־הַיּוֹם הַזֶּה, בְּקִרְאָם אֶת־מִשָּׁה, מִנַּח מִסּוּהָ
 עַל־לִבָּם; וּכְשִׁיפְנוּ אֶל־הָאֲדוֹן יוֹסֵר הַמִּסּוּהָ. הָאֲדוֹן הוּא הָרוּחַ;
 וּבְאֲשֶׁר רוּחַ הָאֲדוֹן, שָׁם הַחֲרוּת. וְאֶנְחֵנוּ כְּלָנוּ בְּפָנַיִם מְגֻלִים
 רְאִים אֶת־כְּבוֹד הָאֲדוֹן בְּמִרְאָה וְנִחְלָף אֶל־עֵצִים דְּמִוֵּת הַהֵיא, מְכַבֵּד אֶל כְּבוֹד, כְּהַחְלָף מֵאֵת אֲדוֹן הָרוּחַ.

הדימויים בקטע שאולים מתיאור השתקפות כבודו של אלוהים בפניו של משה. מצוין שפני משה הוסוו כדי שדעיכת הכבוד לא תיראה (12-13). המסווה הזה עדיין נותר, כיוון שעם ישראל לא השכיל לראות את סיוע עידן התורה (פס' 14-15). המסווה מוסר מעיני היהודים רק כאשר הם פונים מהתורה אל

ישוע המשיח (פס' 16-17). כאשר פנה משה מהעם אל האדון, הוסר המסווה. באותו אופן, כאשר פונה היהודי מן התורה אל ישוע המשיח, מוסר גם המסווה ההוא. ואז, בפסוק 18, עוסק פולוס בהשתקפות כבוד השכינה במאמינים. המאמין חוזה בכבודו של האדון בפנים מגולות, והוא נהפך לאותו צלם מכבוד אל כבוד. הכבוד שנראה במשיח יוצר במאמין כבוד דומה. ישוע הוא הבעלים של כבוד השכינה, אך על המאמין לשקף את כבוד המשיח בתוכו. אצל משה נראתה ההשתקפות בזוהר של פניו, אך במקרה של המאמין על ההשתקפות להיראות כשחיינו נהפכים לחיים בעלי אופי רוחני. כמו בקטעים מיחזקאל, כבוד השכינה בקטע הזה קשור לרוח הקודש. שהרי האמצעי לרוחניות הוא היותך מלא ברוח הקודש או נשלט על ידו.

על כך שהמאמינים נועדו לשקף את כבוד השכינה של המשיח מלמד גם פרק א' של אל האפסים. בפסוק 6, המאמין הוא לְתִהְלֵת כְּבוֹד חֲסֵדוֹ. בפסוק 12, על המאמין להיות לְתִהְלֵת כְּבוֹדוֹ. בפסוק 18, המאמין הוא כְּבוֹד נְחֻלָּתוֹ בְּקִדְשִׁים (השווה רומ' ח 29; פיל' ג 21; קול' ג 10).

6. ספר מעשי השליחים

כבוד השכינה נראה בשני מקרים בספר מעשי השליחים. הראשון נמצא במעשי השליחים ב' 1-3:

וַיְהִי מִלֵּאֵת שְׁבַעַת הַשְּׁבָעוֹת וַיִּתְאַסְפוּ כָּלֶם לְבֵּ אֶחָד. וַיְהִי פְתָאם קוֹל רַעַשׁ מִן־הַשָּׁמַיִם כְּקוֹל רִיחַ סַעְרָה וַיִּמְלֵא אֶת־כָּל־הַבַּיִת אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ בוֹ. וַתֵּרְאֶינָה אֲלֵיהֶם לְשָׁנוֹת נְחֻלְקוֹת וּמְרִאֵיהֶן כְּאֵשׁ, וַתִּנְוַחֲינָה אַחַת אַחַת עַל כָּל־אֶחָד מֵהֶם.

היראותן של לשונות נחלקות ומראיהן כאש הייתה ההתגלמות של כבוד השכינה. בהתאמה למוטיב שכבר קיים בתנ"ך, השכינה מופיעה בצורה של אש ועם קשר חזק לרוח הקודש.

המקרה השני ברור הרבה יותר: התגלותו לפולוס בדרך לדמשק. הדבר מתועד בשלושה מקומות שונים בספר מעשי השליחים. ראשית, בפרק ט' 3-8:

וַיְהִי הוּא הַלֵּךְ וְקָרַב לְדַמְשֶׁק וְהִנֵּה פְתָאם נָגַה עָלָיו מִסָּבִיב אוֹר מִן־הַשָּׁמַיִם, וַיִּפֹּל אַרְצָה וַיִּשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר אֵלָיו: שְׂאוּל, שְׂאוּל, לָמָּה תִרְדָּפְנִי? וַיֹּאמֶר: מִי אַתָּה, אֲדֹנָי? וַיֹּאמֶר הָאֲדוֹן: אֲנֹכִי יֵשׁוּעַ אֲשֶׁר אַתָּה רוֹדֵף; קֶשֶׁה לָּךְ לְבַעַט בְּדַרְבָּנוֹת. וְהוּא חָרַד וַנְבָּעַת וַיֹּאמֶר: אֲדֹנָי, מַה־תַּחֲפֹץ וְאַעֲשֶׂה? וַיַּעַן הָאֲדוֹן: קוּם, לֵךְ הַעִירָה וַיֹּאמֶר לָךְ אֶת־אֲשֶׁר עָלִיד לַעֲשׂוֹת. וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִלְכוּ אִתּוֹ עִמְדוּ נְאֻלְמִים, כִּי שָׁמְעוּ אֶת־הַקוֹל, וְאִישׁ לֹא הָבִיטוּ. וַיִּקָּם

שְׂאוּל מִן־הָאֶרֶץ וּבִפְתָחוֹ אֶת־עֵינָיו לֹא רָאָה אִישׁ; וַיִּחְזִיקוּ בְיָדוֹ וַיּוֹלִיכֵהוּ לְדַמְשֶׁק׃

שנית, בפרק כ"ב 6-11:

וַיְהִי אֲנֹכִי הַלֵּךְ וְקָרַב לְדַמְשֶׁק, כָּעֵת צָהָרִים, וּפְתָאִם נָגַה עָלַי מִסָּבִיב אֹר גָּדוֹל מִן־הַשָּׁמַיִם. וְאָפַל אֶרְצָה וְאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר אֵלַי: שְׂאוּל, שְׂאוּל, לָמָּה תִרְדָּפֵנִי? וְאֶעַן וְאָמַר: מִי אַתָּה, אֲדֹנָי? וַיֹּאמֶר אֵלַי: אֲנִי יֵשׁוּעַ הַנָּצְרִי, אֲשֶׁר אַתָּה רֹדְפוֹ. וְהֶאֱנָשִׁים אֲשֶׁר אֶתִּי רָאוּ אֶת־הָאֹר וַיִּירָאוּ, וְאֶת־קוֹל הַמְּדַבֵּר אֵלַי לֹא שָׁמְעוּ. וְאָמַר: מָה־אֶעֱשֶׂה, אֲדֹנָי? וַיֹּאמֶר אֵלַי הֶאֱדוֹן: קוּם, לֵךְ אֶל־דַּמְשֶׁק וְשָׁם יֹאמַר לְךָ אֶת־כָּל אֲשֶׁר צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת. וְאֲנִי לֹא־יִכְלַתִּי לָרְאוֹת מִפְּנֵי זֶה־ר הָאֹר הַהוּא; וְהֶאֱנָשִׁים אֲשֶׁר אֶתִּי הוֹלִיכוּנִי בְּיָד וְאָבֵא לְדַמְשֶׁק׃

שלישית, בפרק כ"ו 13-18:

וַהֲנִה, אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ, בְּצָהָרִים, בְּדֶרֶךְ, רְאִיתִי אֹר צַח מִזֶּה־ר הַשָּׁמַשׁ, אֲשֶׁר מִשְׁמִים נָגַה עָלַי מִסָּבִיב וְעַל הַהֲלָכִים אֶתִּי. וַנִּפֹּל כְּלוֹנו אֶרְצָה, וְאֶשְׁמַע קוֹל מְדַבֵּר אֵלַי בְּלִשׁוֹן עֵבְרִית לֵאמֹר: שְׂאוּל, שְׂאוּל, לָמָּה תִרְדָּפֵנִי? קֶשֶׁה לְךָ לְבַעַט בְּדַרְבְּנוֹת. וְאָמַר: מִי אַתָּה, אֲדֹנָי? וַיֹּאמֶר: אֲנֹכִי יֵשׁוּעַ אֲשֶׁר אַתָּה רֹדֵף. אֲבָל קוּם וְעִמַּד עַל־רַגְלֶיךָ, כִּי לְבַעֲבוֹר זֹאת נִרְאִיתִי אֵלֶיךָ, לְבַחֵר־כֶּךָ לְמִשְׁרַת וּלְעַד עַל־אֲשֶׁר רְאִיתָ וְעַל־אֲשֶׁר אָרָאָה; בְּהַצִּילִי אוֹתָךְ מִן־הָעַם וּמִן־הַגּוֹיִם, אֲשֶׁר אֲשַׁלַּחְךָ עִתָּה אֵלֵיהֶם, לְפַקֹּחַ אֶת־עֵינֵיהֶם, לְמַעַן יִשׁוּבוּ מִחֹשֶׁךְ לָאֹר וּמִיַּד הַשָּׁטָן אֶל־הָאֱלֹהִים וַיִּמְצְאוּ בְּאֲמוּנָתָם בִּי אֶת־סְלִיחַת הַחַטָּאִים וְאֶת־הַנְּחִלָּה בְּתוֹךְ הַמְּקֻדָּשִׁים׃

בפרק ט' 3 מתואר כבוד השכינה כאור הזורח מן השמיים. בפרק כ"ב 6 הוא מתואר עוד כאור גדול מן השמיים. מאוחר יותר, בפסוק 11, מעיד פולוס שהוא התעוורר עקב זוהרו של האור ההוא. בפרק כ"ו 13 מתואר אור זה כצח יותר מזהר השמש. כבוד השכינה הוא אשר נראה לפולוס כדי למנותו להיות השליח לגויים.

7. ההתגלות

הופעתו האחרונה של כבוד השכינה מבחינה היסטורית הייתה בפני השליח יוחנן בהתגלות א' 12-16, קטע אשר נדון מוקדם יותר. קטע זה מתאר כיצד נראה ישוע היום במלוא כבודו. גופו הפיזי כבר אינו מסווה את נוגה זוהר כבודו.

מטרת התגלות היסטורית אחרונה זו הייתה למנות את יוחנן לכתוב את ספר ההתגלות, ובמעשה זה להביא את הכתובים לנעילתם.

ד. כבוד השכינה בנבואה

1. הצרה הגדולה

הקטע היחיד שאיכשהו מקשר את כבוד השכינה לצרה הגדולה הוא התגלות ט"ו 8:

וַיִּמְלֵא הַהֵיכָל עָשָׁן מִכְבוֹד אֱלֹהִים וַעֲזָו וְלֹא־יָכַל אִישׁ לְבֹא אֶל־
הַהֵיכָל עַד אֲשֶׁר כָּלוּ שְׁבַע הַמַּפּוֹת אֲשֶׁר בְּיַד־יְשַׁבְעָה הַמַּלְאָכִים.

בקטע זה מקושר כבוד השכינה לדיני הקערות, אשר יהוו את סדרת הדינים הסופית והחמורה ביותר בצרה הגדולה. דינים אלה ישלימו את זעם אלוהים. בספר במדבר בא כבוד השכינה במשפט על חטא, והוא יעשה זאת שוב בצרה הגדולה.

2. ביאתו השנייה של המשיח

בביאתו השנייה של המשיח יתגלם שוב כבוד השכינה בנוכחותו הגשמית והנגלית לעין. במתי ט"ז 27 כתוב:

כִּי עֲתִיד בֶּן־הָאָדָם לְבֹא בְּכָבוֹד אָבִיו עִם־מַלְאָכָיו וְאֵז יֵשְׁלֶם
לְכָל־אִישׁ כְּמַעֲשָׂהוּ.

הנקודה המועברת בקטע היא שבן האדם יבוא בְּכָבוֹד אָבִיו. ממש כשם שלפי יוחנן א' 14 בני האדם יכלו לחזות בכבוד האב בעת הביאה הראשונה, יהיה זה באותו הכבוד של האב שישוע ישוב, ושוב יראה הדבר לבני האדם. קטע נוסף המקשר את כבוד השכינה לביאתו השנייה של המשיח הוא מתי כ"ד 30:

אֲזֵ אֹת בֶּן־הָאָדָם יֵרָאֶה בְּשָׁמַיִם וְסָפְדוּ כָּל־מְשֻׁפָּחוֹת הָאָרֶץ
וְרָאוּ אֶת־בֶּן־הָאָדָם בָּא עִם־עַנְנֵי הַשָּׁמַיִם בְּגִבּוֹרָה וְכָבוֹד רָב.

לפי קטע זה, ממש לפני הביאה השנייה יופיע אות בן האדם בשמיים, ואות זה אמנם יהיה כבוד השכינה, כיוון שבן האדם יבוא בענני השמיים בְּגִבּוֹרָה וְכָבוֹד רָב. קטעים מקבילים הם מרקוס י"ג 26 ולוקס כ"א 27.

3. מלכות אלף השנים

לפי הנבואה, תהיה ההתגלות הגדולה ביותר של כבוד השכינה, ובמיוחד לישראל, בעת מלכות המשיח. ביחד, יהיה סך כולל של חמש התגלמויות של כבוד השכינה בו זמנית.

ראשית: תהיה התגלמות נגלית לעין בקודש הקודשים של מלכות אלף השנים. ממש כשם שיחזקאל תיעד בקפידה את עזיבת כבוד השכינה מישראל, הוא גם ניבא ותיעד את שיבתו העתידית של כבוד השכינה, ביחזקאל מ"ג 1-7א:

וּיּוֹלְכֵנִי אֶל־הַשָּׁעַר, שָׁעַר אֲשֶׁר פִּנָּה דָרֶךְ הַקָּדִים. וְהִנֵּה כְבוֹד אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בָּא מִדָּרֶךְ הַקָּדִים, וְקוּלוֹ כְּקוֹל מַיִם רַבִּים, וְהָאֶרֶץ הָאִירָה מִכְּבוֹדוֹ. וּכְמִרְאֵה הַמְּרָאָה אֲשֶׁר־רָאִיתִי, כְּמִרְאֵה אֲשֶׁר רָאִיתִי בְּבָאִי לְשַׁחַת אֶת־הָעִיר, וּמִרְאוֹת כְּמִרְאֵה אֲשֶׁר רָאִיתִי אֶל־נְהַר־כְּבָר; וְאֶפֶל אֶל־פְּנֵי. וַיִּכְבֹּד יְהוָה בָּא אֶל־הַבַּיִת דָּרֶךְ שָׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דָּרֶךְ הַקָּדִים. וַתִּשְׁאַנֵּי רוּחַ, וַתִּבְאֵנִי אֶל־הַחֲצַר הַפְּנִימִי, וְהִנֵּה מְלֶאכֶת כְּבוֹד־יְהוָה הַבַּיִת. וְאֲשַׁמַּע מִדְּבַר אֱלֹהֵי מְהַבִּיטִי, וְאִישׁ הָיָה עֹמֵד אֶצְלִי. וַיֹּאמֶר אֵלַי: בְּרֹאֲדָם, אֶת־מְקוֹם כְּסֵאִי וְאֶת־מְקוֹם כְּפוֹת רַגְלֵי אֲשֶׁר אֲשַׁכֵּן־שָׁם בְּתוֹךְ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל לְעוֹלָם.

לפי פסוקים 1-3 יבוא כבוד השכינה מהמזרח, והארץ תזרח מאורו. במזרח נמצא הר הזיתים, המקום שממנו סר כבוד השכינה. במילים אחרות, כבוד השכינה ישוב בדיוק מאותו הכיוון שממנו עזב. הוא יבוא דרך השער המזרחי (שֶׁעַר אֲשֶׁר פָּנָיו דָּרֶךְ הַקָּדִים, פס' 4), וייכנס אל קודש הקודשים של בית המקדש של מלכות האלף (פס' 5). בדיוק כפי שכבוד השכינה עזב דרך השער המזרחי, כך הוא גם ישוב דרך השער המזרחי. לבסוף, יחזקאל מציין שבנקודה זו ישתכן כבוד השכינה דרך קבע עם ישראל (פס' 6-7א). למילה אֲשַׁכֵּן יש את אותו השורש כמו למילה שכינה. סוף־סוף ייענו תפילותיהם של משה ושלמה. לפי יחזקאל מ"ד 1-2 ייסגר השער המזרחי ולעולם לא ייפתח שוב לכל אורך מלכות אלף השנים, כתוצאה משיבת כבוד השכינה דרך השער המזרחי:

וַיִּשָּׁב אֹתִי דָרֶךְ שָׁעַר הַמְּקֻדָּשׁ הַפִּנָּה קָדִים, וְהוּא סָגוּר. וַיֹּאמֶר אֵלַי יְהוָה: הַשָּׁעַר הַזֶּה סָגוּר יְהִי, לֹא יִפְתָּח וְאִישׁ לֹא יָבֹא בוֹ, כִּי יְהוָה אֱלֹהֵי־יִשְׂרָאֵל בָּא בוֹ, וְהָיָה סָגוּר.

יש לציין כי אין לשער שעליו מדבר יחזקאל כל קשר לשער הזהב (שער הרחמים) של ימינו, הממוקם בחומתה המזרחית של ירושלים. רבים מחסידי הנבואה אוהבי הסנסציות ניסו לקשור את הקטע הזה לשער הזהב הנוכחי. אך לפי ההקשר דבר זה לא ייתכן, ולשער הזהב הנוכחי אין כל קשר לקטע

מיחזקאל. הקטע מיחזקאל מדבר על מתחם בית המקדש של מלכות אלף השנים, אשר יהיו לו חומה ושער אחרים לגמרי. יתרה מכך, שער זה הוא סגור כי כבוד השכינה ייכנס שוב דרכו, וסגירת השער מסמלת את העובדה שכבוד השכינה לא יסור שוב מישראל. באשר לשער הזהב הנוכחי, כבוד השכינה לא נכנס דרכו, וגם לא ישוע, מאחר שהשער הנוכחי נבנה מאות שנים לאחר זמנו. **שנית:** לא זו בלבד שכבוד השכינה יהיה בקודש הקודשים של בית המקדש של מלכות האלף, הוא גם יכסה את כל הר ציון החדש, לפי ישעיהו ד' 5-6:

וּבָרָא יְהוָה עַל כָּל-מְכוּן הַר-צִיּוֹן וְעַל-מִקְרָאָהּ עֵנָן יוֹמָם, וְעֶשֶׂן וְנִגַּח אֵשׁ לְהִבָּה לְיָמָה, כִּי עַל-כָּל-כְּבוֹד חָפָה. וְסָכָה תִהְיֶה לְצֶל-יוֹמָם מִחֶרֶב, וּלְמַחְסָה וּלְמִסְתוֹר מֵאֲרָם וּמִמְטָר.

כבוד השכינה מתואר כאן כענן ועשן ביום ונִגַּח אֵשׁ לְהִבָּה בלילה. מעל כל הכבוד יהיה כיסוי שיספק הגנה מהחום, מהסערה ומהגשם. הר ציון החדש, המתואר בקטעים שונים בדבר הנבואה, יהיה הר גבוה עד מאוד ובעל מישור של כ-80 קמ"ר בצדו העליון, כשהעיר ירושלים החדשה בצדו הדרומי ובית המקדש של מלכות האלף בצדו הצפוני. אך מעל להר זה תהיה ההתגשמות הנגלית לעין של כבוד השכינה בענן ועשן ולהבת אש, כפי שהייתה מעל הר סיני והמשכן במשך נדודי המדבר.

שלישית: כבוד השכינה ינוח במיוחד מעל לירושלים ומסביב לה, לפי זכריה ב' 8-9:

וַיֹּאמֶר אֵלָיו: רַךְ, דַּבֵּר אֶל-הַנֶּעֱר הַלְזוֹ לְאָמֹר: פְּרִזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַם מֵרֵב אָדָם וּבְהֵמָה בְּתוֹכָהּ. וַאֲנִי אֶהְיֶה-לָּהּ, נֶאֱס-יְהוָה, חוֹמַת אֵשׁ סָבִיב, וּלְכָבוֹד אֶהְיֶה בְּתוֹכָהּ.

הנביא מציין שה' יהיה חומת אש סביב לירושלים, ושהוא יהיה הכבוד בקרבה. אלה הן כולן התגלמויות של כבוד השכינה הקשורות לירושלים במהלך מלכות אלף השנים.

רביעית: קטעים אחרים מראים כי כבוד השכינה יהיה עם כל ישראל, ולא רק בבית המקדש או בהר ציון או בירושלים העיר. ישעיהו ל"ה 1-2 מציין:

יִשְׁשׂוּם מִדְבַר וְצִיָּה, וְתִגַּל עֲרֵבָה וְתִפְרַח כְּחִבְצֵלֶת. פָּרַח תִּפְרַח וְתִגַּל, אִף גִּילַת וְרִנּוֹ, כְּבוֹד הַלְבָנוֹן בְּתוֹרָלָהּ, הַדֵּר הַפְּרָמֶל וְהַשְּׂרוֹן; הִמָּה יִרְאוּ כְבוֹד-יְהוָה, הַדֵּר אֶלְהֵינוּ.

העמים יראו בישראל את כבוד-יהוה.
דבר זה מצוין שוב בישעיהו נ"ח 8-9א:

אִז יִבְקַע כְּשֹׁחַר אֹרֶךְ, וְאַרְכָּתָּהּ מִהֶרָה תִּצְמַח, וְהִלֵּךְ לִפְנֵיהֶּ צִדְקָה, כְּבוֹד יְהוָה יֵאֱסָפָה. אִז תִּקְרָא, וִיהוֶה יַעֲנֶה; תִּשְׁוַע, וְיֵאמַר: הֲנִנִי. לגבי עם ישראל, ישעיהו אומר שאורו יבקע ויפרוץ כמו אור השחר, וכבוד יהוה יהיה מאחוריו. גם בישעיהו ס' 1-3 הנביא כותב:

קוּמִי אוּרִי, כִּי בָּא אֹרֶךְ, וּכְבוֹד יְהוָה עָלֶיךָ זָרַח. כִּי־הִנֵּה הַחֲשֵׁךְ יִכְסֶה־אֶרֶץ, וְעֶרְפֶּל לְאֲמִים, וְעָלֶיךָ זָרַח יְהוָה, וּכְבוֹדוֹ עָלֶיךָ יִרְאֶה. וְהִלְכוּ גוֹיִם לְאוֹרְךָ, וּמַלְכִים לְנֹגֶה זָרְחָךְ.

פסוק 1 מציין שכבוד ה' זורח על ישראל; לפי פסוק 2 כבודו ייראה בישראל; לפי פסוק 3 הגויים יימשכו ויבואו אל הנגה של ישראל. הנקודה בכל הקטעים הללו היא שכבוד השכינה ישכון בהתגלמות נגלית לעין עם כל ישראל, וכדי שיוכלו העמים הנוכריים לחוות את ההתגלמות הנראית הזאת, יהיה עליהם לבוא אל היהודים (זכר' ח 20-23). **חמישית:** כבוד השכינה ייראה גם בשלטון הנגלה לעין של ישוע המשיח. ישעיהו י"א 10 מציין:

וְהָיָה בַיּוֹם הַהוּא שְׂרָשׁוּ יְשִׁי אֲשֶׁר עֲמִד לְנֶס עַמִּים, אֲלֵיו גוֹיִם יִדְרְשׁוּ, וְהָיְתָה מִנְחָתוֹ כְּבוֹד. וגם ישעיהו מ' 5:

וְנִגְלָה כְּבוֹד יְהוָה, וְרָאוּ כָּל־בָּשָׂר יַחְדָּו, כִּי פִי יְהוָה דָּבַר. ישוע שוב יהיה התגלמות נגלית לעין של כבוד השכינה בצורת האלוה-אדם בלי המסווה, בעוד התגלמויות אחרות יהיו בצורות של ענן, אש ועשן. כל אלה יהיו קשורים לישראל, כי ישראל תהיה זו שכבוד השכינה ישכון בה בכל אחת מהתגלמויותיו.

4. הסדר הנצחי

מלכות האלף תימשך אלף שנים בלבד, ואז תיכנס ההיסטוריה לתקופת הסדר הנצחי. אך גם כאן ייראה כבוד השכינה בבירור. בהתגלות כ"א 1-3 יוחנן כותב:

וְאֵרָא שְׁמַיִם חֲדָשִׁים וְאֶרֶץ חֲדָשָׁה, כִּי הַשְּׁמַיִם הָרִאשֹׁנִים וְהָאֶרֶץ הָרִאשׁוֹנָה עָבְרוּ וְהָיִים אֵינֵנּוּ עוֹד. וְאֲנִי יוֹחֵן רָאִיתִי אֶת־הָעִיר הַקְּדוֹשָׁה, יְרוּשָׁלַיִם הַחֲדָשָׁה, יֹרֶדֶת מֵאֵת הָאֱלֹהִים מִן־הַשְּׁמַיִם, נִכּוֹנָה כַּפְּלָה הַמְּקֻשָּׁטֶת לְבַעֲלָהּ. וְאֲשָׁמַע קוֹל גְּדוֹל מִן־הַשְּׁמַיִם

[*הַכְּסָא] לְאָמֹר: הִנֵּה מְשַׁכְּן אֱלֹהִים עִם־בְּנֵי הָאָדָם וְשָׁכֵן בְּתוֹכָם; וְהִמָּה יִהְיֶה־לוֹ לְעַם וְהוּא הָאֱלֹהִים יִהְיֶה אִתָּם אֱלֹהֵיהֶם.
 פסוקים 1-2 מתארים את ירושלים החדשה, אך אז מתאר פסוק 3 את נוכחותו החדשה של אלוהים בירושלים: מְשַׁכְּן אֱלֹהִים יִהְיֶה עִם־בְּנֵי הָאָדָם והוא ישכון עם בני האדם. המילה שָׁכֵן ביוונית היא skeinei, שמשמעותה לקבוע את משכנך. כפי שהיה בתנ"ך, בסדר הנצחי יקבע כבוד השכינה את משכנו עם בני האדם, על אף שלא יהיה משכן או מקדש כשלעצמו.
 לירושלים יהיה כבוד האלוהים עקב "השתכנות" זו עם בני האדם, לפי התגלות כ"א 10-11:

וַיֹּלִכְנִי, בְּרוּחַ, עַל־הַר גְּדוֹל וְגִבָּה, וַיִּרְאֵנִי הָעִיר הַגְּדוֹלָה, וְרוּשָׁלַיִם הַקְּדוּשָׁה, יֹרֶדֶת מִן־הַשָּׁמַיִם מֵאֵת הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁלַח כְּבוֹד אֱלֹהִים; וְאוֹר נִגְהָה כְּאֶבֶן יִקְרָה מֵאֵד, כְּאֶבֶן יִשְׁפָּה הַמְּבִהֶקֶת כְּעֵין הַקֶּרֶחַ.
 מאחר שליירושלים יהיה כבוד אלוהים עקב השתכנות אלוהים עם בני האדם, יהיו לדבר תוצאות מסוימות, לפי התגלות כ"א 23-24:
 וְהָעִיר אֵינְנָה צְרִיכָה לְאוֹר הַשֶּׁמֶשׁ וּלְנֵגַה הַיָּרֵחַ, כִּי־כְבוֹד אֱלֹהִים הָאִיר לָהּ וְנִרָה הוּא הַשֶּׁה. וְהַגּוֹיִם הַנוֹשְׁעִים יֵלְכוּ לְאוֹרָהּ וּמִלְכֵי־אֶרֶץ מְבִיאִים כְּבוֹדָם וְתִפְאֶרְתָּם אֵלֶיהָ.
 מכיוון שכבוד השכינה יהיה שם, לא יהיה צורך באור טבעי מהשמש או מהירח, וגם לא באורה המלאכותי של מנורה. כבוד השכינה יספק את כל האור הנחוץ, וכל התושבים יוכלו ללכת באור זה.
 כך זה יהיה לנצח נצחים.

V

נספח חמישי

שיח אחרית הימים על הר הזיתים

חזונו המפורסם של המשיח על גבי הר הזיתים התרחש בין שני אירועים משמעותיים. מיד קודם לחזון הר הזיתים הביע המשיח את המילים האחרונות של כהונתו הציבורית, הנמצאות במתי כ"ג 1-39 ומכילות את הוקעת הנהגתה של ישראל, בייחוד על אשמתה בהובלת העם לדחות את משיחותו של ישוע. במילים אלה באה לידי סיום כהונתו הציבורית של המשיח כנביא, ובשארית ימיו האחרונים והמעטים על הארץ הוא יעסוק אך ורק בתלמידיו. בפסוקים 37-39 הניח ישוע גם את התנאי המקדים לביאתו השנייה, דהיינו שלא ישוב עד שיבקשו ממנו המנהיגים היהודים לשוב. ממש כפי שפעם הובילו המנהיגים היהודים את העם לדחיית משיחותו, צריך לבוא היום שבו יובילו את העם היהודי לקבל את משיחותו.

מיד לאחר שיח הר הזיתים באה הכנת הפסח האחרון וסעודת האדון הראשונה. אירועים אלה באו בדיוק לפני מותו. במהלך הפסח האחרון וסעודת האדון הראשונה התקיים השיח המפורסם בחדר העלייה, ובו התרחש מעבר בכהונתו של המשיח מנביא לכהן.

בין שני אירועים משמעותיים אלה התקיים שיח הר הזיתים המפורסם, המתועד על ידי שלושה מכותבי הבשורות: מתי כ"ד-כ"ה; מרקוס י"ג; ולוקס כ"א 5-36. מטרתו הבסיסית של חזון הר הזיתים היא לענות על השאלה: מתי וכיצד תבוא מלכות המשיח? מאחר שבני עם ישראל דחו את הצעת המלכות של המשיח, בלתי אפשרי היה להקים את המלכות בזמן ההוא, ויהיה עליה להיות מוקמת בזמן מאוחר יותר. אולם, לאור הוקעת ישוע את הנהגת ישראל במתי כ"ג, ולאור מילותיו האחרונות במתי כ"ג 37-39 המגלות את העובדה

שלא ישוב עד שיבקש ישראל את שובו, מה יהיו התנאים אשר יגרמו לדבר זה להתרחש? מתי, אם כן, תוקם המלכות? שיח הר הזיתים עונה על שאלה זו. כדי לקבל תמונה מלאה יש ללמוד את כל שלוש עדויות הבשורה. אף אחד מכותבי הבשורות לא תיעד את כל אשר אמר ישוע באותו היום, וכל אחד תיעד רק את המידע הרלוונטי ביותר לנושא בשורתו הוא. מסיבה זו נחוץ ללמוד את שלוש העדויות, מפני שרק אז אפשר יהיה לקבל תמונה כוללת של דברי ישוע בימים האחרונים של תפקידו כנביא. עיון זה ייעשה בצורה של סינתזה (מיזוג), כאשר התיעוד בכל שלוש הבשורות ייבחן בו זמנית. שיח הר הזיתים מופיע באופן בסיסי לפי סדר ההתרחשויות; אם ישוע שובר את הרצף הכרונולוגי, הוא מציין זאת בדרך כלשהי.

א. הרקע ההיסטורי – מתי כ"ד 1-2; מרקוס י"ג 1-2; לוקס כ"א 5-6

התיעוד במתי אומר:

וַיָּצֵא יֵשׁוּעַ מִן-הַמִּקְדָּשׁ לְלֶכֶת לְדַרְכּוֹ וַיִּגְשׂוּ תַלְמִידָיו לְהַרְאוֹתוֹ
אֶת-בְּנֵינֵי הַמִּקְדָּשׁ. וַיַּעַן יֵשׁוּעַ וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם: הָרְאִיתֶם אֶת-
כָּל-אֵלֶּה? אָמֵן אֹמֵר אֲנִי לָכֶם, לֹא-תִשָּׂאֵר פֶּה אֶבֶן עַל-אֶבֶן אֲשֶׁר
לֹא תִתְּפָרֵק.

אחרי שגינה את הפרושים בחריפות, ואחרי שהכריז על חורבן הבית הקרב, עזבו ישוע ותלמידיו את מתחם בית המקדש בפעם האחרונה בחייו. בדרכם החוצה הצביעו התלמידים על בנייני מתחם בית המקדש המרהיבים. למעשה באותו הזמן עדיין לא נשלמו בנייני המקדש. הורדוס הגדול התחיל לבנות את מתחם בית המקדש בשנת 20 לפנה"ס, אך הוא לא נשלם עד שנת 64 לספירה, שש שנים בלבד לפני חורבנו. דברי החזון על הר הזיתים נאמרו בשנת 30 לספירה, כך שבנייתו של מתחם בית המקדש נמשכה כבר חמישים שנה. מלאכת הבנייה תימשך 34 שנים נוספות. האבנים שכה הרשימו את התלמידים היו בהחלט מרהיבות, ואת חלקן עדיין אפשר לראות בחומותיו של מתחם בית המקדש עד היום הזה. "אבני הורדוס" הללו הן ענקיות, כשמידת כל אחת מהן בין שלושה מטרים לשלושה מטרים וחצי ומשקלה מספר טונות. אף על פי כן חזר ישוע על העובדה שמקדש זה נידון לחורבן, ובבית המקדש עצמו לא תישאר אבן אחת על גבי רעותה, אשר לא תושלך ארצה. נבואה זו של המשיח נתגשמה באופן מילולי בשנת 70 לספירה, כאשר החריבו הרומאים את העיר ירושלים ובית המקדש הועלה באש. בגלל שהיה זה רב כל כך בבניין,

נמסה כמות רבה ממנו והזהב הנוזלי חילחל אל הסדקים שבין אבני המקדש. כאשר התקררו ההריסות, פירקו הרומאים הכול באופן שיטתי, אבן-אבן, כדי להגיע לזהב שהתקשה בתוך הסדקים. מכל מקום, נבואה זו של המשיח הותירה את התלמידים נבוכים ותוהים.

ב. שלוש השאלות – מתי כ"ד 3; מרקוס י"ג 3-4; לוקס כ"א 7

החלק השני עוסק בתמיהתם של התלמידים לנוכח נבואתו של המשיח. כאשר הגיעו להר הזיתים העלתה הנבואה שלוש שאלות מצד ארבעה מתלמידיו. התייעוד במתי אומר:

וַיֵּשֶׁב עַל-הַר הַזֵּיטִים וַיִּגְשׁוּ אֵלָיו הַתְּלָמִידִים לְבַדָּם וַיֹּאמְרוּ: אֲמַר-
נָא לָנוּ, מְתֵי תְהִיָּה זֹאת וּמָה-הוּא אוֹת בּוֹאֵף וְאוֹת קֶץ הָעוֹלָם?
בתייעוד בלוקס נכתב:

וַיִּשְׁאַלְהוּ לֵאמֹר: רַבִּי, מְתֵי אֵפֹא תְהִיָּה זֹאת? וּמָה הוּא הָאוֹת
לְעֵת הַיּוֹתָה?

ביחד נשאלו שלוש שאלות, אשר בה בעת כללו בקשות לשלושה אותות. השאלה הראשונה בקטע במתי הייתה: אֲמַר-נָא לָנוּ, מְתֵי תְהִיָּה זֹאת? "זאת" מתייחס לחורבן ירושלים ובית המקדש, שעליו ניבא בשני הפסוקים הקודמים. בקטע בלוקס מנוסחת שאלה ראשונה זו כך: רַבִּי, מְתֵי אֵפֹא תְהִיָּה זֹאת, וּמָה הוּא הָאוֹת לְעֵת הַיּוֹתָה? השאלה הראשונה הייתה: "מתי ייחרבו ירושלים ובית המקדש, ומה יהיה האות לכך שדברים אלה עומדים להתרחש?" השאלה השנייה הייתה: מָהו אוֹת בּוֹאֵף? שאלה זו לא עסקה בהילקחות הקהילה, משום שההילקחות היא פתאומית ועשויה להתרחש בכל רגע, בלי כל אות אזהרה שיקדם לה. אך לביאה השנייה יהיה אות מקדים, והתלמידים שאלו מה יהיה אותו אות.

השאלה השלישית הייתה: מָהו אוֹת קֶץ הָעוֹלָם? משמעות המילה היוונית המתורגמת למילה עולם היא "עידן". הם ביקשו אות שלישי, והוא: "מהו האות לכך שקץ העידן הזה החל?" בתיאולוגיה הרבנית של אותם ימים דיברו הרבנים על שני עידנים: **העולם הזה**, שבו אנו חיים כעת; ו**העולם הבא**, עידן המשיח. השאלה היא: "מהו האות לכך שהחלו ימיו האחרונים של עידן זה, ואשר יוביל לעידן המשיח?"

ביחד, אם כן, היו שלוש שאלות שבהן ביקשו התלמידים שלושה אותות שלהם יצפו. ישוע ענה על שאלות אלה, אך לא באותו הסדר שבו הן נשאלו.

הוא ענה על השאלה השלישית תחילה, על השאלה הראשונה שנית, ועל השאלה השנייה שלישית. כך גם אין למצוא את שלוש התשובות בכל שלוש הבשורות. מתי ומרקוס תיעדו את התשובות לשאלות השנייה והשלישית, אולם הם התעלמו מהתשובה לשאלה הראשונה. לוקס הוא אשר תיעד את תשובתו של המשיח לשאלה הראשונה.

ג. מאפייניו הכלליים של עידן הקהילה - מתי כ"ד 4-6; מרקוס י"ג 6-7; לוקס כ"א 8-9

לפני שהתחיל המשיח לענות על השאלה השלישית, בראשונה, הוא החל לענות על השאלה על דרך השלילה, בספקו מאפיינים כלליים לעידן הקהילה שאינם מהווים אותות. הקטע במתי אומר:

וַיַּעַן יֵשׁוּעַ וַיֹּאמֶר לָהֶם: רְאוּ פְּרִי־יְתֵעָה אֶתְכֶם אֵישׁ. כִּי רַבִּים יָבֹאוּ
בְּשֵׁמִי לֵאמֹר: אֲנִי הוּא הַמְּשִׁיחַ; וְהִתְעוּ רַבִּים. וְאַתֶּם עֲתִידִים
לְשֹׁמֵעַ מְלַחְמוֹת וּשְׂמֻעוֹת מְלַחְמָה. רְאוּ, פְּרִי־תִבְהִלוּ; כִּי־הֵיוּ תִהְיֶה
כָּל־זֹאת, אֲדָ עֵדוֹן אִין הַקָּץ.

במקום לענות מיד על כל שלוש השאלות, החליט ישוע לספק תחילה מאפיינים כלליים של עידן הקהילה, שהוא חלק מ"העידן הזה", שאין משמעותו של אף אחד מהם שהסוף התחיל. ישוע רצה לוודא שהתלמידים לא ימהרו לקפוץ למסקנות מסוימות בגלל אירועים שונים, ולכן הוא קודם ענה על השאלה על דרך השלילה, בספרו להם על דברים שאין משמעותם שהסוף החל. היו צריכים להיות שני מאפיינים כלליים לעידן הקהילה.

1. עלייתם של משיחי שקר

המאפיין הכללי הראשון של עידן הקהילה יהיה עלייתם של משיחי שקר. מבחינה היסטורית היה ישוע האישיות הראשונה שטענה שהיא המשיח. אחריו באו רבים שהתיימרו להיות המשיח. מזמנו של ישוע ועד בערך אמצע העשור של 1850, מספר רב של גברים יהודים - משמעון בר כוכבא ועד שבתאי צבי ויעקב פרנק - קמו וטענו שהם המשיח, ואכן הוליכו רבים שולל. גם גויים תבעו לעצמם את תואר המשיח. אך דבר זה נועד להיות מאפיין כללי של עידן הקהילה, וקיומם של משיחי שקר בשום אופן אין משמעו שהסוף התחיל.

2. קיומן של מלחמות מקומיות

המאפיין הכללי השני יהיה מלחמות מקומיות. ישוע ציין שכאשר ישמעו על מלחמות ושמעות מלחמה, גם אלה לא יהוו אותות של הסוף. קיומן של מלחמות מקומיות פה ושם לא יצביע בשום אופן על תחילת הסוף. גם אם יתרחשו מלחמות מקומיות כאלה במזרח התיכון, אין הדבר בהכרח משמעותי מבחינה נבואית.

3. מסקנה

בנוגע למשיחי שקר ולמלחמות מקומיות כאחד, בפסוק 6 אומר ישוע: כִּי הָיָה תְהִיָּה כָּל־זֹאת, אֲדַעְדֶּן אֵין הַקֶּץ (מתי כד 6). לוקס הדגיש נקודה זו בקטע שלו כאשר כתב: כִּי הָיָה תְהִיָּה־זֹאת לְרֵאשׁוֹנָה, אֲדַעְדֶּן קֶץ לְמוֹעֵד (לוקס כא 9). במילים אחרות, עלייתם של משיחי שקר ותקופות ארוכות של מלחמות מקומיות בהכרח יבואו בראשונה. אך אף לא אחד מדברים אלה, בשום צורה ואופן, יהווה אות לכך שהסוף החל.

ד. אות קץ העידן - מתי כ"ד 7-8; מרקוס י"ג 8; לוקס כ"א 10-11

לאחר שסיפק לתלמידיו מאפיינים מסוימים שבשום אופן לא יצביעו על תחילת הסוף, ישוע אז מתקדם ועונה על השאלה השלישית על דרך החיוב, בנותנו את האות האחד לכך שקץ העידן באמת התחיל. בבשורת מתי נכתב כך: כִּי יָקוּם גּוֹי עַל־גּוֹי וּמַמְלָכָה עַל־מַמְלָכָה וְהָיָה רָעַב וְדָבָר וְרָעַשׁ הַגָּדוֹל וְהַנֶּהָר; וְכָל־אֵלֶּה רַק רֵאשִׁית הַחֲבָלִים.

לפי כל כותבי הבשורות, אות קץ העידן אמור להיות כאשר יקום גוי על-גוי וממלכה על-ממלכה. מעשה זה ילווה ברעב ודבר ורעש (רעש אדמה) במקומות שונים, ואז מציין ישוע בבירור שאלה יהיו ראשית החבלים. הביטוי חבלים משמעו "חבלי לידה". הוא מתייחס לסדרת צירי הלידה שעוברת האישה לפני שהיא יולדת תינוק. הנביאים תיארו את הימים האחרונים כסדרה של חבלי לידה, טרם לידתו של עידן המשיח החדש. ראשית החבלים, או חבל הלידה הראשון, והאות שקץ העידן התחיל יהיה כאשר יקום גוי על גוי וממלכה על ממלכה. ישוע כבר ציין בבירור שמלחמות מקומיות בין אי אילו עמים לא יצביעו על כך שהסוף התחיל. אך אז הוא אומר שכאשר יקום "גוי נגד גוי, וממלכה נגד ממלכה", תהיה משמעות הדבר שקץ העידן התחיל.

כדי להבין מהי משמעות הניב "גוי על גוי וממלכה על ממלכה", נחוץ לחזור למקור היהודי של הביטויים האלה, ודבר זה נדון בחלק קודם של עבודה זו. ביטוי זה הוא ניב עברי המבטא מלחמת עולם. אמירתו של ישוע כאן היא שכאשר תתרחש מלחמת עולם, ולא רק מלחמה מקומית, תסמן מלחמת עולם זו שקץ העידן החל.

דבר זה עולה בקנה אחד עם הכתבים היהודיים מאותה תקופה. מקור יהודי אחד, זוהר חדש, מציין:

בזמן ההוא תתעוררנה מלחמות בעולם, גוי בגוי, עיר בעיר, צרות רבות תתחדשנה על שונאיהם של ישראל ... ואח"כ תתגלה עליהם גאולתם ...

מקור יהודי נוסף, בראשית רבה, מציין:

אם ראית מלָקוּיִת מתגרות אלו באלו צפה לרגלו של משיח.
(בראשית רבה מב ד)

ברור הוא שהרבנים חשבו שעימות כלל-עולמי יהווה אות לבואו של המשיח. ישוע תיקן את הרעיון הזה במעט, שכן אמר שכאשר תתרחש מלחמת העולם אמנם היא לא תהווה אות לביאתו של המשיח, אך היא תהווה אות לכך שקץ העידן החל. חבלי לידה אלה שעליהם דיבר ישוע הם אותם פעמי "רגלו של משיח" שהרבנים דיברו על אודותיהם. "פעמי המשיח" קשורים לסדרה של אירועים שיובילו לביאתו של המשיח. תפיסה יהודית זו משתקפת בדברי מתי בנוגע לגוי על-גוי וממלכה על-ממלכה.

מלחמת העולם הראשונה (1914-1918) הייתה התגשמות של נבואה ספציפית זו, כי היא הייתה מלחמת העולם הראשונה. כפי שלמעשה כל ההיסטוריונים מסכימים, מלחמת העולם השנייה הייתה רק המשך של מלחמת העולם הראשונה. יתרה מכך, לשתי מלחמות העולם הייתה השפעה נחרצת על ההיסטוריה היהודית. מלחמת העולם הראשונה נתנה תנופה לגדילתה של התנועה הציונית, ומלחמת העולם השנייה הובילה לייסודה מחדש של המדינה היהודית. מאז מלחמת העולם הראשונה נכנסה ההיסטוריה לימיו האחרונים של עידן הקהילה. אך הימים האחרונים הם תקופת זמן ממושכת.

האות שקץ העידן החל הוא העימות הכלל-עולמי שהתגשם במלחמות העולם הראשונה והשנייה.

ה. חוויות אישיות של השליחים - מרקוס י"ג 9-13; לוקס כ"א 12-19

אחרי שסיפק תשובה לשאלה השלישית בנוגע לאות קץ העידן, פונה אז המשיח אחרנית לזמנו שלו כדי לפרט כמה מן החוויות האישיות שיהיה על השליחים לעבור. בשורת לוקס מתעדת כך:

וּלְפָנַי כָּל־אֱלֹהִים יִשְׁלָחוּ בְּכֶם אֶת־יְדֵיהֶם וְיִרְדְּפוּ וְיִמְסְרוּ אֶתְכֶם לְבִתֵי כְּנָסִיּוֹת וְאֶל־בָּתֵי כְּלָאִים וְתוֹבְאוּ לְפָנַי מְלָכִים וּמוֹשְׁלִים לְמַעַן שְׁמִי; וְהֵיטֵה־זֹאת לָכֶם לְעֵדוֹת. עַל־כֵּן שִׁיתוּ לְבַבְכֶם לְבִלְתִּי דַּאֲג בְּמָה תִּצְטַדְּקוּ, כִּי אֲנֹכִי נֹתֵן לָכֶם פֶּה וְחֻכְמָה, אֲנֹשֶׁר לֹא־יִוָּכְלוּ לְעַמֵּד לְפָנֶיהָ וּלְדַבֵּר נִגְדָה כָּל־מִתְקוֹמְמִיכֶם. וְגַם־תִּמְסְרוּ עַל־יְדֵי יוֹלְדֵיכֶם וְאַחֵיכֶם וְקֵרוֹבֵיכֶם וְרֵעֵיכֶם וְיָמִיתוּ מִכֶּם; וְהֵיטֵתֶם שְׂנוֹאִים לְכָל־אָדָם לְמַעַן שְׁמִי. אַךְ לֹא־יִפֹּל מִשְׁעַרַת רֹאשְׁכֶם אַרְצָה; בְּתוֹחַלְתְּכֶם קִנוּ לָכֶם אֶת נַפְשֵׁיכֶם.

כפי שנאמר קודם לכן, הצגת הנושא היא באופן כללי כרונולוגית, אך כאשר היא אינה כזאת, מצוין הדבר בדרך כלשהי. בשורת לוקס מציינת בבירור שמה שעומד להיות מתואר יתרחש לפני האות שקץ העידן החל, כיוון שהקטע מתחיל בביטוי וּלְפָנַי כָּל־אֱלֹהִים. אם כן לפני שיתקיים אות קץ העידן, לפני שבכלל יבוא אות הגוי על-גוי וממלכה על-ממלכה, יעברו השליחים עצמם חוויות מסוימות. ואז המשיך ישוע ותיאר מספר חוויות אישיות שהיה על השליחים לעבור לאחר שנפרד מהם. בסך הכולל הוא פירט תשעה דברים: **ראשית**, הם יידחו על ידי היהודים (פס' 12א); **שנית**, הם יידחו על ידי הגויים (פס' 12ב); **שלישית**, הם יסבלו רדיפות, אך רדיפות אלה יספקו הזדמנויות לתת עדות (פס' 13); **רביעית**, הם יצליחו בהכרזת הבשורה בכל מקום (מרק' יג 10), דבר המאומת באל הרומים י' 18 ובאל הקולוסים א' 6 ו-23; **חמישית**, הם אינם צריכים לדאוג להכין דברי הגנה לפני משפטם, כי משמיים יינתנו להם דבריהם כאשר יובאו למשפט (פס' 14-15); **שישית**, הם יידחו על ידי בני משפחותיהם עצמם (פס' 16); **שביעית**, הם יהיו שנואים על ידי כל בני אדם, עד כדי כך שחלקם ימותו על קידוש אמונתם (פס' 17); **שמינית**, אף על פי כן, ישועתם בטוחה (פס' 18); **ותשיעית**, הם יצליחו להביא לישועת נפשות רבות (פס' 19).

היטב ידוע שהשליחים אכן חוו את כל אלה, גם מספר מעשי השליחים וגם מרשימות היסטוריות אחרות שעוקבות אחר פעילות השליחים מעבר למתועד בספר מעשי השליחים. אמנם המשיח כבר ענה על שאלתם השלישית בנוגע

לאות קץ העידן, אך לפני שהתקדם וענה על שתי שאלותיהם האחרות הוא בחר לחזות חלק מהחוויות האישיות שיהיה עליהם לעבור לפני שיבוא אות קץ העידן. אל להם לצפות לקץ העידן מוקדם מדי. למעשה, ישוע חזה שרבים מהם ימותו על קידוש אמונתם לפני שבכלל יתחיל קץ העידן.

1. אות נפילת ירושלים - לוקס כ"א 20 - 24

רק לאחר שפירט בבירור שעל השליחים לעבור תקופת סבל, וכן שיהיה להם שירות מוצלח, המשיך ישוע וענה לשאלתם הראשונה בנוגע לאות נפילת ירושלים ובית המקדש. התשובה מתועדת על ידי לוקס בלבד:

וְכַאֲשֶׁר תֵּרְאוּ מַחֲנוֹת סוֹבְבִים אֶת-יְרוּשָׁלַיִם, יָדַעַתְּמוּ כִּי קָרֵב חֲרָבָנָה. אֲזַי יָנוּסוּ אַנְשֵׁי יְהוּדָה אֶל-הַהָרִים, וְאֲשֶׁר הֵם בְּתוֹכָהּ יֵצְאוּ, וְאֲשֶׁר-בְּפְרְזוֹת אֶל-יְבוּאוּ בָהּ, כִּי-יָמִי נָקַם הַמָּה לְמַלְאֵת כָּל-הַכֶּתוּב. וְאֵי הַהֲרוֹת וְלִמְיֻנִיקוֹת בְּיָמֵים הָהֵם; כִּי תִהְיֶה צָרָה גְדוֹלָה בְּאֶרֶץ וְקֶצֶף עַל-הָעָם הַזֶּה; וְנִפְּלוּ לְפִי-חֶרֶב וְהִגְלוּ אֶל-כָּל-הַגּוֹיִם; וִירוּשָׁלַיִם תִּרְמָס בְּרַגְלֵי גוֹיִם, עַד כִּי-יִמְלְאוּ עֵתוֹת הַגּוֹיִם.

בתשובה לשאלתם הראשונה נתן להם המשיח את האות שיציין את העובדה שירושלים הולכת להיחרב. האות הוא כיתורה של העיר ירושלים בצבאות. ליהודים המאמינים נאמר שכאשר יראו את האות הזה, עליהם לעזוב את ירושלים ואת יהודה ולהימלט מן הארץ. האות הזה יציין את שיממונה הקרב של ירושלים, וירושלים, מנקודה זו ואילך, תרמס ברגלי גוים בלי הרף, עד אשר ימלאו עתות הגוים.

נבואה זו התגשמה בצורה מדהימה ביותר. בשנת 66 לספירה פרץ המרד היהודי הראשון נגד הרומאים. כאשר החל המרד בראשונה, הוביל הגנרל הרומי בארץ, קסטיוס גאלוס, את צבאותיו מקיסריה ליהודה וכיתר את ירושלים. כיתור העיר ציין את האות שהבטיח ישוע, והיהודים המאמינים ידעו שירושלים תיחרב בקרוב. ישוע ציווה על היהודים המאמינים לנטוש את העיר כאשר יראו שדבר זה מתרחש. אך בלתי אפשרי היה לעשות זאת כל עוד צרו הרומאים על העיר. ואז הבחין קסטיוס גאלוס שקווי האספקה שלו לא היו מאובטחים. לא הייתה לו אספקה מספקת לתחזוק מצור ממושך, ולכן הסיר את המצור מעל ירושלים כדי לחזור לקיסריה. בדרך הותקף צבאו בידי כוחות יהודיים, ואף שהוא עצמו נמלט, כעבור זמן מה הוא מת. באופן זמני לא הייתה עוד העיר מכותרת בצבאות, כך שכל אחד ואחד מן היהודים המאמינים היה יכול לעזוב את ירושלים. הם חצו את נהר הירדן והקימו

קהילה של יהודים מאמינים בעיירה פְּלָה שבעבר הירדן. הצטרפו אליהם יהודים מאמינים מאזור יהודה, מהגליל ומהגולן. שם המתינו לנבואתו של ישוע להתגשם. בשנת 68 לספירה, גנרל רומי חדש בשם אספסיאנוס ובנו טיטוס שוב צרו על העיר, ובשנת 70 לספירה נחרבו העיר ובית המקדש. בסך הכול נהרגו 1,100,000 יהודים במתקפה אחרונה זו, אך אף לא יהודי מאמין אחד מת, משום שצייתו למילותיו של המשיח. מאז אותו הזמן, ירושלים אכן נרמסה בְּרַגְלֵי גוֹיִם, וממשיכה להיות כן עד היום הזה. ירושלים לא תהיה חופשייה מרמיסת עמי גויים עד שישוב המשיח.

במילים אלה ענה המשיח לשאלתם הראשונה, מהו אות חורבן ירושלים הקרב. דבר זה הותיר עוד שאלה אחת שעליה יש לענות.

ז. הצרה הגדולה –

מתי כ"ד 9-28; מרקוס י"ג 14-23

כהכנה למענה על השאלה השנייה פנה המשיח לצרה הגדולה עצמה. בחלק זה דיבר המשיח הן על אירועי המחצית הראשונה והן על אירועי המחצית השנייה של הצרה הגדולה.

1. אירועי המחצית הראשונה של הצרה הגדולה –

מתי כ"ד 9-14

אָז יִמְסְרוּ אֶתְכֶם לְעַנִּי וְהִמִּיתוּ אֶתְכֶם וְהִיִּיתֶם שְׁנוּאִים לְכָל־
הַגּוֹיִם לְמַעַן שְׁמִי. וְאִזּוּ יִכְשְׁלוּ רַבִּים וּמְסָרוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְשָׂנְאוּ
אִישׁ אֶת־אָחִיו; וּנְבִיאֵי שֶׁקֶר רַבִּים יִקְוּמוּ וְהִתְעוּ רַבִּים; וּמִפְּנֵי
אֲשֶׁר יִרְבֶּה הָרָשָׁע תַּפּוּג אֶהְבֵּת רַבִּים. וְהַמְחַכֶּה עַד־עֵת קָץ הוּא
יִנְשָׁע. וְתִקְרָא בְּשׁוֹרֵת הַמַּלְכוּת הַזֹּאת בְּתַבֵּל פְּלָה לְעֵדוּת לְכָל־
הַגּוֹיִם וְאַחַר יָבֹא הַקָּץ.

אף שפסוקים אלה דומים מאוד לאלה המתועדים במרקוס י"ג 9-13 ולוקס כ"א 12-19, מראים ההבדלים שמתני אינו עוסק באותו הדבר. לוקס ציין בבירור שהאירועים שהוא תיאר באו לפני אות קץ העידן, כאשר יקום גוי על-גוי וממלכה על-ממלכה. אך במתי מתחיל הקטע במילה "אז", דבר המצביע על כך שכעת מתאר המשיח את מה שיבוא אחרי האירוע שבו יקום גוי על גוי וממלכה על ממלכה. אמנם קיים דמיון בין המילים, אך דמיון זה אינו מוכיח שהקטעים מדברים על אותו הדבר. מרקוס ולוקס מתארים

אירועים שיקרו לשליחים לפני אות מלחמת העולם הראשונה, ואילו מתי עוסק באירועי המחצית הראשונה של הצרה הגדולה שיבואו אחרי אות מלחמת העולם הראשונה.

בסך הכול פירט המשיח חמישה אירועים שיתרחשו במשך המחצית הראשונה של הצרה הגדולה. ראשית, תהיה רדיפה עצומה של הקדושים (פס' 9-10), עובדה שמצוינת גם בהתגלות ו' 9-11. המערכת הדתית הכלל-עולמית, הידועה כבבל הרוחנית, תנהל את הרדיפה ותהיה אחראית למותם של הקדושים במשך המחצית הראשונה של הצרה הגדולה (התג' יז 1-6). שנית, המחצית הראשונה של הצרה הגדולה תתאפיין בעלייתם של נביאי שקר רבים (פס' 11). נקודה זו מוצגת גם בזכריה י"ג 2-6. שלישית, תהיה עלייה עצומה בחטאים ובעוונות (פס' 12), כי הרוע לא עוד ירוסן (תסל"ב ב 6-7).

רביעית, אותם יהודים שישרדו את הצרה הגדולה ייושעו (פס' 13). האירוע החמישי של המחצית הראשונה של הצרה הגדולה יהיה הכרזת הבשורה בכל רחבי העולם (פס' 14), והוא יבוצע בידי 144 אלף היהודים המוזכרים בהתגלות ז' 1-8. תוצאות מלאכתם של 144 האלף מתועדות בהתגלות ז' 9-17, שם מצוין בבירור שהמון רב יבואו לידי דעת מושיעה של האדון ישוע המשיח.

2. אירועי המחצית השנייה של הצרה הגדולה -

מתי כ"ד 15-28; מרקוס י"ג 14-23

לאחר שמנה מספר אירועים של המחצית הראשונה של הצרה הגדולה, פנה אז המשיח לעסוק באירועים של המחצית השנייה. התיעוד במתי אומר:

לְכֹן כְּאֲשֶׁר תִּרְאוּ אֶת-שָׁקוֹץ מְשֻׁמָּם, הָאָמֹר עַל-יְדֵי דְנִיָּאל
הַנְּבִיא, עֹמֵד בְּמָקוֹם קִדְשׁ - הַקָּרָא יָבִין - אִזּוֹ נֹס וְנוֹסוּ אֲנֹשֵׁי
יְהוּדָה אֶל-הַהָרִים, וְאֲשֶׁר עַל-הַגֵּג אֶל-יַרְדְּ לִשְׂאֵת דָּבָר מִבֵּיתוֹ,
וְאֲשֶׁר בְּשַׂדֵּה אֶל-יֹשֵׁב הַבֵּיתָה לִשְׂאֵת אֶת-מַלְבוּשׁוֹ. וְאִזּוֹ לְהָרוֹת
וְלַמְיַנִּיקוֹת בְּיָמִים הָהֵם. אַךְ הַתְּפַלְלוּ אֲשֶׁר מְנוֹסִיתְכֶם לֹא תִהְיֶה
בְּחֻרְף וְלֹא בְשֶׁבֶת; כִּי אִזּוֹ תִהְיֶה צָרָה גְדוֹלָה אֲשֶׁר כְּמוֹהָ לֹא-
נִהְיְתָה מִרְאֵשִׁית הָעוֹלָם עַד-עַתָּה, וְכְמוֹהָ לֹא תִהְיֶה עוֹד. וְלוֹלָא
נִקְצְרוּ הַיָּמִים הָהֵם לֹא יִוָּשַׁע כָּל-בָּשָׂר, אַךְ לְמַעַן הַבְּחִירִים
יִקְצְרוּ הַיָּמִים הָהֵם. וְכִי-יֹאמְרוּ אֲלֵיכֶם אִישׁ בְּעַת הַהִיא: הִנֵּה-
פֹה הַמְּשִׁיחַ אוֹ הַנּוֹ-שָׁם, אֶל-תֶּאֱמִינוּ; כִּי יִקְוֹמוּ מְשִׁיחֵי שָׁקֶר

וּבְיָאֵי שְׁקֵר וַיִּתְּנוּ אֶתֹת גְּדֻלוֹת וּמוֹפְתִים לְמַעַן הַתְּעוֹת אֶף אֶת־הַבְּחִירִים, אִם־יֹכְלוּ. הִנֵּה מְרֹאֵשׁ הַגְּדֻתִי לָכֶם. לָכֵן כִּי־אֶמְרוּ אֲלֵיכֶם: הֲנֹ בְּמִדְבָּר, אֶל־תִּצְאֹוּ; הֲנֹ בְּחַדְרִים, אֶל־תִּאֲמִינוּ; כִּי כִבְרָק הַיּוֹצֵא מִמְזֶרֶח וּמֵאִיר עַד־הַמַּעְרָב כֵּן יִהְיֶה גַם־בּוֹאוֹ שְׁל־בְּרֵהָאָדָם; כִּי בְּאֲשֶׁר הִחְלַל, שָׁם יִקְבְּצוּ הַנְּשָׁרִים.

בנוגע לאירועים של המחצית השנייה של הצרה הגדולה אמר המשיח סך כולל של שמונה דברים.

ראשית: המשיח עסק באירוע הספציפי שיציין את תחילת המחצית השנייה של הצרה: השיקוץ המשומם עומד במקום קדש (פס' 15). השיקוץ המשומם יכלול שני שלבים. השלב הראשון, יהיה כאשר ישתלט צר המשיח על בית המקדש, יישב בקודש הקודשים ויכריז על עצמו אלוהים (תסל"ב 3-10). השלב השני של השיקוץ המשומם יהיה כאשר יעשה נביא השקר צלם של צר המשיח ויעמידו בקודש הקודשים (התג' יג 11-15; דנ' יב 11). מעשה זה של השיקוץ המשומם יהווה אות לכך שהחלה המחצית השנייה והגרועה יותר של הצרה הגדולה.

שנית: השיקוץ המשומם יהווה אות עבור היהודים לנוס מן הארץ (פס' 16-20); מנוסה זו מתועדת גם בהתגלות י"ב 13-17. הקטע משקף תחושה של דחיפות במנוסתו של עם ישראל. למעשה, הדגש כולו הוא על מהירות וזריזות. דגש זה ניכר במיוחד בשלושת הקשיים שמונה המשיח, שבהם עשויים בני העם להיתקל במנוסה זו. הקושי הראשון יהיה לנשים ההרות או המיניקות תינוקות. בשני המקרים מקשה הדבר על מנוסה זריזה, כפי שתוכל לאשר כל אישה הנמצאת במצב זה. הקושי השני קשור לחורף, כאשר תנאי מזג האוויר יכולים גם הם להקשות על מילוט מהיר, במיוחד דרך ואדיות כמו זה המוביל לפטרה. הקושי השלישי מתייחס לשבת, יום שבו כל התחבורה הציבורית מושבתת. משתי הסיבות הללו הם מקבלים את העצה להתפלל שהשיקוץ המשומם, אשר אכן יתממש, לא יתרחש ביום שבת או בחודשי החורף, בעונת הגשמים.

שלישית: הסיבה למנוסה זו (פס' 21) היא כי בזמן זה תפרוץ אנטישמיות כלל-עולמית במלוא עוצמתה האכזרית. ניסיונו של השטן להכחיד את היהודים אחת ולתמיד יתחיל בכל הרצינות.

רביעית: עם ישראל ישרוד את התקופה הנוראית הזאת, אם כי מספרו יפחת במידה רבה (פס' 22).

חמישית: המחצית השנייה של הצרה הגדולה תתאפיין על ידי משיח שקר, שאותו יגלם הבן המדומה, צר המשיח (פס' 23).

שישית: המחצית האחרונה של הצרה הגדולה תתאפיין באותות שקר רבים, בנסים ובמופתים, למטרת תרמית כלל-עולמית. אותות שקר אלה יבוצעו הן על ידי צר המשיח (תס"ב ב 8-10) והן על ידי נביא השקר (התג' יג 11-15).

שביעית: המשיח הזהיר שיהיו אנשים שיאמרו שהמשיח חזר לכאן או שהמשיח חזר לשם, ושביאתו השנייה התרחשה בסתר (פס' 25-27). המשיח הזהיר את היהודים החיים בזמן ההוא, שלא להאמין לכל דבר שמועה שכזה ולצאת ממסתור, כי, שלא כמו בביאתו הראשונה, ביאתו השנייה לא תהיה בהיחבא. כאשר ישוב המשיח בפעם השנייה יראו זאת כל בני האדם, שכן יהיה הדבר כמו הבזק של ברק המקיף את העולם.

שמינית: בפסוק 28 נתן המשיח רמז באשר למקום ביאתו השנייה. הוא אמר שבמקום שבו נמצאת הגווייה (הַחֲלָל), שם יִקְבְּצוּ הנשרים. "הגווייה" מתייחסת לישראל, בעוד "הנשרים" מתייחסים לעמי הגויים שמתקבצים נגד הגוף של ישראל. מקום הביאה השנייה של המשיח יהיה באותו המקום שבו ימוקם גופו של ישראל, ושוב יִקְבְּצוּ עמי הגויים. המקום המדויק ידוע כְּבִצְרָה (בעברית) או פֶּטְרָה (ביוונית). שם תהיה "הגווייה" (מיכה ב 12-13); שם ייקבצו "הנשרים" לצאת נגדם (ישע' לד 1-7; סג 1-6); וזה יהיה מקום הביאה השנייה (חבק' ג 3).

לסיכום, בקטע הזה הציג המשיח את אירועי המחצית השנייה של הצרה הגדולה, בהראותו שתהיה זו תקופה קשה במיוחד לישראל, אשר תגיע לשיאה בביאתו השנייה של המשיח. אך הוא עדיין לא ענה על השאלה השנייה, אשר עסקה באות שיסמן את ביאתו השנייה של המשיח.

ח. אות ביאתו השנייה של המשיח – מתי כ"ד 29-30; מרקוס י"ג 24-26; לוקס כ"א 25-27

התיעוד במתי אומר:

וּמִיָּד אַחֲרֵי צֵרֶת הַיָּמִים הֵהֱם תִּחְשָׁךְ הַשָּׁמַשׁ וְהַיָּרֵחַ לֹא יִגִּיחַ
אוֹרוֹ, וְהַכּוֹכָבִים יִפְּלוּ מִן־הַשָּׁמַיִם וְחִלְיֵי הַשָּׁמַיִם יִתְמוּטְטוּ. אַז
אוֹת בְּנֵי־הָאָדָם יֵרָאֶה בְּשָׁמַיִם וְסִפְדוּ כָּל־מְשֻׁפְּחוֹת הָאָרֶץ וְרָאוּ
אֶת־בְּנֵי־הָאָדָם בָּא עִם־עַנְנֵי הַשָּׁמַיִם בְּגִבּוֹרָה וְכְבוֹד רָב.

התיעוד בלוקס אומר:

וְהָיוּ אֹתוֹת בְּשֵׁמֶשׁ וּבַיָּרֵחַ וּבַכּוֹכָבִים, וְעַל־הָאָרֶץ מְצוּקָה לְגוֹיִם
 וּמְבוּכָה מִהֶמְיַת הַיָּם וְדָכְיוֹ. וְיִמּוּגוּ בְּנֵי־הָאָדָם מֵאֵימָה וּמִחֲרָדַת
 הַבָּאוֹת עַל־כָּל־הָאָרֶץ, כִּי־לַחֹת הַשָּׁמַיִם יִתְמוּטְטוּ. וְאִזּוּ יִרְאוּ
 אֶת־בְּרֵן־הָאָדָם בָּא בְּעֵנּוּ בְּגִבּוֹרָה וּבְכָבוֹד רָב.

בתיעוד במתי ציין ישוע שבדיוק לפני אות ביאתו השנייה של המשי תהיה
 החשכה כוללת של הארץ. כל אור לא יחלחל אל פני הארץ מהשמש, מהירח
 ומהכוכבים (מתי כד 29). לוקס מוסיף שתהיה מְבוּכָה רבה בארץ, שכן הדברים
 הפיזיים והלא־פיזיים יטולטלו שניהם מִחֲרָדַת הַבָּאוֹת (לוקס כא 25–26).

בנקודה זו, מציין מתי, יופיע אות בְּרֵן־הָאָדָם (פס' 30א). מכיוון שאות זה
 מלווה בכבוד אלוהים, הרי שיהיה זה האור של כבוד השכינה שיסמן את
 ביאתו השנייה של המשיח. התשובה לשאלה השנייה, "מה יהיה אות הביאה
 השנייה?" היא: כבוד השכינה. ומִיָּד אַחֲרֵי צְרַת הַיָּמִים הֵהָם, תהיה החשכה
 כוללת שבה לא יחדור כל אור, ולאחריה אור פתאומי, מפואר ועצום שיפזר
 את האפלה. זהו אור השכינה שיהיה אות ביאתו השנייה של המשיח. אחרי
 האור תתרחש שיבתו של המשיח עצמו (פס' 30ב).

המשיח ענה כעת על כל שלוש השאלות. אות חורבן בית המקדש נועד להיות
 כיתורה של ירושלים בצבאות. האות שקץ העידן החל נועד להיות מלחמת
 עולם. אות הביאה השנייה יהיה אורו של כבוד השכינה הבוקע דרך אפילת
 ההחשכה בכל רחבי העולם. האות הראשון ניתן בשנת 66 לספירה; האות השני
 ניתן בשנים 1914–1918; בסוף הצרה הגדולה יינתן האות השלישי גם הוא.
 על אף שישוע ענה על כל שלוש השאלות, הוא עדיין חפץ לתת מידע נוסף
 בנוגע לאחרית הימים.

ט. קיבוץ גלויות ישראל – מתי כ"ד 31; מרקוס י"ג 27

מאחר שהנביאים ניבאו בפרוטרוט את קיבוצו מחדש של עם ישראל מכל
 רחבי העולם, ישוע לא התעכב על העניין הזה, אך רק ציין שהדבר יתרחש
 לאחר ביאתו השנייה. התיעוד במתי הוא כדלהלן:

וְיִשְׁלַח אֶת־מַלְאָכָיו בְּקוֹל שׁוֹפָר גָּדוֹל וְיִקְבְּצוּ אֶת־בְּחִירֵי מֵאֲרָבֶּעַ
 הָרוּחוֹת, לְמִקְצֵה הַשָּׁמַיִם וְעַד קְצֵה הַשָּׁמַיִם.

הקטע במרקוס אומר:

וְאִזּוּ יִשְׁלַח אֶת־מַלְאָכָיו וְיִקְבְּצוּ אֶת־בְּחִירֵי מֵאֲרָבֶּעַ הָרוּחוֹת
 מִקְצֵה הָאָרֶץ עַד־קְצֵה הַשָּׁמַיִם.

לאחר ביאתו השנייה ישלח המשיח את מְלַאָּכָיו לכל רחבי העולם, כדי לקבץ מחדש כל יהודי ויהודי ולהביאם חזרה לארצם. הרקע לקטע במתי הוא ישעיהו כ"ז 12-13, אשר ניבא שהשבתו הסופית של ישראל תלווה באות של קול שופר גדול. הרקע לקטע במרקוס הוא דברים ל' 4, שגם הוא מדגיש שההשבה הסופית תבוא משני מקומות: הארץ והשמיים. אלה שיקובצו מְקַצָּה הָאָרֶץ יהיו החיים בישראל, כלומר השארית - השליש שישרוד את הצרה הגדולה. אלה שיקובצו מְקַצָּה הַשָּׁמַיִם יהיו קדושי תקופת התנ"ך שיקומו לתחייה. חלק זה של חזון הר הזיתים מסכם נבואות רבות מן התנ"ך (דהיינו ישע' יא 11-יב 6; מג 7-5; ירמ' כג 5-8; לא 6-13; יחז' יא 16-21; כ 40-42; לו 22-31; ואחרות), ומפרט שההשבה הסופית מרחבי העולם תבוא רק לאחר הביאה השנייה, ולא לפני.

י. דבר העידוד - לוקס כ"א 28

אחרי שסיפק מיתאר של הדברים שעתידים להיות החל מימיהם ועד תחילת המלכות, הציג אז המשיח דבר עידוד:

וְכִהְיֶה הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה לְבוֹא הַתְּעוֹדְדוּ וְשִׂאוּ רְאִשֵׁיכֶם, כִּי-
קְרוּבָה גְּאֻלְתְּכֶם לְבוֹא.

העידוד הוא שכאשר יראו המאמינים שהדברים האלה מתחילים לבוא, אזי עליהם להביט מעלה - להרים את ראשיהם - כי הדבר יציין את גאולתם מן העולם הזה הממשמשת ובאה. בהקשר של לוקס מתייחס הביטוי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה ללוקס כ"א 20-24, שזהו אות חורבן ירושלים. משנחרבה ירושלים בשנת 70 לספירה, הוגשמה כל נבואה ונבואה שהייתה צריכה להתגשם לפני ההילקחות. משנחרבו העיר ובית המקדש, מילא דבר זה את המשפט עקב החטא הבלתי נסלח. וברגע שקרה הדבר הפכה הילקחות הקהילה לעניין פתאומי אשר יכול להתרחש בכל רגע. "פתאומי" אין משמעו "בקרוב". משמעותו היא רק שכעת יכול הדבר לקרות בכל נקודת זמן. יש לשים לב למה שישוע לא אמר. הוא לא אמר: "רק כאשר יתגשמו כל הדברים הללו, אז הביטו למעלה, כי קרבה גאולתכם". החלק הראשון היה חורבן ירושלים ובית המקדש. משהתרחשה ההתחלה, הפכה ההילקחות לעניין פתאומי.

יא. משל עץ התאנה - מתי כ"ד 32-35; מרקוס י"ג 28-32; לוקס כ"א 29-33

התיעוד במתי אומר:

לְמַדּוּ-נָא אֶת-מִשַׁל הַתְּאֵנָה: כַּאֲשֶׁר יִרְטַב עֲנַפֵּה וּפְרָחוּ עָלֶיהָ
וַיְדַעְתֶּם כִּי קָרוֹב הַקֵּץ; כֵּן גַּם-אַתֶּם, בְּרֵאוּתְכֶם אֶת-כָּל-אֱלֹהֵי דְעוּ
כִּי-קָרוֹב הוּא לְפִתְחָא. אַמֵּן אֲמַר אֲנִי לָכֶם, כִּי לֹא יַעֲבֹר הַדּוֹר הַזֶּה
עַד אֲשֶׁר-יִהְיוּ כָל-אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ יַעֲבֹרוּ וַיְדַבְּרוּ לֹא יַעֲבֹרוּן.

התיעוד בלוקס אומר:

וַיְדַבֵּר אֲלֵיהֶם מִשַׁל: רְאוּ אֶת-הַתְּאֵנָה וְאֶת כָּל-הָעֵצִים. כִּי-יִתְּרֹאוּ
אֹתָם מוֹצִיאִים אֶת-פְּרֻחָם, הֲלֹא יִדְעֶתֶם כִּי קָרִיב הַקֵּץ; כִּכֵּה
אֶף-אַתֶּם, בְּהִיּוֹת אֱלֹהֵי לְעִינֵיכֶם, דְּעוּ כִּי קָרוֹבָה מַלְכוּת הָאֱלֹהִים.
אַמֵּן אֲמַר אֲנִי לָכֶם, לֹא יַעֲבֹר הַדּוֹר הַזֶּה עַד כִּי-יִהְיֶה הַכֹּל.
הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ יַעֲבֹרוּ וַיְדַבְּרוּ לֹא יַעֲבֹרוּן.

לעתים קרובות נעשה בחלק זה שימוש בלתי ראוי על ידי אלה שניסו לתארך את ההילקחות או את ביאתו השנייה של המשיח. התאנה מובנת לעתים קרובות כמתייחסת לייסודה מחדש של מדינת ישראל בשנת 1948. לכן בתוך דור, שהוא ארבעים שנה משנת 1948, שומה על הביאה השנייה להתרחש. דבר זה ימקם את הביאה השנייה בשנת 1988. ומכיוון שההילקחות קודמת לביאה השנייה בשבע שנים לפחות, תמוקם ההילקחות בשנת 1981. יש כאן פשוט קביעת תאריכים - דבר שאותו אוסרים הכתובים בבירור. אף על פי כן ממשיכים קובעי התאריכים ומתקנים את "נבואת" ה-1981 שלהם שנה אחר שנה. מאחר ששנת 1988 כבר באה וחלפה לה, המוקד החדש הוא להתחיל את מניית ארבעים השנים במלחמת ששת הימים, בשנת 1967. אם כן עכשיו חוזים חלק את שיבת האדון בערך בשנת 2006-2007.

ישנן שתי טעויות בהנמקה מהסוג הזה ובהסברתה. ראשית, המקרא אינו מגביל בשום מקום את תקופתו של דור לארבעים שנה בלבד. במקום היחיד שניתן למונח "דור" פרק זמן מסוים, הוא נחשב למאה שנים (ברא' טו 16-13). למעשה יכול המונח "דור" להיות עשרים, ארבעים, שבעים, שמונים או מאה שנים. לפעמים משמעותו פשוט "בני אותו הזמן", בדומה מאוד לדרך שבה משתמשים במונח כיום. וזו הדרך שבה הוא משמש במקום זה. הטעות השנייה בהנמקה מסוג זה היא ההנחה שהתאנה היא סמל לישראל, ושקטע זה מדבר על ייסודה מחדש של המדינה היהודית בשנת 1948. דבר זה לא הוזכר

בשום מקום בכל שיח הר הזיתים. הייסוד החדש של ישראל נמצא בקטע רק כהנחה מראש, אך הוא כלל לא נדון באופן מיוחד. יתרה מכך, הסמל המקראי הרגיל לישראל הוא הגפן.

ברם, הנקודה האמיתית של קטע זה היא שנעשה שימוש **מילולי** בעץ הַתְּאֵנָה כאמצעי המחשה. לא כסמל לישראל. דבר זה עולה בבירור מפסוק 29 בקטע בלוקס, שבו נכתב: רְאוּ אֶת־הַתְּאֵנָה וְאֵת כָּל־הַעֲצִים. אם הַתְּאֵנָה אכן מייצגת את ישראל, אזי מה מייצגים כל העצים האחרים? אם הם מתייחסים לעמים אחרים, ומאחר שמספר עמים קמו - וממשיכים לקום - מאז 1948, אזי מתי באמת יתחילו ארבעים שנות הספירה לאחור? לא נעשה שימוש סמלי, לא בַּתְּאֵנָה ולא בעצים האחרים, במטרה להתייחס לעם או לעמים כלשהם; אלא נעשה בהם שימוש מילולי לצורך המחשה.

מטרת ההמחשה היא זו: כאשר הַתְּאֵנָה וכל העצים האחרים מתחילים לפרוח, זהו אות ודאי לכך שהקיץ בדרך, שכן הפריחה מתרחשת באביב. ואז, כיישום להמחשה, אמר ישוע: כֵּן גַם־אַתֶּם, בְּרֵאוֹתְכֶם אֶת־כָּל־אֵלֶּה, דַּעוּ כִּי־קָרוֹב הוּא בְּפֶתַח. בדיוק כפי שפריחת התאנה משמעה שהקיץ מתקרב, באותו אופן כשיתרחשו האירועים הללו שעליהם דיבר ישוע, אז יוכלו הם לדעת ששובו קרוב.

אך מהו הדבר שמהווה את אות שיבתו הקרובה של האדון? אין זה ייסודה מחדש של ישראל בשנת 1948, שכן ישוע כלל לא הזכיר את המאורע הזה בקטע. אלא, האירוע שעליו דיבר היה השיקוץ המשומם. כאשר יתרחש השיקוץ המשומם, יהווה הדבר אות לשיבתו הקרובה של המשיח, דהיינו, שלוש שנים וחצי בלבד לאחר מכן. ליתר דיוק לפי הנביא דניאל, שאותו הזכיר ישוע ספציפית, הם יידעו שיעברו בדיוק 1,260 ימים מעת שיקום השיקוץ המשומם ועד הביאה השנייה.

ואז ציין ישוע שְהָדוֹר שיראה את האירוע הזה - השיקוץ המשומם - עדיין יימצא כאשר תתרחש ביאתו השנייה של המשיח שלוש שנים וחצי לאחר מכן. הנקודה בפסוק 34 היא לא שְהָדוֹר שרואה את ייסודה מחדש של מדינת הלאום היהודי עדיין יהיה כאן בביאה השנייה, אלא שְהָדוֹר היהודי שיראה את השיקוץ המשומם עדיין יהיה כאן בביאה השנייה. פסוק 34 נועד להיות מילות נחמה לאור הניסיון הכלל־עולמי להכחדת היהודים. חייבים לקחת בחשבון שהשיקוץ המשומם יסמן את ניסיונם הסופי של השטן ושל צר המשיח לחסל את היהודים. העובדה שְהָדוֹר היהודי עדיין יהיה כאן כאשר תתרחש ביאתו השנייה של המשיח מראה שניסיונו של השטן להשמיד את היהודים

יכשל, והקדושים היהודים של מחציתה השנייה של הצרה הגדולה יכולים לקבל נחמה מן המילים הללו.

ה"ביאה" שאליה מתייחס הקטע הזה אינה ההילקחות, שעבורה לא מובטחים כל אותות, אלא הביאה השנייה עצמה. דבר זה עולה בבירור מגרסתו של לוקס, כיוון שהוא מציין שמה שהשיקוץ המשומם מהווה לו אות הוא ביאת מלכות אלוהים. מלכות אלף השנים תהיה תוצאתה של הביאה השנייה, לא של ההילקחות.

שוב, הנקודה של חלק זה אינה שהתאנה מייצגת את ישראל בשנת 1948, אלא שנעשה שימוש מילולי בתאנה כאמצעי המחשה. מטרת ההמחשה היא לספק מילות נחמה שלפיהן הניסיון הכלל-עולמי להשמיד את היהודים נועד לכישלון, כיוון שדור היהודים שיראה את השיקוץ המשומם עדיין יהיה נוכח כאשר ישוב המשיח.

יב. הילקחות הקהילה -

מתי כ"ד 36-42; לוקס כ"א 34-36

קעת פונה הקטע לעניין הילקחות הקהילה, שאת עיתויה לא ניתן לדעת מבעוד מועד. גרסת מתי היא:

וְהַיּוֹם הַהוּא וְהַשְּׁעָה הַהִיא אֵין אִישׁ יוֹדֵעַ אֶתְּהָ, גַם־לֹא מְלֹאכֵי הַשָּׁמַיִם גַּם־לֹא הַבָּר, בְּלִתי אָבִי לְבַדּוֹ. וְכִימִי נֶחַ כֵּן יִהְיֶה גַם־בְּאוֹ שְׁל־בְּנֵי־הָאָדָם. כִּי בְּאֶשֶׁר בִּימֵי הַמַּבּוּל הָיוּ אֲכָלִים וְשֹׁתִים, נֹשְׂאִים נְשִׁים וְנֹתְנִים אֶתָּן לְאֶנְשִׁים עַד־הַיּוֹם אֲנֶשֶׁר־בָּא נֶחַ אֶל־הַתֵּבָה, וְלֹא יָדְעוּ עַד־בּוֹא הַמַּבּוּל וַיִּשְׁחַת אֶת־כָּלָם, כֵּן יִהְיֶה גַם־בְּאוֹ שְׁל־בְּנֵי־הָאָדָם. אֲזִי יִהְיוּ שְׁנַיִם בְּשֻׂדָּה, אֶחָד יֶאֱסֹף וְאֶחָד יַעֲזֹב; שְׁתֵּים טוֹחֲנוֹת בְּרֹחַים, אֶחָת תֶּאֱסֹף וְאֶחָת תַּעֲזֹב. לָכֵן שְׁקֹדוּ, כִּי אֵינְכֶם יוֹדְעִים בְּאִיזוֹ שְׁעָה יָבֹא אֲדֹנְכֶם.

גרסתו של לוקס היא:

רַק הַשְּׁמַרוּ לָכֶם, פֹּר־יִכְבַּד לְבַבְכֶם בְּסֻבָּא וּבְשִׁכְרוֹן וּבְדַאגוֹת הַמַּחֲיָה, וּבֹא עֲלֵיכֶם הַיּוֹם הַהוּא פְּתָאם; כִּי כְּמוֹ־פַח לְבוֹא עַל כָּל־הַיֹּשְׁבִים עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ. לָכֵן שְׁקֹדוּ בְּכָל־עֵת וְהִתְפַּלְלוּ לְמַעַן תַּעֲצְרוּ־כֹחַ לְהַמְלִיט מִכָּל־הַעֲתִידוֹת הָאֵלֶּה לְבּוֹא וְלְהִתְיַצֵּב לְפָנֵי בְּנֵי־הָאָדָם.

בקרב החוגים של המאמינים בחזרתו של המשיח לפני מלכות אלף השנים ובהילקחות לפני הצרה הגדולה, דעת הרוב כיום היא שקטע זה מדבר על

אודות הביאה השנייה ולא על ההילקחות. שתי סיבות עיקריות ניתנות לכך. **ראשית:** מבחינת ההקשר ישוע דיבר על הביאה השנייה, ומאחר שקטע זה בא מיד לאחר אותו דיון, אזי מבחינה הגיונית משמעות הדבר שהוא מדבר על אותו עניין. **שנית:** ה"לקיחה" שעליה מדובר במתי כ"ד 40-41 (אָחַד יֶאֱסֹף וְאָחַד יַעֲזֹב) מובנת כזהה לזו שבפסוק 39 (וַיִּשְׁחַת אֶת-כָּלָם, או בתרגום מודרני - וְסָחַף), שהיא "לקיחה" לצורך משפט. לפיכך, ה"לקיחה" היא לקיחה מתוך משפט בזמן הביאה השנייה, ולא הברכה של ההילקחות.

בתשובה לנקודה ה**ראשונה**, מתי כ"ד 36 פותח במילה "אָבֵל", אשר ביוונית היא *peri de*. הביטוי *peri de* ביוונית הוא פתיח ניגודי לנושא חדש, ולפיכך מתורגם לעתים קרובות כ"וּלְעֵינֵן" או "וְעַל-דָּבָר" ("קור" א ז 1; ח 1; יב 1; טז 1; תסל"א ה 1; וכו'). השימוש בביטוי זה מציין שזהו פתיח לנושא חדש. לכן נכון, המשיח עסק בביאה השנייה עד לנקודה זו. אולם משמעות השימוש ב-*peri de* היא שכעת הוא מציג נושא חדש, והוא ההילקחות. לא תהיה זו הפעם הראשונה שבה נקטע הרצף הכרונולוגי של השיח על הר הזיתים כדי לדבר על אירוע מוקדם יותר. דבר זה מתועד גם בלוקס כ"א 12. בתשובה לנקודה ה**שנייה**, ביוונית המילה "לקיחה" ("היאספות") שעליה מדובר בפסוקים 40-41 היא מילה שונה מזו המשמשת בפסוק 39, ולכן אין צורך לפרשה כאותו סוג של "לקיחה". סיבות נוספות להבנת הקטע הזה כמדבר על אירוע ההילקחות מובאות להלן:

בנוגע לנושא של ההילקחות, המשיח מציין ארבע נקודות עיקריות. ראשית, בפסוק 36, באשר לשאלה **מתי:** הדבר הזה ידוע לאישיות אחת בלבד, והיא אלוהים האב. הוא אינו ידוע למלאכים, ולא היה ידוע אף לַבָּן בדמותו האנושית, כי אם לאלוהים האב לבדו. ואם היה עיתוי ההילקחות נסתר מן המלאכים ומישוע האנושי, על אחת כמה וכמה הוא נסתר מן האנושות באופן כללי! מסיבה זו הרמוז היחיד שניתן בנוגע לעיתוי ההילקחות הוא שהיא תתרחש זמן מה לפני הצרה הגדולה, ואין זה בהכרח אומר שהיא תתרחש ממש לפני הצרה הגדולה. בהחלט ייתכן שהיא תתרחש עשר או עשרים שנה לפני זמן זה. באשר לשאלה: מתי תתרחש ההילקחות, התשובה היא פשוטה: איש אינו יודע. דבר זה אינו נכון לגבי ביאתו השנייה של המשיח, אשר תהיה יום אחד אירוע שניתן לתיארוך. היא תתרחש בדיוק שבע שנים לאחר כריתת ברית שבע השנים, ושלוש שנים וחצי (42 חודשים או 1,260 ימים) לאחר הקמת השיקוץ המשומם.

שנית: לא יהיו אותות שיקדימו את ההילקחות (פסוקים 37-39), כפי שיהיו אותות שיקדימו את הביאה השנייה. כאשר תתרחש ההילקחות, יקרה הדבר

בעת שישררו תנאים רגילים בארץ. המבול גם הוא בא כאשר שררו תנאים רגילים בארץ, בזמן שאנשים היו אֲכָלִים וְשָׁתִים, נְשָׂאִים נְשִׁים וְנֹתְנִים אֶתָּן לְאִנָּשִׁים. אף לא אחד מן הדברים הללו הוא חטא, אלא מעשים הכרחיים להישרדות ולהתרבות אנושית. בעת ששררו תנאים רגילים בארץ, הגיע המבול של נוח וסחף את כולם. באותו אופן, בעת שישררו תנאים רגילים בארץ, תתרחש לפתע ההילקחות, והיא תסחוף איתה את כל המאמינים (פס' 41-40). דבר זה לא יהיה נכון לגבי הביאה השנייה. כאשר יתרחש אירוע זה, יהיו התנאים על פני הארץ רחוקים מלהיות רגילים, כפי שמראים בבירור חלקים קודמים של השיח על הר הזיתים ושל ספר ההתגלות.

שלישית: כאשר היא תבוא, תהיה משמעותה הפרדה (פס' 40-42). על פי קטעי מפתח שנדונו בחלק העיקרי של הספר (יוח' יד 3-1; קור"א טו 50-58; תסל"א ד 13-18), תהיה זו הפרדה של המאמין מן הלא־מאמין.

רביעית: ישנה ההפצרה: שְׁקֹדוּ (לוקס כא 34-36) כדי להימלט מן הצרה. לכל אורכו של השיח על הר הזיתים, לשקוד פירושו "להיות מוכן". שקידה היא המקבילה למוכנות, ומוכנות מקבילה לישועה. אם כן אמצעי המילוט מן הצרה הוא באמצעות ישועה. רק אלה המקבלים את המשיח לפני הילקחות הקהילה יכולים להיות מוכנים ושוקדים.

לוקס נותן שתי סיבות לשקידה. **ראשית:** כדי שמאמינים יוכלו לְהִמָּלֵט מִכָּל־הַעֲתִידוֹת הָאֵלֶּה במשך הצרה. אל לנו להחמיץ את מה שלוקס מציין. הוא מציין שהצרה תבוא על כָּל־הַיֹּשְׁבִים עַל־פְּנֵי כָל־הָאָרֶץ (פס' 35). במילים אחרות, איש מהחיים על פני הארץ לא יוכל להימלט מהשפעותיה של הצרה הגדולה. היא תיפול על **כל** יושבי תבל. לוקס גם מציין שישנה אפשרות לעצור־כֹּחַ לְהִמָּלֵט מִכָּל־הַעֲתִידוֹת הָאֵלֶּה (פס' 36). דבר זה אינו אפשרי אם מישהו נמצא על־פְּנֵי הארץ. לפיכך, כדי להימלט מִכָּל־אֵלֶּה, צריך להיות **לא על** הארץ. **שנית:** כדי שיוכל המאמין לְהִתְיַצֵּב לְפָנֵי בְּן־הָאָדָם בשמיים. זו תהיה תוצאתה של ההילקחות: אנו נתייצב לְפָנֵי בְּן־הָאָדָם, ועל ידי ההתייצבות לפניו נימלט מִכָּל־אֵלֶּה. אפשר להשיג את שני הדברים הללו אך ורק באמצעות ההילקחות, ולכן לשקוד משמעו להיות נושע.

יג. משלים הדוחקים ומפצירים לשקוד, להיות מוכנים ולעמול – מתי כ"ד 43 – כ"ה 30; מרקוס י"ג 33 – 37

במטרה לחזק את הנקודה האחרונה בחלק הקודם הציג המשיח חמישה משלים, שהנקודה העיקרית בכולם היא עידוד והפצרה לשקוד, להיות מוכנים ולעמול. בכל המשלים הללו ההבחנות אינן בין סוגים שונים של מאמינים, אלא בין מאמינים ולא־מאמינים. הם מביעים הבדלי גישה הקיימים אצל מאמינים ולא־מאמינים לגבי הביאה השנייה, לא לגבי ההילקחות; הראשונים יהיו מוכנים, בעוד שהאחרונים לא.

בשיטת ההוראה במשלים ניתנים משל או סדרה של משלים, ואז מובא היישום. משלים אלה ייושמו במשפט של הכבשים והעזים.

1. משל השוער – מרקוס י"ג 33 – 37

ראו, שְׁקִדוּ וְהִתְפַּלְלוּ; כִּי לֹא יִדְעֶתֶם מְתֵי תֵהִיָּה הָעֵת. וְהִיא כְּאִישׁ הוֹלֵךְ לְמִרְחָק אֲשֶׁר עֹזֵב אֶת־בֵּיתוֹ וַיֵּתֶן שֶׁלְטֹן לְעַבְדָּיו, וְלֹאִישׁ אִישׁ אֶת־מְלֹאכְתּוֹ, וְגַם אֶת־הַשּׁוֹעֵר צָנָה לְשִׁקֵּד. לָכֵן שְׁקִדוּ; כִּי לֹא יִדְעֶתֶם מְתֵי יָבוֹא בְּעַל הַבַּיִת, אִם־לֵעַת עָרֵב או־בְּחֻצוֹת הַלְּיָלָה, אִם־בְּעֵת קְרִיאַת הַתְּרַנֵּגוֹל או־בְּבֹקֶר; כִּי־יָבוֹא פְתֹאֵם וּמְצָא אֶתְכֶם יְשֻׁנִּים. וְאֵת אֲשֶׁר אָמַרְתִּי לָכֶם, הִנְנִי אֹמֵר לְכֹל. שְׁקִדוּ!

המשל הראשון מדגיש את ה**שקידה**, (במובן של עמידה על המשמר, ציפייה), והוא השתמש במונח שְׁקִדוּ ארבע פעמים. משל זה מתייחס לביאה השנייה. המשפט: כִּי לֹא יִדְעֶתֶם מְתֵי תֵהִיָּה הָעֵת, מובהר במשפט: אִם־לֵעַת עָרֵב או־בְּחֻצוֹת הַלְּיָלָה, אִם־בְּעֵת קְרִיאַת הַתְּרַנֵּגוֹל או־בְּבֹקֶר. על אף שיומה של הביאה השנייה ייוודע מרגע שתתחיל הצרה הגדולה, ה**שעה** ביום אינה ידועה.

הנקודה העיקרית במשל זה היא הדגש על ה**שקידה** והציפייה לקראת שובו של האדון. כפי שכבר נאמר, שקידה היא תמיד במובן של מוכנות, ומוכנות היא תמיד במובן של ישועה; רק אותם אלה שיהיו נושעים יוכלו להימלט מהדברים הללו.

2. משל בעל הבית - מתי כ"ד 43-44

וְאֵת־זֹאת הִבִּינוּ, אֲשֶׁר לֹא־יָדַע בְּעַל הַבַּיִת בְּאִי־זוֹ אֲשַׁמְרָה יָבֵא הַגָּנֵב, כִּי־עֲתָה שָׁקֵד וְלֹא הֵינִי לְחֹתֵר אֶת־בֵּיתוֹ. לָכֵן הָיוּ נְכוּנִים גַּם־אַתֶּם, כִּי בְשָׁעָה אֲשֶׁר לֹא תִדְמוּ יָבֹא בֶן־הָאָדָם. הדגש במשל השני הוא על **מוכנות**: לָכֵן הָיוּ נְכוּנִים גַּם־אַתֶּם. שוב, מוכנותו של אדם יכולה להיות מושגת באמצעות ישועתו בלבד.

3. משל העבד הנאמן והעבד הרע - מתי כ"ד 45-51

מִי הוּא אֶפּוֹא הָעֶבֶד הַנֶּאֱמָן וְהַנְּבוֹן אֲשֶׁר הִפְקִידוּ אֲדָנָיו עֲלָיו עֲבָדָיו לְתֵת לָהֶם אֶת־אֲכָלָם בְּעֵתוֹ? אֲשֶׁרִי הָעֶבֶד אֲשֶׁר אֲדָנָיו בְּבֹאוֹ וּמְצָאָהוּ עֹשֶׂה כֵן; אָמֵן אִמְרֵי אֲנִי לָכֶם, כִּי יִפְקִידָהוּ עַל־כָּל־אֲשֶׁר־לוֹ. וְאִם־הָעֶבֶד הָרַע יֹאמֵר בְּלִבּוֹ: בִּשְׁשׁ אֲדָנִי לְבֹא; וַיִּחַל לְהַכּוֹת אֶת־חֻבְרָיו וְאָכַל וְשָׂתָה עִם־הַסּוֹבָאִים, בּוֹא יָבֹא אֲדָנִי הָעֶבֶד הַהוּא בָּיּוֹם לֹא יִצְפָּה וּבְשָׁעָה לֹא יָדַע וַיִּשְׁסֹף אֹתוֹ וַיִּשֵׂים אֶת־חֻלְקוֹ עִם־הַחֲנִנִּים; שָׁם תִּהְיֶה הַיְלָלָה וְחֹרֵק הַשָּׁנִים. הדגש במשל השלישי הוא על **עמל**. כדי להבטיח שהמאמינים לא יבינו שלא כהלכה את הדגש הקודם בדבר השקידה, או העמידה על המשמר, כאילו פירושה "פשוט שבו שם והביטו אל השמיים", מדגיש המשל השלישי את הצורך בעבודה בעת שאדם מצפה. כאשר ישוב המשיח, יהיו המאמינים עסוקים בעמל. המאמין יימצא בהיותו עמל, אך הלא־מאמין יימצא כשאינו עמל. מה כרוך ב"עמל" הזה יידון בחלק העוסק בהסבר של המשלים. שוב, המשל מתייחס למאמינים ולא־מאמינים, ולביאה השנייה. הביטוי: בָּיּוֹם לֹא יִצְפָּה, מתייחס ללא־מאמין שאינו מצפה לביאה השנייה. שני המשלים הבאים מספקים טיפול נרחב יותר בדגשים של שלושת המשלים הראשונים.

4. משל עשר העלמות - מתי כ"ה 1-13

אֲזַ תִּדְמָה מַלְכוּת הַשָּׁמַיִם לְעֵשֶׂר עֲלָמוֹת אֲשֶׁר לָקְחוּ אֶת־גֵּרֹתֵיהֶן וַתִּצְאֶנָּה לְקַרְאֵת הַחֲתָן. חָמֵשׁ מֵהֶן הָיוּ חֲכָמוֹת וְחָמֵשׁ פְּסִילוֹת. הַפְּסִילוֹת לָקְחוּ אֶת־הַגֵּרֹת וְלֹא־לָקְחוּ עִמָּהֶן שֹׁמֵן. וְהַחֲכָמוֹת לָקְחוּ שֹׁמֵן בְּכֻלֵּיהֶן וְאֵת גֵּרֹתֵיהֶן. וְכֹאֲשֶׁר בִּשְׁשׁ הַחֲתָן לְבֹא וַתִּנְמְנָה כָּלֵן וַתִּרְדַּמְנָה. וַיְהִי בַחֲצוֹת הַלַּיְלָה וַתְּהִי צוּחָה: הִנֵּה בָּא הַחֲתָן, צָאִינָה לְקַרְאֵתוֹ. אֲזַ הַתְּעוֹבְרוּ כָּל־הָעֲלָמוֹת הָיוּ וַתִּיטְבְּנָה אֶת־גֵּרֹתֵיהֶן. וַתֹּאמְרֶנָּה הַפְּסִילוֹת אֶל־הַחֲכָמוֹת: תִּנְהַ

לָנוּ מִשְׁמֹנֶךָ, כִּי יִכְבוּ גְרוֹתֵינוּ. וְתַעֲנִינָה הַחֲכָמוֹת לְאִמֹר: לֹא
 כּוֹ, פְּרוֹ-יִחְסֹר לָנוּ וְלָכֵן; כִּי אִם-לִכְנֶה אֶל-הַמּוֹכְרִים וּקְנִינָה לָכֵן.
 וַיְהִי בַעֲת לְכַתֵּן לְקָנוֹת וַיָּבֹא הַחֶתֶן; וְהַנְּכֹנֹת לְלַכֵּת בָּאוּ אֵתוֹ
 אֶל-הַחֶתֶן וַתִּסְגֵּר הַדָּלֶת. וְאַחֲרֵי-כֵן בָּאוּ גַם-שְׂאֵר הָעֲלָמוֹת
 וַתֹּאמְרָה: אֲדַנְנוּ, אֲדַנְנוּ, פְּתַח-לָנוּ. וַיַּעַן וַיֹּאמֶר: אֲמֹן אָמַר אֲנִי
 לָכֵן, לֹא יִדְעֵתִי אֶתְכֶן. לָכֵן שְׁקִדוּ, כִּי אֵינְכֶם יוֹדְעִים אֶת-הַיּוֹם
 וְאֶת-הַשָּׁעָה אֲשֶׁר יָבֹא בָּהּ בְּרִי-הָאֵדָם.

הדגש במשל הרביעי הוא הן על שקידה (לָכֵן שְׁקִדוּ) והן על מוכנות (אלה שהן הנְכֹנֹת). העֲלָמוֹת אינן מייצגות לא את הקהילה ולא את ישראל במשל הזה, כי אם פשוט משמשות לצורך המחשת נקודה. לפי התנ"ך, הניגוד בין החכמים לכסילים הוא ניגוד בין מאמינים ללא-מאמינים.

במערכת החתונה היהודית, כאשר הגיע הזמן לממש את הנישואים, היה החתן הולך לבית הכלה כדי להביאה אל ביתו. בהתקרבו לביתו שלו היה פוגש בתהלוכת עלמות, והן הובילו את הכלה והחתן לטקס החתונה. אחר כך נערך משתה החתונה. זהו הרקע למשל.

כאשר ישוב הַחֶתֶן, המשיח, אל פני הארץ עם כלתו - הקהילה - למשתה החתונה, יהיו העֲלָמוֹת אחראיות הן לשקוד ולצפות לשובו והן להיות מוכנות להדליק את המנורות בשובו. חמש העֲלָמוֹת שהיו חכמות יהיו אותן שיהיו מאמינות; לפיכך הן יהיו גם מוכנות וגם שוקדות. הן אלו שברשותן הַשֶּׁמֶן, סמל שכיח לרוח הקודש. רק החכמות נכנסות למשתה החתונה, הסמל השכיח למלכות המשיח. כיוון שהמשיח מתואר כשהוא כבר נמצא עם כלתו, שהיא הקהילה שכבר נלקחה, אלה שברשותם השמן הם אנשים שנהיו מאמינים במהלך הצרה הגדולה. הם נושעים ומוזמנים למשתה החתונה בתור אורחים. חמש העלמות הכסילות יהיו הלא-מאמינים, ולפיכך לא יהיו מוכנות או שוקדות. אין להן כל שֶׁמֶן. יש לציין שהכתוב אינו אומר שלעלמות הכסילות אזל השמן, אלא שלא-לָקְחוּ עִמָּהֶן שֶׁמֶן. מעולם לא היה להן השמן או רוח הקודש מלכתחילה.

זאת הנקודה של המשל כולה, ותהיה זו טעות לנסות ולפתח פרטים רבים מדי ממשל פשוט. במשל הזה מושם דגש מורחב על שקידה בציפייה ועל מוכנות, ושתייהן מושגות באמצעות אמונה בישוע המשיח. רק החכמות נכנסות למשתה החתונה.

5. משל כיכרי הכסף - מתי כ"ה 14-30

כִּי כְמוֹ אִישׁ אֵישׁ נִסַּע לְמַרְחֹק אֲשֶׁר קָרָא אֶל־עֲבָדָיו וַיְמַסֵּר לָהֶם אֶת־רְכוּשׁוֹ, וַיִּתֵּן לָזֶה חֲמֵשׁ כֶּכָּרִים וְלָזֶה שְׁתַּיִם וְלָזֶה אֶחָת לְכָל־אִישׁ וְאִישׁ כְּפִי עֶרְכוֹ, וַיִּמְהַר וַיִּסַּע מִשָּׁם. וַיֵּלֶךְ הָאִישׁ הַלֵּקֵחַ חֲמֵשׁ כֶּכָּרִים וַיִּסְחַר בָּהֶן וַיַּעַשׂ לוֹ חֲמֵשׁ כֶּכָּרִים אַחֲרוֹת; וְכֵן הַלֵּקֵחַ שְׁתַּיִם גַּם־הוּא הִרְוִיחַ שְׁתַּיִם אַחֲרוֹת. אַךְ לֵקֵחַ הָאֶחָת הֵלֵךְ וַיַּחְפֹּר בְּאֲדָמָה וַיִּטְמֹן אֶת־כֶּסֶף אֲדָנָיו. וְאַחֲרֵי יָמִים רַבִּים בָּא אֲדוֹנָי הָעֲבָדִים הָהֵם וַיַּעַשׂ חֲשׁבוֹן עִמָּהֶם. וַיִּגַּשׁ הַלֵּקֵחַ חֲמֵשׁ הַכֶּכָּרִים וַיָּבֵא חֲמֵשׁ כֶּכָּרִים אַחֲרוֹת לֵאמֹר: אֲדָנָי, חֲמֵשׁ כֶּכָּרִים מָסַרְתָּ לִּי; הִנֵּה חֲמֵשׁ כֶּכָּרִים אַחֲרוֹת הִרְוַחְתִּי בָהֶן. וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדָנָיו: כֵּן, הָעֶבֶד הַטוֹב וְהַנְּאָמָן, כִּי בִמְעַט נִאֲמָן הָיִיתָ, וְעַל־הִרְבָּה אִפְקִידָךְ; בּוֹא אֶל־שִׁמְחַת אֲדָנֶיךָ. וַיִּגַּשׁ גַּם־לֵקֵחַ הַכֶּכָּרִים וַיֹּאמֶר: אֲדָנָי, כֶּכָּרִים מָסַרְתָּ לִּי; הִנֵּה כֶּכָּרִים הִרְוַחְתִּי בָהֶן. וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדָנָיו: הִיטַבְתָּ, הָעֶבֶד הַטוֹב וְהַנְּאָמָן, בְּמִזְעַר נִאֲמָן הָיִיתָ, וְעַל־הִרְבָּה אִפְקִידָךְ; בּוֹא אֶל־שִׁמְחַת אֲדָנֶיךָ. וַיִּגַּשׁ גַּם־הַלֵּקֵחַ אֶת־הַכֶּכָּר הָאֶחָת וַיֹּאמֶר: אֲדָנָי, יָדַעְתִּיךָ כִּי־אִישׁ קָשָׁה אֵתָּה, קִצְרַ בְּאֲשֶׁר לֹא זָרַעְתָּ וְכֹנֵס מֵאֲשֶׁר לֹא פָגַרְתָּ; וְאִירָא וְאֵלֶיךָ וְאֶטְמַן אֶת־כֶּכָּרְךָ בְּאֲדָמָה. וְעַתָּה הֵאֱלֶיךָ אֲשֶׁר־לְךָ. וַיַּעַן אֲדָנָיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו: הָעֶבֶד הָרַע וְהָעֵצֵל, אֵתָּה יָדַעְתָּ כִּי־קִצְרַ אָנֹכִי בְּאֲשֶׁר לֹא זָרַעְתִּי וְכֹנֵס מֵאֲשֶׁר לֹא פָגַרְתִּי? לָכֵן הָיָה עָלֶיךָ לָתֵת אֶת־כֶּסֶפִּי לְשִׁלְחָנִים וְאָנִי בְּבוֹאִי הָיִיתִי לֵקֵחַ אֶת אֲשֶׁר־לִי בְּתֵרֵבִית. עַל־כֵּן שָׂאוּ מִמֶּנּוּ אֶת הַכֶּכָּר וַיִּתְּנוּ אֶל־הָאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ עֵשֶׂר הַכֶּכָּרִים; כִּי כָל־אִישׁ אֲשֶׁר יֵשׁ־לוֹ יִנְתֵּן לוֹ וַיַּעֲדִיךָ; וְהָאִישׁ אֲשֶׁר אֵין־לוֹ גַּם אֶת אֲשֶׁר־לוֹ יִקַּח מִמֶּנּוּ. וְאֶת־עֶבֶד הַבְּלִיעַל הַשְּׁלִיכוּ אֶל־הַחֹשֶׁף; הַחִיצוֹן, שָׁם תִּהְיֶה הַיְלָלָה וְחֶרֶק הַשָּׁנִים.

המטרה במשל החמישי היא לשוב ולהדגיש, באופן מורחב, את הצורך להמשיך ולעמול בזמן השקידה וההמתנה. שוב, ההבחנה אינה בין סוגים שונים של מאמינים, אלא בין מאמינים ללא-מאמינים. המאמינים ימשיכו לעמול בזמן שהם מצפים לשיבתו של האדון; אך הלא-מאמין אינו יכול לעמול בעבודת האדון, ולכן לא יהיה לו דבר להראות בזמן שובו של האדון. מוצהר לגביו שהוא הרע. הם יגיעו למקום של החֹשֶׁף; החיצון ולמקום של הַיְלָלָה וְחֶרֶק הַשָּׁנִים, ביטויים המתארים את אגם האש.

יד. משפט הגויים - מתי כ"ה 31-46

שיח אחרית הימים על הר הזיתים מגיע לסיומו במשפט הגויים, וכאן הוא המקום שבו מוסברים חמשת המשלים:

וְהָיָה כִּי יָבֹא בֶן־הָאָדָם בְּכְבוֹדוֹ וְכָל־הַמַּלְאָכִים הַקְּדוֹשִׁים עִמּוֹ, וַיֵּשֶׁב עַל־כִּסֵּא כְבוֹדוֹ; וְנָאֲסָפוּ לְפָנָיו כָּל־הַגּוֹיִם, וְהִפְרִיד בֵּינֹתָם, כַּאֲשֶׁר יַפְרִיד הָרַעָה בְּאֵת הַכֹּפְשִׁים וּמִן־הַעֲתוּדִים; וְהִצִּיב אֶת־הַכֹּפְשִׁים לִימִינוֹ וְאֵת הַעֲתוּדִים לְשִׁמְאֹלוֹ. אַזְּ יֹאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־הַנְּצֻבִים לִימִינוֹ: בָּאוּ בְרוּכֵי אָבִי וְרִשׁוּ אֶת־הַמַּלְכוּת הַמּוּכָנָה לָכֶם לְמִן־הַיּוֹסֵד הָעוֹלָם. כִּי רָעַב הָיִיתִי וְתֵאכְלֵנִי, צָמְאָה הָיִיתִי וְתִשְׁקֵנֵנִי, גָּר הָיִיתִי וְתִאֲסָפוּנִי, עָרוֹם וְתִכְסוּנִי, חוֹלָה וְתִבְקְרוּנִי, בְּמִשְׁמֶר הָיִיתִי וְתִבְאוּ אֵלַי. וְעַנּוּ הַצַּדִּיקִים וְאָמְרוּ: אֲדַנְנוּ, מָתִי רָאִינוּךָ רָעַב וְנִכְלַלְךָ, אוֹ צָמְאָה וְנִשְׁקָה אוֹתְךָ? וּמָתִי רָאִינוּךָ גָּר וְנִאֲסַפְךָ אוֹ עָרוֹם וְנִכְסַדְךָ? וּמָתִי רָאִינוּךָ חוֹלָה, אוֹ בְּמִשְׁמֶר וְנִבְאָה אֵלֶיךָ? וְהַמֶּלֶךְ יַעֲנֶה וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם: אֲמֹן אָמַר אֲנִי לָכֶם, מַה־שָּׁעֲשִׂיתֶם לְאַחַד מֵאֲחֵי הַצַּעֲעִירִים הָאֵלֶּה לִּי עֲשִׂיתֶם. וְאֵזְ יֹאמֶר גַּם אֶל־הַנְּצֻבִים לְשִׁמְאֹלוֹ: לָכוּ מַעֲלֵי, אַתֶּם הָאֲרוּרִים, אֶל־אֵשׁ עוֹלָם הַמּוּכָנָה לְשָׂטָן וּלְמַלְאָכָיו. כִּי רָעַב הָיִיתִי וְלֹא הֵאכַלְתֶּם אוֹתִי, צָמְאָה הָיִיתִי וְלֹא הִשְׁקִיתֶם אוֹתִי, גָּר הָיִיתִי וְלֹא אֲסַפְתֶּם אוֹתִי, עָרוֹם וְלֹא כִסִּיתֶם אוֹתִי, חוֹלָה וְבְמִשְׁמֶר וְלֹא בִקְרַתֶּם אוֹתִי. וְעַנּוּ גַם־הֵם וְאָמְרוּ: אֲדַנְנוּ, מָתִי רָאִינוּךָ רָעַב אוֹ צָמְאָה אוֹ אָרֶם אוֹ עָרוֹם אוֹ חוֹלָה אוֹ בְּמִשְׁמֶר וְלֹא שָׂרְתָנוּךָ? אַזְּ יַעֲנֶה אַתֶּם לֵאמֹר: אֲמֹן אָמַר אֲנִי לָכֶם, מַה־שָּׁלַא עֲשִׂיתֶם לְאַחַד מִן־הַצַּעֲעִירִים הָאֵלֶּה, גַּם־לִי לֹא עֲשִׂיתֶם. וַיִּלְכוּ אֵלֶּה לְמַעַצְבַּת עוֹלָם וְהַצַּדִּיקִים לְחַיֵּי עוֹלָם.

עיתוי המשפט יהיה אחרי ביאתו השנייה של המשיח כאשר יוקם כיסא דוד (פס' 31).

מקום המשפט לא ניתן בקטע זה, אך הוא ניתן בקטע מקביל ביואל ד' 1-3. זהו משפט אשר יתרחש בדיוק מחוץ לעיר ירושלים, בעמק יהושפט השוכן בין העיר להר הזיתים.

הנשפטים הם אינדיבידואלים; יהיה זה משפט אישי ולא משפט לאומי (פס' 32-33). משמעותה הראשונית של המילה היוונית המתורגמת לעתים לעמים היא "גויים", וכך היא מתורגמת גם במקומות אחרים בברית החדשה. כל הגויים שישרדו את הצרה הגדולה ואת מערכת הר מגידון יקובצו אל תוך

עמק יהושפט, ואז יופרדו על ידי המשיח; חלקם יוצבו לצדו השמאלי וחלקם יוצבו לצדו הימני. אלה המוצבים לימינו נקראים הגויים הפְּבָּשִׁים, ואלה המובאים לשמאלו נקראים הגויים העֲתוּדִים (עזים).

הבסיס למשפט עומד להיות אנטי-שמיות או פרו-שמיות. הגויים האינדיבידואלים יישפטו על בסיס יחסם לאֶחָיו של המשיח, דהיינו העם היהודי, במשך הצרה הגדולה (פס' 34-35). היו כאלה שניסו לייחס את המילה אֶחָי לקדושים (המאמינים) באופן כללי, אך דבר זה יהפוך את הקטע לחסר משמעות. שלוש קבוצות מובחנות מוזכרות בקטע הזה: הגויים הפְּבָּשִׁים, הגויים העֲתוּדִים והאֶחָים. אם האֶחָים הם הקדושים אופן כללי, אזי מיהם הפְּבָּשִׁים, שהרי גם להם יש חיי עולם? יהיה זה מבלבל מאוד לעשות הן את הפְּבָּשִׁים והן את האֶחָים קדושים מאותו שיעור קומה. לפי ההקשר הזה בלבד צריך להיות ברור מאוד שהמונח אֶחָים בהכרח מתייחס לעם היהודי, משום שהקדושים הם הפְּבָּשִׁים והלא־נושעים הם העֲתוּדִים. יתרה מכך, הקטע המקביל ביואל ד' 1-3 מאשר בוודאות שהאֶחָים הללו הם העם היהודי בזמן הצרה. המונח אֶחָים כאן מופיע במובן "אחים בבשר". העובדה שרק מתי מתעד את הקטע הזה של שיח הר הזיתים מלמדת גם היא את אותה האמת, מאחר שבשורתו היא היהודית ביותר מבין הבשורות, והעניין העיקרי שבו עסק היה כיצד השפיע וישפיע בואו של המשיח על העם היהודי.

על הפְּבָּשִׁים, שהם הפרו־שִׁמִּים, נאמר בביורו שהם הַצְּדִיקִים. האם הם ייושעו, אם כן, עקב יחסם הפרו־שִׁמִּי? דבר זה לא ייתכן, כי משמעותו היא שישועתם תהיה על בסיס מעשים בלבד. קטע זה הוא דוגמה ליעקב ב' 26-14 - הוכחת אמונתו של אדם על ידי מעשיו. מכיוון שגויים אלה הם כבר מאמינים באדון ישוע המשיח, הם יסרבו לקחת חלק במדיניות של צר המשיח בניסיונו להכחיד את היהודים. לכן כאשר יסבלו היהודים מרדיפה גדולה, יעשו מאמינים גויים אלה את כל שביכולתם לעזור ליהודים בתנאים הללו. מעשיהם כלפי אחיו של המשיח יוכיחו את אמונתם. באופן זה הם אלה שיהיו שוקדים, מוכנים ועמלים בהתאם לאזהרותיהם של חמשת המשלים. מכיוון שהם גויים נושעים, הם יורשו להיכנס אל מלכות המשיח, והם יהיו אלה שיהוו את עמי הגויים במשך מלכות המשיח (פס' 34-40).

מצד שני, העֲתוּדִים יהיו האנטישמים אשר עקב חוסר אמונתם בישוע יצטרפו לשורותיהם של הרודפים תחת סמכותו של צר המשיח. הם יפגינו את חוסר אמונתם במעשיהם. הם אלה שלא יהיו שוקדים, מוכנים או עמלים, בהפרה של חמשת המשלים. מסיבה זו הם ייהרגו בנקודה הזאת ותישלל כניסתם למלכות המשיח (פס' 41-45).

התוצאה האחרונה והסופית אחרי מלכות המשיח היא שהגויים המאמינים ייכנסו לְחַיֵי עוֹלָם, בעוד הגויים הלא־מאמינים ייכנסו לְמַעְצַבַת עוֹלָם (פס' 46).

סיכום

שיח אחרית הימים על הר הזיתים הוא הלימוד המפורט ביותר שנתן המשיח בנוגע לדברים עתידיים. היה זה חזונו הגדול האחרון כנביא, מאחר שמנקודה זו הוא נכנס לתקופת מעבר מנביא לכוהן בהעלותו קורבן, את קורבן דמו שלו, ואז החל לתפקד ככוהן הגדול שלנו עַל דְבַרְתֵי מַלְכֵי צָדָק. כאשר ישוב להגשים את שאר החזון על הר הזיתים, הוא יבוא כמלך.

שיח הר הזיתים מכיל מסר עבור המאמינים היום: להביט כלפי מעלה, כי קרבה גאולתנו; ומסר עבור הלא־מאמינים היום: להאמין במשיח. הוא מכיל מסר גם עבור אלה שיחיו במהלך הצרה הגדולה: עבור היהודים - לנוס; ועבור הגויים - לשקוד, להיות מוכנים ולעמול.

VI

נספח שישי

שמונת הסודות של הברית החדשה

מבוא

א. הגדרה

המילה היוונית שאותה מתרגמים למילה "סוד" היא: **mysterion**. מילה יוונית זו היא המקור למילה האנגלית **mystery**. האטימולוגיה של המילה מראה שהיא נגזרת מהשורש היווני **mueo**, שמשמעותו "לסגור", בדרך כלל בקשר לעצימת עיניים. לפיכך השורש נושא משמעות נלווית של "אדם העוצם את עיניו". כאשר הוא עוצם את עיניו, הוא מתחיל להגות ודברים נגלים לו, כך שהמשמעות הנגזרת היא "מישהו שנכנס אל הסודות".

ביוונית הקלאסית, שקדמה ליוונית של הברית החדשה, היו לה המשמעויות הבסיסיות הבאות: "דבר נסתר", "טקס סודי", "תורה סודית", "מסתורין", "פולחנים סודיים", או אמצעי הלימוד הקשורים אליהם.

ביוונית של הברית החדשה המשמעות היא גם טכנית וגם פשוטה: היא מתייחסת למשהו שהיה נסתר לחלוטין בתנ"ך, ונגלה רק בברית החדשה. כדי שייחשב דבר מה לסוד בברית החדשה, עליו להיות דבר נסתר לחלוטין בכל מקום בתנ"ך. אם אפשר לדעתו מן התנ"ך, אין זה סוד. סוד, אם כך, הוא דבר שניתן לדעת אותו רק מן הברית החדשה.

1. מובאות מן הכתובים

ההגדרה למעלה נגזרת משישה קטעי מפתח.

במתי י"ג מציג ישוע בפעם הראשונה את מלכות הסוד, שהיא אחד משמונת הסודות שיידונו בעבודה זו. בפסוק 11 מזכיר ישוע את סודות המלכות. בפסוק 35 הוא אמר: אַפְיָעָה חִידוֹת מְנִי־קָדָם. מכאן שסוד הוא דבר הנסתר מאז היווסד תבל.

קטע מפתח שני הוא אל הרומים ט"ז 25-26: ... כְּפִי גְלוֹי הַסּוּד, אַפְשֶׁר־הֲיָה מְכֻסָּה מִיָּמוֹת עוֹלָם, וְעַתָּה נִתְפָּרָסָם ... ראשית: הסוד היה מכוסה מאז ומעולם בעבר. שנית: רק עכשיו הוא נגלה.

קטע שלישי הוא הראשונה אל הקורинתים ב' 7: כִּי אִם־בְּסוּד נִדְבַר חֻכְמַת הָאֱלֹהִים הַנְּסֻתָּרָה, אַפְשֶׁר הָאֱלֹהִים יַעֲדָה לְכַבֹּדְדָנוּ לְפָנָי יָמֵי עוֹלָם. במילים אחרות, הסוד היה נְסֻתָּר; אלוהים יעד מקדם את הסוד הזה, ומטרת הסוד היא הכבוד שבו נפואר בסוף.

הקטע הרביעי הוא אל האפסים ג' 4-5: ... סוּד הַמְּשֻׁיחַ, אַפְשֶׁר בְּדוֹרֹת הָרִאשֹׁנִים לֹא נִדְעָ לְבָנֵי אָדָם כְּאַפְשֶׁר נִגְלָה עֲתָה לְשִׁלְחֵי הַקְּדוּשִׁים וְלִנְבִיאָיו... שימו לב לשתי נקודות חשובות כאן: **ראשית**, הסוד לא נודע לדורות קודמים - כל אותם דורות של התנ"ך ושל תקופת הביניים שבין הבריתות לא ידעו דבר על אודות הסוד כי הוא לא נגלה; אך **שנית**, הוא נגלה רק עתה לשליחי ולנביאי בריתו החדשה. שימו לב למילה עֲתָה. הַנְּבִיאִים כאן הם נביאי הברית החדשה, כי אלה הם דברים שנגלים עֲתָה לְשִׁלְחֵי הַקְּדוּשִׁים וְלִנְבִיאָיו.

קטע חמישי הוא אל האפסים ג' 9: וְלֹהֲאִיר עֵינַי כֹּל מֵה־הִיא הַנְּהַגַת הַסּוּד הַנְּסֻתָּר מְדוֹרֹת עוֹלָם בְּאֵלֵהֶם. כאן שוב, יש לשים לב לשני דברים: **ראשית**, הסוד היה נְסֻתָּר בְּאֵלֵהֶם, אך **שנית**, עתה יכולים כל בני האדם לדעת את הסוד הזה.

קטע שישי הוא אל הקולוסים א' 26: אֶת־הַסּוּד אַפְשֶׁר הָיָה נְסֻתָּר מֵעוֹלָמִים וּמְדוֹר וְדוֹר, וְעַתָּה נִגְלָה לְקְדוּשָׁיו. שוב, שני דברים ברורים: **ראשית**, הסוד הָיָה נְסֻתָּר מֵעוֹלָמִים וּמְדוֹר וְדוֹר, אך **שנית**, עֲתָה הוא נגלה לקדושים.

ששת הקטעים הללו מספקים את ההגדרה לסוד כמשהו שלא נגלה בתנ"ך וכעת נגלה בפעם הראשונה בברית החדשה. לסיכום, משמעות המילה סוד היא, אם כן, מחשבתו, תוכניותיו ועידניו הסודיים (ההִנְהָגוֹת) של אלוהים, הנסתרים מהאנושות וחייבים להיגלות באמצעות התגלות אלוהית. המילה סוד בברית החדשה אינה נושאת את המשמעות המודרנית של המילה מסתורין, דהיינו, משהו שבלתי אפשרי להסבירו. בברית החדשה המילה סוד היא משהו שלא

נגלה עד עתה, ושנגלה רק עתה, כאשר עֲתָה משמעו הזמן של הברית החדשה. לפיכך הוא דבר שכעת ניתן להבינו ולהסבירו.

2. שש תובנות

ניתן להגיע לשש תובנות.

ראשית: בזמן שפולוס כתב היה הסוד כבר גלוי, על אף שלא היה גלוי עד לאותה נקודה.

שנית: הסוד נגלה ספציפית לשליחים ולנביאי הברית החדשה. לפיכך הם אלה שהניחו את יסודות הקהילה (אפס' ב 19-22), והם אלה שתיעדו את התגלות הברית החדשה, אשר מכילה את התגלות הסודות (אפס' ג 1-10). אלה היו שתי המטרות של שתי המתנות - השליחות והנבואה.

שלישית: הסוד יהיה כעת מובן לקדושים בעזרת רוח הקודש (קור"א ב 14). רביעית: המילה סוד בברית החדשה אינה מונח המשמש באופן חופשי או סתמי, אלא מונח שנבחר בקפידה והוא חשוב לתיאולוגיה המקראית, שהיא, כשלעצמה, משפיעה על תחומים רבים בתיאולוגיה השיטתית. לדוגמה, ביחס לביבליאולוגיה (תורת הכתובים) מערב הסוד התגלות חדשה שבאה דרך נביאי הברית החדשה; בתיאולוגיה פְּרוֹפֶּר (תורת אלוהים) נוגע הסוד בנושא השגחתו הריבונית של אלוהים וקביעותיו. באשר לכריסטולוגיה (תורת המשיח, או תורת הבן), חלק מהסוד הוא שכינתו הפנימית של המשיח במאמין בתקופה זו. בפנאומטולוגיה (תורת רוח הקודש) רוח הקודש היא המפתח להבנת הסוד; תורת השטן כוללת את העובדה שלשטן יש סוד מדומה משלו; תורת ישראל (כלומר התורה המלמדת על אודות ישראל) כוללת את הסוד של תוכנית מלכות אלוהים בעידן זה, כמו גם את קשי הלב הנוכחי של ישראל; במונחים של אקלזיולוגיה (תורת הקהילה), חמישה משמונת הסודות מתייחסים לקהילה; ואסכתולוגיה (תורת אחרית הימים) כוללת את סוד התחלפות הקדושים (ההילקחות) ואת השמדת סודו של השטן.

חמישית: סדר התגלות הסוד הוא בשני שלבים: **ראשית**, ישוע היה הראשון שגילה פן אחד של הסוד, בגלותו על סודות המלכות במשליו לשליחים; **שנית**, התגלות הסוד, באה באמצעות השליחים ונביאי הברית החדשה לקדושים. רק עתה הוא נהייה גלוי (רומ' טז 25-26): הוא נודע לפולוס באמצעות התגלות (אפס' ג 3); הוא ניתן לשליחים ולנביאים (אפס' ג 5); ועתה הוא נגלה לקדושים (קול' א 26). מכאן שהברית החדשה נכתבה במהלך דור אחד בלבד, ואילו התנ"ך נכתב במשך 1,500 שנה. עם מותו של השליח האחרון נשלמה הברית החדשה, ועמה נשלמה ההתגלות של כל הסודות.

שישית: לפולוס היה עול ייחודי, כמשרת שבידיו הופקדו הסודות, להכריז אותם: כן יחשב איש אתנו כמְשִׁיחַ הַמְּשִׁיחַ וְסִכְנֵי רָזִי אֵל (קור"א ד 1); כי בְּחֶזֶן גְּלֵה־לִי הַסּוּד (אפס' ג 3); תוכלו להפיר בזאת את־בִּינְתִי בְּסוּד הַמְּשִׁיחַ (אפס' ג 4). לי, צעיר הצעירים, שְׁבֹכֶל־הַקְּדוּשִׁים נְתַן הַחֶסֶד הַזֶּה ... לְהָאִיר עֵינֵי כָל מֵה־הִיא הַנְּהַגַת הַסּוּד הַנִּסְתָּר מִדְרַת עוֹלָם בְּאֱלֹהִים, יוֹצֵר הַכֹּל (אפס' ג 8-9); לְהַגִּיד בְּבִטְחוֹן אֶת־סוּד הַבְּשׂוּרָה, אֲשֶׁר אֲנוֹכִי צִיר לָהּ בְּמוֹסְרוֹת, לְמַעַן אֲדַבֵּר בָּהּ בְּבִטְחָה כְּאֲשֶׁר מְטִיל עָלַי לְדַבֵּר (אפס' ו 19-20); וְהִתְפַּלְלוּ גַם־בְּעֲדָנוּ, לְמַעַן יִפְתַּח־לָנוּ הָאֱלֹהִים אֶת־שַׁעַר הַדְּבִיר, לְחַזֵּת אֶת־סוּד הַמְּשִׁיחַ, אֲשֶׁר בְּעִבּוּרוֹ אֶסוּר אֲנֹכִי, לְמַעַן אֲשֶׁר־אֲגַלֶּה אֹתוֹ כְּמִשְׁפָּט עָלַי לְחַזֵּת (קול' ד 3-4).

ב. שימוש

באשר ל**מספר** הפעמים, המילה סוד מצויה 28 פעמים בברית החדשה: היא נמצאת פעם אחת בכל אחת מהבשורות הסינופטיות (מתי, מרקוס ולוקס); פולוס השתמש במילה 21 פעמים, והוא, למעשה, המשתמש העיקרי במילה; ולבסוף, היא באה לידי שימוש ארבע פעמים בספר ההתגלות.

באשר ל**קטגוריות** של השימוש, ישנן שלוש קטגוריות בסיסיות. **ראשית**, הדרך העיקרית שבה משתמשים במילה סוד היא כדי לתאר את תוכנית האלוהים במשיח, וכלולים בזה דברים כמו סוד המלכות, תפקיד הגויים, והקהילה. קטגוריה **שנייה**, שבה נעשה שימוש פעמיים בלבד, היא סודות שנגלים לאנשים בודדים (קור"א יג 2; יד 2). הקטגוריה **השלישית** היא המשמעות הנסתרת שטמונה בסמלים או בסמלים טיפולוגיים (באנשים או בעצמים שהיוו סמל לאמת רוחנית כלשהי). משמעות זו הייתה סוד כיוון שהיא הייתה מוצפנת באופן טיפולוגי בסמלים מסוימים. אלה כוללים, לדוגמה, את שבעת הכוכבים ושבע המנורות (התג' א 20) ואת בבל של הסוד (התג' יז 5, 7).

ג. מקור התפיסה של פולוס

פולוס היה המשתמש העיקרי במונח, והוא היה הנמען העיקרי של התגלות הסוד. אך מה היה מקור תפיסתו של פולוס? קיימות שתי השקפות בסיסיות.

1. דתות מסתורין פגניות

ההשקפה הראשונה היא שפולוס קיבל את התפיסה של הסוד מדתות מסתורין פגניות שהיו רווחות באימפריה הרומית בימיו. היו דתות שונות שהיו ידועות כ"דתות של מסתורין". שורשיה של דת המסתורין בפגניזם היו

נעוצים בסיפור הבבלי **על תמוז ואֶשְׁתָּר**, אל ואלה. דתות המסתורין הפגניות התפשטו בכל רחבי העולם דובר היוונית והאימפריה הרומית, ואכן שיחקו תפקיד חשוב מן המאה השביעית לפנה"ס ועד המאה הרביעית לספירה. במשך אלף שנה היוו דתות המסתורין של הפגניזם מערכת רווחת מאוד. אף על פי שהיו מספר דתות מסתורין שונות, היו ארבעה יסודות שהיו משותפים לכולן: **ראשית**, היו פולחנים כיתתיים וטקסים שנערכו על ידי חוג נאמנים במטרה להציג אל כלשהו ולקחת חלק בגורלו; **שנית**, רק לאלה שנחנכו הייתה הרשות לקבל כל מידע על פולחנים וטקסים אלה; **שלישית**, לנאמנים הובטחה ישועה באמצעות הטקסים הללו באמצעות נתינה של חיים קוסמיים; **ורביעית**, הייתה שבועה של שתיקה, כך שאסור היה להם לחלוק כל מידע על אודות הפולחן והטקסים הסודיים עם בני תמותה רגילים או עם אלה שמחוץ למעגל.

ארבעת קווי הדמיון הללו בדתות המסתורין הפגניות מראים כי לא זה היה מקור הסוד של פולוס. **ראשית**: פולוס גדל בטרסוס, ולכן בוודאי ידע על אודות דתות המסתורין האלה, אך בתור פרוש אדוק מאוד הוא לעולם לא היה לוקח בהן חלק. **שנית**: הסוד של הכתות היה דבר שהיה ידוע רק לנבחרים המעטים ושיש לגלותו רק למעטים, אולם הסוד המקראי היה דבר שהיה בלתי ידוע לחלוטין לכל אדם עד שגילה אותו האלוהים. **שלישית**: בפגניזם אלה שידעו את הסוד לא יכלו לחלוק אותו עם אחרים, אך הסוד המקראי נגיש לכול. מסיבות אלה לא היה הסוד הפגני מקור תפיסת הסוד של פולוס. הדמיון היחיד ביניהם הוא השימוש במונח "סוד", אך דמיון אינו מוכיח זהות.

2. ההקשר היהודי

ההשקפה השנייה בנוגע למקור תפיסתו של פולוס היא שהוא בא מהקשר יהודי וממקור יהודי. בתרגום השבעים (תרגום של התנ"ך ליוונית משנת 250 לפנה"ס בערך), מופיעה המילה **mysterion** (סוד) שמונה פעמים בפרק ב' של ספר דניאל (פס' 18, 19, 27, 28, 29, 30, ופעמיים בפסוק 47). זהו תרגום יווני למילה הארמית קְרָא. בכתבי הקודש באנגלית מילה זו מתורגמת ל-"secret". אך הדגש בקטע בדניאל הוא שאלוהים הוא המגלה את הסודות.

מילה מקבילה אחת היא המילה העברית סוד, המופיעה 22 פעמים בתנ"ך ומשמעותה באופן כללי היא "עצה סודית". זהו סוד אלוהי שניתן לדעת אותו ולהבינו רק אם אלוהים מגלה אותו לעמו באמצעות הנביאים. מובן זה הוא הקרוב ביותר לשימוש שעושה פולוס.

פולוס לא קיבל את תפיסתו מפגניזם. הוא קיבל את התפיסה שלו מתרגום המילה רָזָא בתרגום השבעים ומהשימוש שתרגום זה עושה בה, וכן מהתפיסה העברית של המילה סוד.

ד. סיכום התוכן של הסוד

1. הבשורות

בבשורות משמשת המילה רק בהקשר של סוד מלכות האלוהים: במתי י"ג 11: סודות מְלָכוֹת הַשָּׁמַיִם; במרקוס ד' 11: סוד מְלָכוֹת הָאֲלֹהִים; ובלוקס ח' 10: סודות מְלָכוֹת הָאֲלֹהִים. בהקשרים האלה, המלכות במתכונתה הנוכחית מתקיימת במקביל לרוע. קטעים אלה גם מדגישים את חוסר יכולתם של הלא־מאמינים להבין את עולם המונחים של המלכות באופן אלגורי.

2. כתביו של פולוס

השימוש הנרחב ביותר נעשה על ידי פולוס, אשר משתמש במונח 21 פעמים בשמונה־עשר קטעים. להלן סיכום אופן השימוש שנוקט השליח, קטע אחר קטע: באל הרומים י"א 15, כולל הסוד את קשי הלב החלקי של ישראל; באל הרומים ט"ז 25–27, כולל הסוד את הדרך שבה יביא אלוהים את הגויים למשמעת האמונה למען כבודו; בראשונה אל הקורינתים ב' 1, מוכרז כעת הסוד; בראשונה אל הקורינתים ב' 7, חוכמת אלוהים היא סוד בניגוד לחוכמת בני אדם (זהו הקשרו המלא יותר של הראשונה אל הקורינתים א' 18–ג 9, שם הנקודה היא שיכולת אנושית אינה מסוגלת להכריז את סוד אלוהים, ואת מה שלא ראתה כל עין, גילה אלוהים); בראשונה אל הקורינתים ד' 1, עליהם להכיר בפולוס כסוכן של הסוד; לפי הראשונה אל הקורינתים י"ג 2, גם אילו אפשרי היה לדעת את כל הסודות, יהיה הדבר חסר ערך אלא אם כן יגולו ויוכרזו באהבה; לפי הראשונה אל הקורינתים י"ד 2, דיבור בלשונות בלי פירוש הוא סוד לשומע, כי אין הוא יכול להבינו והמדבר מדבר דברים נסתרים; לפי הראשונה אל הקורינתים ט"ו 51, יתרחש סוד ההשתנות בעת ההילקחות; לפי אל האפסים א' 9–10, סוד רצונו הוא לאחד את הכול במשיח, כי במלאת הימים יסתיים הכאוס הנוכחי והעולם יובא למערכת יחסים מלאה עם המשיח, והכול יושם תחת הנהגתו של המשיח; באל האפסים ג' 1–13, כולל הסוד (המילה מופיעה שלוש פעמים, בפסוקים 3, 4 ו-9) את קבלתם של הגויים, וחוכמת אלוהים תיודע לכל העולם הרוחני באמצעות הקהילה

(הסוד כאן כולל את התפיסה של היהודים והגויים כגוף אחד, ואת משמעותה ומטרתה של הקהילה); באל האפסים ה' 32, הקהילה והמשיח, ככלה וחתן, הם חלק מהסוד, כיוון שפולוס מגלה שזוהי משמעותו הנסתרת של בראשית ב' 24, והאיחוד בין בעל לאישה מקביל לאיחוד בין המשיח לקהילה; באל האפסים ו' 19-20, מדבר פולוס על סוד הבשורה, והכרזתו את הבשורה קשורה להכרזת הסוד עצמו, וכעת עליו להכריזו; באל הקולוסים א' 26-27 (פעמיים), מתמקד הסוד במשיח, וכאשר הוא דן בסוד ישועת הגויים, זהו הסוד שהוא הַמְּשִׁיחַ אֲשֶׁר בְּכֶם, אֲשֶׁר הוּא תְּקוּת הַכְּבוֹד, כיוון שהסוד כולל את השתכנותו הפנימית של המשיח בכל מאמין; באל הקולוסים ב' 2-3, הוא מדבר על אודות סוֹד הָאֱלֹהִים אֲבִינוּ וְסוֹד הַמְּשִׁיחַ (בתרגומים אחרים: סוֹד הָאֱלֹהִים, הַמְּשִׁיחַ), שכן המשיח היה סודו של אלוהים, מפני שבו צפונים כל האוצרות, החוכמה והידע; באל הקולוסים ד' 3, כולל הסוד את המשיח ואת הקהילה בהקשר של הכרזת המשיח; בשנייה אל התסלוניקים ב' 7, נדון סוד הַרְשָׁע, שהוא סודו המדומה של השטן והניגוד המוחלט למטרות אלוהים, כיוון שסוד הרשע הוא איש החטאה וסודו של השטן הוא בשורת השדים; הראשונה אל טימותיאוס ג' 9 מדבר על סוד האמונה, כי הסוד הוא מושא האמונה, אשר נסתר מהרשעים; לבסוף, בראשונה אל טימותיאוס ג' 16, מדבר פולוס על אודות סוד החסידות שנסתר מהרשעים, מפני שחסידות אמיתית היא תולדה של הסוד, שכן סוד החסידות הוא המשיח עצמו.

3. ספר ההתגלות

ספר ההתגלות משתמש במילה ארבע פעמים בשלושה קטעים: **הראשון** הוא התגלות א' 20, שם הוא עוסק בסוד שבע המנורות; **השני** הוא התגלות י' 7, שם הנושא הוא סוד האלוהים שמגיע לידי סיום או השלמה; והשלישי הוא התגלות י"ז 5 ו-7 (פעמיים), שם הוא משמש במטרה לדון בסוד של בבל, שהוא אחד משני סודות השטן.

ה. התנגדות לסוד

כאשר גילה אלוהים את הסוד, הייתה גם התנגדות לסוד. בזמן שגילה ישוע בראשונה את המושג של הסוד, במתי י"ג, הוא גם ציין בפסוקים 3-7 ו-18-22 שלשטן יש התנגדות מיוחדת למלכות הסוד, בכך שהוא משפיע על לא־מאמינים לדחות את הבשורה, והוא מנסה למנוע מהמאמינים לגדול

באמונה על ידי הצפתם בקשיים, או על ידי הרחקתם מדבר אלוהים באמצעות לימוד שטחי והתמקדות בחוויות.

בראשונה אל הקוריתים ב' 6-8 מציין פולוס שהעולם מתנגד לסוד מפני שאינו מבין אותו. נקודה נוספת שפולוס מעביר היא שהוא נכלא בגלל התנגדות השטן להכרזת הסוד (אפס' ו 19-20; קול' ד 2-4). בשנייה אל התסלוניקים ב' 7 דן פולוס בסוד השטן, סוד הרשע; בעוד סוד המשיח הוא כניעה מוחלטת לתורת אלוהים, סוד השטן הוא פריצות מוחלטת.

פסוקים 5 ו-7 בהתגלות י"ז מדברים על הסוד של בבל והמערכת הדתית הכוזבת שלה, שהיא התנגדותו של השטן לסוד האמיתי. לבסוף, בהתגלות י' 7, מצביע הכותב על כך שמשמעות הדינים של הצרה הגדולה היא שסוד האלוהים ישמיד בסופו של דבר את סוד השטן, שכן אז יושלם סוד האלוהים ומלכות אלוהים תיווסד על הארץ.

ו. הבנת הסוד

כיצד יכול מישוהו לבוא לידי הבנה אמיתית של התגלות חדשה זו, שלא נגלתה בתנ"ך? כאשר דיבר ישוע על סודות מלכות השמיים (מתי יג 10-17), הוא ציין שסודות המלכות לא ניתנו להבנת הלא-מאמינים, כי אם למאמינים בלבד; ואפילו אז, הם יכולים להיות מובנים רק לאותם מאמינים שמוכנים **לשמוע ולהבין**. דבר זה מחייב משמעת לימודית.

בראשונה אל הקוריתים ב' 6-ג' 3 מתאר פולוס ארבע קבוצות של אנשים ביחס לסוד. הקטגוריה הראשונה היא האדם הנפשי, שהוא האדם הבלתי נושע. האדם הנפשי אינו יודע את הסוד (ב 7-8), וגם אין לאדם הנפשי יכולת להבין את הסוד (ב 14). הקטגוריה השנייה היא העולל במשיח (ג 1). זהו המאמין החדש שיכול כעת להבין רק את החלב של דבר אלוהים, ולכן אינו מוכן עדיין להבין את הסודות, כיוון שהם חלק מן הבשר של דבר אלוהים. הקטגוריה השלישית היא האדם הבשרי (ג 1-3). זהו המאמין שלא התבגר ועדיין זקוק לחלב של דבר אלוהים. יש לו היכולת להבין, אך הוא לא יבין בגלל חוסר בגרות ובגלל חוסר רצון או מוטיבציה; הוא מבקש למלא את צרכיו הרוחניים באמצעות דברים של העולם ובחוויות. הוא נושע מספיק זמן כדי להתקדם מן החלב אל הבשר, אך לא הצליח לעשות זאת. הקטגוריה הרביעית היא האדם הרוחני (ב 11-13, 15-16), שכן מבין את הסוד. הוא רכש את המשמעת ללמוד את דבר אלוהים; הוא מודרך ברוח הקודש; הוא

מבין את עמוקות האלוהים ואת תוכנית אלוהים לעידן הזה. הוא מבין את הסוד המחכה לו בעתיד. קטגוריות דומות נמצאות באל העברים ה' 11-14.

אם כן, מהו התהליך שעל פיו ניתן לרכוש את הבנת הסוד ההוא? מה מוטל על אדם לעשות כדי באמת להבין את הסודות? שלושה קטעי מפתח מספקים את התשובה.

הקטע הראשון הוא ישעיהו ח' 16, 19-20, והנקודה שמעביר ישעיהו היא שיש לדרוש את דבר אלוהים וללכת על פיו. הוא מוכיח את הקהל שלא ללכת אחר המצפצפים והמהגים, אלה שמתמקדים בכל מיני צלילים מוזרים וחוויות מלהיבות, אלא לפנות אל דבר אלוהים הכתוב, לתורה ולתעודה. התורה היא תורת משה והתעודה היא דברי הנביאים. אם הם לא ידברו על פי הדבר הזה, אזי אין להם שחר.

בקטע המפתח השני, הראשונה אל הקוריתים ד' 6, מוכיח פולוס את חברי הקהילה הקוריתית, שנטתה לכיוון המרגש, הבשרי, החווייתי, ומזהיר אותם שלא לחרוג מעבר לדבר הכתוב.

קטע המפתח השלישי הוא השנייה אל טימותיאוס ג' 12-14, שם מועברות חמש נקודות: ראשית, יראי אלוהים יסבלו רדיפות (ג 12); שנית, מתחזים יגבירו הן את היותם מתעים והן את היותם מותעים (ג 13); שלישית, הדרך להימנע מלהיות מותעה היא עמידה בלימוד הכתובים, דבר אלוהים הכתוב (ג 14-17); רביעית, חייב להיות יישום של לימוד בהטפת דבר אלוהים (ד 1-2); וחמישית, דבר זה יהווה פעולת נגד למורי השקר (ד 3-4). פולוס חזה: כִּי-בֹא תָבֹא הָעֵת אֲשֶׁר [מאמינים] לֹא-יִכִּילוּ אֶת-הַלֵּקַח הַבְּרִיא; לכן הם ינהרו אל מורים שישעשעו את אוזניהם. הם ייטו מן האמת ויפנו אל ההגדות. מאמינים הפונים מן הכתובים הם אלה שאינם מסוגלים לשאת את התורה הבריאה. אלה המבקשים חוויות לא יבינו את הסוד. למידת דוקטרינה בריאה ומבוססת היא הדרך להבנת הסודות.

ז. מספר הסודות

ישנם שמונה סודות אלוהיים ושני סודות של השטן, ובסך הכול עשרה. מכיוון שהסוד השמיני ישמיד את שני סודות השטן, יחולק לימוד זה בהתאם לשמונת סודות האלוהים.

1. סוד המלכות

[א] המלכות של תוכנית האלוהים

הן התנ"ך והן הברית החדשה מדברים על מלכות אלוהים. המשמעות הבסיסית של מלכות אלוהים היא "שלטון אלוהים". זהו התחום שעליו שולט האלוהים הריבון. אף שייתכן שיהיו דרגות של סמכות בהיבטיה השונים של תוכנית מלכות האלוהים, המשמעות הבסיסית נותרת בעינה: אלוהים מושל. ישנם שלושה רעיונות הקשורים זה לזה בתפיסה זו: **ראשית**, הדבר כולל את הזכות למשול, דהיינו הסמכות המוענקת למישהו כדי שיוכל למשול; **שנית**, הדבר כולל את מרחב השלטון, דהיינו התחום שבו ממומשת הסמכות השלטת, כגון הנתונים שעליהם מושל אדם; ו**שלישית**, קיימת מציאות השלטון, שהיא מימוש סמכותו של המלך בפועל. קיימים שני היבטים לתוכנית מלכות האלוהים: ההיבט ה**נצחי** וההיבט ה**גשמי**. ההיבט הנצחי הוא השלטון האלוהי; ההיבט הגשמי הוא ההתגלמות הארצית של ריבונותו של אלוהים ביקום - זהו הממד שבו מושל אלוהים בענייניהם של בני אדם. לפיכך מלכות אלוהים היא הן רוחנית והן גשמית. קיימים שני פנים לתוכנית האלוהים. אולם ישנם כאלה אשר ניסו לתאר את הפנים השונים של תוכנית האלוהים באמצעות יצירת הבחנה בין המונחים "מלכות אלוהים" ו"מלכות השמיים". "מלכות השמיים" מוגדרת כהיבט הנצחי, ו"מלכות אלוהים" כהיבט הגשמי. אך זו פשוט אינה הדרך שבה משמשות המילים. למעשה, מונחים אלה מתחלפים ביניהם. לאמיתו של דבר, התבוננות בתיעודים המקבילים בבשורות שבהם מוזכר הסוד בפעם הראשונה, מגלה שמתי הוא שמשמש במונח "מלכות השמיים", והוא עושה זאת בדיוק באותם המקומות שבהם משתמשים מרקוס ולוקס במונח "מלכות אלוהים". הסיבה לכך שמתי משמש במונח "מלכות השמיים" היא שהקהל שלו הוא קהל יהודי. בקרב היהודים הייתה רגישות מיוחדת לשימוש בשם אלוהים, שלא לדבר על השימוש במילה "אלוהים" עצמה. הנטייה ביהדות היא להפגין כבוד למונחים הללו על ידי שימוש בחלופה. לכן במקום להשתמש בשמו של אלוהים, הם יאמרו "השם" או "אדוֹשִׁים"; במקום המילה "אלוהים" הם יאמרו "אלוקים", תוך שינוי האות האמצעית כדי להימנע מביטוי המילה המפורשת. דבר זה שכיח בספרות חז"ל. הן המשנה והן הגמרא משתמשות במונח "מלכות השמיים" ומתכוונות בזאת לאותו הדבר כמו "מלכות האלוהים". לכן נכון, ישנם פנים שונים לתוכנית מלכות

אלוהים, אך אי אפשר להבדיל בין הפנים השונים על בסיס שני המונחים הללו. המונחים עצמם משמשים באופן מתחלף עבור כל אחד מהפנים השונים. יש לציין דבר אחד נוסף על אודות מלכות אלוהים: היא רבת פנים. מסיבה זו נדמה שישנן הצהרות סותרות על אודות המלכות. למשל, מרקוס ט' 1 מציין שהם יראו את מלכות אלוהים באה בגבורה, כלומר, המלכות היא דבר שאותו הם יראו. אולם לוקס י"ז 20-21 מציין שמלכות האלהים לא תבוא בַמְרֵאָה עֵינַיִם. וְלֹא יֵאמְרוּ, הֲיֵה־פֹה! או הֲיֵה־שָׁם! כִּי מַלְכוּת הָאֱלֹהִים הֵנָּה בְּקֶרְבְּכֶם הֵיא. לפי הקטע הראשון, תבוא המלכות בגבורה והיא תהיה נראית בהחלט; לפי הקטע השני אי אפשר לראות אותה, או שהיא לא תבוא במראה עיניים. איזהו הקטע הנכון? התשובה: שניהם. אין סתירות בדבר אלוהים. הנקודה היא שלתוכנית מלכות האלוהים פנים רבים. בסך הכול ישנם חמישה פנים. ארבעה מן הפנים הללו כבר היו ידועים בתנ"ך; הפן החמישי הוא הסוד שנגלה רק עתה, בברית החדשה.

[ב] חמשת הפנים של תוכנית מלכות האלוהים

(1) המלכות האוניברסלית או המלכות הנצחית

לפן הראשון של מלכות האלוהים ישנם שני שמות: המלכות האוניברסלית והמלכות הנצחית. המשמעות הבסיסית של המלכות האוניברסלית או הנצחית היא שלטונו הריבוני והשגחתו של אלוהים על בריאתו. דבר זה מדגיש את ריבונו ואת השגחתו, מכיוון שאלוהים תמיד בשליטה ודבר אינו יכול לקרות מחוץ לרצונו. דברים מתרחשים בין ברצונו המנחה ובין ברצונו המצווה, או לעתים ברצונו המרשה, אך דבר אינו קורה מחוץ לשליטתו.

השם "מלכות נצחית" מדגיש את ההיבט שאינו קשור בזמן, בכך שאלוהים הוא לעולם לא מחוץ לשליטה. השם "מלכות אוניברסלית" מדגיש את המרחב ואת ההיקף, כי בלי קשר למקום היותם של דברים בבריאת אלוהים, הכול נמצא תחת רצונו ושליטתו הריבוניים, כולל הממד המלאכי.

הכתובים המדברים על אודות שלטון אלוהים הנצחי והריבוני על כל בריאתו כוללים את: דברי הימים א' כ"ט 11-12, לְךָ הַמְּמֹלְכָה (אוניברסלי); תהילים י' 16, יְהוָה מְלֹךְ עוֹלָם וָעֶד (נצחי); תהילים כ"ט 10, וַיֵּשֶׁב יְהוָה מֶלֶךְ לְעוֹלָם (נצחי); תהילים ע"ד 12, וְאֱלֹהִים מְלֹכֵי מְקֹדֶם (נצחי); תהילים צ' 1-6 מדגיש גם את ההיבט הנצחי וגם את האוניברסלי; תהילים צ"ג 1-5, מלכות ה' הנצחית והדרו; תהילים ק"ג 19-22, מלכות ה' מושלת בְּכֹל; תהילים קמ"ה 1-21, המלכות היא הן נצחית והן אוניברסלית; תהילים קמ"ח 1-14, שליטתו

הריבונית של אלוהים על כל בריאתו; ירמיהו י' 10, ה' הוא מְלַךְ עוֹלָם; איכה ה' 19, כְּסֵפֶךָ לְדוֹר וָדוֹר; דניאל ד' 14, 22, 29, האל העליון שולט בממלכות העולם ונותן אותן לפי רצונו; ודניאל ו' 27, מלכותו לא תכלה, ושלטונו יהיה לעד.

(2) המלכות הרוחנית

הפן השני של תוכנית מלכות אלוהים הוא המלכות הרוחנית, ומשמעו הוא שלטון אלוהים בלבד של המאמין. המלכות הרוחנית בנויה מכל המאמינים, ורק ממאמינים, מכל הזמנים. הדרך להיכנס למלכות זו היא על ידי לידה מחדש מרוח הקודש. בעידן הנוכחי, מאירועי פרק ב' במעשי השליחים ועד ההילקחות, המלכות הרוחנית והקהילה הן היינו הך, אך רק במשך התקופה שבין מעשי השליחים ב' וההילקחות. אולם, המלכות הרוחנית הייתה קיימת לפני שנולדה הקהילה ותמשיך להתקיים לאחר שתילקח הקהילה. מכאן שהיא כוללת את כל הקדושים מהתנ"ך, כמו גם את הקדושים שאחרי ההילקחות. כתובים המדברים על המלכות הרוחנית הם: מתי ו' 33, דְּרִשׁוּ בְּרֵאשׁוֹנָה אֶת־מַלְכוּת אֱלֹהִים וְאַת־צַדִּיקְתוּ; מתי י"ט 16, 23-24, חיי נצח שווים למלכות השמיים; יוחנן ג' 3-5, עליך להיוולד מחדש כדי להיכנס למלכות אלוהים; מעשי השליחים ח' 12, אמונה בבשורת המלכות; מעשי השליחים כ' 25, הכרזת המלכות היא הכרזת הבשורה; אל הקולוסים א' 13-14, מלכות בנו אהובו אשר בו יש לנו פדות וסליחת חטאים; אל הקולוסים ד' 11, הַעֲזְרִים לְמַלְכוּת הָאֱלֹהִים; הראשונה אל התסלוניקיים ב' 12, הוא קוֹרָא אֶתְכֶם לְמַלְכוּתוֹ שְׁלוֹ. המלכות הרוחנית מורכבת מכל המאמינים, מאדם ועד האדם האחרון שיישוע לקראת סוף מלכות אלף השנים.

(3) המלכות התיאוקרטית

הפן השלישי של תוכנית מלכות האלוהים הוא המלכות התיאוקרטית, שמשמעה שלטון אלוהים על ישראל, כיוון שישראל הייתה תיאוקרטית. מבחינה היסטורית נוסדה המלכות התיאוקרטית על ידי משה בהר סיני בברית משה, ותורת משה שימשה כחוקתה של המלכות התיאוקרטית. לאחר שנוסדה על ידי משה, היא עברה שני שלבים. השלב הראשון נקרא המלכות המדיאטורית, או המלכות המתווכת, והוא מתייחס לתקופה שממשה ועד שמואל, כאשר משל אלוהים בתיאוקרטית שלו באמצעות מתווכים. מתווכים אלה היו משה, יהושע והשופטים. שמואל היה השופט האחרון, כמו גם דמות של מעבֵר, אשר משחה את שני מלכיה הראשונים של ממלכת ישראל. השלב השני, המלכות המונרכית, משתרע מהמלך דוד ועד המלך צדקיה, כאשר משל

אלוהים בתיאוקרטיה שלו באמצעות בית דוד. כשהחריבו הבבלים את העיר ואת בית המקדש בשנת 586 לפנה"ס, באה המלכות התיאוקרטית אל קצה, והתחילו "עתות הגויים".

בימיה האחרונים של המלכות התיאוקרטית היא החלה להידרדר. הנביאים הגיעו בהכרזים על בואה של מלכות עתידית טובה יותר, וזו תהיה הפן הרביעי בתוכנית מלכות האלוהים, מלכות המשיח.

הכתובים על המלכות התיאוקרטית מתחילים בפרק י"ט בשמות וממשיכים כל הדרך עד לסוף מלכים ב', הם כוללים גם את מגילת רות ואת שני ספרי דברי הימים, כשכל אלה מכילים את ההיסטוריה של המלכות התיאוקרטית.

(4) מלכות המשיח או מלכות אלף השנים

הפן הרביעי של תוכנית מלכות האלוהים הוא מלכות המשיח, או מלכות אלף השנים. המשמעות הבסיסית היא זו של מלכות במובן מילולי, מלכות ארצית, אשר בה ימשול המשיח על ישראל ועמי הגויים מכיסא דוד ומירושלים.

גם לפן הזה ישנם שני שמות. הוא נקרא מלכות המשיח, שם המדגיש את ההיבט ה**אישי** בכך שהמשיח עצמו ימשול על מלכות זו באופן אישי. השם השני, מלכות אלף השנים, מדגיש את היבט ה**עיתי** ואת העובדה שהיא תארך אלף שנים.

מלכות המשיח מעוגנת בברית דוד, והיא מהווה נושא עיקרי בנבואת התנ"ך.

בברית החדשה זו המלכות שעליה הכריז יוחנן המטביל שהיא קִרְבָּה, ומלכות זו הוצעה לישראל על ידי ישוע, אלא שהיא נדחתה כמתועד במתי פרק י"ב. כתוצאה מכך שנדחתה על ידי ישראל, בוטלה ההצעה למלכות ונשללה מאותו דור. מנקודת מבט אנושית, אם כן, ניתן לומר שמלכות המשיח נדחתה לעתיד; מנקודת מבט אלוהית, היה זה חלק מתוכניתו הנשגבת, ולא התקיימה דחייה כלל וכלל. היה זה האמצעי שעל ידו ימות המשיח ויספק כפרה, דבר שנובא כבר בישעיהו נ"ב 13-נ"ג 12. היה זה גם האמצעי שעל ידו הבשורה תתפשט ותגיע לגויים (ישע' מט 1-13). מלכות זו מיועדת להיות מוצעת מחדש לדור היהודים של הצרה הגדולה, והדור ההוא יקבל אותה. או אז תכונן מלכות המשיח. אך בינתיים שומה על הפן החמישי להיכנס לפעולה, מה שמביא אותנו ל**סוד הממשי הראשון**: סוד מלכות האלוהים.

(5) מלכות הסוד

(א) הגדרה

השם "מלכות הסוד" שאוב ממתי י"ג, שדן בסודות המלכות (יג 11). הגדרתו של סוד היא אמת שלא נגלתה בתנ"ך, אלא נגלתה לראשונה בברית החדשה; לכן היא נקראת "מלכות הסוד", כיוון שהיא מהווה את הפן היחיד בתוכנית מלכות האלוהים אשר לא נגלה בתנ"ך.

הכינון של מלכות הסוד בא כתוצאה מדחיית משיחותו של ישוע, ועקב כך מדחיית ההצעה למלכות המשיח. המשלים של מתי י"ג מתארים את המתכונת הסודית של תוכנית המלכות.

ניתן לומר שהעיתוי של תוכנית מלכות הסוד ממוקם בין ביאתו הראשונה והשנייה של המשיח. אך ליתר דיוק, היא מתחילה בדחיית משיחותו של ישוע על ידי ישראל (מתי יב-יג), ומסתיימת בקבלת משיחותו של ישוע על ידי ישראל (מתי כג 37-39; כד 1-כה 46).

מילת המפתח העיקרית שמגדירה ומתארת את מלכות הסוד (אף שאין זו מילה אידיאלית) היא "נוצריות". המונח "נצרות" אינו מתאים כל כך, אך המונח "נוצריות" תקף בכל מקום בעולם שבו האמונה בישוע מתקיימת באופן זה או אחר, אם בצורה נכונה או לא נכונה, אם באמונת אמת או בכפירה. המילה הזאת והמשלים של מתי י"ג מתארים את התנאים עלי אדמות ואת שלטון האלוהים בזמן שהמלך נעדר מהארץ והוא בשמיים. מלכות הסוד כוללת את הזמן שבין המתואר במתי י"ג ובמעשי השליחים פרק ב'; היא כוללת גם את כל עידן הקהילה והצרה הגדולה. כל תקופות זמן אלה נכללות בגדר מלכות הסוד.

(ב) המשלים של מלכות הסוד

תשעת המשלים במתי י"ג, מרקוס ד' ולוקס ח' מתארים את טבעה של מלכות הסוד.

המשל **הראשון** הוא משל הזורע. משל זה ניתן במתי י"ג 3-9 ומפורש ב-י"ג 20-23. לפי מרקוס ד' 13, הבנת המשל הראשון היא המפתח להבנת כל המשלים הבאים בעקבותיו, מפני שהמוטיבים שמונחים במשל הראשון - שאותם מפרש ישוע עצמו - נהיים מפתח להבנת האחרים. משל זה מעביר ארבעה נקודות. ראשית, עידן מלכות הסוד יתאפיין בזריעת זרע הבשורה. **שנית**, הבשורה תיתקל בהתנגדות מהעולם, מהבשר ומהשטן. **שלישית**, העידן יתאפיין ברמות מוכנות שונות של הקרקע. לפיכך בחלקים מסוימים של העולם

ישנה היענות גבוהה יותר לבשורה מאשר בחלקים אחרים. **רביעית**, הוא מתאפיין גם בארבע תגובות שונות לזרע הנזרע. **ראשית**, יש את תגובת על-יד הַדָּרְךְ, שהיא תגובת חוסר האמונה; אלה שומעים את הבשורה אך לעולם אינם מאמינים. **שנית**, יש את תגובת מְקָם הַסְּלָעִים. אלה שומעים את הבשורה, מאמינים בה ונושעים. אך לעולם הם אינם משתרשים בדבר אלוהים, ולכן לעולם אינם מתייצבים בחייהם הרוחניים. הם אותם אשר נידפים הנה והנה בכל רוח של לימוד. הם גם נוטים להיות מאוד שוחרי חוויות, אך חוויותיהם עולות ויורדות, ולכן חייהם הרוחניים עולים ויורדים גם הם. בגלל שלעולם אינם משתרשים בדבר אלוהים, לעולם אין הם מתייצבים באמונתם. אמנם הם נושעים, אך לעולם אין הם מניבים את סוג הפרי שמאמינים צריכים להניב. אלה לעולם אינם עוזבים את שלב החלב. **שלישית**, יש את תגובת הַאֲדָמָה הַקּוֹצְנִית. גם הם מאמינים. אך נראה שהם לעולם אינם מצליחים להתגבר על דאגות העולם הזה. הם נחנקים על ידי העולם ונראה שלעולם אינם מתייצבים. בעוד שאלה שנופלים בְּמִקָּם הַסְּלָעִים אינם מתייצבים בגלל שמעולם לא השתרו בדבר אלוהים, אלה הנופלים בין הַקְּצִים עשויים להיות בריאים מבחינה תיאולוגית ובעלי ידע טוב בכתובים. ייתכן שאינם מרוכזים בחוויות; אך עדיין נראה שהם מתקשים לחיות חיים רוחניים עקביים בגלל שהם עסוקים בדאגות העולם. אלה עלולות להיות משפחתיות, כלכליות או חברתיות. כתוצאה מכך גם הם אינם מתייצבים, וכן אינם מניבים את סוג הפרי שעליהם להניב. גם אלה אינם עוזבים את שלב החלב. **רביעית**, יש את תגובת הַאֲדָמָה הַטּוֹבָה. אלה הם אנשים המאמינים והמושרשים בדבר אלוהים. הם מתגברים על העולם, וכתוצאה מכך הם עושים פרי בחיים הרוחניים. הם אלה אשר מתקדמים מן החלב אל הבשר.

המשל השני הוא משל הזרע הצומח מאליו (מרק' ד 26-29), ובו מועברות שתי נקודות. **ראשית**: הזרע שנזרע יתעורר לחיים מעצמו; לזרע יש כוח פנימי, כך שהוא, באופן שלא ניתן להסבירו, יניב לידה חדשה. **שנית**: ההתעוררות לחיים אינה תלויה בזרע; משזרע את הזרע, אין דבר נוסף שביכולתו לעשות. הבשורה עצמה היא גבורת אלוהים המניבה לידה חדשה.

המשל השלישי הוא משל העשבים הרעים. משל זה מובא במתי י"ג 24-30 ומוסבר בפרק י"ג 36-43. הוא מעביר שלוש נקודות. **ראשית**: לזריעה האמיתית יתלווה חיקוי בדמות זריעת-כזב נגדית. **שנית**: יתקיימו התפתחויות, זו לצד זו, כתוצאה משתי הזריעות. **שלישית**: המשפט בסופה של מלכות הסוד יפריד בין השתיים, כאשר הטובים יובאו אל מלכות המשיח והרעים יורחקו. זהו אותו

המשפט של הכבשים והעזים שמתואר במתי כ"ה 31-46. אפשר להסיק לגבי טבעו הבסיסי של כל אחד מסוגי הזרעים רק לפי הנבת הפרי או אי-הנבתו. המשל הרביעי הוא משל גרגר החרדל (מתי יג 31-32). הנקודות המועברות כאן הן: **ראשית**, מלכות הסוד תקבל ממדי ענק חיצוניים; **שנית**, למלכות הסוד תהיה צמיחה חיצונית חריגה ובלתי תקינה עד שהיא תהפוך מפלצתית; **ושלישית**, המפלצת הזאת תהיה מקום קינון לציפורים. במשל הראשון הצפורים הן סוכנותיו של השטן. בתוך מפלצת הנצרות הזאת, אם כן, יהיו יסודות שטניים - קבוצות כיתתיות הטוענות שהן מאמינות בישוע אך מתכחשות למשהו בסיסי, כמו למשל אלוהותו, והכול תחת המטרייה של ה"נצרות".

המשל החמישי הוא משל השאור (מתי יג 33). אֶשָׁה, כאשר היא מופיעה במובן סמלי, מסמלת לעתים קרובות ישות רוחנית או דתית. דבר זה יכול לבוא במובן חיובי או שלילי. בצד החיובי ישנה ישראל כאשת ה', והקהילה ככלת המשיח. בצד השלילי ישנה איזבל של התגלות ב' 20, והזונה הגדולה מהתגלות י"ז 1-8. כאן באה האֶשָׁה במובן שלילי ומתייחסת למערכת דתית כוזבת. יסודות דתיים כוזבים יחדרו אל תוך מלכות הסוד, ותהיה זנות רוחנית כתוצאה מכך. שָׁאֵר הוא סמל החטא (קור"א ה 6-8), ובייחוד במתי, החטא של תורת שקר (מתי טז 6, 11-12). לפיכך תחדור תורת שקר אל תוך מלכות הסוד. אותן שְׁלֹשׁ סְאִים קָמַח מתארות את העובדה שבסופו של דבר תחלק הנצרות את עצמה לשלושה פלגים: הקתולו-רומי, האורתודוקסי-מזרחי והפרוטסטנטי, כשבכולם תהיה מידה כזו או אחרת יותר של לימוד שקר. משל השאור, אם כן, מלמד שמלכות הסוד תתאפיין בהשחתה דוקטרינרית פנימית בכל שלושת הפלגים.

המשל השישי הוא משל האוצר הטמון (מתי יג 44). האוֹצֵר הוא סמל לישראל (שמות יט 5; דבר' יד 2; תהל' קלה 4). הנקודה במשל הזה היא שבעוד רוב בניו של עם ישראל דחו את המשיח, אף על פי כן יותיר אלוהים שארית מישראל. לפיכך האוצר הוא שארית ישראל היום (רומ' יא 5) וישראל של אלוהים (גלט' ו 16).

המשל השביעי הוא משל המרגלית (הפנינה) היקרה מאוד (מתי יג 45-46). בעוד ספר הכתובים מגלה שהאוֹצֵר מייצג את ישראל, אין הוא מציין בשום מקום מה בדיוק מייצגת המְרַגְלִית כשהיא מופיעה במובן סמלי. בידיעה שהנצרות כוללת גם יהודים וגם גויים, סביר מאוד שמשל המְרַגְלִית הִיֶּקְרָה מְאֹד היא "צדו השני של המטבע" של משל האוֹצֵר. האוֹצֵר מייצג את היהודים, לכן טבעי שהמְרַגְלִית תייצג את הגויים. יתרה מכך, הפנינה באה מן הים, והים מסמל את עולם הגויים (דנ' ז 2-3; התג' יז 1, 15). לבסוף, הפנינה באה

מהצדפה, שהיא בעצמה אינה טהורה בתורת משה אך נעשתה טהורה בתורת המשיח. הנקודה ה**ראשונה** המועברת היא שתהיה ישועה גם בקרב הגויים. **שנית**, הגויים בקהילה מתגבשים בדרך של הצטברות הדרגתית, כפי שפנינה מתפתחת כשנופל גרגר של חול אל תוך הצדפה. הצדפה מתחילה לכסות את הגרגר, ולכסותו עוד, ולכסותו עד שבאמצעות הצטברות הדרגתית הוא נהיה לפנינה. דבר זה מלמד את התפיסה שעל פיה הגויים בקהילה מתגבשים בדרך של צמיחה הדרגתית. אחת המטרות העיקריות של עידן הקהילה היא לְקַחַת עִם לְשִׁמוֹ מִבֵּין הַגּוֹיִם (מה"ש טו 14), ודבר זה יימשך עַד כִּי־יִכָּנֵס מְלֵא הַגּוֹיִם (רומ' יא 25). דבר זה אכן מתואר במשל הזה.

המשל השמיני הוא משל ה**מְכַמֶּרֶת** (או הרשת, מתי יג 47-50). הַיָּם, שוב, מייצג את הגויים, והנקודה במכמרת היא שמלכות הסוד תסתיים במשפט הגויים, כאשר הצדיקים מובאים אל תוך מלכות המשיח והרשעים מורחקים. זהו אותו משפט הגויים של מתי כ"ה 31-46.

המשל התשיעי הוא משל בעל הבית (מתי יג 51-53), אשר מלמד שלחלק מהיבטיה של מלכות הסוד יהיה דמיון לפנינה האחרים של תוכנית מלכות האלוהים; פנים אחרים הם חדשים לגמרי, שמעולם לא נראו לפני כן.

(ג) סיכום תשעת המשלים

הסיכום הבא מספק את מרוצתה והתפתחותה של מלכות הסוד. משל ראשון (הזורע): זריעת זרע הבשורה תימשך לאורך כל העידן הזה. משל שני (הזרע הצומח מאליו): לזרע שנזרע יהיה כוח פנימי, כך שהוא יתעורר לחיים מעצמו. משל שלישי (העשבים הרעים): לזריעה האמיתית יתלווה חיקוי בדמות זריעת־כזב נגדית.

שני המשלים הבאים הם תוצאתו של המשל השלישי. משל רביעי (גרגר החרדל): מלכות הסוד תקבל ממדי ענק חיצוניים עד שהיא תהפוך מפלצתית.

משל חמישי (השאור): היא תתאפיין בהשחתה דוקטרינרית פנימית. שני המשלים הבאים הם תוצאתם של המשל הראשון והשני. משל שישי (האוצר): אף על פי כן, אדוני יותיר ויקים שארית מישראל. משל שביעי (המרגלית): אלוהים ייקח ויקים עם גם מקרב הגויים; הן היהודים והן הגויים יחדיו, האוצר והמְרַגְלִית, יהו את הקהילה. משל שמיני (המכמרת): מלכות הסוד תסתיים במשפט הגויים; הרשעים יורחקו ממלכות המשיח, והצדיקים יילקחו פנימה.

משל תשיעי (בעל הבית): למלכות הסוד יש הן נקודות דמיון והן נקודות שוני ביחס לפניה האחרים של תוכנית מלכות האלוהים.

(ד) השונה מן הפנים האחרים

יש לעשות הבחנה בין מלכות הסוד לבין ארבעת הפנים האחרים. **ראשית**, היא אינה זהה למלכות האוניברסלית או למלכות הנצחית: מלכות הסוד מוגבלת בזמן, מדחיית משיחותו של ישוע ועד קבלת משיחותו של ישוע, ולכן היא אינה נצחית; יתרה מכך, היא מוגבלת לארץ בלבד, ולכן אינה אוניברסלית. **שנית**, היא אינה זהה למלכות הרוחנית, כיוון שמלכות הסוד כוללת בתוכה מאמינים ולא־מאמינים גם יחד; יש בה הן חיטה והן עשבים רעים. **שלישית**, היא אינה זהה למלכות התיאוקרטית, כיוון שאינה מערבת את שלטון אלוהים על ישראל כתיאוקרטיה והיא כוללת הן יהודים והן גויים. **רביעית**, היא אינה זהה למלכות המשיח, כיוון שישוע אינו מושל על מלכות זו מירושלים אלא מן השמיים. יתרה מכך, הוא מושל במלכות זו מכיסא אלוהים האב ולא מכיסא דוד. לבסוף, מלכות המשיח כלל לא הייתה בחזקת סוד; רוב מה שידוע על מלכות המשיח נגלה בתנ"ך. **חמישית**, היא אינה זהה לקהילה. הקהילה כלולה במלכות הסוד; היא היסוד המאמין שבה, החיטה של סוד מלכות האלוהים, הכוללת הן את האוצר והן את הפנינה, אך היא אינה מהווה את המכלול. תיאולוגים המאמינים שהקהילה החליפה את ישראל ניסו, בלי יוצא מן הכלל, להפוך את הקהילה ואת מלכות האלוהים לזהות, אך אלה אינן היינו הך. הקהילה הינה היבט בתוכנית מלכות האלוהים; היא מהווה היבט גם במלכות הרוחנית וגם במלכות הסוד, אך היא אינה מהווה את מלכות הסוד בכללותה.

2. חמשת סודות הקהילה

[א] סוד שבעת הכוכבים ושבע מנורות הזהב – התגלות א' 20

הראשון שבחמשת אלה הוא הסוד השני: זהו סוד שבעת הכוכבים ושבע מנורות הזהב, המופיע בהתגלות א' 20:

אֶת־סוֹד שְׁבַעַת הַכּוֹכָבִים אֲשֶׁר רָאִיתָ בְּיָמֶיךָ וְאֶת־שְׁבַע מְנֹרוֹת הַזֶּהָב: שְׁבַעַת הַכּוֹכָבִים, הֵם מְלַאכֵי שְׁבַע הַקְּהִלוֹת; וְשְׁבַע הַמְּנֹרוֹת אֲשֶׁר רָאִיתָ, שְׁבַע קְהִלוֹת הֵנָּה.

פסוק זה מגלה שני היבטים של הסוד ה**ראשון**. ההיבט הראשון הוא שבעת הכוכבים הם מלאכי שבע הקהילות. כשהמילה "כוכב" מופיעה במובן סמלי,

היא מתייחסת למלאכים (עם יוצא מן הכלל אפשרי אחד). מכיוון שדבר זה כבר היה ידוע מהתנ"ך, הוא אינו יכול להיות הסוד. הסוד הוא העובדה שלכל קהילה מקומית יש מלאך שומר, אמת שאינה נכללת בתנ"ך. הסוד צריך להיות תמיד יסוד שלא נגלה בתנ"ך. לעתים קרובות המטרה של ההיבט הזה היא להוציא אל הפועל את הברכות או את דיני המשפט המוזכרים בשבע האיגרות שנמסרו לשבעת המלאכים של שבע הקהילות. ההיבט השני הוא ששבע המנורות הן שבע קהילות. מכיוון שמנורה בעלת שבעה קנים הייתה סמל לישראל בתנ"ך, דבר זה אינו יכול להיות הסוד. אולם העובדה שכל קהילה מקומית היא מנורה עצמאית לא נגלתה בתנ"ך. הסוד כאן הוא העובדה שכל אחת משבע המנורות מסמלת אחת משבע הקהילות המקומיות. בספר ההתגלות מייצגת המנורה יְד (יא 3-4). מכאן שעל כל קהילה מקומית להוות יְדָה, ואם תיכשל בכך, אזי עלולה המנורה להיות מוסרת (ב 5).

[ב] סוד הגוף – אל האפסים ג' 1-12

הסוד השלישי (השני הנוגע לקהילה) הוא של הגוף.

באיגרת אל האפסים ג' 1 מציין פולוס שהוא נהיה אסיר למען הגויים. הרקע לפסוק הזה הוא דברי הלימוד בפרק ב' 11-22, שם כתב שהגויים לא נהנו מהברכות הרוחניות של הבריתות היהודיות בשל תורת משה, אשר שימשה כחומת הפרדה כדי למנוע מגויים, כגויים, ליהנות מהברכות הרוחניות של הבריתות היהודיות (ב 11-12). מותו של המשיח שבר את חומת הפרדה הזאת וקירב את הגויים (ב 13-15). המשיח איחד כעת את היהודים והגויים לגוף אחד (ב 16-18), והגוף האחד הזה הוא הקהילה (ב 15-22). באל הקולוסים א' 18 מתאר פולוס את הקהילה כגוף המשיח. עד אז היו רק שתי ישויות: יהודים וגויים. אך עתה הוא ברא ישות שלישית וחדשה שהיא גם יהודית וגם נוכרית: הקהילה, גוף המשיח. הגויים הם בְּנֵי־עִיר אַחַת עם המאמינים היהודים של בית אלוהים (ב 19); יסוד הבית הזה, יסוד הקהילה, הוא השליחים ונביאי הברית החדשה, וישוע המשיח הוא אבן הפינה (ב 20); וקהילה זו היא כעת בית המקדש של אלוהים (ב 21-22). פולוס נקרא להסביר על אודות מקומם של הגויים בקהילה. כל זה הוא הרקע להצהרתו בפרק ג' 1, שהוא נהייה אסיר למען הגויים.

עכשיו, בפרק ג' 2 מוסיף פולוס שידעית הַנְהִיגַת חֻסְדַּ הָאֱלֹהִים ניתנה לו למען הגויים. עידן זה הוא העידן שבו מתפתח סוד הקהילה.

בפרק ג' 3-4 מדגיש פולוס שוב את העובדה שהתגלות הסוד ניתנה לו (פס' 3), ולכן הייתה לו הבנה מיוחדת וייחודית על אודות הסוד (פס' 4). מסיבה

זו חש פולוס מחויב להכריז את הסוד (קור"א ב' 1), והחשיב את עצמו לסוכן של סודות האלוהים (קור"א ד' 1). הוא חפץ להכריז את סוד הבשורה באומץ לב, ולשם כך היה מוכן לסבול פיזית (אפס' ו' 19-20; קול' ד' 2-4).

בפרק ג' 5 הוא מציין שהסוד הזה לא נגלה בעבר, כי אם נגלה רק עתה לְשִׁלְיָהוּ הַקְּדוֹשִׁים ולנביאים של הברית החדשה, שזה מה שגורם לו להיות סוד. אך מהו בדיוק סוד זה? תוכן הסוד הוא שמאמינים יהודים וגויים מאוחדים בגוף אחד (פס' 6), וזהו הַאֵלֶּשׁ הַאֶחָד הַחֶדְשׁ מִפְּרָק ב' 15. עובדת ישועת הגויים אינה סוד, מאחר שהעובדה שהמשיח יושיע גויים נגלתה בתנ"ך. הסוד שלא נגלה קודם לכן הוא העובדה שמאמינים יהודים וגויים ירכיבו ישות אחת חדשה - גוף המשיח, הקהילה. לפיכך מעמד הגויים, כך הוא מציין, מתבטא בשלושה דברים: **ראשית**, גַּם־הֵם בְּנֵי יְרֻשָׁתוֹ, ונועדו לקחת חלק עם ישראל בנחלת המלכות; **שנית**, הֵם בְּגוֹף אֶחָד, הקהילה; ו**שלישית**, הֵם חֲבָרֵי הַבְּטָחָתוֹ. ההבטחה היא הבטחת הברית לברכות רוחניות; המעמד הוא בְּמִשְׁיחַ יֵשׁוּעַ; והאמצעי להשגת מעמד זה הוא עַל־יְדֵי הַבְּשָׂרָה.

ואז, בפרק ג' 7, מציין פולוס: הָיִיתִי לָהּ לְמִשְׁרָת בְּמִתְנַת חֶסֶד אֱלֹהִים הַנְּתוּנָה לִי. הוא היה למשרת של הסוד, והשתמש במתנתו הרוחנית כדי להכריז את הסוד על בסיס פעולת גבורת אלוהים.

לפי פרק ג' 8 פולוס הוא שליח הסוד: לִי, צָעִיר הַצְּעִירִים, שֶׁבְּכָל־הַקְּדוֹשִׁים, נִתַּן הַחֶסֶד הַזֶּה. המטרה היא לְבַשֵּׁר בְּגוֹיִם אֶת־עֵשֶׂר הַמְּשִׁיחַ, אֲשֶׁר לֹא יִחְקֶר, כשעושר המשיח הופך עושרם של הגויים בהיותם לשותפים.

התכלית של כל זה, לפי ג' 9, היא לְהָאִיר עֵינַי כֹּל מֵה־הִיא הַנְּהִיגַת הַסוּד. הַנְּהִיגַת הַסוּד (או עידן הסוד) היא סוד הַנְּהִיגַת הַחֶסֶד של פסוק 2, משום שסוד הקהילה מתקיים במשך עידן החסד. דבר זה היה נסתר בְּאֱלֹהִים, יוֹצֵר הַכֹּל, אך נגלה עתה.

בפרק ג' 10 הוא מפרט מהי המטרה: המטרה היא שהשָׂרִים וְהַשְּׁלִיטִים אֲשֶׁר בְּמִרְוּמִים, במילים אחרות עולם הרוחות, יידעו. דבר זה עלול לכלול גם את המלאכים הרשעים מפרק ו' 12. מהו הדבר שהם יידעו? את חֲכֻמַּת אֱלֹהִים הַמְּפֹלְאָה דְרָכָיָהּ. יהיה זה עַל־יְדֵי הָעֵדָה (הקהילה) - משום שהסוד כאן הוא האיחוד של היהודים ושל הגויים גם יחד - אשר מפגינה את חוכמת אלוהים ואת תוכניתו לעידן הזה.

אמנם חלק זה של תוכנית אלוהים נגלה רק עתה, אך אף על פי כן הוא עַל־פִּי עֲצַת עוֹלָמִים אֲשֶׁר יַעֲצֵ בְּמִשְׁיחַ יֵשׁוּעַ אֲדֹנָנוּ (פס' 11).

פולוס מסכם את דבריו ב-ג' 12, בבטאו את ביטחונו בהכרזת הסוד. הסוד כאן הוא איחוד של יהודים וגויים בגוף אחד, דבר שלא נגלה בתנ"ך.

[ג] סוד המשיח השוכן בקרבנו - אל הקולוסים א' 24-29

הסוד השלישי השייך לקהילה - הסוד הרביעי מבין כולם - הוא סוד המשיח השוכן בקרבנו.

בפסוק 24 מציין פולוס שהוא שמח בייסוריו, משום שהוא סובל למען הקוראים את איגרותיו. הוא יודע שהוא סובל למען גופו של המשיח, שהוא הקהילה. שוב, הגוף הוא הקהילה אשר מורכבת מיהודים וגויים, וזהו הסוד של אל האפסים. אך כאן באל הקולוסים, יגלה פולוס עוד סוד אחד.

בפסוק 25 מתאר פולוס את מלאכת שירותו: **אֲשֶׁר הִיְתִי לָהּ, כְּלוֹמַר לְקַהֲלָהּ, לְמִשְׁרֵת, כְּפִי־פְקֻדָּת אֱלֹהִים (או בהתאם לעידן של אלוהים).** מדובר באותו עידן החסד מאל האפסים ג' 2, ובאותו עידן הסוד מאל האפסים ג' 9. מושא סוד פקודת האלוהים, **אֲשֶׁר נִתְּנָה־לִי עֲלֵיכֶם, הוא הגויים.** והמטרה הייתה לְמַלְאֵת אֶת־דְּבַר הָאֱלֹהִים.

ואז הוא מתאר את התגלות הסוד (פס' 26). הוא מציג אותנו בשני זמנים, עבר והווה: **ראשית**, העבר: **אֶת־הַסֹּד אֲשֶׁר הָיָה נִסְתָּר מֵעוֹלָמִים וּמִדֹּר וְדֹר. שנית**, ההווה: **וְעַתָּה נִגְלָה לְקַדוֹשָׁיו. שוב, זה מה שהופך אותו לסוד: העובדה שהוא לא נגלה בתנ"ך ונגלה בפעם הראשונה בברית החדשה.**

בפסוק 27 הוא ממשיך הלאה ודן במושא הסוד ובתוכנו. **ראשית**, המושא הוא אלה **אֲשֶׁר־רָצָה הָאֱלֹהִים לְהוֹדִיעַם אֵי־זָה הוא עֶשֶׂר כְּבוֹד הַסֹּד ההוא בְּגוֹיִם. כאן, שוב, הגויים הם המוקד, כי הסוד הזה נוגע להם; אלה אֲשֶׁר־רָצָה הָאֱלֹהִים לְהוֹדִיעַם מתייחס לקדושים. **שנית**, התוכן: **הַמְּשִׁיחַ אֲשֶׁר בְּכֶם, אֲשֶׁר הוא תְּקוּנַת הַכְּבוֹד. העובדה שהמשיח שוכן עתה בקרב כל מאמין היא הסוד שלא נגלה בתנ"ך. העובדה שרוח הקודש שוכנת במאמינים לא הייתה סוד כשלעצמה, כיוון שדבר זה כבר היה ידוע בתנ"ך. בעוד התנ"ך גילה דברים רבים על אודות ביאת המשיח, דמותו, המסר שלו ותוכניתו, הוא מעולם לא גילה שהמשיח ישכון בקרב כל מאמין. דבר זה נגלה כעת בברית החדשה, וממלא את ההבטחה שהבטיח ישוע ביוחנן י"ד 20 (אֲנִי בְּכֶם) וביוחנן י"ד 23 (נְשִׂים אֲצִלוּ מֵעוֹנֵתְנִי). דבר זה, מציין פולוס, הוא תְּקוּנַת הַכְּבוֹד. ואז לכל אורך האיגרת אל הקולוסים מרחיב פולוס בנוגע לאותה תְּקוּנַת הַכְּבוֹד, ומציין חמישה דברים. **ראשית**, סוד האלוהים הוא המשיח, והדבר כולל גדילה רוחנית שהיא חלק מתקוות הכבוד. **שנית**, בפרק ב' 9-10, הוא מציין: **בו בְּגוֹפּוֹ שָׁכַן כָּל־מְלֵא הָאֱלֹהוֹת; הוא שוכן בקרב כל המאמינים, ולכן בו אנו נִמְלָאִים, וזוהי, גם כן, תקוות הכבוד. **שלישית**, בפרק ג' 3: **כִּי־מִתָּם וְחַיִּיכֶם צְפוּנִים עִם־הַמְּשִׁיחַ בְּאֱלֹהִים. במילים אחרות, פעם היה הסוד צפון באלוהים, אך עתה המאמין********

צפון באלוהים. לכן המאמינים נועדים לכבוד. **רביעית**, בפרק ג' 4, הוא מגלה את העיתוי שבו יתגלה כבודם: **בְּעֵת הַגְּלוֹת הַמְּשִׁיחַ, אֲשֶׁר הוּא חַיִּיכֶם**, כלומר בביאה השנייה, **גַּם אַתֶּם תִּגְלוּ עִמּוֹ בְּכָבוֹד**. וכך, בדיוק כפי שהסוד היה כבוד שנגלה, כן יתגלו גם המאמינים אל העולם בכבוד, כלומר במצב גופני של תפארת כאשר הם ישובו איתו. **חמישית**, המטרה הסופית של תקוות הכבוד הזאת היא שהמְּשִׁיחַ הוא הַכֹּל וּבְכָל (ג 11).

לבסוף, לפי אל הקולוסים א' 28-29, כוונתו של פולוס הייתה להכריז את הסוד הזה בגבורת האדון, ותוכן הסוד הזה, הסוד השלישי בנוגע לקהילה, הוא העובדה שהמשיח עצמו שוכן בכל מאמין.

[ד] סוד הקהילה ככלת המשיח - אל האפסים ה' 22-33

הסוד החמישי (שהוא הרביעי הקשור לקהילה) הוא סוד הקהילה ככלת המשיח.

בפסוק 22 מפציר פולוס ומזהיר שעל האישה להיות כנועה לבעל כפי שהיא הייתה נכנעת לאדון. הדרך להפגין כניעה לאלוהים היא באמצעות כניעה לבעל. בפסוק 23 הוא עורך השוואה וניגוד. ההשוואה היא שהבעל הוא ראש האישה בדיוק כפי שהמשיח הוא ראש הקהילה. הניגוד הוא זה: המשיח הוא מושיע הגוף, כשהגוף הוא האיחוד של המאמינים היהודים והגויים, שזה היה הסוד של אל האפסים. הבעל, לעומת זאת, אינו מושיעה של האישה, אף שהוא צריך להיות מוכן להגן עליה במחיר חייו הוא.

פולוס עורך השוואה נוספת בפסוק 24: הקהילה כפופה למשיח, ולכן האישה צריכה להיות כנועה לבעלה בכל דבר.

בפסוק 25 הוא שוב עורך השוואה וניגוד. ההשוואה היא שהמשיח אוהב את הקהילה, ולכן על הבעלים לאהוב את נשיהם. זוהי, למעשה, הדרך להשיג את כניעתה של האישה. אל לבעל לכפות על אשתו כניעה, אלא לאהוב אותה לידי כניעה. הניגוד הוא שבעוד המשיח מסר את עצמו למען הקהילה, הבעל אינו יכול למסור את עצמו למען אשתו במובן של ישועה. אך הוא כן יכול לעשות זאת במובן של אהבה והגנה.

פולוס אז ממשיך ודן במטרתו של המשיח עבור הקהילה בהווה ובעתיד, בפסוקים 26-27. המטרה בהווה היא לקדש את הקהילה (פס' 26). אמצעי ההתקדשות הוא **בְּדַבְּרוֹ אֲחֵרֵי אֲשֶׁר־טְהַרָה בְּרְחִיצַת הַמַּיִם**, באמצעות דבר אלוהים. ההיבט העתידי הוא בפסוק 27: **לְהַקִּימָה בְּכָבוֹד לּוֹ לְעֵדָה, אֲשֶׁר אֵין־בָּהּ פְּתָם וְקִמְט וְקְדוּמָה, כְּדִי שֶׁתִּהְיֶה קְדוּשָׁה וְתִמְיָמָה**. בשנייה אל הקורניתיים י"א 1-2, מציין פולוס שמטרתו היא להציג את הקהילה כבְּתוּלָה טְהוֹרָה לְפָנֵי

הַמְשִׁיחַ. התגלות י"ט 6-8 מציין שבסופו של דבר יושלם תהליך ההתקדשות, משום שביום נישואיה של הכלה, הדבר היחיד שייראה על הכלה יהיה צְדָקוֹת הַקְדָּשִׁים.

בפסוקים 28-30 הוא שוב עורך השוואה. ההשוואה הראשונה קשורה לאהבה (פס' 28). ממש כשם שעל הבעלים לְאַהֵב אֶת־נְשֵׂיהֶם כְּגֹפְם; כך גם המשיח אוהב את גופו, הקהילה, והבעל צריך לאהוב את אשתו. הסיבה לכך היא שמי שבאמת אוהב את אשתו, אוהב את עצמו. בפסוק 29 עורך פולוס השוואה בנוגע להתבגרות. העובדה היא: כִּי מְעוֹלָם לֹא־שָׁנָא אִישׁ אֶת־בְּשָׂרוֹ, והאישה היא בשרו; כל אחד זן וּמְכַלְכֵּל את בשרו שלו. "להזין" פירושו לבנות ולהביא להשלמה. הבעל אחראי לבנות את אשתו ולתמוך בהתבגרותה עד להשלמה. הוא צריך לתת לה הזדמנות לפתח את כל כישוריה וכישרונותיה. "לכלכל" פירושו טיפול רך אוהב; עליו לאהוב אותה ברוך. ההשוואה היא: כַּאֲשֶׁר גַּם־הָאֲדוֹן אֶת־עַדְתּוֹ; המשיח מכלכל את הקהילה, מזין אותה ומביא אותה לידי התקדשות מלאה. הבסיס לכך הוא שאנו איברי גופו, כאשר הגוף הוא הקהילה (פס' 30). מכיוון שבעל ואישה שניהם הם איברי גופו, המשיח זן ומכלכל את הגוף הזה; לכן גם על הבעל להזין ולכלכל את גופו, והאישה היא גופו (קור"א ז 1-7).

בפסוק 31 מצטט פולוס את בראשית ב' 24, עַל־כֵּן [כלומר, עבור המטרה המצויה בפסוקים 28-30] יַעֲזֹב־אִישׁ אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ, וְהָיוּ שְׁנֵיהֶם לְבֶשֶׁר אֶחָד. עבור הבעל להזין ולכלכל את אשתו, אם כן, משמעו לאהוב ולא לשנוא את בשרו שלו.

לבסוף, בפסוק 32, מגלה פולוס את תוכן הסוד. ההצהרה היא שהסוד הזה הוא גדול. פולוס מציין: וְאֲנִי מְפָרֵשׁ אֹתוֹ עַל הַמְשִׁיחַ וְעַל עַדְתּוֹ. במילים אחרות, הסוד הוא הקהילה ככלת המשיח. בתנ"ך מתוארת ישראל כאשת ה', לכן דבר זה אינו יכול להיות הסוד. הסוד הוא שהקהילה היא כלת המשיח. זהו הסוד שנגלה כעת בברית החדשה בפעם הראשונה. ישראל היא האישה ביחס לאלוהים האב; הקהילה היא הכלה והאישה ביחס לאלוהים הבן.

פסוק 33 מכיל את מסקנת המחבר. עבור הבעל: וְאוֹלָם גַּם־אַתֶּם כָּל־אִישׁ מִכֶּם יֶאֱהָב אֶת־אִשְׁתּוֹ כְּנַפְשׁוֹ. עבור האישה: הָאִשָּׁה, היא תִּזְהָר וְתִירָא אֶת־בְּעָלָהּ.

[ה] סוד ההשתנות – הראשונה אל הקורинתים ט"ו 50 – 58

הסוד השישי (הסוד החמישי הקשור לקהילה) הוא סוד ההשתנות כפי שהוא מופיע בראשונה אל הקורинתים ט"ו 50-58.

בפסוק 51 מצהיר פולוס: הִנֵּה סוּד אֶגִּידָה לָכֶם. ביאתו השנייה של המשיח אינה סוד, כי דבר זה נגלה היטב בתנ"ך. למעשה ישנם יותר פרטים על אודות הביאה השנייה בתנ"ך מאשר בברית החדשה. יתרה מכך, תחיית המתים גם היא נגלית בתנ"ך, כך שגם היא אינה סוד. כי אם תוכן הסוד נמצא בפסוקים 51-52. פולוס מציין: הֵן לֹא כָּלְנוּ נִישָׁן הַמָּוֹת, והמשמע הוא שלא כולם ימותו. פולוס ממשיך: אֲבָל כָּלְנוּ נִתְחַלֵּף. הוא מדגיש את מהירותה של השתנות זו בשני ביטויים: בְּרִגְעַ אֶחָד וּ-כְהֶרֶף עֵינַי. דבר זה יתרחש בְּתִקְעַ הַשּׁוֹפָר הָאֲחֵרוֹן; כִּי יִתְקַע בַּשּׁוֹפָר, וְהַמָּתִים יַחֲיוּ בְּלֵי כְלִיּוֹן, וְאֲנַחְנוּ נִתְחַלֵּף. בפסוק 53 מתאר פולוס את השינוי: כִּי מֵה־שְׁעֵתָה לְכִלְיוֹן, לְבוּשׁ יִלְבָּשׁ אֶל־כְּלִיּוֹן וְאֲשֶׁר יָמוּת לְבוּשׁ יִלְבָּשׁ אֶל־מָוֹת.

תוכן הסוד הוא שיהיה דור של מאמינים שייכנסו אל הנצח מבלי שיעברו קודם בשערי המוות. דבר זה לא נגלה בשום מקום בתנ"ך. מהעובדה שהפן הזה הוא הסוד משתמע שההילקחות עצמה היא חלק מהסוד, ומכאן שזאת אחת הסיבות לכך שיש להבחין בין הילקחות הקהילה לבין הביאה השנייה. הביאה השנייה אינה סוד; ההילקחות עם השתנות הכלולה בה היא סוד שלא נגלה בתנ"ך, והיא אחת מן הסיבות הרבות לאמונה בהילקחות לפני הצרה הגדולה.

3. סוד קשי לבנו של עם ישראל

[א] אל הרומים ט' 1- י"א 36

הסוד השביעי הוא סוד קשי לבנו של עם ישראל. כדי להבין את הסוד במלואו יש צורך לסקור את פרקים ט'-י"א באל הרומים במלואם.

(1) התיאולוגיה של דחיית ישראל את המשיח -

אל הרומים ט' 1-29

באל הרומים ט' 1-5 דן פולוס בשני דברים: בצערו, ובזכויות היתר של עם ישראל. הוא כותב על אודות צערו (פס' 1-3), באומרו כי מצפוננו ורוח הקודש מעידים עליו; שיטה זו, שבה משתמשים בשני עדים כדי לאשר ולבסס דבר מה (את צערו), היא תפיסה שמקורה בתורה. צערו הגדול של פולוס, בתורו, גרם לו לכאב פיזי (פס' 2). התוכן שמרכיב את צערו את פולוס הוא שהוא היה מוכן להיות אבוד לנצח, אילו הייתה משמעות הדבר ישועת ישראל (פס' 3). אך הוא ידע שדבר זה אינו אפשרי, שהוא אינו יכול למות במקום ישראל. הוא מתאר אז את זכויות היתר של ישראל (פס' 4-5), במנותו שמונה: **ראשית**, האימוץ, המתייחס לאימוצו של עם ישראל כבנו הלאומי של אלוהים (שמות ד

22-23); **שנית**, הכבוד, כבוד השכינה, הרָאָה הנגלית לעין של נוכחות אלוהים; **שלישית**, הבריתות, ארבע הבריתות הבלתי מותנות שכרת אלוהים עם ישראל (הברית עם אברהם, ברית הארץ, ברית דוד, הברית החדשה); **רביעית**, מתן התורה, דהיינו ברית משה ותורת משה; **חמישית**, עבודת אלוהים, שהיא מערכת עבודת הלויים כולה; **שישית**, ההבטחות, בייחוד ההבטחות על אודות המשיח; **שביעית**, האבות, שלושת האבות - אברהם, יצחק ויעקב; ו**שמינית**, לישראל ניתן המשיח עצמו. על המשיח אומר פולוס שלושה דברים: באשר ללאומו, הוא יהודי; באשר לריבונותו, הוא מעל הכול; באשר לאלוהותו, הוא אל מבורך לעולמים.

בפסוקים 6-13 דן פולוס בדחייתו של עם ישראל את המשיח לאור ההיסטוריה המקראית. הוא מתחיל בצינון כי יש שני ישראל (פס' 6): יש את ישראל ככלל, הכולל את כל היהודים, כל צאצאי אברהם, יצחק ויעקב; ואז יש את שארית ישראל - אותו מיעוט של האוכלוסייה היהודית שחבריו מאמינים. בפסוקים 7-13 הוא מציג שתי המחשות: ישמעאל ויצחק (פס' 7-9), ועשיו ויעקב (פס' 10-13). באמצעות אותן המחשות הוא מעביר ארבע נקודות: **ראשית**, על אף שעם ישראל נכשל, דבר אלוהים לא כשל, ולמעשה הכול הולך לפי תוכנית אלוהים; **שנית**, ברכות רוחניות אינן באות על בסיס היותך צאצא פיזי או על בסיס זכות אישית; כי אם רק לאותם צאצאים פיזיים שמאמינים - ורק אותם צאצאים פיזיים שמאמינים הם ילדי הרוחניים של אברהם; **שלישית**, הברכות הרוחניות באות בחסד אלוהים אך ורק דרך רצון אלוהים; ו**רביעית**, מוצא פיזי בלבד לא ישיג את ההבטחות הללו, רק מוצא פיזי המלווה בהפנמה רוחנית תואמת ישיג אותן, כלומר שיש להיות יהודי הן מבחינה פיזית והן מבחינה רוחנית. לסיכום החלק הזה, פולוס אינו אומר שהקהילה החליפה את ישראל. אלא הנקודה שלו היא ששארית ישראל השיגה את ההבטחות הללו, בעוד ישראל הנותרים לא.

בפסוקים 14-29 עוסק פולוס בדחיית ישראל את המשיח לאור עקרונות מקראיים ספציפיים. הוא מעלה שתי שאלות ועונה על כל אחת מהן לבדה. השאלה ה**ראשונה**, בפסוקים 14-18, היא: אם כן מה נאמר? הֲכִי יֵשׁ-עֹל בְּאֱלֹהִים? האם אלוהים אינו צדיק בגלל שהוא מעניק את רחמיו רק לאותו חלק של ישראל שמאמין ולא לכלל ישראל! תשובתו מחולקת לארבע: **ראשית**, הֲלִיָּהּ! (פס' 14), לא יקום ולא יהיה, בשום פנים ואופן; **שנית**, אלוהים יכול להעניק את רחמיו למי שיחפוץ; **שלישית**, הוא מדגיש את ריבונותו של אלוהים (פס' 17), אלוהים חופשי לחלוטין בדרך שבה הוא עוסק בבני האדם; ו**רביעית**, הוא מסיק את מסקנתו (פס' 18), באומרו כי אלוהים ירחם על מי שיחפוץ.

לכן לאלוהים יש הזכות הריבונית לפרוש את רחמיו על מי שיבחר בו, והוא בחר לפרוש אותם רק על אותם אלה מישראל אשר מאמינים. פסוקים 19-29 מכילים את השאלה ה**שנייה** והתשובה לה. השאלה, בפסוק 19, היא: מדוע אלוהים מוצא אשמה? הוא עונה, בנותנו את ההמחשה של היוצר והחומר (פס' 20-21); הנקודה שלו היא שאלמלא בחר האלוהים לא היה נושע איש, שכן אין כל איש המחפש את אלוהים. הוא מציין גם שבני האדם אינם הופכים קשים כדי שיאבדו; הם הופכים קשים מכיוון שהם כבר אובדים. בפסוקים 22-23 סביל ואינו פעיל) ומציין שכלי הזעם נְכוּנִים לאבדון (פס' 22). ואז, בפסוק 23, הוא משתמש בפועל היווני הסביל ומציין כי כלי החנינה יְעָדָם לישועה. במילים אחרות, הלא־מאמינים מכינים את עצמם למשפט, בעוד אלוהים גורם למאמינים להיות מוכנים לישועה. בפסוק 24 מציג הכותב את העיקרון שאלוהים קרא ליהודים ולגויים כאחד. עד כה הוא עסק בשתי קבוצות של יהודים, השארית ואלה שאינם מהשארית, או יהודים שמאמינים ויהודים שאינם מאמינים. כעת הוא מציין שגם מקרב הגויים הכשיר אלוהים חלק לישועה. שוב, הסוד נוגע לגויים. פולוס מסיק את מסקנתו בפסוקים 25-29. כלי חנינה מצויים גם בקרב הגויים (25-26); מצד שני, חלק נכבד מישראל נהיו לכלי זעם, על אף שעדיין נותרה שארית בקרב ישראל (27-29).

שלוש נקודות משמשות לסיכומו של חלק זה: **ראשית**, דחיית ישראל את המשיח לא הפתיעה את אלוהים, כי היא הייתה חלק מתוכניתו האלוהית; **שנית**, עקב דחיית ישראל נפרשו והתרחבו רחמי אלוהים אל הגויים; ו**שלישית**, דבר זה אין משמעו הדרת היהודים, כי עדיין נותרת שארית.

(2) ההסבר לדחיית ישראל את המשיח – אל הרומים ט' 30 – י' 21

החלק העיקרי השני מביא את תיאור דחיית ישראל את המשיח. החלק הזה מורכב מארבע תתי-חלוקות. הראשונה דנה בכישלונו של עם ישראל, והנותרות נותרות שלוש סיבות מדוע נכשל ישראל, המתבססות על בערותו בשלושה תחומים.

בתת-חלוקה הראשונה הוא מתאר את כישלונו של העם (ט 30-33). לפי פסוק 30 השיגו הגויים צדקה משום שבאו על בסיס אמונה. לפי פסוקים 31-33 כשלו ישראל בניסיונם להשיג צדקה משום שניסו להשיגה באמצעות מעשי התורה. לבסוף, הגורם לכישלונם הוא האבן־נגף – המשיח – שמשמעותה היא שהישועה היא בחסד על ידי אמונה במשיח, מלבד מעשי התורה (32ב-33).

התת־חלוקה השנייה דנה בבערותו של עם ישראל בנוגע לערוץ שממנו באה הישועה (י' 1-11). הוא מתחיל בתיאור משאלתו הוא (פס' 1): שישראל ייוושעו. הסיבה (פס' 2) היא שהוא יודע שהם מְקַנְאִים לַאלֹהִים, אֶךְ לֹא־בְדַעַת. הם לא ידעו להבחין בין צדקת החוקים לצדקת האמונה. בפסוקים 3-5 הוא מתאר את צדקת החוקים: הניסיון להשיג צדקה על ידי מעשי התורה. בסופו של דבר הם הגיעו לידי בערות ביחס לשני דברים. **ראשית**: הם פירשו לא נכון את מטרת התורה ולכן היו בערים בנוגע לצדקת אלוהים, שהיא ישועה בחסד על ידי אמונה. **שנית**: הם היו בערים בנוגע לכך שהמשיח הוא סוף התורה, כי התורה הסתיימה במות המשיח. התוצאה הייתה שהם ניסו לכונן את צדקתם בעצמם על ידי מעשי התורה. בפסוקים 6-11 הוא מתאר את צדקת האמונה, כאשר הוא מעיר שאין היא ניתנת להשגה מתוך מאמצים אנושיים (פס' 6-7). אלא שהאמצעי הוא אמונה (פס' 8), והדבר החיוני האחד הוא אמונה (פס' 9-11): על אדם להאמין להתוודות כי ישוע הוא המשיח (פס' 9-10). הוא אז מסיק את המסקנה: אמונה היא הדרך היחידה להשיג את צדקת אלוהים ואת הישועה (פס' 11). הבערות כאן היא שמטרת התורה מעולם לא הייתה אמצעי לישועה, אלא אורח חיים לאלה שהם כבר נושעים.

התת־חלוקה השלישית דנה בבערות ישראל בנוגע לאופיה האוניברסלי של הישועה (פס' 12-13). הוא מציין שאלוהים הוא אֶדוֹן אֶחָד לְכָל־הָעוֹלָם, הן ליהודים והן לגויים (פס' 12). אם הישועה היא בחינם, אזי היא חייבת להיות אוניברסלית, ליהודים ולגויים כאחד; כך שכולם יכולים להיוושע, כלומר יהודים וגויים כאחד. ואז, כל [כלומר יהודי או גוי] אֶשְׁר־יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמְלֹט. הבערות כאן התבססה על הבערות הקודמת. מתוך האמונה שהתורה היא אמצעי לישועה, וידעתם שאלוהים נתן את התורה רק לישראל ולא לגויים, הם הסיקו שאלוהים התכוון להושיע רק יהודים ולא גויים.

בתת־חלוקה הרביעית דן פולוס בבערותו של עם ישראל בנוגע לבישור האוניברסלי של הבשורה (י' 14-21). הוא מתחיל בפירוט שרשרת הבישור (פס' 14-15). מכיוון שהישועה היא אוניברסלית, בלי הבחנה, מן הצורך היה לבשרה בלי הבחנה. הוא מעלה התפתחות הגיונית באופן הבא: אין קריאה בשם אדוני בלי אמונה; יתרה מכך, אין אמונה בלי שמיעה, כלומר אדם חייב לדעת מהו תוכן האמונה, דהיינו במה להאמין; זאת ועוד, אין שמיעה בלי בישור; ולבסוף, אין בישור בלי שליחות. הוא מציין אז שהמסר נשמע, אם כי ישראל לא נכנעו למסר של הבשורה (פס' 16). הוא מאשר שוב שאמונה באה על ידי שמיעה, ושמיעה על ידי דבר אלוהים (פס' 17). בהמשיכו בקו המחשבה הזה (פס' 18) הוא מציין שברשות העם היהודי היה דבר האלוהים,

ולפיכך - המסר; הם שמעו את המסר, אך כשלו להגיב למסר. בנוסף, הוא מציין שהתנ"ך ציפה שייצא מסר לגויים, ושגויים רבים יאמינו (פס' 19-20). הוא מסכם שעל אף שעם ישראל דחה את המשיח, אלוהים עדיין אוהב אותו ושומר את זרועותיו פתוחות לקראתו, וכי הוא עדיין מחכה לקבל את ישראל אליו (פס' 21). הבערות השלישית הזאת הייתה תוצאתה של השנייה, והשנייה הייתה תוצאתה של הראשונה. בהניחם כי אלוהים התכוון להושיע רק יהודים, הם לא שלחו שליחים אל הגויים.

(3) הנחמה על דחיית ישראל את המשיח - אל הרומים י"א 1-36

אל הרומים י"א 1-32 מכיל את תת החלוקה השלישית, הנחמה על דחיית ישראל את המשיח. כאן מתחיל פולוס להתקדם לעבר הסוד הזה.

נקודתו הראשונה, בפסוקים 1-10, היא שדחיית ישראל את המשיח אינה מוחלטת. הוא מתחיל בשאלה (פס' 1): הֲכִי זָנַח הָאֱלֹהִים אֶת־עַמּוֹ? התשובה היא משולשת: **ראשית**, חֲלִילָה! לא יקום ולא יהיה, בשום פנים ואופן; **שנית**, ישועתו של פולוס עצמו מראה כי אלוהים לא זנח את היהודים; **ושלישית**, ידיעת והכרת אלוהים את עמו, העובדה שידע את עמו מקדם ואז בחר בו, מראה שאלוהים לא זנח את עמו (פס' 2א). לראיה נוספת (פס' 2ב-6) הוא מצטט את התורה המלמדת על אודות שארית ישראל, כשהוא עוסק גם בעבר וגם בהווה. העבר (פס' 2ב-4) מראה שתמיד הייתה לאלוהים שארית שהיא מיעוט. עובדת היותם מיעוט בתקופת התנ"ך לא אומרת, אם כן, שאלוהים זנח אז את ישראל. בנוגע להווה (פס' 5-6), הוא עושה השלכה כזאת (פס' 5): כיום גם נִוְתָרָה שְׂאֵרִית עַל פִּי בְחִירַת הַחֶסֶד. אמת, רק מיעוט מאמין היום, אך הדבר מראה שאלוהים לא זנח את עמו. נהפוך הוא, זו הוכחה לכך שהוא שמר על עמו. הבסיס (פס' 6) הוא על ידי חסד ולא מתוך מעשים. הוא אז מסיק את המסקנה ההגיונית (פס' 7): וְעַתָּה מֵה־הוּא? את מה שביקש עם ישראל בכללו, שהוא הצדקה, הוא לא השיג. אך הנבחרים, שארית ישראל, כן השיגו אותה. השאר, אלה שאינם שארית, הפכו קשים. זהו הרמז הראשון לסוד: שבאופן כלשהו הוא קשור לקשי לבבם של ישראל. הוא מספק את הראיות לקשי לבבם הנוכחי של ישראל בצטטו מן התנ"ך (פס' 8-10), דבר המראה שקשי לבבו הנוכחי של עם ישראל כשלעצמו אינו הסוד.

בפסוקים 11-15 הוא מתאר את מטרת כישלוננו של ישראל. השאלה (פס' 11) היא: הֲנִכְשְׁלוּ לְמַעַן יִפְּלוּ? פולוס אמנם קודם לכן (ט 30-33) שעם ישראל כשל. אך עתה הוא שואל את השאלה: האם הייתה מעידה זו למטרת

נפילה חסרת תקנה, שממנה לא יוכלו שוב לקום? התשובה (פס' 11) היא: קְלִיָּה! "לא יקום ולא יהיה!" "בשום פנים ואופן!" העובדה היא שִׁבְּשָׁעָם (או בנפילתם) באה הישועה לגויים. מטרת ישועת הגויים היא לגרות את היהודים ולעורר את קנאתם. בפסוקים 1-10 ציין פולוס שעדיין ישנה שארית בישראל כיום. כעת הוא מציין שהשארית כיום באה לאמונה בעיקר באמצעות גויים מאמינים המעוררים את קנאתם. בפסוק 12 פולוס עורך ניגוד בין החלקי והמלוא. החלקי הוא שיש כיום צמצום של העם לכדי שארית של מאמינים. המלוא הוא שבעתיד תהיה ישועה לאומית לעם ישראל בכללותו. זהו הרמז השני לסוד: שיש קשר בין מלואו של ישראל למלואם של הגויים. אך שימו לב, שישועתו הלאומית של עם ישראל כשלעצמה לא הייתה הסוד. בפסוקים 13-14 פולוס חוזר ומזכיר את המטרה של ישועת הגויים. כישלוננו של ישראל היה למטרת ישועת הגויים, אך מטרת ישועת הגויים היא ישועת היהודים. לכן מפאר פולוס את שירותו כשליח הגויים; ככל שיבואו גויים רבים יותר לאמונה, יהיו יותר שיעוררו את קנאתם של היהודים, וכך יבואו יהודים רבים יותר לאמונה. בפסוק 15 הוא דן בִּהֲדָתָם וּבִשְׂבָתָם: הִדָּתָם הביאה לריצוי ישיר של עולם הגויים; הִשְׂבָּתָם של בני העם היהודי משמעה שיבה לחיים מן המוות. טיעון זה בנוי בצורה רבנית טיפוסית, דהיינו קל וחומר. במילים אחרות, בנפילת ישראל יצאה ישועה לגויים, כך שהגויים קיבלו מידה גדולה של ברכה עקב כישלון ישראל; ברם, אם הביא כישלונם של ישראל ברכה גדולה כל כך לגויים, אזי על אחת כמה וכמה יבורכו הגויים בשיבתם של ישראל, בִּמְלָאֵם של ישראל. המשמעות תהיה שיבה לחיים מן המתים. המשמעות תהיה הביאה השנייה; המשמעות תהיה מלכות המשיח. כאן נמצא הרמז השלישי לסוד: קיים מתאם מסוים בין ישועת הגויים לישועת היהודים.

בדיוק לפני שהוא באמת מגלה את הסוד, נותן פולוס את ההמחשה המפורסמת של עץ הזית (יא 16-24). הוא מתחיל בפסוק 16 בהמחשה ובכלל. ההמחשה הכפולה משווה את הביכורים לעיסה, וכן את השורש לענפים. הביכורים והשורש הם האבות והברית עם אברהם. העיסה והענפים מתייחסים לישראל כעם. הכלל מאחורי אל הרומים י"א 16 הוא זה של במדבר ט"ו-21: 17: קדושת השורש מועברת לענפים, והקדשת הביכורים מועברת לעיסה. בדיוק כפי שהביכורים מקדשים את הקציר כולו (או העיסה), ממש כך, ביום מן הימים, יקודש כל עם ישראל. ברית אברהם שנכרתה עם האבות היא הבסיס לישועתו הלאומית של ישראל בעתיד. בעוברו הלאה מהביכורים/עיסה והשורש/ענפים, הוא כעת עוסק בעץ הזית עצמו (פס' 17-24). עץ הזית מייצג את מקום הברכות הרוחניות (פס' 17). עץ הזית אינו מייצג את ישראל; העם

היהודי מיוצג על ידי הענפים הטבעיים. עץ הזית אינו מייצג את הגויים; הגויים מיוצגים על ידי ענפי זית הבר. עץ הזית מייצג את מקום הברכה הרוחנית, והגויים נהיו שותפים לברכות רוחניות יהודיות יחד עם המאמינים היהודים. זהו הסוד שבאיגרת אל האפסים. הנקודה בפסוק 17 היא, אם כן, שמאמינים יהודים וגויים הם שותפים לברכות הרוחניות של הבריתות היהודיות. דבר זה מוביל לאזהרתו בפסוקים 18-22. ברכת הגויים היא על בסיס של אמונה, לא של זכות. הגויים יכולים גם הם להיות מוסרים ממקום הברכה. פסוקים אלה עוסקים בהשתייכותם הלאומית של היהודים והגויים, לא בישועה אישית; הוא אינו דן באובדן ישועה אישית, אלא בכך שיהודים וגויים יכולים להיות מוסרים ממקום הברכה. בפסוקים 23-24 מנבא פולוס את השבתו של ישראל במלאות הזמן. הוא מצייין שלא־לוהים היכולת להרכיב ענפים טבעיים חזרה בעץ (פס' 23). הסיבה שיש לצפות לכך היא (פס' 24): שזהו עץ הזית של ישראל. הוא מצייין שאם הרכיב אלוהים ענפי זית בר נְשָׁלָא כְּטַבַּע בְּזֵית טוֹב (כלומר הורכבו בניגוד לטבע אל תוך עץ זית טוב), אזי הוא בהחלט יכול לעשות את הדבר הטבעי יותר שהוא הרכבת ענפים טבעיים חזרה בעץ. הסיבה היא שהעץ הזה שייך לישראל; זהו עץ הזית נְשָׁלָהֶם, ברכות הברית השייכות לעם היהודי. יתרה מכך, ההרכבה מחדש היא הציפייה. יש לצפות שתהיה הרכבה מחדש של ישראל חזרה בעץ. כעת ימחיש הסוד כיצד יתרחש דבר זה.

לבסוף, באל הרומים י"א 25-32 מגיע פולוס לסוד עצמו. פסוק 25 מכיל את תוכנו של הסוד, המתחיל בסיבה מדוע הם צריכים לדעת: ראשית, הוא אינו רוצה שהם יהיו בורים בעניין זה (לֹא־אֶבְחַד מְכָם); ושנית, הוא אינו רוצה שהם הם יהיו חֲכָמִים בְּעֵינֵיהֶם. עליהם לדעת שני דברים: ראשית, קשי הלב של ישראל הוא חלקי, כי הוא כבר הראה שנותרה עדיין שארית; שנית, קשי הלב הזה הוא זמני. הוא זמני עַד כִּי - וזוהי מילת המפתח - עַד כִּי־יִכָּנַס מְלֵא הַגּוֹיִם. תוכן הסוד הזה הוא, אם כן, שטְמָטוֹם הַלֵּב לְמִקְצַת נְהִיָּה לְיִשְׂרָאֵל, עַד כִּי־יִכָּנַס מְלֵא הַגּוֹיִם. הסוד הוא לא עובדת ישועתו הלאומית של עם ישראל; דבר זה כבר ידוע מן התנ"ך. הסוד הוא לא עובדת אי־אמונתם של ישראל או קשי לבבם; גם דבר זה ידוע מן התנ"ך. הסוד הוא קשי לב חלקי וזמני בישראל עד שיושג מספר מלא ומוגדר של גויים, וזהו דבר שלא נגלה בשום מקום בתנ"ך. משמעות המילה היוונית שתרגומה מְלֵא היא "מספר מוגדר", ונקודתו של פולוס היא שלא־לוהים קיים מספר מוגדר של גויים שאותם הוא מתכוון להביא אל תוך הגוף. שוב, זה היה הסוד של אל האפסים: יהודים וגויים. כאשר יושג המספר המוגדר, אזי יושלם אותו פן של הסוד; דבר זה ישלים את מטרת ישועת הגויים, המטרה של מעשי השליחים ט"ו 14, לקחת

מקרב הגויים עם לְשִׁמוֹ. ואז, בפסוקים 26-27, מציין השליח את ישועתו הלאומית של ישראל בעתיד. הוא מציין במפורש: וְכֵן כָּל־יִשְׂרָאֵל יִנְשָׁע (א26). זהו המלוא של פסוק 12. אֲדָךְ כָּל־יִשְׂרָאֵל אֵין פִּירוּשׁוֹ "כל ישראל בכל הזמנים", אלא כל ישראל לאחר מלא הגוים. דבר זה בפני עצמו אינו הסוד, אך הוא יבוא לאחר הסוד. פולוס מוכיח זאת מן התנ"ך (פס' 26ב-27). שוב, הסוד אינו ישועתו הלאומית של ישראל, אלא קשי לבבם הזמני אשר התקיים עד כִּי ייכנס מלוא הגויים. משיכונס מלוא הגויים, ולאחר סוד זה, או אז ייושע כל ישראל. בפסוקים 28-29 מתואר מצבו הנוכחי של ישראל במהלך הסוד הזה, תיאור הנפתח בניגוד בפסוק 28: לְפִי הַבְּשׂוּרָה שְׁנוּאִים הֵם לְמַעַנְכֶם, כלומר, בעבור ישועת הגויים הפך המרכיב קשה הלב שבהם לאויב הבשורה, אֲדָךְ לְפִי הַבְּחִירָה חֲבִיבִים הֵם לְמַעַן הָאֲבוֹת - הַבְּחִירָה מתייחסת לבחירת ישראל כלאום, והאבות לשלושת האבות ולברית עם אברהם. מסיבות אלה - בחירתו של ישראל והבטחות הברית - חייבת להתקיים יום אחד ישועה לאומית. הבסיס, בפסוק 29, הוא שמתנותיו וקריאתו של אלוהים אינן ברות ביטול. הקריאה היא בחירתו של ישראל כעם; המתנות הן הבטחות הברית, שאחת מהן היא ישועתו הלאומית של ישראל. בפסוקים 30-32 הוא מסביר את עקרון קריאתו של אלוהים מבין הגויים וישועתו הלאומית של ישראל, בכך שחוסר האמונה סיפק לאלוהים את ההזדמנות לגלות את רחמיו, לא על אלה שמגיע להם אלא על אלה שלא מגיע להם. בעבר היו הגויים היו סוררים ובלתי צייתנים, אך כעת השיגו רחמים עקב אי-ציותם של היהודים (פס' 30). כעת נמצא עם ישראל במצב של אי-ציות, ויכול גם הוא לקבל רחמים דרך הרחמים שנגלו לגויים, בכך שהגויים יכולים לעורר את קנאת היהודים (פס' 31). (לבסוף (פס' 32), הָאֱלֹהִים הַסְּגִיר אֶת־כָּל־כְּפָלִים בְּיַד הַמָּרִי, לְמַעַן יַחַן אֶת־כָּל־כְּפָלִים הַיְהוּדִים וגויים כאחד.

פולוס מסיים את החלק הזה בדברי השבח המפורסמים שלו לאלוהים, בפסוקים 33-36.

[ב] אל הרומים ט"ז 25 - 27

מאוחר יותר, באל הרומים ט"ז 25-27, ממשיך פולוס בעניין סוד קשי לבבם של ישראל, כאשר הוא עוסק תחילה בִּסְוֵדָה של הגדילה הרוחנית (פס' 25-26א): וְלֹאֲשֶׁר יָכֹל לְחַזֵּק אֶתְכֶם. פולוס אומר שאלוהים יחזק אותם בשלוש דרכים: ראשית, כְּבִשׂוּרָתִי, בשורתו (החדשות הטובות) של פולוס שהיא הסוד שנגלה לו - בשורת הגדילה; שנית, קְרִיאַת יִשׁוּעַ הַמְּשִׁיחַ, כלומר, בשורת הישועה; ושלישית, כְּפִי גְלוֹי הַסּוּד, אשר בעבר הָיָה מְכֻסָּה מִיְמוֹת עוֹלָם, וְעַתָּה

נְתַפְרִסִם וְנִדְעַ עַל־יְדֵי פְתֻבֵי הַנְּבִיאִים, כלומר שליחי ונביאי הברית החדשה. פולוס צווה בידי אלוהים לגלות את הסוד: כְּמַצּוֹת אֱלֹהֵי עוֹלָם. לבסוף (פס' 26-27), הוא עוסק בתוכנו של הסוד. הוא אומר שהוא נִדְעַ ... לְכָל הַגּוֹיִם לְהַבְיָאֵם לְמִשְׁמַעַת הָאָמוּנָה (פס' 26); במילים אחרות, הסוד של פרק י"א 25, שלא נגלה מימות עולם בעבר, הגיע כעת אל הגויים, וישועת הגויים מתרחשת עד שייכנס המלוא. מושא האמונה הוא אלהים הַחֶכֶם לְבַדּוֹ, בְּיִשׁוּעַ הַמְּשִׁיחַ, לוֹ הַכְּבוֹד לְעוֹלָמִים (פס' 27). בקטע הזה פולוס פשוט מסכם את הסוד השביעי, שעליו דובר קודם לכן באותה האיגרת.

4. סוד שבעת דיני השיא ותבוסתם של שני סודות השטן

הסוד השמיני עוסק בעימות עם סודות השטן ובתבוסתם. הסוד השמיני הוא סוד שבעת דיני השיא אשר ישמידו את סוד השטן.

[א] סודו הראשון של השטן: הסוד של בבל -

התגלות י"ז 1-18

בפרק י"ז 1-6 רואה יוחנן בחזון את המערכת הדתית של המחצית הראשונה של הצרה. בפסוקים 1-2 מכריז המלאך ואומר לשליח יוחנן, שהוא עומד לקבל התגלות חדשה שהיא מעל ומעבר למה שראה בשישה-עשר הפרקים הראשונים. עד סוף פרק ט"ז הוא מקבל התגלות החל מסוף הצרה הגדולה, וכל הדרך עד למערכת הר מגידון ולהשלכותיה. בפרקים י"ז-י"ח ניתנת לו התגלות חדשה, הכוללת מידע נוסף על המחצית הראשונה (פרק יז) והמחצית השנייה (פרק יח) של הצרה הגדולה. יתרה מכך, בפרקים י"ט-כ"ב הוא ידון בביאה השנייה, במלכות ובכינון הנצחי. הוא שומע הכרזה של מלאך על אודות התגלות חדשה (יז 1-2), ובפסוק 1 ההתגלות החדשה היא זאת של הַאֲוֶנָה הַגְּדוֹלָה. המלאך אומר: אַרְבָּעָה אֶת־מִשְׁפְּטֵי הַאֲוֶנָה הַגְּדוֹלָה. בתור פועל, "לזנות" פירושו לקחת דבר שיש לו שימוש הולם ולהשתמש בו בצורה בלתי הולמת. זונה, כמובן, עושה זאת באקט המיני. למין יש מטרה לגיטימית במסגרת הנישואים, אולם הזונה לוקחת את מה שיש לו מטרה לגיטימית ועושה בו שימוש באופן לא לגיטימי. בקטע הזה הַאֲוֶנָה עושה זאת עם הדת. לדת יש שימוש הולם, כפי שמציין יעקב (א 27): עבודת אלוהים אמיתית היא לפקוד את היתומים ולדאוג לאלמנות; דת אמיתית, עבודת אלוהים אמיתית, היא לאמץ תפקיד של משרת; דת אמיתית ברוח של כתבי הקודש פירושה אימוץ גישה של משרת, מתן שירות ועזרה לאנשים שיש להם צרכים והיענות לצורכיהם. אך כאשר הדת הופכת לזנות, היא עוברת מעמדת המשרת לעמדת האדון, שבה היא מתחילה למשול. זה

מה שקורה בהתגלות י"ז: הזונה גורמת לדת לזנות ומעבירה אותה משימושה הלגיטימי, שהוא לשרת, לשימוש לא לגיטימי, שהוא למשול. לכל אורך התנ"ך נתפסה עבודת האלילים כזנות רוחנית וכניאוף רוחני (הושע 1-3; ירמ' ב 20; ג 1-9; יחז' טז 15-41; כג 5-44). יתרה מכך, בפסוק הזה הזונה יִשְׁבֵּת עַל-מַיִם רַבִּים; פסוק 15 מגדיר מהם מַיִם רַבִּים: הם מסמלים את אוכלוסיית העולם. היא יושבת, אם כן, על פני אוכלוסיית העולם, ומשמעות הדבר היא שהיא מושלת על ענייני הדת בעולם. כך היא הזנתה את הדת - מעמדת המשרת לעמדה של שלטון וסמכות. הקטע ממשיך ומתאר את זנייתה עם מלכי הארץ (יז 2). זהו איחוד של דת ומדינה המניב השחתה החדדית - השחתה של התחום הדתי, כמו גם של התחום הפוליטי.

בפסוקים 3-6 מקבל יוחנן את ההתגלות על אודות הזונה. פסוק 3 מציין שהאישה מושלת בעזרת תמיכת השלטון האזרחי. במחצית הראשונה של הצרה הגדולה, כשימשלו בעולם עשרה מלכים על פני עשר אומות, יהיו מלכים אלה תומכיה של מערכת דתית כלל-עולמית זו. האישה מושלת באמצעות תמיכתו של השלטון האזרחי. פסוק 3 מציין שלושה דברים: **ראשית**, הזונה יושבת על גבי חֲהָהּ אֲדָמָה כְּתוֹלָה, המייצגת את הממלכה הרביעית של הגויים והיא זהה לחיה הרביעית בספר דניאל; **שנית**, יש לה שמות מלאי גְדוּפִים, דבר המראה שהיא נמצאת ביריבות ובהתנגדות לאל האמיתי ושזוהי מערכת דתית כוזבת; **שלישית**, לחיה שְׂבָעָה רְאֵשִׁים וְעֶשֶׂר קַרְנִים, המתארים את מערכת השלטון של מחציתה הראשונה של הצרה. בפסוק 4 מתאר אותה יוחנן הן כעשירה (מְכֻלָּה בְּזָהָב) והן כבעלת השפעה. היא גם אשמה בזנות רוחנית, כי יש בְּיָדָהּ כוֹס זָהָב מְלֵאָה תוֹעֵבוֹת וְטִמְאָת תְּזוֹנוֹתָה. זוהי כלת המשיח המדומה. בפסוק 5 הוא מגיע לבסוף לנקודת התגלות הסוד: שמה המלא הוא "**סוד**, בְּבֶל הַגְּדוֹלָה, **אִם הַזָּנוֹת וְתוֹעֵבוֹת הָאֲדָמָה**". כאן הוא מתאר את **בְּבֶל הַגְּדוֹלָה כְּאִם הַזָּנוֹת**, כלומר שבבל היא המקור של האלילות, ולפיכך של זנות רוחנית. המקור הוא העיר בבל, והמונח אִם הַזָּנוֹת משמעו שבבל היא המקום שבו החלה עבודת אלילים וזנות רוחנית, עובדה המאושרת בבירור בספר בראשית. בראשית י' 8-12 עוסק בנמרוד בונה האימפריה. פסוקים 8-9 מתארים אותו כגִבּוֹר-צִיד, ולפי פסוק 10 הוא ייסד בראשונה את העיר בבל ואת העם הבבלי. פסוקים 11-12 מציינים שבעבור הזמן הוא עזב את בבל לאשור ובנה את נינווה, מבלי לציין מדוע עזב את בבל. אך בראשית י"א 1-9, אשר מתעד את סיפור מגדל בבל, מראה מדוע עזב נמרוד את בבל והלך לאשור ולנינווה. בבל נבנתה בידי נמרוד. מגדל בבל עצמו נבנה למטרות אסטרוולוגיות. כאן, אם כן, קיים האיזכור הראשון לעבודת אלילים; מכאן **שְׂבָבֶל הַגְּדוֹלָה** היא אכן **אִם הַזָּנוֹת**. אלוהים

שפט את מגדל בבל אשר בבבל בבלבול הלשוניות או השפות, וכך כפה את תפוצת האנשים; בלבול הלשוניות הוא שכפה על נמרוד לעבור מבבל לאשור, ובה בנה את נינווה. בהתגלות י"ז 6 ממשיך הכותב ומתאר את רדיפת הקדושים, בציינו שהמערכת הדתית הכוזבת הזאת תרדוף את המאמינים במשיח במשך מחציתה הראשונה של הצרה: הזונה שְׂכוּרָה מְדַם הַקְדָּשִׁים וּמְדַם יְעָדֵי יְשׁוּעָה. הקדושים שהיא הורגת הם קדושי החותם החמישי מהתגלות ו' 9-11.

פסוקים 7-14 מתקדמים ומתארים את הממשל התומך במערכת הדתית. הוא שוב אומר מהו הסוד (פס' 7): אֲנִי אֶגִּיד לְךָ אֶת־סוֹד הָאֱשֶׁה. הסוד הוא לא בבל עצמה, והסוד הוא גם לא העובדה שבבל הייתה מקור ומרכז האלילות; דבר זה ידוע כבר מן התנ"ך. הסוד הוא העובדה שבבל תתפתח ותהפוך לדת כלל-עולמית מאוחדת, ותמשול בעולם מבחינה דתית במשך מחציתה הראשונה של הצרה הגדולה. מפקדתה ובסיסה יהיו בעיר בבל; היא תיתמך על ידי הממשלות שיתקיימו באותם ימים; והיא תהיה הרודף העיקרי של המאמינים אשר לא ייכנעו לסמכותה הדתית. כל זה לא נגלה כלל וכלל בתנ"ך.

בהשלימו מספר מחשבות על אודות הסוד הראשון של השטן, מתאר יוחנן את מערכת השלטון התומכת בבבל הדתית (ז' 14-17). מבלי להיכנס לכל הפרטים (שנדונו במלואם מוקדם יותר בספר זה), הממשלה הכלל-עולמית במהלך המחצית הראשונה של הצרה היא זו של עשרת המלכים המושלים במעמד שווה בעשר המלכויות. באמצע הצרה הגדולה ייכנעו כל המלכים האחרים וכפפו את סמכותם לצר המשיח, והוא ימשול אז בעולם במשך המחצית השנייה של הצרה. שלטון צר המשיח ייפסק ויסתיים עם הביאה השנייה.

בפסוק 15 מפרש יוחנן את משמעות הַמַּיִם הרבים שעליהם מושלת הזונה הגדולה, ואומר שהם מתייחסים לאוכלוסיית העולם. שוב, כאשר הפכה הדת להיות זונה היא עברה משירות לשלטון, והיא מושלת באוכלוסיית העולם במשך מחציתה הראשונה של הצרה.

פסוקים 16-17 ממשיכים ומתארים את החרבת בבל של הסוד. המערכת הדתית של העולם של המחצית הראשונה של הצרה תיחרב באמצע הצרה הגדולה על ידי צר המשיח והמלכים שהם בעלי בריתו (פס' 16). מבלי דעת, הם מוציאים לפועל את רצון אלוהים בנושא (פס' 17). החרבת בבל של הסוד מכינה את הקרקע לסוד השני של השטן ולסוד השמיני של אלוהים.

לבסוף, בפסוק 18, מצוין שמפקדתה של בבל של הסוד תהיה העיר בבל. פרק י"ח אז מפרט את חורבן העיר עצמה כחלק ממערכת הר מגידון וסופה של הצרה הגדולה.

[ב] הסוד השני של השטן: סוד הרשע והרשע - השנייה אל התסלוניקים ב' 1-12

פולוס פותח את הקטע הזה בנושא הכללי של שובו של האדון. בפסוק 1 כותב פולוס: על-אדות בִּיאת אֲדֹנָי יֵשׁוּעַ הַמָּשִׁיחַ וְאַסִּיפְתָּנוּ אֵלָיו. אלה הם מונחים כלליים הנוגעים לתורת אחרית הימים ולתורות הנוגעות לביאה השנייה. הוא כעת יעבור מן הכלל אל הפרט.

הבעיה הספציפית מצוינת בפסוק 2. פולוס כותב: אֲשֶׁר [כלומר במטרה ש-] לֹא-תִטְרָף דְּעֵתְכֶם פְּתֹאם וְאֲשֶׁר לֹא תִבְהִלוּ. מטרתו של פרק ב' בשנייה אל התסלוניקים היא להרגיע אותם, כי דעתם נבהלה. הוא מציין: "אל תִטְרָף דְּעֵתְכֶם", בכל אחת משלוש דרכים: לֹא בְרוּחַ, כלומר משהו מעולם המלאכים והשדים; וְלֹא בְדַבּוּר, חדשות המגיעות בעל פה; וְלֹא בְאַגְרַת כִּמּוֹ שְׁלוּחָה מֵאֶתְנֹנוּ, כל חדשות כתובות שנטען כאילו הגיעו מפולוס. כפי הנראה הפיץ מישהו איגרת, בטענה הכוזבת שפולוס הוא אשר כתב אותה. בדרכים אלה נאמר לקהילה שהִגִּיעַ יוֹם ה'. יום ה' הוא המונח הנפוץ ביותר לצרה הגדולה. לימוד השקר שהבהיל אותם היה הרעיון שהם כבר בצרה הגדולה, או שתיכף יהיו. הדבר הבהיל אותם מפני שפולוס לימד אותם באופן ברור שההילקחות היא לפני הצרה הגדולה (תסל"א ד-ה), אך כעת, בעיקרו של דבר, בא מישהו והחל ללמד שההילקחות היא אחרי הצרה.

בפסוק 3 הוא ממשיך ומביא את הראיות נגד ההילקחות אחרי הצרה, כשהוא מתחיל בהפצרה: אֲלֵי-יְתֵעָה אֶתְכֶם אִישׁ בְּשׁוּם אִפֶּן. ואז הוא מציין: כִּי לֹא-יָבֵא, כלומר הצרה לא יכולה להתרחש, עד שיהיו שני דברים לפנייה: **ראשית**, צריך להיות הַמְּרִד, או הכפירה; **שנית**, נִגְלָה אִישׁ הַחֲטָאָה, בְּרִי-הָאֲבִדוֹן, כשהצהרה זו מספקת את הרמז הראשון לסודו השני של השטן.

בפסוק 4 הוא מציין שני דברים על מעשיו של צר המשיח: **ראשית**, הוא מְתַקוֹמֵם וּמְתַרוֹמֵם עַל-כָּל-הַנִּקְרָא אֵל או עֲבוֹדָה; **שנית**, הוא יישב בבית המקדש של אלוהים, ויצג את עצמו כאלוהים. שימו לב שמעשים אלה אינם יכולים להיות הסוד, מפני שאלה כבר היו ידועים מהתנ"ך, בפרט מספר דניאל. מעשים אלה יבואו לאחר שישמיד צר המשיח את בבל של הסוד. הוא אז ישתלט על בית המקדש היהודי, יושיב את עצמו שם, יכריז על עצמו שהוא אל כל-יכול, ויקרא לכל העולם להשתחוות לו כמו לאלוהים. אך כל הדברים הללו ידועים מהתנ"ך, לכן זה אינו הסוד.

בפסוק 5 הוא נותן להם תזכורת: הֲלֹא תִזְכְּרוּ כִּי-בְעוֹד הַיּוֹתֵי אֶתְכֶם דְּבַרְתִּי אֶלֶּה אֶלְיִכֶם? עליהם לזכור את מה שלימד אותם פולוס כשהיה עמם; אם

יזכרו, אזי לא במהרה הם ייבהלו. אפשר להחיל זאת על המאמינים, שעליהם לזכור את אשר מלמד המקרא כדי שהם, גם כן, לא ייבהלו או ייטלטלו הנה והנה בכל רוח של לימוד.

בפסוק 6 הוא מעביר את הנקודה שהזמן עוד לא הגיע. הוא מציין: וְעַתָּה יְדַעְתֶּם מֵהַשְּׂמֵנָה; הם יודעים שיש דבר מה מעכב; הם יודעים זאת כי היה זה חלק מדבר הלימוד שלימד אותם פולוס בעל פה, ואותו הזכיר עוד בפסוק 5. הוא ממשיך: מִלְּהַגְלוֹת בְּעֵתוֹ. במילים אחרות, יש משהו מעכב כעת. כל עוד העיכוב קיים, אין איש החטאה יכול להשתלט על המקדש, ואינו יכול להכריז על עצמו כאלוהים. זהו הרמז השני לסוד הזה.

בפסוק 7 הוא מציין לבסוף את תוכן הסוד: כִּי סוּד הַרְשַׁע כָּבֵר הֵחֵל לַפְּעֹל. במילים אחרות לשטן יש תוכנית רשע, וזהו הסוד המדומה של השטן. זו הבשורה של השדים. הסוד של אלוהים משמעו כניעה למצוות אלוהים או לרצונו. הסוד של השטן, תוכנית הרשע, נמצא בהתנגדות למצוות אלוהים. באמצעות אותה תוכנית רשע מתכוון השטן להביא לשלטון העולמי את הַרְשָׁע. זוהי האנטיתזה לתוכניתו של אלוהים להביא את בנו למשול בעולם מסודר. הנקודה בסוד היא, אם כן, שצר המשיח לא יעלה לשלטון באופן חוקי (כמו אדולף היטלר, שנבחר בצורה חוקית אך אז הפך לדיקטטור). צר המשיח יעלה לשלטון העולמי באמצעים בלתי חוקיים לגמרי. אמנם התנ"ך אכן גילה שצר המשיח יהיה לשליט עולמי, אולם הוא לא גילה את הסוד הזה: שקיים בזמן הזה מעכב לַרְשַׁע, אולם בסופו של דבר יחדל העיכוב ובאמצעי פורע חוק יעלה השטן לשלטון את הַרְשָׁע. בהרחיבו עוד, פולוס כותב על הזמן הזה: רַק שְׂכַפְּעַת הַמְּעַבְּבִים נִמְצָא, בשביל למנוע מהַרְשַׁע לקחת שליטה מלאה; אך בעתיד, רַק שְׂיֹסֵר, יעלה הַרְשַׁע את הַרְשָׁע.

בהמשיכו לדון בַרְשָׁע בפסוקים 8-10, הוא נותן את ההתגלות (פס' 8): אֲזִי יִגְלֶה הַרְשָׁע. הסימן להתגלות זו יהיה השתלטותו של צר המשיח על בית המקדש וביצוע מעשה השיקוץ המשומם, אירוע אשר יתרחש באמצע הצרה הגדולה (דנ' ט 27; יב 11; מתי כד 15; התג' יא 1-2). דבר זה מתרחש בעקבות השמדת בבל של הסוד, וכאן ישנה הרחבה נוספת של הסוד: ההשתחוות לצר המשיח תחליף את ההשתחוות לבבל של הסוד בתור המערכת הדתית העולמית, ואותה מערכת דתית עולמית חדשה תהיה הדת שתשרור במחצית השנייה של הצרה הגדולה.

החלק השני של פסוק 8 מציין שעל ידי הכרזה פשוטה של המשיח - רק מילה אחת - ייפול צר המשיח מת לרגליו: אֲשֶׁר יְמִיתֵנוּ הָאֲדֹן בְּרוּחַ שְׂפָתָיו.

העיתוי שבו יקרה הדבר הוא בְּהוֹפְעֵת בְּיָאֲתוֹ, בביאה השנייה; ודבר זה, בתורו, יכין את הקרקע לתבוסה הסופית של סוד השטן.

פועל השטן בנתינת כוח מתואר בפסוק 9: ביאתו של צר המשיח היא כְּחִזְקַת הַשָּׁטָן בְּרִבְכָּח וּבְאֲתוֹת וּבְמוֹפְתֵי שָׁקֶר. השטן הוא בבירור מקור כוחו של צר המשיח. כישלון בהבנת עצם טבעו של הסוד של השטן יניב תוצאה שבה יהיה אדם פתוח להטעיה על ידי סוד השטן ונסים שטניים. שימו לב לביטוי כֹּחַ וְאֲתוֹת וּמוֹפְתֵי שָׁקֶר. אלה הם אותם מינוחים המשמשים לתיאור נסיו האמיתיים של אלוהים. דבר זה הינו קריטי, אם כן, להבנה בהירה של טבעו המטעה של סוד השטן.

פסוק 10 מפרט מהי המטרה של סוד השטן: מעשה התרמית. הוא אומר: בְּכָל־מְרִמַת אָוֶן [המיועדת ל] אַבְדִּים, בהתייחסו ללא־מאמינים. הסיבה היא, כי לֹא קָבְלוּ אֶת־אֱהָבַת הָאֱמֶת; הדבר מתייחס לאנשים שדחו את הבשורה שהוכרזה להם במחצית הראשונה של הצרה. הבשורה תוכרז במחציתה הראשונה של הצרה על ידי 144 אלף היהודים מהתגלות ז', על ידי שני העדים מהתגלות י"א, ועל ידי קול המלאך המדבר מהשמיים מהתגלות י"ד 6-7. כולם, אם כן, ישמעו את הבשורה לפחות פעמיים או שלוש לפני שיכריזו צר המשיח על עצמו שהוא אלוהים. אלה אותם שדחו את קריאת הבשורה במחצית הראשונה של הצרה הגדולה, אחרי ששמעו אותה לפחות פעמיים, אשר מוטעים כעת על ידי סוד השטן, ולכן הם משתחווים לצר המשיח, נוטלים את תוו, ומגיעים לנקודת אל־חזור. הם דחו את הבשורה שבאמצעותה היו יכולים להיושע.

במקום ישועה הם נידונים למשפט אלוהים (פס' 11-12). פסוק 11 מתאר את האשליה הגדולה: וּבְעֵבֹר זֹאת, כלומר בגלל שכבר דחו את בשורת האמת, יִשְׁלַח לָהֶם הָאֱלֹהִים מִדוּחֵי שָׁוְא, או כפי שאפשר גם לתרגם זאת, "ישלח להם פועל שקר". השקר הוא סוד הַרְשַׁע שמביא את הַרְשַׁע, והם מוטעים באמצעות הנסים, הנפלאות ואותות השקר. כל זה הוא חלק מהפן השני של סוד השטן. התוצאה היא שבמקום להיושע, הם כעת יאמינו בשקר; השקר שבו יאמינו הוא שצר המשיח הוא באמת אלוהים; והם יבואו לידי האמונה בכך עקב הנסים, הנפלאות והאותות שמסוגל השטן לעשות באמצעות צר המשיח ונביא השקר שלו.

בפסוק 12 כותב פולוס על המשפט האלוהי: לְמַעַן יִדְוֹנוּ כָּל־אֲשֶׁר לֹא־הֶאֱמִינוּ בְּאֱמַת כִּי אִם רָצוּ בְּעוֹלָה. שוב, הם הגיעו לנקודת אל־חזור, מכיוון שקבלה של צר המשיח היא קבלה של תו החיה ("666", לפי התג' יג 16-18); ונטילת התו משמעה ויתור על כל הזדמנות להיושע (התג' יד 9-12). נקודת

האל־חזור אינה שמיעת הבשורה לפני ההילקחות ודחייתה. נטילת תו החיה היא נקודת האל־חזור.

זהו, אם כן, סוד השטן השני: שהֶרְשַׁע מעוכב עד שיוסר המעכב עצמו, כאשר ישתלט הֶרְשַׁע ויביא את הֶרְשַׁע.

[ג] הסוד האלוהי השמיני: תבוסת סודות השטן

(1) התגלות י' 1-7

בפרק י' 1-2 רואה יוחנן את חזון המלאך עם הספר הקטן: המלאך של ההתגלות משקף את כבוד השכינה (פס' 1), והוא נושא את הספר הקטן (פס' 2), שהוא הספר השני המוזכר בספר התגלות. הספר הראשון (פרק ה) כלל את שבעת החותמות; שישה מהם היו דיני החותמות של פרק ו', והחותם השביעי הכיל את שבעת דיני השופרות, אשר שישה מהם מתרחשים בפרקים ח' ו-ט'. נותר שופר אחד שצריך עדיין להישמע (פרק יא). בינתיים כאן, בפרק י', הקרקע מוכנה לסוד הבא. תוכנו של הספר הקטן עוסק בסוד הזה, שתיכף יתגלה.

בפסוקים 3-4 גילו שֶׁבַע הֶרְשָׁעִים ליוחנן דבר מה שהוא הבין באופן ברור (פס' 3); הוא התכוון לכתוב זאת, ואז נאמר לו לא לעשות כן (פס' 4) מכיוון שהתגלות זו נועדה לאוזניו של יוחנן בלבד.

הסוד עצמו מופיע בהתגלות י' 5-7, עם הכרזת תוצאות השופר השביעי. פסוקים 5-6 מתארים שבועה חגיגית שמטרתה להראות את חשיבותו האלוהית ואת רצינותו של הסוד הזה. תוכנו הספציפי של הסוד נמצא בפסוק 7:

אָךְ בְּיָמַי קוֹל הַמְּלָאךְ הַשְּׁבִיעִי, בְּעֵת עֲמִדוֹ לְתִקּוּעַ, וְנִשְׁלַם סוֹד הָאֱלֹהִים, בְּאֶשֶׁר בְּאֶשֶׁר אֶת־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים.

בשופר השביעי נִשְׁלַם סוד האלוהים. השופר השביעי יכיל את שבעת דיני הקערות. שימו לב לביטוי בְּיָמַי; ביטוי זה מראה שהשופר השביעי אינו משפט בודד, אלא תהליך שבאמצעותו נִשְׁלַם סוד הָאֱלֹהִים. זהו תהליך, כי זו סדרה של דינים, כפי שהחותם השביעי היה תהליך. החותם השביעי היה התהליך של שבעת דיני השופרות, והשופר השביעי הוא התהליך של שבעת דיני הקערות. מכאן שתוכן הספר הקטן הוא מידע המתייחס לשופר השביעי ולשבעת דיני הקערות הבאים בעקבותיו. יוחנן מציין שהדבר הוא בְּאֶשֶׁר [כלומר בהתאם למה ש-] בְּאֶשֶׁר אֶת־עֲבָדָיו הַנְּבִיאִים. נביאי התנ"ך גילו שתהיה תקופה של זעם אלוהים אשר תוביל למלכות, ולכן דבר זה אינו הסוד. הסוד הוא שתהיה סדרה של שבעה משפטי שיא אשר ישמידו את סוד השטן של איש החטאה. דבר זה לא נגלה בתנ"ך.

(2) התגלות י"א 15-19

קטע זה ממשיך את הנושא של השופר השביעי אשר, שוב, מביא להשלמת סוד האלוהים. בפסוק 15 נשמע סוף־סוף המלאך השביעי, ובעקבות זאת באה הכרזה: מְמַלְכֶת הָעוֹלָם הָיְתָה לְאֲדֹנָנוּ וְלְמְשִׁיחוֹ - תוצאתו של השופר השביעי. ממלכת העולם הופכת לממלכתו של המשיח, אך זוהי גם תוצאתם של שבעת דיני הקערות, דבר המראה שהשופר השביעי מכיל את שבעת דיני הקערות. פסוקים 16-18 מתעדים את ההלל לאלוהים על ידי עשרים וארבעה הזקנים. הם מהללים את אלוהים שכן המשיח כעת ילבש את עוז המלכות, הכולל את זעם אלוהים על עולם הגויים.

פסוק 19 עוסק באירועים בשמיים ממש לפני שנשפכים דיני הקערות, ומוקד האירועים הללו בשמיים הוא במקדש השמימי. פסוק 19 מהווה הקדמה קצרה לדיני הקערות, ואז מונחת הקדמה זו בצד עד פרק ט"ו. פרקים י"ב-י"ד הם קטע מוסגר ארוך, המוסיף פרטים על אירועי האמצע של הצרה הגדולה ועל מחציתה השנייה.

(3) התגלות ט"ו 1-ט"ז 21

בשובו לנושא של שבעת דיני הקערות בהתגלות ט"ו-ט"ז, הוא מציג את הדינים שהם הקערות (טו 1): הן הַאֲחֻרָנוֹת, כִּי בָהֶן כָּלָה זַעַם אֱלֹהִים. זהו בדיוק מה שהוא אמר על השופר השביעי. בדיוק כפי שהשופר השביעי מביא לסיומו של סוד זעם האלוהים, כך גם שבעת דיני הקערות - דבר המראה שוב שהשופר השביעי בפטות מכיל את שבעת דיני הקערות.

פסוקים 2-4 כוללים הלל לאלוהים מאת אלה שמתו מות קדושים במחצית השנייה של הצרה הגדולה.

ההקדמה בשמיים לפני שפיכת שבעת דיני הקערות נמצאת בפסוקים 5-8. יש לשים לב כאן, שההקדמה בשמיים מתמקדת במקדש, דבר שהיה נכון גם לגבי השופר השביעי, ומראה שוב את התקיימות המְתָאם. אישור נוסף ישנו בפרק ט"ז 1, שם מוכרז כי שבע הקערות הן חֲמַת הָאֱלֹהִים, עובדה שהייתה נכונה גם לגבי השופר השביעי.

המטרה אינה לבחון בפרוטרוט את הפרק הזה, שבו נשפכים שבעת דיני הקערות, אלא לשים לב למספר נקודות. ראשית, ב-ט"ז 2 אותם אלה שמושפעים הם נושאי תו החיה. שנית, מושפעים גם כיסאו ומלכותו של צר המשיח (פס' 10-11). שלישית, ב-ט"ז 12-16 כולל זעם האלוהים גם את הר־מגידון, שבו אכן ייפול צר המשיח.

בקערה השביעית (טז 17-21), ישנה הצהרה: הִיָּה נְהִיָּתָה. הוא הכריז את אותה ההכרזה לגבי השופר השביעי, דבר ששוב מראה כי השופר השביעי הכיל את שבעת דיני הקערות. לפיכך, בדיוק כפי שבשופר השביעי הִיָּה נְהִיָּתָה, באותה מידה, בדין הקערה השביעית הזאת בהחלט הִיָּה נהייתה. כל זאת יוביל להחרבתה הסופית של בבל (פס' 19), דבר המפורט בפרק י"ח.

ח. סיכום: הִיָּה נְהִיָּתָה

ניתן לסכם את מסקנתו של הלימוד הזה באותן המילים האלה ממש: הִיָּה נְהִיָּתָה, משום שעם ניצחון הסוד האלוהי השמיני על שני סודות השטן מתאחדים כל הסודות האחרים: **ראשית**, סודות השטן כעת מושמדים לנצח; **שנית**, מלכות המשיח מיוסדת, והבן מומלך על כיסא דוד; **שלישית**, משמעות הדבר היא שתקופת מלכות הסוד מסתיימת, ומוחלפת במלכות המשיח; **רביעית**, קהילת הסוד אז מולכת יחד עם המשיח על פני ממלכת המשיח; **וחמישית**, נשלם סוד מלוא הגויים, שמשמעותו שכל ישראל ייוושע, וכל העם מושב אל הארץ. לבסוף, בהכרזה הִיָּה נְהִיָּתָה, כל הסודות מתאחדים, והכול **אכן** נשלם. מה שממשיך הוא התוצאות של הסודות האלוהיים. מה שמופסק ומסתיים הם סודות השטן, אחת ולתמיד.

VII

נספח שביעי

אלמוות

לימוד זה על אודות האלמוות יידון בארבעה קטגוריות עיקריות.

א. הגדרה

משמעות האלמוות היא: קיומה הנצחי, המתמשך והמודע של הנפש לאחר מות הגוף. מוות פיזי הינו ההפרדה של חלקו החומרי של האדם מחלקו הלא-חומרי. אלמוות פירושו "קיומו הנצחי, המתמשך והמודע של חלקו הלא-חומרי של האדם לאחר מות הגוף". אלמוות פירושו "מודעות מתמשכת".

לימוד זה ישתמש במונח "אלמוות" בהתייחס לשימושו התיאולוגי. מבחינה תיאולוגית מתייחס המונח "אלמוות" הן לגוף או לחלקו החומרי של האדם, והן לנפש-רוח או לחלקו הלא-חומרי של האדם. אך מבחינה טכנית, השימוש המקראי של המונח מוגבל לגוף בלבד.

בראשונה אל הקוריתים ט"ו 53-54 מדברים הכתובים על "לבישת אלמוות", והגוף לובש אלמוות בהילקחות הקהילה. המאמין המת יִלְבֵּשׂ אלמוות באמצעות התחייה, והמאמין החי יִלְבֵּשׂ אלמוות בהשתנות. דבר זה יתרחש בהילקחות. אם כן מבחינה מקראית משמש המונח "אלמוות" ביחס לגוף בלבד, אך השימוש התיאולוגי במונח מתייחס הן לגוף והן לנפש.

הדיון הזה בנוגע לאלמוות מתייחס למודעות המתמשכת של הנפש-רוח, או של חלקו הלא-חומרי של האדם, לאחר המוות הפיזי.

ב. הסימוכין לתורת האלמוות

ישנם שבעה-עשר סימוכין ספציפיים לתורת האלמוות, המהווים ראיות לכך שהכתובים אכן מלמדים את דבר קיומה של מודעות מתמשכת של הנפש.

1. נאסף אל עמיו

הראיה התומכת הראשונה בתורת האלמוות היא צורת הביטוי שמופיעה בתנ"ך בהתייחס למוות: נִאָסַף אֶל-עַמּוּיוֹ. האדם המת נתפס כמצטרף לחברתם של הקודמים לו. לדוגמה, בראשית כ"ה 8 מציינ:

וַיָּגוּעַ וַיָּמָת אַבְרָהָם בְּשִׁיבָה טוֹבָה זָקֵן וְשָׂבַע וַיֵּאָסֶף אֶל-עַמּוּיוֹ.
 אותה הצהרה נעשית בבראשית כ"ה 17 ביחס לישמעאל:
 וַיָּלֶה שְׁנֵי חַיֵּי יִשְׁמָעֵאל, מֵאֵת שְׁנָה וּשְׁלָשִׁים שָׁנָה וְשָׂבַע שָׁנִים;
 וַיָּגוּעַ וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל-עַמּוּיוֹ.

שימו לב שראשית, המוות הפיזי מתרחש - ישמעאל מת; ואז לאחר המוות הוא נתפס כנִאָסֵף אֶל-עַמּוּיוֹ, כמצטרף לחברה שקדמה לו או שעזבה את העולם קודם לכן.

דוגמה נוספת נמצאת בבראשית ל"ה 29:

וַיָּגוּעַ יַצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל-עַמּוּיוֹ ...
 הדוגמה הבאה היא מחיי יעקב, בבראשית מ"ט 29:
 וַיֵּצֵא אוֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם: אֲנִי נִאָסֵף אֶל-עַמּוּיִי; קִבְּרוּ אֹתִי אֶל-
 אֲבֹתַי, אֶל-הַמְּעָרָה אֲשֶׁר בְּשֵׂדֵה עֶפְרוֹן הַחֲתָי ...
 הדוגמה האחרונה היא בבראשית מ"ט 33:

וַיָּכַל יַעֲקֹב לְצִוּוֹת אֶת-בָּנָיו, וַיֵּאָסֶף רְגְלָיו אֶל-הַמְּטָה, וַיָּגוּעַ
 וַיֵּאָסֶף אֶל-עַמּוּיוֹ.

אם כן בספר הראשון של המקרא, לאחר שאנשים מתים פיזית נאמר שהם "נאספים אל עמם". הם נתפסים כמצטרפים לחברה שלקיומה הם מודעים ואשר קדמה להם. יש המפרשים את האמרה הזאת כמדברת על לא יותר מקבורה בבית הקברות המשפחתי. אולם דבר זה אינו יכול להיות נכון לגבי אישיות כמו אברהם, שבית הקברות המשפחתי או השבטי שלו היה בחרן.

2. נאסף אל אבותיו

הראיה התומכת השנייה בתורת האלמוות דומה לראשונה: לעתים מופיע הביטוי "נאסף אל אבותיו". דוגמה אחת לכך היא בבראשית ט"ו 15:

וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל־אֲבֹתַי בְּשָׁלוֹם, תִּקְבֵּר בְּשִׁיבָה טוֹבָה.

ההיאספות אל האבות קודמת לקבורה עצמה.

הצהרה דומה נעשית בבראשית מ"ז 30א:

וְשָׁכַבְתִּי עִם־אֲבֹתַי, וּנְשָׂאתִנִּי מִמְצָרִים וּקְבַרְתִּנִּי בְּקִבְרָתָם.

לכן מהעובדה שמישהו הולך להיאסף ולהצטרף אל אבותיו, משתמע

שהמודעות נמשכת אפילו לאחר מוות פיזי.

3. קיומו המתמשך של חנוך

ראיה תומכת שלישית בתורת האלמוות היא קיומו המתמשך של חנוך;

הוא לא מת, אלא עבר להתקיים באופן מתמשך במקום כלשהו. בתנ"ך מתואר

אירוע זה בבראשית ה' 24, והוא מאושש בברית החדשה באל העברים י"א 5.

4. ביטחונו של איוב

ראיה תומכת רביעית בתורת האלמוות מצויה בספר איוב, אשר מתעד את

ביטחונו המבוסס על שאלה שהעלה הוא עצמו ואז ענה עליה. לדוגמה, באיוב

י"ד 14א השאלה היא:

אִם־יָמוּת גְּבֵר, הֲיִחְיֶה?

והשאלה שהעלה איוב ב-י"ד 14 נענית באיוב י"ט 25-26:

וְאַנִּי יָדַעְתִּי גֵּאֲלִי חַי וְאַחֲרוֹן עַל־עֵפֶר יָקוּם. וְאַחַר עוֹרִי נִקְפּוּ־זֹאת

וּמִבְּשָׂרִי אֶחְזֶה אֵלֹהִים.

לאיוב היה הביטחון שעל אף שגופו יגיע למוות פיזי, בכל זאת הוא הולך

לראות את אלוהים בלי גופו¹; זוהי, גם כן, ראיה להתקיימות האלמוות.

5. תורת התחייה

הראיה התומכת החמישית לחיזוק תורת האלמוות מבוססת על תורת

התחייה, כיוון שקיום האלמוות משתמע מעצם פועל התחייה. אחרת, מדוע

בכלל לטרוח להקים את המתים, ויהיו הם צדיקים או חוטאים? לכן תורת

האלמוות כלולה בעצם התפיסה של התחייה. מדוע מוקמים המתים, אם לא

כדי לחיות לעד?

1. פסוק קשה לפרשנים השונים. הבנת המחבר כאן מבוססת על תרגום ASV:

And after my skin, even this body, is destroyed, then without my flesh shall

"I see God" [הערת המתרגם].

בתנ"ך נלמדת תורת התחייה מישעיהו כ"ו 19, דניאל י"ב 2-3 והושע י"ג 14. בבבית החדשה היא נלמדת בבירור מיוחנן ה' 25-29 והתגלות כ' 4-6, 11-15.

6. מודעותה של הנפש

הראיה התומכת השישית בתורת האלמוות היא שלפי הכתובים החלק הלא-חומרי של האדם נתפס כנמצא עם אלוהים ברגע המוות, ותודעתו ערה. ישנן דוגמאות לאמת זו בשתי הבריתות. לדוגמה, בתנ"ך מצויה אמת זו בתהילים י"ז 15:

אֲנִי בְּצֶדֶק אֶחְיֶה פָּנִיךָ, אֲשַׁבְּעָה בְּהַקִּיץ תְּמוֹנֶיךָ.

כאן ביטא דוד אמונה אמיתית, שהנפש תהיה עדיין מודעת כאשר תהיה בחברת אלוהים אפילו לאחר המוות.

דבר זה נלמד גם מתהילים ע"ג 23-25:

וְאֲנִי תָּמִיד עִמָּךְ, אֶחְזֶק בְּיַד־יְמִינִי. בְּעֶצְתְּךָ תִּנְחַנִּי וְאַחַר כָּבוֹד תִּתְּקַנֵּנִי. מִי־לִי בְּשִׁמְיָם? וְעִמָּךְ לֹא־חִפְצָתִי בְּאָרֶץ.

במזמור זה הביע אסף המשורר אמונה אמיתית בקיום האלמוות. גם ברגע המוות הוא ראה את עצמו כמי שנמצא עם אלוהים ותודעתו ערה.

דבר זה מצוי גם בקהלת י"ב 7; לוקס כ"ג 43; יוחנן י"ד 3; השנייה אל הקוריתים ה' 1-8; ופיליפיים א' 22-24.

7. היאספות אל המתים

הראיה התומכת השביעית בתורת האלמוות היא שדוד ציפה שיוכל להצטרף אל בנו המת לאחר שימות דוד עצמו. זוהי הצהרתו משמואל ב' י"ב 23:

וְעָתָה מָת, לָמָּה זֶה אֲנִי צָם? הָאוּכַל לְהַשִּׁיבוּ עוֹד? אֲנִי הִלֵּךְ אֲלֵיו וְהוּא לֹא־יָשׁוּב אֵלָי.

שימו לב לדרך שבה ניסח דוד את הדברים: הוא ציפה ללכת למקום שבו היה בנו שנפטר, וציפה לראותו בזמן שהוא שלאחר המוות. מכאן שדוד ציפה שיוכל להצטרף לבנו המת כשתודעתו ערה לאחר מותו שלו, והוא ביטא זאת בפסקה זו. דבר זה מראה אף הוא בבירור שהכתובים מלמדים את קיום האלמוות, ושהאלמוות היה תקווה מבורכת של קדושי התנ"ך.

8. מודעותן של נפשות השאול

הראיה התומכת השמינית בלימוד על אודות תורת האלמוות היא שהנפשות בשאול מתוארות כנמצאות במודעות מתמשכת. דוגמה טובה לכך בתנ"ך היא ישעיהו י"ד 9-11:

שְׂאוּל מִתַּחַת רִגְזָה לָךְ לְקִרְאָת בּוֹאֶךָ, עוֹרֵר לָךְ רַפְאִים כָּל־עֲתוּדֵי אֲרָץ, הַקִּים מִכְּסֻאוֹתֶם כֹּל מַלְכֵי גוֹיִם. כְּלָם יַעֲנוּ וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיךָ: גַּם־אַתָּה חֲלִיתָ כְּמוֹנֵנוּ, אֲלִינוּ נִמְשָׁלְתָּ. הוֹרֵד שְׂאוּל גְּאוֹנְךָ, הַמֵּית נְבִלֶיךָ תַּחְתֵּיךָ; יֵצַע רַמְהָ, וּמִכְּסִיף תוֹלְעָה.

בקטע זה נכנסת נפשו של מלך בבל אל אגף האבדון בשאול עצמו, וכל הנפשות שקדמו לו באבדון קמות פתאום בתדהמה, בראותן גם אותו נכנס למתחם האבדון. הן מסוגלות לשאול אותו שאלות ולנהל עמו שיחה. כך שאל לנו להחמיץ את העובדה שהמתים הללו מתוארים כבעלי תודעה.

ברית החדשה נלמד הדבר בלוקס ט"ז 19-31, בסיפור על האיש העשיר ולעזר. על אף שלעתים קרובות נקרא הסיפור "משל האיש העשיר ולעזר", אין זה נכון שמדובר במשל. לוקס אינו אומר שזהו משל, וכך גם ישוע אינו פותח את הסיפור כמנהגו במילים "לימדו משל". במשלים אין שמות כמו "לעזר" ו"אברהם". זהו סיפור אמיתי. שימו לב לכך שאחרי שהאיש העשיר מת ואחרי שלעזר מת, היו שני האנשים הללו בעלי תודעה. יתרה מכך, מוזכר גם מישהו אחר שאף הוא מת מאות שנים לפני כן: אברהם. אברהם והאיש העשיר יכולים לנהל שיחה; הם בבירור בעלי תודעה על אף שמבחינה פיזית הם מתו. הסיפור של האיש העשיר ולעזר מהווה, אם כן, ראיה תומכת נוספת ללימוד על אודות תורת האלמוות.

9. העולם בלב

הראיה התומכת התשיעית בתורת האלמוות היא ההצהרה שנעשית בקהלת ג' 11: אֶת־הָעֵלֶם יִתֵּן בְּלִבָּם. המילה לֵב משמשת לעתים קרובות בכתובים בתור אחד הפנים של חלקו הלא-חומרי של האדם. בחלקו הלא-חומרי של האדם כלולה, לפי קהלת ג' 11, העובדה שהעולם הושם בו. מכאן שבחלקו הלא-חומרי של האדם כלול מרכיב האלמוות.

10. התגלותו של שמואל לשאול

הראיה התומכת העשירית בתורת האלמוות היא העובדה ששמואל נראה כשתודעתו ערה לאחר מותו. בשמואל א' כ"ח 8-19 מתואר המקרה שבו שאול

הולך למעלה באוב, כדי לראות אם תוכל להעלות את נפשו של שמואל מן הַשָּׂאוֹל. יש לציין כי למעלות באוב או למכשפות אין כוח כזה, וכך גם לא למכשפה הזאת. מה שקורה במקרים כאלו הוא ששד מתחזה לאיש המת. אך במקרה הזה עלה באמת שמואל האמיתי, וזאת להפתעתה של המכשפה, מה שמראה שלא היה לה כל קשר לכך. אלוהים התערב במקרה הזה והרשה לנפשו של שמואל להיות מועלית. שמואל לא נעור מן המתים בנקודה זו; זו פשוט הייתה רוחו של שמואל, חלקו הלא־חומרי, שהועלה מן הַשָּׂאוֹל. הוא היה יכול לנהל את השיחה עם שאול, וליידע את שאול שעת אובדנו הגיעה ושהוא ימות בקרב עם הפלישתים. אך הנקודה היא ששמואל היה לגמרי בעל תודעה אפילו לאחר מותו הפיזי, ודבר זה מראה אף הוא על קיום האלמוות.

11. אלוהים הוא אלוהי החיים

הראיה התומכת האחת־עשרה בתורת האלמוות היא מה שאמר ישוע אודות אלוהים במתי כ"ב 29-32: [אֱלֹהִים] אֵינְנוּ אֱלֹהֵי הַמֵּתִים כִּי אִם אֱלֹהֵי הַחַיִּים (פס' 32). על אף שאותם אנשים מסוימים שהזכיר - אברהם, יצחק, ויעקב - היו מתים פיזית, אלוהים הוא אלוהי החיים. הנקודה המועברת היא שלא־לוהים יש מערכת יחסים חיה, מודעת ומתמשכת עם האבות, דבר המהווה סיבה אחת לכך שאינו יכול להשאיר את גופם במצב של מוות. אך בעוד תחיית הגוף הייתה עדיין עתידית, לא־לוהים כבר הייתה מערכת יחסים איתם, כיוון שחלקם הלא־חומרי היה מודע ביותר.

12. דרך המוות יש חיים

הראיה התומכת השתיים־עשרה בתורת האלמוות היא ההצהרה שנעשית ביוחנן י"א 25-26 בנוגע ללעזר המת: [הוא] יִחְיֶה גַם כִּי־יָמוּת (פס' 25). שימו לב שלא נאמר "אף על פי שימות, הוא יחיה". אילו כך היה, היה זה בסך הכול אומר שבסופו של דבר יוקם המת. אך יוחנן השתמש בזמן הווה: "על אף היותו מת עכשיו, הוא גם חי עכשיו". על אף שמישהו מת, הוא עדיין חי. הוא בהחלט מת מבחינה פיזית, אך לחלקו הלא־חומרי של האדם קיימת מודעות חיה ומתמשכת, ולכן ישוע יכול לומר על קדוש שמת: על אף שהוא מת, הוא חי.

13. הבטחת הכבוד העתידי

הראיה התומכת השלוש־עשרה בלימוד של תורת האלמוות, היא עובדת ההבטחה על הכבוד העתידי. הבטחת הכבוד העתידי עבור המאמין נמצאת

באל הרומים ח' 18, ומן העבודה שהמאמין נועד לכבוד משתמע שהאלמוות
אכן קיים, מכיוון שעצם פעולת הפיאור משמעה קיום נצחי ומתמשך. אל
הרומים ח' 18 מציין:

כִּי אִמְרֵי אֲנִי שְׁעֻנֹנְיִי הַזְּמֵן הַזֶּה אֵינָם שְׁקוּלִים כְּנֶגֶד הַכְּבוֹד הַעֲתִיד
לְהַגְלוֹת עָלֵינוּ.

14. הבטחת חיים עתידיים

הראיה התומכת הארבע-עשרה בתורת האלמוות נמצאת בראשונה אל
הקורינתים ט'ו' 19, פסוק המציין כי היעדר חיים עתידיים יגרום למאמינים
להיות אֲמֻלָּיִם מְכֹל־אָדָם. היעדר חיים עתידיים למאמינים יגרום להם להיות
אֲמֻלָּיִם מְכֹל־אָדָם, שכן המאמינים מסרו את חייהם לאלוהים בהתבסס על
הבטחתו לאלמותיות. למאמינים סגנון חיים צר מאוד והם ממשמעים את
עצמם לחיות בהתאם לחוקיו ולהתוויותיו, לכן אם אין חיים לאחר המוות,
אם אין אלמוות, אזי היה כל זה לשווא, ואמונתם הייתה לריק. דבר זה אכן
יעשה את המאמין אומלל מכל אדם. האלמוות חייב להיות נכון עקב אופיו
של אורח החיים שמצופה מאיתנו.

15. הנפש מחודשת

הראיה התומכת החמש-עשרה בתורת האלמוות היא ההצהרה הנעשית
בשנייה אל הקורינתים ד' 16-18, שאמנם הגוף מתכלה, אולם הנפש תִּתְחַדָּשׁ
יום יום. על אף שהגוף בסופו של דבר מתכלה במוות, עדיין הנפש מִתְחַדָּשֶׁת
יום יום. הסיבה היחידה שיש לנפש להתחדש יום יום היא היותה אלמותית.

16. אלמוות דרך הבשורה

הראיה התומכת השש-עשרה בתורת האלמוות נמצאת בשנייה אל
טימותיאוס א' 10, שם מציין פולוס: וַיֹּצֵא לְאוֹר עַל־יְדֵי הַבְּשׂוּרָה אֶת־הַחַיִּים
וְאֶת אֲשֶׁר־אֵינָנו עוֹבְרִי [דהיינו אלמוות], כלומר החיים והאלמוות שניהם
מוצאים לאור באמצעות הבשורה. עצם העובדה שהוא קושר את האלמוות
לבשורה, מראה שאחת הסיבות לקיום הבשורה היא ישועת הנפש לשם
קיומה המתמשך.

17. תגמולים ועונשים עתידיים

הראיה התומכת האחרונה בתורת האלמוות היא העובדה שגמול עתידי ועונש עתידי משמעם קיום אלמותי; לא הייתה לדברים אלה משמעות אלמלא היה קיום האלמוות אמת. עובדה זו נמצאת במתי י"א 20-24; י"ג 49-50; כ"ה 34, 41, 46; אל הרומים ב' 5-11; והשנייה אל טימותיאוס ד' 7-8.

ג. היתרונות שמקנה תורת האלמוות

הקטגוריה השלישית העיקרית היא לדון בקצרה ביתרונות שמקנה תורת האלמוות. לתורת האלמוות ישנם שלושה יתרונות כאלה.

1. תקוותנו לאושר עתידי

קיום האלמוות מספק לנו תקווה לאושר עתידי, לפי אל הפיליפים א' 23-24: **כִּי מְשׁוּבָּר אֲנִי מִן־הַשָּׁמַיִם, נִפְשֵׁי אֲנֹתָה לְהַפְטֹר וְלִהְיוֹת עִם־הַמְּשִׁיחַ, כִּי־זֶה הַמְּבַחֵר. אֲבָל לְעַמֵּד עוֹד בְּבִשָּׁר צָרִיךְ לִתֵּר בְּעִבּוּרְכֶם.** בקטע זה עמד פולוס בפני האפשרות של מוות פיזי, אך הדבר נתן לו תקווה לאושר עתידי, ביודעו שעם ההיפרדות מן הגוף הוא הולך להיות בהתחברות מודעת ומתמשכת עם האדון.

2. מגורינו הזמניים בחיים אלה

היתרון השני של תורת האלמוות הוא המודעות לכך שהמאמינים הם רק תושבים זמניים בחיים האלה, לפי אל הפיליפים ג' 20:

כִּי אֲזָרְחוּתֵנוּ בְּשָׁמַיִם הִיא; וּמִשָּׁם מְחַכִּים אֲנַחְנוּ לְמוֹשָׁעֵנוּ אֲדֹנָי יֵשׁוּעַ הַמְּשִׁיחַ.

אֲזָרְחוּתוֹ של המאמין היא בְּשָׁמַיִם. העובדה שהאלמוות הוא אמיתי מביאה למודעות לכך שהמאמינים הם תושבים זמניים בחיים האלה, שכן כעת אֲזָרְחוּתם היא בְּשָׁמַיִם. משמעות הדבר מבחינה מעשית היא שכל הניסיונות והצרות בחיים האלה אינם צריכים להביא אותנו לסף של תבוסה או של ייאוש או של דיכאון. במקום זאת, יכולים המאמינים להביט על אלה ולומר: "גם זה יעבור, אני רק תושב זמני בעולם הזה, על האדמה הזאת. גם זה יעבור. אֲזָרְחוּתִי בְּשָׁמַיִם היא. יום אחד אדע את מלוא שמחת האדון". זהו היתרון השני של תורת האלמוות: המודעות לארעיות התושבות בחיים האלה, ולאחר המוות הייעוד לתודעה נצחית ומתמשכת בשמיים עצמם.

3. המניע שלנו לחיי צדקה

היתרון השלישי של תורת האלמוות הוא שהאלמוות מספק לנו את המניע לחיות חיי צדקה, רוויי רוח ומוקדשים לאלוהים. אדם שאין לו את תקוות האלמוות האמיתית והחיה, מתאמץ להוציא את המרב מן החיים האלה כאן ועכשיו. הבלתי נושעים נאבקים ונלחמים תוך מאמץ מתמיד להשיג את אותן רמות חיים גבוהות יותר, מפני שאין להם את תקוות האלמוות הנצחי בלבם. הם אינם מאמינים באלמוות, ובגלל שאינם מאמינים באלמוות, הם מנסים להשיג את כל שביכולתם בחיים האלה. הם מתמודדים עם החומרניות באופן תמידי.

4. השקפות כוזבות

הקטגוריה הרביעית העיקרית של עיון זה בנושא האלמוות היא לדון בכמה השקפות כוזבות נפוצות, או תפיסות שגויות, בנוגע לאלמוות. קיימות ארבע השקפות שגויות נפוצות.

1. חידלון הקיום

ההשקפה השגויה הראשונה היא זו של חידלון הקיום. זוהי תפיסת המוות המוחלט.² החיים האלה הם כל מה שיש, וכשמת גוף זה ישנה הפסקה מוחלטת של קיום. לא רק שישנה הפסקה של התודעה, אלא גם של הקיום. זוהי השקפתו של האתאיזם. כמובן, המחזיקים בתפיסה כוזבת זו דוחים לגמרי את התגלות כתבי הקודש, כי השקפה זו מחייבת את דחיית הדברים הנלמדים בבירור מן הכתובים בנוגע לאלמוות. מובן מאליו שאין זו השקפה שהמאמינים בכתובים צריכים להחזיק בה.

2. גלגול נשמות

ישנה השקפה כוזבת שנייה, שגם בה מחזיקים לא־מאמינים, והיא הלימוד על גלגול נשמות: כאשר הגוף מת ממשיכה הנפש להתקיים, אך אינה הולכת לא לשמיים ולא לאבדון; היא פשוט מתגלגלת ונכנסת לתוך גוף חי וחדש – יהיה זה אדם אחר או אפילו חיה. ללימוד זה על התגלגלותה של הנשמה אין כל בסיס מקראי.

יש המנסים להשתמש בהצהרה שנעשית בלוקס א' 17, שם מצוין שיוחנן המטביל בא בְּרוּחַ אֱלֹהֵי הַנְּבִיא וּבְגִבּוֹרָתוֹ. הטיעון אומר שמאחר שאליהו היה בתוך יוחנן המטביל, המסקנה הנלמדת היא שיש גלגול נשמות, שכן הנפש או הרוח של אליהו הנביא בעצם נכנסה לגופו של יוחנן המטביל כאשר נוצר ברחם או כאשר נולד. אך לא זה מה שמלמד לוקס א' 17. כשלוקס א' 17 מציין כי יוחנן בא בְּרוּחַ אֱלֹהֵי וּבְגִבּוֹרָתוֹ, מורה הדבר כי לשני האנשים הללו הייתה הגבורה והנוכחות של אותה רוח הקודש. הרוח בפסוק זה היא רוח הקודש, לא הרוח האנושית. הגבורה היא גבורת רוח הקודש. מכאן שלשני האנשים הללו הייתה הגבורה והנוכחות של רוח הקודש. דבר זה אינו, בשום פנים ואופן, מורה על קיום של גלגול נשמות.

יתרה מכך, העיקרון באל העברים ט' 27 מהווה גורם נגדי לגלגול נשמות: וְכַאֲשֶׁר נִגְזַר עַל־בְּנֵי אָדָם פְּעַם אַחַת הַמּוֹת וְאַחֲרָיו הַדִּין. פסוק זה סותר את התפיסה של גלגול נשמות. אמנם נכון הדבר שאנשים מסוימים מתו פעמיים כיוון שהם הוקמו מן המתים ואז מתו שוב, אך אין זה גלגול נשמות; זוהי אותה רוח אנושית שהשתכנה באדם לפני כן ואשר שוכנת בקרבו שוב. אותו חלק לא־חומרי של אדם מתחבר לאותו החלק החומרי של האדם בעת התחייה. לכן אין גלגול של הנשמה; זוהי אותה רוח־נפש המוחזרת אל אותו הגוף.

3. אלמוות מותנה

שתי ההשקפות הכוזבות הראשונות הן דעות שמחזיקים בהן לא־מאמינים, אך בהשקפות הכוזבות השלישית והרביעית מחזיקים מאמינים רבים וכן רבים מקרב הכתות. ההשקפה הכוזבת השלישית מכונה "אלמוות מותנה". אלמוות מותנה משמעו שהנפש אינה אלמותית מטבעה; האלמותיות אינה חלק מתבניתה של הנפש. אלא שהאלמוות הוא מתנה לנושעים בלבד. לכן בשעת המוות הלא־מאמין פשוט חדל להתקיים, ורק המאמין ממשיך להתקיים. השקפה זו נלמדת בעיקר בידי כתות מסוימות, אך למרבה הצער מחזיקים בה גם רבים שהם מאמינים.

הטיעונים השונים שמשמשים בהם כדי לצדד בתפיסת האלמוות המותנה, כמו גם הטיעונים נגדה, הם אותם טיעוני בעד ונגד העמדה הרביעית, לכן נעסוק בהם ביחד עם ההשקפה הכוזבת הרביעית.

4. תורת ההכחדה (אניהילציה)

ההשקפה הכוזבת הנפוצה ביותר, במיוחד בגלל הכתות, היא ההשקפה הרביעית: תורת ההכחדה. מה שאומרת תורת ההכחדה הוא זה: הנפש הבלתי

נושעת נכחדת לאחר תקופת ענישה זמנית. אנשים אלה מאמינים שהנפש הבלתי נושעת הולכת לאבדון, אך לא לנצח אלא רק באופן זמני. בסופו של דבר נכחדת הנפש הבלתי נושעת לאחר שסבלה פרק זמן מסוים של ענישה.

[א] הטיעונים התומכים בתורת ההכחדה

מהם טיעוני הבעד שהתומכים בתורת ההכחדה אוהבים להשתמש בהם? אפשר לחלק את התמיכה בתורת ההכחדה לתת-חלוקה של שתי קטגוריות: טיעונים תיאולוגיים וטיעונים מקראיים.

(1) הטיעונים התיאולוגיים

באופן בסיסי, משתמשים התומכים בשמונה טיעונים תיאולוגיים. הראשון מבוסס על אהבת אלוהים; הם טוענים שהתקיימות עונש נצחי מנוגדת לאהבת אלוהים.

הטיעון התיאולוגי השני מבוסס על הצדק האלוהי; אין צדק בעונש נצחי. הטיעון התיאולוגי השלישי הוא שהנפש אינה יורשת אלמות; צריך להשיגו. דבר זה מבוסס על הפירוש של בראשית ב' 7, שם מצוין: וַיְהִי הָאָדָם לְנֶפֶשׁ חַיָּה, וגם על בראשית ג' 19, שם מצוין: כִּי־עָפָר אַתָּה וְאֶל־עָפָר תָּשׁוּב. באמצעות שילוב של שני הקטעים הללו הם טוענים שהאלמותיות אינה טבועה בנפש, כי אם צריך להשיגה.

הטיעון התיאולוגי הרביעי הוא שאלוהים נכשל אם קיומו של הרוע אינו מחוסל וחדל להתקיים. מאחר שקיומם המתמשך של הבלתי נושעים משמעו קיומו המתמשך של הרוע, יהיה זה כישלון של אלוהים אילו לא יחוסל קיומו של הרוע, ולכן הוא יחוסל בהכחדה.

הטיעון התיאולוגי החמישי שבו הם אוהבים להשתמש הוא לשאול את השאלה: "היכן הצדק עבור עוללים מתים ועובדי אלילים נבערים³ בעונש הנצחי?" הרי זה עוול לאותם שמתו בהיותם עוללים ולאותם שמתו בבערות, להיות בעונש נצחי.

הטיעון התיאולוגי השישי הוא שעונש הוא שימושי או בעל תועלת כאשר השימוש בו נעשה לצורך תיקון. בעונש נצחי אין תיקון; לכן אין בו צורך. הטיעון התיאולוגי השביעי הוא: "מדוע על אלוהים ועל היקום לשאת בעול קיומם המתמשך של אלה שבזו לחיים ברי תועלת?" הם תופסים את קיומו המתמשך והנצחי של הלא-מאמין כמהווה מעמסה על אלוהים ועל היקום; ולכן יש להיפטר ממנו.

3. הכוונה לעובדי אלילים שלא זכו לשמוע את הבשורה, ולכן מתו בבערותם [הערת המתרגם].

הטיעון התיאולוגי השמיני הוא שהצדיקים אינם יכולים ליהנות מהאושר העילאי ביודעם שאחרים נמצאים בגיהנום תמיד. הנמצאים בשמיים פשוט לא יוכלו ליהנות שם, אם יידעו שישנם אחרים הסובלים בלי הרף בגיהנום.

(2) הטיעונים המקראיים

התומכים משתמשים גם בטיעונים מקראיים, וישנו סך כולל של שישה עשר טיעונים מקראיים שבהם הם אוהבים להשתמש. הם מסתמכים במידה רבה על השימוש במילה אֲבָדוֹן.

הראשון: מתי י' 28, המתייחס ליכולתו של אלוהים לֵאבֹד גם אֶת־הַנֶּפֶשׁ גם אֶת־הַגּוֹף בְּגִיהֶנֶם.

השני: מתי ז' 13, שם מדובר על כמה מְרוֹחַ הַדָּרָךְ הַמְבִיא לֵאבֹדוֹן. אותו אֲבָדוֹן מפורש על ידם כ"הפסקת הקיום".

השלישי: אל הרומים ט' 22, שם מדובר על הלא־מאמין אשר נֶכּוֹן לֵאבֹדוֹן. הרביעי: השנייה לפטרוס ב' 1, שם נְבִיאֵי שֶׁקֶר וּמוֹרֵי שֶׁקֶר מביאים עַל־נַפְשָׁם כְּלִיֹן פְּתָאִים.

החמישי: אל הפיליפים ג' 19, המדבר על הלא־מאמין שֶׁאֲחִירֵיתוֹ הָאֲבָדוֹן. המילה היוונית שם, הם מציינים, היא אותה מילה כמו אלה שתורגמו ל"לֵאבֹד". השישי: השנייה לפטרוס ב' 12, שם מדובר על אותם לא־מאמינים ההולכים לְלַכְדּ וְלִשְׁחַת.⁴

השביעי: הראשונה אל התסלוניקים ה' 3, שם מדובר על הלא־מאמין שבסופו של דבר יעמוד מול הַשֶּׁבֶר פְּתָאִים.

השמיני: השנייה אל התסלוניקים ב' 8, המדבר על הַקָּשָׁע אשר נועד לאבדון. התשיעי: יחזקאל י"ח 4, 20, שאכן מדברים על מותה של הנפש.

העשירי: תהילים קמ"ו 4, המציין כי אֲבָדוֹ עֲשֵׂתִנְתִּיו של אדם כאשר הוא מת. אם אֲבָדוֹ עֲשֵׂתִנְתִּיו, הדבר אומר שחלקו הלא־חומרי של האדם חדל להתקיים. האחד־עשר: קהלת ט' 5, שם מוזכר שֶׁהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה.

השנים־עשר: באמצעות שילוב של בראשית ב' 7 ו-ג' 19 הם טוענים שהאדם הוא נפש ההופכת לעפר במוות הפיזי.

השלושה־עשר: הם מציינים שמשמעות המונחים הָאֲדָם וְשָׂאוֹל היא בעצם "אי־מודעות ומוות"; ומכאן שפירושה הוא "הפסקת קיום".

הארבעה־עשר: אל הקולוסים א' 20, שם מצוין כי הָיָה רָצוֹן ... לְרִצּוֹת אֶל־עַצְמוֹ אֶת־הַכֹּל. אם ישנו קיום מתמשך של הבלתי נושעים בעונש נצחי,

4. תרגום חדש: לְהַלְכֵד וְלִשְׁחַת.

משמע ש"הכל" לא רוצה; אך אם הכל אכן רוצה, פירוש הדבר שישנה הסרה והכחדה של המרכיב הבלתי מאמין.

החמישה-עשר: השנייה אל טימותיאוס א' 10, המדבר על כך שהמוות בסופו של דבר יבוטל.

השישה-עשר: הראשונה אל הקורинתיים ט"ו 25-26, המדבר על כך שהמוות יבטל ויושמד.

[ב] הטיעונים נגד תורת ההכחדה

טיעונים אלה יידונו אחד אחד, לפי הסדר המופיע למעלה.

(1) הטיעונים התיאולוגיים

הראשון: הטיעון הראשון היה בנוגע לאהבת אלוהים: שאהבת אלוהים לא תאפשר עונש נצחי. אולם אם הענשת האדם לנצח אינה עולה בקנה אחד עם אהבת אלוהים, יהיה זה מנוגד לאהבת אלוהים גם שהאדם יסבול באבדון באופן זמני או לאפשר לאדם להיות אומלל בזמן הזה. אי אפשר להשתמש באהבת אלוהים כטיעון נגד עונש נצחי אך לא נגד עונש זמני. אם אהבת אלוהים אינה עולה בקנה אחד עם הראשון, אין היא יכולה לעלות בקנה אחד גם עם השני.

השני: בנוגע לצדק האלוהי, המחשבה שהצדק האלוהי לא יאפשר עונש נצחי הינה עניין של דעה אנושית. למעשה הכתובים מלמדים אחרת: שעצם הצדק האלוהי מחייב עונש נצחי לאותם שדחו את חיי הנצח שהוא סיפק עבורם. השלישי: בנוגע לטענתם שאין לנפש טבע אלמותי לפי לוקס ט"ז 19-31, שימו לב מי היה נתון בייסורים. האיש העשיר היה נתון בייסורים, ואף שגופו אכן הפך לעפר, לא כן נפשו.

הרביעי: בנוגע לטיעון שאלוהים נכשל אם הרוע אינו מחוסל, הרי שזו הנחה שאותה הם מניחים אך אינם מוכיחים. הכתובים למעשה מלמדים אחרת. אילו כללה תוכנית אלוהים את הכחדת הבלתי נושעים, אזי הייתה תוכניתו נכשלת אם הדבר לא מתבצע. אך אם התוכנית כוללת עונש נצחי, אזי אלוהים לא נכשל.

החמישי: בנוגע לצדק עבור העוללים המתים ועובדי האלילים הנבערים, כאן הם מניחים הנחה שעוללים הולכים לאבדון. הכתובים אינם מציינים כך או אחרת. יתרה מכך, זוהי תפיסה אנושית של הצדק האלוהי המנוגדת לתפיסה המקראית.

השישי: הטיעון היה שיש בעונש תועלת רק כאשר נעשה בו שימוש לצורך תיקון. ומאחר שהבלתי נושעים המתים לא יעברו תיקון במשך הנצח, לפיכך, הם יוכחדו. אך שוב, זוהי הנחה שאותה הם מניחים בנוגע לשימוש הלגיטימי בענישה. אין זה נכון שיש בענישה תועלת רק לצורך תיקון. לעתים העונש הוא עונש בפני ולעצמו. לכן ההנחה לגבי השימוש הלגיטימי בענישה אינה בהכרח נכונה. עונש נצחי אינו למטרת תיקון, אלא למטרת הענישה עצמה.

השביעי: מדוע שאלוהים והיקום יישאו בעול קיומם המתמשך של אלה שבזו לחיים ברי תועלת? התשובה היא: פשוט כי כך היה חפצו של אלוהים. יתרה מכך, זו לא תהיה מעמסה. המאמינים עומדים להיות במצב של שלמות וקדושה, ולא יתחזקו את אותן מערכות היחסים עם הבלתי נושעים שהם מנהלים כעת. בזמן ההוא, הם לא יחושו בעול הזה. תהיה להם דעת ומחשבת אלוהים, והם יראו את הדבר מנקודת השקפתו, לא מהשקפתם הם.

השמיני: הצדיקים יכולים ליהנות מאושר עילאי רק אם יידעו שאחרים אינם סובלים באופן נצחי; הצדיקים לא יוכלו ליהנות מאושר עילאי בידועם שאחרים סובלים תמידית בגיהנום. אך התשובה כאן היא שהצדיקים ייהנו מהאושר העילאי שבנוכחות אלוהים, ולא תכביד עליהם נקודת המבט הנוכחית באשר למה שאינו הולם את האושר העילאי בשמיים.

(2) הטיעונים המקראיים

אחד הטיעונים העיקריים שלהם התבסס על השימוש במילה היוונית *apollumi*, המתורגמת בנוסח המלך ג'יימס⁵ למילה "להשמיד". הם מתייחסים לקטעים כגון מתי י' 6, 28; ט"ו 24; ט"ז 25; וקטעים אחרים.

הטיעון המקראי הראשון שלהם התבסס על מתי י' 28. פירושה של המילה *apollumi* אינו "השמדה מוחלטת עד כדי הפסקת קיום". דבר זה ברור לפי השימוש בה במקומות אחרים. משמעותה היא פשוט "להיות במצב של אובדן". היא אינה מופיעה במובן של הכחדה מוחלטת של הגוף והנפש כאחד, שכן אותה מילה יוונית המתורגמת ל"מושמד" משמשת גם עבור אלה שעודם בחיים. לדוגמה, המילה משמשת עבור החיים במתי י' 6, שם היא מתורגמת לאובדות; במתי ט"ו 24, אובדות; במתי ט"ז 25, המאבד; ובלוקס י"ט 10, אֶת־הָאֵבֶד. מכאן שפירוש המילה *apollumi* אינו "השמדה" במובן של "הפסקת קיום"; משמעו הוא פשוט "להיות במצב של אובדן". אלה שיהיו לנצח בגיהנום לא יושמדו עד כדי הפסקת קיום; במקום זאת נכון יותר לומר, אלה שהם לנצח באגם האש הם פשוט אלה שנמצאים במצב של אובדן נצחי.

5. תרגום מסורתי ידוע מאנגליה של תחילת המאה ה-17 [הערת המתרגם].

הטיעונים המקראיים השני, השלישי, הרביעי והחמישי התבססו על מתי ז' 13; אל הרומים ט' 22; השנייה לפטרוס ב' 1; ואל הפיליפים ג' 19, שבכולם מופיעה באנגלית המילה "השמדה" (בעברית לרוב אֶבְדוֹן). אך התשובה כאן היא שההצהרות הנעשות בקטעים אלה משתמשות במילה *apuleia*, אשר משמעותה אינה "הפסקת הקיום". היא מופיעה במקומות אחרים שבהם משמעותה היא פשוט "להיות במצב מבוזבז". דבר זה אינו מורה על הכחדה; אין זו הכחדת החומר, אלא אובדנו או חוסר תועלתו של הדבר המתואר. אותה מילה מופיעה במתי כ"ו 8 ובמרקוס י"ד 4, ושם היא מתורגמת כפשוט להיות ב"מצב מבוזבז". שוב, משמעות פסוקים אלה אינה "הכחדת החומר", אלא הם פשוט מדגישים את מצבו האבוד או חסר התועלת. לכן פסוקים אלה אינם מלמדים את תורת ההכחדה.

השישי, הם משתמשים בשנייה לפטרוס ב' 12, שם נכתב בנוסח המלך ג'יימס "להילקח ולהישמד". אך המילה היוונית כאן היא *phthora*, ומשמעותה "השחתה". הקורבנות נתפסים בסך הכול כנתונים במצב של השחתה; הם יושחתו לגמרי מכיוון שיהיו באגם האש. הם יושחתו, אך הם אינם מפסיקים להתקיים.

השביעי, בנוגע לראשונה אל התסלוניקים ה' 3, אשר מדבר על הלא-מאמין כעומד מול שֶׁבֶר פְּתָאִם: המילה היוונית כאן היא *holephros*, ופירושה "השמדה". אין פירושה "השמדה במובן של הכחדה"; אלא היא עוסקת בחורבן הפיזי של הצרה הגדולה. הפסוק הזה בא בהקשר של הצרה הגדולה ומדבר על חורבנו של העולם הפיזי, לא על השמדת הנפש של הלא-מאמין.

השמיני, בנוגע לשנייה אל התסלוניקים ב' 8, אשר באנגלית מדבר על הַרְשָׁע כ"מושמד": המילה היוונית כאן היא *katargeo*, ומשמעה "להפוך לבלתי פעיל". משמעותה אינה "להכחיד", אלא "להפוך לבלתי פעיל". בקטע זה היא משמשת לגבי צר המשיח, והיא פשוט מציינת שכוחו וסמכותו של צר המשיח יהפכו בסופו של דבר לבלתי פעילים. למעשה משמעותה מובהרת בקטעים אחרים. לדוגמה, התגלות י"ט 20 מצהיר שצר המשיח יושלך חי בַּאֲגַם־הָאֵשׁ, ועל ידי מעשה זה יהפוך לבלתי פעיל, כפי שמנובא בשנייה אל התסלוניקים ב' 8. יתרה מכך, התגלות כ' 10 מציין כי אפילו לאחר אלף שנים באגם האש, צר המשיח עודנו חי בתוכו. לכן אין משמעותו של השנייה אל התסלוניקים ב' 8 "להישמד" במובן של "להפסיק להתקיים", אלא "להישמד" במובן של "להפוך לבלתי פעיל".

התשיעי, בנוגע ליחזקאל י"ח 4 ו-20 האומרים שהנפש תמות: משמעות המילה "מוות" לעולם אינה הכחדה, כפי שברור מאפסים ב' 1-3 ו-9. מוות

הוא פשוט "הפרדה". במקרה זה, הנפש המתה מופרדת מאלוהים. נפש שהיא מתה היא נפש שאין לה חיים רוחניים; ללא-מאמין יש נפש מתה מבחינה רוחנית, אך היא אינה בלתי קיימת. הנפש שנפרדת מן הגוף במצב של חוסר אמונה בסופו של דבר הולכת אל המוות שני, אך המוות השני אינו הכחדה; משמעותו היא פשוט הפרדה נצחית מאלוהים.

העשירי, קטע תנ"כי נוסף שבו הם משתמשים הוא תהילים קמ"ו 4, שם מצוין כי אָבְדוּ עֵשֶׂת־נְתָיו של אדם כאשר הוא מת. אך למעשה, כאשר לוקחים את פסוקים 3 ו-4 יחדיו ובהקשרם, הם מלמדים פשוט שמזימותיו של אדם, תכנוניו של אדם ומחשבותיו של אדם אינם יכולים לצאת לפועל עלי אדמות לאחר המוות הפיזי. האדם איבד כל הזדמנות לראות את תכנוניו יוצאים לפועל; דבר זה אינו מורה על הפסקת קיום.

האחד-עשר, קהלת ט' 5 אינו מדבר על כך שהַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה, אלא ההקשר של קהלת ט' 5 פשוט מסיק את מסקנות הפילוסופיה האנושית. אכן, מנקודת מבטה של הפילוסופיה האנושית, תַּחַת הַשְּׁמֶשׁ, כך זה נראה (פס' 6). אך שוב, קהלת ט' 5 פשוט מבהיר את תחושתה של הפילוסופיה האנושית תַּחַת הַשְּׁמֶשׁ. אין זה הצו האלוהי; אין זה אישור חיובי של דבר אלוהים.

השנים-עשר, בטיעון זה הם משלבים את בראשית ב' 7 ו-ג' 19, המציין כי האדם הוא נפש שהופכת לעפר. אך לפי הקטעים הללו זהו הגוף, ולא הנפש, שהופך לעפר. היה זה גופו של אדם שנברא מן העפר, לא נפשו של אדם. הנפש באה מנשימתו של אלוהים, לא מן העפר; לפיכך זהו הגוף, ולא הנפש, ששב לעפר. לוקס ט"ז 19-31 מבהיר מה למעשה קורה לנפש במוות.

השלושה-עשר, בנוגע לטענתם ש"שְׂאוֹל" ו"הַאֲדָם" פירושם "אי-מודעות ומוות"; זאת אינה משמעות המילים, כפי שיכול להעיד כל מי שיודע עברית ויוונית. שוב, לוקס ט"ז 19-31 מראה שהאיש העשיר מודע מאוד כאשר הוא נמצא בְּשְׂאוֹל, לכן אין כל אפשרות שמשמעות המונח היא "אי-מודעות".

הארבעה-עשר, הם משתמשים גם באל הקולוסים א' 20, המדבר על כך ש"הַכּוֹל רוֹצֵה". אך בהקשר הזה המשמעות של "הַכּוֹל" אינה "הַכּוֹל בלי יוצא מן הכלל", אלא "הַכּוֹל בלי הבחנה". כל מיני דברים ירוצו, אך לא כל הדברים כפי שהם.

בטיעונים החמישה-עשר והשישה-עשר, הם משתמשים בשנייה אל טימותיאוס א' 10 ובראשונה אל הקורינתים ט"ו 25-26, המדברים על המוות כמבוטל. אך שני פסוקים אלה עוסקים רק בהשפעותיו של המוות הטבעי על הגוף. זהו המוות הראשון - המוות הפיזי - שמבוטל; המוות השני - מוות רוחני

ונצחי - אינו מבוטל. ביטולו של המוות הראשון הוא המאפשר את התחייה, אך המוות השני עומד להיות נצחי.

[ג] טיעונים נוספים נגד הכחדה

ישנו סך כולל של אחד-עשר טיעונים המראים שתורת ההכחדה אינה נלמדת מהכתובים. הכתובים כן מלמדים על אלמותיות הנפש של המאמין ושל הלא-מאמין.

(1) נבואת דניאל

הראיה הראשונה מצויה בדניאל י"ב 2, המדבר על התחייה העתידית. דניאל ניבא שחלק יקומו לחיי עולם, ואחרים יקומו לדָרְאוֹן עוֹלָם. תהיה זו פרשנות לא עקבית לטעון שכאשר מדובר על חיי עולם עבור המאמין, משמעות הדבר היא אלמותיות, אך כאשר מדובר בדָרְאוֹן עוֹלָם עבור הלא-מאמין, אזי משמעות הדבר אינה אלמותיות או נצחיות. אותה מילה משמשת ביחס למאמין וללא-מאמין באותו הפסוק. לעולם אין לפרש את הכתובים בצורה כזאת שאותה מילה באותו פסוק משמעותה שני דברים שונים לחלוטין, אלא אם כן אפשר להוכיח זאת על פי סימן כלשהו, אך אין כל סימן כזה בפסוק זה.

(2) חיי עולם ומַעֲצַבַת עוֹלָם

שנית, מתי כ"ה 46 מציין כי חלק הולכים לחיי עולם ואחרים הולכים למַעֲצַבַת (עונש) עולם. שוב, אם המאמינים מקבלים חיי עולם ועבורם משמעות הדבר היא אלמותיות, מאחר שישוע השתמש באותו ביטוי עבור הלא-מאמינים כאשר דיבר על מַעֲצַבַת עוֹלָם, חייבת משמעותו להיות אלמותיות גם עבורם. בדומה לדניאל י"ב 2, במתי כ"ה 46 נעשה שימוש באותו המינוח עבור הלא-מאמין והמאמין, ולפיכך חייבת משמעותו להיות זהה. שוב, זו פשוט פרשנות לא עקבית לקחת את אותה מילה ולפרש אותה כבעלת שתי משמעויות מנוגדות באותו הפסוק.

(3) אש הייסורים

הטיעון הנוסף השלישי מתבסס על מרקוס ט' 47-48, אשר מדבר על אֵשׁ הייסורים שבה סובל הלא-מאמין: אֵשׁם לֹא תִכָּבֵּה. דבר זה, אף הוא, סותר את תורת ההכחדה.

(4) מלאכים נופלים

הטיעון הנוסף הרביעי מצוי באל העברים ב' 16, המציין כי אלוהים לא סיפק ישועה למלאכים שנפלו. כיצד זה שייך? חלק מלימודם של המאמינים בתורת ההכחדה מתבסס על הטיעון התיאולוגי והטיעון המקראי שהכתובים מבטיחים שהיה רצון ... לְרָצוֹן אֶל-עַצְמוֹ אֶת-הַכֹּל (קול' א 20). אך העובדה היא שאין משמעותו של "הכל" במקום זה "הכול בלי יוצא מן הכלל", כי אם שכל מיני דברים ירוצו, אך לא כל דבר מכל סוג. לפי אל העברים ב' 16 לא סופקה ישועה למלאכים שנפלו, ומכאן שמלאכים שנפלו לעולם לא יהיו במצב של ריצוי לאלוהים, ועדיין הם ממשיכים להיות יצורים נצחיים. העובדה שאין ריצוי למלאכים שנפלו, מראה שאי אפשר להשתמש בקטע מאל הקולוסים כדי ללמד שהכול בלי יוצא מן הכלל יהיה במצב של ריצוי אם יוכחדו הרשעים. זו פשוט אינה יכולה להיות המשמעות.

(5) משפט עולם

הטיעון החמישי נמצא באל העברים ו' 2, אשר מדבר על מִשְׁפֵּט עוֹלָם. שוב, המילה עוֹלָם כאן היא אותה מילה המופיעה ביחס לחיי עולם. אם עבור המאמין משמעות המילה עוֹלָם היא "אלמותיות", משמעות אותה מילה ביחס ללא-מאמין חייבת להיות "אלמותיות".

(6) מוסר עולם

הטיעון השישי נמצא באיגרת יהודה 7, אשר מדבר על מוסר אֲשֶׁ עוֹלָם. נאמר על האש עצמה שהיא לעוֹלָם, ונאמר על המוסר (עונש) עצמו שהוא לעוֹלָם. זו אינה רק האש שהיא לעוֹלָם, אלא המוסר באש הוא לעוֹלָם. אם העונש הוא זמני בלבד, כפי שמלמדת תורת ההכחדה, אזי בוודאי שאינו יכול להיות לעוֹלָם.

(7) אגם האש הנצחי

הטיעון השביעי מבוסס על התגלות י"ד 11, שם מדובר על חלק שיעונו באגם האש לְעוֹלְמֵי-עַד. "מה פירוש הדבר להיות מעונים לְעוֹלְמֵי-עַד?" תורת ההכחדה מלמדת שמשמעותו של המונח לְעוֹלְמֵי-עַד אינה "לנצח", אלא משמעותו היא רק "זמן ארוך מאוד". כעבור זמן ארוך מאוד, הם יוכחדו. הבעיה עם ההסבר הזה להתגלות י"ד 11 היא שאותו הביטוי ממש משמש ביחס לאלוהים בהתגלות ט"ו 7, שם נאמר שאלוהים חי לְעוֹלְמֵי הָעוֹלָמִים.⁶ האם אלוהים נצחי או שהוא רק זמני? אפילו המאמינים בתורת ההכחדה

6. ביוונית זהו אותו ביטוי [הערת המתרגם].

מאמינים שאלוהים הוא נצחי. מאחר שאותו הביטוי משמש לגבי אלוהים כפי שהוא משמש לגבי ייסורי הלא-מאמין, ברור שמשמעותו אינה יכולה להיות זמני, אלא חייבת להיות נצחי.

(8) החיה ונביא השקר

הטיעון השמיני הוא להשוות את התגלות י"ט 20 עם התגלות כ' 10, אשר מראה שהחיה ונביא השקר עדיין נמצאים באגם האש אחרי אלף שנים. אפילו אלף שנים באגם האש אינם מספיקים להם כדי להיכחד. אפשר היה להניח שהם כבר לא היו חיים, אילו הייתה תורת ההכחדה נכונה.

(9) המילה היוונית Aionos

הטיעון התשיעי מתבסס על המילה היוונית *aionos*, שהיא המונח הרגיל המתורגם ל"עולם". אלה שמלמדים את תורת ההכחדה מנסים להוכיח שמשמעות המילה *aionos* אינה "נצחי", אלא שמשמעותה היא פשוט "למשך עידן". אך שוב, יש להדגיש שהמילה היוונית *aionos* משמשת גם ביחס למאמינים וגם ביחס ללא-מאמינים, כמו במתי כ"ה 46. לפיכך אי אפשר לפרש את משמעותה של *aionos* כ"נצחיות" או כ"אלמותיות" עבור המאמין, אך לפרש את משמעותה כ"זמניות" בלבד עבור הלא-מאמין. אם זה נצחי עבור המאמין – והמאמינים בתורת ההכחדה מפרשים את המילה כ"נצחי" עבור המאמין – הם אינם יכולים לעשות אז סיבוב ולומר שעבור הלא-מאמין מדובר רק בתקופה זמנית. אי אפשר לקחת את אותה המילה ולפרש אותה בשתי משמעויות שונות. דבר זה משמעו פירוש של הכתובים על פי התיאולוגיה של מישוהו במקום הסקת התיאולוגיה מהכתובים, שזו הדרך הנכונה לפתח תיאולוגיה.

(10) אלוהים הוא נצחי

הטיעון העשירי נגד תורת ההכחדה הוא שאותה מילה בדיוק, *aionos*, שהמאמינים בתורת ההכחדה אומרים שמשמעותה אינה "נצחי" בכמה מקרים, היא מילה המשמשת גם ביחס לאלוהים. היא מדגישה את נצחיות אלוהים ומשמשת בהתגלות ד' 9; י' 6; ט"ו 7; ובאל העברים ט' 14. שוב, האם אלוהים הוא זמני או שהוא נצחי? אפילו הם מאמינים שאלוהים הינו הווה נצחית. לפיכך הם אינם יכולים לפרש את אותה המילה במשמעות הפוכה כאשר היא מתייחסת ללא-מאמין.

(11) לעולמי עולמים

הטיעון האחד-עשר והסופי נגד תורת ההכחדה מתבסס גם הוא על הביטוי "לעולמי עולמים". ביטוי זה מופיע בסך כולל של שלוש-עשרה פעמים בספר ההתגלות. בתשע מתוך שלוש-עשרה הפעמים הללו, הוא משמש ביחס לאלוהים, והם כולם מסכימים שכאשר הוא משמש ביחס לאלוהים הוא מדגיש את נצחיותו ואת אלמותיותו. פעם אחת הוא משמש ביחס לקדושים בשמיים, והם בהחלט מאמינים שבמקרה של הקדושים בשמיים, מדובר בישויות נצחיות ואלמותיות. וכן הוא משמש פעם אחת ביחס לשטן באגם האש ופעמיים ביחס ללא-מאמינים באגם האש. אך בשלושת המקרים האחרונים הללו, הם רוצים לפרש אותו כזמני בלבד. אם עשר פעמים הם מסכימים שמשמעותו "נצחי", הם לא יכולים אז לעשות סיבוב ולפרש את שלוש הפעמים האחרונות הללו כמשהו זמני. אם נכון הדבר שהביטוי מורה על האלמותיות של אלוהים ושל הקדושים בשמיים, הוא חייב גם להורות גם על אלמותיותם של השטן והלא-מאמינים באגם האש. שוב, אנו חייבים להסיק את התיאולוגיה שלנו מהכתובים, לא לפרש את הכתובים על פי תיאולוגיה שאותה גיבשנו מראש או על פי העדפותינו הרגשיות.

VIII

נספח שמיני

מצב הביניים בין המוות לתחייה

א. המשמעות

מהי כוונת הביטוי "מצב הביניים" המופיע בכותרת? המשמעות הבסיסית של מצב הביניים היא המצב הקיומי שבין המוות לתחייה. ישנם שלושה מצבים בחיי אדם. בין אם אדם הוא מאמין או לא-מאמין, הוא יחווה שלושה מצבים, אך לא את אותו גורל. מצבו הראשון של האדם הוא מהלידה עד המוות; מצבו השני של האדם הוא מן המוות עד התחייה; ומצבו השלישי של האדם הוא מן התחייה ועד הנצח. מצב הביניים עוסק באותו המצב השני: מן המוות ועד התחייה.

ב. מצבו של המאמין

בכל הנוגע למאמינים, במותם נשלמות נפשות המאמינים בקדושה ומיד הן עוברות לכבוד; גוויותיהם, שעדיין מאוחדות עם המשיח, נחות בקברן עד התחייה. זהו באופן בסיסי מה שחווה המאמין ברגע מותו ובמצב הביניים שבין המוות לתחייה. ברגע המוות חלקו הלא-חומרי של המאמין נשלם בקדושה ועובר מיד לכבוד, אל תוך נוכחות אלוהים בשמיים. הגוויות נקברות באדמה במקום כלשהו, אך גוויות אלה עדיין מאוחדות עם המשיח, לכן במוות הן רק נחות בקברן עד התחייה. בכל הנוגע לחלקו הלא-חומרי של המאמין, ברגע המוות יש לרוחו או לנפשו חירות מושלמת מחטא ומסבל, וחלקה הוא חדווה, אושר והתעלות גדולים.

הכתובים אכן נותנים לנו מספר תיאורים לגבי אופיו של מצב הביניים שבין המוות והתחייה עבור נפשו של המאמין.

1. מצב טוב הרבה יותר

קטע אחד נמצא באל הפיליפים א' 23-24:

כִּי מְשׁוּדָּה אֲנִי מִן הַשָּׁמַיִם, נִפְשִׁי אֶתְּהָ לְהַפְטֹר וְלִהְיוֹת עִם־הַמְּשִׁיחַ,
כִּי־זֶה הַמְּבַחָר; אֲבָל לְעֵמֹד עוֹד בְּבִשָּׁר צָרִיד: לִיתֵר בְּעִבּוּרְכֶם.

בקטע זה נאמר בבירור שמצבה של הנפש מְבַחָר (תרגום חדש: טוב הֶרְבֵּה יוֹתֵר) ממצבה בְּבִשָּׁר. מתרחש שינוי לטובה מיד לאחר המוות. ברגע המוות, בעוד החלק החומרי של האדם – הגוף – נותר מאחור, החלק הלא־חומרי של האדם – כל מה שקשור לרוח ולנפש – נכנס לנוכחות אלוהים והוא במצב של חדווה, מצב טוב הֶרְבֵּה יוֹתֵר משהיה בו כאשר שכן חלקו הלא־חומרי של האדם בגופו.

2. מצב של מנוחה

מצב הביניים מתואר גם כמצב של מנוחה, וזאת לפי שני קטעים. אלה שכבר מתו נמצאים כעת במצב של מנוחה.

הקטע הראשון הוא התגלות ו' 9-11:

וּכְפַתְחוּ הַחוֹתָם הַחֲמִישִׁי, וְאַרְא מִתַּחַת לְמַזְבֵּחַ אֶת־נַפְשׁוֹת הַטְּבוּחִים עַל־דְּבַר הָאֱלֹהִים וְעַל־הַעֲדוֹת אֲשֶׁר הִיְתָה לָהֶם. וַיִּזְעַקוּ בְּקוֹל גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ: עַד־מַתִּי, אֲדַנִּי הַקְּדוֹשׁ וְהָאֱמֵתִי, לֹא תִשְׁפֹּט וְלֹא־תִקּוֹם אֶת־דְּמִינוּ מִיִּשְׁבֵי הָאָרֶץ? וַיִּתֵּן לְאִישׁ אִישׁ מֵהֶם שְׁמֵלוֹת לְבָנוֹת, וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לְנוּחַ עוֹד זְמַן מְעַט, עַד־מְלֵאת מִסְפַּר חֲבֵרֵיהֶם וְאַחֵיהֶם הָעֲתִידִים לְהֵרֵג כְּמוֹהֶם.

קטע שני המדגיש את מצב המנוחה שלהם הוא התגלות י"ד 13:

וְאַשְׁמַע קוֹל מִן־הַשָּׁמַיִם מְדַבֵּר אֵלַי: כְּתֹב: אֲשֶׁרִי הַמְּתִים אֲשֶׁר־יָמוּתוּ בְּאֲדוֹן מַעֲתָה. אֲמַנְכֶם בּוֹ, אֲמַר הַרוּחַ, לְמַעַן יִנוּחוּ מֵעַמְלָם וּמֵעֲשִׂיהֶם; הַלֵּךְ יִלְכוּ אַחֲרֵיהֶם.

3. מצב של מודעות

ישנו קטע נוסף המספק פירוט על מצב הביניים ועל איך שנראים החיים עבור המאמין שמת, והוא התגלות ז' 16-17:

לֹא־יִרְעֵבוּ עוֹד וְלֹא יִצְמָאוּ וְלֹא־יִכָּם שְׁמֶשׁ וְשָׁרֵב, כִּי הִשָּׂה אֲשֶׁר
בְּתוֹךְ הַכְּסֵא הוּא יִרְעֶם וְעַל־מַבְוֵעֵי מַיִם חַיִּים יִנְהַלֵּם; וּמָחָה
אֱלֹהִים כָּל־דְּמָעָה מֵעֵינֵיהֶם.

שני פסוקים אלה מפרטים חמישה דברים לגבי איך שנראים החיים במצב הביניים עבור המאמין. וכולם הינם דברים שליליים המוליכים לדברים חיוביים: ראשית, אין רעב; שנית, אין צמא; שלישית, אין מכת שמש; רביעית, אין שרב; וחמישית, אין דמעות. המאמין בזמן הזה נמצא במצב של מנוחה שלמה. אין הוא נזקק לדבר; אין לו חולשות פיזיות מכל סוג שהוא. כך נראים החיים כאשר המאמין מת.

דבר אחד שיש להבהיר, הוא שכל הכתובים המתארים את נפש המאמין בעת המוות מראים אותו במצב של מודעות; בעת המוות, חלקו הלא־חומרי של המאמין מודע לגמרי.

ג. מצבו של הלא־מאמין

מצב הביניים של הלא־מאמין הוא במידה רבה הפוך ממצבו של המאמין. ישנם שלושה קטעים עיקריים המתארים את הלא־מאמין במצב הביניים.

1. מצב של ייסורים

הקטע הראשון הוא לוקס ט"ז 19-31, שהוא הסיפור של האיש העשיר ולעזר. לפעמים הוא מכונה "משל האיש העשיר ולעזר", אך זהו כינוי שנתנו לו בני אדם; הכתובים אינם אומרים שזהו משל. במשלים אין שמות אישיים כמו "לעזר ואברהם". להיפך, זהו סיפור שמספר ישוע, וההתייחסות אליו היא כאל סיפור אמיתי, לא כאל משל בלבד.

בסיפור של האיש העשיר ולעזר, לא זו בלבד שלעזר נמצא במצב של מנוחה ומודעות מלאה, גם העשיר נמצא במצב של מודעות, אולם הוא נתון בייסורים. אם כן מצב נפשו של הלא־מאמין בין המוות לתחייה הוא מצב של ייסורים.

2. מצב של מאסר

קטע שני נמצא בראשונה לפטרוס ג' 19, המתאר את אותן הרוחות הבלתי נושעות כאסורות בבית כלא:

וּבְכֹן הֵלֶךְ וַיִּקְרָא לְרוּחוֹת אֲשֶׁר בְּמִשְׁמָר.

התמונה המתוארת היא, שמאחר שהן באבדון, הן כלואות; הן נתונות במצב של מאסר.

3. מצב של עונש

הקטע השלישי הוא השנייה לפטרוס ב' 9, המתאר את נפשו של הלא־מאמין כנמצאת בעונש עד ליום המשפט:

כִּי יוֹדַע יְהוָה לְהַצִּיל אֶת־חַסִּידָיו מִנְסִיוֹן וְלַחַשׁ: אֶת־הַרְשָׁעִים
לְיוֹם הַמִּשְׁפָּט לְהָשִׁיב גְּמוּלָם לָהֶם.

התמונה המתוארת כאן היא שהלא־מאמין סובל באבדון; הוא אסור באבדון. הוא נמצא בעונש עד ליום משפט הכס הלבן הגדול, אז הוא יוקם; ואז הוא יסבול משהו גרוע אפילו יותר מהמוות והאבדון, וזהו אגם האש.

4. היסקים

משלושת הקטעים הללו אפשר להסיק שלושה דברים לגבי מצב הביניים של הלא־מאמין: ראשית, הוא נמצא במצב של ייסורים; שנית, הוא נתון במצב של מאסר; ושלישית, הוא מצוי במצב של ייסורים ומאסר עד למשפט הכס הלבן הגדול.

בכל הקטעים המתארים את הלא־מאמינים במצב הביניים, גם הם נראים תמיד במצב של מודעות. האיש העשיר באבדון היה מודע; הוא היה מסוגל לנהל שיחה; הוא היה מסוגל לחוש דברים באופן רגשי, לחוש דברים באופן פסיכולוגי ולחוש דברים באופן פיזי. הלא־מאמינים נראים תמיד במצב של מודעות.

אם כן חלקם הלא־חומרי של המאמין ושל הלא־מאמין מצוי במצב של מודעות לאחר המוות, על אף שהם נמצאים בשני מקומות שונים. בעוד המאמין נמצא בשמיים בנוכחות אלוהים, הלא־מאמין מיוסר באבדון, אולם הייסורים הפכו גדולים עוד יותר לאחר התחייה השנייה – תחיית הלא־מאמינים לבדם.

ד. גוף הביניים

השאלה כאן היא: מהו גוף הביניים שיש למאמין בתקופה שבין המוות לתחייה, אם אכן קיים כזה?

1. הסוגיה

הסוגיה היא כזאת: בעת המוות, האם נותרת הנפש בלי גוף עד התחייה, או שניתן לנפש גוף ביניים עד התחייה?

2. קטע המפתח – השנייה אל הקוריתים ה' 1-10

הו יִדְעֵנוּ כִּי בְהֵרֵס בֵּית אֶהְלֵנוּ אֲשֶׁר בְּאַרְץ, יִשְׁ-לָנוּ בְנֵי מֵאֵת הָאֱלֹהִים, בֵּית אֲשֶׁר אֵינָנוּ מַעֲשֵׂה יָדַיִם וְהוּא לְעוֹלָם בְּשָׂמַיִם. כִּי גַם-עֲתָה נִאֲנָחִים וְנִכְסָפִים אֲנַחְנוּ לְהִתְעַטֵּף בְּבֵיתֵנוּ אֲשֶׁר מִן-הַשָּׁמַיִם, בְּאֲשֶׁר אַחֲרֵי לְבַשְׁנָהּוּ לֹא נִמְצָא עֲרָמִים. כִּי גַם-עֲתָה בְּאֶהְלֵנוּ זֶה, נִאֲנַח מִפְּנֵי הַכְּבֹד; וְלֹא חִפְצָנוּ לְהִתְפַּשֵּׁט, כִּי אִם-לְהִתְעַטֵּף, לְמַעַן יִבְלַע הַמּוֹת עַל-יְדֵי הַחַיִּים. וְהִמְכִּין אֶתְנוּ לְזֹאת הוּא הָאֱלֹהִים, אֲשֶׁר אֶף-נָתַן לָנוּ אֶת-עֲרֹבוֹן הָרוּחַ. לָכֵן בְּטוּחִים אֲנַחְנוּ בְּכַל-עֵת וְיִדְעִים כִּי כַל-עוֹד שְׁמוֹשָׁבְנוּ בַגּוֹף, רְחוּקִים אֲנַחְנוּ מִן-הָאֲדוֹן; כִּי בְּאֶמוּנָה נִתְהַלֵּךְ, וְלֹא בְּרֵאוּת עֵינַיִם. אָמֵנָם בְּטוּחִים אֲנַחְנוּ וְנִבְחַרְהָ-לָנוּ לְהִתְרַחֵק מִן-הַגּוֹף וְלִהְיוֹת קְרוֹבִים אֶל-הָאֲדוֹן. עַל-כֵּן גַּם-נִשְׁתַּדֵּל, אִם-קְרוֹבִים אִם-רְחוּקִים, לְהִיוֹת לוֹ לְרֵצוֹן. כִּי כָלְנוּ עֲתִידִים לְהָרֵאוֹת לְפָנָי כַּסֵּא-דִין הַמְּשִׁיחִי, לְמַעַן יִקַּבֵּל אִישׁ וְאִישׁ כְּפִי פְעָלוֹ בְּחַיֵּי גּוּפוֹ, אִם-טוֹב וְאִם-רָע.

זהו קטע המפתח בנוגע לקיומו או אי-קיומו של גוף הביניים. קטע זה יידון בשלשה חלקים: ניתוח, היסקים ומסקנות.

[א] ניתוח

פסוק 1 מציין כי בהֵרֵס בֵּית אֶהְלוֹ של המאמין, אם גופו נהרס ומתפורר על ידי המוות, יש לו בְנֵי אַחַר מֵאֵת הָאֱלֹהִים, בֵּית אֲשֶׁר אֵינָנוּ מַעֲשֵׂה יָדַיִם, שהוא לְעוֹלָם וְשֵׁהוּא בְּשָׂמַיִם.

בפסוק 2 הוא מציין שבגופנו הנוכחי אנו נִאֲנָחִים. בזמן שמאמינים נמצאים בגוף הנוכחי, הם נִכְסָפִים לְהִתְעַטֵּף בְּבֵיתֵנוּ אֲשֶׁר מִן-הַשָּׁמַיִם.

פסוק 3 מציין: בְּאֲשֶׁר אַחֲרֵי לְבַשְׁנָהּוּ לֹא נִמְצָא עֲרָמִים. המשתמע מכך הוא שהמאמין הינו עירום ובלי גופו במשך מצב הביניים.

בפסוק 4 הוא מציין: ... כִּי גַם-עֲתָה בְּאֶהְלֵנוּ זֶה, נִאֲנַח ... המאמין חש שהוא נתון תחת עול בגוף הזה, בגלל חולשותיו של הגוף. המאמין אינו כמה לְהִתְפַּשֵּׁט, כי אם הדבר שאליו כמה המאמין הוא לְהִתְעַטֵּף. במה כמה המאמין להתעטף – דבר זה מפורט בשורה הבאה: יִבְלַע הַמּוֹת עַל-יְדֵי הַחַיִּים. מה שכתב כאן פולוס הוא סיכום הצהרותיו שנעשו בראשונה אל הקוריתים ט' 50-58, שם הדגיש שבנקודה כלשהי – בתחייה – המוות חייב ללבוש אלמוות. אם כן

מה שחפץ המאמין להתעטף בו הוא אלמוות, וברגע שילבש המאמין אלמוות, הפנות (מה שנתון למוות) יבלע.

ואז בפסוק 5 הוא מציין מיהו העושה את כל אלה: והמכין אתנו לזאת הוא האלהים... אלוהים הוא זה אשר פועל במאמינים לתת להם גוף שבסופו של דבר יתאפיין באלמותיות. באופן זמני הוא נתן למאמין את ערבון הרוח. הרוח הוא "דמי ערבות", מקדמה או פיקדון. העובדה שלמאמין יש את רוח הקודש השוכנת בקרבו, היא ערבות לכך שיבוא היום שבו גופו בן התמותה של המאמין ילבש אלמוות.

פסוק 6 מציין כי בזכות סיבה זו, הידיעה שיש למאמין את רוח הקודש כראיה לערבון, צריכים המאמינים להיות בטוחים. כל עוד המאמין חי בגופו בן התמותה, משמעותו האוטומטית של הדבר היא שהמאמין רחוק מן-האָדון.

המאמין אינו רחוק מבחינה רוחנית, כמובן, אך הוא רחוק מבחינה פיזית, מפני שפסוק 7 מציין שבחיים האלה, המאמין מתהלך באמונה ולא בראות עיניים. רק כאשר ייכנס המאמין אל תוך השמיים, תהיה לו ראות עיניים נוסף על האמונה.

בפסוק 8 הוא שוב אומר למאמינים להיות בטוחים. בעוד אדם חייב להכיר בכך שכל עוד הוא נמצא בגופו בן התמותה הוא רחוק מן האדון, עליו להיות מוכן בכל עת לוותר על חייו, על גופו בן התמותה, כדי להיות קרוב אל-האָדון. יש כאן פסוק ברור האומר במפורש ובפשטות שבעת ההתנתקות מהגוף, בעת המוות, המאמין נמצא בנוכחות אלוהים.

בפסוק 9 הוא ממשיך ומציין: על-כן גם-נשַׁתִּדֵּל, אם-קרובים אם-רחוקים, להיות לו לרצון. בידענו מהו המאמין עתה, בידענו מה טומן העתיד וביודענו שיש למאמין את ערבון רוח הקודש, צריכים חיי המאמין להתנהל תמיד במטרה להיות לרצון לאדון.

בפסוק 10 הוא מסכם את הדיון הזה, בציינו כי ברגע שיבואו כל המאמינים לשמיים בגופיהם האלמותיים, הם יצטרכו כולם להראות לפני כסא-דין המְשִׁיחַ, המתואר בראשונה אל הקורинתיים ג' 10-15. מטרת המשפט הזה היא קבלת גמול, למען יקבל איש ואיש כפי פִּעְלוֹ בְּחַיֵּי גוּפוֹ, אם טוב ואם רע. בעוד שלמעשיו של המאמין אין כל קשר לישועתו - הוא נושע בחסד בנפרד מהמעשים - אף על פי כן המעשים קובעים את תגמולו של המאמין, ודבר זה, בתורו, קובע את דרגת הסמכות של המאמין במלכות.

[ב] היסקים

מהניתוח למעלה אפשר להפיק חמישה היסקים.

ראשית, השאלה כאן היא כזאת: האם הוא מדבר על גוף ביניים, או האם הוא מדבר על גוף התחייה? על איזה גוף באמת מדבר הקטע הזה? אלה המאמינים שיהיה גוף ביניים משתמשים בקטע הזה כדי להוכיח זאת, אך הראיות מראות שמדובר בגוף התחייה.

שנית, לפי פסוק 1 מתואר גוף זה כקיים לעולם, ואי אפשר ליישם את המונח "גוף לעולם" על גוף ביניים, שהוא זמני. מאחר שהוא מגדיר את הגוף הזה במונח לעולם, מוטב לראות זאת כמדבר על גוף התחייה, ולא על גוף ביניים כלשהו.

שלישית, אם זהו גוף ביניים, מה יקרה לגוף ביניים זה בתחייה? אם הגוף בפסוק 1 הוא גוף ביניים, ומאחר שהוא נקרא גוף לעולם – מה יקרה לו, שהרי הוא אינו יכול להיעלם? מה יקרה לו בתחייה? שוב, מוטב לראות את הקטע הזה כמדבר על גוף התחייה, ולא על גוף ביניים.

רביעית, משתמע מפסוקים 3-4 שתהיה תקופה זמנית של עירום עבור הנפש, עד שהיא תתעטף בגוף התחייה. מכך נובע שבמצב הביניים אין גוף ביניים. המאמין אינו לבוש; הוא עירום; אין לו גוף עד שיקבל את גוף התחייה שלו. חמישית, פסוק 10 קושר את הנושא של הגוף לכסא־דין המְשִׁיחַ. כְּסֵא־דִין המְשִׁיחַ, לפי העיתוי שלו, קורה אחרי ההילקחות, שזו העת שבה מתרחשת התחייה. לכן על סמך העיתוי נראה שהקטע עוסק בגוף התחייה, ולא בגוף ביניים כלשהו.

[ג] מסקנות

את המסקנות אפשר לסכם בשתי נקודות פשוטות. ראשית, קטע זה אינו מלמד על קיומו של גוף ביניים. שנית, הגוף שבו הוא עוסק הוא גוף התחייה.

3. השאלה

השאלה היא זו: האם רוח נטולת גוף יכולה לתפקד בלי גוף מסוג כלשהו? ישנם הטוענים שרוח נטולת גוף אינה יכולה לתפקד בלי גוף מסוג כלשהו. אותה הנחה מראש גורמת לכמה אנשים להאמין בגוף ביניים וללמד על קיומו. אך האם הכתובים באמת מלמדים שרוח נטולת גוף אינה יכול לתפקד בלי גוף כלשהו?

ישנם שני קטעים בכתובים המדברים על דברים הקיימים בצורה של רוח, אך בלי גוף. לדוגמה, יוחנן ד' 24 מציין: הָאֵלֹהִים רוּחַ הוּא, ורוח הקודש משולה למשב רוח ביוחנן ג' 8. למשב רוח אין צורה, דמות או גוף כלשהם, אך משב הרוח מסוגל לתפקד. לפי יוחנן ד' 24, הָאֵלֹהִים רוּחַ הוּא, אך הוא מסוגל לתפקד בלי גוף. יש לזכור שלכל אורכו של הנצח בעבר הייתה גם האישיות השנייה בשילוש נטולת גוף; הוא לבש גוף רק מרגע היותו לאדם. לא לאב ולא לרוח הקודש יש גוף; הם ישויות רוחניות והם מסוגלים לתפקד בנפרד מגוף. יתרה מכך, אל העברים א' 14 מציין כי המלאכים הם ישויות רוחניות והם מסוגלים לתפקד בלי גוף.

אם כן רוח נטולת גוף יכולה לתפקד בלי גוף. אין להניח מראש שהיא אינה יכולה לתפקד ולפיקד להסיק שחייב להיות גוף ביניים כלשהו, כאשר הכתובים אינם מדברים בשום מקום על קיומו של גוף שכזה. שוב, הלימוד האומר שקיים גוף כזה מבוסס על הנחה מראש שרוח נטולת גוף אינה יכולה לתפקד בלי גוף כלשהו. דבר זה פשוט אינו נכון.

4. התיאור

אם מה שצוין קודם לכן הוא נכון, מהו מצבם של אלה שמתו? בכל מקום שבו מתואר מצב הביניים של המתים, הם מתוארים תמיד כנפש־רוח בלי גוף. לדוגמה, בשמואל א' כ"ח 12-19 שמואל מופיע בצורת אֱלֹהִים, כלומר בצורה של רוח (פס' 13). רוחו של שמואל עלתה מן הַשָּׂאֹל; שמואל עלה בצורה של רוח. לפי פס' 14, כאשר הופיע שמואל כרוח היה מראהו כפי שנראה בעת מותו. דבר זה מראה שבמצב הביניים יש לנפש־רוח אותו מראה כמו לגוף, ובה בעת לא היה שם כל גוף. הגוף של שמואל מת והוא היה עדיין מת; שמואל לא הוקם מן המתים בנקודה זו. אלא הייתה זו הנפש־רוח שלו, החלק הלא־חומרי של שמואל, שהועלתה מן הַשָּׂאֹל. בנקודה זו נראה שמואל כפי שהיה כאשר מת, כיוון שהמלך שאול היה מסוגל לזהותו. אילו היה לשמואל גוף ביניים שונה לגמרי, שאול לא היה מזהה אותו. שמואל הופיע ונראה כפי שהיה כאשר מת, דבר המראה שבהיותה במצב הביניים יש לנפש־רוח אותו מראה שהיה לגוף, אך לא קיים גוף ביניים הנמצא במצב מפואר כלשהו.

קטע שני הוא לוקס ט"ז 19-31, שהוא הסיפור על האיש העשיר ולעזר במותם. באף אחד מן המקרים, לא במקרה של לעזר ולא של האיש העשיר, ואפילו לא כאשר אברהם מופיע בסיפור ההוא, אין כל איזכור לגוף ביניים ולעזר, לאברהם, או לאיש העשיר. לא בחיק אברהם ולא באבדון, לא היה גוף ביניים כלשהו. אך בקטע ההוא מצוין כי הם נראים במותם כפי שנראו

בחייהם. לכן שוב, החלק הלא-חומרי של האדם נראה כחלקו החומרי, אך זוהי נפש-רוח; אין איזכור לגוף ביניים כלשהו.

ראיה נוספת לכך שמצב הביניים של המתים מתואר כנפש-רוח בלי גוף ישנה בסיפור ההשתנות (מתי יז 3; מרק' ט 4; לוקס ט 30-31). באירוע ההשתנות היו שני אנשים שחיו ונפטרו לפני זמנו של ישוע: משה ואליהו. דמות המפתח היא משה, כי מבין שלושת האנשים הוא היחיד שמת. ישוע עדיין לא מת; הוא היה בגופו בן התמותה. במקרה של אליהו, הוא היה בגופו האלמותי, כי אליהו מעולם לא מת; הוא נלקח אל השמיים, בעוברו התנסות מאותו הסוג שיעברו הקדושים שיחיו בעת הילקחות הקהילה. לכן משה הוא היחיד מבין אותם שלושה אשר מת, ולמרות זאת לא מצוין דבר על כך שיש למשה גוף ביניים. כל מה שמצוין בשלושת הקטעים הללו הוא שהם נראו בכבודם יחד עם המשיח שהשתנה, אך לא נאמר יותר מכך. אין כל סוג של רמז על כך שלמשה היה גוף ביניים. מה שנאמר הוא שהם לוקחים חלק בכבוד השכינה, אך אין צורך בגוף ביניים כדי לקחת חלק בכבוד השכינה.

קטע אחד נוסף העוסק במצב הביניים, ואף בו אין איזכור לגוף, הוא התגלות ו' 9-11:

וּכְפֹתְחוֹ הַחוּתָם הַחֲמִישִׁי, וְאַרְא מִתַּחַת לַמַּזְבֵּחַ אֶת־נַפְשׁוֹת
הַטְּבוּחִים עַל־דְּבַר הָאֱלֹהִים וְעַל־הָעֲדוּת אֲשֶׁר הָיְתָה לָהֶם. וַיִּזְעְקוּ
בְּקוֹל גָּדוֹל וַיֹּאמְרוּ: עַד־מָתִי, אֲדַנִּי הַקְּדוֹשׁ וְהָאֱמֶתִי, לֹא תִשְׁפֹּט
וְלֹא־תִקּוֹם אֶת־דְּמִינוּ מִיִּשְׁבֵי הָאָרֶץ? וַיִּתֵּן לְאִישׁ אִישׁ מֵהֶם
שְׂמֻלוֹת לְבָנוֹת, וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם לָנוּחַ עוֹד זְמַן מְעַט, עַד־מְלֹאת
מִסְפַּר חֲבָרֵיהֶם וְאַחֵיהֶם הָעֲתִידִים לְהֵרֵג כְּמוֹהֶם.

בקטע זה יוחנן רואה נפשות בשמיים, ובעוד נפשות מוזכרות, גופים אינם מוזכרים.

מדוגמאות אלה צריך להיות ברור שכאשר מוזכר מצב הביניים של המתים, הם תמיד נראים כנפש-רוח בלי גוף.

5. המסקנה

המסקנה מאוד פשוטה: אין גוף ביניים! הגוף שיש למאמין הוא הגוף היחיד שאי פעם יהיה לו. כאשר הגוף שכעת הוא בן תמותה מת, הולכת הנפש-רוח אל השמיים והיא עירומה. היא נותרת עירומה עד שהגוף מוקם, ואז הנפש-רוח מתעטפת שוב. אין גוף ביניים.

ה. לימודי השקר

קיימות שתי השקפות או שני לימודי שקר עיקריים בנושא מצב הביניים. ההשקפה השקרית הראשונה היא זו הידועה כ"תקופת המבחן השנייה", וההשקפה השקרית העיקרית השנייה ידועה כ"תרדמת הנפש".

1. תיאוריית תקופת המבחן השנייה

ההשקפה השקרית הראשונה היא תורת תקופת המבחן השנייה, והיא מלמדת שתהיה הזדמנות שנייה להיושע לאחר המוות.

[א] שתי צורותיה של תיאוריית תקופת המבחן השנייה

קיימות שתי צורות שונות לתיאוריית תקופת המבחן השנייה.

(1) תקופת מבחן שנייה מוגבלת

הצורה הראשונה היא תיאוריית תקופת המבחן השנייה המוגבלת, המאמינה שתקופת המבחן השנייה מוגבלת לאלה שמתו בינקותם או שמתו מבלי ששמעו את הבשורה. לאלה שמתו כעוללים תהיה הזדמנות שנייה להיושע מאוחר יותר, ולא להשקיע שמתו מבלי לשמוע את הבשורה תהיה הזדמנות שנייה להיושע מאוחר יותר, לאחר המוות.

(2) תקופת מבחן שנייה בלתי מוגבלת

קיימת צורה שנייה של תיאוריית תקופת המבחן השנייה והיא "תקופת המבחן השנייה הבלתי מוגבלת", המלמדת כי בסופו של דבר כולם ייושעו. קיימים שלושה סוגים של השקפת תקופת המבחן השנייה הבלתי מוגבלת.

(א) אוניברסליות

סוג אחד ידוע כ"אוניברסליות". אוניברסליות מלמדת שכולם בסופו של דבר נושעים בלי צורך בחזרה בתשובה בחיים שאחרי המוות. יבוא היום שבו ייושעו כולם במהלך תקופת המבחן השנייה, גם אם הם לא חזרו בתשובה, אינם מאמינים ואינם חיים באמונה.

(ב) תורת השיקום

צורה שנייה של תיאוריית תקופת המבחן השנייה ידועה כ"תורת השיקום". תורת השיקום מלמדת שכולם נושעים בעקבות הזדמנות שנייה לשמוע את הבשורה לאחר המוות, המובילה לחזרה בתשובה לאחר המוות. הן השקפת

האוניברסליות והן תורת השיקום מלמדות שכולם ייוושעו בסופו של דבר; מכאן שאין הגבלה. ההבדל בין שתי ההשקפות הוא שהאוניברסליות מלמדת שהתשובה לא תהיה נחוצה כדי שיוושעו כולם; תורת השיקום מלמדת שחזרה בתשובה תהיה נחוצה בשביל שכולם ייוושעו, אך חסידיה ממשיכים ומציינים שכולם יחזרו בתשובה בנקודה כלשהי לאחר המוות.

(ג) ריצוי כלל-עולמי

קיים סוג שלישי של השקפת תקופת מבחן שנייה בלתי מוגבלת, הידוע כ"ריצוי כלל-עולמי". השקפה זו מלמדת שלאחר תקופה ארוכה של קיום באגם האש, ירוצו כולם שוב אל אלוהים; כולם ייוושעו, כולל השטן.

ההשוואה: כאשר משווים את שלוש ההשקפות של תקופת המבחן השנייה הבלתי מוגבלת, כל השלוש מאמינות שכולם ייוושעו בסופו של דבר. קיימים רק מספר הבדלים קטנים ביניהן. השקפת האוניברסליות מלמדת שכולם ייוושעו בלי חזרה בתשובה. תורת השיקום מלמדת שכולם ייוושעו, אך כולם יחזרו בתשובה קודם; חזרה בתשובה היא נחוצה. השקפת האוניברסליות ותורת השיקום שתיהן אינן מלמדות שתהיה תקופת ענישה זמנית. השקפת הריצוי הכלל-עולמי מלמדת שתהיה תקופת ענישה זמנית באגם האש, ואז ירוצו כולם, כולל השטן.

[ב] טיעונים בעד תיאוריית תקופת המבחן השנייה

המאמינים בתיאוריית תקופת המבחן השנייה מצביעים על חמישה קטעים בכתובים: הראשון הוא מעשי השליחים ג' 21, המדבר על יְמֵי שׁוֹב כָּל־הַדְּבָרִים לְתַקוּנָם. הקטע השני הוא הראשונה אל הקורинתים ט"ו 27-28, המציין שכל הדברים יוכנעו לבן. הקטע השלישי הוא אל הקולוסים א' 20, המציין שאלוהים בחר לְרַצוֹת אֶל־עַצְמוֹ אֶת־הַכֹּל, הן מה שְׁבָאָרֶץ והן מה שְׁבַשְׂמַיִם. הקטע הרביעי הוא אל הפיליפים ב' 9-10, המלמד שְׁבָשְׂמַיִם יִשׁוּעַ תִּכְרַע כָּל־כְּרֹךְ. הקטע החמישי הוא שילוב של הראשונה לפטרוס ג' 19 ו-ד' 6, המדברים על כך שהבשורה מבושרת לְמַתִּים. מאחר שהיא מבושרת לְמַתִּים, הווה אומר שיש תקופת מבחן שנייה.

אלה הם חמשת הטיעונים שבהם משתמשים בניסיון להורות שיש תקופת מבחן שנייה, וכולם משתמשים באותם הפסוקים הללו, בין אם הם מחזיקים בתפיסת התקופה המוגבלת או באחת משלוש הצורות של תקופת המבחן הבלתי מוגבלת.

ג] טיעונים נגד תיאוריית תקופת המבחן השנייה

(1) הכתובים שבהם משתמשים

ראשית, נעסוק בכתובים שבהם נעשה שימוש בעד התיאוריה. הקטע הראשון הוא מעשי השליחים ג' 21, אולם בפסוק זה "כָּל־הַדְּבָרִים" מוגבלים למה שדָּבַר עֲלֵיהֶם הָאֱלֹהִים בְּפִי־נְבִיאָיו, ולא נכלל בכך כל סוג של אוניברסליות, מוגבלת או בלתי מוגבלת. הקטע השני הוא הראשונה אל הקורинתים ט"ו 27-28, אך בקטע זה "הכלל" שמוכנע לבן - אין משמעותו ישועת כל הדברים, אלא רק שאפילו הבלתי נושעים יוכנעו אליו. זה כל מה שהקטע הזה מלמד. הקטע השלישי הוא אל הקולוסים א' 20, אך בפסוק זה המשמעות של "ריצוי" אינה שכולם נושעים. למעשה משמעות המונח הזה ממש, "ריצוי", היא רק שכולם יכולים להיוושע. הם עדיין חייבים להאמין, ואם הם מתים מבלי להאמין, אזי אין הזדמנות נוספת. הקטע הרביעי הוא אל הפיליפים ב' 9-10, אך שוב, קטע זה רק מראה את כניעת הכול לאלוהים; אין משמעו ישועת הכול. אפילו הלא־מאמינים יהיו יום אחד נתונים במצב של כניעה אליו. חמישית, באשר להשוואתם של הראשונה לפטרוס ג' 19 ו-ד' 6, הם מתעלמים מהעובדה שאלה הם שני הקשרים שונים. ב-ג' 19 המילה היוונית ל"קריאה" אינה המילה שמשמעותה "לבשר את הבשורה" או "לבשר". זוהי מילה שונה, keirusso, ומשמעותה היא פשוט "להכריז". זו אינה הכרזה כדי להושיע אותם, אלא הכרזה כדי להרשיע אותם. יתרה מכך, היא נעשתה לקבוצת רוחות אחת, של אותם שלא נשמעו בימי נוח. ב-ד' 6 המינוח היווני משמעותו שהבשורה התבשרה להם כאשר היו עדיין בחיים, אך כעת הם מתים.

כך שאף לא אחד מחמשת הקטעים הללו שבהם נעשה שימוש, מלמד למעשה את תורת תקופת המבחן השנייה.

(2) מצבם הקבוע של הלא־מאמינים המתים

הטיעון השני נגד אלה המלמדים את התורה הזאת, הוא שהלא־מאמינים המתים מוצגים כמצויים במצב קבוע שאינו יכול להשתנות. לדוגמה: מתי י"ג 41-42 מציין שהם מושלכים אֶל־תְּנוּר הָאֵשׁ; שָׁם תִּהְיֶה הַיְלָלָה וְחֹרֶק הַשָּׁנִים. מתי כ"ב 13 אומר: וְהַשְּׁלֶכְתֶּם אוֹתוֹ אֶל־הַחֹשֶׁךְ. הַחִיצוֹן שָׁם תִּהְיֶה הַיְלָלָה וְחֹרֶק הַשָּׁנִים. מתי כ"ד 51 מציין שזהו מקום של יְלָלָה וְחֹרֶק הַשָּׁנִים. מתי כ"ה 30 מציין את הַחֹשֶׁךְ הַחִיצוֹן; שָׁם תִּהְיֶה הַיְלָלָה וְחֹרֶק הַשָּׁנִים. לוקס ט"ז 19-31 מציין שהאיש העשיר לא היה יכול לעבור ממקומו באבדון אל לעזר בחיק אברהם; אין לחצות את הקו, ואין אפשרות עתידית לעשות כן. יוחנן ח' 21

ו-24 מציינים שאם לא יאמין אדם, הוא ימות בחטאו ואין כל אפשרות להאמין אחרי שמתים בחטא. פסוק 4 בשנייה לפטרוס ב' מציין שהלא־מאמינים מוסגרים בְּכַבְלֵי אֶפְלָ, לְשֹׁמְרֵם לְמִשְׁפָּט של הכס הלבן הגדול. פסוק 9 בשנייה לפטרוס ב' אומר שְׁהִרְשָׁעִים נשמרים תחת משפט עד לְיוֹם הַמִּשְׁפָּט. פס' 7 באיגרת יהודה מציין שהם נְמָסְרוּ לְמוֹסֵר אֶשׁ עוֹלָם. פס' 13 באיגרת יהודה מציין שחֲשָׁךְ אַפְלָה צָפוֹן לָהֶם עֲדֵי־עַד.

כל הקטעים הללו מראים שהלא־מאמינים המתים מוצגים כשוהים במצב קבוע שאינו יכול להשתנות.

(3) הבסיס למשפט האחרון

הטיעון השלישי מציין שהמשפט האחרון מבוסס על מעשים שנעשו בבשר, ולא על מה שקורה במצב הביניים (מתי ז 22-23; י 32-33; כה 31-46; לוקס יב 46-48; קור"ב ה 9-10; גלט' ו 7-8; תסל"ב א 7-10).

(4) ההחלטה האחרונה מתקבלת בחיים האלה

הטיעון הרביעי הוא שלפי הכתובים ההחלטה האחרונה מתקבלת בחיים האלה (קור"ב ו 2; עבר' ט 27).

(5) הניגוד לכתובים

הטיעון החמישי הוא שכל צורה של אוניברסליות מנוגדת לכתובים (מתי כה 46; יוח' ה 29; התג' כ 11-15).

2. תרדמת הנפש

ההשקפה השקרית השנייה והיותר מקובלת ידועה כ"תרדמת הנפש".⁷ משמעות תרדמת הנפש היא שברגע המוות הנפש - החלק הלא־חומרי של האדם - נכנסת למצב של תרדמה מחוסרת הכרה, והאדם שמת נותר מחוסר הכרה לחלוטין בגוף ובנפש עד התחייה. לימוד השקר הזה יידון בשני חלקים עיקריים.

[א] טיעונים בעד תורת תרדמת הנפש

ישנם שלושה טיעונים עיקריים שהמאמינים בתרדמת הנפש משתמשים בהם כדי להגן על עמדתם.

⁷. Soul Sleeping

(1) המתים נתפסים כישנים

הראשון מביניהם הוא להתייחס לקטעים מהכתובים שמדברים על המתים כעל "ישנים". מאחר שישנם קטעים בכתובים המתארים את המתים כישנים, הם מסיקים מהקטעים הללו שהנפש היא זו שישנה.

בתנ"ך קטעים אלה הם תהילים י"ג 4 ודניאל י"ב 2. בברית החדשה: מתי ט' 24; כ"ז 52; מרקוס ה' 39; לוקס ח' 52; יוחנן י"א 11-14; מעשי השליחים ז' 60; יג 36; הראשונה אל הקורינתים ט"ו 6, 18, 20, 51; הראשונה אל התסלוניקיים ד' 13-14; והשנייה לפטרוס ג' 4. פסוקים אלה מדברים על המתים כעל ישנים; לפיכך ישנם המלמדים על סמך הקטעים הללו שהנפש ישנה.

(2) המתים נתפסים כבמצב של חוסר הכרה

טיעון אחר שבו הם אוהבים להשתמש, הוא להצביע על פסוקים המדברים על המתים כשרויים ב"מצב של חוסר הכרה"; מכאן שהנפש ישנה במצב חסר הכרה עד התחייה. הקטעים שבהם הם משתמשים נמצאים כולם בתנ"ך: תהילים ו' 6: כִּי אֵין בְּמִנְתּוֹ זְכָרָךְ; תהילים ל' 10: בְּרִדְתִּי אֶל-שְׁחַת הַיּוֹדֶךָ עֶפְרָי; תהילים קט"ו 17: לֹא הִמְתִּים יְהַלְלוּ-יָהּ וְלֹא כָל-יִרְדֵי דוֹמָה; תהילים קמ"ו 4 מציין כי אָבְדוּ עֲשֶׂתְנָתִי של אדם ברגע מותו; קהלת ט' 5-6: ... הַמֵּתִים אֵינָם יוֹדְעִים מְאוּמָה, וגם אינם מרגישים את אֲהַבְתָּם או שְׂנֵאתָם או קִנְאתָם; קהלת ט' 10 מציין שְׁאֵין מַעֲשֶׂה וְחֶשְׁבֹן ... וְחִכְמָה בְּשֵׂאוֹל ...; וישעיהו ל"ח 18-19: ... כִּי לֹא שֵׂאוֹל תּוֹדֶךָ, [ולא הַמֵּתִים יְהַלְלֶךָ].

נראה כאילו פסוקים אלה מדברים על המתים כשרויים במצב של חוסר הכרה, וזוהי הסיבה השנייה לכך שישנם כאלה המלמדים את תורת תרדמת הנפש.

(3) קביעת הייעוד הנצחי

הטיעון השלישי הוא שהייעוד הנצחי נקבע רק במשפט האחרון, ולא במוות. הכתובים שבהם הם משתמשים כדי לנסות ולהוכיח את הנקודה הזאת הם: מתי ז' 22-23; כ"ה 31-46; יוחנן ה' 28-29; השנייה אל הקורינתים ה' 10; והתגלות כ' 11-15. על בסיס פסוקים אלה הם מלמדים שהייעוד הנצחי נקבע רק במשפט האחרון, ולא במוות. קטעים אלה גם משמשים ראיה לתרדמת נפש מחוסרת הכרה מרגע המוות ועד התחייה.

[ב] טיעונים נגד תורת תרדמת הנפש

(1) בנוגע למונח "שינה"

הטיעון הראשון הוא בנוגע למונח "שינה" כאשר הוא משמש לגבי מוות. בכל מקום שבו הכתובים מדברים על מוות במובן של שינה, ההתייחסות הינה תמיד לגוף הפיזי ולא לנפש, כי מראהם של גוף ישן ושל גוף מת דומים מאוד. כך שכאשר הכתובים מדברים על שינה במובן של מוות, השימוש הוא לגבי הגוף, ולא הנפש.

יתרה מכך, יש לציין שבכל הפעמים שבהן הכתובים משתמשים במונח "שינה" ביחס למוות, באופן ייחודי השימוש אף פעם אינו לגבי הלא־מאמינים. זהו מונח שהשימוש בו נעשה רק לגבי מאמינים, דבר המראה את נקודת השקפתו של אלוהים על מותו של המאמין. מנקודת המבט של אלוהים, מות המאמין הוא השעיה זמנית של פעילות פיזית. לדוגמה, בשינה פיזית ישנה השעיה זמנית של פעילות פיזית עד שהאדם יתעורר, אך אין השעיה של פעילות מוחית, של הנפש־רוח, וכל התת־מודע ממשיך לתפקד. זוהי הדרך שבה הכתובים מדברים על המאמין. כאשר הוא מת, נתפס הדבר כשינה מהבחינה שזו השעיה זמנית של פעילות פיזית עד שיתעורר המאמין בתחייה, אך אין השעיה לפעילותה של הנפש־רוח.

המילה "שינה" ביחס למוות משמשת רק לגבי הגוף הפיזי והיא משמשת רק לגבי המאמינים, וזאת כדי להראות מהו יחסו של אלוהים בנוגע למוותו של המאמין.

(2) בנוגע למודעות לאחר המוות

הטיעון השני שאפשר להשתמש בו נגד תורת תרדמת הנפש, הוא שהכתובים מלמדים באופן ברור שאנשים הם מודעים לאחר המוות. ישנם קטעים ברורים בכתובים המדברים על המתים כמצויים במצב של מודעות. שלושה קטעים מדברים על ההשתנות: מתי י"ז 1-8; מרקוס ט' 2-8; ולוקס ט' 28-36. אחד האנשים האלה, משה, מת, ובכל זאת משה נמצא בהכרה על אף שהוא מת. בלוקס ט"ז 19-31, בסיפור של האיש העשיר ולעזר, ברור הוא שהאיש העשיר מודע, לעזר מודע ואברהם מודע, על אף שכולם מתים. שניים מהם מתו לאחרונה ואחד מת כבר לפני זמן רב. אכן, גופותיהם הפיזיים ישנים, אך לא נפשותיהם.

(3) בנוגע לקיומם של המלאכים

הטיעון השלישי שאפשר להשתמש בו בתגובה לאלה המלמדים את תורת תרדמת הנפש, הוא שקיומם של המלאכים מראה שרוחות יכולות לחיות ולתפקד מחוץ לגוף. אחת הסיבות לכך שאנשים מלמדים שתרדמת הנפש חייבת להיות נכונה, היא שהם מאמינים שרוחות ללא גוף אינן יכולות לתפקד. מסיבה זו חלק מלמדים את דבר קיומו של גוף הביניים ואחרים מלמדים את תורת תרדמת הנפש. אך קיומם של מלאכים מראה כי ישויות רוחניות יכולות לחיות, ואכן חיות ומתפקדות, בלי גוף (עבר' א 14).

(4) בנוגע למונח "תחייה"

הטיעון הרביעי שבו אפשר להשתמש בתגובה לאלה המלמדים את תפיסת תרדמת הנפש, הוא שהמונח "תחייה" מתייחס רק לגוף, לעולם לא לנפש. לעולם לא תקראו על תחייתה של נפש ממות פיזי (מתי כז 52).

(5) בנוגע למשמעות המוות

הטיעון החמישי הוא שעצם המשמעות של המוות היא שהמאמין נכנס מיד אל נוכחותו של אלוהים. זוהי ההוראה הברורה של דבר אלוהים הכתוב: ברגע המוות נכנס המאמין אל נוכחות אלוהים (מה"ש ז 59; פיל' א 23; קור'ב ה 6-8; התג' ו 9-11; ז 9-17).

(6) בנוגע לשפה של התרשמות

הטיעון השישי שבו אפשר להשתמש בתגובה ללימוד תרדמת הנפש, הוא שהקטעים המדברים במונחים האומרים שהמתים שרויים במצב של חוסר תודעה אינם עוסקים בהיותה של הנפש מחוסרת מודעות כשלעצמה. אלא שחלק מהקטעים הללו המדברים על מצב של חוסר תודעה בסך הכול מובעים באמצעות שפה של התרשמות. הם מתייחסים לגוף. אך הנושא אינו הגוף, אלא הנפש. חלק מהקטעים הללו עוסקים בסך הכול בחוסר יכולתו של המת להמשיך באותם תהליכים שהיו רגילים כאשר חי עלי אדמות, מאחר שהגוף כבר אינו יכול לתפקד.

באשר לקטעים בקהלת, הם מתעדים את מסקנותיה של הפילוסופיה האנושית ולא את הוראתו של דבר אלוהים. מכאן שאפילו הקטעים שבהם הם משתמשים כדי לנסות ולהראות שבני האדם הם חסרי מודעות אחרי המוות, אינם מורים על קיום תרדמת הנפש ככזאת.

(7) בנוגע לקביעת הייעוד

הטיעון השביעי שיש לצינו, הוא שהייעוד שנקבע במשפט האחרון מתייחס רק לדרגת הענישה ולא לעובדת הענישה, בהווה או בעתיד. ישנו סבל בהווה עבור הנפש, ויהיה עוד גרוע יותר לאחר המשפט האחרון. כעת, באבדון, רק הנפש סובלת, אך מאוחר יותר באגם האש הסבל יהיה הן של הנפש והן של הגוף. הפסוקים שבהם משתמשים כדי לנסות ולהוכיח שהכרעת הגורל הסופית נעשית רק במשפט הסופי, ולא במוות, לעתים קרובות מדי מבלבלים בין סוגי הענישה השונים. עניין הישועה נקבע עד המוות; המשפט האחרון קובע רק את דרגת הענישה. אם כן כמו לגבי תיאוריית תקופת המבחן השנייה, תורת תרדמת הנפש אינה הוראתו של דבר אלוהים.

IX

נספח תשיעי

מקום המתים

א. העולם הבלתי נראה

בעברית התנ"כית וביוונית של הברית החדשה ישנו סך כולל של שלושה-עשר מונחים שונים המתארים את העולם הבלתי נראה. המונחים הללו צריכים להיות מובהרים, כדי שאפשר יהיה לקבל הבנה מלאה בנוגע למקום של המתים ולעולם הבלתי נראה.

1. שאל

המונח הראשון הוא המילה העברית שְׁאוֹל, ובשל מקורו העברי הוא נמצא רק בתנ"ך ולא בברית החדשה.

[א] הכתובים

ישנו בתנ"ך סך כולל של שישים וארבע התייחסויות למקום הזה, מכאן שהמונח נמצא בשימוש נרחב. לא נוכל למנות כאן את כל השישים וארבעה הקטעים, אך השימוש במילה משתרע לכל אורך התנ"ך, ואינו מוגבל רק לכותבים מסוימים או לתקופת זמן מסוימת. בקרב הספרים של משה, המונח שְׁאוֹל מוזכר בבראשית, במדבר ובדברים. בספרים ההיסטוריים הוא מוזכר בשמואל א', בשמואל ב' ובמלכים א'. בספרי השירה והחוכמה הוא מוזכר באיוב, בתהילים, במשלי, בקהלת ובשיר השירים. בספרי שלושת הנביאים הגדולים המונח נמצא בספרי ישעיהו ויחזקאל. מבין ספרי התרי"ע, שְׁאוֹל

מוזכר בהושע, בעמוס, ביונה ובחבקוק. שְׁאֹל הוא מקום מוכר מתחילתה ועד סופה של ההיסטוריה התנ"כית.

[ב] ההיסקים

משישים וארבעה הקטעים שבהם בא מונח זה לידי שימוש, אפשר להפיק שישה היסקים בנוגע למה שהיה השְׁאֹל.

ראשית: בתקופת התנ"ך היה השְׁאֹל מקום שאליו ציפו להגיע הן הצדיקים והן הרשעים במותם (תה' פט 49). הצדיקים, קדושי התנ"ך, ציפו להגיע לשְׁאֹל, לפי בראשית ל"ז 35; מ"ב 38; מ"ד 29, 31; איוב י"ד 13; תהילים ט"ז 10; ויונה ב' 3. הרשעים גם הם ציפו לרדת לשְׁאֹל, לפי במדבר ט"ז 30, 33; איוב כ"ד 19; תהילים ט' 18; מ"ט 15; ויחזקאל ל"ב 21.

שנית: על אף שהן המאמינים והן הלא־מאמינים ירדו לשְׁאֹל בתנ"ך, היה הדבר מפחיד הרבה יותר עבור הלא־מאמינים מאשר עבור המאמינים (איוב כד 19; תה' ט 18; מט 15).

שלישית: ישנם כמה קומות או מדורים בשְׁאֹל. העובדה שקיימות התייחסויות לשְׁאֹל תַּחְתָּנָה, מורה על העובדה שישנן קומות שונות בשְׁאֹל או שישנם מדורים שונים בשְׁאֹל (דבר' לב 22; תה' פו 13).

רביעית: הכיוון לשְׁאֹל תמיד היה כלפי מטה (ברא' לו 35; מב 38; מד 29, 31; במד' טז 30, 33; שמ"א ב 6; מל"א ב 6, 9; איוב ז 9; יא 8; יז 16; כא 13; תה' ל 4; משלי ה 5; ז 27; טו 24; ישע' ה 14; יד 9; יחז' לב 21; עמוס ט 2). חמישית: שְׁאֹל היה מקום של מודעות, ואלה שירדו לשְׁאֹל היו במצב של מודעות (ישע' יד 9-10; יונה ב 3).

שישית: השְׁאֹל לא הוסר מתחום השיפוט של אלוהים (איוב כו 6; תה' קלט 8; דבר' לב 22).

2. האדס

המונח השני לעולם הבלתי נראה הוא המילה היוונית Hades, ובשל מקורו היווני הוא נמצא רק בברית החדשה.

[א] הכתובים

האדס מוזכר בעשרה קטעים בברית החדשה. מתי י"א 23: ... עַד־שְׁאֹל [האדס] תוֹרְדִי ...; מתי ט"ז 18: שְׁעָרֵי שְׁאֹל; לוקס י' 15: ... אֶל־שְׁאֹל תוֹרְדִי; לוקס ט"ז 23: ... וַיְהִי בְשְׁאֹל ... וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו ...; מעשי השליחים ב' 27 מצטט מתהילים ט"ז 10: כִּי לֹא־תֵעָזֵב נַפְשִׁי לְשְׁאֹל ...; מעשי השליחים ב' 31:

כִּי לֹא־נִעְזְבָה נַפְשׁוֹ לְשֹׂאֵל ...; הַתְּגִלוֹת א' 18: נֹאמֵר שֶׁלִּמְשִׁיחַ יֵשׁ מִפְּתוּחוֹת שֹׂאֵל וּמָוֶת; הַתְּגִלוֹת ו' 8: ... שְׁמוֹ מָוֶת וְשֹׂאֵל ...; הַתְּגִלוֹת כ' 13: הַמָּוֶת וְהַשֹּׂאֵל נִתְּנוּ אֶת־מֵיתֵיהֶם ...; וְהַתְּגִלוֹת כ' 14: וְהַמָּוֶת וְהַשֹּׂאֵל הִשְׁלִכּוּ בְּאֶגְס־הָאֵשׁ.

[ב] ההיסקים

מעשר ההתייחסויות האלה להאדס בברית החדשה, אפשר להפיק שבעה היסקים. ראשית, האדס ושֹׂאֵל הינם היינו הך. האדס הוא המונח היווני לשֹׂאֵל התנ"כי, ומכאן שכל מה שנכון לגבי שֹׂאֵל הוא אוטומטית נכון לגבי האדס. דבר זה ניכר מהעובדה שבעוד תהילים ט"ז 10 השתמש במילה שֹׂאֵל, כאשר מצוטט הפסוק בברית החדשה (מה"ש ב' 27, 31) מופיעה המילה האדס. אם כן שֹׂאֵל והאדס הם היינו הך, כאשר שֹׂאֵל הוא המונח העברי והאדס הוא המונח היווני. שנית: מקום זה נועד הן לצדיקים והן לרשעים. בלוקס ט"ז 19-31 האיש העשיר הרשע נמצא בהאדס. אך האחד הצדיק, ישוע, היה גם הוא בהאדס לפי מעשי השליחים ב' 27, 31. שלישית: להאדס היו שני מדורים עיקריים (לוקס טז 19-31). המחלקה עבור הלא־מאמין הייתה בהאדס ממש, והמחלקה עבור המאמין הייתה ידועה כחיק אברהם. נרחיב על כך מאוחר יותר. רביעית: על אף שגם מאמינים וגם לא־מאמינים ירדו להאדס, היה זה חמור במיוחד עבור הלא־מאמינים (מתי יא 23; לוקס י 15; טז 19-31). חמישית: הכיוון להאדס היה תמיד כלפי מטה, לעולם לא למעלה (מתי יא 23; לוקס י 15). שישית: היה זה מקום של מודעות, ולא מקום של חוסר מודעות (לוקס טז 19-31). שביעית: האדס הוא מצב זמני, ולא המצב הנצחי (התג' כ 11-15).

3. אבדון

המונח המקראי השלישי לעולם הבלתי נראה הוא אַבְדּוֹן. משמעותו היא "הרס". בהיותו מונח עברי, כל הפסוקים חוץ מאחד נמצאים בתנ"ך.

[א] הכתובים

במילה אַבְדּוֹן נעשה שימוש שבע פעמים בכתובים. איוב כ"ו 6: ... וְאֵין כְּסוֹת לְאַבְדּוֹן; איוב כ"ח 22: אַבְדּוֹן וּמָוֶת; איוב ל"א 12: כִּי אֵשׁ הִיא, עַד־אַבְדּוֹן תֹּאכַל; תהילים פ"ח 12: הִיִּסְפֹּר בְּקֶבֶר חֲסִידָךְ? אֲמִינֶתְךָ בְּאַבְדּוֹן; משלי ט"ו 11: שֹׂאֵל וְאַבְדּוֹן נִגְדָה יְהוָה ...; משלי כ"ז 20: שֹׂאֵל וְאַבְדּוֹן [אבדון] לֹא תִשְׁבַּעֶנָּה; הַתְּגִלוֹת ט' 11 קוֹרֵא לְמִלְאָךְ הַתְּהוֹם בְּשֵׁמוֹ הָעִבְרִי, אַבְדּוֹן, וְגַם נוֹתֵן אֶת שְׁמוֹ הַיּוּנָנִי, אַפּוֹלִיוֹן. משמעות המילה היוונית זהה למשמעות העברית: "הרס".

[ב] ההיסקים

משבעת האיזכורים הללו אפשר להגיע לשלושה היסקים. ראשית: בשלושה משבעת האיזכורים היא מקבילה לְשָׁאוֹל (איוב כו 6; משלי טו 11; כז 20). כל שש ההתייחסויות התנ"כיות הן מספרי השירה והחוכמה. שירה עברית אינה מבוססת על מקצב או חרוזים, אלא על תקבולת. לפיכך בשלושת המקומות האלה שָׁאוֹל מקביל לְאֶבְדֹן או שְׁאֶבְדֹן מקביל לְשָׁאוֹל. שנית: נעשה במונח שימוש במונח שלילי בלבד. אין ולו התייחסות חיובית אחת לְאֶבְדֹן; לכולן קונוטציה שלילית. שלישית: אֶבְדֹן הוא שם עברי לצדו של שָׁאוֹל או האדס השייך ללא־מאמינים. צוין כי האדס מורכב משני מדורים עיקריים: צד לצדיקים וצד לרשעים. המונח אֶבְדֹן היה שם עברי שניתן לצדו של הַשָּׁאוֹל או האדס השייך לרשע או הלא־מאמין.

4. הבור

המונח הרביעי לעולם הבלתי נראה הוא הביטוי הבור. גם ביטוי זה הוא שם תנ"כי לעולם הבלתי נראה.

[א] הכתובים

ישנו סך כולל של עשרים ושלוש התייחסויות לבור. לא נמנה אותן פה, אולם הספרים שבהם הוא מופיע הם: איוב, תהילים, משלי, ישעיהו ויחזקאל, כאשר רוב ההתייחסויות הן ביחזקאל.

[ב] ההיסקים

מעשרים ושלוש התייחסויות אלה אפשר להגיע לשלושה היסקים. ראשית: כמו אֶבְדֹן, המונח משמש תמיד במובנים שליליים. אין ולו פעם אחת שבה נאמר דבר מה חיובי בקשר לבור, אלא שלילי בלבד. שנית: הכיוון הוא תמיד כלפי מטה, לעולם לא כלפי מעלה. שלישית: המונח בור הוא מונח תיאורי למנת חלקם של הרשעים בְּשָׁאוֹל או האדס, ולכן המונח בור הינו שם נרדף לְאֶבְדֹן. האחרון הוא שם העצם והקודם הוא מונח תיאורי.

5. התהום

המונח החמישי לעולם הבלתי נראה הוא המילה תְּהוֹם שמופיעה בברית החדשה. המילה תְּהוֹם מתקשרת בשורשה למושגים כמו "עולם המתים" או "חסר תחתית". המילה המתורגמת בברית החדשה לתְּהוֹם היא Abyss, שהיא מילה יוונית ולכן מופיעה רק בברית החדשה.

[א] הכתובים

המילה הזאת מופיעה בתשעה קטעים, ומבין תשעה אלה, שבעה הם בהתגלות. לוקס ח' 31: לְבַלְתִּי צוֹת אַתֶּם לָרֹדֶת אֶל־הַתְּהוֹם; אל הרומים י' 7: מִי יָרַד לְתְּהוֹם?; התגלות ט' 2: ... וַיִּפְתַּח אֶת־בְּאֵר הַתְּהוֹם; התגלות ט' 11: מְלֶאֶךְ הַתְּהוֹם; התגלות י"א 7: הַחִיָּה הֶעֱלָה מִן־הַתְּהוֹם; התגלות י"ז 8: הַחִיָּה ... עֲתִידָה לְעֲלוֹת מִן־הַתְּהוֹם ...; התגלות כ' 1: מִפְּתִיחַ הַתְּהוֹם; התגלות כ' 3: וַיִּשְׁלִיכֶהוּ בַתְּהוֹם.

[ב] ההיסקים

מתשע ההתייחסויות האלה לתְּהוֹם אפשר להגיע לשלושה היסקים. ראשית: הכיוון הוא תמיד כלפי מטה. שנית: המילה לעולם אינה נקשרת לבני אדם; היא נקשרת תמיד למלאכים שנפלו, כאשר היוצא מן הכלל הוא צר המשיח. מאחר שצר המשיח יתהווה וייולד בכוח השטן, הוא קשור לישויות מלאכיות ולפיכך גם לתְּהוֹם. שלישית: התְּהוֹם היא אותה מחלקה בְּשָׂאוֹל או האדס המהווה מקום מאסר זמני למלאכים שנפלו. כאשר שדים מגורשים מאנשים, לעתים הם מבליים תקופת זמן ארעית בתְּהוֹם ואז הם משוחררים. כך שזהו תמיד מקום מאסר זמני. השטן יהיה אסור בתְּהוֹם, אך גם עבורו יהיה הדבר זמני, למשך אלף שנים (התג' כ 3).

6. טרטרוס

המונח השישי המדבר על העולם הבלתי נראה הוא המילה היוונית Tartarus, המתורגמת בעברית לכַבְּלִי אֶפְּל.

[א] המובאה

מונח זה נמצא בקטע אחד בלבד מן הכתובים, בשנייה לפטרוס ב' 4:
כִּי לֹא־חָס אֱלֹהִים עַל־הַמְּלֹאכִים אֲשֶׁר חָטְאוּ, כִּי אִם־הוֹרִידֵם
לְקַצְבֵי הָרִים וַיִּסְגְּרוּם בְּכַבְּלֵי אֶפְּל, לְשַׁמְרֵם לְמִשְׁפָּט.

[ב] ההיסקים

מן הפסוק הבודד הזה אפשר להגיע לחמישה היסקים. ראשית: המונח הינו כַּבְּלִי אֶפְּל כך שניתנת לו קונוטציה שלילית. שנית: זהו מקום למלאכים שנפלו. שלישית: ההקשר עוסק במלאכים שנפלו בקשר לנוח. בעוד התְּהוֹם מתקשר למלאכים שנפלו באופן כללי, טרטרוס מתקשר למלאכים שנפלו הקשורים איכשהו לזמנו של נוח. רביעית: המלאכים המוזכרים בפסוק זה הם בוודאי

אותם המלאכים שמוזכרים על ידי יהודה בפס' 6-7 באיגרתו. לפי הקשר בין השנייה לפטרוס ב' 4 ויהודה 6-7, מלאכים אלה הם אותם בְּנֵי־הַאֱלֹהִים מבראשית ו', שהתערבו עם בנות האדם במטרה לנסות ולהשחית את זרע האישה. חמישית: טרטרס הוא אותו חלק בְּשָׂאֹל או האדס, שהוא מקום מאסר קבוע לאותם מלאכים שנפלו אשר חטאו בבראשית ו'. בעוד הַתְּהוֹם היא מקום מאסר זמני למלאכים שנפלו, מקום שאליו באים וממנו יוצאים מלאכים שנפלו או שדים לתקופות של זמן, טרטרס הוא שונה; זהו מקום מאסר קבוע. מן המאסר הזה המלאכים הללו לעולם לא ישתחררו, אך בסופו של דבר יעברו מטרטרס לַאֲגֵם־הָאֵשׁ. מלאכים אלה לעולם לא יהיו עוד חופשיים. הסיבה שבגללה המלאכים הללו שמורים במקום מיוחד, טרטרס, ולא בַּתְּהוֹם, היא בגלל טבעו המיוחד של חטאם. הם אלה אשר לבשו צורת זכר, כמתואר בבראשית ו', והתערבו עם בנות האדם כדי להשחית את זרע האישה המוזכר בבראשית ג' 15. מה שהם יצרו הוא גזע מחריד. היה זה עקב קיומו של הגזע המחריד הזה, שרשעותם של בני האדם הגיעה לשיאה, דבר שחייב מבול כלל־עולמי לשם הכחדת האנושות כולה, למעט משפחה אחת - משפחתו של נוח.

ובכן, טרטרס הוא אותו חלק בְּשָׂאֹל או בהאדס שהוא מקום מאסר קבוע לאותם מלאכים שחטאו בבראשית ו'.

Hell .7

[א] מקור המילה

המונח השביעי הוא המילה האנגלית Hell.⁸ המילה האנגלית Hell באה משורש טוֹטוֹנִי (גרמאני) שמשמעותו "להסתיר" או "לכסות". לא קיים מונח עברי או יווני מיוחד עבור המילה Hell בכתבי הקודש. לא היה זה המונח הטוב ביותר שיכלו למצוא, אולם זה המונח שעולם דוברי האנגלית מכיר הכי טוב, ולכן חייבים להשתמש בו. אך שוב, גם בעברית וגם ביוונית אין מונח יחיד שמשמעותו Hell. הרעיון של Hell כלול בחלק מהמשמעויות של שְׂאֹל והאדס, ומצוי בכללותו במשמעויות של אֶבְדוֹן והבור. כך שאמנם הכתובים אינם משתמשים במונח מיוחד עבור המילה Hell, אולם המשמעויות והתפיסה של Hell הינן בהחלט מקראיות. מה שאנשים מכנים בשם Hell הוא מה שהתנ"ך קורא לו אֶבְדוֹן או הבור, שהוא צד הרשעים בְּשָׂאֹל או בהאדס.

8. המונח מתורגם ל"גיהנום" בדרך כלל, אך זהו אינו תרגום מדויק [הערת המתרגם].

בהתבסס על מה שכבר צוין לגבי צד הרשעים של שְׂאֹל או האדס, ומה שכבר צוין לגבי אֶבְדֹן או הַבּוֹר, Hell מכיל אנשים בלתי נושעים בלבד. הוא אינו כולל מלאכים שנפלו, כי מלאכים שנפלו נמצאים בשני מקומות אחרים, בַּתְּהוֹם ובטרטרוס. בעוד Hell כולל משמעויות מסוימות של שְׂאֹל או האדס וכולל לחלוטין את המשמעויות של אֶבְדֹן או הַבּוֹר, המונח אינו כולל את המשמעויות של הַתְּהוֹם וטרטרוס, כי מקומות אלה הם עבור מלאכים שנפלו בלבד.

ב] התנאים ב-Hell

בהתבסס על מה שידוע על אֶבְדֹן או על הַבּוֹר, אפשר לקבוע מהם התנאים של אלה שנמצאים ב-Hell. ראשית: הם מתקיימים כצללים, סתם צללים שמציאותם אינה מסתכמת ביותר מכך. ואכן, כאשר התנ"ך מתאר אנשים שכבר נמצאים בצד של הרשעים בְּשְׂאֹל, הוא מתאר אותם על ידי שימוש במילה "רְפָאִים" שמשמעותה היא "צללים" (משלי ט 18; ישע' יד 9). שנית: הם מצויים בייסורים (לוקס טז 23-25).

לפי מה שידוע על אֶבְדֹן והַבּוֹר, אפשר לומר שלושה דברים על Hell. ראשית: הצדקה נעדרת שם לחלוטין. שנית: זהו מקום המופרד מאלוהים. שלישית: זהו מקום של משפט.

8. גֵּהֶנָּה

המונח השמיני לעולם הבלתי נראה הוא גֵּהֶנָּה, שהוא מונח יווני.⁹ יש לציין שלושה דברים על המקום הזה.

א] מקור התפיסה של גֵּהֶנָּה

על אף שהמונח גֵּהֶנָּה הוא יווני, מקורו הוא עברי. זהו בעצם שילוב של שתי מילים עבריות. המילה הראשונה היא גֵּיָא והמילה השנייה היא הַנּוֹם; גֵּיָא הַנּוֹם משמעותו "הגיא של הינום", שהוא גיא מחוץ לחומות ירושלים. גיא הינום מקיף את ירושלים לאורך צדה המערבי של החומה וסביב עד לצד הדרומי, שם הוא פוגש בגיא נוסף הידוע כנחל קדרון, היורד מצדה המזרחי של העיר. גיא הינום בתנ"ך היה מקום שבו הקריבו חלק ממלכיה הרשעים של ישראל קורבנות אדם. הקרבת קורבנות אדם פירושה שהיה זה מקום של בעירת בני אדם (מל"ב כג 10; דהי"ב כח 3; לג 6; ישע' ל 33; ירמ' ז 31-32; יט 1-15).

9. גם המונח הזה מתורגם חזרה למילה "גיהנום" בעברית, תרגום שהוא מדויק יותר [הערת המתרגם].

אם כן מקורו של הגֵּהֶנָּה שבברית החדשה בא מהמילים העבריות גַּיָּא הַנּוֹם. הרעיון של בעירת בני אדם באופן פיזי בתנ"ך עובר אל מושגי הברית החדשה עם המילה גֵּהֶנָּה, ומתאר את העולם הבלתי נראה ואת בעירתם הנצחית של בני אדם.

[ב] הכתובים

ישנן שתיים-עשרה התייחסויות לגֵּהֶנָּה. אחת-עשרה מן ההתייחסויות הללו נמצאות בבשורות ואחת היא מחוץ לבשורות: מתי ה' 22: ... וְאֵשׁ יֹאמֶר: אֶתְּהַ הַנֶּבֶל, מְחִיב לֵאמֹר [גֵּהֶנָּה]; מתי ה' 29: מְרַדֵּת כָּל-גּוֹפֵף אֶל- [גֵּהֶנָּה]; מתי ה' 30: מְרַדֵּת כָּל-גּוֹפֵף אֶל- [גֵּהֶנָּה]; מתי י' 28: ... תִּירָאוּ אֶת אֲשֶׁר-יִכָּל לֵאבֹד גַּם אֶת-הַנֶּפֶשׁ גַּם אֶת-הַגּוּף בְּ [גֵּהֶנָּה]; מתי י"ח 9: וְתִשְׁלַף אֶל-אֵשׁ [גֵּהֶנָּה]; מתי כ"ג 15: בְּ- [גֵּהֶנָּה]; מתי כ"ג 33: אֵיכָה תִּמְלָטוּ מִדֵּין [גֵּהֶנָּה]; מרקוס ט' 43: מְהִיֹּת לָךְ שְׂתֵי יָדִים וְתִשְׁלַף אֶל- [גֵּהֶנָּה]; מרקוס ט' 45: מְהִיֹּת לָךְ שְׂתֵי רַגְלַיִם וְתִשְׁלַף לְ [גֵּהֶנָּה]; מרקוס ט' 47: מְהִיֹּת לָךְ שְׂתֵי עֵינַיִם וְתִשְׁלַף לְ [גֵּהֶנָּה]; לוקס י"ב 5: ... יִרְאוּ אֶת-אֲשֶׁר יִשְׁלוּ שְׁלֹטָן אַחֲרֵי הַמִּיתוֹ לְהַשְׁלִיךְ אֶל- [גֵּהֶנָּה]; ויעקב ג' 6: וְהִיא לְהוֹטָה בְּאֵשׁ [גֵּהֶנָּה].

[ג] ההיסקים

משתים-עשרה התייחסויות הללו ביוונית של הברית החדשה, אפשר להפיק ארבעה היסקים.

ראשית: גֵּהֶנָּה הוא מעונם הנצחי של האובדים, הן מלאכים והן בני אדם. שנית: הענישה בגֵּהֶנָּה כוללת הן את הנפש והן את הגוף. מסיבה זו אין לתרגם גֵּהֶנָּה ל-Hell, ואין להשוות את המונח עם Hell. שהרי Hell, כפי שנראה בהמשך, הוא מקום זמני והוא מיועד עבור הנפש בלבד, אך גֵּהֶנָּה הוא מקום נצחי והוא כולל הן את הנפש והן את הגוף. שלישית: זהו עינוי נצחי. רביעית: גֵּהֶנָּה מקושר לאש, והאש היא מקור הייסורים.

9. אגם האש

המונח התשיעי לעולם הבלתי נראה הוא אַגְם-הָאֵשׁ.

[א] הכתובים

המונח אַגְם-הָאֵשׁ נמצא בארבעה קטעים בכתובים, כולם בהתגלות: התגלות י"ט 20: הַחֲזִיהַ וּנְבִיאַ הַשֶּׁקֶר מוֹשִׁלְכִים אֶל תּוֹךְ אַגְם-הָאֵשׁ; התגלות כ' 10 מציין

שהשטן מושלך אל תוך אַגַם־הָאֵשׁ; התגלות כ' 14: ... הַמָּוֹת וְהַשְּׂאוֹל הַשְּׁלֹכוֹ בְּאֶגְמֵי־הָאֵשׁ; והתגלות כ"א 8, אשר מציין כי אַגַם־הָאֵשׁ נקרא גם הַמָּוֹת הַשְּׁנִי.

[ב] ההיסקים

מארבע ההתייחסויות האלה בהתגלות, אפשר להגיע לארבעה היסקים. ראשית: אַגַם־הָאֵשׁ הוא מעונם הנצחי של כל האובדים, הן מלאכים והן בני אדם. שנית: הענישה כוללת הן את הנפש והן את הגוף. הַמָּוֹת וְהַשְּׂאוֹל מושלכים שניהם אל אַגַם־הָאֵשׁ. הַמָּוֹת מתייחס לחלקו החומרי של האדם, הגוף; הַשְּׂאוֹל מתייחס לחלקו הלא־חומרי של האדם, הנפש והרוח. אַגַם־הָאֵשׁ מהווה עונש לשניהם. שלישית: אַגַם־הָאֵשׁ וְגֵהֶנָּה הינם היינו הך. גֵהֶנָּה הוא שם העצם וְאֶגְמֵי־הָאֵשׁ הוא מונח תיאורי. רביעית: אַגַם־הָאֵשׁ מקושר לאש וגופרית כמקור הייסורים.

10. חיק אברהם

המונח העשירי הוא "חיק אברהם".

[א] המובאה

בעוד בכתבי חז"ל זהו מונח שכיח, בכתובים הוא נמצא רק בלוקס ט"ז 22-23:

וַיְהִי כַּאֲשֶׁר מֵת הָאֲבִיוֹן וַיּוֹבֵל עַל־יְדֵי הַמְּלָאכִים אֶל־חֵיק אַבְרָהָם; וַיָּמָת גַּם־הָעֶשִׂיר וַיִּקְבֹּר. וּבְהִיּוֹתוֹ בְּמַכְאֲבוֹת בְּשָׂאוֹל וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו, וַיִּרְא אֶת־אַבְרָהָם מֵרְחוֹק וְאֶת־לְעִזָּר בְּחֵיקוֹ.

[ב] ההיסקים

על אף שהמונח נמצא רק בשני הפסוקים הללו, בכל זאת אפשר להסיק שישה דברים משני הפסוקים האלה.

ראשית: חיק אברהם מיועד לצדיקים בלבד; אין רשעים בחיק אברהם. שנית: הוא נמצא בסמוך לאבדון (Hell). הוא אינו באבדון, אלא ממוקם בסמיכות לאבדון, כך שאלה שנמצאים באבדון, כמו האיש העשיר, מסוגלים לראות מה מתרחש בחיק אברהם, על אף שאין להם דרך להגיע לשם. שלישית: אמנם האבדון וחיק אברהם נמצאים זה ליד זה, אולם פעורה ביניהם תהום בלתי ניתנת למעבר. על אף שכל צד יכול לראות את השני ואלה השוכנים בהם יכולים לשוחח זה עם זה, הם אינם יכולים לעבור זה לצדו של האחר.

רביעית: חיק אברהם הוא אותו האגף בְּשָׂאוֹל או בהאדס שהיה מקומם של הצדיקים, בעוד אבדון היה מקומם של בני אדם רשעים. חמישית: המונח "חיק אברהם" הוא ניב המתאר אורח בסעודה, הסמוך על חיק חברו. בדיוק כפי שבבשורת יוחנן היה יוחנן סמוך על חיקו של ישוע בסעודת הפסח, כך גם היה לעזר בחיק אברהם. זהו ניב המתאר אורח בסעודה הנשען על החיק של חברו או מארחו. שישית: חיק אברהם היווה סמל לברכה השמימית שלאחר המוות. אמנם לעזר לא ראה בטובה כאשר חי, ככל שהדבר נוגע לעולם החומרי, אולם אחרי המוות הוא בהחלט היה במצב של ברכה.

11. גן־עדן (או הפרֶדֶס)

המונח האחד־עשר בנוגע לעולם הבלתי נראה הוא גֶן־עֵדֶן.¹⁰ המילה היוונית ומקבילתה העברית משמעותן "גן מלכותי" או "גינה".

[א] הכתובים

זהו מונח של הברית החדשה בלבד, והוא נמצא בשלושה קטעים: לוקס כ"ג 43, שבו אמר ישוע לאדם האחר הגוסס על הצלב: הַיּוֹם תִּהְיֶה עִמָּדִי בְּגֶן־עֵדֶן; השנייה אל הקורינתים י"ב 4, המציין כי פולוס הֵעֲלָה אֶל־הַפְּרֶדֶס; התגלות ב' 7, המדבר על העתיד: עַץ הַחַיִּים יִהְיֶה בְּתוֹךְ גֶן־עֵדֶן לְאֱלֹהִים.

[ב] ההיסקים

משלושת הקטעים הללו אפשר להגיע לשלושה היסקים לגבי גן־עדן. ראשית: זהו מונח המתאר את מעונם של הצדיקים, בלי קשר למקום הימצאו של המעון הזה בכל נקודה בזמן. לפי לוקס כ"ג 43 המונח זהה לחיק אברהם, כיוון שבנקודת הזמן ההיא כל הצדיקים ירדו לצד של הצדיקים בְּשָׂאוֹל או בהאדס, הידוע כחיק אברהם או גן־עדן. עד מותו של ישוע היה גן־העדן בחיק אברהם.

שנית: לפי השנייה אל הקורינתים י"ב 4, גן־עדן נמצא כיום בשמיים. אחרי עלייתו של ישוע השמימה, חיק אברהם הוסר. מאמינים כבר אינם יורדים מטה לחיק אברהם, כי אם הולכים כעת היישר לשמיים. היום מעונו של המאמין הוא בשמיים, ולכן עכשיו גן־עדן הוא בשמיים.

שלישית: התגלות ב' 7 מדבר על העתיד, כאשר יהיה גן־העדן בירושלים החדשה, מה שאומר שמקומו של גן־עדן ישתנה שוב. מכיוון שירושלים החדשה

10. באנגלית Paradise. לא מדובר בגן־עדן המוזכר בבראשית [הערת המתרגם].

על הארץ החדשה תהיה מעונם של כל המאמינים לאחר מלכות המשיח, גן־עדן יהיה בירושלים החדשה.

לסיכום: מאז אדם ועד עלייתו של ישוע השמיימה היה גן־עדן בחיק אברהם. מעת עלייתו של ישוע השמיימה ועד סוף מלכות אלף השנים, גן־עדן הוא בשמיים. ואז, לאחר מלכות האלף ולמשך כל הנצח, יהיה גן־עדן בירושלים החדשה על הארץ החדשה.

12. השמיים

מונח נוסף לעולם הבלתי נראה הוא "השמיים".

[א] ההבחנות

הכתובים מדברים על שלושה רקיעים שונים. לא כל השלושה מתייחסים לעולם הבלתי נראה. הרקיע הראשון הוא האטמוספירה, כי זהו הרקיע שבו עפות הציפורים (ברא' א 20, 26; ירמ' ד 25; חגי א 10; מתי ח 20; יג 32; מה"ש י 12; יד 17).

הרקיע השני הוא מה שמכונה "החלל". זהו הרקיע שעליו נאמר שהשמש, הירח והכוכבים ממוקמים בו (ברא' א 14-18; כב 17; כו 4; מתי כד 29; עבר' יא 12; התג' ו 13). הרקיעים הראשון והשני אינם חלק מהעולם הבלתי נראה. אך הרקיע השלישי הוא זה שמהווה חלק מהעולם הבלתי נראה. זהו מעונו של אלוהים; זהו המקום שבו שוכן אלוהים (קור"ב יב 4-1).

[ב] הכתובים

ישנו סך כולל של שלושים ותשעה קטעים בכתובים המדברים על הרקיע השלישי. בתנ"ך המונח נמצא בספרי בראשית, דברים, מלכים א', מלכים ב', דברי הימים ב', איוב, תהילים, קהלת, ישעיהו, דניאל ועמוס. בברית החדשה הרקיע השלישי נמצא בספרי מתי, מרקוס, לוקס, יוחנן, מעשי השליחים, השנייה אל הקורינתים, אל האפסוסים, אל הקולוסים, הראשונה אל התסלוניקים, אל העברים והראשונה לפטרוס.

[ג] ההיסקים

משלושים ותשע ההתייחסויות האלה לרקיע השלישי, אפשר להגיע לסך של שמונה היסקים.

ראשית: על קיומו של הרקיע השלישי, מעונו של אלוהים, העידו עדי ראייה, שכן ישנם עדי ראייה שראו את הרקיע השלישי. ישוע, שבא משם, העיד על

קיומו (יוח'ו); פולוס נלקח לְרַקִּיעַ הַשְּׁלִישִׁי כדי לקבל התגלות מיוחדת (קור"ב יב 1-4). יוחנן השליח ראה חזון של הַרְקִיעַ הַשְּׁלִישִׁי, ואפילו נאמר לו לעלות לשם כדי שיראו לו דברים העתידים לבוא (התג' ד 1). הוא היה עד ראייה לדברים שבשמיים וכתב עליהם לאורך ספר ההתגלות. כך שעל קיומו העידו עדי ראייה.

שנית: הרקיע השלישי הוא מעונו של אלוהים; זהו המקום שבו אלוהים חי. שלישית: זהו גם מעונם של המלאכים הנבחרים; זהו המקום שבו המלאכים הטובים, הנבחרים, הקדושים, שלא נפלו, מתגוררים גם הם. רביעית: השמיים הם מקום שריר וקיים. חמישית: השמיים הם תמיד כלפי מעלה. הם מעל הארץ, הם מעל השחקים, הם מעל החלל. הם מעל הארץ, מעל הרקיע הראשון ומעל הרקיע השני. שישית: הם גם המקום שממנו מושל אלוהים בהשגחתו העליונה, בריבונותו; כל היבט בשליטתו הוא מהרקיע השלישי. שביעית: זהו המקום שבו מתקיימת ההשתחוות לאלוהים. שמינית: זהו עכשיו ביתם של קדושים שנפטרו. המאמינים לא עוד יורדים לחיק אברהם; הם כעת עולים ישירות אל השמיים. זהו ביתם של קדושים שנפטרו.

13. ירושלים החדשה

המונח השלושה-עשר המשמש לתיאור העולם הבלתי נראה הוא ירושלים החדשה.

[א] הכתובים

ירושלים החדשה מוזכרת בשלושה קטעים. ראשית: אל הגלטים ד' 26, שם מצוין כי יְרוּשָׁלַיִם שְׁלֹמֶעָה היא חֲפִשָׁה, שלא כמו ירושלים של מטה שהיא משועבדת. שנית: אל העברים י"ב 22-24, המדבר על יְרוּשָׁלַיִם שְׁבִשְׁמַיִם כמהווה את מעונם של אלוהים, המלאכים הנבחרים ואנשים פדויים. שלישית: התגלות כ"א 1-כ"ב 5, אשר מלמד שִׁירוּשָׁלַיִם הַחֲדָשָׁה תהיה על הָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה, ונותן תיאורים מפורטים כיצד תיראה ותהיה יְרוּשָׁלַיִם הַחֲדָשָׁה.

[ב] ההיסקים

מן הקטעים הללו בכתובים על ירושלים החדשה, אפשר להפיק שישה היסקים. ראשית: היא נמצאת כעת מעל הארץ; היא כבר קיימת והיא שוכנת

כעת ברקיע השלישי. שנית: היא מעונו של האלוהים בשלוש הוויותיו; היא מעונו של האב, הבן ורוח הקודש. שלישית: היא גם מעונו של המלאכים הנבחרים; היא המקום שבו חיים המלאכים שלא נפלו. רביעית: היא גם מעונו של הקדושים הפדויים; היא המקום שבו נמצאים עכשיו קדושים שנפדו. חמישית: ירושלים החדשה היא שם נרדף לשמיים; הם היינו הך. אפשר גם לומר שירושלים החדשה היא עכשיו בשמיים, אך בכל מקרה הם באותו האזור והם פחות או יותר שמות נרדפים. שישית: באותו עתיד, כאשר תיברא הארץ החדשה, יירדו השמיים או ירושלים החדשה על גבי הארץ החדשה. מעונו הנצחי של האלוהים בשלוש הוויותיו, המלאכים הנבחרים ובני האדם הפדויים יהיה בירושלים החדשה על הארץ החדשה. אם אפשר להבחין בין השמיים ובין ירושלים החדשה, אז אפשר לומר שכעת המאמינים הולכים לירושלים החדשה בשמיים, ובבוא הזמן תמוקם ירושלים החדשה על הארץ החדשה, כאשר תיברא הארץ החדשה לאחר מלכות המשית.

14. מסקנות

[א] המונחים 'שָׂאוֹל' ו'הָאָדָם'

ראשית: 'שָׂאוֹל' ו'הָאָדָם' הם היינו הך. 'שָׂאוֹל' הוא המונח העברי ו'הָאָדָם' הוא המונח היווני לאותו הדבר בדיוק. מיקומו של 'שָׂאוֹל' או 'הָאָדָם' הוא במרכז כדור הארץ, כפי שאפשר להדגים בשלוש דרכים. ראשית: בתנ"ך המקום נקרא אֶרֶץ תְּחֵתִית או אֶרֶץ תְּחֵתִית (יחז' כו 20; לא 14, 16, 18; לב 18, 24). שנית: באל האפסים ד' 9-10, 'הָאָדָם' נקרא תְּחֵתִית אֶרֶץ. אם כן 'הָאָדָם' בתחתיות הארץ מתאים ל'שָׂאוֹל' ב"ארץ תחתיות". שלישית: במתי י"ב 40, נאמר כי 'הָאָדָם' הוא בלב או ב"מרכז" האדמה. בכל הנוגע למיקום, 'שָׂאוֹל' או 'הָאָדָם' ממוקם במרכז כדור הארץ. זוהי אחת הסיבות מדוע 'שָׂאוֹל' או 'הָאָדָם' הוא זמני, כי כאשר תסולק הארץ הזאת בסיומה של מלכות המשיח, 'שָׂאוֹל' או 'הָאָדָם' כבר לא יהיה קיים.

שנית: ל'שָׂאוֹל' או 'הָאָדָם' יש שני מדורים עיקריים. מדור ראשי אחד יועד בעבור הצדיקים, ואותו צד הצדיקים היה ידוע כחיק אברהם. בזמן שבין אדם הראשון ובין עלייתו של ישוע השמימה, היה גן־עדן ממוקם בחיק אברהם. המדור העיקרי השני היה עבור הרשעים - הן מלאכים והן בני אדם. למדור השני הזה היו שלושה חלקים. בכל הנוגע לבני אדם, הם ממוקמים ב"הָאָדָם פְּרוֹפֶר", הידוע יותר בין המאמינים היום כ-Hell. חלק זה ידוע גם בשני שמות אחרים: אֶבְדֹן וְהַבּוֹר. שני החלקים האחרים בצד של הרשעים

מיועדים למלאכים שנפלו. אחד מהם הוא הַתְּהוֹם, שהיא מקום מאסר זמני למלאכים שנפלו. האחר הוא טרטרוס, שהוא מקום המאסר למלאכים שחטאו במתואר בבראשית ו'. אם כן לְשָׂאוֹל או להאדס היו שני מדורים עיקריים. צד הצדיקים היה ידוע כחיק אברהם. לצד הרשעים היו שלוש תתי-מחלקות משלו: לבני אנוש היה זה האדס פרופר או Hell, שגם ידוע כְּאֶבְדוֹן או הַבּוֹר; ועבור המלאכים שנפלו היו אלה הַתְּהוֹם וטרטרוס.

[ב] המונחים גֵּהֶנָּה וְאֶגְס־הָאֵשׁ

המסקנה השנייה שיש להסיק היא שהמונחים גֵּהֶנָּה וְאֶגְס־הָאֵשׁ מתייחסים לאותו המקום. זהו מעונם הסופי של הרשעים, הן מלאכים והן בני אדם. יש לזכור שְׂשָׂאוֹל או האדס הוא מקום זמני, בלי קשר למצבו של מישהו. צד הצדיקים של שְׂשָׂאוֹל או האדס כבר חדל להתקיים עם עלייתו של המשיח לשמיים. צד הרשעים גם הוא זמני, שכן מעונם הנצחי של הרשעים לא יהיה האבדון או הַתְּהוֹם או טרטרוס, אלא גֵּהֶנָּה, אֶגְס־הָאֵשׁ.

[ג] השמיים

השמיים הם מעונו של אלוהים; הם מעונם של המלאכים הנבחרים או הטובים; הם מעונם של המאמינים שנפטרו; והם מעונם של הקדושים. הם המקום הנוכחי של גן־עדן. פעם היה גן־עדן ממוקם בחיק אברהם, אך כעת גן־עדן הוא בשמיים. או שהשמיים וירושלים החדשה הם היינו הך, או שירושלים החדשה היא בשמיים.

ב. מקום המתים בתנ"ך

1. המובאה

ייתכן שהקטע הטוב ביותר והיחיד שמתאר בבירור מה היה המצב לפני מותו, תחייתו ועלייתו של ישוע השמימה, הוא לוקס ט"ז 19-31. זהו הסיפור על אודות האיש העשיר ולעזר. יש לשים לב לכך שאין זה משל. ישוע לא קרא לסיפור הזה משל. במשלים אין שמות אמיתיים. זהו סיפור אמיתי שסיפר ישוע. מה שמתואר בלוקס ט"ז 19-31 הוא המצב שהתחיל באדם הראשון ונמשך עד עלייתו של ישוע השמימה. כאשר מדברים על מקום המתים בתנ"ך, אין הכוונה להיסטוריה של התנ"ך בלבד, כי אם כלולה בכך ההיסטוריה של התנ"ך והלאה, לכל אורך הבשורות ועד לעלייתו של ישוע השמימה. הקו המפריד

בין מה שנכון לגבי מקום המתים עבור קדושי התנ"ך לבין מקום המתים עבור קדושי הברית החדשה, הוא עלייתו של ישוע השמימה.

2. התנאים מאדם ועד לעלייתו של ישוע

לפי לוקס ט"ז 19-31 אפשר לציין ארבעה דברים בנוגע למקום המתים עד לעת עלייתו של ישוע.

ראשית: כל אדם שמת, אם צדיק היה ואם רשע, ירד לְשָׂאוֹל או האדס, שכפי שצוין, הוא במרכז כדור הארץ.

שנית: הצדיקים נכנסו לחיק אברהם, היכן שהיה גן־עֵדן ממוקם בזמן ההוא. אמנם קורבנות דם של בעלי חיים היו מספיקים כדי לשמור את קדושי התנ"ך מלהיכנס לאבדון, אולם הם לא הספיקו בשביל להכניסם לשמיים. קדושי התנ"ך נושעו באותו אופן שבו נושעים המאמינים כיום: בחסד על ידי אמונה. אולם בשני המקרים היה את מרכיב הדם. עד מותו של ישוע, היה קורבן הדם הנחוץ קורבן דם בעלי החיים לפי מערכת הקורבנות של תורת משה. מכיוון שהיה מדובר בדם בעלי חיים, הדם רק כיסה את חטאי הקדושים, אך לא הסיר אותם. כפי שאל העברים י' 1-4 מדגיש, דַם־הַפְּרִים וְהַשְּׂעִירִים [דם של בעלי חיים] לֹא יוּכַל לְהַסִּיר חַטָּאִים. הסיבה שבגללה קורבנות הדם היו אמנם מספיקים כדי לשמור את קדושי התנ"ך מלהיכנס לאבדון אך לא מספיקים כדי להכניסם לשמיים, היא שדם הקורבנות רק כיסה את החטא, אך לא הסיר אותו. אף על פי כן חיק אברהם, היכן שהיה גן־עֵדן ממוקם, היה מקום של אושר עילאי לחלקם הלא־חומרי של קדושי התנ"ך או לנפשם של קדושי התנ"ך (הברית הישנה).

שלישית: הרשעים הלכו להאדס פרופר, הידוע יותר בתור Hell או אַבְדוֹן או הַבּוֹר. שלא כמו חיק אברהם, האדס פרופר או אבדון היה מקום של ייסורים.

רביעית: הייתה תהום שלא ניתן לעוברה בין שני צדיו של שְׂאוֹל או האדס. אפשר היה לראות מעבר לתהום הזאת, אפשר היה לשוחח מעבר לתהום הזאת, אך אי אפשר היה לעבור מעברה האחד לשני. בלי ספק, אילו היה הדבר אפשרי, היה המעבר כולו בכיוון אחד בלבד, כי איש מיושבי חיק אברהם לא היה רוצה ללכת לאבדון, אך הנמצאים באבדון בהחלט היו משתוקקים להיכנס לחיק אברהם. כזה היה המצב מזמנו של אדם ועד לעלייתו של ישוע לשמיים.

ג. מקום המתים היום

1. המאמינים

פועלו של המשיח שינה עבור המאמינים את המצב כולו. באופן פרטני, שלושה פעלים של המשיח הביאו לאותו שינוי.

ראשית: מותו של המשיח. כאשר ישוע מת, הוא מת עבור כל החטאים. הוא מת גם עבור כל חטאי העולם מכל הזמנים – אלה שבוצעו לפני מותו ואלה שבוצעו לאחר מותו. היה זה מותו של ישוע שהסיר גם את החטאים של קדושי התנ"ך.

שנית: ירידתו של המשיח. כאשר ישוע מת ירדה נפשו, חלקו הלא-חומרי, אל תוך אגף הצדיקים בְּשָׂאוֹל או האדס. במתי י"ב 40 חזה ישוע שעליו לרדת ללב האדמה, היכן שממוקם שְׂאוֹל או האדס. אל האפסים ד' 9 מציין שישוע יֵרֵד ... לְתַחְתֵּיּוֹת אֶרֶץ. הראשונה לפטרוס ג' 18-19 מציין שברוחו קָרָא ישוע לְרוּחוֹת אֲשֶׁר בְּמִשְׁקָם. רוחות אלה היו של הרשעים באבדון. חלק לא הבינו את הפסוק הזה ולימדו שמאחר שהוא קרא או בִּישַׁר, אזי הוא בְּיָשַׁר לרשעים את הבשורה ונתן להם הזדמנות שנייה להיושע. אולם המילה היוונית המשמשת כאן אינה המילה היוונית שפירושה "לבשר את הבשורה", אלא זו מילה יוונית שמשמעותה היא פשוט "להכריז". מה שקרה כשישוע ירד, הוא שרוחו הכריזה שמותו מהווה ערבות למשפטם של הבלתי נושעים. ישוע הכריז לאלה שבאבדון. עקב כך הניחו חלק מהאנשים שישוע ירד לתוך האבדון, והוא לא עשה כן. הוא אמר לגנב הגווע על הצלב שבאותו היום יהיו שניהם בגן־עדן, ולא באבדון. כאשר ישוע מת, ירדה רוחו לצד הצדיקים בְּשָׂאוֹל או האדס, לחיק אברהם. כפי שכבר צוין, אם מישהו היה בחיק אברהם, הוא היה יכול לראות את אלה שבאבדון ולשוחח עם אלה שבאבדון. כך שרוחו של ישוע ירדה לחיק אברהם, והוא הכריז שמות המשיח היו ערבות למשפטם העתידי. מותו של ישוע היה לרווח ולתועלת לנפשות שבחיק אברהם בלבד, ולא לנפשות שבאבדון.

שלישית: עלייתו של המשיח. כאשר עלה המשיח לשמיים, הוא לקח את נפשות קדושי התנ"ך איתו; שְׂבָה שְׂבָי (אפס' ד 8-10). אלה שהיו שבויים בתחומו של חיק אברהם הוצאו עתה מחיק אברהם. כל נפשות הצדיקים שמתו לפני מותו של ישוע עלו יחד עם ישוע השמיים. כתוצאה מכך הוסר חיק אברהם, צד הצדיקים של שְׂאוֹל או האדס, וגן־עדן אינו עוד בחיק אברהם. גן־עדן הוא עכשיו ברקיע השלישי (קור"ב יב 1-4).

כתוצאה מפעלים אלה של המשיח הולכות היום נפשות הצדיקים מיד לשמיים. אין יותר "הקפת המתנה" זמנית.¹¹ ברגע שמאמין מת, הוא הולך מיד אל נוכחות אלוהים. השנייה אל הקורינתים ה' 6-8 מלמד שלהיות נעדר מן הגוף משמעו להיות בנוכחות האדון, והאדון הוא ברקיע השלישי. אל הפיליפים א' 21-23 מציין שלהיפרד במוות משמעו להיות עם המשיח, והמשיח הוא ברקיע השלישי, יושב לימין אלוהים האב.

2. הלא־מאמינים

בכל הנוגע ללא־מאמינים, דבר לא השתנה עבורם. מה שקורה ללא־מאמינים היום הוא המשך של מה שהיה נכון לפני עלייתו של ישוע לשמיים. נפשות הלא־מאמינים עדיין יורדות להאדס פרופר או לאבדון.

ד. מקום המתים בעתיד

1. עתיד המאמינים

[א] מלכות המשיח

יוחנן מתאר את הקדושים העתידיים לקחת חלק במלכות אלף השנים של המשיח בהתגלות כ' 4-6.

בנוגע לקדושי הקהילה, לפי פסוק 4 אלה שהַמְשִׁיחַ יִתֵּן בְּיָדָם יוֹקְמוּ לַתְּחִיָּה בְּהִילָקְחוֹת. הַמְשִׁיחַ שְׁעָלָיו מְדוּבָר כִּאֲנִי הוּא כִּי־סָא דִין הַמְשִׁיחַ, מְשִׁיחַ מְעִשִׂיהֶם שֶׁל הַמְּאִמִּינִים אֲשֶׁר קוֹבֵעַ אֶת מְעַמְדָם בְּמַלְכוּת. קְדוּשֵׁי הַקְּהִילָה יִשׁוּבוּ אִז עִם יְשׁוּעַ בְּבִיֵּאָה הַשְּׁנִיָּה, וְהֵם יִמְלְכוּ יַחַד אִיתוֹ עַל הָאָרֶץ לְמִשְׁךְ אֶלֶף שָׁנוֹת הַמַּלְכוּת. קְדוּשֵׁי הַצָּרָה הַגְּדוּלָה, נְפָשׁוֹת הַהֲרוּגִים עַל־עֲדוּת יִשׁוּעַ, גַּם הֵם יוֹקְמוּ אַחֲרֵי הַבִּיֵּאָה הַשְּׁנִיָּה. גַּם הֵם יִמְלְכוּ, כְּמוֹ קְדוּשֵׁי הַקְּהִילָה, יַחַד עִם הַמְשִׁיחַ לְמִשְׁךְ אֶלֶף שָׁנִים.

באשר לקדושי התנ"ך, הם יוקמו רק לאחר הביאה השנייה (ישע' כו 19; דנ' יב 2), והם יהיו בתוך הארץ המובטחת למשך המלכות. קדושי התנ"ך יירשו את כל הארץ המובטחת.

11. הדימוי שאול מעולם התעופה, כאשר מטוסים חגים למעלה עד לאישור נחיתה [הערת המתרגם].

[ב] הכינון הנצחי

השלב השני של עתיד המאמינים יהיה הכינון הנצחי או המצב הנצחי, אשר יהיה בירושלים החדשה. ירושלים החדשה, שהיא עכשיו ברקיע השלישי או שהיא והרקיע השלישי הינם היינו הך, תרד על אותה אֶרֶץ חַדְשָׁה שיברא אלוהים לאחר מלכות המשיח (התגלות כא 1-כב 5). בנקודה זו יהיה גֵּרְעֵדֶן בירושלים החדשה על גבי הארץ החדשה (התג' ב 7).
עתיד המאמינים, שיהיה בסופו של דבר במצב הנצחי, יהיה בירושלים החדשה על גבי הארץ החדשה שאלוהים עומד לברוא בזמן ההוא.

2. עתיד הלא־מאמינים

[א] המצב הנצחי

הלא־מאמינים ייוותרו בְּשָׂאֹל או האדס עד סוף מלכות המשיח. יהיה זה רק בסוף אלף השנים, שיוצאו נפשות הלא־מאמינים מהאדס או אבדון (התג' כ 11-15). ההוצאה הזאת מאבדון ידועה בשם התחייה השנייה, שכן כל הגופים של הלא־מאמינים יוקמו לתחייה, וכל נפשות הלא־מאמינים יוסרו מאבדון, כך שבנקודה זו עומד האבדון להיות מוסר.
לאחר התחייה השנייה, שבה יוסרו נפשות האבדון וגופיהם של הלא־מאמינים יוקמו ויתאחדו שוב עם הנפשות האלה, יעמדו אז כל הלא־מאמינים הללו לפני משפט הכס הלבן הגדול. מטרתו של משפט הכס הלבן הגדול לא נועדה לקבוע אם הם נושעים או לא נושעים; דבר זה נקבע לנצח במוות. מטרת אותו משפט הכס הלבן הגדול היא לקבוע את דרגת העונש, כי חלק יסבלו בצורה חמורה יותר מהאחרים.
לאחר משפט הכס הלבן הגדול יבוא מעונם הסופי של כל הלא־מאמינים, אשר יהיה גֵּהֶנָּה או אגם האש.

[ב] הכתובים

הקטעים הנוגעים לגֵּהֶנָּה ואגם האש נידונו מוקדם יותר. לפי קטעים אלה נקבע כי מעונו הנצחי של הלא־מאמין הוא אגם האש.

[ג] הביטויים התיאוריים

ישנם תשעה ביטויים המתארים את מצבו הנצחי של הלא־מאמין. ראשית: אֵשׁ [גֵּהֶנָּה] (מתי ה 22; יח 9). שנית: דִּין [גֵּהֶנָּה] (מתי כג 33). שלישית: הַחֲשֵׁךְ הַחִיצוֹן; לעומת מקום האור, זהו מקומו של הַחֲשֵׁךְ הַחִיצוֹן (מתי ח 12; כב

13; כה 30). רביעית: אֶשׁ אֶשֶׁר לֹא תִכָּבֵהּ; אגם האש בוער לעולם, לכן זוהי האֶשׁ אֶשֶׁר לֹא תִכָּבֵהּ (מתי ג 12; מרק' ט 43; לוקס ג 17). חמישית: אֶשׁ עוֹלָם; ביטוי זה מדגיש את נצחיותו של אגם האש (מתי כה 41; יהודה 7). שישית: אֶבְדָן עוֹלָם (תסל"ב א 9); שוב, זוהי השקפה של אובדן מתמשך, נצחי ובלתי מסתיים. זהו בהחלט מקום של ייסורים. שביעית: תִּנּוֹר הָאֵשׁ. לעתים קרובות המונח "אש" הוא העניין, מאחר שזהו אמצעי הייסורים (מתי יג 42, 50). שמינית: חֲשֵׁךְ־אֲפֵלָה, ששוב מדגיש את ההיפך מן האור (פטר"ב ב 17; יהודה 13). תשיעית: הַמָּוֶת הַשְּׁנִי; המוות הראשון הוא מוות פיזי, והַמָּוֶת הַשְּׁנִי הוא רוחני ונצחי בְּאֲגַם־הָאֵשׁ (התג' ב 11; כ 14; כא 8).

[ד] מצבו של הלא־מאמין באגם האש

מהו מצבו של הלא־מאמין באגם האש? זהו מקום שבו יש עֲשׂוֹן עֲנוּיִים (התג' יד 10-11), אש שאינה נכבית (מרק' ט 48). זהו מצב של יְלָלָה וְחִרוֹק נְשָׁיִם (מתי ח 12; יג 42, 50; כב 13; כד 51; כה 30; לוקס יג 28); זהו מקום של חברה טמאה (התג' כא 8; כב 15); זהו מצב שבו סובלים את חרון אלוהים באופן נצחי (יוח' ג 36).

[ה] ההיסקים

אפשר להפיק שמונה היסקים בנוגע למקום המתים בעתיד עבור הלא־מאמין: ראשית, ישנה מניעה מוחלטת של טוב אלוהים; שנית, ישנה הפרעה בלתי פוסקת של החיים; שלישית, זהו זמן של כאב בגוף ובנפש; רביעית, ישנם ייסורי מצפון; חמישית, ישנם ייסורים; שישית, זהו מקום של ייאוש; שביעית, זהו מקום של עינוי; ושמינית, זהו מצב נצחי של מודעות.

[ו] משך הזמן

משך הזמן של סוג הייסורים הזה הוא נצחי (התג' יד 11). הוא בעל אותו האורך של האושר העילאי והנצחי של הקדושים (מתי כה 46). מצוין כי "תולעתם לא תמות" (מרק' ט 48).

ה. השקפות כוזבות בנוגע למקום המתים

קיימות שתי השקפות כוזבות עיקריות, ומקור שתיהן הוא בעיקר בקתוליות הרומית.

1. הלימוד בנוגע ללימבוס אינפנטום

ההשקפה הכוזבת הראשונה ידועה כ**לימבוס אינפנטום**. היא קשורה לאלה המתים בינקות. המילה לימבוס היא מילה יוונית שפירושה "קצה". בנצרות הקתולית הלימבוס אינפנטום הוא מקום בקצה האבדון; זהו מקום שאליו הולכים תינוקות שלא נטבלו. אם תינוק מת במצב של חוסר טבילה, הוא לא ילך לאבדון כיוון שהיה תינוק, אך גם לא ילך לשמיים כיוון שלא נטבל. תחת זאת הם מלמדים כי ישנו מקום בקצה האבדון שאליו הולך תינוק שלא נטבל. הוא אינו סובל עונש, אך הוא מודר מברכות השמיים.

לימוד כוזב זה בנוגע למקום המתים יכול לקבל ביקורת בשתי נקודות. ראשית: ההשקפה הכוזבת הזאת מבוססת כולה על תורת שקר אחרת הידועה כ"לידה מחדש בטבילה"¹², האומרת כי באמצעות טבילה במים אפשר להיוושע. הם מאמינים שאם תינוק נטבל, אותן טיפות מעטות מושיעות את התינוק מבחינה רוחנית. מכיוון שהם מאמינים בלידה מחדש בטבילה, ומכיוון שהם מאמינים שהטבילה מושיעה את התינוק אך בהיעדר טבילה הוא אינו נושע, הם המציאו מקום שאליו הולכים תינוקות שאינם השמיים ואינם האבדון, אלא מקום בקצה האבדון.

שנית: אין כל מקום בכתובים המדבר על קיום של מקום כזה. מדובר אך ורק במסורת, ואין לפתח תיאולוגיה על סמך מסורת כנסייתית. הכתובים הם הסמכות היחידה לכל העניינים, הן של האמונה והן של ההתנהגות.

2. הלימוד בנוגע לפורגטוריום

ההשקפה הכוזבת השנייה בנוגע למקום המתים היא הלימוד בנוגע לפורגטוריום (כור המצ'רף). זוהי עמדה שגויה נפוצה יותר.

[א] הרעיון של הפורגטוריום

המילה פורגטוריום באה ממונח לטיני שמשמעו "לזכך". פורגטוריום, לפי הקתוליות, הוא מקום של טיהור עבור אלה שאינם רעים מספיק כדי להגיע

לאבדון, אך אינם טובים מספיק כדי ללכת לשמיים. בן אדם יבלה פרק זמן מסוים בפורגטוריום, ולבסוף הוא יוכל ללכת לשמיים.

אורך הזמן שעל בן אדם לבלות בפורגטוריום משתנה בהתאם לצרכיו של כל אדם. הזמן בפורגטוריום יכול להתקצר באמצעות תפילות, מעשים טובים, על ידי השתתפות במיסה, במעשי תשובה למיניהם (כמו סיגוף עצמי, נדר או מעשה המהווה הוכחה לחרטה) ועל ידי רכישת שטרות מחילה (אינדולגנציות).

[ב] הניסיון למצוא תמיכה לקיום פורגטוריום

בניסיון למצוא תמיכה מהכתובים ללימוד זה נעשה שימוש בשישה קטעים: ישעיהו ד' 4 מדבר על דם ירושלים אשר ה' יְדִיחַ; מיכה ז' 8: ... כִּי-אֶשֶׁב בְּחַשְׁתִּי, יְהוָה אֹרֵךְ לִי; זכריה ט' 11: ... שְׁלַחְתִּי אֶסְרִיךָ מְבוֹרָה ...; מלאכי ג' 2: ... כִּי-הוּא קָאֵשׁ מְצַרְךָ וְכִבְרִית מְכַבְּסִים ...; הראשונה אל הקורинתים ג' 13-17 מדבר על האֵשׁ בכיסא דין המשיח; והראשונה אל הקורинתים ט"ו 29 מדבר על הטבילה בעד המתים.

אלה הן שש ה"ראיות" מהכתובים, שבהן משתמשים כדי לנסות ולהוכיח את תורת הפורגטוריום. אולם המציאות היא שאף לא אחד מקטעים אלה מלמד על קיום פורגטוריום. אף לא אחד מן הקטעים מתאר תקופה של זיכוך לאחר המוות במטרה להיות ראוי לחיים בשמיים.

בעצם, התמיכה העיקרית שלהם היא מה**אפוקריפה** (הספרים החיצוניים), ולא מהכתובים. אותו הקטע המסוים באפוקריפה שבו הם משתמשים הוא מספר מקבים ב' י"ב נה-ס:

ויברכו כולם את ה' השופט בצדקה והמוציא תעלומות לאור יומם. ויחלו את פניו ויאמרו, אנא שא נא פשעינו והסתר פניך מחטאינו. ויזהר יהודה את העם ויאמר, הישמרו מכל דבר פשע, הנה עיניכם הרואות כי האנשים האלה נספו בחטאתם. ויקח מהם תרומה לה' אלפים דרכמונים כסף, וישלח אותם ירושלימה להקריב מהם קרבן אשם לה', ולכפר על נפשות המתים. ותחשב לו לצדקה, כי לולא האמין כי יעיר אלוהים את רוחו על כל ישני עפר, כי עתה תפילתו תועבה לכפר בעד המתים. ובזאת הזכירים כי נוצר ה' את חסדו לכל המתים באמונתו ולמייחלים לחסדו, ויצו להקריב אשם בעדם לנקותם מפשעם.¹³

13. לקוח מאתר 'דעת', יצחק זעקיל פרענקי. יהודה איזנברג, וארשה 1885.

זאת הראיה העיקרית שבה הכנסייה הקתולית-רומית למעשה משתמשת כדי ללמד את תורת הפורגטוריום. זאת הסיבה שבגללה הם בחרו להחשיב את ספרי המקבים לחלק מהכתובים, על אף שהם מעולם לא התקבלו על ידי היהודים, ועל אף שבזמנו של ישוע ספרי המקבים מעולם לא סווגו יחד עם מה שהיה ידוע ככתבי הקודש.

[ג] ביקורת על תורת הפורגטוריום

אפשר למתוח שלוש ביקורות נגד תורת הפורגטוריום. ראשית: אף לא אחד מששת הקטעים שהם מצטטים מלמד למעשה שישנו מקום כמו פורגטוריום. ישעיהו ד' 4 מדבר על מחילת חטאיה של ירושלים בסופה של הצרה הגדולה. מיכה ז' 8 מהווה אמת רוחנית האומרת שגם אם מאמין נדחק למקום של חַשְׁשָׁה, אלוהים יהיה לו לאור. קטע זה אינו אומר שהאדם ההוא נמצא בפורגטוריום. זכריה ט' 11 מלמד על התחייה העתידית ולא על פורגטוריום. מלאכי ג' 2 מדבר על משפט הצרה הגדולה ולא על פורגטוריום. הראשונה אל הקורינתים ג' 13-17 מדבר על כיסא דין המשיח בשמיים לאחר ההילקחות, ולא על פורגטוריום. באשר לראשונה אל הקורינתים ט' 29, תהיה משמעותה של הטבילה בעד המתים אשר תהיה, דבר זה אפילו לא רומז על קיום מקום של זיכרון בפורגטוריום. כך שאף לא אחד מן הכתובים שצוטטו מורה למעשה שיש מקום כלשהו כמו פורגטוריום.

שנית: הציטוט מהספרים החיצוניים שצוטט למעלה למעשה מוכיח הרבה יותר מדי עבור הכנסייה הקתולית, כי החטא הספציפי בקטע ההוא היה חטא עבודת האלילים. אולם עבודת אלילים היא אחת מ"שבעת חטאי המוות" בקתוליות שבגללם אפשר ללכת רק לאבדון, ולא לפורגטוריום. לכן גם כאשר הם משתמשים בציטוט מספר המקבים הוא מוכיח יותר מדי, כי החטא היה עבודת אלילים ואפילו בקתוליות היא אינה מובילה לפורגטוריום, אלא לאבדון.

שלישית: הרעיון של פורגטוריום הוא התכחשות ברורה מאוד לפועלו המושלם של המשיח. הוראתה של הברית החדשה היא שכאשר ישוע מת על הצלב היה זה פועל מושלם, ופועלו המושלם של המשיח משמעו שחטאי המאמין טוהרו אחת ולתמיד. המאמין אינו צריך לעבור תקופה של זיכרון וטיהור בפורגטוריום (טיט' ב 14; עבר' א 3). פועלו של המשיח נשלם, והוא כולל את המחילה המלאה על החטאים, כך שהמאמין אינו צריך לעבור תקופת זיכרון זמנית בפורגטוריום בטרם יוכל להיכנס לשמיים.

X

נספח עשירי

שארית ישראל: עבר, הווה ועתיד

א. מבוא

1. משמעות

התורה בנוגע לשארית ישראל גורסת שתמיד יהיה חלק מקרב העם היהודי ככלל שהוא מאמין, וכל אלה מקרבו שמאמינים מהווים את שארית ישראל. לפיכך ישנם שני ישראל: ישראל ככלל וישראל השארית. מבחינה אתנית שניהם הינם היינו הך, אך מבחינה רוחנית הם אינם זהים. השארית בכל נקודת זמן בהיסטוריה עלולה להיות גדולה או קטנה, אך לעולם לא יהיה זמן שבו היא לא תתקיים, למעט מיד לאחר ההילקחות.

2. השלכות

ישנן חמש השלכות בנוגע לשארית ישראל. **ראשית:** השארית מורכבת ממאמינים בלבד. **שנית:** לא כל המאמינים הם חלק מהשארית, כי השארית היא שארית יהודית ולפיכך מורכבת ממאמינים יהודים בלבד. **שלישית:** השארית היא תמיד חלק מהעם ככלל, ולא מנותקת מהעם כישות נפרדת; השארית מובחנת, אך מובחנת כחלק מן העם. **רביעית:** מכך נובע שלמאמינים יהודים יש אזרחות כפולה; הם חלק הן מישראל והן מהקהילה. **וחמישית:** בתוך המחשבה של השארית ישנו ניגוד כפול: ניגוד בין הנסי ללא-נסי, וניגוד בין הרעש לשקט.

3. המחשבה

המחשבה של שארית ישראל הייתה גלויה עוד מימיהן הראשונים של תולדות ישראל, כאשר התחיל העם להתרבות. כדוקטרינה התחילה תיאולוגיית השארית באליהו הנביא, ואז פותחה על ידי הנביאים הכתובים, והמשיכה לאורך הברית החדשה.

א. בעבר

1. אליהו – מלכים א' ט"ז 29 – י"ט 18

[א] המערכת הדתית החדשה – פרק ט"ז

כשעלה עומרי לשלטון לא זו בלבד שהייתה בירה חדשה לישראל, שומרון, כי אם גם שושלת חדשה. אך עומרי התמיד בחטא ירבעם (מל"א יב 25-33). חטאו של ירבעם לא היה פנייה לדת זרה לחלוטין, אלא השחתה של הדת האמיתית: ההשתחוות לעגל הזהב. הייתה זו השחתה של ההשתחוות לה' בכך שהיא צמצמה את אלוהי ישראל לכדי פסל. למעשה, כאשר התחיל ירבעם את ההשתחוות לעגל הזהב, הוא עשה זאת תוך שימוש באותן המילים שבהן השתמש אהרון כשהציג את עגל הזהב שלו: אֵלֶּה אֱלֹהֵיךָ... אֲשֶׁר הֶעֱלִיף מֵאֲרָץ מִצְרַיִם (שמות לב 4).

לפי פסוקים 29-34, כאשר עלה למלוכה בנו של עומרי, אחאב, הוא נשא את איזבל, נסיכה פניקית מצידון, ואיתה הובאה דת חדשה לחלוטין: ההשתחוות לבעל, אל הסערות הכנעני. כך השתנה כל המצב הדתי של ישראל באופן קיצוני, וכן גם יחסו של אלוהים למלכות הצפונית. אל תוך הסביבה החדשה הזאת קרא אלוהים את אליהו, שחיוו התאפיינו בפרדוקסים או אירוניות.

[ב] האירוע ההיסטורי שעורר את הדוקטרינה – פרק י"ז

בגלל השתחוות של ישראל לבעל גזר אלוהים על אומת ישראל שתהיה בצורת, בפסוקים 1-7. וכך מוצג לראשונה שירותו של אליהו. זהו הניגוד הראשון בין הנסי ללא־נסי. מזון מסופק באופן נסי לאליהו באמצעות עורבים, אך מים מסופקים באופן לא־נסי באמצעות נחל. בסופו של דבר השפיעה הבצורת על הנחל והוא התייבש. בלי כל ספק, אלוהים היה יכול בקלות לספק את המים באופן נסי לאדם בודד, כפי שסיפק לשני מיליון אנשים במדבר במשך תקופה של ארבעים שנה. אך לא תמיד אלוהים בוחר לפעול בצורה נסית.

במקום זאת, בפסוק 8 אמר אלוהים לאליהו לעזוב את ארץ ישראל וללכת צפונה לפיניקיה לאלמנה מצרפת, עיירה השייכת לצידון. זוהי אחת מני אירוניות רבות בחייו של אליהו. איזבל באה מצידון לישראל; אליהו הלך מישראל לצידון. בגלל איזבל יהודים משתחווים לבעל, אלוהי צידון; בגלל אליהו, כאשר מגיע סוף הפרק הזה, הצידונים משתחווים לאלוהי ישראל.

[ג] הדוֹ-קרב האלוהי – פרק י"ח

כאשר הגיעה הבצורת למצוקתה החמורה ביותר, בפסוקים 1-24, שלח אלוהים את אליהו חזרה לישראל להתמודד מול נביאי הבעל. כללי התחרות נועדו לגרום לישראל להחליט פעם אחת ולתמיד מיהו אלוהים. אם יוכח שהבעל הוא אלוהים, אזי ימשיכו בני עם ישראל להשתחוות לבעל. אך אם יוכח שה' הוא האלוהים, אזי יתכחש עם ישראל להשתחוות לבעל וישתחוה לה' לבדו.

אירוע זה מספק את הניגוד השני: הניגוד בין הרעש לשקט. בפסוק 29 נביאי הבעל הולכים ראשונים ומתאפיינים ברעש, אך ככל שירעישו – השמיים דוממים. כאשר מגיע תורו של אליהו הוא עושה הכול בצורה שקטה, בכך שהוא בונה מזבח ומתפלל תפילה פשוטה. בתגובה לשקט של אליהו – השמיים רועשים, ובפסוק 38 אש מן השמיים אוכלת את הקורבן כולו על אף היותו ספוג במים. ה' הוכיח שהוא אלוהים. נביאי הבעל נשחטים והבצורת באה לידי סיום.

[ד] חווייתו של אליהו – פרק י"ט

(1) מנוסתו של אליהו – מלכים א' י"ט 1-8

וַיִּגְד אַחֲבָב לְאַיִזָּבֵל אֵת כָּל־אֲשֶׁר עָשָׂה אֱלֹהֵיוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר הָרַג אֶת־כָּל־הַנְּבִיאים בְּחָרֵב. וַתִּשְׁלַח אִיזָּבֵל מְלָאָךְ אֶל־אֱלֹהֵיוּ לֵאמֹר: כֹּה־יַעֲשׂוּן אֱלֹהִים וְכֹה יוֹסֶפוּן, כִּי־כָעַת מָחָר אֲשִׁים אֶת־נַפְשִׁיךָ כַּנֶּפֶשׁ אֶחָד מֵהֶם. וַיֵּרָא וַיִּקָּם וַיֵּלֶךְ אֶל־נַפְשׁוֹ וַיָּבֵא בָּאֵר שָׁבַע אֲשֶׁר לַיהוּדָה, וַיִּנַּח אֶת־נַעְרוֹ שָׁם. וְהוּא־הֵלֵךְ בְּמִדְבַר דָּרָךְ יוֹם, וַיָּבֵא וַיִּשָּׁב תַּחַת רֹתֶם אַחַת (אֶחָד) וַיִּשְׁאֵל אֶת־נַפְשׁוֹ לְמוֹת וַיֹּאמֶר: רַב! עֲתָה, יְהוָה, קַח נַפְשִׁי, כִּי־לֹא־טוֹב אֲנִי מֵאַבְתָּי. וַיִּשְׁכַּב וַיִּישָׁן תַּחַת רֹתֶם אֶחָד, וְהִנֵּה־זֶה מְלָאָךְ נֹגַע בּוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ: קוּם אֲכֹל. וַיִּבֶט וְהִנֵּה מְרֹאֲשֵׁתָיו עֲגַת רֶצְפִים וְצַפְחַת מַיִם, וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתַּ וַיִּשָּׁב וַיִּשְׁכַּב. וַיִּשָּׁב מְלָאָךְ יְהוָה שְׁנִית וַיִּגַע־בוֹ וַיֹּאמֶר: קוּם אֲכֹל, כִּי

רב מִמֶּדֶד הַדָּרָד. וַיִּקָּם וַיֹּאכַל וַיִּשְׁתֶּה, וַיֵּלֶךְ בְּלַח הָאֲכִילָה הַהִיא אַרְבָּעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה, עַד הָרַ הָאֱלֹהִים חָרַב.

ניצחונו של אליהו הפך מר כאשר איימה איזבל על חייו. לפי פסוקים 1-4, אליהו פירש את פעולותיה כאומרות שעם ישראל לא יתכחש לעבודת הבעל, והוא נס מישראל ליהודה; בהיותו במצב נואש הוא נכנס אל מדבר הנגב ויחל למות. דבר זה מספק אירוניה נוספת בחייו של אליהו: הוא הנביא היחיד שביקש מאלוהים לקחת את חייו, אך לבסוף הוא לא מת כלל! במקום זאת, בפסוקים 5-8, הוא הואכל פעמיים בידי מלאך והמשיך במסעו להר סיני, שם היה לו מפגש יחיד במינו עם אלוהים. הר סיני הוא המקום שבו נכנס אלוהים ליחסי ברית עם ישראל. שם הזהיר אלוהים את ישראל שלא להשתחוות לאף אל אחר, ועם ישראל התחייב להישמע לכל אשר ציווה אלוהים.

(2) תלונתו של אליהו

כאשר שאל אלוהים את אליהו מהי מטרת בואו לסיני, המקום שבו נכרתה ברית משה, השיב אליהו, לפי מלכים א' י"ט 10:

וַיֹּאמֶר קִנְאָה קִנְאַתִּי לַיהוָה אֱלֹהֵי צְבָאוֹת, כִּי־עָזְבוּ בְרִיתְךָ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, אֶת־מִזְבְּחֶיךָ הָרָסוּ וְאֶת־נְבִיאֶיךָ הָרְגוּ בַחָרֶב, וְאֹתָךְ אֲנִי לְבַדִּי, וַיִּבְקְשׂוּ אֶת־נַפְשִׁי לְקַחְתָּהּ.

זהו כתב אישום חמור נגד ישראל מאת נביא שסבל ונאבק להביא את ישראל לידי תשובה, אך ללא הועיל. אישום שכזה, אם נכון הוא, חייב ענישה אלוהית.

(3) תגובתו של אלוהים - מלכים א' י"ט 11-13א

וַיֹּאמֶר: צֵא וְעַמְדָתָּ בְּהָר לְפָנַי יְהוָה, וְהִנֵּה יְהוָה עֹבֵר, וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחֶזֶק מְפָרֵק הָרִים וּמִשְׁבַּר סִלְעִים לְפָנַי יְהוָה, לֹא בְרוּחַ יְהוָה; וְאַחַר הָרוּחַ רֵעַשׁ, לֹא בְרֵעַשׁ יְהוָה. וְאַחַר הָרֵעַשׁ אֵשׁ, לֹא בְאֵשׁ יְהוָה; וְאַחַר הָאֵשׁ קוֹל דְּמָמָה דִּקָּה. וַיְהִי כַשְּׂמַעַ אֱלֹהֵיו וַיִּלָּט פָּנָיו בְּאֲדָרְתּוֹ וַיֵּצֵא וַיַּעֲמֵד פֶּתַח הַמְּעָרָה.

תגובתו של אלוהים לאישום הראשון של אליהו הייתה לשלוח שלושה דברים רועשים שלא כללו את נוכחות אלוהים, ואז דבר רביעי ושקט אשר כן כלל את נוכחות אלוהים: קול הדממה הדקה. זו האחרונה כללה את נוכחות אלוהים, ולכן עטף אליהו את פניו באדרתו, תגובה יהודית טבעית, שכן הייתה זו תגובה יהודית מקובלת כאשר חשב מישהו שהוא נמצא בנוכחות אלוהים.

(4) פירוש ההתגלות - מלכים א' י"ט 13-18

(א) תלונתו השנייה של אליהו - מלכים א' י"ט 13-14

אז שאל אותו אלוהים שוב מדוע בא להר סיני (פס' 13). אליהו סיפק את אותו כתב האישום נגד ישראל (פס' 14).

ב. תשובת אלוהים - מלכים א' י"ט 15-18

וַיֹּאמֶר יְהוָה אֵלָיו: לָךְ שׁוֹב לְדַרְכְּךָ מִדְּבַרְהַ דְּמִשְׁק, וּבָאתָ וּמְשַׁחְתָּ אֶת־חֲזָאֵל לְמַלְךְ עַל־אָרֶם. וְיָאתָ יְהוּא בֶן־נִמְשִׁי תִמְשַׁח לְמַלְךְ עַל־יִשְׂרָאֵל וְאֶת־אֱלִישֶׁע בֶּן־שָׁפָט מֵאֶבֶל מְחוּלָה תִמְשַׁח לְנָבִיא תִחְתִּיף. וְהָיָה הַנְּמַלֵּט מִחֶרֶב חֲזָאֵל יָמִית יְהוּא, וְהַנְּמַלֵּט מִחֶרֶב יְהוּא יָמִית אֱלִישֶׁע. וְהִשְׁאֲרֵתִי בְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים, כָּל־הַבְּרָכִים אֲשֶׁר לֹא־כָרְעוּ לְבַעַל וְכָל־הַפָּה אֲשֶׁר לֹא־נָשַׁק לוֹ.

אין לפספס את ההקבלה בין פסוקים אלה לפסוקים 11-13. לפי פסוק 17, בתגובה לאישומו השני אל אליהו נגד ישראל ישלח אלוהים שלושה דברים רועשים נגד ישראל. אמנם הוא שלח את כל שלושת הדברים הרועשים, אך נוכחות אלוהים לא הייתה בהם. הראשון היה חזאל, מלך ארם, המקביל לרוח. בדיוק כפי שהכתה הרוח בהר, היכה חזאל בישראל, עד שהוא צמצם את נכסיה של ישראל באופן ניכר (מל"ב ח 7-15; י 32-33; יג 3, 22-25). הדבר הרועש השני היה יהוא, המקביל לרעש האדמה. בדיוק כפי שפיצל רעש האדמה את ההר, גרם יהוא למלחמת אזרחים שהכחידה לגמרי את שושלת בית אחאב, כמו גם את בני משפחת המלוכה מבית יהודה (מל"ב ט 1-36). והדבר הרועש השלישי היה אלישע, שמקביל לאש. בדיוק כפי שהאש בערה בהר, בער אלישע נגד ישראל, שכן לעתים קרובות במקום שבו הלך אלישע, הלך המוות בעקבותיו (מל"ב ב 23-24). אלוהים אכן שלח את כל שלושת הדברים הרועשים, אך נוכחות אלוהים לא הייתה בהם.

לפי פסוק 18, אז אומר אלוהים לאליהו שלא נותר אחד נאמן בלבד, כיוון שלאילוהים שבעת אלפים נאמנים נוספים. אותם שבעת אלפים היו השארית של אותם ימים - קטנה יחסית כאשר משווים אותה לעם ככלל. השארית מקבילה לקול הַדְּמָמָה הַדְּקָה מפסוק 12. השארית, בניגוד לחזאל, יהוא ואלישע, היא דבר שקט; כל כך שקט, עד שאליהו אפילו לא ידע שהיא קיימת. נוכחות אלוהים הייתה בקרב אותה שארית. הדוקטרינה בנוגע לשארית ישראל החלה באותה שארית היסטורית, שבעת האלפים של ימי אליהו.

2. ספר עמנואל – ישעיהו ז' 1-י"ב 6

ישעיהו הנביא הוא שהכניס את מחשבת השארית למונחים תיאולוגיים. דבר זה נמצא לרוב ביחידה המורכבת מפרקים ז'-י"ב ומכונה "ספר עמנואל". בטקסט העברי נמצא השם הזה שלוש פעמים: בישעיהו ז' 14, ח' 8 ו-10. בישעיהו ז' 3-9, ישעיהו אמר לאחז מלך יהודה לא לפחד; היה עליו לבטוח בביטחון שקט באלוהי ישראל. במקום זאת בחר אחז לבטוח בצבא אשור הרועש שיצילוהו. בבנותו על הניגוד של הרעש והשקט, מציין ישעיהו ח' 5-8 כי אלה שאינם שארית נוטים לשים את מבטחם בדבר הרועש, כמו צבא אשור, אך לשארית יש ביטחון שקט באלוהי ישראל ובה אשר יבוא, עמנואל. דבר זה מובע בניגוד של מי השילוח הזורמים לאט, לעומת נהר הפרת הרועש. בסופו של דבר ישמיד הרעש את אלה שאינם שארית, אך עמנואל יציל את המאמינים לפי ישעיהו ח' 9-11. לפיכך יהיה עמנואל לסלע המחלוקת בין השארית ושאנים שארית. לפי ישעיהו ח' 14-15, עמנואל יהיה למקדש עבור השארית, אך עבור אלה שאינם שארית יהיה עמנואל לאָבֶן נֶגֶף ולצור מְכַשׁוֹל. בימי ישעיהו מה שהבדיל את השארית משאנים שארית, היה הגישה שלהם לתורה ולנביאים. לפי ישעיהו ח' 16-17, השארית שמה את מבטחה בתורה ובנביאים וקיוותה לה'.

כה חשובה הייתה תורת השארית עבור ישעיהו, עד שלפי ישעיהו ז' 3 הוא קרא לאחד מבניו שְׁאָר יָשׁוּב, שפירושו "שארית תשוב". בנוקבו בשם זה, בישעיהו י' 20-23, ציפה ישעיהו לישועתה העתידית והסופית של שארית ישראל. עד אז היה זה אלוהים אשר שמר על השארית והיה ערב להישרדותה, לפי ישעיהו מ"ו 3-4. אך בעתיד יהיה עמנואל לסלע המחלוקת החדש בין השארית לשאנים שארית.

ב. ההווה

תורת שארית ישראל מלמדת שתמיד קיים פלח מאמין בעם היהודי. הברית החדשה מלמדת ששארית ישראל כיום מורכבת מיהודים המאמינים במשיחותו של ישוע. בברית החדשה נמצאת תורה זו בעיקר בדברי הלימוד של פולוס בנוגע לעם ישראל באל הרומים ט'-י"א. ישנו קטע אחד נוסף המדבר על שארית ישראל והוא רלוונטי לישראל בהווה, והוא הראשונה לפטרוס ב' 1-10.

1. הראשונה לפטרוס ב' 1-10

[א] מבוא – הראשונה לפטרוס א' 1-2

כאשר לוקחים את מילותיו של פטרוס בפרק א' 1-2 באופן מילולי, ברור הוא שאיגרת זו לא נכתבה לקהילה בכללה, וגם לא לגוף של מאמינים גויים, אלא ליהודים מאמינים החיים מחוץ לארץ ישראל כחלק מאוכלוסייה שהיא נוכרית ברובה. פטרוס אינו משתמש במונח "קהילה" ולו פעם אחת באיגרת זו. המונח תְּפּוּצוֹת הינו מונח יהודי טכני ליהודים החיים מחוץ לארץ ישראל. נעשה בו שימוש פעמיים במקומות אחרים: ביוחן ז' 35 וביעקב א' 1, ועליהם מסכימים כל הפרשנים שהוא מתייחס ליהודי התפוצות. אין כל סיבה להפוך את המשמעות בראשונה לפטרוס ליוצאת דופן, מאחר שהדבר מתיישב יפה עם קריאתו של פטרוס כשליח למולים (גלט' ב 7-8). יתרה מכך, פטרוס מתייחס שוב ושוב לעובדה שקוראיו חיים בין הגויים (פטר"א ב 12; ד 3). בעוד רבים מנסים לתת למונח גוֹיִם את המשמעות של "לא־מאמינים", אין כל שימוש יהודי במונח הזה, והוא גם לא משמש כך בברית החדשה כפי שיוכיח חיפוש בקונקורדנציה. פטרוס משתמש במונח גוֹי בשימושו הרגיל, שמשמעותו היא "לא־יהודי". פטרוס פונה למאמינים יהודים החיים בקרב אוכלוסייה שהיא ברובה נוכרית. לביטויים כגון דָּרְךְ הַבְּלָכָם אֲשֶׁר הִנְחַלְתֶּם מֵאֵת אֲבוֹתֵיכֶם (א 18) יש נימה יהודית ברורה, המבדילה את המאמינים היהודים הללו מחיי עברם ביהדות הרבנית. בחלק זה של האיגרת פטרוס מותח קו של ניגוד בין השארית לשאינם שארית. מטרתו היא להראות שבעוד אלה שאינם שארית נכשלו בקריאתם, השארית לא נכשלה. לפיכך מה שפטרוס מציין כאן עשוי להיות לא בהכרח נכון לגבי הקהילה ככלל, כי אם ספציפית לגבי מאמינים יהודים שמהווים כעת את שארית ישראל.

[ב] מצבה הרוחני של השארית – הראשונה לפטרוס ב' 1-3

הצהרותיו של פטרוס מראות שהוא כותב למאמינים היהודים, אשר זקוקים לחלב של דבר אלוהים.

[ג] המשיח: האבן החיה – הראשונה לפטרוס ב' 4

המשיח ישוע הוא האבן החיה, שעל אף שִׁמְאָסוּ בה בני אדם, היא יקרה לאלוהים.

[ד] מעמדה של השארית - הראשונה לפטרוס ב' 5

כששמות י"ט 5-6 בלי ספק ניצב לנגד עיניו, פטרוס מציין שהמאמינים היהודים, עקב סוג הישועה שנחלו, הינם שני דברים. ראשית, הם אֶבְרָיִים חַיִּוֹת, ולפיכך מהווים חלק מַבְּיַת רוֹחָנִי. אותו בית רוחני הוא בית ישראל הרוחני, שארית ישראל, או במילותיו של פולוס, ישראל אשר לאלוהים (גלט' ו 16). שנית: המאמינים היהודים הם כְּהֻנַּת קִדְשׁ. זו, גם כן, הייתה קריאתו של העם ככלל. העם נכשל, אך שארית ישראל לא נכשלה וכיום חברה מעלים זְבַח־רוּחַ לאדוני.

[ה] ההבחנה בין השארית ושאינם שארית - הראשונה לפטרוס ב' 6-8

כדי להסביר את ההבדל בין השארית לשאינם שארית פותח פטרוס במעמדה של השארית בפסוקים 6-7:

וְזֶה הוּא שְׁאֵמֵר הַפְּתוּבִי: הַנְּנִי יֶסֶד בְּצִיּוֹן אֶבֶן פְּנֵה אֶבֶן בְּחֹן וְיִקְרָה, וְהַמְאֲמִין בָּהּ לֹא יִבוֹשׁ. לָכֵן לְכֶם הַמְאֲמִינִים הַיִּקָּר.

פסוק 6 מהווה ציטוט מישעיהו כ"ח 16 המציין כי אֶבֶן הַפְּנֵה היא המשיח, שהוא אֶבֶן בְּחֹן (נבחרה) וְיִקְרָה לפני אלוהים האב, ואלה שמאמינים בו לא יבושו. בפסוק 7 הוא אז מחיל את הכתוב ומציין כי בעוד האבן-משיח היא אכן יִקְרָה, היא יקרה רק לשארית.

בנוגע לאלה שאינם שארית, פסוקים 7-8 מציינים:

אֲבָל לְסוֹרְרִים הָאֶבֶן אֲשֶׁר מְאָסוּ הַבּוֹנִים הַיְתֵה לְרֵאשׁ פְּנֵה וְלֵאבֹן נִגַּף וְלְצוּר מְכֻשָׁל; וְהֵם נִכְשְׁלוּ יַעַן לֹא שָׁמְעוּ לְדַבָּר וְלֹאֲתָ גַם־נִוְעָדוּ.

בפסוק 7 מצטט פטרוס מתהילים קי"ח 22, כדי להראות שהאבן-משיח שתידחה על ידי מנהיגי ישראל נחזתה מראש. בפסוק 8 הוא מצטט מישעיהו ח' 14, כדי להראות שעבור הלא-מאמין היה על האבן-משיח להיות לאֶבֶן נִגַּף ולצור מְכֻשָׁל. בקטע מישעיהו שנידון קודם לכן, הומחש כי ישעיהו עסק בניגוד שבין השארית לשאינם שארית. פטרוס מסכם בהחלת הכתוב בפסוק 8: אלה שאינם שארית אכן כשלו, כי אותם שדחו את "הדבר" נועדו להיכשל. ישעיהו חזה שעמנואל יהווה את סלע המחלוקת בין השארית לשאינם שארית. פטרוס מלמד שדבר זה התרחש כעת ושישוע המשיח נהייה לאותו סלע המחלוקת החדש.

[ו] מעמדה של השארית – הראשונה לפטרוס ב' 9-10

הקטע מסתיים בתיאור מפורט יותר של מעמדה של השארית, בפסוק 9א:

וְאַתֶּם הַנֶּחֱמָה זֶרַע נְבֻחָדְנֶצַּר, מִמְּלֻכַת כְּהֻנִּים וְגוֹי קְדוֹשׁ וְעַם סְגֻלָּה.

פטרוס כעת מוסיף ארבעה תיאורים אחרים, כששמות י"ט 5-6 עדיין לנגד עיניו, כדי להראות את מעמדה של השארית בניגוד לישראל ככלל. ראשית: הם זרע נבחר, בהתבסס על ישעיהו מ"ג 20. השימוש במונח נבחר מראה שהם נבחרו ביוזמתו של אלוהים (פטר"א ב 4, 6). זוהי התייחסות להיותם נבחרים באופן אישי. השימוש במונח זרע מראה שפטרוס עוסק גם בבחירתם כעם. הקהילה, לעומת זאת, אינה זרע או עם. שנית: שארית ישראל היא ממלכת כהנים. בפסוק 5, השארית נקראה כְּהֻנַת קְדוֹשׁ, דבר המדגיש את זכותם לגשת למשכן השמימי. עכשיו הם נקראים גם מִמְּלֻכַת כְּהֻנִּים. מאחר שהכוהן הגדול, ישוע, הוא מלך-כוהן על דְּבַרְתֵי מַלְכֵי צֶדֶק (עבר' ז 1-28), מאמינים אלה הם לפיכך מִמְּלֻכַת כְּהֻנִּים, מכיוון שהם הן כוהנים והן מלכים. לעת עתה הם מתפקדים ככוהנים (עבר' יג 15-16), אך בעתיד הם יתפקדו כמלכים, כשיממשו את סמכות המלוכה במלכות המשיח (התג' ה 10; כ 6). אמנם נכון שכל המאמינים יחד מהווים כהונה, אולם אי אפשר להסיק את דבר הכהונה של כלל המאמינים באופן לגיטימי מקטע זה; אלא ההבנה של כהונת המאמין נלמדת מהתגלות א' 6; ה' 10; ו-כ' 6. שלישית: השארית היהודית המאמינה היא גוי קדוש. ישראל נהייה לאומה בהר סיני, ונקרא להיות גוי קדוש ונבדל מחטא לאלוהים. אף על פי כן האומה ככללה נכשלה, אך השארית לא נכשלה. הקהילה אינה אומה (רומ' י 19). היא מורכבת ממאמינים מכל האומות. רביעית: הם עם סגולה. דבר זה אינו מבוסס רק על שמות י"ט 5-6, כי אם גם על דברים ז' 6; י"ד 2; כ"ו 18; ישעיהו מ"ג 21; ומלאכי ג' 17. הם היו לאומה בהר סיני, אך הם היו לעם באמצעות אברהם דרך יצחק ויעקב. השארית היא עם הסגולה של אלוהים, כיוון שאותם מאמינים יהודים נקנו בדם המשיח ולכן שייכים באופן ייחודי לאלוהים (פטר"א א 18-19).

לאחר שתיאר את מעמדה של השארית בדרך זו, ממשיך פטרוס ונותן את

מטרת בחירתם, בפסוק 9ב:

לְמַעַן תְּסַפְּרוּ תְהִלּוֹת הַקּוֹרָא אֶתְכֶם מִחֻשֶׁן אֶל־אוּרׁוֹ הַנִּפְלָא ...

הרקע למחשבה הזאת הוא ישעיהו מ"ג 20-21. עליהם לספר את תהלות או את תכונות אלוהים אשר קרא אותם מִחֻשֶׁן אֶל־אוּרׁוֹ הַנִּפְלָא. עליהם להכריז את המסר לאלה אשר בחוץ.

בפסוק 10 מסתיים חלק זה בהתייחסות להושע ב' 1-3, 25:

אֲשֶׁר לְפָנַי לֹא־עָם הָיִיתֶם, וְעַתָּה עִם אֱלֹהִים; וְאֲשֶׁר לְפָנַי לֹא רָחֳמוּ, וְעַתָּה מְרַחֲמִים.

קודם לכן הם היו חלק מאלה שאינם שארית; מבחינה רוחנית לְפָנַי הם היו לֹא־עָם והם לֹא רָחֳמוּ. עכשיו הם חברי השארית, עִם אֱלֹהִים, וְעַתָּה מְרַחֲמִים.

[ז] סיכום

כדי לסכם את מעמדה של השארית: פטרוס אינו מתווה הבחנה בין ישראל לקהילה או בין יהודים לֹא־מאמינים לגויים מאמינים. ההבחנה היא בין יהודים שמאמינים ויהודים שאינם מאמינים. הנקודה שלו היא שבעוד עם ישראל ככלל נכשל, שארית ישראל המאמינה לא נכשלה, ולפיכך שארית ישראל מגשימה את קריאתו של העם ככלל. פולוס יעביר את אותה הנקודה בתיאולוגיה שלו על אודות ישראל באל הרומים ט', י' ו-י"א.

2. אל הרומים ט' 1- י"א 24

[א] התיאולוגיה של דחיית ישראל את המשיח - אל הרומים ט' 1- 29

(1) צערו של פולוס וזכויות היתר של ישראל - אל הרומים ט' 1- 5

פולוס מציג את נושא התיאולוגיה של ישראל בהצביעו על צערו ובתארו את רגשותיו עקב דחיית ישראל את המשיח, בפסוקים 1-3:

אָמַת אֲנִי מְדַבֵּר בְּמִשְׁיחַ, וְלֹא אֲשַׁקֵּר; וְדַעְתִּי מְעִידָה לִי בְרוּחַ הַקֹּדֶשׁ, כִּי־גָדוֹל עֲצָבוֹנִי וְאִין־קֶחַ לְדַאֲבוֹן לְבִי. כִּי מִי־יִתֶּן הָיִוְתִי אֲנִי לְחָרֵם מִן־הַמִּשְׁיחַ בְּעַד אַחִי, שְׂאִרִי וּבָשָׂרִי ...

בהיותו בעל רקע יהודי ופרושי איתן, הבין פולוס שאת האמת יש לאשר על פי שניים או שלושה עדים. הוא מציג שני עדים לעובדת היותו דואב ומצר על דבר דחיית ישראל את משיחותו של ישוע, בפסוק 1: דַעְתּוֹ (מצפוננו), ורוחַ הַקֹּדֶשׁ. דַעְתּוֹ של פולוס ורוחַ הַקֹּדֶשׁ מעידים על כך שהוא דובר אמת על דבר מסוים. בפסוק 2 מפרט פולוס מהו ה"דבר" הזה: כִּי־גָדוֹל עֲצָבוֹנִי. המילה היוונית משמעה "יגון", "להיות בהלך רוח המקרין יגון". גם אִין־קֶחַ לְדַאֲבוֹן לְבִי, שהוא המבע הפיזי לייסוריו הנפשיים. פולוס היה יכול באמת להעיד על ידי מצפוננו ובאמצעות רוח הקודש שהיו לו ייסורי נפש בגין ישראל, וייסורי הנפש הללו הביאו לידי כאב פיזי. עד כדי כך דאג פולוס לבני עמו. פולוס אז

הביע את רצונו, בפסוק 3: מִי־יִתֶּן. ביוונית מבחינה דקדוקית זהו זמן עבר בלתי מושלם, המדגיש פעולה מתמשכת מן העבר שנותרה בלתי מושלמת. פולוס מייחל להיותו לְחַרֵם, שהוא יוכל להיות מופרד לצורך אובדן, אם משמעות הדבר היא ישועתו המיידית של עם ישראל. במילים אחרות, הוא היה מוכן ללכת לאבדון ולאגם האש אם יביא הדבר לישועת ישראל. הייחולים הללו לא היו עבור האובדים באופן כללי, אלא ספציפית עבור העם היהודי, שְׁאָרוּ וּבְשָׁרוּ של פולוס. אלה לא היו אחיו הרוחניים; הם היו אחיו הפיזיים, העם היהודי. ברם, הוא הבין שלא בדרך זו יקרה הדבר; הוא פשוט ביטא את רצונו האישי. בדבריו הבאים פורש פולוס את שמונה הזכויות וזכויות היתר של ישראל, בפסוקים 4-5:

אֲשֶׁר הֵם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל; וַיֵּשׁ לָהֶם מְשֻׁפֵּט הַבְּנִים וְהַכְּבוֹד וְהַבְּרִיתוֹת
 וַיִּמְתְּנוּ הַתּוֹרָה וְהָעֲבוֹדָה וְהַהֲבָטָחוֹת; וְלָהֶם הָאֲבוֹת וַיִּמְהָם יָצָא
 הַמְּשִׁיחַ, לְפִי בְּשָׁרוֹ, אֲשֶׁר־הוּא אֵל עַל־הַכֹּל, מְבָרֵךְ לְעוֹלָמִים. אָמֵן.

מטרת הפירוט של הזכויות וזכויות היתר הללו הייתה להראות שבעצם היה על בני עם ישראל לקבל את המשיח, אך הם לא קיבלוהו. הייתה זו אשמתם ולא אשמת אלוהים.

(2) דחיית ישראל את המשיח לאור ההיסטוריה המקראית – אל הרומים ט' 6-13

(א) שני ישראל – אל הרומים ט' 6

אֲבָל לֹא כְּאֵילוֹ נָפַל דְּבַר אֱלֹהִים אֲרָצָה. כִּי לֹא־כָל אֲשֶׁר הֵם
 מִיִּשְׂרָאֵל, גַּם יִשְׂרָאֵל הִמָּה ...

פולוס פותח את היחידה הזאת בפסוק 6 במילה אֲבָל, כדי להראות שהוא עומד לתת הסברים. הבעיה אינה שדבר אלוהים נָפַל או שהבטחות אלוהים נכשלו. דבר אלוהים והבטחותיו לא נכשלו. פולוס אז משתמש בהיסטוריה מקראית כדי להראות שיהודים אינם נוחלים ברכה רק בזכות היותם זרעו הטבעי של אברהם. בעוד ברכות מסוימות באות עקב היותך צאצא טבעי, ישנן הבטחות אחרות של אלוהים המותנות בעניינים אחרים. ברכות רוחניות העוסקות בעניין הישועה אינן תלויות אך ורק בהיותך צאצאו הטבעי של אברהם, מכיוון שמוצא טבעי כשלעצמו אינו מספיק. אמנם המוצא כן מיקם אדם בגדר הברית עם אברהם, אולם משהו אחר התבקש. פסוק זה הוא המפתח לכל היחידה הזאת. המילה היוונית המתורגמת נָפַל פירושה "ליפול החוצה" או "ליפול מ...". זו מילה יוונית המשמשת לתיאור פרחים נובלים

באיגרת יעקב א' 11 ובראשונה לפטרוס א' 24, ולנשירה מדרך ישרה במעשי השליחים כ"ז 17, 26, ו-29. הנקודה היא שדבר אלוהים לא נפל ממסלולו הישר, שהוא תוכנית אלוהים ומטרתו. דבר אלוהים לא סוכל עקב דחיית ישראל את המשיח. למעשה דחיית משיחותו של ישוע בידי ישראל הייתה בהחלט חלק מתוכניתו של אלוהים ותכנונו.

הוא אז מרחיב תוך שימוש במילה כִּי. כפי שהיא מופיעה במקום זה, משמשת מילית זו לעתים קרובות לצורך הסבר. ההסבר הוא: לֹא־כֹל אֶשְׁרֵם הֵם מִיִּשְׂרָאֵל, גַּם יִשְׂרָאֵל הִמָּה. חשוב שלא להבין את הפסוק הזה באופן שגוי. פולוס אינו עושה הבחנה בין ישראל לבין הקהילה, וגם לא בין יהודים לגויים. אלא הוא עושה הבחנה בין יהודים שמאמינים ויהודים שאינם מאמינים, או בין השארית ושאינם שארית. הביטוי השני, יִשְׂרָאֵל הִמָּה, מתייחס לשארית המאמינה מקרב היהודים, מאמינים שהם הצאצאים הטבעיים. הביטוי הראשון, כֹּל אֶשְׁרֵם הֵם מִיִּשְׂרָאֵל, מתייחס לעם כולו, הצאצאים הטבעיים כולם. במילים אחרות, לא כל ישראל הוא ישראל האמיתי או ישראל המאמין. מה שפולוס אומר הוא שישנם שני ישראל: **ראשית**, ישראל השלם, הכולל את כל הצאצאים הטבעיים של אברהם, יצחק ויעקב; ו**שנית**, בתוך עם ישראל, קיים ישראל של אלוהים, ישראל המאמין, ישראל האמיתי. הניגוד הוא בין יהודים שמאמינים ליהודים שאינם מאמינים. ישנו ישראל אחד אשר מכיל את העם כולו, ובתוך ישראל הפיזי כולו קיים ישראל רוחני. אף לא פעם אחת נאמר בכתובים שישאל הרוחני הוא הקהילה. הוא תמיד אותם יהודים, מתוך העם, אשר מאמינים. בדרך זו מרחיב פולוס או מפרט בדבר ההצהרות שעשה באל הרומים ב' 28-29.

(ב) שתי ההמחשות - אל הרומים ט' 7-13

לאחר שציין כי קיימים שני ישראל ושיש הבחנה בין ישראל השלם וישראל השארית המאמינה, נותן פולוס שתי המחשות מהתנ"ך. ההמחשה הראשונה היא זו של ישמעאל ויצחק, בפסוקים 7-9:

וְלֹא עַל־הַיּוֹתֶם יָרַע אַבְרָהָם, כָּל־בָּנָיִם הֵם, כִּי בִיִּצְחָק יִקְרָא לְדָוָר. כְּלוּמַר, לֹא בִנְי־הַבֶּשֶׂר הִמָּה בְּנֵי הָאֱלֹהִים, כִּי אִם־בְּנֵי הַהֶבְטָחָה, הֵם הַנִּחְשָׁבִים לְדָוָר. כִּי־דָבַר הַהֶבְטָחָה, הוּא מֵה־שְׁנַאמֶר: לְמוֹעֵד אָשׁוּב וּלְשָׂרָה בֵן.

המטרה של ההמחשה הראשונה הזאת היא לציין כי צאצאים פיזיים שהם מאמינים, הם ילדיו האמיתיים של אברהם. לא לכל הצאצאים הפיזיים, אלא רק לאותם צאצאים פיזיים, בְּנֵי הַהֶבְטָחָה, ניתנות ההבטחות הללו.

ההמחשה השנייה היא זו של עשיו ויעקב, בפסוקים 10-13:

וְלֹא־זֹאת בְּלָבָד, כִּי־יֵכֵן הָיָה גַם־בְּרַבָּקָה וְהִיא הָרָה לְאָחִיד, לְיִצְחָק
אָבִינוּ; כִּי בְטָרָם יִלְדוּ בְנֵיהָ וְעוֹד לֹא־עָשׂוּ טוֹב אוֹרָע, לְמַעַן
תִּקּוּם עֲצַת הָאֱלֹהִים כְּפִי בְחִירְתּוֹ, לֹא מִתּוֹךְ מַעֲשִׂים, כִּי אִם־
כְּרִצוֹן הַקָּרָא נֶאֱמַר לָהּ, כִּי־רַב יַעֲבֹד צָעִיר, כְּפִתּוֹב; וְאָהֵב אֶת־
יַעֲקֹב, וְאֶת־עֵשׂוֹ שְׂנֵאתִי.

בהמחשה הראשונה היה לשני הבנים אותו אב אך אימהות שונות. בהמחשה השנייה היו לשני הבנים אותם אב ואם; למעשה הם היו תאומים.

באמצעות שתי ההמחשות הללו אומר פולוס ארבעה דברים: **ראשית**: על אף שעם ישראל נכשל, דבר אלוהים לא נכשל; תוכנית אלוהים עדיין ממשיכה בדרכה, והכול פועל לפי התכנון. **שנית**: הברכות הרוחניות אינן באות דרך מוצאו הפיזי או זכויותיו האישיות של אדם. **שלישית**: הן באות בחסד אלוהים, בכפוף לרצון אלוהים בלבד. רביעית: מוצא פיזי לבדו לא ישיג את ההבטחות הללו; הן מושגות דרך מוצא פיזי והתאמה לו מבחינה רוחנית. מה שהוא אינו אומר, ובהחלט גם לא יאמר, זה שההבטחות נלקחו מישראל הפיזי וניתנו לקהילה. מה שהוא אומר זה שההבטחות עדיין עומדות להינתן לישראל הפיזי, אך רק לאותו חלק של ישראל הפיזי שמאמין. כמו בראשונה לפטרוס ב' 1-10, שארית ישראל הם אלה שמשיגים את ההבטחות הרוחניות.

(3) דחיית ישראל את המשיח לאור עקרונות מקראיים - אל הרומים ט' 14-29

לסיכומו של חלק זה מראה פולוס שדחיית ישראל את משיחתו של ישוע אין משמעה שתוכנית אלוהים ותכנונו היו לאין, או שהם היו לקויים, או שסטו מן הדרך; כי אם הכול התקדם לפי תוכנית אלוהית. היה זה חלק מתוכנית אלוהים שישראל ידחה את משיחתו של ישוע, והיה זה עקב דחיית ישראל את משיחתו שהרחמים והחסד התרחבו ונמשכו אל הגויים. אולם החסד שהופגן כלפי הגויים לא נמנע לחלוטין מן היהודים, כיוון שקיימת שארית הבאה לידי אמונה מושיעה אפילו בקרב היהודים. ישנם כלי חנינה בקרב יהודים וגויים כאחד, וישנם כלי זעם בקרב יהודים וגויים כאחד. הסיבה לכך שהבשורה יצאה אל הגויים באופן חופשי, היא שישראל כעם דחה אותה. זהו דבר שאותו תכנן אלוהים כבר בברית הישנה, כיוון שמה שפולוס מלמד כאן הוא מה שחזה ישעיהו בישעיהו מ"ט 1-13.

**[ב] ההסבר לגבי דחיית ישראל את המשיח –
אל הרומים ט' 30 – י' 21**

בחלק הקודם עסק פולוס בדחיית ישראל את משיחותו של ישוע מהזווית של ריבונות אלוהים. בחלק הזה הוא מסביר מדוע כשל ישראל מהזווית של אחריות האדם.

(1) כישלון העם – אל הרומים ט' 30 – 33

פולוס פותח בתארו פרדוקס, בפסוקים 30-31:

וְעַתָּה מַה נֹאמֵר? הַגּוֹיִם, אֲשֶׁר לֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי הַצְּדָקָה, הִשְׁיִיגוּ
אֶת־הַצְּדָקָה, הִיא הַצְּדָקָה אֲשֶׁר מֵתוֹךְ הָאֱמוּנָה. וַיִּשְׂרָאֵל, בְּבִקְשׁוֹ
אַחֲרֵי תוֹרַת צְדָקָה, לְתוֹרַת הַצְּדָקָה לֹא הִגִּיעַ.

לפי פסוק 30, לגויים לא הייתה תורת צדקה לעורר את רגישותם המוסרית כפי שהייתה ליהודים; והם גם לא ניסו להשיג צדקה כפי שניסו היהודים. אך גויים אלה אכן השיגו את הצדקה, כיוון שבאו על בסיס של אמונה, ולא של מעשים. אך לפי פסוק 31, ישראל, שכן רדף אחרי צדקה, לא השיג אותה.

פולוס אז מסביר את הפרדוקס, בפסוק 32א:

וְעַל־מָה? יַעַן אֲשֶׁר־לֹא מֵאֱמוּנָה דְרָשׁוּהָ, כִּי אִם־מִמַּעֲשֵׂי הַתּוֹרָה.

הסיבה שבני עם ישראל לא השיגו צדקה, היא כי הם לא באו אליה על בסיס של אמונה; אלא בטחו במעשיהם, אשר בסופו של דבר נכשלו להביאם לידי צדקה. כך שישראל אשר ביקשו את הצדקה נכשלו להשיג אותה, כי ניסו להשיג אותה על ידי מעשים. הגויים אשר לא ביקשו אותה אכן השיגו אותה בסוף, כי הם מצאו אותה באמונה.

פולוס אז עוסק בתוצאות, בפסוקים 32ב-33:

כִּי הִתְנַגְּפוּ בְּאֶבֶן נֶגֶף, כְּפִתוּב: הִנְנִי יֹסֵד בְּצִיּוֹן אֶבֶן נֶגֶף וְצוּר
מְכֻשָׁל, וְכָל־הַמֵּאֲמִין בּוֹ לֹא יִבּוֹשׁ.

התוצאה של בקשת הצדקה מתוך מעשים ולא מתוך אמונה ניתנת בפסוק 32ב: כִּי הִתְנַגְּפוּ בְּאֶבֶן נֶגֶף. הייתה זו הימנעותו של עם ישראל מאמונה והתעקשותו על מעשים שגרמה לבעיה. היה זה עקב אשמתו של ישראל כשמעד ונכשל להבין את תורת הצדקה תורת הצדקה מתוך אמונה במשיח. ניסיונו להשיג צדקה על ידי מעשים נשא בחובו את הגישה של דחיית המשיח עצמו. ישועה היא בחסד דרך אמונה במשיח בלבד, ואפס עוד. לפי פסוק זה נהייה ישוע לאבן נגף, כי עליהם לבטוח בו לישועה. כאשר נכשלו לבטוח בו,

הם מעדו על האבן־משיח, וכתוצאה מכך נכשלו בהשגת צדקה. הם ביקשו צדקה באמצעות התורה והם מעדו.

בפסוק 33 פולוס מצטט מישעיהו ח' 14, המאשר את הגישה הכפולה של המעידה והדחיייה. מתנת הישועה של ישוע על ידי אמונה טהורה בו, בנפרד ממעשים, הוכחה כשני דברים: אבן נגף וצור מכשול. הם ניגפו, או מעדו, על תורת הישועה בחסד אך ורק על ידי האמונה, ואז הם נכשלו בה. פולוס אז מצטט מישעיהו כ"ח 16 בנוגע לאלה שמאמינים: הם לא יבושו¹⁴ מתורת הישועה הזו. השארית היהודית לא מעדה על ישוע. למאמין היהודי ישוע הוא לא אבן הנגף וגם לא צור המכשול; הוא המְקַדֵּשׁ (ישע' ח' 14) והַיִּקָּר (פטר"א ב 10-1).

התמונה של המשיח כאבן נגף וצור מכשול נלמדה בראשונה מפי ישעיהו ופותחה על ידי פולוס ופטרוס. כל השלושה מציינים את ההבחנה בין השארית לשאינם שארית ביחס לאבן זו.

(2) בורותו של ישראל בנוגע לערוץ הישועה – אל הרומים י' 1-11

לסיכום: ישועה היא בחסד על ידי האמונה במשיח ולא ממעשי התורה.

(3) בורותו של ישראל בנוגע לאופיה האוניברסלי של הישועה – אל הרומים י' 12-13

מחשבת הבורות הראשונה הביאה למסקנה הכושלת ולמחשבת הבורות השנייה: שאלוהים התכוון להושיע יהודים בלבד.

וְאִין הַבְּדֵל בְּזֶה בֵּין הַיְהוּדִי לַיִּנְי, כִּי אֶדוֹן אֶחָד לְכֻלָּם וְהוּא
עֲשִׂיר לְכֻל־קְרֵאָיו, כִּי־כָל אֲנָשׁ־יִקְרָא בְּשֵׁם יְהוָה יִמְלָט.

(4) בורותו של ישראל בנוגע לבישור האוניברסלי של הבשורה – אל הרומים י' 14-21

מחשבת הבורות השנייה הביאה לשלישית: שלא היה צורך להכריז את מסר הישועה לגויים, מאחר שאלוהים התכוון להושיע יהודים בלבד.

14. על פי המסורה "לא יחיש", אך "לא יבוש" מבוסס על תרגום השבעים [הערת המתרגם].

[ג] המסקנה מדחיית ישראל את המשיח - אל הרומים י"א 1-24

(1) דחיית ישראל אינה כוללת - אל הרומים י"א 1-10

וּבְכֵן, אָמַר אֲנִי, הֲכִי זָנַח הָאֱלֹהִים אֶת־עַמּוֹ? חֲלִילָה! כִּי גַם־אֲנֹכִי
בְּרוֹ־יִשְׂרָאֵל, מֵאַרְעֵ אַבְרָהָם, לְמִטָּה בְּנִימִין.

המילה וּבְכֵן מחברת את פסוק 1 עם פרק י' 21, המתאר את ישראל בחוסר אמונתו. הוא מתחיל בשאלה: הֲכִי זָנַח הָאֱלֹהִים אֶת־עַמּוֹ? שאלה זו מבוססת על ההצהרה בפרק י' 21, ומראה שהעם של שני הפסוקים האלה חייב להיות אותו אחד - ישראל הלאומי. בפסוקים אלה לימד פולוס שדחיית ישראל את משיחותו של ישוע אינה שלמה או כוללת, כי אפילו היום ישנם יהודים שבאים לידי דעת מושיעה של משיחותו של ישוע. התשובה באה מהר: חֲלִילָה! או חזק יותר ביוונית: "לא יקום ולא יהיה!" "לא יעלה על הדעת!" הבעיה לא הייתה שאלוהים זָנַח אֶת־עַמּוֹ. העובדה שעם ישראל דחה את משיחותו של ישוע, אין משמעה שאלוהים דחה את ישראל. גם בחוסר אמונה, הם עדיין עמו. כפי שפולוס מציין, אלוהים לא זנח את עמו. אילו היה זונח, הייתה משמעות הדבר שאף לא יהודי אחד היה יכול להיושע לעולם. כדי להוכיח זאת מביא פולוס בראשונה את עצמו כדוגמה. העובדה שפולוס עצמו היה מאמין יהודי הראתה שני דברים. **ראשית**: היא הראתה שדחיית עם ישראל את משיחותו של המשיח לא הייתה כוללת. **שנית**: היא הראתה שאלוהים לא דחה או זנח את עמו. אחרת פולוס לא היה נושע. על אף שהרוב אינו מאמין, עדיין לא זנח אלוהים את עמו; הוא לא דחה את עם בחירתו. העובדה שפולוס מתייחס לישראל במילה עַמּוֹ בעידן הנוכחי, מראה שהוא עדיין העם הנבחר.

פולוס אז מציג את בחירת אלוהים, בפסוק 2א:

לֹא־זָנַח הָאֱלֹהִים אֶת־עַמּוֹ אֲשֶׁר יָדְעוּ מִקֶּדֶם.

היחסים בין אלוהים לעמו הם יחסים של ידיעה מקדם. אלוהים, בידיעתו מקדם, בחר בישראל על אף ידיעתו שישראל ידחה את משיחותו של ישוע. עצם התפיסה של ידיעת אלוהים מקדם שוללת את מחשבת זניחתו את ישראל. מאחר שישראל נבחר, אלוהים לא יכול לזנוח את ישראל.

ואז, כדי להראות שפולוס לא היה לבדו באמונתו היהודית במשיחותו של ישוע, הוא פונה לעסוק בקריאתה של השארית בפסוקים 10-11. ישנם יהודים אחרים רבים שבאו לידי אמונה מושיעה, הן בעבר והן בזמן ההווה. פולוס נותן את הדוגמה ההיסטורית של אליהו, בפסוקים 12-4:

הלא תדעו את־אֲשֶׁר הִפְתּוּב אִמְר בְּאַלְהֵינוּ, פְּאֲשֶׁר קָרָא אֶל־
הָאֱלֹהִים עַל־יִשְׂרָאֵל? לֵאמֹר: יְהוָה, אֶת־נְבִיאֶיךָ הֲרִגוּ וְאֶת־
מִזְבְּחֹתֶיךָ הֲרָסוּ; וְאֹתָר אֲנִי לְבָדִי, וַיִּבְקְשׂוּ אֶת־נַפְשִׁי. אֲבָל מִה־
עֲנֶה אֹתוֹ מַעֲנֶה אֱלֹהִים? הַשְּׂאֲרֵתִי לִי שְׂבַעַת אֲלָפִים אִישׁ, אֲשֶׁר
לֹא־כָרְעוּ לְבַעַל.

הנקודה היא להראות שתמיד הייתה שארית לאלוהים, אף שייתכן שהשארית הייתה די קטנה בזמנים מסוימים. אף על פי שהייתה כפירה כללית, היא לא הייתה כוללת אצל היהודים. הנקודה שמעביר פולוס בדוגמה של אליהו, היא שמה שנכון היום היה נכון תמיד: השארית היא זו שבאה לידי אמונה מושיעה. השארית בימי אליהו מנתה רק שְׂבַעַת אֲלָפִים איש. הדבר שהתרחש מאז שירותו של ישוע אינו חדש, מכיוון שלאורך ההיסטוריה היהודית תמיד היה הרוב במצב של חוסר אמונה.

לאחר שנתן את הדוגמה של אליהו, מחיל פולוס את הדברים, בפסוק 5:

וְכֵן גַּם־בְּעֵת הַזֹּאת נֹתְרָה שְׂאֲרֵית כְּבָחִירַת הַחֶסֶד.

הביטוי וְכֵן הוא ההשוואה והמילה גם היא ההיקש; מה שהיה נכון אז נכון עתה: נֹתְרָה שְׂאֲרֵית כְּבָחִירַת הַחֶסֶד. על ידי הכרזתו שזוהי בְּחִירַת הַחֶסֶד, נתן פולוס את אמת המידה שעל פיה באה השארית לידי קיום. אין זה על הבסיס של תורת משה (רומ' י 4), כי אם על הבסיס של חסד. פולוס משתמש בזמן הדקדוקי המושלם ביוונית, שימוש המראה שהשארית הייתה קיימת בעבר ועדיין קיימת בהווה. השארית בְּעֵת הַזֹּאת שבפסוק 5 מקבילה לְשְׂבַעַת אֲלָפִים אִישׁ של ימי אליהו. השארית היא הישראל של אלוהים מאל הגלטים ו' 16.

בפסוק 6 הוא אז נותן את ההסבר:

וְאִם הֵיְתָה זֹאת עַל־יְדֵי הַחֶסֶד, לֹא הֵיְתָה מִתּוֹךְ הַמַּעֲשִׂים, כִּי לִילִי־כֵן הַחֶסֶד אֵינְנו־עוֹד חֶסֶד.

הוא מדגיש לקורא את הנקודה שהחֶסֶד והמַעֲשִׂים סותרים אחד את השני; זוהי אותה נקודה שהעביר בפרק י'. אם זה עַל־יְדֵי הַחֶסֶד, זה לא יכול להיות מִתּוֹךְ הַמַּעֲשִׂים; שכן משמעות הדבר תהיה שהחֶסֶד אֵינְנו־עוֹד חֶסֶד. אף אחד, אפילו לא יהודי, לא יכול לטעון לזכות בפני אלוהים, אך אלוהים יושיע אנשים רק בחסד על ידי אמונה, הן מקרב היהודים והן מקרב הגויים. ככל שהדבר נוגע לבסיס הישועה – תורה וחסד, מעשים ואמונה, הינם סותרים זה לזה.

פולוס אז מסיק מסקנה הגיונית, בפסוק 7:

וְעַתָּה מִה־הוּא? אֶת אֲשֶׁר־בִּקֵּשׁ יִשְׂרָאֵל לֹא הִשִּׁיג, רַק הַנִּבְחָרִים
הֵם הַשִּׁיגוּ; וְהַנְּשָׂאָרִים הַשְּׂמִינוּ לְבָבָם.

וְעַתָּה מֵה־הוּא? - ומה אז? - וההיקש הוא: את מה שביקש ישראל השלם, הוא לא השיג. בני עם ישראל השלם ביקשו צדקה, אך כפי שצוין באל הרומים ט' 31-33, הם ביקשו את הצדקה הזאת על בסיס מעשיהם עצמם ומעשי התורה, ולפיכך לא השיגו אותה. הַנְּבָחָרִים הֵם הַשִּׁיגוּ צדקה, בעוד הַנְּשֹׂאָרִים הַשְּׂמִינּוּ לְבָבָם. שוב, ההבחנה כאן אינה בין הקהילה לישראל או בין יהודים לגויים, אלא בין יהודים שמאמינים ליהודים שאינם מאמינים. את אשר ישראל השלם נכשל להשיג, ישראל השארית כן השיגה. מאמינים יהודים השיגו את אותה צדקת האלוהים. אותה נקודה הועברה בראשונה לפטרוס ב' 1-10. בעוד ישראל השלם נכשל להשיג את צדקת אלוהים, ישנה שארית בקרב ישראל שלא נכשלה. זו אותה השארית, המאמינים היהודים, שהיא הישראל של אלוהים. שוב, ההבחנה היא בין השארית, הַנְּבָחָרִים שֶׁהִשִּׁיגוּ, לשאינם שארית, הַנְּשֹׂאָרִים שֶׁהִשְׂמִינּוּ לְבָבָם.

בפסוקים 8-10 פולוס אז מצטט מהתנ"ך כדי להראות שקשי לבבם של ישראל בהווה נצפה בכל שלושת חלקי התנ"ך:

כְּפָתוּב: נִתֵּן לָהֶם הָאֱלֹהִים רוּחַ תְּרַדְמָה, עֵינִים לֹא לִרְאוֹת
וְאָזְנִים לֹא לִשְׁמֹעַ, עַד־הַיּוֹם הַזֶּה. וְדוֹד אָמַר: יְהִי שְׁלַחְנָם לִפְח
וּלְרִשָׁת וּלְמוֹקֵשׁ וּלְשִׁלּוּמִים לָהֶם; תַּחֲשִׁכְנָה עֵינֵיהֶם מִרְאוֹת
וּמִתְנִיָּהֶם תָּמִיד הַמְּעַד.

הוא מצטט מהתורה בדברים כ"ט 4, מהנביאים בישעיהו כ"ט 10 ומהכתובים בתהילים ס"ט 22-23, כדי להראות שישראל השלם הקשו את לבבם. הנקודה בפסוקים 1-10 היא, אם כן, שבעוד ישראל כעם נכשל להשיג צדקה, אותה דחייה של משיחותו של ישוע אינה דחייה כוללת; ישנם יהודים שכן מאמינים. אותם מאמינים יהודים השיגו את צדקת אלוהים. בעת הזאת ישנם מאמינים יהודים שהם השארית לפי בחירת החסד. כך שבמקום להשתמש בעובדת הקיום של מיעוט של מאמינים בתור ראיה לכך שאלוהים זנח את עמו, למעשה זאת ראיה לכך שהוא לא.

(2) מטרת כישלון ישראל - אל הרומים י"א 11-15

הנקודה שפולוס מעביר היא שהייתה זו תוכניתו של אלוהים עבור ישראל שהוא ידחה את משיחותו של ישוע; למשך זמן מה תצא הבשורה לגויים, ובזמן הזה הם יעוררו את קנאת היהודים; עד שבסופו של דבר, כל ישראל ייוושע. פולוס בונה על היסוד של ישעיהו מ"ט 1-13, שם לימד ישעיהו את אותו הדבר: שהמשיח יבוא לישראל, עם ישראל ידחה אותו, ואז יהיה המשיח, למשך זמן מה, אור לגויים; אך בבוא הזמן יחזור אליו ישראל ויושב למקומו.

פולוס אינו אומר כאן דבר חדש; הוא רק מציין כיצד ישעיהו מ"ט מתגשם כיום. בפסוקים 1-10 לימד פולוס שעדיין ישנה שארית הבאה לידי אמונה מושיעה. כעת, בפסוקים 11-15, הוא מציין שהדרך העיקרית שבה יהודים באים לאמונה כיום היא באמצעות מאמינים גויים המעוררים את קנאתם.

(3) עץ הזית - אל הרומים י"א 16-24

פולוס פותח את הקטע הזה בנתינת ההמחשה והעיקרון של עץ הזית, בפסוק 16:

וְאִם־הִתְרוּמָה קִדָּשׁ, כִּן גַּם־הָעֵסָה; וְאִם־הִשְׁרָשׁ קִדָּשׁ, כִּן גַּם־הָעֲנָפִים.

מילת הקשר "וְאִם" מספקת את הסיבה להאמין בהשבה לאומית בעתיד. ההמחשה היא באמצעות הִתְרוּמָה וְהִשְׁרָשׁ, המתייחסים לאברהם, יצחק ויעקב ולברית עם אברהם. הם קִדָּשׁ כי הם הובדלו והוקדשו בידי אלוהים למטרה אלוהית. ישראל כעם הוא הָעֵסָה וְהָעֲנָפִים. העיקרון מבוסס על במדבר ט"ו 17-21: קדושתם או הקדשתם של הִתְרוּמָה וְהִשְׁרָשׁ מועברת לעֵסָה וְלָעֲנָפִים. בדיוק כשם שהִתְרוּמָה מקדשת את הקציר כולו, כלומר את הָעֵסָה, כך ביום מן הימים כל ישראל יקודש גם הוא. הברית עם אברהם שנכרתה עם האבות, היא הבסיס לציפייה להשבתו הלאומית של ישראל בעתיד.

הָעֲנָפִים הטבעיים הם היהודים או ישראל, וענפי זֵית הַיֵּצֵר הם הגויים, בפסוק 17:

וְכִי נִקְפוּ מִקְצֵת הָעֲנָפִים, וְאַתָּה, זֵית הַיֵּצֵר, הִרְכַּבְתָּ בְּמִקְוָמָם וְנִתְחַבְּרַתָּ לְשִׁרְשׁ הַזֵּית וּלְדָשְׁנוּ ...

עץ הזית בקטע הזה אינו מייצג את ישראל או את הקהילה; הוא מייצג את מקום הברכה הרוחנית. ישראל הוא הבעלים של עץ הזית, אך ישראל אינו העץ עצמו. הִשְׁרָשׁ של מקום הברכה הזה הוא הברית עם אברהם. פולוס מעביר כאן את אותה נקודה כמו באל האפסים ב' 11-16 ו-ג' 5-6. הגויים, דרך אמונתם, נתחברו (נהיו שותפים) לברכה הרוחנית של היהודים כפי שהיא כלולה בברית עם אברהם. עץ זית זה מייצג את מקום הברכה, ועכשיו הגויים הורכבו אל תוך מקום הברכה הזה ונהנים מדשנו. הגויים אינם "משתלטים", כי אם שותפים בברכות רוחניות של היהודים. בפסוק זה דיבר פולוס על הרכבתם של ענפי זֵית הַיֵּצֵר אל תוך עץ זית טוב. ביקורות שהופנו כלפי פולוס אמרו שניכר שפולוס לא הבין בגנות, כי אין זה טבעי להרכיב ענף זית בר אל תוך עץ זית טוב. אולם זוהי בדיוק הנקודה של פולוס; אין זה טבעי לגויים להיות מורכבים אל תוך מקום הברכה הזה, הנובע מן הברית עם אברהם. בפסוק

24 מציין פולוס שהדבר הוא שְׁלֵא כְּטַבַּע. באופן רגיל, הרכבה שכזאת לא תניב פרי. הנקודה שלו היא שאלוהים עושה משהו שאינו טבעי: הוא מכניס גויים למקום הברכה המבוסס על הבריתות היהודיות. ואז יוצא פולוס באזהרה, בפסוקים 18-22:

אַל־תִּתְּפָאֵר עַל־הָעֲנָפִים. וְאִם־תִּתְּפָאֵר, דַּע שְׂאִינְךָ נִשְׂא אֶת־הַשָּׁרֵשׁ, כִּי אִם־הַשָּׁרֵשׁ הוּא נִשְׂא אוֹתְךָ. וְכִי תֹאמַר: הֲלֹא הָעֲנָפִים לְמַעַן אֲרַכֵּב אֹנְכִי. כֵּן הוּא! הֲמָה נִקְפוּ עַל־אֲשֶׁר לֹא הֶאֱמִינוּ, וְאַתָּה הִנָּךְ קִנְיָם עַל־יְדֵי הָאֱמוּנָה. אַל־תִּתְּנָאָה, כִּי אִם־יִרְא; כִּי הֶאֱלֹהִים אִם לֹא־חָס עַל־הָעֲנָפִים הַנוֹלָדִים מִן־הָעֶץ, אוּלַי לֹא־יַחוּס גַּם־עֲלֶיךָ. לָכֵן רְאֵה־נָא טוֹבֵת אֱלֹהִים וְזַעֲמוּ: זַעֲמוּ עַל־הַנִּפְלְיִים; וְעֲלֶיךָ טוֹבָתוֹ, אִם־תַּעֲמֹד בְּטוֹבָתוֹ, וְאִם־אֵין - כִּי־עָתָה גַּם־אַתָּה תִּגְדַּע.

האזהרה היא שהבסיס לברכת הגויים הוא אמונה, ולא זכות; אם מבקשים הגויים להישאר במקום הברכה, עליהם להמשיך לעמוד באמונה. כישלוננו של ישראל צריך להוות שיעור עבורם. הוא אינו עוסק במאמינים ובלא־מאמינים בודדים, אלא בלאומים של יהודים וגויים. היהודים כלאום היו במקום הברכה, אך עקב חוסר אמונתם הם נִקְפוּ (נכרתו). כעת גויים נמצאים במקום הברכה; אך אם הם ייכשלו באמונה, גם הם ייכרתו ממקום הברכה. אין מדובר באובדן הישועה, כי אם בהסרה ממקום הברכה. הגויים מוזהרים מפני התרברבות על הָעֲנָפִים הטבעיים, כי הם אינם ניזונים מעצמם. הם ניזונים מהשורש: הברית עם אברהם, שהיא ברית יהודית.

פולוס אז מציג את הטיעון להשבתו של ישראל בסופו של דבר, בפסוקים 23-24:

וְגַם־הִמָּה, אִם־לֹא יַעֲמִדוּ בְּמִרְיָם יִרְכְּבוּ, כִּי־יִכַל הָאֱלֹהִים לְשׁוּב לְהִרְכִּיבָם. כִּי אִם־אַתָּה נִגְזַרְתָּ מֵעַץ, אֲשֶׁר הוּא בְּטַבְעוֹ זֵית זָעַר, וְהִרְכַּבְתָּ שְׁלֵא כְּטַבַּע בְּזֵית טוֹב, אֵלֶּה הִלְצָאִים מִמֶּנּוּ, עַל־אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שְׂיִרְכְּבוּ בְּזֵית שְׁלֵהֶם.

בפסוק 23 מציין פולוס שהדבר היחיד שמונע את השבתו של ישראל הוא מְרִיָּם - חוסר אמונתם - כי לאלוהים יש מלוא היכולת לשוב לְהִרְכִּיבָם. בפסוק 24 הוא אז נותן את הסיבה לכך שכולם צריכים לצפות להשבתו של ישראל. פולוס מציין שזהו הַזֵּית שְׁלֵהֶם. עץ הזית הזה, מקום הברכה הזה, שייך לישראל. כיצד? מקום הברכה מבוסס על ארבע הבריתות הבלתי מותנות שכרת אלוהים עם ישראל. מכיוון שאלה הן בריתות יהודיות, מקום הברכה שייך בדין ליהודים. זהו חלק מיתרונו של ישראל שעליו מדובר באל הרומים ג' 1-2.

גויים הם בסך הכול שותפים ולוקחים חלק בברכות הברית שלו. ולכן עלינו לצפות לכך שישראל יושב אל מקום הברכה הזה. כיוון שאם הרכיב אלוהים ענפי זית בר שְׁלֹא כְּטַבַּע בְּזֵית טוֹב, עַל־אֶחַת כְּמָה וְכְמָה ירכיב אלוהים חזרה את הענפים הטבעיים אל תוך עץ הַזֵּית שְׁלָהֶם. העובדה שישראל הוא בעל העץ מראה שישראל אינו העץ, כי הבעלים והנכס הם שתי ישויות מובחנות. לאחר שפירט את דבר הציפייה, מכריז פולוס בקטע הבא שזה בדיוק מה שעומד לקרות יום אחד.

ג. העתיד

1. שארית ישראל במהלך הצרה הגדולה

כל בני העם היהודי אשר נהיים מאמינים במהלך שבע שנות הצרה הם חלק משארית ישראל.¹⁵ דבר זה כולל את 144 אלף היהודים (התג' ז) ואת אותם יהודי ירושלים שנהיים מאמינים באמצע הצרה הגדולה (התג' יא 13). דבר זה כולל את כל בני העם היהודי אשר נהיים מאמינים בתוצאה ממלאכת הבישור של 144 האלף או של שני העדים מהתגלות י"א. דבר זה כולל גם את השארית מהתגלות י"ב 17, שאותה יתקוף השטן בצורה מאוד מסוימת.

2. השארית הנאמנה

[א] הגדרה

יהיו רבים מקרב האוכלוסייה היהודית אשר יהפכו לחברים בשארית ישראל רק בסוף הצרה הגדולה. אפשר לכנות אותם בשם השארית הנאמנה. בהתבסס על כל הקטעים המעורבים, קבוצה זו תהווה את רובו של שליש העם שישרוד את הצרה הגדולה. לאורך הצרה הם יהיו לא־מאמינים בכל הנוגע למשיחותו של ישוע, וגם לא־מאמינים בכל הנוגע לצר המשיח. אלה הם ה"לא־רבים" מדניאל ט' 27, שישרבו לקחת כל חלק בברית.¹⁶ הם אלה שלא יִחִישוּ מִישְׁעִיהוּ כ"ח 16. הם נאמנים במובן הזה שהם יאמינו באלוהי ישראל לפי מידת התגלותו בתנ"ך, ובזה ביטחונם. בכל זאת, בסוף הם יידעו את ישוע המשיח.

15. לפרטים נוספים בנושא זה ראה פרק י"ג, 'הצרה הגדולה: עובדות ומאפיינים נוספים'.

16. לפרטים נוספים בנושא זה, ראה פרק י"ג, 'הצרה הגדולה: עובדות ומאפיינים נוספים'.

[ב] עובדת קיומה של השארית הנאמנה – ישעיהו י' 20-23

פסוק 20 מציין שבניגוד לשאר עם ישראל, השארית תישען על־יהוה קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל. בפסוק 21 מכריז ישעיהו שבסופו של דבר הם ישובו לאלוהי ישראל, שיבה שאפשר להשיגה רק מתוך אמונה במשיח ישוע. פסוק 22 א מציין שעל אף עוצמתם המספרית של היהודים, רק השארית תשוב אל אלוהים. פסוקים 22ב-23 מדברים על כְּלִיֹן חָרוֹץ (שנחרץ) על פני כל הארץ, אשר אותו תשרוד השארית. המילים המשמשות כאן דומות מאוד לאלה שנמצאות בישעיהו כ"ח 22, שם נחרץ הכיליון בכריתת ברית שבע השנים, המאורע שמתחיל את הצרה הגדולה. כאשר ממזגים את שני הקטעים הללו מישעיהו, ברור הוא שבמהלך הצרה תשרוד השארית את רדיפת היהודים בידי צר המשיח ואת החורבן העצום עלי אדמות. מכאן ההתייחסות אליה כאל פְּלִיטָה ישראל בפסוק 20 ובישעיהו ד' 2; י' 20; ל"ז 31-32; יואל ג' 5; ועובדיה 17.

[ג] ההגנה על השארית הנאמנה – ישעיהו מ"א 8-16

זוהי הבטחה לנצור ולשמור את השארית הנאמנה בקרב רדיפה עצומה, במהלך מערכתו של השטן להכחדת היהודים במחציתה השנייה של הצרה הגדולה.

[ד] האספקה לשארית הנאמנה

לפי ישעיהו מ"א 17-20, בדיוק כפי שבמדבר סיני סיפק אלוהים באופן נסי מזון ומים לישראל, הוא יעשה זאת שוב בזמן הצרה הגדולה כאשר ינוסו היהודים למדבר. האספקה הנסית הזאת תגרום לבניו לשקול מחדש את יחסם לאלוהים. בדיוק כפי שסיפק אלוהים באופן נסי מזון ומים לישראל במדבר סיני, הוא יעשה זאת שוב במהלך הצרה הגדולה כאשר ינוסו היהודים למִדְבָר.

בקטע אחר, ישעיהו ס"ה 8-16, מתאר הנביא כיצד מצד אחד אלוהים ידאג לספק מזון לשארית הנאמנה, אך לעומת זאת ימנע אספקה מהכופרים. קטע זה מבהיר שבזמן שיורשה לכופרים לסבול ולמות, השארית הנאמנה תיהנה מהגנה ומאספקה אלוהית של מזון ומים. בדרך זו תצליח השארית הנאמנה לשרוד את הרדיפות וההרס של הצרה הגדולה.

3. השארית הנאמנה וישועתו הלאומית של ישראל

[א] אל הרומים י"א 25-36

בעזרת המילה המקשרת וההסברתית כִּי, הקושרת את הקטע הזה עם אל הרומים י"א 24, הכריז פולוס הכרזה ברורה על השבתו הסופית של ישראל, בפסוקים 25-26א:

כִּי לֹא־אֶכְחַד מִכֶּם, אֲחִי, אֶת־הַסֹּד הַזֶּה, כִּי־תִהְיֶה חֲכָמִים
בְּעֵינֵיכֶם; כִּי טְמֻיִם הֵלֵב לְמִקְצַת נְהִיָּה לְיִשְׂרָאֵל, עַד כִּי־יִכָּנַס
מְלֵא הַגּוֹיִם. וּבְכֵן כָּל־יִשְׂרָאֵל יִנְשָׁע ...

בפסוק 25 מציין פולוס שהייתה הגבלה לקשי לבבו של ישראל, בכך שישראל הגיע לידי קשי לבב לְמִקְצַת (באופן חלקי) ורק לתקופה זמנית. היה קשי לב חלקי, אך לא כולל; זוהי גם הנקודה של אל הרומים י"א 1-10. העובדה שישנם אנשים יהודים שבאים לידי אמונה מושיעה מוכיחה שהקשחת הלב הייתה חלקית. אולם עם ישראל נתקשה רק באופן זמני, עַד כִּי־יִכָּנַס מְלֵא הַגּוֹיִם. המילה היוונית המתורגמת מְלֵא משמעותה "מספר מלא" או "מספר שלם". במילים אחרות, לאלוהים יש מספר קבוע מראש של גויים שאותו ייעד להושיע אל תוך מקום הברכה, שהוא עץ הזית מפסוקים 16-24.

אחרי שייכנס מְלֵא הַגּוֹיִם, אחרי שיושג המספר הנקוב, לפי פסוק 26א: כָּל־יִשְׂרָאֵל יִנְשָׁע. לפי מעשי השליחים ט"ו 14, אחת המטרות העיקריות של תקופת הקהילה היא לקחת עם לשמו מבין הגויים. אותה לקיחה מבין הגויים תימשך עַד כִּי הִמְלֵא, אותו מספר נקוב של גויים, יושג. בזמן ההוא תושלם הקהילה ותוסר בהילקחות.¹⁷ אז יעסוק שוב אלוהים בישראל כעם, ולא רק ביהודים כפרטים. אותו עיסוק של אלוהים במישור הלאומי יביא לכך שכל ישראל יהיה נושע. כאשר פולוס אמר כָּל־יִשְׂרָאֵל, הוא התכוון לכל היהודים שיחיו בזמן ההוא, לא לכל היהודים בכל הזמנים. בקרב חוגים מסוימים פורש פסוק זה באופן מוטעה, כאילו כל היהודים ייושעו בסופו של דבר, ולכן בישור ליהודים ושליחויות ליהודים אינם נחוצים. אך לא זה מה שהקטע מלמד. לדוגמה, הכתובים מדברים על כל ישראל, כל עדת ישראל, היוצאת ממצרים ביציאת מצרים. כמובן, לא כל היהודים שאי פעם חיו יצאו ממצרים, אך כל יהודי שחי בזמן ההוא אכן יצא ממצרים. יש לפרש פסוק זה באותו אופן: כל יהודי שיחיה בזמן ההוא ייושע. הסוד של הקטע הזה אינו זה של ישועתו הלאומית של ישראל, כי דבר זה נגלה כבר בתנ"ך. הסוד הוא שקשי לבבו

17. לפרטים נוספים בנושא זה ראה פרק ו', 'תורת אחרית הימים בנוגע לקהילה הרוחנית'.

של עם ישראל הוא חלקי וזמני, עד שיושג מלוא מספר הגויים. השם יִשְׂרָאֵל שמופיע בפסוק הזה בהכרח מתייחס לישראל כלאום, שכן זו הייתה משמעותו בעשר הפעמים האחרות שנעשה בו שימוש מאז פרק ט'; בדבר זה מודים אפילו התיאולוגים שמאמינים כי הקהילה תחליף את ישראל. אין סיבה להפוך את הפסוק הזה ליוצא הדופן היחיד, במיוחד מאחר שהדבר הגיוני לחלוטין ומהווה ניגוד לגויים מהפסוק הקודם.

פולוס אז קושר את ישועתו הלאומית של ישראל במעמדו הנוכחי, בפסוקים 26ב-29:

... כְּפָתוּב: וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל וַיֵּשֶׁב פִּשְׁעֵי מִיַּעֲקֹב וַאֲנִי זֹאת בְּרִיתִי אִתְּכֶם, בְּהִסְרִי חֲטָאתֵכֶם. הֵן לְפִי הַבְּשׂוּרָה שְׁנוּאִים הֵם לְמַעַןְכֶּם, אַךְ לְפִי הַבְּחִירָה חֲבִיבִים הֵם לְמַעַן הָאֲבוֹת; כִּי לֹא־יִנְחָם הָאֱלֹהִים עַל־מִתְּנוּתָיו וְעַל־קְרִיאָתוֹ.

פסוקים 26ב-27 מביאים את הראיה לישועתו הלאומית של ישראל מן התנ"ך, על ידי ציטוטים מישעיהו נ"ט 20-21 ו-כ"ז 9. אמת זו אז מנותחת בפסוק 28א: הֵן לְפִי הַבְּשׂוּרָה שְׁנוּאִים הֵם לְמַעַןְכֶּם. הנידוי של ישראל, למרות הבטחות הברית, הוא דרכו של אלוהים להביא את הגויים אל עצמו. ככל שהדבר נוגע לבשורה, הם אויבים למען הגויים. פולוס מציין בפסוק 28ב: אַךְ לְפִי הַבְּחִירָה חֲבִיבִים הֵם לְמַעַן הָאֲבוֹת. המילה הַבְּחִירָה מתייחסת לבחירתו הלאומית של ישראל כעמו הנבחר של אלוהים. לְמַעַן הָאֲבוֹת מתייחס לבריתות שכרת אלוהים עם ישראל, ובייחוד הברית עם אברהם שנכרתה עם האבות. אלוהים, כשומר הברית, יקיים את בריתותיו למען שמו. חלק מהבטחת הברית הזאת היא ישועתו הלאומית של ישראל. לעת עתה ישראל נתקשה במידה חלקית. התוצאה היא שהמרכיב המוקשה הוא אויב לבשורה. בסופו של דבר יהיה אלוהים חייב להביא את כל העם אל עצמו, מכיוון שחֲבִיבִים הֵם בְּגִלְל הָאֲבוֹת; הוא נתן להם הבטחות ברית שהוא חייב לקיימן. פסוק 29 מציין: כִּי לֹא־יִנְחָם הָאֱלֹהִים עַל־מִתְּנוּתָיו וְעַל־קְרִיאָתוֹ. הסיבה לכך שהוא חייב לקיים אותן היא אופיין הבלתי מותנה ובלתי משתנה של הבטחות אלוהים. קְרִיאָתוֹ קשורה לבחירת ישראל כלאום; מִתְּנוּתָיו הן הבטחות הברית שהן תוצאת של אותה בחירה. אי אפשר לסגת מאף אחת מהן; הן אינן ברות ביטול.

פולוס מספק את העיקרון למה שעומד לקרות בנוגע לקריאה מקרב הגויים ולישועתו הלאומית של ישראל, בפסוקים 30-32:

כִּי בְּאִשֶׁר גַּם־אַתֶּם מְלַפְּנִים מִמָּרִים הַיִּיְתִים אֶת־פִּי אֱלֹהִים, וְעַתָּה הוֹחֲנִתֶם בְּמָרִים שֶׁל־אֱלֹהִים, כֵּן גַּם־אֱלֹהִים עַתָּה מְמָרִים הֵיוּ, לְמַעַן

על־ידי תְּנִינְתְּכֶם גַּם־הֵם יִחַנּוּ. כִּי־הָאֱלֹהִים הַסְּגִיר אֶת־כָּלְכֶם בְּיַד הַמְּרִי, לְמַעַן יִחַן אֶת־כָּלְכֶם.

הוא מציין שחוסר האמונה נתן לאלוהים הזדמנות לגלות את רחמיו, לא רק על אלה שמגיע להם, כי אם גם על אלה שלא מגיע להם. פעם היו הגויים סוררים וְעֵתָה הוֹחֲנוּ. כעת ישראל הוא סורר, כך שהיהודים הושמו במעמד שבו הם כשירים לרחמים: כִּי־הָאֱלֹהִים הַסְּגִיר אֶת־כָּלְכֶם בְּיַד הַמְּרִי, לְמַעַן יִחַן אֶת־כָּלְכֶם, וזוהי תמצית הבשורה. משמעות הפְּלֶם פה היא כולם בלי הבחנה, ולא כָּלְכֶם בלי יוצא מן הכלל, כי לפי ההקשר הוא עוסק בלאומים של היהודים והגויים, ולא בכל האנשים הפרטיים. הוא ירחם על כולם בלי הבחנה, כלומר הן יהודים והן גויים, אך לא על כולם בלי יוצא מן הכלל. כמובן, לא כל בני האדם ייושעו בתור אנשים פרטיים, אך תהיה ישועה הן בקרב יהודים והן בקרב גויים בתור לאומים. ואם נושע מישהו בכלל, הרי זה בזכות תְּנִינְתּוֹ של אלוהים.

פולוס מסיים את תורתו בנוגע לישראל בדברי הלל לאלוהים, בפסוקים 33-36.

[ב] הניגוד והפתרון

לפי אל הרומים י"א 25-27, כל ישראל ייושע. לפי ישעיהו י' 20-23, רק השארית תיושע. אין זו סתירה, אם הדבר מובן בהקשר של ישועתו הלאומית של עם ישראל. כפי שצוין בזכריה י"ג 8-9, שני שלישים מהאוכלוסייה היהודית ייכחדו ברדיפות הצרה הגדולה. דבר זה יכלול את כל אלה שאינם שארית, כך שרק השארית תשרוד, אותה הפְּלִיטָה של ישעיהו ד' 2; י' 20; ל"ז 31-32; יואל ג' 5; ועובדיה 17.

מאחר שכל השליש הנותרים נהיים מאמינים, בנקודה זו כֹּל־יִשְׂרָאֵל וּשְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל נהיים היינו הך. דבר זה מובהר במיכה ב' 12-13:

אָסַף אֶאֱסֹף יַעֲקֹב כָּלְךָ, קִבַּץ אֶקְבֹּץ שְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל, יַחַד אֶשְׂמְנוּ כָצִין בְּצָרָה, כַּעֲדָר בְּתוֹךְ הַדְּבָר, תְּהִימְנָה מֵאֲדָם. עֲלֶה הַפָּרָץ לְפָנֶיךָ, פָּרְצוּ וַיַּעֲבְרוּ, שֶׁעַר וַיִּצְאוּ בוֹ, וַיַּעֲבֵר מִלְכָם לְפָנֶיךָ, וַיִּהְיֶה בְּרֵאשִׁים.

דבר זה מבוטא בתקבולת של השירה היהודית. ההקבלה הראשונה היא בפסוק 12א, כך שְׂפָלְךָ וּשְׂאֵרֵי יִשְׂרָאֵל הינם היינו הך, שכן עם ישועתו הלאומית של ישראל נהייה העם כולו חלק מהשארית. עקב ישועתו הלאומית של עם ישראל המשיח חוזר להציל את בניו, לפי פסוק 13.

4. שארית ישראל הנאמנה במלכות המשיח

מאחר שלאורך מלכות המשיח כל ישראל יישאר עם נושע, כל ישראל יישאר במעמד של שארית ישראל לכל אורך התקופה ההיא. כל שנאמר על ישראל ועל המלכות יהיה נכון לגבי שארית ישראל. אך פסוקים מסוימים מדגישים את מוטיב השארית במלכות המשיח, ולכן, למען השלמות, הם יסוכמו בחלק זה. בנוגע לקיבוץ הגלויות של ישראל, ישעיהו י"א 11, 16 וזכריה ח' 6-7 מתארים אותו כקיבוץ השארית. מיכה ד' 7 מדגיש את ישועתה של השארית. משמעות הדבר היא שחטאי השארית ייסלחו, לפי מיכה ז' 18-20. משמעות הדבר היא גם שהשארית תפיץ את דבר אלוהים בקרב עמי הגויים, לפי מיכה ה' 7-8. לשארית גם תהיה הבעלות על הארץ, לפי צפניה ב' 7, 9 וזכריה ח' 12. הם יהיו נטולי חטא בארץ ויחיו בבטחה, לפי צפניה ג' 13.

XI

נספח אחד-עשר

מראי מקום מן התנ"ך בספר התגלות

כפי שהוזכר בפרק הראשון בספר זה, קיימות מעל 500 התייחסויות לתנ"ך בספר ההתגלות. למטה נמצאת רשימה של התייחסויות כאלה, אך הרשימה אינה מתיימרת להיות ממצה או שלמה.

חלק מההתייחסויות הללו לכתוב בתנ"ך מדברות על אותו דבר ממש כמו בהתגלות. אך במקומות אחרים ספר ההתגלות רק שואל ביטוי או מוטיב בשביל לפתח תחום חדש. הבחנה זו צריכה להישאר בתודעה בזמן הלימוד של ההתייחסויות התנ"כיות הללו.

מראה מקום	התגלות
דניאל ב 28-29	א 1
ישעיהו יא 2	א 4
בראשית מט 11; תהילים פט 28	א 5
שמות יט 6; ישעיהו סא 6	א 6
זכריה יב 10-14; דניאל ז 13	א 7
ישעיהו מא 4	א 8
שמות כה 37; לז 23	א 12
דניאל ז 13; י 5, 16	א 13
דניאל ז 9; י 6	א 14
יחזקאל א 7, 24; מג 2; דניאל י 6	א 15
שופטים ה 31; ישעיהו מט 2; תהילים קמט 6	א 16

מראה מקום	התגלות
ישעיהו מא 4; מד 6; מח 12; דניאל ח 17-18; י 9, 10, 12, 15, 19	א 17
הושע יג 14; איוב ג 17	א 18
ירמיהו ב 2	ב 4
בראשית ב 9; ג 22-24; יחזקאל לא 8 (תרגום השבעים); משלי יא 30; יג 12	ב 7
ישעיהו מט 2; תהילים קמט 6	ב 12
במדבר כה 1-3	ב 14
שמות טז 33-34; ישעיהו סב 2; סה 15	ב 17
דניאל י 6	ב 18
מלכים א טז 31-32; מלכים ב ט 7, 22	ב 20
ירמיהו יא 20; יז 10; תהילים ז 10; כו 2; כח 4	ב 23
ישעיהו ל 14; ירמיהו יט 11; תהילים ב 7-9	ב 27
קהלת ט 8	ג 4
שמות לב 32-33	ג 5
ישעיהו כב 22	ג 7
ישעיהו מג 4; מט 23; ס 14	ג 9
ישעיהו סב 2; יחזקאל מח 35	ג 12
בראשית מט 3; דברים כא 17	ג 14
ישעיהו נה 1	ג 18
משלי ג 12	ג 19
יחזקאל א 1	ד 1
ישעיהו ו 1; יחזקאל א 26-28; דניאל ז 9	ד 2
יחזקאל א 26, 28; י 1	ד 3
שמות יט 16; כה 37; ישעיהו יא 2; יחזקאל א 13	ד 5
יחזקאל א 5, 18, 22, 26; י 1, 12	ד 6
יחזקאל א 10, י 14	ד 7
ישעיהו ו 2-3; יחזקאל א 18; י 12	ד 8
דברים לב 40; דניאל ד 31; ו 27; יב 7	ד 9

מראה מקום	התגלות
בראשית א 1	ד 11
יחזקאל ב 9-10; דניאל יב 4	ה 1
בראשית מט 9-10; ישעיהו יא 1, 10	ה 5
ישעיהו יא 2; זכריה ג 8-9; ד 10	ה 6
תהילים קיא 2	ה 8
ישעיהו מב 10; תהילים מ 4; צח 1; קמד 9; קמט 1; דניאל ה 19	ה 9
שמות יט 6; ישעיהו סא 6	ה 10
דניאל ז 10	ה 11
זכריה א 8; ו 3	ו 2
זכריה א 8; ו 2	ו 4
זכריה ו 2	ו 5
ירמיהו טו 2-3; כד 10; כט 17; יחזקאל יד 21; הושע יג 14; זכריה ו 3	ו 8
ישעיהו נ 3; יואל ב 10	ו 12
ישעיהו לד 4	ו 13
ישעיהו לד 4; נחום א 5	ו 14
ישעיהו ב 10-12, 19; תהילים מח 5-7	ו 15
הושע י 8	ו 16
ירמיהו ל 7; נחום א 6; צפניה א 14-18; מלאכי ג 2; תהילים עו 8	ו 17
ישעיהו יא 2; ירמיהו מט 36; יחזקאל ז 2; לז 9; זכריה ו 5; דניאל ז 2	ז 1
יחזקאל ט 4-6	ז 3
בראשית מט 1-28	ז 4
ויקרא כג 40	ז 9
תהילים ג 9	ז 10
בראשית מט 11	ז 14
ויקרא כו 11	ז 15
ישעיהו מט 10; תהילים קכא 5-6	ז 16

מראה מקום	התגלות
יחזקאל לד 23; תהילים כג 1-2	ז 17
תהילים קמא 2	ח 3
תהילים קמא 2	ח 4
יחזקאל י 2	ח 5
שמות יט 16	ח 5-6
שמות ט 23-24; ישעיהו כח 2; תהילים יח 14	ח 7
שמות ז 17-19	ח 8
ישעיהו יד 12	ח 10
ירמיהו ט 14; כג 15	ח 11
ישעיהו יג 10	ח 12
ישעיהו יד 12-14	ט 1
בראשית יט 28; שמות ט 8	ט 2
שמות י 12-15	ט 3
יחזקאל ט 4	ט 4
איוב ג 21	ט 6
יואל א 6	ט 8
יואל ב 5	ט 9
תהילים פח 11; משלי טו 11; איוב כו 6; כח 22; לא 12	ט 11
בראשית טו 18; דברים א 7; יהושע א 4	ט 14
יחזקאל א 26-28	י 1
דניאל ח 26; יב 4-9	י 4
דברים לב 40; דניאל יב 7	י 5
בראשית א 1; דברים לב 40; דניאל יב 7; נחמיה ט 6	י 6
עמוס ג 7	י 7
ירמיהו טו 16; יחזקאל ב 3-8	י 9
יחזקאל לז 4, 9	י 11
יחזקאל מ 3-4; זכריה ב 5-6	יא 1
יחזקאל מ 17-20	יא 2

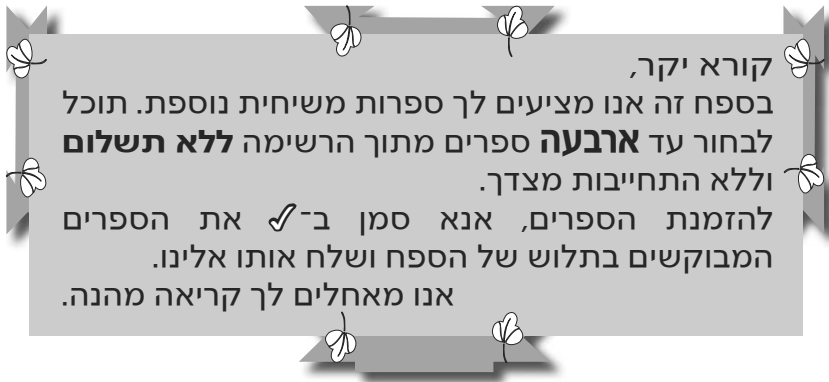
מראה מקום	התגלות
זכריה ד 1-3, 11-14	יא 4
במדבר טז 35; מלכים ב א 10-12	יא 5
שמות ז 19-25; מלכים א יז 1	יא 6
דניאל ז 3, 7, 8, 21	יא 7
ישעיהו א 9-10; ג 9; ירמיהו כג 14; יחזקאל טז 49; כג 3, 8, 19, 27	יא 8
תהילים עט 2-3	יא 9
יחזקאל לז 9-10	יא 11
שמות טו 18; דניאל ב 44-45; ז 13-14, 27	יא 15
תהילים ב 1-3; מו 7; קטו 13	יא 18
בראשית לו 9-11	יב 1
ישעיהו כו 17; סו 7; מיכה ד 9-10	יב 2
ישעיהו כז 1; דניאל ז 7, 20, 24	יב 3
דניאל ח 10	יב 4
ישעיהו סו 7; תהילים ב 8-9	יב 5
דניאל י 13, 21; יב 1	יב 7
בראשית ג 1; זכריה ג 1; איוב א 6; ב 1	יב 9
זכריה ג 1; איוב א 9-11; ב 4-5	יב 10
שמות יט 4; דברים לב 11; ישעיהו מ 31; הושע ב 16-17; דניאל ז 25; יב 7	יב 14
הושע ה 10	יב 15
בראשית ג 15	יב 17
דניאל ז 3, 7, 8	יג 1
דניאל ז 4-6, 8	יג 2
דניאל ז 8	יג 3
דניאל ח 24	יג 4
דניאל ז 8, 11, 20, 25; יא 36	יג 5
דניאל ז 21	יג 7
דניאל יב 1	יג 8

מראה מקום	התגלות
ירמיהו טו 2; מג 11	יג 10
דניאל ח 3	יג 11
מלכים ב א 9-12	יג 13
יחזקאל ט 4; תהילים ב 6	יד 1
יחזקאל א 24; מג 2	יד 2
תהילים קמד 9	יד 3
שמות כ 11	יד 7
ישעיהו כא 9; ירמיהו נא 7-8	יד 8
בראשית יט 24; ישעיהו נא 17; תהילים עה 8	יד 10
ישעיהו לד 10; סו 24	יד 11
דניאל ז 13	יד 14
יואל ד 13	יד 18
ישעיהו סג 1-6	יד 19
יואל ד 13	יד 20
ויקרא כו 21	טו 1
שמות טו 1-18; דברים לא 30-לב 44; תהילים צב 6; קיא 2; קלט 14	טו 3
ישעיהו סו 23; ירמיהו י 7; תהילים פו 9	טו 4
שמות לח 21	טו 5
ויקרא כו 21	טו 6
ירמיהו כה 15	טו 7
שמות מ 34-35; ויקרא כו 21; מלכים א ח 10-11; ישעיהו ו 1-4; דברי הימים ב ה 13-14	טו 8
ירמיהו י 25; יחזקאל כב 31; תהילים עט 6	טז 1
שמות ט 9-11; דברים כח 35	טז 2
שמות ז 17-25	טז 3
שמות ז 17-21; תהילים עח 44	טז 4
תהילים קמה 17	טז 5
ישעיהו מט 26	טז 6

התגלות	מראה מקום
טז 7	תהילים יט 10; קמה 17
טז 10	שמות י 21-23
טז 12	ישעיהו יא 15-16; מא 2, 25; מו 11; ירמיהו נא 36
טז 13	שמות ח 2
טז 14	מלכים א כב 21-23
טז 16	שופטים ה 19; מלכים ב כג 29-30; זכריה יב 11; דברי הימים ב לה 22
טז 19	ירמיהו כה 15
טז 21	שמות ט 18-25
יז 1	ירמיהו נא 13; נחום ג 4
יז 2	ישעיהו כג 17
יז 3	דניאל ז 7
יז 4	ירמיהו נא 7; יחזקאל כח 13
יז 8	שמות לב 32-33; דניאל יב 1
יז 12	דניאל ז 24-25
יז 16	ויקרא כא 9
יח 1	יחזקאל מג 2
יח 2	ישעיהו כא 9; לד 13-15; ירמיהו נ 30; נא 37
יח 3	ירמיהו נא 7
יח 4	ישעיהו נב 11; ירמיהו נ 8; נא 6, 45
יח 5	ירמיהו נא 9
יח 6	ירמיהו נ 15, 29; תהילים קלז 8
יח 7	ישעיהו מז 7-8; צפניה ב 15
יח 8	ישעיהו מז 9; ירמיהו נ 31-32
יח 9-19	יחזקאל כו 16-18; כז 26-31
יח 9	ירמיהו נ 46
יח 10	ישעיהו יג 1
יח 12	יחזקאל כז 12-25

מראה מקום	התגלות
ירמיהו נא 48	יח 20
ירמיהו נא 63-64	יח 21
ישעיהו כד 8; ירמיהו כה 10; יחזקאל כו 13	יח 22
ירמיהו ז 34; טז 9; כה 10; נחום ג 4	יח 23
דברים לב 43; ירמיהו נא 48; תהילים קיט 137	יט 2
ישעיהו לד 9-10; ירמיהו נא 48	יט 3
תהילים כב 24; קלד 1; קלה 1	יט 5
יחזקאל א 24; מג 2; תהילים צג 1; צז 1; דניאל י 6	יט 6
ישעיהו יא 4-5; יחזקאל א 1; תהילים יח 11; מה 4-5	יט 11
ישעיהו סג 4	יט 13
ישעיהו יא 4; סג 4-7; תהילים ב 8-9	יט 15
דברים י 17	יט 16
ישעיהו לד 6-7; יחזקאל לט 17	יט 17
ישעיהו לד 6-7; יחזקאל לט 18	יט 18
יואל ד 9-11; תהילים ב 2	יט 19
ישעיהו ל 33; דניאל ז 11	יט 20
יחזקאל לט 19-20	יט 21
בראשית ג 1, 13-14; ישעיהו כד 21-22	כ 2
דניאל ז 9, 22, 27; יב 2	כ 4
ישעיהו כו 14	כ 5
שמות יט 6; ישעיהו כו 19	כ 6
יחזקאל לח 2; לט 1, 6	כ 8
דברים כג 15; מלכים ב א 9-12; יחזקאל לח 22; לט 6	כ 9
דניאל ב 35	כ 11
שמות לב 32-33; תהילים סב 13; סט 29; דניאל ז 10	כ 12
שמות לב 32-33; דניאל יב 1	כ 15
ישעיהו סה 17; סו 22	כא 1
ויקרא כו 11-12; יחזקאל לז 27	כא 3

התגלות	מראה מקום
כא 4	ישעיהו כה 8; לה 10; נא 11; סה 19
כא 9	ויקרא כו 21
כא 10	יחזקאל מ 2
כא 11	ישעיהו ס 1-2; יחזקאל מג 2
כא 12-13	יחזקאל מח 31-34
כא 15	יחזקאל מ 3, 5
כא 19-20	שמות כח 17-20; ישעיהו נד 11-12
כא 23	ישעיהו ס 19-20
כא 24	ישעיהו ס 3-5, 16
כא 25	ישעיהו ס 11; זכריה יד 7
כא 26	ישעיהו ס 5, 16
כא 27	ישעיהו נב 1; יחזקאל מד 9; זכריה יד 21
כב 1	תהילים מו 4; יחזקאל מז 2; זכריה יד 8
כב 2	בראשית ב 9; ג 22-24; יחזקאל מז 12
כב 3	בראשית ג 17-19; זכריה יד 11
כב 4	יחזקאל ט 4; תהילים יז 15
כב 5	ישעיהו ס 19; זכריה יד 7; דניאל ז 18, 22, 27
כב 10	דניאל ח 26; יב 4, 9
כב 11	יחזקאל ג 27; דניאל יב 10
כב 12	ישעיהו מ 10; סב 11; תהילים סב 13
כב 13	ישעיהו מד 6
כב 14	בראשית ב 9; ג 22-24; משלי יא 30
כב 15	דברים כג 19
כב 18-19	דברים ד 2; יג 1
כב 19	דברים כט 18-19

ברית חדשה ותהילים

ברית חדשה ותהילים בגודל נוח מאוד שנכנס בכל כיס.

תהילה חוכמה בשורה

קובץ הכולל את ספרי תהילים, משלי, ארבע הבשורות ומעשי השליחים. ובנוסף – את הנבואות המשיחיות בתנ"ך והתגשמותן בברית החדשה.

הברית החדשה – תרגום דליטש

מהדורה מיוחדת. כל המובאות מן התנ"ך מופיעות באות מודגשת, בלויית מראי מקום; טבלה של הקבלות בין ארבע הבשורות; מבחר נבואות מהתנ"ך והתגשמותן בברית החדשה; מפות המתארות את מסעות ישוע, מסעות שאול השליח ומפות בצבע מלא של האזור בתקופת בית שני.

דוד ברון נשיא בישראל – רוני מק'קראקן

דוד ברון ייסד עוד בצעירותו את ארגון 'עדות לישראל', Hebrew Christian Testimony to Israel, יחד עם צ' א' שונברגר בשנת 1893. מראשיתו הצנועה, בחדר שכור באזור וייטצ'אפל שבמזרח לונדון, צמח הארגון ועשה פרי רב.

דוד ברון לא ביקש "להמיר" את דתם של היהודים או להפוך אותם לבפטיסטים או לפרסבטריאנים, ולא היה מחויב לאף כנסייה או פלג בנצרות.

כתיבי הקודש העתיקים ליהודי בימינו – דוד ברון

הספר נועד למי שמבקש לחקור ברצינות את טענת היהודים המשיחיים, ולפיה כל עיקר באמונה בישוע כמשיח ישראל מבוסס על התנ"ך. דוד ברון מקפיד שלא להאריך בדבריו, ומסתמך בכל טענה ובכל אמירה על "הכתוב". בהדרגה הוא חושף בעזרת התנ"ך את התוכנית הנצחית שהכין שאלהים לעמו ישראל ולעולם כולו, תוכנית שמתממשת בימינו ותתגשם במלואה בעתיד.

עבד ה'. פרשנות לישיעהו נ"ג - דוד ברון

מטרתו של דוד ברון בספר זה הייתה להציג פרשנות עקבית של הנבואה בישיעהו נ"ג, כדי לשכנע את הקורא ולחזק אותו באמונתו. פרשנות מעשירה זו תרומם את רוחו של הקורא ותסייע לו להבין טוב יותר את משמעותה של הכפרה הנפלאה שהשיג "עבד ה'" - גואל ישראל המובטח.

המגיד מראשית אחרית - דוד ברון

כתבי הקודש הם היסוד שעליו אורג דוד ברון את דרשותיו הטובות אל האנגלים המאמינים בתורת משה והנביאים ובברית החדשה. ספרי הברית החדשה ממלאים את הכתוב ופוקחים את העיניים להבין את דברי התורה והנביאים. על היסוד המוצק הזה עומד דוד ברון ומצפה לאחרית הימים, אל העת המיועדת אשר בה ישוב עם ישראל אל אלוהיו בכל לבו, ויחזיק בו ובמשיחו אשר שלח אליו לחלצו מכל צרותיו. זוהי תפילתו תמיד בעבור עמו.

זוהר כבוד המשיח - דוד ברון

"זוהר כבוד המשיח" מראה בצורה מרתקת כיצד התנ"ך מוכיח שישוע המשיח הוא אור לגויים ותפארת ישראל. המחבר היהודי המשיחי דוד ברון מגיש לקורא כלי יקר ערך ללימוד כתבי הקודש. הספר מספק חוויית קריאה בלתי נשכחת לכל מי שמתעניין בנבואות התנ"ך על המשיח.

"כִּהֵן לְעוֹלָם עַל דְּבַרְתֵּי מֶלְכִי-צֶדֶק" - דוד ברון

כהונת המשיח, אם מבינים אותה כראוי, היא אחת האמיתות המבורכות ביותר שמלמדים כתבי הקודש. מבין כל תכונותיו ותפקידיו המפוארים של המשיח, תפקידו ככוהן הוא החשוב ביותר בתקופתנו זו; והוא משמעותי במיוחד לאלה המאמינים בקורבן החטאת שהועלה על הצלב בגולגולתא. באמת העמוקה והנשגבת הזאת טמונים כל אוצרות הכוח והנחמה שזקוק להם כל כך האדם ירא האלוהים במסעו במדבר.

האיש מנצרת - שלמה אוסטרובסקי

אדם טוב, מורה גדול, נביא - או יותר מזה? מדוע הוא בא לעולם? ואילו השלכות יש לכך לגבי כל אחד מאיתנו? האם עלינו לדחות אותו, או להפוך אותו למלך של חיינו?

המשיח הצלוב - אדולף ספיר

פשטות הבשורה טמונה בצמצומה: מות המשיח. במשיח הצלוב מוצא החוטא ישועה - והמאמין מוצא את כל מה שנחוץ לחיים ולחסידות. סדרת דרשות מעמיקות על פרק ב' באיגרת הראשונה לקורינתים מאת אדולף ספיר, הוגה יהודי משיחי ידוע, שחי באנגליה בשלהי המאה ה-19.

תפילת האדון - אדולף ספיר

הספר מכיל שמונה עשרה הרצאות מעמיקות על "תפילת האדון", שעליה אמר הסופר דוד ברון: "קשה למצוא נושא מקיף יותר, שכן תפילה-לדוגמה זו, היחידה מסוגה שהמשיח העניק לנו, כוללת את כל נושאי היסוד החשובים שהכתובים מלמדים וכל היבט מהיבטי החיים המשיחיים".

החיים הצפונים במשיח - אדולף ספיר

סדרת הדרשות המובאת בספר זה, "החיים הצפונים במשיח", עוסקת ברובה ביעקב ד' 8: "קרבו לאלהים ויקרב אליכם".

"בדרשות אלה, שנשאתי לפני צאן מרעיתי, השתדלתי להציג אי אלו הרהורים על נושא חשוב זה - החיים המשיחיים הנסתרים מעין - ולתאר את חיי ההתגלות והתפילה שהמשיחי חווה, או במילים אחרות: את הקרבה לאלהים".

ונתתי לכם לב חדש - אדולף ספיר

המחבר מנתח בספר זה בצורה מרתקת, בעזרת דוגמאות מהתנ"ך ומהברית החדשה, את המהפך הגדול מכל המתרחש בחיי אדם - החזרה בתשובה. הוא משרטט ברגישות ובחדות אבחנה את טבע האדם, מתעמק באופיו של אלוהים ובדרך הישועה, ומצביע על החסד הגדול שבדרך זו לעומת חוסר האונים המוחלט של החוטא הזקוק למחילה ולשינוי - ללב חדש.

המשיח ועם ישראל - אדולף ספיר

החומר הכלול בספר זה מהרצאות ודרשות מאת ד"ר אדולף ספיר, שבהן לימד אודות מעמדו של עם ישראל בתכנית הישועה האלוהית והדגיש כי בבוא היום, כדברי שאול השליח, "כל ישראל ייוושע" - כעם. ספיר הבהיר שחשוב לבשר את בשורת הישועה ליהודים, שאלהים לא זנח את עמו וכי כל הנבואות יתגשמו כלשונן. דבריו רלוונטיים ומאלפים כעת כפי שהיו אז.

המשיחי בעולם של ימינו - שפ"ק ביוז

המחבר פותח בסיפורו של נחמיה, שעל אף כל הבעיות והדאגות סביבו תמיד בטח באלהים. כך עלינו לחיות, בעזרת המשיח.

מדריך להבנת הנבואה במקרא - ד"ר ויליאם רנדולף.

בעולם אחוז יאוש וחוסר אונים יכול המאמין לחוות שקט ושלווה בזכות התקווה שיש לו בישוע המשיח. תקווה זו נובעת מהבטחתו, כי ישוב. המחבר דן בכתבי הנבואה העיקריים שבמקרא, מדגים אותם בעזרת תרשימים ומציג את תקוות שובו של המשיח מתוך השקפת ההילקחות לפני הצרה הגדולה ולפני מלכות אלף השנים. אין אדם יכול לקרוא דפים אלה מבלי שיאמר: "אמן, בוא נא האדון ישוע".

ישיבה, הליכה, עמידה - ווטשמן נ'י

הספר דן בעובדות העיקריות בנוגע לישועה, וכן בנושאים כמו דבקות במשיח, התנהגות משיחית והדרשות שאלהים מציב לפנינו לאור הישועה. ווטשמן נ'י מבסס את דבריו על האיגרת אל האפסים.

ישוע והלל - ד"ר פרנץ דליטש

חוקר התנ"ך המלמד, ד"ר פרנץ דליטש, מציב זו מול זואת משנותיהם של ישוע ושל רבי הלל הזקן, ומגיש לקורא ביקורת השוואתית.

הסוד המשולש של רוח הקודש - ג'יימס מק קונקי

המחבר מסביר בעזרת כתבי הקודש את הסוד המשולש של רוח הקודש, ואת הדרך שבה היא שוכנת בקרב המאמין.

קום והתהלך בארץ - יהודית גלבולום־פקס

"קום והתהלך בארץ" הוא סיפור המסע המופלא של ג'ודי וג'ון פקס בשביל ישראל, מאילת ועד דן. הספר מתאר את המקומות הנהדרים לאורך השביל, ובמקביל - את מערכת היחסים של ג'ודי וג'ון. תיאוריה היפים של ג'ודי מיטיבים להעביר את התחושות החוויות שערר המסה בעקבות המפגש עם אנשים ונופים מרתקים. זהו ספר חובה לכל מי שאוהב סיפורי מסע ולאובהי שביל ישראל.

ישראל בחירתו של אלוהים - דוד הוקינג

ישראל עומדת היום תחת לחצים שאין כדוגמתם בהיסטוריה כולה. מדינות שונות המתכחשות לעצם קיומה כמדינה שואפות להסירה מעל אדמתה ומעל דפי ההיסטוריה. אולם ישראל לא חדלה מלהתקיים - היא עדיין כאן! גם ניסיונם של נוצרים למיניהם (שאמורים לדעת טוב

יותר) להחליף את קיומו ואת מקומו של עם ישראל ב"קהילה" כפי שזו נתפשת בעיניהם (לימוד המכונה "דוקטרינת ההחלפה") לא צלח, ולא עלה בידם לבטל את מה שנראה בבירור כהתגשמות מתמשכת של נבואות התנ"ך.

על מה עלינו לשקוד? – יוחנן זיידן

מהם הדברים החשובים לנו בתור מאמינים משיחיים?

רוח ה' הדריכה את המאמינים בקהילה הראשונה בירושלים לשקוד על ארבע פעילויות רוחניות: תורת השליחים, התחברות, בציעת הלחם ותפילות, ככתוב בספר מעשי השליחים ב' 42. פעילויות אלה צריכות להיות עמודי תווך גם בחיינו האישיים ובחיי הקהילות שלנו היום.

יומן הזהב. הרהורים על המשיח בספר תהילים – אלפרד אדרשיים

המטרה העיקרית שלשמה נכתבו הרהורים אלה על כמה ממזמורי תהילים, הייתה הצורך להציג שיטה לקריאת הכתובים, ובמיוחד לספר תהילים הידוע כמשמעותי מאוד בקרב מאמינים. המזמורים הנבחרים נותחו פסוק-פסוק, כדי להופכם למזון רוחני המשמש להגות ולתפילה.

ספר רות – פאולוס קאסל

מגילת רות היא ספר קטן, המורכב משמונים וחמישה פסוקים בלבד. אך פסוקים אלה מקיפים גן ורדים ריחני ומלא בגביעי פרחים רותניים, כמו אלה שהנוסע המודרני עדיין רואה פורחים ושזורים בחורבותיהן הבודדות של ישראל ומואב.

ישראל, אמונתו ותעודתו – פאול לברטוב

ספרי זה אשר הנני נותן היום לפני קוראי העברית הוא מבוא ופרוזדור בעבור הישראלי, לבוא על ידו אל ההכרה וההכחה הראשונה והעיקרית כי האמונה המשיחית היא התוך, התמצית וההשלמה של האמונה היהודית המקורית. מטרת ספרי היא להראות על ידי השקפה היסטורית דתית את התואר האמיתי של עם ישראל הרוחני והמקורי, את אמונתו המקורית, ואת תעודתו האחת והאלוהית מיום היותו לעם אלוהי עולם.

נתן מוכר יונים – ריסטו סנטלה

המחבר מציג את ספרו במילים: "ספר זה נוצר תוך כדי עבודה יום-יומית. סיפרתי את סיפורו של נתן, נער היונים, בחוג הילדים בקהילתי בירושלים ובקייטנות.

"כאשר הלוך תהלך איתנו דרך בקעת היונים, תפליג על פני ים הכינרת, תשב בין המסובים בחג הגדול של חודש ניסן או תלווה בעיניך את המבשרים הלבנים בהיעלמם מעבר להרי הגליל – זכור את העיקר: תכלית חייו של נתן הייתה ברב מנצרת, מלך המשיח! טיולנו מיועד למבוגרים ולצעירים מתבגרים – עד 120."

תפילה היא הרפתקה – פטרישה סנט ג'ון

הצטרף להרפתקה! היא נקראת תפילה. בנה את הקשר שלך עם האלוהים הכול-יודע ורב-העוצמה, וגלה עד כמה החיים מלהיבים כשהוא לצדך ומנחה אותך. אם אתה רוצה לדעת יותר על אלוהים וכיצד לחיות חיים שמכבדים אותו, אם אתה רוצה ללמוד כיצד לדבר עם אלוהים ולהתפלל אליו, אם אתה רוצה ליטול חלק בהרפתקה הנפלאה הזאת – הספר הזה הוא בשבילך!

אלוהים חיים – ה' דאנקן

היש את רצונך לדעת אלוהי אמת וחיים? הנכסף אתה לנוח בביטחון הנעים כי כל חטאך נסלחו? החפץ אתה לדעת כיצד להיות בן לאל חי ואמיתי? אם כן – הקדש נא דקות ספורות לעיון בחוברת קטנה זו, ותמצא בה את התשובות לשאלות הנזכרות לעיל, ולשאלות אחרות המנקרות במוחך.

✓ **סמן את ארבעת הספרים שבחרת ב־**
ושלח עם פרטך.
הזמנה זה הינה ללא התחייבות מצידך.

☐ המשיח ועם ישראל	☐ ברית חדשה ותהלים
☐ המשיחי בעולם של ימינו	☐ תהילה חוכמה בשורה
☐ ישיבה, הליכה, עמידה	☐ הברית החדשה
☐ ישוע והלל	☐ זוד ברון נשיא בישראל
☐ הסוד המשולש של רוח הקודש	☐ כתבי הקודש העתיקים ליהודי בימינו
☐ מדריך להבנת הנבואה במקרא	☐ עבד ה'. פרשנות לישעיהו נ"ג
☐ קום והתהלך בארץ	☐ המגיד מראשית אחרית
☐ ישראל בחירתו של אלוהים	☐ "כֹּהֵן לְעוֹלָם עַל דְּבַרְתִּי מִלְכִּי־צֶדֶק"
☐ על מה עלינו לשקוד?	☐ זוהר כבוד המשיח
☐ יומן הזהב	☐ האיש מנצרת
☐ ישראל, אמונתו ותעודתו	☐ המשיח הצלוב
☐ נתן מוכר יונים	☐ תפילת האדון
☐ תפילה היא הרפתקה	☐ החיים הצפונים במשיח
☐ אלוהים חיים	☐ ונתתי לכם לב חדש

**מלא פרטים, גזור ושלח אל:
קרן אחוה משיחית,
ת"ד 10382, ירושלים 91103**

שם המזמין: _____

דוא"ל: _____

כתובת: _____

ישוב: _____

מיקוד: _____

טלפון: _____

אני החתום מטה מאשר לקרן אחוה משיחית לשלוח אליי פרסומים של הקרן. ידוע לי שאם לא ארצה להמשיך לקבל פרסומים של הקרן יהיה עלי להודיע על כך בכתב ל"קרן אחוה משיחית", ת"ד 10382 ירושלים 91103.

חתימה: _____

תאריך: _____

